

કરબાઈ નવરોજી લાંબ

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૨૩૦૨૭ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ રાં. રા. ર. મિત્ર

વિષય ટૃ.

સંસાર મિત્ર

અથવા

ઘરઘરુ અને 'વૈદક નુસખાઓનુ' ઊપયોગી પુસ્તક
જેની અંદર

જાત જાતની ૪૦૦ બાબતોને લગતા

૪૦૦૦ નુસખાઓનો સંગ્રહ કીધો છે.

બીજી આવૃત્તી.

રચનાર

જરબાઈ નવરોજી લાંમ.

ઠેકાણું—નં. ૩૪૩ ચોપાટી, ઓરીઅન્ટ કલ્પની પાસે
મુંબઈ.

(આ પુસ્તક ફરીથી છાપવાના તેમજ બીજી કોઈપણ ભાષામાં
તરજુમો કરી છાપવાના સર્વ હક કર્તાએ પોતાને
સ્વાધીન રાખ્યા છે.)

કિંમત રૂ. ૩૫૫ ત્રણ.

૧૯૨૬.

ગુજરાત વિધાપીઠ ગ્રંથાલય
અનુદાપાદ
ગુજરાતી કૌપીરાઈટ-સંગ્રહ
૧૩૦૬૭

રૂસ્તમ એન. વાઝાગાધીએ મુબઈ, કેટમાં નાં ૧૬, બ્રીટીશ
હોટલ લેન, એપોલો સ્ટ્રીટ મધ્યે સાંજ વર્તમાન પ્રેસમાં છાપ્યું.

પ્રગટ કરનાર બાઈ જરબાઈ નવરોજી લાંમ

ઠે:—૩૪૩, નુર મેનશન—ઓપાટી, મુબઈ.

અર્પણ પત્રીકા.

મારાં બહેસ્તનશીન વહાલાં માતાજી તથા પીતાજીને
હેત અને આભારની લાગણી સહીત આ માફ
પુસ્તક માનપુર્વક અર્પણ કરું છું.

દીખાઓ.

આ પુસ્તકમાં સમાવેલી દરેક ધરસંસારી ઉપયોગી બાબતો ધરખારની સફાઈ સુવ્રગાઈ, ખોરાકી, ઝાડપાન, જીવજંતુઓ, કપડાંને લગતી તેમજ સરસામાન વિગેરેનું ભાગતુટ સમારવા અને સાફસુદ કરવાની ધણીક સુગમ પડતી રીતો સાથે કેટલીક વહેવાર બાબતો જેવી કે તોલ માપના હીસાબો, કોઠાઓ અને કોણ્ટકો તેમજ ખીજ પરચુરણ વપરાસની ચીજોને લગતી સમજણ સર્વે એમાં આપેલી છે. દવાદાર તથા સાધારણ દુખદરદના ઉપાયો પણ જરૂરની વખતે દરેકને ઉપયોગી થઈ પડે એવા હેતુથી આ ચોપડીના છેલ્લા ભાગમાં દાખલ કર્યા છે, સાથે થોડાક દેશી નુસખાઓ પણ આપ્યા છે.

એ સર્વે બાબતોને લગતાં અંગ્રેજીમાં ધણીક લખાણો અને ચોપડીઓ તરેહવાર નુસખાઓને લગતી મારા વાંચવામાં આવી છે, તે ઉપરથી તેમજ મારા અંગત અનુભવપરથી આ પુસ્તક ઉપયોગી થઈ પડે એવા ઈરાદાથી રચ્યું છે.

પહેલી આવૃત્તીમાં સમાવેલી ૩૮૬ બાબતોમાં થોડીક હાલમાં વધી છે અને તેને લગતા ૩૦૦૦ નુસખાઓ આમલ આપેલા તેમાં સુમારે ૧૦૦૦ જેટલાનો વધારો થયો છે.

દરેક બાબતોને લગતા નુસખાઓમાં વપરાતી જણસો તેજાબો ગામઠી તથા વિલાયતી વિગેરેના નામો બંને ભાષામાં લખીને તેને લગતી સમજણ છેલ્લા પ્રકરણમાં આપેલી હોવાથી તે નામો સંબંધી મુશ્કેલી પડશે નહિ.

કેટલીક ચીજોનું માપ તોલ કદાચને લખેલું નહિ હોય ત્યાં આપણી સમજ અને ખપ મુજબ લેવું અથવા વાપરવું. એમાંના કેટલાક ધરધતુ તથા દવાદારના નુસખાઓ અજમાવતી વખતે કોઈ ચીજ કદાચને બગડે કે નુકશાન પહોંચે તે માટે લખનાર જવાબદાર નહિ મથાય, એટલું છતાં જણાવવું તો જોઈએ કે તે નુસખાઓ ધણીક જાણીતી ચોપડીઓમાંથી લીધેલા છે.

હાલના જમાનાની કેળવણી પામેલી તેમજ અંગત અનુભવ ધરાવનારી મારી બહેનપણીઓ કદાચ આ પુસ્તકમાં સમાવેલી બાબતોથી જાણકાર હોય એ બનવા જોગ છે, પરંતુ મારી નાની બહેનપણીઓ તેમજ પરકોમની બાનુઓ જેઓ અંગ્રેજી ભાષા નહિ જાણતાં હોય તેઓ સર્વેને ઘણી ઉપયોગી થઈ પડશે એવી આશા રાખું છું.

“સ્ત્રીની ફરજો”નાં પહેલાં પ્રકરણમાં એક સ્ત્રી તરીકે મારા નાકેશ વિચારો ફકટ દરશાવેલા છે.

બોદાની મહેરથી આ બીજી આવૃત્તી બહાર પાડતાં મને વધુ ખુશાલી ઉપજે છે કારણ કે સાહિત્યની પહેલી કેશીશમાં મને મારા મહેરબાન મિત્રો, ખેશ કુટુંબ તથા બીજાઓ તરફથી ઘણું ઉત્તેજન મળવાથી પહેલી આવૃત્તીની ૧૦૦૦ નકલો ઘણા ટુંક વખતમાં પુરી થવાથી બીજી આવૃત્તી કાઢવાની મને ઉત્તેજ આવી છે, તેમજ એ ચોપડી માટે ઘણાંક આગેવાન અને ભણેલાં બાનુઓ તથા ગ્રહસ્થો, સ્કુલનાં પ્રીનસીપલો અને અત્રેના જાણીતા ગુજરાતી ન્યુસપેપરોના અધિપતિ વિગેરેએ ઘણા સારા અભીપ્રાય મારી પર લખી મોકલ્યા છે જે ઘણાંકોના વાંચ્યામાં પણ આવ્યા હશે.

આ તકે મને ઉત્તેજન આપવા માટે હું એ સર્વેનો દીલોગ્ગન આભાર માનું છું અને ભવિષ્યમાં બીજી વધુ કેશીશ કરવા સામર્થ્યવાન થવાની ઉમેદ રાખું છું.

જો કે આ બીજી આવૃત્તી વખતે પહેલીમાં થોડાક સુધારા વધારા કરવામાં આવ્યા છે તો પણ વાંચનાર હજુરખી કંઈ ખામી કે ભુલ જણાવશે તો ઉપકાર સાથે તેપર ધ્યાન પુગાડવામાં આવશે.

જરબાઈ નવરોજી લાંમ.

મુંબઈ, તા. ૨૬ મી અક્ટોબર ૧૯૨૫.

સંસાર મીત્ર.

સાંકળીયું.

પ્રકરણ ૧.

પાનું ૧ થી ૨.

૧ સ્ત્રીની ફરજો.

પ્રકરણ ૨.

પાનું ૨ થી ૧૩.

ઘરખાર, ફરનીચર, લાકડકામ વિગેરે.

૨-પૌલીશના તેમજ સાદા સામાનની સફાઈ તથા ડાઘો કાઢવા,
૩-પૌલીશ બનાવવી ને લગાડવી તથા પૌલીશનાં કાગળો, ૪-લાકડાંમાં
ઊંધા, આગમાં બળે નહિ તથા વોટરપ્રુફ કરવું, ૫-લાકડાંમાં ખીલા,
સ્ક્રૂ મારવા અને કાઢવાની રીતો, ૬-લાકડાંનાં પીપ સાફ કરવા ને
ગળે નહિ તેમ બનાવવાં, ૭-રંગના તથા વારનીશ પૌલીશનાં બારી
બારણાં, ૮-મોટા નાના ઘરના સામાનને લગતી સુચનાઓ, ૯-ઝોદડા,
ખીજાના વિષે.

પ્રકરણ ૩.

પાનું ૧૩ થી ૨૦.

બળતણ, ભઠ્ઠી, તથા દીવાબત્તી, તેલ વિગેરે.

૧૦-બાળવાના લાકડાં, ૧૧-કોલસો, ૧૨-લોખંડના ચુહલાની
ભઠ્ઠી વિષે, ૧૩-ગેસની લાઈટ તથા ચુહલા, ૧૪-ઇલેક્ટ્રીક લાઇટ,
૧૫-બત્તી જાત જાતની, મુનો, કાકડા, ચીમની સાફ કરવી,
૧૬-મીણબત્તી, ૧૭-તેલ જાત જાતનાં ઓલીવ ઓઇલ કેરોસીન,
પેત્રોલ, પેરેશીન, ટરપીનટાઇન વિગેરે.

પ્રકરણ ૪.

પાનું ૨૧ થી ૨૯.

વાસણો કાચ તથા કોડી, મટોડીનાં ઘોવા, ડાઘો કાઢવા અને
ટકાડો બનાવવાં વિષે.

૧૮-ઘોવાની રીતો, ૧૯-ડાઘો કાઢવા, ૨૦-જલદી ભાગે નહિ
તેવાં ટકાડો બનાવવાં, ૨૧-સીસી બાટલીઓના બુચ મારવા ને ખોલવા,
૨૨-બાટલી પરની ટીકીંગ કાઢવી તથા વળગાડવી, ૨૩-ધનેમલનાં
વાસણો, ૨૪-કોડીના બેસીન, ખોલ વિગેરે, ૨૫-મટોડીનાં વાસણો વિષે.

પ્રકરણ ૫.

પાતું ૨૯ થી ૩૪.

વળગાડવા માટે વપરાતી ચીજો અને તે બનાવવાની રીતો.

૨૬-ગુંદર, ૨૭-સરસ, ૨૮-રાજમ, ૨૯-લાહી, ૩૦-બીજી જાતનાં સીમેન્ટ, ૩૧-પ્લાસ્ટર ઓફ પેરીસ, ૩૨-પેસ્ટ, ૩૩-લાખી, ૩૪-લાખ સીલ મારવાની બનાવવી.

પ્રકરણ ૬.

પાતું ૩૪ થી ૪૧.

વળગાડવાની કેટલીક ચીજો આખી તેમજ ભાંગેલી; કાગળ, કપડું તથા કાચ કોડી, પથર, ધાતુ વિગેરે.

૩૫-કાગળ, ૩૬-કપડું, ૩૭-કાચ તથા કોડી, ૩૮-સેલ્યુલોઇડ, ૩૯-હાથીદાંત, ૪૦-શીપ, ૪૧-કેરબા, ૪૨-અખરખ તથા કચકડું, ૪૩-માર્બલ. ૪૪-પથર, ૪૫-ચામડું, ૪૬-ઝવેરાત, ૪૭-રખર, ૪૮-ખુચ, ૪૯-લાકડું, ૫૦-મટોડીના વાસણો, ૫૧-ધાતુની બનેલી દરેક જાતની ચીજો, ૫૨-ભાંગેલી ચીજો વળગાડવાની તથા છુટી કરવાની રીતો.

પ્રકરણ ૭.

પાતું ૪૧ થી ૪૩.

છરી, કાંટા ચમચા સાફ કરવા.

૫૩-છરી, ૫૪-કાંટા તથા ચમચા સાફ કરવાની રીત.

પ્રકરણ ૮.

પાતું ૪૩ થી ૫૫.

ધાતુની દરેક જાતની બનેલી ચીજો સાફ રાખવા વિષે.

૫૫-ત્રાંબુ, ૫૬-કોપરચાસ તથા કાંસું, ૫૭-જર્મન સીલ્વર, ઇલેક્ટ્રોપ્લેટ, ૫૮-લોખંડ, બીર તથા સ્ટીલની બનેલી ચીજો, હથી-આરો વિગેરે, ૫૯-પ્રો-ઝ, ૬૦-જસત, ૬૧-પતરું સાફ કરવું, ૬૨-પીતલ ચળકડું રાખવાની રીતો, ૬૩-ધાતુપર લખવાની રીત, ૬૪-એલ્યુમીનમનાં વાસણો.

પ્રકરણ ૯.

પાતું ૫૬ થી ૬૦.

માર્બલ, પથર, હાથીદાંત, હાડકાં વિગેરે સાફ કરવા.

૬૫-માર્બલ તથા રંગીન પથરો સાફ કરી, ડાઘો કાઢવા, ૬૬-એલાબાસ્ટર, પ્લાસ્ટર, ટેરાકોટા વિગેરે, ૬૭-અકીક, ૬૮-મોઝેક વર્ક, ૬૯-હાથીદાંત, ૭૦-હાડકાંની ચીજો, ૭૧-કચકડું તથા અખરખ, ૭૨-શીપની ચીજો.

પ્રકરણ ૧૦.

પાનું ૬૦ થી ૬૯.

જમીનને લગતી બાબતો, કોબો, લાદી, લીનાલીઅંમ,
ગાલીથો, સાદડી, લાકડાંની ભોંય વિષે.

૭૩-કોબા તથા પત્થરની જમીન, ૭૪-લાદી જડેલી, ૭૫-ઓઈલ ક્યોથ પાંચરવું અને સાફ તથા પોલીશ કરવું. ૭૬-ગાલીથો સાફ રાખવો અને ડાઘો કાઢવા, ૭૭-સાદડી તથા નેતર વિષે, ૭૮-કાથો તથા જોદડીઓ, ૭૯-જમીન લાકડાંની

પ્રકરણ ૧૧.

પાનું ૭૦ થી ૭૪.

ભીંત સંબંધી, તથા ઓરડાની હવા સોજી રાખવી,

૮૦-ભીંત સાફ રાખવી તથા ડાઘો કાઢવા, ૮૧-ખીલો મારવાની રીત, ૮૨-ભીંત ઉપર કાગળ (વૉલપેપર) જડેલા વિષે, ૮૩-એસ-એસતોસ, ૮૪-રંગનો વાસ ઓરડામાંથી કાઢવો તથા હવા સાફ કરવાની રીત.

પ્રકરણ ૧૨.

પાનું ૭૫ થી ૭૯

કાચ સર્વે જાતનાં બારીબારણા, આરસીઓના ડાઘો કાઢવા, કાચને કાપવા, રંગીન પીકચરો કાચપર પાડવાં તથા લખવું.

૮૫-કાચ બારી બારણાં તથા પીકચર, આરસીના સાફ રાખવા, ૮૬-ઉખેડવા તથા જડવા, ૮૭-કાચ કાપવા, ૮૮-કાચ કાંજીના રંગના, ૮૯-કાચપર પીકચર પાડવાના તથા જાપેલુ ઉતારવું.

પ્રકરણ ૧૩.

પાનું ૭૯ થી ૮૩.

પીકચરો, ફોટોગ્રાફ, ફ્રેમ વિગેરેની સફાઈ.

૯૦-પીકચર ટાંગવા, ૯૧-ઓઈલપેન્ટીંગ સાફ રાખવાં, ૯૨-પેનસીલનાં પીકચરો, ૯૩-ફોટોગ્રાફ (જખીઓ), ૯૪-ફ્રેમ ગીલીટની તથા સાદી વિષે.

પ્રકરણ ૧૪.

પાનું ૮૪ થી ૯૨.

લખવા વાંચવા તથા કાગળની ચીજો, શાહી પેનસીલ ટીકીટ, નોટ પારખવી, ગાયન, વાજીત્રો, વિગેરે.

૯૫-શાહી જાત જાતની તથા ખડીઓ, ૯૬-સ્ટીલ પેન તથા કચીલ પેન, ૯૭-શાહીની પેન સાફ કરવી, ૯૮-સુખડ પેન, ૯૯-સ્વેટ

તથા બ્રોડી ગ પેપર, ૧૦૦-કાગળો તથા લખાણો વિષે, ૧૦૧-પોસ્ટની ટીકીટ ઉપેક્ષવી, ૧૦૨-સીલ માન્યુ, ૧૦૩-જાડા કાગળની ચીજો, ૧૦૪-નકલ કરવાના કાગળો, ૧૦૫-નોટ ખરી ખોટી પારખવી, ૧૦૬-ટાઇપ રાઇટર, ૧૦૭-કાગળ યા ચોપડીમાની ઉધાઈ, ૧૦૮-રાગો તથા ગાયન, ૧૦૯-વાજાંત્રોની સભાગ.

અકરણુ ૧૫.

પાનુ ૯૨ થી ૧૦૦.

ચામડાંની ચીજો સાફ તથા પોલીશ કરવી જાત જાતનાં બુટો તથા રબર વિષે.

૧૧૦-ચામડાં નરમ કરી, ડાઘા કાઢવા, ૧૧૧-ચામડાંની પોલીશ, ૧૧૨-બુટો વિષે, ૧૧૩-બુટની લેસ તથા બટન, ૧૧૪-રબરની ચીજો વિષે.

અકરણુ ૧૬.

પાનુ ૧૦૦ થી ૧૧૦.

સીવવાની ઉપયોગી ચીજો, સંચો, કપડાં, પેત્રવર્ક, પરચુરણ ભરતકામ, કપડાંના કુલો, છાપ, વિગેરે.

૧૧૫-સોય, કાતર તથા બટન ટાંકવાના, ૧૧૬-રેશમ તથા દોરાને વળ દેવાની રીત, ૧૧૭-સ ચા વિષે, ૧૧૮-નવા કપડાં તથા તેમા બેજેલુ પારખવુ, ૧૧૯-જુતાં કપડા સુધારવા તથા ઉપયોગમા લેવાં, ૧૨૦-કપડાં રકુ કરવા, ૧૨૧-(પેત્ર વર્ક) નાના ટુકડાઓ-માંથી બનતી ચીજો, ૧૨૨-ચીપો કાઢવાની સહેલી રીત, ગોળ ચકરકુ કાપવુ, ૧૨૩-ભરતકામ પરચુરણ, ૧૨૪-છાપ, ૧૨૫-ગુથવાનુ, બિન વિગેરે.

અકરણુ ૧૭.

પાનુ ૧૧૦ થી ૧૨૬.

કપડાં ધોવાં, સુકવવાં ને અસ્ત્રી કરવાં.

૧૨૬-કપડાં ધોવા માટે વપરાતી ચીજો, ૧૨૭-કાચા રંગના તથા બીજા કપડા ધોવા, ૧૨૮-મોજા સુતરાઉ તથા રેશમી, ૧૨૯-લેસ જાત જાતની ધોવી, ૧૩૦-નેટનું કપડુ તથા પહડાઓ ધોવા, ૧૩૧-ગરમ તથા ગુથેલા કપડા, ઓઢવાના વિગેરે, ૧૩૨-રેશમી કપડા જાડા તથા ઝીણા, ઝીણા ધોવી સાફ કરવી, અને નેકટાઇ ધોવા, ૧૩૩-કપડા કસુવવા, ૧૩૪-કાજનો હાર તથા ગુળાનું પાણી, ૧૩૫-કપડાને પોલીશ કરવાં, ૧૩૬-અસ્ત્રી કરવી તથા તે સાફ રાખવી, ૧૩૭-દુઆયલાં કપડા સરખાં કરવા.

પ્રકરણ ૧૮.

પાનું ૧૨૬ થી ૧૩૩.

કપડાંને પાણીથી ઘોવા વગર સાફ કરવાં (દ્રાઘ કલ્પીનીંગ).

૧૩૮-ઝાંઘો કાઢવાની મેળવણી તથા પાઉડર બનાવવા, ૧૩૯-સુતરાઉ કપડા, કારસેટ તથા પડદા સાફ કરવા, ૧૪૦-ગરમ તથા ગુ થેલાં કપડા. ફેનેનલ પરના ઝાંઘો કાઢવા, ૧૪૧-રેશમનું ભવત મેલું થયેલું સાફ કરવા, તથા રેશમી કપડા પરથી ઝાંઘો કાઢવા, ૧૪૨-લેસ સાફ કરવાની રીત, ૧૪૩-જરીનું ભરત તથા કસબની લેસો, ૧૪૪-ટોપીઓ ઇથ્રેજ સાફ કરવી.

પ્રકરણ ૧૯.

પાનું ૧૩૩ થી ૧૪૩.

ઝાંઘો ઘણીક જાતના કાઢવા, સુતરાઉ ગરમ તથા રેશમી કપડાં પરથી.

૧૪૫-ઝાંઘો કાઢવા માટે વપરાતી ચીજો, ૧૪૬-ઝાંઘો ખોરાકીના, પાણી, ચાહ, કોફી, દારૂના, લીંબુ અથવા ખટાસવાડી ચીજના, ઇડાના ઘાસ તથા ઝુલ, કુટના, તરકારી, અખરોટના વિગેરે, ૧૪૭-ચીકાશ, ઘી, તેલ, ગ્રીસ, રંગ, મીણબત્તી, ગુદર. કાઢવ. ઝુગ, શાહિ તથા શીલના ઝાંઘો કાઢવાની રીતો, ૧૪૮-પોલી, લોખંડ, એસીડ, દવા, આયોડીન, ચુનો, તંબાકુ વિગેરેના ઝાંઘો દરેક જાતના કપડાં પરથી કાઢવા.

પ્રકરણ ૨૦.

પાનું ૧૪૩ થી ૧૪૯.

કપડું રંગવા, ઓસવવાની રીતો, રંગોની મેળવણી તથા કપડાંના જુદા જુદા પ્રયોગ.

૧૪૯-કપડાં રંગવાના અને જુદા જુદા રંગોની મેળવણી, ૧૫૦-કાચો રંગ કપડાંનો પારખવો, ૧૫૧-રંગ ઓસવી કાઢવો, ૧૫૨-કપડાના પ્રયોગ, વોટરપ્રુફ બનાવવું, ૧૫૩-આતશમાં બળે નહિ તેવું કરવું, ૧૫૪-રૂવાડી દબાયેલી ઉભી કરવી, ૧૫૫-કપડાં દુવાઈ જતાં અટકાવવાં, ૧૫૬-કપડાંમાં ખુશબો મુકવી.

પ્રકરણ ૨૧.

પાનું ૧૪૯ થી ૧૬૦.

ચાલુ વપરાશની તેમજ શરીરના ઉપયોગની ચીજો બ્રશ, નીખીઆ, સાબુ, પાઉડર, તેલ તથા અત્તર, ગ્લૅન્સ, પીછાં, છત્રી, વિગેરે.

૧૫૭-બ્રશ નીખીઆ સાફ કરવા, ૧૫૮-દાતના બ્રશ તથા દાત કાતરની, ચશ્મા, ૧૫૯-ખીડીની પાછપ, તથા તંબાકુ, ૧૬૦-બાલની

પીછી, ૧૬૧-સાબુ વિષે, ૧૬૨-પાઉડર છાંટવાનો, ૧૬૩-તેલ બાલનું
બે રમ તથા અતરો બનાવવાની રીતો, ૧૬૪-કાલોનવોટર, ટોયગ્રેટ
વીનીગર, ૧૬૫-કાલ્ડ ક્રીમ બનાવવું, ૧૬૬-સ્પન્જ (વાદલી) સાફ
કરવી, ૧૬૭-ગ્લૅસ હાથમાં પહેરવા કાઢવાની રીત તથા સાફ રાખવા,
૧૬૮-શેમોઆ લેધર, ૧૬૯-પીછાં તથા ફરતી સંભાળ, ૧૭૦-વહેલ
બો-સ, ૧૭૧-છત્રી.

પ્રકરણ ૨૨.

પાનું ૧૬૦ થી ૧૭૬.

સોનું, રૂપું સાફ કરવું, મોતી અને તેના તોલ, કોઠા, તથા
ઝવેરાતમાં વપરાતાં કીમતી ને હુલકાં નંગો વિષે.

૧૭૨-સોનું, ૧૭૩-રૂપું, ૧૭૪ પ્લેટીનમ, ૧૭૫-મોતી અને તેના
તોલ, કોઠા, ચવના દાખલાઓ વિગેરેની સમજણ, ૧૭૬-ચવ કાઢવાના
દાખલાઓ, ૧૭૭-ઝવેરાતના કીમતી પથરો હીરા, ૧૭૮-પાણા, ૧૭૯-
માણેક, ૧૮૦-પીરોગ્ગ, ઓપલ, શની, એમેથીસ્ટ, ૧૮૧-બીગ્ગ
પથરા પરવાલાં, ઓનીકસ, જેડ, જેટ, લેપીસલેઝુલી, ફરખા વિગેરે.

પ્રકરણ ૨૩.

પાનું ૧૭૬ થી ૧૮૦.

પરચુરણ બાખતો ને તેની સમજણ.

૧૮૨-ચુનો એક પુરવાનો, કળીચુનો, સીમેન્ટ, ઇટ, ૧૮૩-
રગતી પીછી સાફ કરવી, ૧૮૪-રાજમ, કપુર, શુગર એફ લેડ,
૧૮૫-એક ગ્લાસમાં છુટી રહે તેવી ત્રણ પ્રવાહી ચીજો, ૧૮૬-વરસાદ
કેટલો દુર પડે છે તે ગણવાની રીત, ૧૮૭-આતસ પર બળે નહિ
તેવું કાગળ તથા દોરો, ૧૮૮-હાથ પાણીમાં બોળી બીનાયા વગર
કાઢવો, ૧૮૯-દરીઆની કાડી સાફ કરવી, ૧૯૦-દોરી દોરડા ટકાઉ
બનાવવાં, ૧૯૧-પાનાં રમવાના મેલાં સાફ કરવા, ૧૯૨-બોલ ટેનીસનો
સાફ કરવો, ૧૯૩-ઘડીઆલનું તેલ, ૧૯૪-મારેલાં પક્ષીને આખાં
સ્ટફ કરવા, ૧૯૫-છુંડતી વખતે અવાજ ધપકારો કમી કરવો,
૧૯૬-કામ કરતી વખતે પગ દુખતા તેમજ કપડાં બચાવવા, ૧૯૭-
ચુહલા પરથી ગરમ ચીજ ઉતારવી, ૧૯૮-ખપોરીઆની મેળવણી,
૧૯૯-વાસણ લાકડાં પર ચીટકી જાય તેમ કરવું, ૨૦૦-એક જાતનો
પદાર્થ બનાવવો, ૨૦૧-ખાટલીમાં ચીજકટી ચીજો દેખાડવી, ૨૦૨-
લીંબુ પોતીકી મેળે ગળડે તેમ કરવું, ૨૦૩-પ્રુકો રખરનો તથા પ્રુટ-
બોલમાં હવા ભરવી, ૨૦૪-હવામાં ફેરફાર પારખવો, ૨૦૫-ટેલીફોન
વિષ, ૨૦૬-ગહારગામ લખ જવાનો સામાન, ૨૦૭-લાંબી લાઇન
સરખી દોરવી, ૨૦૮-ચાક રંગનો.

પ્રકરણ ૨૪.

પાતું ૧૮૦ થી ૧૯૫.

બગીચો, ઝાડપાન, ખાતર, બી, તથા ઝાડપરના નાશકારક
અને બીજાં જંતુઓ, કીડ, કામળીઆ, તીડ, દેડકા,
ભમરા, સાંપ, વિગેરે.

૨૦૬-બગીચો, પુલ તથા ફર્નનાં ઝાડોની જતન, ૨૧૦-પુલો
ઝાડવવાં તથા શણગાર કરવો, ૨૧૧-તાજાં રાખવાં અને પેક કરવાં,
૨૧૨-પુલોના રંગ બદલવા, ૨૧૩-ખાતરો ધણીક જતનાં, તથા કમો-
સંમે ફળ ઉગાડવાની રીત, ૨૧૪-બી વિષે, ૨૧૫-ચોખા ઉગાડવા
તથા ભાતમાંથી કાઢવા, ૨૧૬-ઝાડની જગ્યા બદલવી, તથા વગર
ઊપયોગનાં કાઢી નાંખવા, ૨૧૭-મોટાં ઝાડની ઉંચાઇનું માપ લેવાની
રીત, ૨૧૮-ઝાડનાં નાશકારક તથા બીજાં જંતુઓ મારવાં, કીડી,
ઝાકળમાય, કામળીઆ, કીડ, તીડ, દેડકા, ભમરા, આગીઆ કીડા,
કરોળીઆ, મગતરા વિગેરે, ૨૧૯-પક્ષીઓને ફળ ખાઈ જતાં અટકાવવાં,
૨૨૦-સાંપ વિષે.

પ્રકરણ ૨૫.

પાતું ૧૯૫ થી ૨૦૭

જીંદી જીંદી જતનાં જનવરો તથા જીવજંતુઓ વિષે.

૨૨૧-કુતરાંની જતન, ૨૨૨-ઘોડાનો ખોરાક તથા માવજત,
૨૨૩-બકરાં મેઢાં, ૨૨૪-ગાય, બળદ, ૨૨૫-ગિંદરને મારવા તથા
નહસાડવા, ૨૨૬-કીડીઓ તથા મકોડા મારવાની રીત, ૨૨૭-કસારી,
૨૨૮-મચ્છર. મગતરા, ૨૨૯-માખી મારવી તથા તેને પકડવાનાં કાગળો
બનાવવાં, ૨૩૦-ચાંચડ, ૨૩૧-માકડ.

પ્રકરણ ૨૬.

પાતું ૨૦૭ થી ૨૧૧.

મરઘાં Poultry ની જતન તથા બીજાં પંખીઓ.

૨૩૨-મરઘાની જતન, ૨૩૩-ટરકી તથા હાંસ, ૨૩૪-કબુતર
અને બીજાં પંખીઓ, ૨૩૫-પોપટ તથા કનેરી.

પ્રકરણ ૨૭.

પાતું ૨૧૧ થી ૨૧૫.

માછલી દરેક જાતની તથા જાત જાતનું ગોશ, સુપ, વિગેરે.

૨૩૬-માછલી પાંચવી તથા તાજી રાખવી, જમના, જીમલા, લેવટા,
સાંઢ, કરચલાં, કાળુ, સુકી માછલી, મોળાં પાણીની માછલી, દીનમાં
પેક કાઢેલી બીગડેલી પાંચવી વિગેરે, ૨૩૭-ગોશ બકરાંનું, ૨૩૮-ગોશ

કુક્કરનું તથા સેન્ડવીચીઝ, ૨૩૯-હરણનું જોશ, ૨૪૦-જીભ સાફ કરવી, ૨૪૧-સુપ બનાવવો તથા બીગડેલો ખોગક સુધારવો.

પ્રકરણ ૨૮.

પાનું ૨૧૫ થી ૨૨૦.

અનાજ તથા ખોરાકીની બીજી જાણસો ચોખ્ખા. દાળ,
ધી, નીમક વિગેરે.

૨૪૨-ચોખ્ખા, ૨૪૩-દાળ, ૨૪૪-આટો તથા તેમા ભેજેલું પાન
ખવું, ૨૪૫-થુલું, ૨૪૬-ધી, ૨૪૭-તેલ, ૨૪૮-નીમક, ૨૪૯-મરી
કાળા તથા સફેદ, ૨૫૦-આમલી, સરકો, ૨૫૧-રાઈ, ૨૫૨-નાળીએ.

પ્રકરણ ૨૯.

પાનું ૨૨૦ થી ૨૨૩.

તરકારી સુકી તથા લીલી વિષ.

૨૫૩-પટેટા, ૨૫૪-કાદા, ૨૫૫-આદુ તથા લસણ, ૨૫૬-ગાજર,
ખીટ, ૨૫૭-લીલી તરકારી તાજી નાખવી, કાચમરી, કાખી, સાલેરી
તથા સલગમ, મરચા, વટાણા, લાજપાચો, એસપેરેગસ વિગેરે,
૨૫૮-ટીનની બીગડેલી તરકારી પારખવી, ૨૫૯-તરકારી બાફવાની રીતો.

પ્રકરણ ૩૦.

પાનું ૨૨૪ થી ૨૨૭.

કુટ જાત જાતની લાંબો વખત રાખવી તથા સુકવવી.

૨૬૦-કુટ પાકવવી, ૨૬૧-કુટના ફળીઆ કાઢવાની રીત,
૨૬૨-કુટને લાંબા દીવસ રાખવી, ૨૬૩-કુટ સુકવવાની રીતો.

પ્રકરણ ૩૧.

પાનું ૨૨૭ થી ૨૩૮.

ખોરાકી ચાલુ વપરાશની ઇડાં, ખાંડ, ચાહ, કોફી, પાંઉ,
દુધ, પનીર, માખણ તથા બીજી ચીજો.

૨૬૪-ઈડાં પારખવા તથા તાજા રાખવા, ૨૬૫-આમલી ગ્લાસ,
જીલેટીન, ૨૬૬-ખાંડ, શીરો, લોફશુગર, મીલકશુગર, ગ્લુકોઝ, સેકરીન,
૨૬૭-ચાહ, ૨૬૮-કોફી તથા કોકો, ૨૬૯-પૌઆ, ૨૭૦-આરાફટ,
કોર્ન-ફ્લોઅર, સાગુચોખ્ખા, ૨૭૧-પાઉ વિષે, ૨૭૨-દુધ પારખવું,
તાજું રાખવું અને બીગડેલું સુધારવાની રીત, દુધની બુકી બનાવવી,
૨૭૩-દુધની મીઠાઈ, મલાઈ તથા ક્રીમ, ૨૭૪-પનીર, ૨૭૫-માખણ
બનાવવું, તાજું રાખવું અને બીગડેલું સુધારવું, ૨૭૬-જાશ
બનાવવાની રીતો, ૨૭૭-ચરખી, ૨૭૮-કેક, બીસકીટ, વિગેરે.

પ્રકરણ ૩૨.

પાનું ૨૩૯ થી ૨૪૧.

મેવો તથા જામ જેલી વિગેરે.

૨૭૮-દાદિ, બદામ, અખરોટ, એલચી, જાયફળ, કસ્તુરી, અંબર વિષે, ૨૮૦-મુરંબો, જામ જેલી પેક કરવી, ગાળવી તથા વાસણમાંથી કાઢવાની રીત.

પ્રકરણ ૩૩.

પાનું ૨૪૨ થી ૨૪૫.

દારૂ, તાડી, ગુલાબ, વેનીલા, મધ તથા મીઠાઇનાં રંગો.

૨૮૧-દારૂ સંભાળથી રાખવો, લીકયર, વાઇન, ટ્રેન્ડી, વિગેરે, મહુડાનો શરબતનો દારૂ બનાવવો, ૨૮૨-ગુલાબ, વેનીલા તથા મધ, ૨૮૩-મીઠાઇ વિગેરેમાં વપરાતા રંગો.

પ્રકરણ ૩૪.

પાનું ૨૪૫ થી ૨૪૯.

પાણી જાત જાતનાં તેની સંભાળ તથા આઇસ સંબંધી.

૨૮૪-પાણીની સંભાળ, વરસાદ તથા નદીનું પાણી, ભારી હલકાં પાણી વિષે, અને પાણી શીઘર કરવાની રીતો, ૨૮૫-આઇસને લાંબો વખત પીગળે નહિ તેમ રાખવું, ઢાડીનું વજન કાઢવું.

પ્રકરણ ૩૫.

પાનું ૨૪૯ થી

ઘોરાકીમાં સમાયલાં પુષ્ટીકારક તત્વો તથા ઘોરાકને સંભાળથી રાખવાની રીતો.

૨૮૬-દરેક જાતની ઘોરાકીમાં સમાયલા પુષ્ટીકારક તત્વો તથા કેટલીક ચીજોમાં બધાવાના ગુણો, ૨૮૭-ઘોરાકને સંભાળથી રાખવાની રીતો.

પ્રકરણ ૩૬.

પાનું ૨૫૩ થી ૨૫૫.

ઘરમાં ચાલુ વપરાશની ચીજો, તેનો ઉપયોગ તથા બનાવવાની રીતો.

૨૮૮-ખાર જાત જાતના વિષે, ૨૮૯-ટરપીનટાર્ચન, ૨૯૦-ઘેડી મ પાઉડરની મેળવણી, ૨૯૧-ફટકડી, ૨૯૨-પ્યુમીસ્ટોન, ૨૯૩-પર્લ્સેશ બનાવવી, ૨૯૪-ગુંદર, ૨૯૫-સુખડ, લોખાંન, ૨૯૬-પ્લેટ પાઉડર બનાવવો, ૨૯૭-જેલેટ ઘાટર કપડાં ઘોવા માટે વપરાતી મેળવણી.

પ્રકરણ ૩૭.

પાતું ૨૫૬ થી ૨૫૭.

૨૯૮-તોલ્યા વગર ખોરાકી તથા ઘટ પ્રવાહી વિગેરેના સુમારે લેવાની સમજણ. ચમચા, કપ, બાટલીનું માપ.

પ્રકરણ ૩૮.

પાતું ૨૫૮.

૨૯૯-પા શેરથી મણ સુધીના જુદા જુદા ભાવના કોઠા.

પ્રકરણ ૩૯.

પાતું ૨૫૯ થી ૨૬૦.

૩૦૦-વ્યાજ ગણવાની રીત.

પ્રકરણ ૪૦.

પાતું ૨૬૧.

૩૦૧-પગાર અથવા ભાડુ દર મહીનાનું હોય તેના દર-રોજના હિસાબની ગણતરી રૂ. ૧ થી ૧૦,૦૦૦ સુધી.

પ્રકરણ ૪૧.

પાતું ૨૬૨ થી ૨૬૫.

૩૦૨-કોષ્ટકો ચાલુ તોલ, માપ તથા દવાનાં તેમજ મોઢેથી હિસાબ ગણવાની રીતો, દવાનાં માપની નીશાંનીઓ વિગેરે.

વૈદક તુસખાઓ.

“એક તંદુરસ્તી હઝાર ન્યામત.”

તંદુરસ્તી જાળવવી તથા હાઇજીન Hygiene વિષે.

પ્રકરણ ૪૨.

પાતું ૨૬૬ થી ૨૭૨.

માણસના શરીરને લગતી સાધારણ જાણવાજોગ બાબતો તથા તેની સમજણ.

૩૦૩-શરીરની ગરમી, દંમ લેવાનો, ઘોહીનું પ્રમાણ, નાડ, કલેજું, બેજું, ખોરાક, પાણી, ઊંઘ વિગેરે, ૩૦૪-શરીરના ભાગો ખીલવવા, મસાજ, ૩૦૫-માણસનાં હાડકાં અને મરદ તથા ઓરતનાં વજનનો સુમાર, શરીરના ભાગોનું માપ લેવાની રીત.

પ્રકરણ ૪૩.

પાનુ ૨૭૩ થી ૨૭૬.

૩૦૬-કસરત કરવાની જુદી જુદી રીતો.

પ્રકરણ ૪૪.

પાનુ ૨૭૬ થી ૨૮૬.

બચ્ચાંની જતન, ખોરાક, સાધારણ માંદગી વિગેરે.

૩૦૭-બચ્ચાંને લગતી સાધારણ બાબતો, ૩૦૮-દુધનો તથા બીજો ખોરાક, ૩૦૯-બચ્ચાંને નહવડાવવાની રીત, ૩૧૦-બચ્ચાંની ઉંઘ, ૩૧૧-દાંત વિષે, ૩૧૨-સાધારણ માંદગીના ધરતુ ઉપાયો, ૩૧૩-નખલાં બચ્ચાં, રીક્ટસ, ૩૧૪-દવા પાવાની રીતને તેનું પ્રમાણ, ૩૧૫-બચ્ચાંનું વજન તથા વધનો સુમાર.

પ્રકરણ ૪૫.

પાનુ ૨૮૬ થી ૨૯૨.

નર્સિંગ Nursing દરદીની માવજત વિષે.

૩૧૬-માવજત કરવાની રીતો, ૩૧૭-માંદગીમાંથી સારું થયા પછીની સલાખ.

પ્રકરણ ૪૬.

પાનુ ૨૯૨ થી ૨૯૯.

પોલટીસ, પ્લાસ્ટર, શેક તથા ભરવા ચોપડવાની દવાઓ, એંમપ્રોકેશન, કપીંગ, જળો, બ્લીસ્ટર વિગેરે.

૩૧૮-પોલટીસ જુદી જુદી રીતે બનાવવી, ૩૧૯-રાષ્ટનું પ્લાસ્ટર, ૩૨૦-શેક જુદી જુદી રીતનો, ૩૨૧-ભરવા ચોપડવાની દવાઓ, તેલ એંમપ્રોકેશન બનાવવાની રીતો; કપીંગ, બ્લીસ્ટર, જળો મુકાવવી.

પ્રકરણ ૪૭.

પાનુ ૨૯૯ થી ૩૧૩.

ચામડીને લગતી બાબતો, તથા દરદોને તેપર લગાડવાની ચીજો.

૩૨૨-ચામડીની સફાઈ, અરાઈ, સેવત, ચાંઠાં, ૩૨૩-ચામડી સુંવાળી રાખવી, ચીરા, કચલી, તડકાંથી કાળી થયેલી વિષે, ૩૨૪-ખુજલી, કીડ, તેના મલમ જતજતના, તથા ખીલ, પુલ્કાના ઉપાયો, ૩૨૫-મસા, છાગરા, આંટણુ, દરાજ, ખરપસું વિગેરે, ૩૨૬-પરસેવો તથા હાથ પગની સફાઈ, ૩૨૭-ચામડીમાં પેવશ થયેલી ચીજ કાઢવી અને શરીરમાં પેવશ કરવાની ચીજોની સંભાળ.

પ્રકરણ ૪૮.

પાનું ૩૧૩ થી ૩૨૦.

જખમ, દાઝેલી ચામડી તથા જનવર, જંતુઓનાં દંખ વિષે.

૩૨૮-જખમમાંથી લોહિ અકાવવું તથા ઘા રુઆવવા. ૩૨૯-દાઝેલાંનો ઉપાય. ૩૩૦-જનવર, ઝેંદર, બીલાડી, કુતરા, સાપ કરડે તથા જંતુઓ કાનકચુરા, મધમાખ, ભમરા, મચ્છર વિગેરે દંખે તેના ઉપાયો.

પ્રકરણ ૪૯.

પાનું ૩૨૦ થી ૩૨૪

સંધીવા, હાથપગના સોજ, રસ, આંકડા, વાળો, તથા ધતુરવા વિગેરે.

૩૩૧-સંધીવાનો ઇલાજ, ૩૩૨-હાથ પગના સોજ, રસ તથા ગંદાચલી રસ, ૩૩૩-આંકડા, હાથ પગ તથા છાતીમાં આવે તેનો ઇલાજ, ૩૩૪-વાળો થાય તેનો ઉપાય, ૩૩૫-ધતુરવા.

પ્રકરણ ૫૦.

પાનું ૩૨૪ થી ૩૩૧.

માથું દુખે તેનો ઇલાજ, સરકમ, તાવ, ગોવર, નળલાઇનાં ઉપાય તથા પીવાની રાખડી.

૩૩૬-માથું દુખે, ૩૩૭-સરકમ, ૩૩૮-તાવ તે તે પર પીવાનો કાવો. ૩૩૯-ગોવર, સહીએડ, કમળો, ૩૪૦-નળલાઇના ઉપાયો.

પ્રકરણ ૫૧.

પાનું ૩૩૧ થી ૩૪૦.

પેટમાં દુખે તેનો ઇલાજ તથા જીલાખ, મરડા, રેતી.

૩૪૧-ખદ્દજમી, ૩૪૨-સાધારણ પેટ ખંધ કરવા, ૩૪૩-જીલાખ લેવાની રીતો, ૩૪૪-મરડાનો ઇલાજ, ૩૪૫-કરમ, ૩૪૬-પીશાખ વિષે, ૩૪૭-રેતી તથા પથરીના ઉપાય, ૩૪૮-હરસના મસા, ભગંદર.

પ્રકરણ ૫૨.

પાનું ૩૪૦ થી ૩૪૩.

ઊલટી, અડગરી, ફેર, ઊંઘ, વિગેરે.

૩૪૯-ઊલટી લાવવી તથા ખંધ કરવી, ૩૫૦-અડગરી, ૩૫૧-અટકાર, ૩૫૨-ફેર, યેસુધી, શીફર, ૩૫૩-ઊંઘ વિષે.

પ્રકરણ ૫૩.

પાનું ૩૪૩ થી ૩૪૭.

મોઢાંની સફાઈ, જીભ, દાંતની સંભાળ.

૩૫૪-મોઢાંનો વાસ તથા કોગરા કરવાના, ૩૫૫-જીભ વિષે,
૩૫૬-દાંતની સભાળ તથા લગાડવાનાં મજન.

પ્રકરણ ૫૪.

પાનું ૩૪૭ થી ૫૫.

ગળું, ઠાંસો, હાંફણ વિગેરે.

૩૫૭-ગળું દુખતું તથા ગાઠો, અવાજ સુધારવો તથા ખુટેલી
ચીજો, અને કંઠમાળા વિષ, ૩૫૮-ઠાંસો સાધારણ તથા ગુચ્ચનો અને
તેના ઉપાયો, ૩૫૯-હાંફણનો ઇલાજ.

પ્રકરણ ૫૫.

પાનું ૩૫૫ થી ૩૬૧.

આંખ, નાક, તથા કાંન વિષે.

૩૬૦-આંખની જતન, ૩૬૧-નાક, ૩૬૨-કાન દુખે તેના ઉપાયો.

પ્રકરણ ૫૬.

પાનું ૩૬૧ થી ૩૬૫.

નખ તથા બાલની જતન.

૩૬૩-નખ સાફ રાખવાની રીત, ૩૬૪-બાલ ઘોવા, ખોરો કાઢવો,
કરચલી કરવી તથા કાળા કરવા વિગેરે.

પ્રકરણ ૫૭.

પાનું ૩૬૫ થી ૩૭૪.

અકસ્માત વેળા તાત્કાલીક મદદ, તે બનતા અટકાવવા,

પાટા બાંધવા તથા હાડકાં સંધાવાનો વખત તથા

ઝેરી દવાઓના ઉપાયો.

૩૬૫-આગ, વીજળી ગેસ, કુવા દરીઆમાં નાહવા વિષે અને
દુખતા માણસને મદદ કરવી, ગાડી-ઘોડાના અકસ્માત વિગેરે, ૩૬૬-
છળ પામેલાને ઉચકવાની રીત, ૩૬૭-પડી જવાથી વાગેલાનો ઉપાય,
૩૬૮-ભાગેલા હાડકાં પર પાટો બાંધવો તથા હાડકાં સંધાવાને લાગતો
વખત, ૩૬૯-અકસ્માતો બનતા અટકાવવા, ૩૭૦-ઝેરી દવાઓ કે

પ્રકરણ ૫૮.

પાનું ૩૭૪ થી ૩૮૨.

દવાદારની પરચુરણ બાબતો ને તેની સમજણ, હવા પાણી
તથા બધી વનસ્પતીમાં સમાયલાં તત્વો, સુરજની રોશની
તથા ચાલની ગણતરી વિગેરે.

૩૭૧-દવા તથા ગોળાઓ ગળવા ને પીવાની રીતો, ૩૭૨-ગોળાઓ
બનાવવી, ૩૭૩-કાવો વસાણાઓનો, સુનામખી, કરોશીઆ, સુથ, સારસા
ધેરીલા વિગેરેના, ૩૭૪-અર્ક જાત જાતના, ૩૭૫-કલોરોફોર્મ તથા
દવા વિષે, ૩૭૬-કાંજ બનાવવાની રીતો, ૩૭૭-આલબ્યુમન વોટર,
૩૭૮-વેસલીન, ૩૭૯-ખોરીક લોશન, ૩૮૦-સાંધુનું તેલ, ૩૮૧-
ક્લીસરીન, ૩૮૨-આયોડીન, ૩૮૩-લીસ્ટરીનની બનાવટ, ૩૮૪-ગલીચી
તથા વાસ દુર કરે તેવી ચીજો, ૩૮૫-ચાક નિષે, ૩૮૬-નીમક અને
તેનો ઉપયોગ, ૩૮૭-દાર પીવાની ટેવ છોડાવવાની રીત, ૩૮૮-માણુ-
સનું હાત તથા મુવેલું માણુસ પારખવું, ૩૮૯-ગિડતા રોગો વિષે,
૩૯૦-દંભમાં વાસ જતો અટકાવવો, ૩૯૧-ચાર મુખ્ય તત્વો અને
તેની સમજણ, ઑક્સીજન, ૩૯૨-હાઇડ્રોજન, ૩૯૩-નાઇટ્રોજન,
૩૯૪-કાર્બન, ૩૯૫-સુરજની રોશની અને તેની ચાલની ગણતરી
મુજબ જુદા જુદા શહેરોના વખતો.

પ્રકરણ ૫૯.

પાનું ૩૮૨ થી ૩૯૪

દવાદાર તેજબો, અને બીજી ઘણીક વપરાસની ચીજોના
અંગ્રેજી તથા ગુજરાતી નામો અને તેની સમજણ.

૩૯૬-એસીડ-તેજબો જાત જાતના.

પ્રકરણ ૧.

સ્ત્રીની દુરબ્બે.

૧-દરેક સ્ત્રીએ પોતાના કુટુંબીઓની સુખ સગવડ સાચવવી.
ઘરખારને લગતુ નાનું કે મોટું દરેક કામકાજ પુરતી તકેદારી
અને સમજ વાપરી કરવું યા કરાવવું જેથી ઘર સુખી ને તંદુરસ્તી
ભર્યું સદા રહે.

A man's work is from sun to sun

A woman's work is never done.

સવારથી સાંજ પછી મરદને પરવાર,

સ્ત્રીની રાત દીનની જંજળને નહીં પાર.

દરેક બચ્ચાંઓને સંપૂર્ણ તન, મન અને આત્મીક કેળવણી
આપ્યાથી તેમનું ભવિષ્ય ઝળકતું અને સુખી નીવડશે.

માતાઓએ પોતાની છોકરીઓને બીજી કેળવણી સાથે તેમની
સંસારી જીંદગીમાં ઉપયોગી થઈ પડે એવા ઘર સંસારી હુન્નરોની તાલીમ
આપવી કે જે વગર એક સ્ત્રી સંપૂર્ણ કેળવાયલી ગણાશે નહીં.

કેળવાયલી અને સમજદાર માતા સો શિક્ષકની ગરજ સારે છે.
મહાન નેપોલીયન જેવા બોલી ગયા છે કે,

“કહે નેપોલીયન દેશને, કરવા આબાદાન;

સરસ રીત એજ છે કે, દો માતાને જ્ઞાન.” (સ્ત્રી બોધ)

કરકસરથી ખરચ કરવો, આપણા વડવાઓની આ કહેવત યાદ
રાખવી કે “ઘરની કસર ને વહાણની સફર.”

નાની યા મોટી આવકમાંથી જરૂર જોગો ખરચ કરી બાકીનું
બચાવે તેજ ખરી સમજુ ઘર ધણીઆણી કહેવાય. સદા નીભે તેવો
ખરચ પહેલાંથીજ રાખવો કે કોઈ પ્રસંગે આવકમાં ઘટાડો થાય તે
વખતે મુશકેલ લાગે નહિ.

કરકસરથી બચાવેલું આપણને અડીબીડી કે ઘડપણમાં તેમજ
ભવિષ્યમાં આપણાં બચ્ચાંઓને કામનું થઈ પડશે. કહેવત છે કે
“કરકસરથી મેળવેલું ધન નવું પેદા કરવા બરાબર છે.”

ખુદાએ આપણને જે હાલતમાં મુક્યાં હોય તે ઉપર સંતોષ
રાખી રહેવું, અને જે કોઈ વખતે આપણાં ઉપર ન ધારેલી મુશીબત
આવી પડે તે વખતે ખુદાપર ભરોસો રાખી ધીરજથી ખમવું, અને
મગજનું સમતોલપણ જાળવવું.

માંદગીના વખતમાં કશોખી ગભરાત કરવા વગર શાંત મને દરદીની
માવજત કરવી, જે વિષે આગલ દરદીની માવજતવાલું પ્રકરણ જોવું.

પોતાના સંસારનું ગાફેલ સરલ રીતે ગળાડાવવા ઉપરાંત આસપાસનાઓનાં સુખ દુઃખ કે મુશ્કેલી વખતે બનતી મદદ કરવાની ફરજ બજાવવામાં પછાત પડવું નહિ. ઈંગ્રેજ કહેવત મુજબ “Charity begins at home.” ઘરની સખાવત પહેલી એ હ મેશાં યાદ રાખવું.

ખુદાની યાદ, સાચવત, એકીનદારી, શાંત મીઠો સ્વભાવ, ઉદ્યોગ અને ઉમંગ, દયાળુ જીવન, સંતોષ અને સખુરી એ ગુણો એક સ્ત્રીના ખરા શણુગાર સમાન છે. ઉપલા સદ્ગુણ ધરાવનાર સ્ત્રી પોતાના ઘણી, બચ્ચાંઓ તથા આસપાસના સર્વોત્તમ યાદ અને માન સાથે પોતાનો સંસાર ક્રતેહમંદીથી ચલાવવાને સામર્થ્યવાન થઈ શકશે.

પ્રકરણ ૨.

ઘરખાર-ફરનીચર-લાકડકામ વિગેરે, પૉલીશના તેમજ સાદા સામાનની સફાઈ.

૨-ઝાંખી પડેલી પૉલીશ સ્પીરીટ ઓફ વાઇન લગાડવાથી ચળકશે એલ તેલને એસેટીક એસીડ Acetic acid લેણી ફની પોટલીએ લગાડવું, અથવા તે ઓલીવ ઓઇલને ટરપીનટાઇન લેણી વાપરવું. ગરમ પાણીમાં પેરેશીન લેણી ફલેનલ વડે નુજ્યા પછી બીજી ફલેનલને સરકામાં બોળી પાછું ઘસવાથી ચળકાટ આવશે.

ખાણાની ટેબલની પૉલીશ ગરમ ડીશ મુકતા અથવા પાણીના ડાઘો પડવાથી ખરાબ થાય તે એમોનીઆ લગાડી નુજવી, અથવા તે ઓલીવ ઓઇલમાં થોડું નીમક પીગળાવી તે ડાઘો ઉપર રેડી એક કલાક રહેવા દેછે નુજવું. ટરપીનટાઇન ફલેનલ વડે લગાડવું.

કેરોસીન તેલ ઉપલા ડાઘ ઉપર કપડાંએ લગાડી બીજાં સોજાં કપડાં પર ફેલેન-પોટર નાખી નુજવાથી સાફ થશે. ઘણાં ગરમ પાણીમાં કટકો બોળીને નુજવાથી ડાઘ નીકળશે.

એસંસ ઓફ પેપરમીન્ટ અથવા સ્પીરીટ ઓફ કેમ્ફર ફલેનલના કટકા પર લદ્દને લગાડ્યા પછી સારી પૉલીશનો હાથ તુરત મારવો.

ફરનીચર પર વારનીશ લગાડવા એક ગેલન સ્પીરીટમાં એક રતલ લાખ તે બે ઓંસ બેનઝીન લેણવું.

નખના ઘસા પડેલા ઓકઝેલીક એસીડ બે લાગ તે ગરમ પાણી એક લાગમાં લેણી કપડાં વડે નુજવા.

માખ, મચ્છરના ડાઘ કાઢવા સ્પીરીટ ઓફ વાઇન અથવા તે જીન દારૂ નરમ કપડાંમાં બોળી નુજી નાખવું. સફેદ ડાઘ ઉપર સ્પીરીટ ઓફ કેમ્ફર લગાડવું.

ડાઘો લાંબા વખતના પડેલા માટે ઓલીવ ઓઈલમાં થોડુંક વાટેલું નીમક ને આટો ભેળી પેસ્ટ જેવું ઘટ બનાવીને નરમ કપડાએ ઘસવાથી ડાઘો નીકળે છે.

મોરચુથુ પાણીમાં નાખી ઘ્રુચ વડે પાણી લાકડાં પર ઘસવું પછી સ્વચ્છ પાણીએ ધોઈ નાખવું, લાકડાંનો રંગ ઝાંખો કે ખરાબ થાય તો સુકાય ને પૌલીશ લગાડવી. ક્યોરોફામ કેાઈખી ડાઘો કાઢશે.

આયોડીનના ડાઘ બ્લોટીંગ પેપરે દાખવા પછી કપુરનો અક લગાડવો.

શાહીના ડાઘ ઉપર સુરોખાર Nitro પાતલું કરી પીછી વડે લગાડવું, સરકો લગાડવાથી પણ નીકળે છે.

મીણના ડાઘ માટે ટરપીનટાઇન લગાડી મીણ કાઢવા પછી સાબુના ગરમ પાણીએ ધોવું, અથવા ખળખળતાં પાણીએ તુડવા.

મેસના ડાઘ ઉપર પેરેશીન અથવા એમોનીઆમાં ઝીણું કપડું બોળી તુછી નાખવું.

ચીકાશના ડાઘ ઝીણા સફેદ કાગળે તુછવાથી જાય છે, આટો છાંટવાથી ચીકાશ જશે.

પત્તએશ ને કળાયુનો પાણીમાં મેળવી નાંખી ગાળી રાખી ખપ વડે ત્યારે ખીજાં પાણીમાં થોડું ભેળી ચીકાશ કે મેલા ડાઘ પર લગાડવું.

ઘસા પડેલા પૌલીશપરથી કાઢવા અખરોટને ભાંગી અંદરનો ભાગ તેપર ઘસવો સહેજ ગરમ કીધાથી તેમાંનો તેલનો ચીકાશ સહેલાઈથી નીકળી ઘસા પડેલા જલદી સાફ થશે.

ગોખા પડેલા પર બ્લોટીંગ પેપરનું જાડું પડ કરી ખળખળતા પાણીમાં બોળી બે ત્રણ વખત મુકવાં પછી તેપર ગરમ અરત્રી ફેરવવી, ગરમીથી લાકડું પુલી સરખું થશે.

માહુગનીનું લાકડું ડંડાં પાણીમાં કપડું બોળી તુછી સુકું કરવું. માહુગનીના લાકડાં પરના ઘસા પર બેલ તેલ લગાડવું.

માહુગનીનાં લાકડાં પર ગરમ ચીજ દોલાયાથી ડાઘો પડેલા કાઢવા ઓલીવ ઓઈલ લગાડી બે દિવસ રહેવા દઈ પછી તે પર ટરપીનટાઇન ખીજાં બે દિવસ રાખી છેલ્લે પૌલીશ કરવી. સરકો ને પાણી ભેળી લગાડવાથી પણ ડાઘો નીકળે છે.

લાલ ઘેરા રંગના માહુગનીનાં લાકડાં સાફ પરમેંગનેટ ઓફ પૌટેશ નામની દવા પાણીમાં પીગળાવી પીછી વડે લગાડવી.

પૌલીશના સામાન પર બીની સરદ હવાથી ઝાંખ પડી બ્લુ રંગ થાય તો શેમોઆ લેધર પર બે ત્રણ ટીપાં મીઠું તેલ નાખી તુછવા પછી હાથની હથેલી વડે ઘસવું.

એકતું જીવું ઝાંખુ પડેલું લાકડું બીઅર દારૂ ગરમ કરી તે પર લગાડવા પછી મધપુડાનું મીણુ ધમીને છેલ્લે શેમોઆ લેધરે નુછવાથી નવા જેવું થશે, અથવા સ્ટ્રોંગ સોડાખારનું પાણી લગાડવું. પાણી સાથે કાચી અખરોટનાં કોટલાં ઉકાળી લેવું.

સફેદ લાકડું લાંબો વખત પડી રહેતાં ખરાબ થયેલું એમોની-આમાં ઝીણી સફેદ રેતી ને સાણુનો ભુકા ભેળીને ધસી સાફ કરવું. હવા ઉબસમાં સોણું રહેશે, બંધ જગ્યામાં પીળું થઇ જાય છે.

નકશીના પોલીશના સામાનમાંથી ધુળ કચરો કાઢવા પેટ્રો-લમાં પીછી બેળીને બધા ખાંચામાં ફેરવવી અથવા તો ટરપીનટાઇન ને પેરેશીન એક સરખું ભેળી તેમાં પીછી બેળી કપડાંએ પીછી નુછી નાખવી યાતો હવામાં સુકાયા પછી તે વડે નકશી સાફ કરવી. ગરમી કે આતશ નજદીક તેમ કરવાથી સળગી ઉઠશે માટે સંભાળ રાખવી.

નકશીનો સામાન સાફ કરવા વન્ડર મીસ્ટ Wonder mist નામની એક જાતની પોલીશ મોટરના કારખાનાંવાળાને ત્યાંથી મળે છે. તેની સાથની અથવા બીજી કોઈબી જાતની પીચકારી વડે સામાન પર તે પોલીશ છાંટીને પછી કપડાં વડે ધસીને નુછવાથી નકશીમાંની ધુળ કચરો નીકળીને પોલીશ જેવો ચળકાટ આપશે.

પિત્તાળ અથવા ધાતુ લાકડામાં કોતરીને બેસાડેલું Inlaid હોય તો બેલ તેલમાં ત્રીપોલી પાઉડર Tripoli powder ની ભુકી ભેળી ધસીને નુછવાથી સાફ થશે.

ટેબલ રાંધણીમાં વપરાતી સાફ કરવા માટે ગરમ પાણીમાં કળી ચુનો નાખીને ધસીને ઘોયા પછી કપડાંએ નુછી નાખ્યાથી લાકડું સોણું નવું જેવું લાગશે, ઘણી ખરાબ થયેલી હોય તો ગરમ પાણી સાથે સાણુ પણ લેવો, જોઇએ બારીક રેતી સાથે ભેળવી.

જેપાનીસ તથા ચીનાઇ લાકડાંનો સામાન જેને Lacquer ware કહે છે તેને સાફ કરવા માટે મીઠું તેલ અથવા ઓલીવ ઓઈલ નરમ કપડાં વડે લગાડવું, લીંબુનો રસ યા છાસ પાણીમાં ભેળી લગાડી ગરમ જગ્યામાં રાખી સુકાયને શેમોઆ લેધરે નુછવું.

ઉપલા લાકડાંની ત્રે પર ગરમ ચીજ મુકવાથી ડાઘો પડે તો ઝૂકાં પાણીમાં કપડું બેળી નુછવી. વધુ ખરાબ થયેલી હોય તો ઉપલી કોઇબી જાતનું તેલ લગાડી તેપર આટો ગરમ કરી છાંટીને નુછવાથી સાફ થાય છે.

રંગેલા સોજા સામાનપરના ડાઘો વરસાદના પાણીથી નીકળે છે, છેલ્લે કપડાંપર થોડુંક વેસલીન લઇ ધસવું.

કપ્પાટ પેટી કે ખાનાનું લાકડું નવી પોલીશ લગાડવાથી વળગી જઈ સહેલાઈથી ઉઘાડ દાંક નહીં થાય તો નરમ બી. બી. ની સુખડ ચેન કીનારીપર ધસવી અથવા બ્લેક લેડ Black lead

નામની ભુકીને કીનારીપર છાંટવાથી સહેલું થશે. સુકો સાબુ કે મીણખતીનો ટુકડો વસવો.

કબ્બાટ તેમાં હવાયલો કે ઉખાયલો વાસ બંધ પડી રહેતાં આવે તો તડકાને વખતે ખારણું થોડીક વખત ઉંધાડ ઢાંક કર્યા કરવું જેથી બહારની સોજ ખુલ્લી અને ગરમ હવા કબ્બાટમાં જવાથી ઉપલો વાસ, ભીનાશ વિગેરે નીકળી જશે, અથવા તો થોડો વખત સુધી ખારણા ખોલી નાખવાં.

કબ્બાટ ગોઠવવી ખસેડીને પાછી ગોઠવતી વખતે ખારણાઓ ઉધાડી જોતાં નીચેથી વસાતું હોય તો તે બાજુના ખારણાની નીચે પગ આગળ કાગળ યા લાકડાંની કપચી મુકવી અને ઉપરથી ખારણું વસાય તો પાછલા પગ નીચે કંઈ મુકવું. ટાઇટ મીજગરાંમાં તેલ મુકવું,

ધોલીયા લાકડાંના સાલમાંથી ઢીલા થઈ હાલતા હોય તો તેના સ્ક્રું કાઢી તે પર ન્યુસ પેપર અથવા પાતલું કપડું વીંટાળી પાછા પોવાથી ટાઇટ બેસશે.

સામાનની નીચે એમોનીઆનું પાણી સ્ટ્રોંગ બનાવી પડોળાં વાસ-જીમાં થોડે વખતે મુક્યાથી ઉંધઈ કે જંતુઓ થતાં નથી.

સામાન ભીંતને લાગીને વસાતો અટકાવવા માટે કીણાં પાતળા રખરનાં બટન જેવા જોળ ટુકડા પીઠે વળગાવવા, અથવા તો જુના ગલ્લસની આગળાઓ કાપી તેમાં ૩ લરી પીઠે કીણી ટેકસ વડે એક નાકાઓપર જડી દેવી.

જુના યા નવા નેતરના સ્ક્રુલ ઉપર કેટોન અથવા કાર્બીબી જાતનાં કપડાંનું કવર કીધાથી શોભે છે, પગ મુકવા માટે વાપરવા હોય તો બજા ગાલીયાના ટુકડાએ ઉપલી રીતે ઢાંકી દેવું.

પૉલીશ બનાવવી, લગાડવી, પૉલીશના કાગળો.

૩-પૉલીશ સાધારણ માટે સરકો ને કોઈ પણ જાતનું તેલ ભેળા વાપરવું.

એક ભાગ લાખ ને આઠ ભાગ દારૂનો અર્ક Alcohol લેવો.

ટરપીનટાઇન એક ભાગ ને મીઠું તેલ અથવા બેલ તેલ બે ભાગ ભેળવાથી પૉલીશ બનશે. બેલ તેલ, સરકો ને ટરપીનટાઇન સરખાં વજનનું લેવું.

મીણ ચાર ઓસની ખારીક ભુકી છુરી વડે ઓખવી ને તે લાઢી જેવું બને તેટલી તેમાં સ્પીરીટ ઓફ ટરપીનટાઇન ભેળવી, રાજમ યા ઓસ ખારીક વાટીને તેમાં પીગળાવ્યા પછી થોડો સરકો ભેળા ખુબ હલાવીને પૉલીશ વાપરવી; જોઈએ તો થોડો કેસ્ટીલ સોપ સાથે દારૂનો અર્ક લેવો.

બેલ તેલ એક પાઈન્ટ, દારૂનો અર્ક Alcohol તેટલોજ લઈ તેમાં લાખ બે ઓસ પીગળેને એમોનીઆ અથવા ક્લોરોફોર્મ બે ઓસ ભેળા પૉલીશ કરવા લેવું.

ફેરબાના રંગની પૉલીસ માટે ફેરબાનો નાનો કટકો ગુંદરના પાણીમાં પીગળાવી તેમાં સોજી નીતર્યું ઘેલ તેલ રેડી ચુહલે ઘટ કરી ઉતારીને થોડુંક ટરપીનટાઇન ભેળી લાંબા દિવસ વેર રાખ્યા પછી એ પૉલીશ કાઢખી સામાન પર લગાડવી.

સફેદ રંગ માટે આઈસીંગગ્લાસમાં પાણી નાખી ચુહલે ઉકાળતી વખતે તેમાં થોડો સફેદો નાખી ઘટ માવા જેવું થાય ને સુવાળાં લાકડાં ઉપર નાખી સફાઈથી છુટયા કરવું, એ રીતે એ ત્રણ વખત ક્રીધાથી લાકડું હાથીદાંત જેવા સફેદ રંગનું ચળકટું બને છે.

સફેદ ઉપલી રીતે ક્રીધેલા સામાનને સાફ રાખવા ટરપીનટાઇન આડ લાગને સોજી સફેદ મીણુ એક લાગ એક ચુહલા પર ગરમ કરીને જડાં કપડાં વડે ઘસીને લગાડવું.

સેટીન વુડને પૉલીશ કરવા મેથીલેટેડ સ્પીરીટ એક પાઇટ હગદરની ભુકી દોઢ ઔંસ, રેવચી અઘોં ઔંસ ભેળવો.

કાળા રંગની પૉલીશ માટે પાણીમાં માંચફળની ભુકી તથા લીરાકસી સરખાં વજનની ઉકાળી તેમાં થોડીક કાજળ ભેળવાથી બને છે તૈયાર પૉલીશ પણ ઘણી જાતની મળે છે.

ઘણા જીના સામાનને એક લાગ ઘેલતેલ ને અઘોં લાગ ફેર-સીન ભેળી લગાડવું.

નકશીના સામાનમાં લગાડવાની પૉલીશ—એક પાઇટ સ્પી-રીટ એક વાઇનમાં સફેદ રાજમ એ ઔંસ તથા શીલ લાખ તેટલા વજનની ભેળી ચુહલા પર સહેજ ગરમ કરી ને પીછી વડે નકસી તેમજ ખાચાઓમાં લગાડવું, ઘુળ કચરો વિગેરે કાઢવાની રીત આપી છે તે મુજબ સાફ કરીને પછી પૉલીશ લગાડવી.

અખરોટનાં લાકડાં પર પૉલીશ કરવા મીઠું તેલ ને ટર-પીનટાઇન એક સરખા વજનનું ભેળી લગાડવા પછી સ્પીરીટ એક વાઇન કપડાં વડે લગાડવાથી ચળકાટ આવશે. સેટીન વુડને પણ ઉપ-લીજ રીતે પૉલીશ કરવી.

કીમ ફરનીચર માટે બનાવવા કાચું ઘોષ્ટડ ક્રીધા વગરનું અલસીનું તેલ છ ઔંસ, સફેદ સરકો ને સ્પીરીટ એક વાઇન તથા સુરમો દરેક ત્રણ ઔંસ લઈ બધું સાથ ભેળવી ઘટ થાય ને છેલ્લે સુરમો ભેળી વાપરવું.

પેસ્ટ બનાવવા માટે કાઢખી જાતની પૉલીશમાં જોઈએ તેવા રંગનું મીણુ તથા રાજમની ભુકી ભેળવી ઘટ બનાવી કપડાં વડે ફર-નીચર ઉપર લગાડવું. ટરપીનટાઇન ને ઘેલ તેલ સરખું લઈ થોડું મધ-પુડાનું મીણુ પીગળાવી ઠંડું પડે ને પાણીમાં પલ્એશ ભેળવી તેમાં ભેળવી.

પૉલીશના કાગળ જાડા કારત્રીજ પેપર Cartridge paper નો એક કુટ સમચોરસ ટુકડો લઈ પાટીઆં પર ચારે છેડા પર ટેકસ મારી

સરખુ રહે તે તે પર ઘણું પાતળો સરસ પીછી વડે લગાડી બીનો હોય તેટલાં કાયની ખારીક ભુકી છાંટવી, જડાં ઝીનાં કાગળ બનાવવાના હોય તે મુજબની કાયની જડી ઝીણી ભુકી લેવી. સરસ સુકાય ને ટેકસ કાગળ કાઢી લેવું. કાયની ભુકી બનાવવાની રીત આગળ આપી છે.

એમરી પેપર પણ ઉપલી રીતે બનાવવાં એમરી પાઉડર Emery powder કાયની ભુકીને બદલે વાપરવી.

પૉલીશ લગાડવા કપડાંના નાના ટુકડામાં ૩ મુકી પોટલી જેવું બનાવી, પૉલીશને બીજા વાસણમાં કાઢી પોટલી બોળાને નીચવી કાઢી આસ્તે એક સરખે હાથે સામાન પર લગાવુ, સહેજ તેલમાં પોટલી બોળવાથી કપડું લાકડાંને વળગ્યા વગર સહેલાઈથી પૉલીશ થશે.

સોજ પૉલીશનો સામાન તુછવા માટે સોજો કપડાંનો ટુકડો પેરેશીનમાં બોળા કાઢી સુકવી નાખીને પછી તે વાપરવાથી પૉલીશ સોજ રહે છે, અથવા સુતરાઉ મખમલે તુછવો.

લાકડામાં ઉંધધ, આગમાં બળે નહિ તથા

વોટરપ્રુફ કરવું.

૪—લાકડાંનાં ખારી-ખારણાં-કબાટ-પેટીઓ વિગેરે ઉંધધ લાગવાથી ખવાઈ જાય છે માટે સાધારણ રીત કેરોસીન તેલ અથવા પેરેશીન લગાડવાથી તેનાં વાસે નીકળી જશે.

ઉંધધ લાગેલા ખાંચાઓમાં નીચલી કાંઈ પણ ચીજો નાખવાથી જંતુઓ મરી જાય છે.

દરીઆનું પાણી એક બાટલીમાં લસણનાં ત્રણ કળા છુંદીને તેમાં ભેળી એક ચમચો ટરપીનટાઇન અથવા કોઇમી જાતના જલદ વાસનું તેલ નાખી બે દિવસ રહેવા દઇ ખુબ હલાવીને પીછી વડે લગાડવાથી પાછી ઉંધધ લાગશે નહિ,

હાઇડ્રોજન પરઓક્સાઇડ Hydrogen peroxide નામની દવા પીછી અથવા સંચામાં તેલ નાખવાની નળી જેવી ગળણીયા તો પીચકારી વડે લાકડાંની ઉંધધવાલી ફાટ અથવા છેદમાં નાખવી.

બેનઝોલાઇન Benzoline સાત ચમચી, ટરપીનટાઇન એક ચમચી ને લવંદરનું તેલ થોડાં ટીપા ભેળીને પીચકારી વડે નાખ્યાથી પણ ઉંધધ મરી જાય છે.

અખરોટનો વહેર Walnut husk ને પાણીમાં ઉકાળી વાપરવો.

લાકડાંનાં થાંભલા જમીનમાં દાટવા વિષે, ટાર અથવા ડામર નીચલા ભાગે લગાડીને પછી દાટવા, જેથી ઉંધધ કે જમીનનો બીનાશ લાગવાથી જલદી કાઢી જશે નહિ. ક્રીઓસોટ Creosote નામની દવા પણ લગાડે છે.

ચુનાનું પાણી Lime water લઇ તેમાં થાંભલાનો નીચેનો ભાગ બોળી ને સુકાયા પછી ગંધકનો તેજા Sulphurio acid પાણી સાથે

ભેળા ને તે ભાગ ઉપર લગાડવાથી લાકડું પથર જેવું કઠણ ને મજબુત થઈ ઉંધા પણ લાગતી નથી.

સુકું લાકડું Season wood પારખવા લાખો દુકડો હોય તેની અધવચ્ચે એક માણસે કાન લગાડવો ને ખીજાએ એક છેડેથી લોખંડની ચીજ વડે ડોકતાં તેનો અવાજ બરાબર સમજી શકાય તો સોળું સુકું લાકડું જણવું.

આગમાં બળે નહિં તેવું બનાવવા ફટકડી ને આપ્તસીંગ ગ્લાસ એક સરખા વજનનું લઈ ચુલ્લે પીગળાવી લાકડાં ઉપર લગાડવું, જોઈએ તો આપ્તસીંગ ગ્લાસને બદલે ફટકડી સાથે હીરાકસી Copperas વાપરવી.

ચુનો જે બીતને વાહીટ વોશ કરવા માટે વાપરીએ છીએ તેના પણ લાકડાં ઉપર એ ત્રણ હાથ લગાડવા, જેથી આગમાં લાકડું જલદી બળતું નથી, જોઈએ તો થોડું નીમક ભેળવું.

સીલીંગ લાકડાંની બળે નહિં તેમ કરવા સારું નીમક પાણીમાં પીગળાવી તેમાં લાકડાંની રાખ અથવા ઘણી ઝીણી રેતી ભેળાને પીછી વડે લગાડવું, કાળો રંગ તેને આપવો હોય તો થોડીક મેસ ભેળવી.

ઉંધાથી ખવાયલા પાટીઆના ખાંચા પુરવા ખેલ તેલ ને કળા ચુનો ભેળા ને રેડવું. જે રંગનું લાકડું હોય તેને મળતા રંગની ભુકી નાખવી, થોડીક ફ્રેન્ચ પોલીશ સાથે મેળવ્યાથી ઉપલી ચીજો સરખી ફાટોમાં રેડતાં બંધાઈ જઈ લાકડું સફાઈદાર દીશે છે.

લાકડું વોટર પ્રુફ હીરાકસી Copperas પહેલાં લાકડાં ઉપર લગાડી બીનાય ને તે પર કળા ચુનાનું પાણી લગાડવું.

લાકડાં પર લખવું દારૂનો અર્ક એક ઐસમા લાખ એ ઐસ પીગળાવી તેમાં થોડીક સોજા મેસ ભેળાને લખવા વાપરવી, પાણીએ બીનાયાથી પણ નીકળતું નથી.

લાકડાંમાં રકું તથા ખીલા મારવા અને કાઢવાની રીત.

૫—રકું લાકડાંમાં ફેરવવો ઘણોજ મજબુત ખેસાડી દીધેલો કાષ્ટ વખત પાછો કાઢતી વખતે મુશ્કેલ પડે છે માટે છેલ્લે એક આંટો ઉળતો ફેરવી રાખવો પાછો સહેલાઈથી કાઢી શકાશે, કાષ્ટ પણ જતના તેલમાં બોળાને ફેરવ્યાથી લોખંડનો રકું કીટાશે નહિ અને જોઈએ ત્યારે સહેલાઈથી નીકળશે.

રકું લાકડાંમાં ફેરવવા આગમય કાષ્ટ હથીઆર છેદ પાડવા સારું આગળ નહિ હોય તો ઘણી જડી ટાંચણી અથવા તો નાની ગીરમીટ વડે છેદ પાડ્યા પછી રકું સહેલાઈથી લાકડાંમાં જશે.

રકું મજબુત નીકળે નહીં તેવા ખેસાડવા માટે તે લાકડાંના છેદમાં પાતલી સલી વડે સરસ યા ગુંદર લગાડ્યા પછી રકું ફેરવવો અથવા છેદમાં રાજમની ભુકી નાખી રકું ગરમ કરી ફેરવવો.

લાંબા વખતના કીટાયલા રકું લાકડાંમાંથી કાઢવા.

કોઇખી જાતનાં તેલનાં ટીપાં તેની ઉપર થોડા નાખી બીનવી રાખવા, અથવા તો ઘણું ગરમ લોખંડ કે ચોકર Poker અથવા ગરમ અસ્ત્રી રકુના માથા ઉપર લગાડી બે ત્રણ મિનિટ રહેવા દીધાથી રકું દીસપીસ વડે સહેલાઈથી બહાર નીકળશે.

લાકડાંમાં ખીલો ચીરાય નહીં તેમ મારવા માટે પહેલાં ચરખી અથવા તેલ ખીલા ઉપર લગાડીને ઠોકતાં ગમે એવું પાતળું લાકડું પણ ચીરાઈ જતું નથી.

લાકડાંના પીપ સાફ કરવાં તથા પાણી ગળે નહિં તેમ કરવાં.

૬-ચુનો ને પાણી ભેળાને થોડો વખત રાખ્યા પછી ખીણું વધુ પાણી રેડીને પીપનું મોટું બધ કરી ગળડાવ્યાથી બધે ફરતો કચરો નીકળી સાફ થાય ને તે કાઢી નાખી સોજાં પાણીએ ઘોવું.

નાહવાના ટબમાંથી સાબુ તથા મેલનો ચીકાશ કાઢવા માટે ટંકણ ખાર Borax અથવા એમોનીઆ વાપરવો.

દારૂના પીપમાંનો વાસ કાઢવા ગ ધકનો તેજબ Sulphuric acid પાણી સાથે વાપરવો.

વાસ કોઇ પણ જાતનો કાઢવા સારૂ પહેલાં બળખળતું પાણી ભરી રાખી ઠંડું પડે ને ખાલી કરવું, એમ કરતાંખી નહિં વાસ નીકળે તો પાણીમાં ગરમ અંગારનાં બળતા ટુકડા નાખવા, અથવા તો આટો લુસુ કે વોશીંગ સોડા એમાંની કંઈ પણ ચીજ ટુકાં પાણીમાં મેળવી ને નાખી રહેવા દઇ થોડો વખત પછી ઠંડા પાણીએ ઘોવું.

લાકડાંના ટબ ચાલુ વપરાસ ને પાણીથી લાકડું ટુગેલું રહી છુટાં પડી જતાં નથી, ખાલી રહેવાથી સુકાઈને છુટાં પડતા અટકાવવા માટે ગ્લીસરીન તેને લગાડી ઉધાં મુકવા.

નવાં લાકડાંનો વાસ કાઢવા લાઈમવોટરના પાણીમાં થોડો પોટેશ ભેળી બે દિવસ રાખી ઘોમને વાપરવું.

લાકડાંના પીપ ને વોટર મુક પાણી ગળે નહિં તેવાં બનાવવા સારૂ સાંધાઓમાં લાંબી અથવા ફાટ પુરવાની આગળ આપેલી રીત વાપરી ને પછી જાડો રંગ બધે ફરતો લગાડવો. એજ રીતે લોખંડની ટાંકીને વોટર મુક બનાવવી.

રંગના બારી બારણાં સાફ કરવાની રીતો.

૭-રંગલાં ઉપરથી ઘુળ તથા હાથો કાઢવા દુધ ને પાણી ભેળાને તુછવું અથવા તો સાબુના ગરમ પાણી સાથે વોશીંગ સોડાને

ફુલર્સ અથવા Fuller's earth નામની ભુમી વાપરવી. ઘસા કાઢવા કેરોસીન તેલ લગાડવું.

ખુદસો કોમળી જાતનો રંગ પેરેશીનને ફલેનલના ટુકડા પર લઈ સાફ કરવો અથવા ઠંડાં પાણી સાથે ટકણખાર લેવો.

ઘેરા રંગ માટે સાબુના ગરમ પાણીમાં પેરેશીન થોડું નાખી સ્પંજ અથવા ચામડાનો કટકો બોળી ઘસવું, સુકાયા પછી તેની ઉપર રબર ઘસવાથી ઘેરા રંગનો ચળકાટ આવી નવો જેવો લાગશે.

ઘેરા રંગ પર ખુદસો ચઢાવવા સફેદ સાથે સડેજ કાળો રંગ ભેળી એક હાથ માર્યાથી એ જેવો દિશે કે તેપર કોમળી ખુદસો રંગ લગાડવો.

સફેદ રંગપરથી ડાઘા કાઢવા ચુનાનું પાણી કરી અશે ઘસીને પછી સોજાં પાણીએ ધોવા. સરકો ને પેરેશીન ભેળી લગાડવું.

ચીકાશનાં ડાઘ માટે બેનઝોલાઇન લગાડવું અથવા તે બીડી-માંની નીકળેલી રાખ ઘસવી.

હાથનો મેલ લાગવાથી ખરાબ થયલા પર પેત્રોલમાં કપડું બોળી નુછ્યા પછી પાણીએ ધોવું.

મેસના ડાઘા પર સુરોખાર Saltpetre પાણીમાં ભેળી વાપરવો અથવા તે સફેદ રંગમાં આપ્યા મુજબ કરવું.

વીનીશન સાફ કરવા કપડાની થેલીએ બનાવી હાથમાં ઘાલવાથી ચહેલાઇથી સાફ થશે, અથવા નાનાં અંશ વીનીશનના ખાચામાં જાય તેવા વાપરવા. બારીના ચઢાવવા ઉતારવાના વીનીશન કંકણ લાગે તો ખાચાઓમાં મેલ મુકવું.

બારી બારણાં વારનીશ તથા પોલીશનાં સાફ રાખવાં.

બારી બારણાંનું વારનીશ સાફ કરવા માટે ટુકું પાણી વાપરવું અથવા તે ચાંદેના પાણીથી ધોવાં, પાણી સાથે થોડું પેત્રોલીઅમ લેવું. ઘસા કાઢવા મીઠું તેલ વાપરવું. વારનીશ લગાડતી વખતે ઘણો ગુદર ભેળવાથી સુકાઈને જલદી ચીરા પડી ખરાબ થાય છે.

વારનીશ લાકડાં ઉપરથી ઘસી કાઢવા માટે સોડા ખાર પાણીમાં ઘટ પીગળાવીને થોડા કલાક લગાડી મુક્યા પછી જડાં કપડાં અથવા કાચાની દોરી વડે ઘસવું, એવી રીતે એક વખત કાઢવાથી સાફ નહિં થાય તો એ ત્રણ વખત અજમાવવું. બેકીંગ સોડા એક મોટા ચમચો એક પાર્થ પાણીમાં ભેળીને ધોવાથી પણ નીકળશે.

છેલ્લે પાણીમાં કપડું બોળી નુછ્યા પછી એમોનીઆનું સ્ત્રોંગ પાણી બનાવી લગાડવાથી લાકડા ઉપરનું વારનીશ તદ્દન નીકળીને સાફ થશે. કાચનો મોટો ટુકડો બેઉ હાથે ધરીને તેની ધાર વડે પણ વારનીશ ઘસીને કાઢી શકાય.

પૌલીશના બારી બારણા માટે પૌલીશના સામાનમાં જીવો.
ટેબલો તથા બીજી ચીજો ચાલુ વપરાતાં ખરાબ થયેલી સાફ
કરવા પાટીઆં સાફ કરવાની રીતમાં જીવો.

મેસ તથા હુમાડાથી કાપું થયેલું લાકડું રાંધણીની ભીંત
સાફ કરવાની રીતે કરવું.

ચીકાશના ડાઘો પડેલા પર તુરત ચોખાનો આટો લલરાવવાથી
તે ચુસી લેશે પછી ભીંતો કટકો ફેરવવો. ચાક ને ટરપીનટાઇન ભેળાને
લગાડવાથી પણ નીકળશે, છેલ્લે ટંકણખારના પાણીએ ધોવું.

મોટા નાના ઘરના સામાનને લગતી સુચનાઓ.

૮-સામાન સાદો યા ફીમતી શોભે તેવી રીતે જોડવવા માટે
હાલમાં ઘણાક ઇંગ્રેજ ચોપાનીઆં આવે છે જેમાં તેને લગતી સમજણ
અને ચાલુ ઉપયોગી બાબતો આવે છે.

કાચ ખુરશીની લાઇનીંગ, કવરો પડદા, ગાલીયા વિગેરેનાં રંગોનું
એક એક સાથે મળતાપણું એટલે Harmony of colours હોવા
જોઈએ, લલકાદાર ને એક એકથી ઉલટા રંગો લેવા નહીં.

લાલ હંમેશા સફેદ, કાળા તથા પીળા રંગ સાથે શોભે છે.

જુલુ ખુલ્લા રંગની દીવાલ સાથે ઘેરા સોનેરી Old gold રંગના
પડદા નાખવા, તેની સાથે તપખીરીઆ રંગનો ગાલીઓ મળતો લાગશે.

પત્થરના Gray રંગની દીવાલ હશે તો વાઇન કલર Wine
colour ના અથવા ખુલ્લા સોનેરી કે સફેદ રંગના પડદા તેની સાથે
સારાં લાગે છે, તેમજ જો સીલીંગ તથા દીવાલનાં રંગો ખુલ્લા હોય
ત્યાં ઘેરા રંગના ગાલીઆ દીપી નીકળશે.

ઝોરડાની ઉભરનીના પ્રમાણમાં પડદા ટાંગવા, કાચ ખુરશીની
લાઇનીંગ અથવા કવરોના રંગનું પણ હંમેશાં મળતાપણું રાખવું.

મખમલ કે પ્લશની લાઈનીંગવાલી કાચ સાફ કરવા શેમોઆ-
લેધર નવાને પાણીમાં ઘોળી નીચવી ને ઉપર ફેરવ્યાથી ધુળ કચરો
નીકળી જશે. ટેપેસ્ટ્રી સાફ કરવા કપડાંની બાબતમાં જીવો.

હાથે ભરત કામ કીધેલા સોજા કાચ ખુરશી માટેનાં બંધ
પેસતાં કવરો સીવી તાંકનાંસર નાંખવા જે ચાલુ વપરાસથી ખરાબ
થવાનો સંભવ રહેશે નહીં. રંગીન તરાંહનાં ફેટોનના કવરો ઘોષ નહિ
શકાય તે માટે ડ્રાઇકલીન Dry clean કરવા આગળ આપેલું છે.
સીવવા માટે સીવવાની બાબતમાંથી મળશે.

નાનાં ઘરને થોડા સાદા સામાનથી શોભીતું ને સગવડ ભર્યું
બનાવવાની કેટલાકને સમજણ ને ટેસ્ટ હોય છે. ફીમતી લાઇનીંગ-
વાલી કાચ ખુરશીને બદલે સાદી ખુરશી કાચ પર રૂની જોડડીઓ મુકી
તે પર રંગીન કવરો હાથે સીવીને નાંખવાથી પણ શોભે છે.

બોક્સ ઓટોમન Box ottoman એક નાની કાચ પીઠ સાથની બનાવી તેની બેઠક ઉઘાડ ઘાંક થઇ શકે તેવી મીઝગરાં સાથની કરાવવી. નીચેનો પગવાલો ગાળો બધી બાજુથી પાટીઓ જડી બંધ પેટી માફક બનાવેલો સામાન મુકવામાં કામ આવશે. બેઠક તેમજ પીઠ વિગેરે પર લાઇનીંગ કરાવવી અથવા કવર પોવાં.

ખીજી પણ જાત જાતની કાચ તેમજ લાંબી ખુરશીઓ કિવસે બેસવા માટે અને રાતે સુવા સાડ તેનેજ ફેરફાર કરીને વપરાય તેવી પણ આવે છે એવી ચીજો નાના ઘરોમાં ઘણી સગવડ બરેલી થઇ પડશે.

કીમતી પડદાઓને બદલે પેત્ર વર્કમાં લખ્યા મુજબ રંગ બેરંગી કપડાંના ટુકડાઓ એકઠા કરી તેનો પડદો પણ ઉપયોગી થશે, અથવા તો સાદાં પાટીઓનાં પડદાને શોભીતો બનાવવા તેની બન્ને બાજુ પર રંગીન કાગળો કે પીકચરનાં પોસ્ટકાર્ડ વળગાવવાથી સારા દીશે છે.

તકીઓનાં કુશન કવરો પેત્ર વર્કની રીતે બનાવી ને પોવાથી શોભશે.

જમવાનો ઓરડો નાનો હોય ત્યાં બીંતમાં કબાટ જેને ટાકા બારી કહે છે તેવી બનાવવાથી પરચુરણ ચીજો વપરાશની મુકવા માટે સગવડ પડે છે. કેટલીક વખતે નાના ઓરડાઓમાં સામાસામી મોટું જોવાની આરસીઓ મોટી મુકવાથી તેમાંથી બધું દીસવાથી જગ્યા મોટી લાગે છે.

નાની રાંધનીમાં વાસણો ઘોવા માટે એક ટેબલમાં વાસણ ઘોવાની સીંક બનાવી તેને મથાળે મીઝગરાં સાથનું ઉઘાડ ઢાંક કરવાનું પાટીઉ કીધાથી ઢાંકીને ટેબલ તરીકે વપરાશે ને વાસણ ઘોતી વખતે ઉઘાડી શકાય, એ રીતે નાની જગ્યામાં બેવડી ગરજ સારે છે.

ટેબલ ઉપર જસત (ઝીંક)નાં પતરાં મુકવાથી લાકડું વપરાતાં ખરાબ થતું બચશે, મેલું થાય તે સાફ કરવાની રીત પાછલ આપી છે.

ઘરમાં રંગ ચુનાનું કામ ચાલતું હોય તે વખતે દરેક સામાન પર જીનાં ન્યુસપેપર ઢાકી તેની ઉપર જીનું કપડું નાંખવું કારણ ન્યુસપેપરમાંથી રંગ, ચુનો, ધુળ, વિગેરે પેવસ થશે નહીં અને સામાનનો ઘણો બચાવ થાય છે.

ઘર બદલતી વખતે દરેક ઓરડાના સામાન પર જીદા જીદા રંગની ટીકીટો Label બાંધવાથી દરેક ઓરડાઓમાં છુટું છુટું માણસોને લઇ જઈ મુકવાનું સહેલું પડે છે. તેમજ સર્વે સામાન ગોઠવવા સાફ નવા ઘરમાં આગમ્યથી તેની જગ્યા મુકરર કરી તે દાગીનાઓના માપ લઇ તેના નામો નીચે જમીન ઉપર ચાક વડે લખવાથી ગોઠવતી વખતે ઝાઝી મુશ્કેલી પડતી નથી, તો પણ કેટલીક વખત ગોઠવ્યા પછી પણ ફેરફાર કરવો પડે છે.

ગોદડાં, બીજાનાં વિષે.

૯-ગોદડાં ઉપર ડાઘો પડેલા કાઢવા તેને તડકે મુકી હાર આપવાની કાંજ (સ્ટાય) પાણીમાં ઘટ બનાવી ડાઘો પર લગાડી સુકાયા પછી બ્રશ મારવો, એક વખત કીધાથી ડાઘ નીકળે નહિ તો ફરીથી કરવું. તડકામાં મુકી લાકડીએ થોકવાથી ગોદડાં નરમ થશે.

બીજાનું હવાયલું અથવા લીનાશ પારખવા માટે ચાદરને ગોદડાંની વચ્ચે ખાલી સુકું ટાંખલું ધરવું તેમાં પાણીનો પરસેવો પુટી નીકળે છે, નાની મોટું જોવાની આરસી પણ એ રીતે મુકવાથી તે પર હવાયલું દીશી આવે છે અને કેરડી રહે તો બીજાનું સુકું જાણવું.

ન્યુસપેપરો ચાદરની નીચે પાંથરવાથી ઘણી ઠંડીમાં હુંકે રહેશે.

બીચ Beech નામનાં ઝાડનાં સુકાં પાંદડાં એકઠાં કરી ૩ ને બદલે કપડાંમાં ભરી બીજાનાં માટે ગરીબોને ઉપયોગી થઈ પડશે, તેમજ રદી કાગળની ચીપો તકીઆ બનાવવા માટે વાપરવા આગલ આપ્યું છે.

પ્રકરણ ૩.

બળતણ, ભઠ્ઠી તથા દીવાબત્તી, તેલ વિગેરે.

૧૦-આળવાના લાકડામાં ઉંઘછ લાગેલી કાઢવા મુકવાની જગ્યા પર નીચે નીમક થોડું નાખવું તેમજ લાકડાં પર છાંટવાથી ઉંઘછ જતી રહે છે, કેરોસીન તેલ જોઈએ તો જમીનપર રેડવું.

લાકડાંને બદલે એક ભાગ બારીક કોલસાની ભુકી ત્રણ ભાગ મટોડું, થોડું સોડા ખારનું પાણી સાથે મેળવી ગોળા બનાવી તડકે સુકવીને બાળવું, એમાયા ધુમાડો નીકળશે નહિ, ને તાપ પણ વધુ રહેશે. ઇટને અથવા લાકડાની ચીપોને કેરોસીન કે ટરપીનટાઇનમાં બોળા કાઠી સુકાવને ખપ પડે ત્યારે લાકડાં અથવા કોલસો સળગાવતી વખતે સાથે મુકવાથી જલદી સળગશે. ઈંટ બળતી નથી માટે પાછી કાઠી લઈ એજ મુજબ કરી રાખવી.

બીજી રીત વહેર લાકડાનો, ટાર, રાજમની ભુકી ને કોલસાની ભુકી સર્વે પાટીઆં પર નાખી લાકડાંની પટ્ટી વડે બધું ભેળા ને તે પર જાડું થાપી ને સુકાયા પછી તેનાં બે ત્રણ આંગળ જેટલા ટુકડા કરી બાળવા સારૂ વાપરવા, ગોળા બનાવવા હોય તો હાથમાં આમડાંનાં ગ્લૉસ પહેરવાથી ઉપલી મેળવણી હાથને વળગશે નહિ. પટેટાની છાલ, વઘેલી ચાહ બાળુએ રાખી સુકાય ને બાળવા લેવી.

કોલસો.

૧૧-કોલસા ઉપર પાણી છાંટીને વાપરવો અથવા તે નીમક ને સોડા ખારતું પાણી બનાવી ને નાંખવાથી ચીમનીમા તેની મેસ થતી નથી. અંધારી જગામાં કોલસો સારો રહેશે તડકે રહેલો કોલસો ખરાબર બળશે નહિ. રાખમાંથી કોલસાના ટુકડા કાઢી પાછા વાપરવા.

છંટ કોલસાના અંગાર વચ્ચે મુકવાથી ચાલુ ગરમ રહી ઝાઝો કોલસો નાખવો પડતો નથી.

કોલસાની ભુકીનો ઉપયોગ પાણી ચોખ્ખું કરવા અને દાંત સાફ રાખવા વપરાય છે. બાળતી વખતે થોડો સોડાખાર ભેળવાથી સારી રીતે બળશે.

હવા બગડેલી યા ખરાબ વાસ આવતો હોય ત્યાં પણ કોલસાની ભુકી મુકવાથી તે વાસ ચુસી લેશે. કોલસાની ભુકી, ખોરાકી, ગોશ્વ, માછલી વિગેરે લાંબો વખત રાખવા ઉપર છાંટવામાં વાપરે છે.

કોલસાએ હાથ મેલા નહિ થાય તે માટે વૈદકમાં ચામડીની બાબતમાં જુવો.

તુરત બળતું કરવા થોડોક ૩ સ્પીરીટ અથવા કોલોન વોટરમાં ભીનવી મેચીસે સળગાવવો; કેરોસીન તેલ રેડવું.

લોખંડ ચુહલાની ભઠ્ઠી વાપરવા વીધે.

૧૨-ભઠ્ઠીને સાફ રાખવા કામ પુરું થાય ને થોડી ગરમ હોય ને ઉપર જુના ન્યુસ પેપર વડે ઘસડીને નુજવાથી તેની શાહી ઓગળી ભઠ્ઠીને કાળો રંગ આપશે, બનતા મુઘી રોજ એ મુજબ કરવાથી લોખંડનો લાગ હમેશાં સોજો રહે છે.

ઘણી ખરાબ થયેલી હોય તો કાળા ભુકી બ્લેક લેડ Black lead સુકાં અથવા તો ભીનાં કપડાં પર લઇને ભઠ્ઠી ઉપર ઘસવી, જોઇએ તો એજ ભુકીની સાથે કાશી કે ચાહતું પાણી યા ટરપીનટાઇન ભેળી વાપરવી.

ભઠ્ઠીને નવી જેવી પોલીશ કરવા સાફ ઉપલીજ બ્લેક લેડની ભુકી, એલ તેલ ને ટરપીનટાઇન સાથે ભેળીને ઘસવી, અથવા તો ઇંડામાં ખાટો ખીરનો દારૂ મેળવી બ્લેક લેડની ભુકી સાથે ચુહલે ગરમ કરી પાતળું થાય ને પોલીશ કરવા ડુંકુ પડે ને વાપરવું. કોલસાની મેસમાં થોડો ગોળ તથા સરકો ભેળી પેસ્ટ બનાવી લગાડવો.

લોખંડના તેલના ચુહલા પણ ભઠ્ઠીની માફક સાફ તથા પોલીશ થશે.

સરકો, એલ તેલ ને ખાડ ભેળીને લગાડવાથી પણ સાફ થાય છે, જુની મખમલના ટુકડાએ ઘસીને નુજવાથી ભઠ્ઠીનું લોખંડ સોજું રહેશે.

એમરી પેપર Emery paper ઘસીને તેની ઉપર જપાન એક જાતની પોલીશ લગાડવી.

ભઠ્ઠી ઉપર ચીકાશના ડાઘો પડે તો ઘણીજ ગરમ રાખ કાઢીને તેની ઉપર નાખવી અથવા તો મેસ લગાડવાથી પણ કાઢખી જતના ડાઘો નીકળી સાફ થશે.

ભઠ્ઠીમાં ફાટ પડે તે પુરવા સારૂ રાખ, નીમક ને સફેદ મટોડી ત્રણે એકસરખા વજનનું લઈ પાણીમાં ઘટ મેળવી ને ફાટ બંધ કરવી.

કાટ ચઢતો અટકાવવા ચરખી રાજમ ભેળી લગાડવી.

ભઠ્ઠી સળગાવવી લોખંડની કોલસાની ભઠ્ઠી સળગાવવા આગ-મય રાખ કચરો વિગેરે કાઢેલો નહિં હશે તો બરાબર સળગતી નથી. છેક ઉપર વેર કોલસો ભરવો નહી, તળીયાંમાં કાઢખી જતની ચીજો નાખવી, નાલીએરની કાટલીઓ, મીણુખત્તીના વધેલા નાના ટુકડાઓ, સતરા મોસખીની સુકી જાલ, કાગળના દુયા, લાકડાંના છોડીઆ, જુના ખુચ, જુના વધેલા ખત્તીના કાકડા, સળગાવ્યા પછી એકઠી રાખેલી મેચીસની સળીઓ વિગેરે કંઈ પણ નીચે મુકવા પછી તે પર થોડું કેરોસીન તેલ રેડી ને ઉપર વધેલી કોલસાની ભુકી થોડી રાખ સાથ ભેળીને પાંચરવા પછી મોટા કોલસાના ટુકડા મુકી સળગાવ્યાથી કસર થઈ વધુ કોલસો ખપશે નહિ.

કોલસાનો વાસ આવે તો થોડી કોરી, લવંગ અથવા સુખડ બાળવું. ઘી, ચીકાશ, ચરખી સળગી ઉઠે તો તુરત નીમક, રેતી, આટો અથવા કાચા કાંદા કંઈપણ નાખવાથી ખુજાઈ જશે.

ચીમનીને ઠોકવાથી તેમાં એકઠી થયેલી મેસ નીચે પડશે. સાફ કરવા માટે લાંબા તારના દાંડાવાલા બ્રશ વપરાય છે.

મેસ ચીમનીમાં એકઠી થવાથી ધુમાડો ઉપર જઈ નહિં શકે તો આતસ ઉપર જસત (ઝીંક) નો નાનો ટુકડો બાળવાથી બધો કચરો પોતીકી મેળે બળી જઈ ચીમની સાફ થશે.

આગ ચીમનીમાં સળગી ઉઠેલી ખુજવવા માટે આતસ ઉપર થોડુંક નીમક અથવા ગંધક બાળવું.

ટાંકી પાણીની ભઠ્ઠી સાથે જોડાયેલી સાફ કરાવતી ને પાણી સ્વચ્છ રાખવા માટે તેમાં ગામઠી કોલસાનો ટુકડો નાંખવો.

ભઠ્ઠીમાં ભુજવું કેક-પુડીંગ-ખીસકાટ વિગેરે ભુજતી વખતે ભઠ્ઠીનાં બારણાં મજબુત બંધ રાખવાં અને ચીમનીના મોઢાં આગ જતો પડેલો ઉંઘાડી નાખવો પણ રાધતી વખતે તે પડેલો બંધ રાખવો.

ઘણી ગરમ ભઠ્ઠીમાં કાંઈખી ચીજ ભુજતાં પડેલે એકદમ ખીજીને પછી પાછું ઘેસી જાય છે, મધ્યમ ગરમી હોવાથી સારૂ ભુજશે.

ભઠ્ઠીની ગરમી પારખવા માટે બાઉન કાગળ ઉપર થોડો આટો છાટી ને મુકવો અથવા સોજું સફેદ કાગળ તેમાં મુકવું જે પાંચ મિનિટમાં બળીને લાલ થઈ જાય તો ઘણી ગરમ હોવી જોઈએ. જેસની ભઠ્ઠીમાં પણ એ મુજબ જોવું.

તળીઆંમાંથી દાઝી નહિ જાય તે સારું પહેલાં થોડું નીમક કે રેતી છાટી ને તેની ઉપર ભુંજવાની ચીજ મુકવી, અથવા પહેલાં અમથું મુકી દીધાથી દાઝી જતું માલમ પડે તો તેની નીચે કાગળનું પડ મુકવું, એ મુજબ ખાધાનાં દીશો કેડીનાં પાછા ગરમ કરવા ભઠ્ઠીમાં મુકતી વખતે તરેલ પડતી અટકાવવા પણ નીચે કાગળ મુકવું, પતરાંના કેડીઆં જુનાં પણ તળીઆમાં એ મુજબ પાંચરવા પછી મુકવાથી દાઝતું નથી.

ભઠ્ઠીને જલદી ઠંડી પાડવી હોય તો એક વાસણમાં ઠંડું પાણી લગા ભુંજવાની જગા ઉપર મુકી બારણા ઉઘાડાં રાખવાં, ચુહલા ઉપર રાધતી વખતે પણ એ મુજબ કીધાથી ઘણી તાતેલી ભઠ્ઠી હોવા છતાં પણ પકાવવાની ચીજ બળી જશે નહિ.

જેસની લાઇટ તથા ચુહલા.

૧૩-જેસ હમેશાં કસરથી વાપરવી. સળગાવતી વખતે તેની ચાવી ખોલવી, ઉઘાડી ચાવી રાખ્યાથી જેસનો વાસ આવે છે અને બાળવા કરતાં ખાલી નીકળી જતી જેસના વધુ પછસા આપવા પડે છે.

જેસની પાછપનાં સાંધાઓમાંથી જેસ બહાર નીકળી જતી શોધી કાઢવા મેચીસ સળગાવીને આજુબાજુ ફેરવી જતાં જ્યાંથી સળગી ઉઠે ત્યાં કાંણુ હોય એમ જાણવું, ઘણી જેસ નીકળી જતી હોય તે વખતે મેચીસ લગાડવી નહિ એકદમ સળગી ઉઠવાથી પાછપ ફાટી મેટો ધડાકો થઈ અકસ્માત બને છે તેની હમેશાં સંભાળ રાખવી. વધુ માટે અકસ્માતમાં જીવો.

પાછપનું કાણું શોધવાની બીજી રીત એ છે કે સાબુનું પાણી ફરી લગાડવાથી જેસ નીકળતી જગ્યા આગળ પરપોટા ઉઠશે તે પુરવા માટે ધાતુ સાંધવાની મેળવણીમાં જેસની પાછપ જોડવામાં આપેલું છે, અથવા તુરત કાણું બંધ કરવું હોય તો સુકા સાબુનો ટુકડો નરમ કરી દાખવો એવી રીતે થોડો વખત ચાલે છે, પણ જોડા રંગ તેની ઉપર દાખી દેવાથી તદ્દન બંધ થઈ જશે.

જેસ બળે તે વખતે અવાજ આવે તો જાણવું કે સાથે અમથી બાળવા વગરની જેસ રદ જાય છે.

સફેદ થા પીળા રંગનું બળતું દીસે તો બરાબર જેસ બળેલી કહેવાય નહિ, ઘેરા બ્લુ રંગની હોય તે સરખી બળતી જેસ હોય છે તે તેનો તાપ પણ ઘણો લાગે છે.

જેસની લાઇટનાં મેન્ટલ Mantle નવાં વાપરવા આગમ્ય પહેલાં સરકામાં બીંતવીને સંભાળથી સુકવીને લેવાં જે લાંબો વખત વેર ચાલશે. એ મેન્ટલ ઘણાંજ નાજુક બનાવટના હોય છે તે સંભાળથી ઉચકવાં મુકવાં, સહેજ પણ હાથ લાગવાથી ભાંગીને ભુકા થશે.

જેસની લાઇટમાં નવાં મેન્ટલ સળગાવવા સરખાં ગોઠવી તે ચાવી બંધ રાખીને ખાલી મેચીસ વડે સળગાવીને પોતીકા મેળે ખુઝાઈ ગયા પછી ચાવી ખોલીને બત્તી કરવા સાફ સળગાવવાં, પહેલાં ઉપલી રીતે સળગાવ્યા વગર વાપરવાથી તુરત ભાંગી જશે.

મેન્ટલ વપરાતાં મેસ ચઢી કાળાં થયલાં હોય તો સંભાળથી કાઢી ઘણું ખારીક નીમક છાંટીને પાછાં મુકીને સળગાવ્યાથી સફેદ થાય છે.

ભાંગેલા મેન્ટલના ભુકાનો ઉપયોગ એકઠો કરી રાખી રૂપા કામ તથા જરમન સીલ્વર વિગેરે સાફ કરવામાં વાપરવો.

જેસની કસર ચુહલાની ચાવીઓ ખપ વગર ઉઘાડી રાખવી નહિ, કામ પુરું થવે ચુહલા ઉપરથી કંઈપણ ચીજ ઉતારવા આગમ્ય તુરતજ યાદ રાખી તે ખુઝવ્યાથી તેમાં ઘણી કસર થશે, તેમજ તજદીકમાં પાણીનું વાસણ ભરીને મુકી રાખવાથી જેસ સારી બળશે.

જેસના મીટરમાંનું પાણી ઘણી ઠંડીમાં બંધાઈ જતું અટકાવવા એક જેલનમાં અર્ધી પાઈન્ટને સુમારે ગ્લીસરીન ભેળવું.

ચીકાશેના ડાઘો ચુહલા ઉપર પડે તે કાલસાની ભટ્ટી સાફ કરવાની રીતમાં જુવો. જુનાં ન્યુસપેપરો વડે ચાલુ નુછ્યાથી સોજા રહે છે.

સંચાંનું તેલ અથવા પેરેફીન Paraffin ચુહલો ઠંડો થાય તે કપડાંએ લગાડીને ફલેનલ વડે ધસવાથી નવો જેવો થશે.

જેસના નાના ચુહલાને ધોવા સંભાળથી ઉખેડીને પાણીમાં સોડા ખાર ભેળી બ્રશ વડે ધસીને સાફ ધોવા અને જેસ આવવાના ઝીણાં કાણાંમાં કચરો કંઈ પણ ભરાયલો હોય તો સુઈઆ વડે ખુદલાં કાઢવાથી જેસ સારી રીતે બળે છે.

જેસના ચુહલા યા ભટ્ટીઓમાં ભુંજવાની રીત કાલસાની ભટ્ટી મુજબ હોય છે, ઘણીજ ગરમ થયલી હોય તો વાસણમાં પાણી મુક્યાથી તાપ કમી થશે.

સ્પીરીટમાં ચુહલાનું બળતું જાહજી દીશતું નથી પણ તેનો તાપ વધુ હોય છે.

ઇલેક્ટ્રીક યા વીજલીની લાઇટ.

૧૪-લાઇટ અથવા ૫ ખાનુ સમાર કામ કરતી વખતે સઉથી પહેલી મેન સ્વીચ Main Switch કે જે મોટી ચાવીમાંથી બહારનો

વીજલી પ્રવાહ આપણને મળે છે, તે ચાવી બંધ કરી દેવી કારણ કે તે ચાલુ પ્રવાહ ખુલે હશે તો તારને હાથ લાગે તો વીજળીનો જોરમાં ઝટકો લાગવાથી જનને તુકશાની પોંદ્યશે અને તેવા અકસ્માતો વારંવાર બને છે, વાસ્તે એ સઉથી અગત્યની બાબત પર હમેશાં ધ્યાન આપવું.

ઘરમાં વીજળીના તારો સળગવાથી પણ કોઈ વખત આગ લાગે છે ત્યારે પણ ઉપલી મેન સ્વીચ તુરત બંધ કરી દેવા. એ વીધે અકસ્માતમાં આપણું છે. લોખંડ વીજળી ખેંચે છે, માટે ઇલેક્ટ્રીક લાઈટના કામ સારૂ લાકડાંના દાંડા સાથનાં હથીઆરો વાપરવાં. આખું લોખંડનું હશે તો હાથમાં પકડવાથી (ઇલેક્ટ્રીસીટી) વીજળી તેમાંથી પસાર થઈ માણસના શરીરને ઝટકો લાગે છે, તેમજ ખાલી જમીન ઉપર ઉભા રહેવાને બદલે લાકડા પર ઉભા રહી કામ કરવાથી પણ વીજળી લાગવાનો સંભવ રહેશે નહિં. કારણકે આપણા શરીરમાં ઇલેક્ટ્રીસીટી પસાર થઈ જમીનમાં ખેંચે છે. બત્તીઓનાં તાર પાણીથી ભીનાવાથી કેટલીક વખત બગડી જાય છે.

ઇલેક્ટ્રીક પંખા ટેબલ પર મુકીને ચઢાવતી વખતે અવાજ નીકળે છે તે માટે નીચે તળીઆંમાં કાગળનું જાડું પડ મુકવાથી અવાજ કમતી થશે.

ઇલેક્ટ્રીક ચુહલા ટોસ્ટર Toaster વિગેરેમાંથી કચરો કાઢવા નરમ જરા વાપરવો.

બત્તી જાતજાતની તથા કાકડા, ચીમાણી વિષે.

૧૫-પવનથી બુજાય નહિં તેવી બનાવવા રૂની ઉપર થોડીક ગંધકની બુકી તે દરીઆમાંના સમુદર શીણની બારીક બુકી બેળી તે રૂનો કાકડો બનાવી તેલમાં બોળી સળગાવવો.

ગંધકની લાકડીને તદ્દન સાફ સુકી બાટલીમાં બોશી અધારી જગ્યામાં લઈ જવી. તેના ઉજ્જસથી કોઈ પણ ચીજ નજદીક ધરવાથી દીશે છે.

કપુરનો નાનો ટુકડો પાણીના વાસણમાં નાંખી સળગાવ્યાથી ઉજ્જસ આપશે. ઓલીવ ઓઇલમાં ફ્રાસફરસ નામની ચીજ નાંખીને અધારી જગ્યામાં ધરવાથી ઉજરડું બત્તી જેવું લાગે છે.

બત્તીના કાકડા મેલા ધોવા માટે ગરમ સાબુનું પાણી અથવા સોડા-બાર વાપરવો તડકે અથવા ભટ્ટીની બાજુમાં મુકવાથી જલદી સુકાઈ જશે.

નવા કાકડા સરકામાં થોડો વખત ભીનવી રાખી, સુકાયા પછી વાપર્યાના સારી રીતે બળે છે. ચઢાવતી વખતે કાણુ લાગે તો છેડા-પરથી ચાકુ બે ઉભા દોરા ખેંચી કાઢવાથી સહેલથી ચઢશે.

કાકડાને બદલે તુરત વાપરવા માટે જીનાં ફાટેલાં મોજાંની અથવા જીની ફેલ્ટની ટોપીની ચીપો કરી ઉપયોગમાં લેવી. તેલમાં બોળાને સળગાવવી.

ચીમનીને પાણીમાંથી વરાળ નીકળતી હોય તેની ઉપર દુરથી પકડી રાખી બાફ લાગે ને પછી બારીક કપડાંએ નુંછી નાખવી.

જુના ન્યુસપેપરે પણ રોજ નુછવાથી સાફ થાય છે અને વધુ ખરાબ હોય તો ન્યુસપેપર ઉપર સહેજ કેરોસીન નાખીને વાપરવું. એ રીતે સાફ કીધાથી ભાંગવાનો સંભવ ઓછો રહે છે.

મેસયી ખરડાયલી ચીમની કપડાં યા કાગળ પર પેરેશીન સહેજ નાખી નુછવી, સાફ નહિં થાય તો થોડા ગરમ પાણીમાં નીમક ને સરકો થોડો ભેળી ઘોઈને પછી સોજાં પાણીએ ઘોવાથી મેસ તદ્દન નીકળી જશે, સુકાય ને નુછવી. ટકાગિ બનાવવા કાચના વાસણમાં લખવા મુજબ કરવું.

ચીમની જરા પણ બીનાયલી વા હવાયલી હશે તો ખત્તીનો તાપ લાગતાં તુરત તરેલ પડી ભાગી જશે.

મુન, કુમર કાચનાં સોજાં રાખવા માટે તેને લાંબી લાકડી-વાલી ચીનાઇ પીછની પીછી રોજ ફેરવ્યાથી તે પરની ધુળ કચરો નીકળે છે. ઘણા મેક્ષા થયલાં માટે પાણીમાં કપડું ઘોળીને નુછવાં અથવા તો અમઠાં નુછવા મેગનીશીઆની Magnisia ભુકીને એન-ઝીન Benzine નો પાતલો પેસ્ટ બનાવી લગાડીને સુકાયા પછી સોજાં કપડાંએ નુછવાથી ચળકટાં થશે. સ્પીરીટમાં કપડું બી નવીને નુછવા, સાફ કરીને લુલક વિગેરે ટાંચની તુટી છુટાં પડેલાંને નવી નાખી પાછા બોડવાં.

સોજા કટ ગ્લાસનાં લુલક વિગેરેનો અવાજ ઘંટના જેવો આવે છે તેને ઘાતી વખતે પાણીમાં થોડો સોડા ખાર નાખવો.

મીણુખત્તી, જાત જાતનાં તેલો.

૧૬-મીણુખત્તી લાંબો વખત ચાલે તેમ કરવા સળગાવીને તેની ઉપર તથા આજુબાજુએ ફરતું થોડું નીમક છાંટવાથી જલદી બળતી નથી, અથવા તો બારીક કપડા ઉપર વાટેલું નીમક પાંચરી મીણુખત્તીને ફરતું વીટાળીને પછી સળગાવ્યાથી પવનમાં ખુઝાશે નહિ.

સફેદ વારનિશના પાતલો હાથ લગાડ્યાથી મીણુ પીગળીને નીચે ઉતરતું નથી મીણુખત્તી લાંબો વખત રાખીને સુકવ્યાથી જલદી બળી જતી નથી. મીણુ પીળું તેમજ સફેદ આવે છે.

મીણુખત્તી સળગાવતી વખતે કાકડાને મથાળેથી સળગાવવો નહિ પણ નીચેથી મેચીસ લગાડ્યાથી ખરાબર સળગે છે.

જાડી મીણુખત્તીને નાનાં બોળાંમાં બેસાડવી હોય તો અળખળનાં પાણીમાં એક બે મિનિટ બોળવાથી મીણુ તવાઈને નરમ થાય કે બેસાડવી.

પીળી જુની મીણુખત્તિ પડી રહેતાં મેલી થયલી સફેદ બનાવવા સ્પીરીટ ઓફ વાઇન ફલેનલના ટુકડા ઉપર છાંટીને ઘસવી અથવા તો રૂને દારૂના અર્કમાં ઘોળીને નુછવાથી સાફ થશે.

મીણુબત્તિને છેક છેડા સુધી બાળવી હોય તો એ ધંચ જટલી રહે ને બોળામાંથી કાઢી તેમાં ભુચ બેસાડી અદર પાતળો ખીલો પોષને તેમાં મીણુબત્તિ બોરી દેવી.

મીણુબત્તિના નાના ટુકડાઓનો ઉપયોગ ટુકડાઓ એકઠા થાય ને છુટા થા થોડી ચરખી સાથે ચુહલે તાવી તે નાની દાબડીમાં રેડવું. બધાવા આગમચ કાઈ જાતનો કાકડો દોરીને ટરપીનટાઇનમાં બોળા તેની અધવચમાં બોરી દીધાથી પાછું મીણુબત્તિની માફકજ બાળવામાં ચાલે છે.

સાધારણ મીણુબત્તી પણ મધપુડાનું મીણુ ને ચરખી Tallow બેળાને તાવ્યાથી બને છે.

૧૭-ઓલીવ ઓઇલ, સાલીડ તેલ, લુકકા ઓઇલ, ઓલીવ નામના ફળમાંથી બને છે, સોણુ બેળ વગરનું પારખવા માટે અર્ધાં બાટલી હોય તેને ખુબ હલાવ્યાથી તેમાં જો પરપોટા થઇ તુરત બેસી જાય તો સોણું જાણવું, બેળેલામાં પરપોટા લાંબો વખત રહેશે.

એ તેલને જઈતું નવું તેલ પણ કહે છે.

કેરોસીન તેલ તડકાંમાં ખુલ્લું રાખવાથી ઉડી જશે બત્તીનો ઉજ્જસ સારી રીતે આપવા સારું ઉપલા તેલમાં સહેજ નીમક યા કપુરનો ટુકડો નાખવો અથવા એકું બે ચમચી સરકો રેડવો.

કાચના તેલના દબા સાફ કરવા માટે કાચના વાસણમાં આપેલું છે. આગ ખુબવવા સારું અકસ્માતમાંથી મળશે.

કેરોસીન જાંટવાથી ખરાબ હવા, ગલીચી, મચ્છર તથા બીજાં જીવજંતુઓ દુર થાય છે.

પેત્રોલ સઉથી ઘણું જલદી સળગી ઉઠે છે. આતશની નજીક યા ઘણી ગરમ જગ્યામાં રાખેલું જોખમ ભરેલું છે, હમેશાં બધા દબા કે બાટલીમાંજ રાખવું. દવામાં પણ ઉપયોગી છે.

કપડાંનો હાથો કાઢવા પેત્રોલ વાપરે છે પણ તેનાથી તુરતનું સાફ કીધેલું કપડું ગરમી અથવા આતશ નજીક જવાથી સળગી ઉઠશે. તે વિષે અકસ્માત વખતેની સાવચેતીમાંથી મળશે.

પેરેફીન તેલ ઘરઘરુ તેમજ દવાના ઉપયોગનું છે.

લોદુ, લાકડું, કાચ, ચામડું, કપડાની કાજીમાં એવી ઘણીક રીતે વપરાય છે.

ટરપીનટાઇન ઓઇલ કાગળ પર લગાડી આતશ ઉપર ધરવાથી ઉડી જશે. બેળેલાનો ડાઘ પડી રહે છે.

બીજાં તેલો વિષે બોરાકીમાંથી મળશે. કાઢખી તેલ પાણી સાથે ભેળાવું નથી, ઉપર તર્યા કરશે.

પેરેફીન યા કોઇબી તેલ વાસણમાં રહી ગયલું કાઢવા સારું બળખળતાં પાણીમાં ટંકણુખાર ભેળા તેમાં રેડવું, પાણી ઠંડું પડતાં તેલ ચીકનું હોવાથી ઉપર તરી આવે ને કાઢી લેવું.

પ્રકરણ ૪.

વાસણો કાચ તથા કોડી, મટોડી વિગેરેનાં ઘોવા,
ડાઘો કાઢવા અને ટકાઉ બનાવવા વિષે.

૧૮-ઘોવાની રીતો. કાલસાની ખારીક ભુકી અથવા ઝીણી રાખ કે સાબુને ઠંડાં યા ગરમ પાણીમાં ભેળીને ઘોવાથી સાફ થશે.

કટ ગ્લાસનું સોળું બીલોરકામ ઘોવા સાફ પુકું પાણી લેવું, સુકાયને જુના ન્યુસપેપરે નુછવાથી કાચ ચળકટો થાય છે. થોડાક ચોખ્ખા અથવા ભાતનાં છાલાં પાણીમાં નાંખવાં. સાબુ નહિં લેવો.

કાચની બાટલીઓ અંદરથી ઘોવા થુલુ કે લાકડાનો વહેર, થોડા ઝીણા પથરા યા રેતી એમની કોષ્ટ પણ ચીજ પાણી સાથે બાટલીના ત્રીજા ભાગ જેટલું લઈ તેમાં નાંખીને પછી બાટલી ટેબલ ઉપર ખુબ તરેહથી ગળડાવ્યાથી સાફ થાય ને તે કાઢી નાખી સોળું પાણીએ ઘોષ્ટ નાંખવી, ઘણી મેલી હોય તો એ ત્રણ વખત તેમ કરવું. એ રીતે ગમે તેવા મેલા ડાઘો પણ નીકળે છે, બાટલીને ખુબ પોવો.

દુધ પીવાની બચ્ચાંની બાટલીઓ નીમક નાંખીને અથવા તો લાઘમ વોટરે ઘોવાથી સોજી થશે. દુધના ખરડેલા ટંબ્બલરમાં તુરત પાણી રેડી મુકવાથી ઘોલી વખતે ચીકાશ કે વાસ રહેતો નથી.

સોનેરી ગીલીટવાળી ચીજો હ મેશાં સાબુના પાણીમાંજ ઘોવી, સોડા કે ખાર કોષ્ટ પણ જાતનો લીધાથી ગીલીટ ઝાંખી થઈ નીકળી જશે, ઘોષ્ટને સુકાવા દેવી. જોરથી નુછવાથી ગીલીટ ખરાબ થાય છે.

કાચનાં ફૂલાવર વાઝ ઉંડા લાખી ડોકના અંદરથી સાફ કરવા પાતળી લોકડી ઉપર કપડું યા સ્પંજ બાંધીને અંદર ફેરવવું, નહિં તો પુકાં પાણી સાથે ન્યુસ પેપરના કાપલા તેમાં નાંખી ખુબ હલાવ્યાથી અંદરનો કચરો નીકળી સાફ થશે.

કાચના વાસણો ગરમ પાણીમાં મુકતી વખતે વાંકાં કરી ઉંધા મુકવાં. ચત્તાં મુક્યાથી તરેલ પડી લાંગી જશે. ઘણાં ખળખળતાં પાણીમાં એકદમ મુક્યાથી પણ લાંગે છે.

નકશીવાળો કાચની ચીજો ઉંડાં વાસણમાં સાબુનું પાણી કરી તેમાં ભી નવી રાખતી અથવા તો હાથ યા બ્રશ ઉપર સાબુ લગાડી

તે પર સંભાળીને ધસવાથી તેમાંનો મેલ કચરો નીકળ્યા પછી સોજાં પાણીમાં ધોવી.

દાંડીવાળા ગ્લાસો ઘોઈને નુછતી વખતે દાંડી હાથમા ટાપટ પકડીને જોરથી નુછવાથી ઘણી ખરી દાંડી ભાગી જાય છે માટે ગ્લાસવાળો ભાગ પકડવો.

ટંખ્ખલર એક એકની અંદર મુકેલાં ચપટાછતે નીકળે નહિં તો અંદરનામાં ઠંડુ પાણી રેડવું, અને બહારનાને થોડાં ગરમ પાણીમાં મુકવાથી થોડા વખતમાં એક છુટાં પડી નીકળશે.

કાચના વાસણો ભાંગે નહિં તેવાં ટકાઉ બનાવવાની રીત પણ લખેલી છે, તેમજ ભાંગેલાંને સરખાં કાપી બીજા ઉપયોગમાં લેવા વિષે કાચ કાપવાની રીતમાં જુઓ.

માછલીના ખરડાયેલાં વાસણો ગરમ કરતાં ઠંડાં પાણીમાં યોગવાથી જલદી સાફ થાય છે. રાખ કે સરકો ભેળવાથી વાસ જશે.

ચીકાશવાળાં વાસણો ખાવાની રકાબી, દીશ, વિગેરે પહેલા લાકડાનો વહેર તે ઉપર ધસવાથી ચીકાશ ચુશી લઈ કોરડા થાય પછી તેને સોજાં પાણીમાં ઘોષ નાંખવાં અથવા ગરમ પાણીમાં કપડું યોગીને ઘોવાં, નાની લાકડી પર જડા સુતરની પીછી કરી લેવી

૧૯-ડાઘો કાઢવા નીચલી ડાઘબી ચીજ પાણીમાં ભેળી વાપરવી સાબુ, ટકણખાર, વોશીંગ સોડા, સોડા બાઈકાર્બ, એમોનીઆ, નીમક, પલ્ એશ, સરકો, રાખ, ગુલીની ભુકી, ફટકડી તેમજ મકા સોપ Monkey soap અને બીજા ડાઘો કાઢવાની ચીજો આવે છે.

ચાહની કીટલીમાંના ડાઘ ખેસી ગયલા વોશીંગ સોડા ખળખળતા પાણી સાથે ભેળી થોડો વખત રાખવાથી નીકળશે, અથવા પાણીમાં સરકો ભેળીને રેડવો, નહિં નીકળે તો નીમકને સરકામાં પીગળાવી કપડાં વડે ધસવું.

કાચના ટંખ્ખલર, શી ગર બોલ વિગેરેની ચીજો એકએકની અંદર ઉતારીને કબાટમાં રાખવાથી જગા થોડી રોકશે, પણ તે અંદર વળગી નહિ જાય માટે દરેકનાં ગાળાઓમાં કાગળની લાંબી ચીપો મુકવી.

કાચના બત્તીના શેડ, ગ્લોબ વિગેરે ઘોવા સારું ડુકું પાણી સાબુનું બનાવી તેમાં થોડો સોલ્ટસ ઓફ લેમન Salts of lemon નાંખી ઘોવાથી, કાચ તદ્દન નીતર્યો સોજો થશે, પછી નળ તળે સોજાં પાણીએ ઘોષ ગરમ કપડાં ઉપર નીગરાંતાં સુકવવાં, લાકડાનો વહેર પાથરી તેની ઉપર મુકવાથી પાણી નીગરાયલું ચુશી લઈ જગા ભીંનાશે નહિં. કાચની ડાઘબી ચીજો ઘોએલી નુછવા કરતાં નીગરાતી મુકી સુકવેલી સોજા દેખાશે.

કીટલીમાંથી કેફીના ડાઘો સોડા બાઈકાર્બ પાણી સાથે ભેળીને રેડવાથી નીકળે છે.

કીટલી ચાહુની વપરાતી નહિં હોય તો ઢાંકણું ઉઘાડું રાખી તેમાં સાકરનો ટુકડો નાખવાથી વાસ આવશે નહિં, અથવા ખળખળતું પાણી રેડી તેમાં આતશનો નાનો ગાંગડો નાખવો.

ચીકાશના ડાઘો કાઢવા વોશીંગ સોડાનું ઘટ ખળખળતું પાણી ખનાતી થોડા કલાક રેડી રાખી, સોજાં પાણીએ ઘોવાથી સાફ થશે.

ખ્યાલાં રકાબીમાંથી ચાહુ કોફીના પીળા ડાઘો સાફ નીમક ધસવાથી નીકળે છે, મંકી સોપથી કોફીનાં વાસણો સોજાં થાય છે.

કોફીની પીળી ખરણી સાફ કરવા તેમાં થોડીક ફટકડીને પાણી ભેળી બીજાં પાણીના ઊંડા વાસણમાં મુકી ચુહલે ઉકાળવી.

ખાટલીઓમાંથી સરકો, સોસ વીગેરેના ડાઘો ગરમ પાણીમાં સાબુ યા સોડા ખાર પીગળાવી તેમાં ઇંડાના કોટલાંતી ખારીક ભુકી ભેળાને ખાટલીમાં રેડી થોડો વખત રહેવા દઇ પછી ખુબ હલાવીને ઘોવી અથવા ઇંડાના કોટલા સાથ ચાહને પાણીમાં ભીનવા લેવી. ટરપીનટાઇન પાણી સાથ ભેળવાથી ડાઘો જાય છે. પરમેંગનેટ ઓફ પોટેશ પાણી સાથ ભેળા લેવું.

દારૂના ડાઘો પણ ઉપલી રીતે નીકળશે; અથવા કળાચુનો ને સોડાખાર પાણીમાં નાખી ઉકાળાને ડાઘ કાઢવા વાપરવું.

વાઇનના ડાઘ એસી ગયલા કોઇ વખત નીકળતા નથી માટે ખાઉન પેપરના ટુકડા બાળી તેમાં નાખી ને બુચ બંધ કરવો, ધુમાડો અદરથી નીકળતો બંધ પડે ને તે કાઢી નાખી સોજાં પાણીથી ઘોવી. એક વખતમાં સાફ નહિં થાય તો ફરીથી કરવું. ગરમ પાણી સાથ પત્ર એશ ભેળી નાંખવી અને સાથે થોડો પાન સાથ ખાવાનો ચુનો ભેળી ખુબ હલાવવા પછી તે કાઢી નાખી સોજાં પાણીએ ઘોઇ નાખવી.

તેલના ડાઘો ખાટલીમાંથી કાઢવા રાખ થોડી નાંખી તેમાં પાણી ભેળી બુચ પોઇ ને બીજાં પાણીના મોટાં વાસણમાં ચુહલે ઉકાળી ઠંડુ પડે ને ખાટલીઓ કાઢી સોજાં પાણીએ ઘોઇ નાખવી. પોટેશ પરમેંગનેટને પાણીમાં ભેળી ચીકાશના ડાઘ નીકળ્યા પછી સોજાં પાણી લેવું. પટેટાના નાના ટુકડાને સરકામાં બોળી રાખવા પછી તે નાખીને ઘોવાથી કોઇખી જાતના ડાઘો નીકળે છે.

દેમેજ થયલી કાચની ડીકેન્ટરે અંદરથી સાફ કરવા ઉંડા વાસણમાં સોડાખારનું ગરમ પાણી ખનાવી તેમાં ડીકેન્ટર મુકી રાખવી, અંદર પટેટાના ઝીણા ટુકડા કરી ગરમ પાણી સાથ ભેળવા, થોડો વખત બધું એમ રહેવા દઇ પાણી ઠંડુ પડે ને ડીકેન્ટર ખુબ હલાવી પટેટા સર્વે કાઢી નાખી સોજાં પાણીએ ઘોવી. નાઈત્રીક એસીડનાં ટીપાં નાખવાં.

સરકો ને સોડા ખાર અથવા તો સુકી ચાહ એક એક ચમચો ભેળાને ઘોવાથી પણ ઉપલા ડાઘો નીકળશે, પણ બુચ મારીને હલા-

વવાથી ખાટલી ફાટી જશે. છેલ્લે સાબુના પાણીએ ઘોવી જોઈએ. નીમ-કને આમલી સાથે લઈને ઘસવાથી પણ ડેમેજ થયલા ડાઘો નીકળશે.

આઉન પેપર અથવા બ્લોટીંગ પેપરને પાણીમાં ભીનવી, તેની ઉપર સાબુ લગાડી જોળ બાંડલ વીટાળી ખાટલીના મોઢામાં આખું ખોસી ને ઉપરથી ગરમ પાણી રેડવું, પછી ખુબ હલાવવાથી સાબુ પીગળીને ખાટલી અદરથી સાફ થાય, કે પેલું જોળ બાંડલ ધીમેથી એચી કાઢી, સોજાં ઠંડા પાણીએ ખાટલી ઘોવી ડીકેન્ટર ફારડી કરીને મુકવી, ભીનાસ રહેવાથી ડુગાઈને મેલી દિશે છે.

શાહીના ડાઘ સીસીમાં પાણી સાથ ઝીણી લોખડની ખીલીઓ તથા થોડો સરકો ભેળી હલાવ્યા પછી સોજું પાણી લેવું.

કાચ કાંચના રંગના ઘોવા સાબુનાં પાણીમાં સોડા ખાર વાપરવો, પછી ઠંડા પાણીએ ઘોઈને ચીજને તુછી નાખવી કારણકે અમઠી સુકાવાથી તે સોજી થતી નથી. ડાઘો પડેલા કાઢવા સ્પીરીટ ઓફ સોલ્ટ Spirit of salt સ્પર્શ વડે લગાડી ઠંડા પાણીએ ઘોઈ પાછું ગરમ પાણીમાં ઘોઈ તુછી નાખવું.

ડાઘો કાઢવા તથા વાસણો ઘોવા માટે પર્લ એશ Pearl ash વપરાય છે તે બનાવવા માટે ચાલુ ધરના ઉપયોગની ચીજોમાં લખેલું છે.

વાસ કોઈ પણ જાતનો સીસી ખાટલી યા વાસણોમાંથી કાઢવા સારૂ રાઈનાં કાળાં બીને ખારીક વાટીને લેવા, અથવા તેા અમઠી રાઈ ડુકાં પાણીમાં મેળવી ખાટલીમા ભરી ખુબ હલાવી, એક વખતમા વાસ નહિં જાય તેા ફરથી કરવું, સરકાએ પણ જશે.

ખાટલી ખાટલીઓનો ઉપયોગ રોટલી વણવાની વેલણને બદલે વાપરવી, ખુચ મારવો જેથી આટો કચરો તેમા ભરાય નહિ. લોકડાની વેલણ કરતાં એ ઘોવાથી સોજી રહેશે, મોઢાં આગળ દોરી બાંધી ટાંગી રાખવી. કાળી ખાટલી સેકવા માટે ગરમ પાણી ભરવા લેવી.

કોઈબી જાતનાં કોડી અથવા મટોડીનાં વાસણમાંથી પાણી ઝડ-ડીને બહાર આવતું અટકાવવા બહારની બાજુ પાતળો વારનીશનો હાથ મારવાથી બંધ થશે.

વાસણ ટકાઉ જલદી ભાંજે નહિં તેવાં કરવાં.

૨--ખત્તીની ચીમનીઓ, લાઇટનાં શેડ, બચ્ચાંની દુધ પીવાની ખાટલીઓ વિગેરે ચાલુ વપરાશની ચીજોને નીચલી રીતે ઉકાળવી, એક મોટાં વાસણમાં તે ચીજ અદર મુકીને ડુબે તેટલું ઠંડું પાણી ભરીને ચુહડા ઉપર જોસ પાડવો, અદર કકરો આવે ને ઉતારી તે પાણી તફાન ઠંડું પડ્યા પછી પેલી કાચની ચીજ સલાળથી કાઢી સુકાય ને વપરાશમા લેવી, ગરમ પાણીમાંથી કાઢતાં બહારની ઠંડી હવા લાગવાથી વાસણને તરેલ પડશે. જોઈએ તેા સહેજ નીમક ભેળવું.

દુધની ખાટલીઓ નવી આવે ત્યારે તથા ચાલુ વપરાતી હોય તે વખતે પણ દર આઠ દિવસે એમ કીધાથી અદરથી સાફ થઈ દુધ બાગડતું નથી. દુધની સાંભાળ માટે પાછલ આખું છે.

બીજાં કાડીનાં વાસણો જેમાં કાષ્ઠ જાતનો વાસ આવતો હોય તે પણ એ રીતે ઉકાળવાથી સોજા થાય છે. નાનો ચીરો હશે તો દુધમાં ઉકાળવાથી પુરાઈ જશે, સોજા ચીજ વધુ ભાગતી અટકશે.

કાચનાં વાસણમાં ગરમ ચીજ રેડતી વખતે ફાટ પડે નહીં તેવી રીતે રેડવા સાડ નીચે પાણીથી ભીનેલો કટકો મુકી તેની ઉપર વાસણ ગોઠવ્યા પછી ગરમ રેડવું અથવા તો એક ચમચો કાચના વાસણમાં મુકીને ગરમ ચીજ તેની ઉપર રેડવાથી પણ ભાગતું નથી. જોઈએ તો તળીઆની નીચે છરી મુકવી.

સીસી બાટલીઓના બુચ મારવા ને બોલવા.

૨૧-બરણી અથવા સીસીના બુચ ચપટાઈ ગયલા ઉઘાડવા બે ત્રણ ટીપા સાલીડ તેલ ફરતું નાંખી થોડો વખત રહેવા દઈ સભાળીને બુચ હલાવવો. આ ધીમેથી ફરતો ઠોકવો, તેલ ફાટમાથી પેવસ થઈ એ રીતે ઉઘડશે, જોઈએ તો જરા વખત તેલ નાંખી ને ચુહાની નજદીક મુકી તાપ લાગવાથી જલદી ઉઘડે છે. એક વખતમા નહિં થાય તો બે ત્રણ વખત કરવું. સરકો ટંબલરમાં રેડી તેમાં થોડો વખત સીસી મુકી ને પછી ગરમ પાણીમાં મુકવાથી બુચ ખુલી જશે.

ખળખળતા પાણીમાં સંભાળથી ઉઘી કરી મુકવી પણ બુચ નહિ જ બોલી શકાય તો સહેજ ગરમ હોય તેટલાં આપસનો ભુકો મોઢાપર મુકવો. દોરીને સીસીની ડોકી ઉપર એક આંટો વીટાળી બેઠે છેડા હાથમા ધરીને અવાર નવાર ખેંચવા; ઘસારાથી ગરમ થઈ ઉઘડશે ફેલેનલની પટ્ટી ગરમ પાણીમા બોળીને એ મુજબ ઘસવી અથવા વીટાળી રાખવી, સ્પંજ ખળખળતા પાણીમાં બોળી મોઢાં પર લગાડવું. બારીક સુઈઆની અણી કીનારીમાં ફેરવવી.

મેથીલેટેડ સ્પીરીટ Methylated Spirit નાં બે ચાર ટીપાં બુચની ફરતું રેડવાથી પણ જલદી ઉઘડે છે.

દવાની સીસીનો ચપટાયલો બુચ બોલવા એક ચમચી દારૂનો અર્ક અધી ચમચી ગ્લીસરીનમાં સહેજ નીમક પીગળાવી થોડાં ટીપાં મોઢાંપર મુકવા.

ફોર્ફે સ્કું વગર બુચ બોલવો હોય તો કપડાંનો જાડો દુચો બીંતને લગાડી ઉપર બાટલી આસ્તે આસ્તે તળીઆમાંથી થાક્યા કરવી, જેથી અંદરનો બુચ પોતીકા મેલે બહાર નીકળવા માંડશે, પણ ઠોકતાં બાટલી અફળાઈને ભાંગે કે તેમાંની ચીજ ઘોલાય નહિ તે સંભાળવું. ગુથવાના સુઈઆની અણી વડે નાનો બુચ ખુલશે.

દુખાઓનાં ચપટાયલાં ઢાંકણાને ઉપરથી હથોડીએ સહેજ ઠોકવાથી ઉઘડે છે. ચરખી અથવા ગ્લીસરીન લગાડીને બંધ કીધેલાં જમ-જેલીના પતરાના ઢાંકણા ચપટાશે નહિ. બોલવા ૨૩ સીસી બોલવાની રીત મુજબ ગરમ પાણી વાપરવું.

હવા નહિ જાય તેમ કરવા બુચને બાટલીમાં પોઈ ને પછી એકુ આટો પાછો ઉળતો ફેરવ્યાથી અંદર વળગશે નહિ, તે પર ચપટ સીસું પોવું અથવા લાખ તાવીને વળગાડવી.

પેરેશીન યા સાલીડ તેલમાં બુચને પાંચ મિનિટ ઘોળી રાખી નુછીને પછી મારવાથી તેમાં પાણી અથવા હવા જઈ શકતી નથી.

મીણુ પીળું નરમ કરી તેટલાજ વજનની રાજમની બારીક ભુકી ભેળા ચુહલા ઉપર તાવીને બાટલીનાં મોઢાં ઉપર લગાડવું, મીણુ સાથે જોઈએ તો થોડું સાલીડ તેલ તાવતી વખતે નાંખવું.

ઉપલી કાઢખી મેળવણીમાં રંગ આપવો લાલ સાડ હી ગજોડ Vermilion અથવા ગેરૂની ભુકી નાખવી. કાળા રંગ માટે મેસ (કાજલ) વાપરવી, બીજા રંગ સાડ તેમાંની ભુકી લેવી.

બાટલી બુચનો ઉપયોગ જલ્દી બનાવવા વચમાંથી અર્ધા આડા કાપી તેમાં જડો તાર પોઈ એક એક વડે ત જેટલા દૂર રાખી તેવી જોઈએ તેટલી લાંબી ચાર પાંચ હાર બનાવી ને પછી તેમાં બીજા આડા તાર ગાળે ગાળે પસાર કરી ચોકઠાં જેવું થાય ને મોરી અથવા બીનાસવાલી જગ્યામાં પગ મુકવા વાપરવું. જુના બુચો બાળવાના ઉપયોગમાં પણ આવે છે.

બુચ મોટો હોય તો નાનાં મોઢાંની બાટલીમાં પોવા સાડ બળબળતા પાણીમાં જરા વખત ઘોળી રાખવાથી નરમ થઈ લાઈથી પોવાશે, હથોડીએ ઠોકવાથી પણ મોટો બુચ નાનો થાય છે.

ચુદર કે ચીકાશવાળી ચીજોની બાટલીના બુચ વળગી જઈ કાઢતી વખતે નીકળતાં અડચણ પડે છે માટે બુચને ગ્લીસરીનમાં ઘોળવાથી કઠી પણ વળગશે નહિ.

બાટલી પરની ટીકીટો કાઢવી તથા વળગાડવી.

૨૨-બાટલીને ઠંડા યા ગરમ પાણીમાં ભી નવવાથી અથવા ગરમ પાણીની વરાળ લગાડ્યાથી નીકળશે.

પાણી અથવા દવા દારૂમાં ભીનાયાથી ટીકીટો નીકળે નહિ તેને સાડ મેળવણી બનાવવી એક રતલ આટાની લાહી કરી તેમાં એક ઔસ ચુંદરનું પાણી, અને ઔસનો ત્રીજો ભાગ ઘેલ તેલ Linseed oil અથવા ટરપીનટાઇન ભેળીને ટીકીટો વળગાડવી. વધુ માટે પેસ્ટ બનાવવામાં જુવો.

ટીકીટો કાગળની પતરાનાં બાકસો, લાકડાંની પેટીઓ અથવા બીજાં કાંઈપણ બહાર ગામ મોકલવાનાં પારસલો ઉપરથી નીકળી નહિ જાય તેમ વળગાડવા સાડ સોજો સરસ એક ભાગ લેવો, તેનાં અર્ધા ભાગની ખડી સાકર નાખવી, અને સરસના ત્રીજા ભાગ જેટલો સોજો ચુંદર Gum arabic એ સર્વેને પાણીમાં ચુહલે તાવીને ઘટ થાય ને વાપરવું. કવીનીન પાણીમાં ઘટ મેળવ્યાથી પણ કાગળ વળગશે.

ઇનેમલના વાસણો.

૨૩-ઇનેમલના વાસણો બળતાવાલા ચુહલા અથવા બટ્ટી ઉપર વાપરી શકાતાં નથી, ઘણા તાપથી તે ઇનેમલ ફાટી જઇ કાડીના પોપડા નીકળી જાય છે. તેલના નાના ચુહલા પર વપરાશે.

એ વાસણોમાંના ડાઘ જસત તેમજ પતરાંની રીતે કાઢવા.

કાળા ડાઘો લાંબો વખત વાસણ પડી રેહતાં તેમાં દીશે તો તે પર નીમક અથવા સોડા ખાર ધસવું, તુરત નીકળે નહિ તો પાણીમાં પીગળાવી તે વાસણમાં ચુહલે ઊકાળી તે પછી સોજાં પાણીએ ઘોઈ નાખવું. તળીઆમાંથી બળેલાં પણ એજ રીતે સાફ કરવાં.

સફેદ ઇનેમલના વાસણો સાફ કરવા માટે વરસાદનાં પાણીમાં સોડા ખાર પીગળાવી તેમાં રેડી બીજાં મોટાં વાસણમાં પાણી ભરી ઉપલું વાસણ તેમાં મુકી ચુહલે ઉકાળવાથી તે નવું જેવું થશે.

કીટલીઓ સાફ કરવા ઉપલીજ રીતનું સોડા ખારનું પાણી તેમાં ભરીને કીટલીને ગરમ બટ્ટીમાં બાજુએ આપી રાત મુકી તે સહવારે પાણી કાઢી નાખી બીજાં પાણીએ ઘોઈ ફલેનલના કટકાએ નુછી નાખવી.

લાંબેલી ચીજો વળગાડવા માટે, જસતમાં બાલદી ગળતી બધ કરવાની રીતમાં જુવો.

કોડી તથા પોરસીલેન, મોડું ઘોવાના બેસીન, સીંક ઘોવા તથા ડાઘો કાઢવા.

૨૪-બેસીન મોડું ઘોવાના ચાલુ વાપરતાં તેમાં સાબુ પાણી સુકાઇને ચીકાશ વિગેરે પોપડી બાજે છે, તેને રોજ બ્રશ વડે ધસીને ઘોવા, ચોકના ચુનાથી પણ સાફ થશે. ઘણા ખરાબ ડાઘો કાઢવા માટે એમેનીઆ ને કેરોસીન તેલ બેળી વાપરવું. પોરસીલેન પણ એ રીતે સાફ થાય છે.

પેરેશીનથી ડાઘો નીકળશે, જોઇએ તો સાથે નીમક બેળવું.

મીઠાનો તેજળ (ચુરેનીક એસીડ) લગાડી ધસવાથી કાઈબી જતના લાંબા વખતના ડાઘો મેલ વિગેરે નીકળે છે, પણ એસીડ વાપરતી વખતે હાથ પગ પર તેના છાટા ઉડવાથી દાઝી નહિ જાય તેની સંભાળ રાખવી. સંદાસના બોલ વિગેરે એ રીતે સાફ થશે. જેવેલ વોટર લગાડવાથી પણ લાંબા વખતના ડાઘો જશે.

બીજા ઘણી જતના સાબુ, મંકી સોપ તથા પાઉડર, વીમ Wim વિગેરે તૈયાર મળે છે, જે પણ ઉપલા બોલ સીંક સૌ સાફ કરવામાં વપરાય છે. વાસ કાઢવા માટે હવા સ્વચ્છ કરવામાં જુવો.

સીંક-ઇનેમલ કે કાડીની ઉપલીજ રીતે સાફ રાખવી, વાસણુ ઘોવા માટે લાકડાંની બનાવવા બે પુટ સમઘોરસ દાખડો એક પુટને સુમારે

ઉંડો લઈ તેમાં જસત (ઝીક)નું પતર જડાવી તળીયામાં અધવચે યા એક ખુણે જોળ મોટું હોલ પડાવી તેમાં ખુચ પોષ રાખી પાણી ભરી તેમાં વાસણુ ઘોવા, નીચેથી હોલ સાથે એક નળી જડેલી હોય તો મેલું પાણી કાઢી નાંખવા સારું ખુચ ઉઘાડવે તે નળીમાંથી બહાર નીકળી જશે, અથવા નળીને બદલે તળીયામાંનું મેલું પાણી બહાર પડે તે ઝીલી લેવા નીચે બાલદી મુકવી.

પતરાના ડબ્બાને પણ તળીયામાં કાંણું પાડી ખુચ ઘોવાથી કામ ચલાઉ સીંક તરીકે વપરાશે. એ રીતે સીંકમાં કાચ તથા કોડીનાં ખરડેલાં વાસણો ઘોવાથી ઝાઝાં ભાંગતા નથી. લોખંડની સીંક સાફ કરવા પેરેશીન વાપરવું.

નળીઓ સીંક સાથની જોડાયેલી સાફ કરવી ચીકાશ કચરો વિગેરે ભરાઈ રહેવાથી તેમાં થોડે દિવસે ખળખળતું પાણી કોટલીની ધાર વડે રેડવાથી ચીકાશ વિગેરે તવાઈને નળીમાંથી નીકળી જશે, અથવા તો મોઢા પર થોડો વોશીંગ સોડા કે એશ સોડા મુકી ઉપર પાછું ગરમ પાણી રેડવું જેથી સોડા પીગળી નળી સાફ થશે.

નળીમાં કચરો વગગી રહેલો હોય તો તેના માપની નેટરની લાકડી લઈ નીચેના છોડા પર એક રબરનો ખરાબર ખેસતો ટુકડો ખીલાએ અથવા સ્ક્રૂએ જડી લેવો પછી તેમાંથી પમ્પ મારીએ તેવી રીતે સીંકની નળીમાં ઉપર નીચે હલાવ્યાથી કચરો હવાના દબાણના જોરથી નીકળી જાય ને થોડું પેરેશીન રેડી ઉપરથી ગરમ પાણી નાંખવું.

નળીમાંનો વાસ કાઢવા કાર્બોલીક એસીડ, શીનાઇલ, લાઇસોલ, સરકો વિગેરે ચીજો નાખવી. કોશીનો ભુકો પણ ખરાબ વાસ દુર કરશે.

ઉપલી ચીજો નાખવાથી સડાસ, ગટર વિગેરેની ખરાબ હવા તથા વાસ અને જંતુઓ પણ દુર થાય છે.

મટોડીનાં વાસણો વિષે.

૨૫-મટોડીનાં નવાં વાસણો કુળ પાણીના વિગેરેમાં માટીનો વાસ આવે છે તે કાઢવા માટે જે ત્રણ દીવસ પાણી ભરીને રોજ બદલવાથી વાસ જતો રહેશે. લાંબો વખત વપરાયા વગર વાસણુ પડી રહેલામાં કાંઈખી જતનો વાસ આવે તો તેમાં કોરડી મટોડી ભરીને જમીન ઉપર થોડો વખત મુકી રાખવાથી તેમાંનો વાસ નીકળી જાય છે.

કુંજ યા માટલાં વપરાસમાં નહિ આવતાં હોય તો તેમાં પાણી રાખી મુકવાથી વાસ મારશે, ખપ પડે ત્યારે પાણી ભરવું.

કુંજ ઘોવા નાના મોઢામાં હાથ નાખી સાફ નહિ થઈ શકે તો પાતલી લાકડી ઉપર સ્પંજ અથવા કપડું બાંધી અંદર ફેરવ્યાથી પાણીમાંની લીલ કચરો બાઝેલો નીકળશે.

કુડાં તળીઆમાં કાણું પાડ્યા વગરનાં લઈ તેમાં ઘાસ મુકી પાણી ભરી તેની અદર પીવાના પાણીની અથવા સોડા-લેમનેડ વિજે-રેની બાટલીઓ મુકવાથી ઠંડી રહે છે.

ટકાઉ બનાવવા માટે મટોડીનાં વાસણ ઉપર બાહરની બાજુએ કાચો કાદો કાપીને ઘસવાથી જલદી ભાગતા નથી, કાચનાં વાસણો ટકાઉ બનાવવાની રીત જોઈએ તો અજમાવવી.

પ્રકરણ ૫.

વળગાડવા માટે વપરાતી ચીજો અને તે બનાવવાની રીતો.

૨૬-ગુંદર ઝાડમાંથી નીકળતો ચીકનો પદાર્થ મોટા ગાંગડા તથા બારીક ભુકો, પીચ-બાવળ તથા સેકના અને ચેરીઝ વિગેરે તથા બીજી ઘણીક ચીકાશવાલી ચીજોમાંથી ગુંદર જાત જાતના બને છે.

અલસીના દાણા એક ભાગ તે ચાર ભાગ પાણીમાં ભીનચાથી થટ ગુંદર બનશે. કાદાનો રસ પણ વળગાડવા વપરાશે.

ગુંદર પીગળાવવા માટે ઠંડા કરતા ગરમ પાણી વાપરવું, અથવા સરસની રીતમાં આપેલું છે તેમ કરવું.

બગડી જતો અટકાવવા તેમાં દારૂના અર્કનાં થોડાં ટીપાં, લવંગનું તેલ અથવા સેલીસીલીક એસીડ એમાની કોઈખી ચીજ નાખવી.

કુગ ગુંદરમાં કાર્બોલીક એસીડનાં થોડાં ટીપાં નાખવાથી આવશે નહિ, અથવા તો થોડોક કવીનીનનો પાઉડર ભેળવો.

ચીજો વળગાડતી વખતે અમદા ગુંદર સાથે આગલ આપ્યા મુજબ બીજી વસ્તુઓ ભેળવાથી સારી રીતે વળગે છે. ચેરીઝના ઝાડનો ગુંદર સહીથી ચીકટ હોય છે તેનેથી વળગાડેલી ચીજો કદી પણ છુટી પડતી નથી. સફેદ ચીજ માટે સફેદો સાથે લેવો.

બંધાઈ જતો અટકાવવા સરકો અથવા એસેટીક એસીડ થોડી ભેળવી.

ગુંદર સુકાઈ ને કઠણ થયેલો ઠંડું કે ગરમ પાણી અથવા તો થોડો સરકો નાખવાથી પાછો નરમ થશે.

સરસ, રાજમ તથા લાહિ બનાવવી.

૨૭-સરસ બનાવવા સારા લાખ તથા ટંકણ ખાર Borax ને પાણીમાં ભેળા ચુહલે ઉકાળી ઉતારવું, પાતલું હોય તે વખતે વળ-

ગાડવા વાપરવું. એક તેલ ને કળી ચુનો ભેળવાથી પણ સરસ બને છે. ઠંડું પડીને બંધાઇ જાય ત્યારે તેના કટકા કરી મુકી રાખવા, ખપ પડે તેટલોજ પાણીમાં ભીનવી ચુહલા ઉપર ગરમ કરવો અથવા તો એક ઊંડાં વાસણમાં ગરમ પાણી લઈ સરસને ખીજાં વાસણમાં નાખી તેમાં મુકવાથી પણ નરમ થશે. જોઈએ તો તેમાં થોડી ખાંડ ભેળવી. સુકાઇને કઠણ થયેલો પાછો થોડો સરકો રેડવાથી પાતળો થશે. ભુરા ખુદ્દા રંગનો સારો કહેવાય. ઘણા ગરમ સરસે સારી રીતે વળગશે.

સરસનો ભુકો કરવો જાડું કપડું અથવા ગુણુપાટમાં મુકી હથોડીએ થોકવાથી છુટો વેરાઈ જતો નથી.

સરસથી વળગાડવાની કોઈખી ચીજ જે જાતના રંગની હોય તેને મળતો કરવા તેમાં ચાકની ભુકી, લાકડાનો વહેર, રાખ, પીળા ઇંટની ભુકી સફેદો યા તે ચીજને મળતો કોઈખી રંગ નાખવાથી વળગાવેલો સાધો ઝાઝો માલમ પડશે નહિં.

વોટર મુકે બનાવવા ચાર ભાગ સરસને એક ભાગ ટરપીન-ટાઈન ભેળવું જોઈએ તો થોડું, દુધ લેવું.

વળગાડેલું ગરમીથી તવાઇને છુટું પડે નહિં તેમ કરવા સારૂ પાણીને બદલે ઉકાળેલા દુધમાં સરસને પીગળાવવો, અથવા તો થોડી એસેટીક એસીડ નાખવી.

૨૮-રાજમને પીગળાવવા માટે ટરપીનટાઈન કે સ્પીરીટ ઓફ વાઇન ભેળવી, પાણી રેડવાથી રાજમ તેમાંથી છુટી પડી નીચે ડૂરીને કઠણ થઈ જશે.

રાજમ ગુદરની માફક ઝાડની ડાળીઓમાંથી નીકળતો રસ બંધાઇને લાલ રંગનાં ટુકડા જેવું લાગે છે જે પણ વળગાડવાના ઉપયોગમાં આવે છે તથા વાયોલીન Violin નામનાં વાજાંત્ર વળગાડવાની લાકડીનાં તાર તે ઘસવાથી સુંવાળા થાય છે.

૨૯-લાહી ચોખાના આટામાંથી બને છે, પાણી સાથે મેળવી ચુહલે ઘટ થાય ને વાપરવી, ઝીણાં કાગળના ટુકડા નાખવા, થોડી ટ્રાટરીક એસીડ કે ફટકડી મેળવ્યાથી લાહી જલદી બગડતી નથી, જોઈએ તો થોડો ચુનો ભેળવો.

રાંધેલા ચાવલ પણ વળગાડવામાં વપરાશે.

આરાફટ તથા સાગુ ચોખામાંથી લાહી બનાવી તેમાં આઇ-સી ગવ્વસ પીગળાવી કાડ પર સખી વળગાડવા વાપરવી.

જવનો આટો Rye flour ને પાણીમાં ચુહલે મેળવી તેમાં સરસ ગરમ હોય તેજ વખતે નાંખી મેળવ્યાથી સારી લાહી બને છે, જોઈએ તો થોડી રાજમ ભેળવી.

લાહી ઠંડી તેમજ ગરમ કેટલીક ચીજો વળગાડવા સારૂં વપરાય છે. જેવી કે પ્લાસ્ટરની બનાવટ, કાગળ, કાડખોડ, કપડું વિગેરે.

બીજી જાતનાં સીમેન્ટ, પ્લાસ્ટર, પેસ્ટ વિગેરે.

૩૦-વિલાયતી પનીર Cheese માં પાણી રેડી ચુકવે સુકવું, પાણી બળી જાય કે પાછું રેડવું એ મુજબ એ ત્રણ વખત કાઢાથી પનીર નરમ માવા જેવું થાય ને તેમાં સુકો કળી ચુનો ભેળીને વાપરવું. દુધના માવાથી પણ વળગશે.

ઘંડાની સફેદીમાં કળી ચુનો અથવા પ્લાસ્ટર ઓફ પેરીસ Plaster of Paris ની કે કાચની ભુકી ભેળવી.

કાળુ માછલીનાં કાટલાની બારીક ભુકી ચક્રમકનો ભુકો કાઢખી ચીજ ઘંડાની સફેદીમાં મેળવ્યાથી પણ દરેક ચીજે વળગશે.

લાખ અથવા મીણુને ખળખળતા પાણીમાં પીગળાવી સ્ટીકીંગ પ્લાસ્ટર Sticking plaster સાથે વળગાડવામાં લેવી.

તેલ કાઢખી જાતવું લખને તેમાં સફેદાની ભુકી ભેળવી.

બેલ તેલ ને કળી ચુનો ચાર ઔંસમાં, એક મુઠીભર ચુનો ભેળી ઘટ બનાવી લોખંડ પર પાંચરી સુકાવને ટુકડા કરી રાખવા, ખપ પડે ત્યારે પાછું તાવીને વાપરવું. આગ તથા પાણીએ ખરાબ થતું નથી. રબરની ટેપ વળગાડવા માટે તૈયાર મળે છે.

ગ્લીસરીનમાં મુડદાર સીંગ Litharge પીગળાવીને તેનાથી પણ ઘણીક ચીજે જેવી કે કાડી, લાકડું, લોખંડ, પતરું વળગે છે.

કાઢખી જાતની ધાતુમાંનું કાણું ઉપલી મેળવણીથી પુરી શકાય. ઠંડી, ગરમી, એસીડ, પાણી વિગેરે લાગ્યાથી ઉપલી ચીજે વળગાડેલું કદી છુટું પડશે નહિ.

રેકટીફાઈડ સ્પીરીટમાં પીળા રંગની લાખનો બારીક ભુકો પીગળાવી ઘટ થાય ને બાટલીમાં ભરીને ખપ પડે ત્યારે વાપરવું, નકશીની તથા હાથીદાંતની ચીજે એનાથી વળગશે.

નવસાગરને પાણીમાં નાખવો, લોખંડની બારીક ભુકીને ખારાં પાણી સાથે મેળવી બધું સામદું ભેળવાથી એક જાતનું ઘટ સીમેન્ટ બને છે જેથી કઠણ ચીજે વળગી શકે છે.

ફટકડીને પાણીમાં ઉકાળતી વખતે થોડો સાબુ આઉન સોપ ટુકડા કરી નાખી પા કલાક ચુકવે ઘટ થાય ને ઉતારી તેમાં ચુનો ભેળવો, એ કાઢ જાતના સાંધાઓ ને ફાટો પુરવા કામે લાગે છે. ઉપલી મેળવણીમાં થોડોક આટો ને રાજમની ભુકી ભેળવાથી વધુ સારો પેસ્ટ બને છે.

ડામર પાતળો Pitch અથવા Tar જે લાગતે ગટા-પરચા Gutta-percha એક લાગ લોખંડનાં વાસણમાં બન્નેને ભેળી ચુકવે નરમ કરવું. એ સીમેન્ટથી લાકડું, પથર, ચામડું, કપડું વિગેરે વળગશે.

પટેટાને બાફી કાગળ ઉપર મસળી કાઢી નરમ થાય ને ગુદર
યા સરસને બદલે વળગાડવામાં લેવા.

જલેટીન કે આઇસી ગ્લાસ વિગેરે ચીકણવાલા પદાર્થ પણ
વળગાડવાના ઉપયોગમાં લેવાય છે, કોઇખી જાતની સ્પીરીટમાં સારી
રીતે પીગળી જશે, એસેટીક એસીડ પણ તેમાં નાખવી. ચુદલા ઉપર
ઉપલી ચીજો ગરમ કીધા પછી ભેળવી.

કાંજનો ભુકો Starch ને ગુદર પીગળાવેલા પાણીમાં મેળવી
તેમાં થોડું સાકરનું પાણી ભેળી ચુદલા ઉપર ઘણું ઘટ બનાવી ને
પછી ખપ પડે ત્યારે નરમ કરી વાપરવું, બગડે નહિં માટે કપુરનો
ટુકડો અથવા ઓરીક પાણીડર ભેળવો. મટોડી પણ વળગાડવા વપરાશે.

૩૧-પ્લાસ્ટર ઓફ પેરીસ Plaster of Paris ની સફેદ
ભુકી વળગાડવા સારૂ ઘણી ઉપયોગની છે. પાણીમાં મેળવીને થોડો
વખત રાખતાં તુરત બંધાઇ જાય છે, છડાંની સફેદી અથવા સરકામાં
મેળવ્યાથી નરમ રહી વળગાવતી વખતે જલદી બંધાશે નહિ.

પ્લાસ્ટર વૈદક ઉપયોગમાં પણ હાથ પગના ભાંગેલા સાંધાઓ
વિગેરે જોડતી વખતે તેનો ઘટ લેપની માફક બનાવી તે પર લગાડવાથી
બંધાઇ જઇ સાંધાઓ મજબુત પકડી રાખવાથી હાલતા નથી ને
જલદી સંધાઇ જાય છે. નીમક ભેળવાથી ઘણું જલદી બંધાય છે.

પ્લાસ્ટર ઓફ પેરીસ બનાવવું જીપસમ એનુ બીબુ નામ
છે. ચુનો ને ગંધકનો તેજાબ ભેળી ચુદલે ગરમ કરવાથી તેમાંનું પાણી
ઉડી જઇ જે સુકો પદાર્થ રહેશે તે પ્લાસ્ટર ઓફ પેરીસ કહેવાય.

પત્થર માગ્નેસ, લાકડું, રત્ન, ચામડું, કાચ, કાડી વિગેરેની
ચીજો સાધવામાં પ્લાસ્ટર વપરાય છે.

૩૨-પેસ્ટ બનાવવો, સાધારણ ચીજો વળગાડવા સારૂ નીચલો
પેસ્ટ Paste બનાવીને પત્થર યા કાડીના વાસણમાં રાખવો.

એક ચમચી ફટકડીની ભુકી ટુંડાં પાણીમાં ઘટ મેળવી તેમાં
તેટલીજ રાત્રમની ભુકી લેવી. પાંચ લવગને બારીક વાટી એ સર્વે
એક કપ ખગખગતા પાણીમાં નાખી ચુદલે થોડીક મિનિટ રાખવાથી
ઘટ માવા જેવું થાય ને ઉતારવું, લાંબો વખતવેર બગડતો નથી.

દુધ એક કપને ચુદલા ઉપર મુકી તેમાં થોડો સરકો નાંખી ફાડી
તેનો માવો કાઢી લઈ તેમાં એ છડાંની સફેદીનો કદ ચઢાવી સાથે થોડો
કળી ચુનો ભેળી બધું એકગસ કરીને ઘટ પેસ્ટ Paste બનાવવો.

કાચ તથા કાડીનાં વાસણો એનાથી વળગાડેલાં પાણી અથવા
તાપ લાગવાથી છુટાં પડશે નહિ.

પેસ્ટ પાણીએ ભીનાયાથી નીકળે નહિ તેવો Water Proof બનાવવા માટે લાહી તૈયાર બનાવેલી હાય તેમાં થોડું દરખી-નટાઇન, સરસનું પાણી, ઘેલ તેલ સર્વે ભેળવું.

કાગળની ટીકાટો જે પાણીથી ઘડી ઘડી ભીનાતાં નીકળી જાય છે તેને માટે ઉપલેખ પેસ્ટ ઉપયોગી છે.

પતરાં પર વળગાડતી વખતે થોડીક ખાંડ પેસ્ટમાં ભેળવી.

દેકસત્રાઇન Dextrine એક જાતનો ચીકાશવાલો પદાર્થ પાણી સાથે મેળવ્યાથી વળગાડવાનાં ઉપયોગમાં આવે છે. એમાં થોડાંક ટીપાં કાર્બોલીક એસીડ અથવા લવંગનું તેલ નાખવાથી વળગાડેલી ચીજોમાં ઉધછ લાગતી નથી. તેમજ કાંઈખી વળગાડવા માટે વપરાતી ખીજી જીનસોમાં ઉપલાં થોડાંક ટીપાં નાખવાથી તે બગડતી યા વાસ આવતી નથી.

લાંબી તથા લાખ બનાવવી.

૩૩-લાંબી માટે ઘેલ તેલ Linseed oil અથવા મીઠું તેલ ખપ મુજબ, એક રતલ સફેદો White lead, ચુનો અથવા ચાકની ભુકી પા રતલ સર્વે મેળવી ઘટ થાય ને જોળા વાળવા.

સુકી કઠણ થયેલી લાંબી વાપરતી વખતે કોઈ પણ જાતનું તેલ ભેળવું અથવા તાપ આગલ કે ગરમ લોઢાં પર મુકવાથી તવા-ઈને નરમ થશે.

લાંબીનો ઉપયોગ કાચ બેસાડવા તથા લાકડાં વિગેરેની ફાટો પુરવા વપરાય છે, રંગીન ચીજો વળગાડતી વખતે તેને મળતા રંગની મેરની અથવા કાળા કોઈખી ભુકી ભેળવી.

લાંબીથી વળગાડેલું છુટું પાડવા બારીક અણીવાળું હથીઆર વાપરવું, સાબુને નરમ કરી લગાડી રાખવાથી પણ લાંબી નરમ થઈ નીકળશે, લોખંડનો ગરમ સળીઓ અથવા ખીલો સુકી લાંબી પર લગાડવાથી છુટી પડશે.

૩૪-લાખ બનાવવા માટે એક ભાગ ગુંદર Gum lac, એક ભાગ દરખીનટાઇન, બે ભાગ પીળા રાજમ, થોડી લાલ હીંગળો-કની ભુકી લેવી. ગુંદરને ત્રાંબાના વાસણમાં ચુહલા ઉપર પીગળાવી તેમાં રાજમ નાખવી, દરખીનટાઇન આસ્તે આસ્તે રેડીને ઘુટવું, છેલ્લે હીંગળોકની ભુકી ભેળા ઘટ થાય ને ઉતારી સફાઇદાર પાટીમાં અથવા પથરા ઉપર રેડી ઠંડી પડવા આગમ્ય જોળ મીણબત્તી અથવા સુખડ પેન જેવી લાકડીઓ બનાવીને રાખવી, અથવા લંબાયા કટકા કરવા. ઉપલી મેળવણી ગરમ હશે તો હાથ દાઝશે માટે લાકડાંની પટી વડે જોળ બનાવવી.

લાખ કાળા રંગની બનાવવા સારૂ કાળા રંગની ભુકી અથવા મેસ (કાજલ) નાખવી, સોનેરી રૂપેરી માટે તેવી ભુકી લેવી.

લાખ કાગળ યા કપડાં ઉપર મારવા આગમ્ય મીણુબત્તી સળગાવી તે પર ધરી નરમ થાય કે તુરત તેની ઉપર દાખીને લગાડવી.

પ્રકરણ ૬.

વળગાડવાની કેટલીક ચીજો આખી તેમજ ભાંગેલી.

કાગળ, કપડું તથા કાચ, કોડીની.

ઉપ-કાગળ ભીંત ઉપરના વળગાડવાં Wall paper સારૂ કાઢખી જાતની લાહી અથવા પેસ્ટ લખેલામાથી વાપરવો, તેમા થોડી કાર્બોલીક એસીડ Carbolic acid ભેળવાથી કાગળમા ઉધઈ કે કસારાં થશે નહિ.

ભીંત ઉપર વળગાડવા આગમ્ય જુનું કાગળ કાઢી સારૂ કરવા સારૂ વોલ પેપર Wall paper મા જુવો.

ટીકીટો કાચની સીસી બાટલા ઉપર ગુદર, લાહી અથવા પેસ્ટ કે છડાંની સફેદી વાપરવી, એક સો ટીકીટો એક છડાંની સફેદીએ વળગશે.

કાગળની ટીકીટો પતરાં ઉપર વળગાડવી કાઢખી જાતના સરસ અથવા ગુંદરમાં થોડીક ખડી સાકર પીગળાવીને વાપરવી. થોડો સરકો સરસમાં રેડવો.

પાણીથી ભીંનાઇને નીકળે નહિ તેમ વળગાડવા સારૂ પાછળ લખેલો પેસ્ટ વાપરવો, અથવા સરસમાં ઘેલ તેલ થોડું ભેળવું.

કાગળો અને ચોપડીઓ વળગાડવાની લાહી બનાવવા ઘઉંનો આટો છડાં પાણીમા મેળવી ચુલ્લે ચીકટ થાય તે તેના ચોથા ભાગ જેટલી ફટકડી નાખવી, થોડી રાજમની ભુકા મેળવ્યાથી વધુ ચીકટ બની સારી રીતે વળગશે. સરસ ને ગ્લીસરીન ભેળી લેવું.

કાગળના કવરોને છેડેથી વળગાડી બંધ કરવા ગુદરને સ્ટાર્ચ Starch એક એક ભાગ ને ચાર ભાગ ખાંડ લેવી.

ગુંદર બે ભાગ, એસેટીક એસીડ એક ભાગ, દારૂનો અકું Alcohol એક ભાગ, પાણી પાંચ ભાગ સામટું મેળવીને કાગળો પર લગાડી સુકાવા દેવી. પછી કવરો બંધ કરતી વખતે તેની ઉપર પાણી લગાડવાથી ચીટકી જશે.

છબીઓ Photograph કાડ ઉપર વળગાડવા કાઢખી જાતનો પેસ્ટ વાપરવો, અથવા તો છડાંની સફેદીમાં ગુંદર ને ખાંડ પીગળાવી તેને વળગાડવું, જોઇએ તો ગ્લીસરીન સફેદીને બદલે લેવું.

સ્ટાર્ચ, ખાંડ, ગુંદર, દરેક છુટું વાટીને પછી ડંડાં પાણીમાં મેળવી ઘટ બનાવી વપરાસમાં લેવું.

આગમાં બળે નહિ તેવી મેળવણી કાચુ બેલ તેલ આઠ ભાગ, જીલેટીન એક ભાગ ને કળીચુનો બે ભાગ, તેલમાં જીલેટીન ભીનવી ચુહલે પીગળે ને ગરમમાં કળીચુનો મેળી ઘટ થાય ને પાટીઆ પર પાંચરી તડકે સુકાય ને ટુકડા કરી ખપ પડે ત્યારે પાછું પીગળાવી લેવું.

૩૬-કપડાં ઉપર કાગળને વળગાડવા માટે સરસ અથવા કાષ્ઠાળી જાતનો પેસ્ટ લેવો. ગુંદરથી બરોબર વળગશે નહિં. કપડાંને સરસ યા પેસ્ટ નહિ લગાડવો પણ કાગળને લગાડી કઠણ જગા ઉપર મુકી તેની ઉપર કપડું દાખી દીધાથી સારી રીતે વળગી જશે.

ગરમ કપડું, સકલાત વિગેરે લાકડાં ઉપર વળગાડવા જવના આટાની લાહી લખેલી છે તે વાપરવી.

કેક, મીઠાઈ વિગેરેની ચીજો ઉપર નકશીની તરાંહ કુલો વળગાડવા સોજો ગુંદર લઈ તેમાં સ્ટાર્ચ મેળવી વાપરવું, જોઈએ તો લી જુના રસનાં થોડાક ટીપાં નાંખવાં.

૩૭-કાચ કોડીની ચીજો માટે ગુંદર, સરસ, પેસ્ટ, પ્લાસ્ટર વિગેરે વાપરી શકાય છે. એક જાતનો ચીકણો પદાર્થ જોકળગાયની પુછડીનાં ભાગમાંથી નીકળે છે તે સુકવીને પાણી સાથે પીગળાવી વાપરવો, તેનાથી વળગાડેલી ચીજો થોકવાથી પણ છુટી પડતી નથી એમ કહે છે.

કાચના મુનના દબા તેનાં બોલામાંથી છુટા પડી ગયલા બેસાડવા માટે ફટકડી ને પ્લાસ્ટર ઓફ પેરીસ ચુહલા ઉપર લોખ-ડનાં વાસણમાં મેળવી ઘટ થાય ને વળગાડવા લેવું, અથવા તે મુનના હાથાવાલા ભાગમાં ફટકડીની ભુકી ભરી તાપ આગળ ધરીને તવાય કે ઉપલું મોઢીકે તેમાં દાખી દેવું, સુકાયા પછી વળગી જશે.

કાચના દાણાને લોખડની પીનમાં બેસાડવા બેઉને સહેજ તાપ આગળ ધરીને જરા સરસ લગાડ્યા પછી દાખીને પકડી રાખવાં.

પારસીલેનનાં મોઢું ધોવાનાં બેસીનને સાંધવા સફેદ ઈનેમલ આવે છે તે અથવા ઘટ રંગ લગાડી બેઉ ટુકડા જોડી ઉપર તથા હેઠેની બાજુ કનવાસ અથવા જાડું કાગળ યા કપડું વળગાડી પાછો રંગનો હાથ બેઉ બાજુ મારવો, તરેલ પડેલી પણ એ રીતે બંધ થઈ વાસણ પાછું વાપરી શકાય છે.

કોડા રંગીન દરાઆમાંની લાકડાં ઉપર શણગાર કરવા વળગાડવા પાણીમાં મેળવેલું સોજું સીમેન્ટ Portland cement જાડું પાંચરી તેની અંદર જાત જાતની કોડીઓ નજદીક જોડવી ને આસતેથી દાખવી, એક દિવસ રાખ્યા પછી સીમેન્ટ બધાંધને કોડીને પકડી રાખશે. કોડી સાફ કરવા માટે પરચુરણ બાબતમાંથી મળશે.

કાચ જોડવા ઈંડીઆ રબર, ગુંદર ને ક્લોરોફોર્મ સાથે પીગ-
ળાવવું, સ્પીરીટ કે દારૂમાં પણ એ ચીજો પીગળે છે.

જીલેટીનમાં જીનદાર બેળી તડકે મુકી હલાવ્યા કરવું. પીગળે ને
ગાળી વાપરવું. ચશમાના કાચ માટે સ્પીરીટમાં લાખ પીગળાવી લેવી.

સેલ્યુલોઝ, હાથીદાંત, સીપ, કેરબો, કચકડું.

૩૮-શાહીની પેન ફાઉન્ટેન પેન જે સેલ્યુલોઝની મેળવણીથી
બનેલી આવે છે તે વળગાડવા માટે થોડું જીલેટીન, એસેટીક એસીડ
સાથ બેળી ડુગીને નરમ થયા પછી ખળખળતાં પાણીના વાસણમાં
મુકવાથી પાતળું થાય ને ટુટેલું વળગાડવા લેવું.

પેન ઉપલી જાતનીને તરેલ પડેલી હોય તો સહેજ તાપ આગળ
ધરવાથી પણ નરમ થઈ સાંધ જોડાશે, ઘણો તાપ લાગતાં સળગી જશે.

પ્યાનાની વળગાડવાની કી Key જેને મથાલે સફેદ સેલ્યુ-
લોઝ અથવા હાથીદાંત વળગાડેલું હોય છે તે નીકળી જાય તો પાતળો
સરસ ગરમ હોય તે વખતે લગાડવો અને જો પ્યાનામાથી કી બહાર
કાઢેલી હોય તો લગાડ્યા પછી તેની ઉપર લાકડાંની ચીપ મુકીને
ટાઇટ દોરીએ બાંધીને થોડો વખત રાખી, મુકવી સાથે ફટકડીની લુકી ને
દાડનો અર્ક બેળ્યાથી વધુ સારી રીતે સેલ્યુલોઝની ચીજો વળગશે.

૩૯-હાથીદાંત માટે બીજી રીત આઈસીંગગ્લાસ એક ભાગ,
સરસ બે ભાગ, પાણી ત્રીસ ભાગ જેટલું લઈ ચુહલા ઉપર ઉકાળી
પા ભાગ જેટલું રહે તેમાં નીચલી મેળવણી બેળવી. જસતની સફેદ
લુકી Zinc powder ને ગુંદર થોડા દારૂના અર્કમાં પીગળાવવો
એ બંનેને સાથે એકરસ કરવું. વાપરતી વખતે ગરમ કરી લેવું.

સરસમાં ઇંડાંની સફેદી બેળી વાપરવી.

૪૦-સીપની તથા હાડકાંની બનાવેલી ચીજો પણ ઉપલી
મેળવણીથી વળગે છે.

૪૧-કેરબાના દાણા ભાંગી જાય તો સહેજ તાપ આગળ
ધરીને ટુટેલી બાજુ પર થોડું એલ તેલ Boiled oil પીછી વડે
લગાડી ને ટાઇટ દાખી રાખવા, કેરબાના મોટા તથા નાના દાણા જીદા
જીદા ઘાટના એક જાતનાં ઝાડના રસમાંથી બને છે, તે સોજા પારખ-
વાની રીત આગળ આપેલી છે.

૪૨-અબરખ વળગાડવા સોડા વોટર એક ટંબલર ભરીને
લઈ તેમાં થોડી ઘણીજ ખારીક કાચની લુકીને તેનેથી બેવડાં વજનની
એક જાતના પથરની લુકી Fluor spar કહે છે તે બધું બેળી
પુરત લગાડી દેવું, નહિ તો બંધાઈ જશે.

કચકડું વળગાડવા કેનેડા બાલસમ Canada balsam બટ્ટીમાં
ભૂંજીને કડક બનાવ્યા પછી ચુહલા ઉપર તાવીને પુરત તેનાંથી ટુટેલા

ભાગે જોડીને તારે બાંધી દેવા, બીજે દિવસે તાર છોડી આસપાસ વળજેલી મેળવણી ઓખવી કાઢવી.

એલાબાસ્ટર, પ્લાસ્ટરની ચીજો વળગાડવા માટે અને તેની ફાટો પુરવા સારૂ પીળી રાજમ જે ભાગ અને પ્લાસ્ટર ઓફ પેરીસની ભુકી એક ભાગ, જોઈએ તો થોડુંક મધપ્રુડાનું મીણુ ભેળી ચુહલા પર સર્વે તાવીને લેવું. ઓખાના આટાની લાહીમાં થોડો કળી ચુનો ભેળી વાપરવું.

માર્બલ પત્થર, ચામડું વળગાડવું.

૪૩-માર્બલને વળગાડવા ફટકડીનાં પાણીમાં પ્લાસ્ટર ઓફ પેરીસની ભુકી ઘટ મેળવીને ભઠ્ઠીમાં ભુંજી કડક થાય ને ઠંડી પડ્યા પછી બારીક વાટી પાછી પાણીમાં મેળવીને વાપરવાથી માર્બલની ચીજો સારી રીતે વળજે છે. ભુંજ્યા વગર અમથું પણ વપરાશે. આલાબાસ્ટરની રીતે પણ માર્બલ વળગશે.

ઘટ ગુંદરમાં કળી ચુનો ને પ્લાસ્ટર ઓફ પેરીસની ભુકી મેળવાથી માર્બલ વળગાડેલો વધુ મજબુત રહેશે. જોઈએ તો સરકો ભેળવો.

ટૅન્ક ટોપ માટે સરસને ચુહલે પીગળાવી થોડી પ્લાસ્ટર ઓફ પેરીસની ભુકી ભેળી તુરત વળગાડી દાખી રાખવું. એ મેળવણી જલદી બંધાઈ જાય છે.

૪૪-પત્થરને જોડવા સારૂ સાધારણ સીમેન્ટ Portland cement વપરાય છે. કાલટાર ને પાંચપ ક્લે ભેળી લેવું.

ભુજેલી ઇંટનો ભુકો, કળી ચુનો, લાકડાંની રાખ સર્વે એક સરખાં વજનનું લઈ ઓલીવ ઓઇલમાં મેળવીને લેવું.

એલ તેલ સાથે નદીની રેતી, મુઝદાર સીંગ Litharge ને કળી ચુનો ભેળવાથી પત્થરનું સીમેન્ટ બને છે.

રાજમ ને ગંધક સાથ ચુહલે તાવી ઇંટની ભુકી ભેળી લેવી.

પત્થર અથવા કાખાની જમીનની ફાટ પુરવા જે ખુલ્લી અગાસીઓમાં તડકા ને વરસાદથી ફાટ પડે છે તેના માટે તેલમાં સફેદો ને સફેદ બારીક રેતી ભેળીને ઘટ થાય ને વાપરવું.

૪૫-ચામડાંને સાંધવા આઇસીંગલાસ ને દારૂના અર્કમાં પીગળાવી ઇંડીઆ રબરને લાખનાં પતરાં Shellac બધું એકઠું મેળવીને વાપરવું.

ચામડું લાકડાં પર વળગાડવા ટરપીનટાઇનમાં ગટા-પરચા Gutta-percha, ને દામર જેવી મેળવણી જેને Asphalt કહે છે તે ભેળવું. ઘઉંના આટાની લાહીમાં ગુંદર અથવા રાજમ ભેળી વાપરવી.

લીનોલીઅમ સરસ ને આઇસીંગલાસ ચુહલે થોડા પાણીમાં પીગળાવ્યા પછી થોડુંક ટરપીનટાઇન ભેળી વળગાડી ભાર મુકી રાખવો.

ચામડું અથવા કાગળ લાકડાં ઉપર ઘટ સરસ વડે પણ વળગશે. જોઈએ તો સરસને એસેટીક એસીડમાં પીગળાવી સાથે થોડીક ફટકડી ને બેલ તેલ ભેળવું.

ઝવેરાત, રબર, બુચ.

૪૬-ઝવેરાત વળગાડવા માટે આઈસીંગગ્લાસને પાણીમાં ભીનવી નરમ થયા પછી પાણી કાઢી રાખવું, બીજા વાસણમાં ગુદર એક જાતનો Gum ammoniac કોઈબી જાતની સ્પીરીટ અથવા રમ દારૂમાં પીગળાવી, આઈસીંગગ્લાસમાં ભેળી ચુહલે જરા ઘટ બનાવી સીસીમાં ભરી રાખવું, ખપ પડે તે વખતે ખળખળતા પાણીમાં સીસી મુકી તવાય ને વાપરવું. કાચ કરતા કોડીનું વાસણ લાંગશે નાહ.

બે લાગ ગંધકની ભુકી ને એક લાગ ઇડીઆ રબર ચુહલે નરમ કરી વળગાડવું. જેટ વળગાડવા લાખ ગરમ કરી વાપરવી, બીજી રીતો માટે સોના રૂપામાં જોવું.

૪૭-રબર સાધવા સાઈં સોજાં સ્પીરીટ ઓફ ટરપીનટાઇન Spirit of turpentine માં ઇડીઆ રબર પીગળાવી વાપરવું.

ગાડીનાં રબર લોખંડના ચાક ઉપર વળગાડવા એક લાગ ગટા-પરચા Gutta-percha બે લાગ એસફેલ્ટ Asphalt ચુહલા ઉપર મેળવી ગરમ હોય તે વખતે લોખંડને પણ ગરમ કરી ઉપલી મેળવણી રેડીને રબર વળગાડવું. દારૂના અર્કમાં લાખ સરખા વજનની પીગળાવી થોડું એરંડીઊં ભેળવું.

૪૮-બુચને વળગાડવા સફેદ જસતની ભુકી White zinc ને કોપલ Copal ભેળી બુચની ઉપર મુકી ફરતું વારનીશ Copal varnish પીછી વડે લગાડવું. લોખંડ સાથે વળગાડવા લાખ લેવી.

બાટલી, સીસીમાંની ચીજનો વાસ ઉડી જતો અટકાવવા માટે બુચની ઉપર ગ્લીસરીનમાં મૂઢાર સીંગ Litharge મેળવીને લગાડ્યાથી હવા આવ જાવ બંધ થઈ ચપટ થશે, ખપ પડે તે વખતે દાકવાથી ઉપલું સીમેન્ટ નીકળી આવશે. દવાઓ, એસંસ, અત્તર વિગેરેની ચીજો બંધ રાખવા ઉપયોગી છે.

બીજી રીતો સીસી બાટલીના બુચ મારવા કાઢવામાં આપેલી છે.

લાકડું તથા મટોડીનાં વાસણો વળગાડવાની રીત.

૪૯-લાકડું વળગાડવા સરસમાં સફેદો White lead ની ભુકી ગરમ કરી તેમાં થોડો બ્લિસ્કી દારૂ રેડી ગરમ હોય તેજ વખતે લગાડી વળગાડવું.

લાકડું યા બીજી કોઈ ચીજ વળગાડવા માટે તેને ઘાટ ના ને માપનો કલાઇનો વરખ Tin foil કાપી તેની ઉપર મુકવો, ઉપરથી નવસાગર Sal ammoniac પાછી વડે લગાડી બીજો છુટો પડેલો લાગ તે પર સરખો ગોઠવ્યા પછી તાતેલું લોહું તે સાંધાની આસ-

પાસ ફેરવ્યાથી કલાષ્ટનો વરખ તવાષ ને નરમ થાય કે રહેવા દેવું. કલાષ્ટ ઠંડી પડતાં બંધાષ્ટ જવાથી ઉપલો સાંધો વળગી જશે.

લાકડાંમાં લોઢાંનો ટુકડો ખેસાડવો હોય તો નવસાગર તે જગાપર સાથે નાખવાથી લોઢું કીટકને તેમાં ખેસી જાય છે.

લાકડી બીલીઅર્ડ રમવાની ઉપરની ટીપ Tip નીકળી જાય તો એસેટીક એસીડ Acetic acid માં જીલેટીન ચુહલા ઉપર પીગળાવી લગાડવું, એ ત્રણ દીવસે સુકાયા પછી લાકડી વાપરવી.

૫૦-મટોડીના વાસણમાંનું કાણું બંધ કરવા બહારની બાજુ પર કપડું યા કાગળ વળગાડીને અંદરની બાજુમાં પ્લાસ્ટર ઓફ પેરીસને ઇંડાંની સફેદી સાથ મેળવી ઘટ તે કાણાંમાં પુરીને દાબી સુકું કરવું, જોઈએ તો પછવાડેનું કાગળ કાઢી નાંખવું. પ્લાસ્ટરને બદલે કળી ચુનો સફેદી સાથ લેવો.

ખેલ તેલમાં સફેદો અથવા ગેર, મટોડીનું વાસણ જે રંગનું હોય તેવી ખેમાંથી એક ચીજ મેળવીને વળગાડવા વાપરવી, પણ એને સુકાતા ત્રણ દિવસ લાગશે.

ધાતુની બનેલી દરેક જાતની ચીજો વળગાડવી.

૫૨-લોખંડ વળગાડવા સીંદુર Red lead ને ખેલ તેલમાં ભેળી ઘટ બનાવ્યાથી લોખંડ, ત્રણુ વિગેરે સંધાશે.

સીસાંની ભૂકી Black lead એક ભાગ, ગંધકની ભૂકી એ ભાગ મેળવી લોખંડના વાસણમાં ચુહલા ઉપર ગરમ થાય ને ઉતારી સુવાળા પથ્થર યા લોઢાંની પ્લેટ પર પાંચરીને સુકવવું. ખપ પડે ત્યારે તેમાંથી ટુકડો લાંજ લઈ લોખંડના તુટેલા સાંધા ઉપર મૂકી એક છેડા જોડીને ફરતો ઘણો ગરમ થયલો લોખંડનો સળીઓ ફેરવતાં ઉપલી મેળવણી તવાઈને એક છેડા વળગી જશે, ગલસરીનમાં મુદારસીંગ Litharge પીગળાવી તુરત વાપરવું. એ જલદી બંધાષ્ટ જાય છે.

ધાતુ સાથે લાકડું જોડવા સાફ ખેલ તેલમાં રાજમની ભૂકી ને પ્લાસ્ટર ઓફ પેરીસ ભેળી ચુહલા ઉપર ગરમ થાય ને તુરત પાતણું લગાડી દેવું, અથવા સરસમા ચાક ભેળી લેવું.

સ્ટીલના લોઢાંની ચીજ વળગાડવા રૂપું, ત્રાંબુ એક સરખા વજનનું અને તે એકિના વજનનું પીત્તળ સાથ થોડીક કાલસાની ભૂકી સર્વે સાથે મેળવી ચુહલે તાવીને વાપરવી.

પીત્તળ અને બીજા ધાતુ માટે એ ભાગ ત્રાંબુ, એક ભાગ જસત અને થોડીક કલાષ્ટ ભેળી ચુહલા ઉપર તાવીને વળગાડવું.

જસતને વળગાડવા માટે એક ભાગ સીસું, એ ભાગ કલાષ્ટ તાવીને અર્ધા ભાગ બીસમથ દવાની ભૂકી ભેળીને વાપરવું.

મીઠાંનો તેજ્ય એક ગ્લાસ નેટલો લઈ જસતનો એક રૂપીઆના કદ નેટલો ટુકડો તેમાં નાખવાથી પીગળી જશે, એનાથી પતરું પણ વળગાવી શકાય છે. ચાહેના દાખડામાં મીસું તાવીને પતરું વળગાવાશે.

પાણીના ગળતા નળ ઉપલી એસીડની મેળવણીથી ત્રાંબાના તબમાં બેસાડેલા સાંધવા કામ લાગશે, સ્ટીલ અથવા લોઢાંની ચીજ માટે પણ ચાલે છે.

નળ પાણીના છુટા પડેલા વળગાડવા માટે કાળી રાજમ Black resin એક ભાગ ને પીળી ઇંટની બારીક ભુકી બે ભાગ સાથે ચુહલા ઉપર મેળવીને વળગાડવા વાપરવું.

ચામડાંની ચાકી અથવા કપડું પણ લોખંડ સાથે ઉપલીજ મેળવણીથી વળગશે.

ગેસની પાછપના સાંધાઓ મેળવવા એક ભાગ મીણુ, ત્રણ ભાગ ગેર લાલ, ચાર ભાગ રાજમ સર્વે સાથે ચુહલે તાવીને લગાડવું, જોઈએ તો થોડી પ્લાસ્ટર ઓફ પેરીસની ભુકી મેળવી.

ઇલેક્ટ્રીકનાં કામમાં પણ એ તુટેલું વળગાડવા વપરાય છે.

લોખંડના હથીઆરને લાકડાંના હાથામાં બેસાડવા એક ભાગ ચાકની ભુકી, બે ભાગ લોખંડ Shellac મેળીને લાકડાંના હાથાના ખાંચામાં ભરી ઉપલું લોખંડનું હથીઆર ખુબ ગરમ કરીને તેમાં દાખીને બેસવાથી અંદરની મેળવણી તવાઈને વળગી જાય છે.

રાજમની બારીક ભુકી સાથે પ્લાસ્ટર ઓફ પેરીસ મેળી તેને લાકડાંના હાથામાં નાખીને ઉપલીજ રીતે કાપખી ચીજને નીકળી જાયલી વળગાવી શકાશે. જોઈએ તો સાથે થોડું મીણુ લેવું.

છરી કાંટા વગેરે હાથામાંથી છુટા પડેલા ઉપલી બેમાંથી કાપ પણ રીતે વળગશે.

લોખંડ સાથે માખંડને વળગાડવા સરકો, નવસાગર, લોખંડની બારીક ભુકી મેળવી તુરત વાપરવું, નહિ તો તે મેળવણી અંધાઈ જાય છે.

જર્મન સીલ્વર વળગાડવા માટે એક ભાગ રૂપું ને પોણા ભાગ પીત્તળ ચુહલે તાવવું.

રેવણુ દેવા સારું જસત ને જર્મન સીલ્વર સરખાં વજનનું લઈ તાવીને વાપરવું.

રૂપું પણ ઉપલી બેમાંથી એક રીતે વળગાવી શકાય છે.

ભાંગેલી ચીજો વળગાડવાની તથા છુટી કરવાની રીતો.

પર-કાચ, કેડી વિગેરેના ભાંગેલા ટુકડા રાખેલા હોય તે પહેલાં બરોબર ગોઠવી જોવા, એક એક પછી સુકાતાં જાય ને વળગાડતા જવું.

ગુંદર, સરસ, લાહી વિગેરે ઘટ થયલો હોય તે તેમાં લખેલી રીત મુજબ વાપરવા લાયક નરમ બનાવવો.

વળગાડેલી ચીજ દોરીએ ખાંધી શકાય તો તેમ કીધાથી વધુ મજાશુભ વળગશે, એક વખતે ગોઠવીને સુકાયા પછી ત્યાં રહેવા દેવી, હાલવાથી તાબું વળગેલું પાછું છુટું પડી જાય છે, અથવા રેતીમાં સરખી ગોઠવી ઉપર હેઠે બધે રેતી નાખીને વળગ્યા પછી કાઢી લેવું. રકાખી વળગાડેલી મોટી એ ચોપડીઓની વચ્ચે દાખી ને સુકાય ત્યાં સુધી ઊંભી રાખવી.

લાકડાંની ચીજમાં પણ ઉપલીજ રીતે ટુકડા ગોઠવી જોવા, તેની સાધવાની બાબતે કચરો કંઈ લાગેલો અશ વડે સાફ કરી જેમ બને તેમ પાતળો સરસ ખેડિ છેડે લગાડી ટાપટ દાખી દેવા, જોડાયેલા સાંધાઓમાં સરસ વધુ હોવાથી બહાર નીકળે આવે તો તુરત તુછી નાખવો.

સરસ યા ગુંદરને પીછી વડે લગાડવો અથવા તો લાકડાંની સલીને છેડે ૩ વીંટાળી તે વાપરવી.

પેસ્ટ અથવા સીમેન્ટ, લાહી સર્વે આંગળી વડે ખરાખર લગાડી શકાય છે.

વળગાડેલું પાછું છુટું કરવું.

લાંબી કાઢવા કળાચુનો ત્રણ ભાગ ને પર્લ એશ Pearl ash જે-ધરના ઉપયોગની ચીજોમાં લખેલી છે તે એક ભાગ લઈ રગ જેવી ઘટ મેળવણી બનાવી પીછી વડે લાંબી ઉપર લગાડી એક દિવસ રહેવા દેવી જોયો લાંબી નરમ થઈ તુરત નીકળી આવશે, બીજી રીતો લાંબીમાં આપેલી છે.

પ્લાસ્ટરથી વળગાડેલી ચીજને છુટી પાડવા કેરોસીન તેલમાં થોડા કલાક ધોળી રાખવી.

કાગળના બધા કવરો ઉખેડવા સાફ થોડુંક પાણી તે ભીંનાય તેમ લગાડવાથી નરમ થઈ પોતીકી મેળે ખુલશે, અથવા તો ગરમ અલ્લી ફેરવવી. ગરમ વરાળે પણ ઉઘડશે.

કપડું વળગેલું છુટું પાડવા ઘણી ગરમ અલ્લી તે પર ફેરવવી.

પ્રકરણ ૭.

છરી, કાંટા, ચમચા સાફ કરવા.

પૃથ્વી-છરીને ચુનામાં ખોશી રાખવાથી તે કીટાશે નહિ, પણ હાથાને ચુનો લાગવા દેવો નહિ. પાતળું વેસલીન લગાડી રાખવું. અથવા સોડા ખારના પાણીમાં ઘોષ ફેંકેનલ અથવા આઉન પેપરમાં અથવા એમરી પેપરમાં વીંટાળી રાખવી.

છરી ઘોવાની રીત ખરાબ થયલી આગમચથી પાણીમાં ભીંનાવ્યાથી પણ હાથા ખરાબ થાય છે, તુરતજ ઘોષ નાંખવી. ભીંનાયલી મુકવાથી કટાઈ જશે. ટંકણખાર પાણીમાં થોડો નાખવો જોયો સોજી થશે.

ચીકાશ અથવા વીસડી ચીજ માટે છરી વાપરેલી ઘોવા આગમચ રાખ અથવા વહેરના ઉડા વાસણમાં ખોસવાથી સાફ થશે ને ઝાઝી ઘસવી પણ પડતી નથી, બગીચાની મટોડી યા કુંડામાં ખોસવાથી પણ સાફ થશે. રાઇનાં પાણીએ વીસડો વાસ જશે.

કાંદાનો વાસ કાઢવા ભીના કપડાંએ લુછીને ઝાડુ નીમક ઘસવું.

હાથ કાઢવા નીમક ને સરકો ભેળા ઘસવું.

રૂપાંના હાથાવાળી છરીએ માટે પ્લેટ પાઉડર લેવો અથવા તો રૂપુ સાફ કરવાની રીતે કરવી

છરી ઉપરનો કાટ કાઢવો. છરી ઉપર કાંદો કાપીને ઘસવો, એક વખત તેમ કીધાથી સાફ નહિ થાય તો અર્ધો કલાક કાપેલા કાંદામાં ખોશીને રહેવા દેવી તે ઉપર પછી પટેલ કાપીને ઘસવાથી કાંદાનો વાસ જશે. કાલસાની લુકીથી પણ કાટ નીકળે છે.

છરીના હાથા વપરાતાં અથવા પડી રહેતા પીળા થયેલા સાફ કરવા એમરી પાઉડર ઘસવો અથવા ટરપીનટાઇન લગાડવું.

છરી ચળકટી કરવા પીળા છટની લુકીમાં સોડા બાઇકાબ્ ભેળાને ઘસવો.

હાથીદાંતના હાથાને ગરમ પાણીમાં ચાલુ બોળવાથી પીળા થાય છે. ફ્લેનલને દારૂનાં અર્કમાં ભીંનવી તેની ઉપર ઘણીજ બારીક કળીચુનાની લુકી લઇ મહીનામાં એકાદ વખત ઘસવી, હાથા પીળા થતા નથી.

હાથા પીળા થયેલા હોય તો સાબુના પાણીમાં ભીંનવી તડકામાં થોડા કલાક મુકવા બેઠે બાજુ પર તડકું લાગે તેમ ફેરવ્યા કરવું, સુકાય કે પાછું એ મુજબ લગાડીને સફેદી ઉપર આવે ત્યાંસુધી મુક્યા કરવું.

અખનુસનાં લાકડાંના હાથાને મીઠું તેલ થોડો વખત લગાડી રાખવાથી સાફ થાય છે.

છરીના હાથા નીકળી ગયેલા વળગાડવા લોખંડને લાકડાંમાં ખેસાડવાની રીતમાં જીવો. છરી માટે લોખંડ, સ્ટીલમાં આપેલું છે.

છરીને ધાર કાઢવા કાચનાં ટુકડાની કીનારી પર ઘસવાથી ચાલતી થશે, અથવા ચામડાંના ટુકડા કે બુટનાં તળીયાં ઉપર ઘસવી.

કાગળ પર આટો નાખીને ઘસવાથી પણ છરી, કાંટા, ચમચા સાફ થાય છે.

છરી કીટાય નહિ તે જાતનાં લોઢાની આવે છે જેને પાટીઆં ઉપર કે પાઉડર વડે ઘસવી પડતી નથી, ભુઠી લાગે તો ધાર કાઢવાની રીત મુજબ કરવી અથવા પથરી પર ઘસવી.

ચમચા, કાંટા વિગેરે.

૫૪-ચમચા, કાંટા ઘોવા પહેલાં રાખ અથવા ભુસામાં ખોસવાથી તેની ઉપરનો ચીકાશ, ખરડેલા ડાઘો, વિગેરે સહેલાઈથી ઘોતી વખતે નીકળે છે, ગરમ પાણીમાં સોડાખાર યા કેલસાની ભુકી નાખીને ઘોવાથી સોજ થશે. કાંટામાંથી કચરો કાઢવા વચમાં કપડું નાખી નુછવા.

માછલીનો વીસડો વાસ કાઢવા તેની ઉપર લી ખુ યા સંત-ગની જાલ ઘસવી અથવા તો રાઈના પાણીમાં ઘોવાં.

ઠંડાંના ડાઘ ઉપર નીમક અથવા સરકો ઘસવાથી નીકળી જશે.

કીટાઈ ગયેલા સાફ કરવા મીઠાં તેલમાં પ્યુમી સ્ટોન Pumice stone ની ભુકી ભેળીને ઘસવી.

રૂપાં અથવા ઇલેક્ટ્રો પ્લેટના ચમચા, કાંટા રોજ પ્લેટ પાઉડર અથવા ચાકની ભુકી કપડાં પર લઈ ઘસવાથી હમેશાં ચળકટા રહે છે, રોમેઆ લેધરે નુછવા, સાફ કરવા માટે રૂપામાં ભુવો.

ઝાંખા પડી ગયેલા સાફ કરવા ચાકને પાણીમાં ભેળવી તેની ઉપર લગાડી ઉંડાં વાસણમાં મુકી ખળખળતું પાણી રેડીને પછી પાછા ઠંડાં પાણીએ ઘોવાથી ચળકટા થશે, અથવા તો પટેટા કાપી પાણી સાથે ઉકાળવા.

ઉંચા કરતી વખતે ચોખ્ખાનો આટો દબામા ભરી તેમાં મુકવાથી ઝાંખા પડશે નહિ.

હાથીદાંત યા બીજી જાતના હાથા હોય તો તે સાફ રાખવા માટે છરીમાં લખેલું છે તે મુજબ કરવું.

પ્રકરણ ૮.

ધાતુની બનેલી ચીજો વિષે. ત્રાંબુ.

૫૫-ત્રાંબાનાં નવી કલાઈ કીધેલાં વાસણો હમેશાં ઉજળાં ને રાખવાં. અમઠાં રાખ્યાથી નવસાગરના ડાઘો પડી જાય અને વાપરવા આગમચ પણ ઉજળાંને લેવાં. સીસું ભેળેલી કલઈનું વાસણ અમઠા કટકાએ નુછતાં કટકો કાઢો થાય છે, સોજી કલાઈ હોય તો તેમ થતો નથી.

ત્રાંખાની તપેલીઓ ચુહલે ચઢાવવા આગમચ તેને બહાર ફરતી રાખ પાણીમાં બીંનવીને લગાડવાથી મેસ ચઢશે નહિં. તળીઆમાં તેલ યા ચરખી લગાડવાથી મેસ વળગતી નથી, ઉબળતી વખતે તળીઆની ચરખી નીકળે નહિં તો સોડા ખાર લેવો.

મેસ વળગેલી કાઢવા સરકો અથવા લીંબુની ચીર સાથ નીમક ઘસવાથી સાફ થશે, ઘણી ખરાબ થયેલી તુરત નીકળતી નથી.

કાટ ચઢેલો પણ ઉપલી રીતે નીકળે છે.

વાસ લાંબો વખત પડી રહેલાં વાસણમાંથી કાઢવા તેમાં પાણી રેડી ઉકાળતી વખતે એક ગરમ આતશનો ટુકડો નાખી જોશ આવેને ઉતારી, બીજાં સોજાં પાણી ને રાખ કે લાલ મટોડીએ ઉબળવાં.

માછલીનો વાસ કાઢવા બાગની મટોડી લઇને ઘસવાથી તે વાસ નીકળી જશે, અથવા રાઇનાં પાણીએ ધોવાં.

ચીકાશ કાઢવા પાણી સાથે કાદાની જાલ અથવા કાખીનાં પાંદડાં ચુહલે ઉકાળવાં.

ત્રાંખાની કીટલી સાફ કરવી પાણી ગરમ કરવા વપરાતીમાં નીચે જે પોપડી બાઝી રહે છે તેને સાફ એક સોજાં ધોઇને સાફ કીચેલું કાલુ માછલીનું કોટલું નાંખી રાખવાથી સોજી રહેશે.

પોપડી બાઝેલી કાઢવા પાણીમાં રાખ ભેળવી, સરકો ને નીમક પટેટાની જાલ અથવા તો વોશીંગ સોડા પાણીમાં પીગળાવી, એમાંની કોઇ પણ ચીજને વાસણમાં ચુહલે નાખી ઉકાળવાથી નીકળે છે.

તળીઆમાં ખાધાની ચીજ બળીને વળગી રહેલી કાઢવા પાણી રેડી ચુહલા ઉપર ગરમ કરવું, થોડો સોડાખાર નાખવાથી જલદી નરમ થઈ નીકળી જાય છે.

અમળું ઘસીને કાઢવું હોય તો જાફું કાળું નીમક અથવા પીળી ઇંટની ભુકીને સરકામાં ભળીને ઘસવું, કોઇખી જાતની ધાતુનાં વાસણો ઉપલી રીતે સાફ થશે, અથવા ઇડાનાં કોટલાં ઘસવાં.

ઘણાં વાસણોને સામટો તાપ એક ચુહલા પર લગાડવાની રીત ત્રાખા અથવા કોઇખી જાતની ધાતુનાં વાસણો એકજ ચુહલે એક એકની ઉપર ચઢાવ્યાં હોય તો દરેકના ઢાંકણાઓ ઉપર થોડાં કાંણાં પાડવાથી નીચલા વાસણની વરાળથી ઉપલાંમાંની ચીજ પણ સાથે ગરમ થાય છે. તેવી રીતે બનાવેલાં તૈયાર વાસણો રાંધવા માટે મળે છે, જે સગડી તેમજ તેલના ચુહલા પર મુકી શકાય છે.

ત્રાંખાંમાં ભેળેલું પારખવા તેની ઉપર સુરા ખારના તેજા Nitric acid ના થોડા ટીપા નાખ્યાથી લોખંડની ભેળ હશે તો તુરત મુરો અથવા કાળો રંગ થઇ જશે.

લાંગેલી ચીજો વળગાડવા માટે આગળ આપેલું છે.

નવી ત્રાંખાની ચીજો ચળકટી રાખવી કાઢખી જાતનો દારૂ Ale માં ભીંનવી રાખીને આતશની નજદીક સુકવ્યાથી લાંબો વખત વેર સોજી રહે છે. તુછયા વગર ઉપલીજ રીતે સુકાવા દેવું.

સરકો ને બારીક રેતી ભેળીને ઘસવાથી પણ કલાઈ વગરની ત્રાંખાની ચીજો ચળકટી થશે. કાલસાની ભુટ્ટી ને ટરપીનટાઇન સાથે લેવી.

કોપરઆસ, કાંસુ.

૫૬-કોપરઆસ સોજી ચીનાઈ ચાલુ ઘસડીને રાખ અથવા પીળા ઈંટની ભુટ્ટીએ ઉત્તળવાથી સોજી ને ચળકડું રહેશે.

કાંખું કોપરઆસ ચળકડું કરવું આટો, નીમક ને પીળા ઈંટની ભુટ્ટી એક સરખાં વજનની આમલી કે સરકામાં મેળવીને લગાડવાથી ઘણું જીતું ને કાંખું પડેલું કોપરઆસ સોજી થાય છે.

નીકલ પ્લેટની ચીજો પણ ઉપલી રીતે સાફ થઈ શકશે.

સોનેરી રંગ જેવું ચળકડું કરવા માટે લીંબુને પાણીમાં ભીંનવી તે જાલ કાઢી લઈ તેની ઉપર પીળા ઈંટની બારીક ભુટ્ટી સાથે ઘસીને પછી સાબુનાં પાણીએ ધોવું.

મીઠા તેલમાં કેસર પીગળાવીને લગાડવા પછી ધોવાથી કોપરઆસ સાફ થશે. કોપરઆસમાં ખટાસવાલી ચીજ રાખવાથી કાટ ચઢશે.

કાંસાંની ચીજો પણ કોપરઆસને મળતી હોય છે, પીત્તળને કથીર મેળવ્યાથી હલકું કાંસુ બને છે, ત્રાંબુને કથીરની મેળવણીથી સોજી કાંસુ બનશે, એમાં ખતાશની ચીજ રાખવાથી લીલું થઈ જશે.

ઘાંટ બનાવવાની કઠણ ધાતુ ત્રાંબુ, કાંઠાઈ, જસત તથા લોખંડ મેળવ્યાથી બને છે.

ઉપલી ચીજો સાફ તથા પોલીશ કરવા પીત્તળમાં જીવો.

લાંબેલું વળગાડવા માટે ધાતુમાં આપેલાં મુજબ કરવું.

જર્મન સીલ્વર ઇલેક્ટ્રોપ્લેટ સાફ કરવાની રીત.

૫૭-જર્મન સીલ્વર સાફ કરવું ફટકડી, નીમક, ક્રીમ ઓફ ટાટર સર્વે એક સરખાં વજનનું પાણીમાં ઉકાળી તે પાણીથી ઘોષ ને સુકાયા પછી ચાકની ભુટ્ટી શેમોઆ લેધર ઉપર નાખી ઘસીને તુછ્યાથી ગમે એવી કાંખી પડેલી ચીજો તદ્દન નવી જેવી થાય છે. એમોનીઆનું પાણી લગાડવાથી ચળકડું થશે. બીડીની રાખ ઘસવી.

ઓલીવ ઓઇલ, પાણી અને નવસાગરનો અર્ક Spirit of Sal ammoniac બધું એક ઓંસ તથા કળાયુનો બે ઓંસ ભેળી કાંખી પડેલી ચીજ ઉપર ઘસીને લગાડવાથી ચળકટી થશે.

મીઠાનો તેજબન Muratic acid લગાડવાથી કીટાઇ ગયલું સોજું થાય છે, છેલ્લે પૌલીશ કરવા કોઇખી જાતનો પ્લેટ પાઉડર લખેલો છે તે વાપરવો. રૂપાની રીતે પણ સાફ થશે.

ચાલુ શેમોઆ લેધરે ઉપલી ધાતુની ચીજો તુછવી. ભાગેલાં માટે ધાતુમાં આપેલું છે.

જર્મન સીલ્વર નીચલી મેળવણીથી બને છે એક ભાગ જસન, એક ભાગ નીકલ નામની ધાતુ તે બે ભાગ ત્રાંબુ.

ઇલેક્ટ્રો પ્લેટિંગ ચાહેની ખાલી કીટલીમાં છેલ્લે ખળખળતુ પાણી રેડી થોડી મિનિટ રહેવા દઇ પછી કાઢી નાખવું, જેથી કીટલી ગરમ થવાથી અંદરનો ભાગ તુરત સુકાઇ જશે.

નીકલ પ્લેટ સાફ કરવા મીઠા તેલમાં પ્યુમીસ્ટોનની બુકી ભેળા લેવી અથવા સફેદો પાણીમાં મેળવી લગાડવો.

ગોઆ વાસણના કાઠવા કોઇખી જાતની ધાતુ, જર્મન સીલ્વર અથવા રૂપાના વાસણમાં બેઉ બાજુ પર જાડા કપડાંનું પડ મુકી ગોળ મૂકવાલી જાડી લાકડી યા છુદવાનો બતો લઈ જ્યાંથી ગોખાનો ઉપસેલો ભાગ હોય ત્યાં સંભાળીને થોકવાથી વાસણ સરખું થશે.

લોખંડ, બીડ તથા સ્ટીલની બનેલી ચીજો, હથીઆરો વિગેરે.

પટ-લોખંડની ચીજો સાફ રાખવી વેસલીન, ચરખી અથવા ક્રોસીન તેલ થોડું લગાડીને તુછી નાખવું.

કાટ કાઠવા માટે નીચલી ધણીક રીતો લખી છે. સરકો તે નીમક ગરમ કરી લેવું અથવા તો મીણ સાથે નીમક બારીક વાટીને ધસવું.

કાંદાને કાપી કાટ ઉપર ઘસી એક દિવસ રહેવા દઇને પછી ક્રોસીન તેલ કે ટરપીનટાઇનમાં પીળા છટની બુકી ભેળા લેવી.

મીઠા તેલમાં બે દિવસ બોળા રાખ્યા પછી કંઠણ કળી ચુનો ઘસવો, અથવા ટંકણખારને બેનઝાઇ સરખું ભેળા લગાડવું.

કપુરનો થોડો ટુકડો કુકરની ચરખીમાં ચુહલે પીગળાવીને કાટ ઉપર ધસવાથી લોખંડ પાછું તદ્દન નવું જેવું થાય છે.

પૌલીશના કાગળ અથવા તો એમરી પેપર ધસવાથી કાટ નીકળી જશે. સરકો તે નીમક ભેળા ધસવું.

ઑકસેલીક એસીડ અથવા તો સોલ્ટસ ઓફ લેમન લગાડવાથી કીટાયલી ચીજો સાફ થશે. પેરેશીન પણ વપરાય છે.

કાળા રંગનું વારનીશ ચઢાવવા ટરપીનટાઇનમાં ગંધકને ઉકાળી પીછી વડે લોખંડ પર લગાડીને તાપ બતાવ્યાથી કાળું તે ચળકદું થશે.

લોખંડનાં હુથીઆરો ખોરાકી માટે વપરાતા જેવાં કે ખીમો કરવાનો સચો, કાશી દળવાનો, એવી ચીજોનાં કાટ કાઢવા ગલીસરીન વાપરવું, કોઇ જાતનાં તેલો નાખવાથી ખોરાકીમાં તે જવાથી ખીમડી જાય છે.

લોખંડની ચીજો બધ કરી રાખતાં કીટાઇ જતી અટકાવવા સાર કળી ચુનામા પાણી રેડી નરમ થઇ નીચે ખેસી જાય ને નીતયુ પાણી કાઢી લઇ સાથે ઓલીવ ઓઈલ મેળવી ઘટ પેસ્ટ જેવું બનાવી જાડું પડ લગાડવું, નાની ચીજોને ઉપલો પેસ્ટ પાતલો લગાડીને પછી કાગળમાં વીંટાળીને રાખવી. કેરોસીન ને પેત્રોલીઅમ ભેળી લગાડી રાખવું જોઇએ તો વેસલીન લગાડવું.

લોખંડનો સામાન બહાર તડકાં યા વરસાદમાં ચાલુ રહેતો હોય તો નીચલી મેળવણી લગાડવાથી ખરાબ થશે નહિ, અર્થાત્તલ રાજમની બુકી અને અર્થાત્તલ એસફલતમ Asphaltum (દામરની બનેલી ચીજ) ટારનું તેલ Tar oil જે રતલ સર્વે ભેળી બધ કીટલીમાં ચુહલે ગરમ કરી ઠંડું પડે ને પીછી વડે લગાડવું, ચુહલા ઉપર ગરમ થતી વખતે સળગી ઉઠે નહિ તેની સંભાળ રાખવી, માટે બધ કીટલી વાપરવી.

રગ લગાડીને ઉપલો સામાન બહાર રાખ્યાથી પણ સોજો રહેશે.

જાડી લોખંડની સાંકળ સાફ કરવા સહેજ ગરમ કરીને કઠણુ ખસ વડે ધસ્યાથી ઉપરનો કાટ કચરો નીકળે છે, જોઇએ તો કોઇખી જાતનો પાતલો રગ નાની પીછી વડે લગાડવો. ગલીસરીનમાં પ્લંમખેગોની બુકી ભેળી લેવી. બાઇસીકલની સાંકળને એજ મેળવણી ઘટ કરી ખસે લગાડવી.

મીઝગરાં કીટાયલામાં તેલ રેડવું, ચી ચીં અવાજ અટકાવવા નરમ સુખડધેનની અણી વડે ઘસવી અથવા સુકો સાણુ લગાડવો.

તારની જાડી ઉપર ટરપીનટાઇનને કોઇખી જાતનું વારનીશ અથવા ગોલ્ડ સાઇડ ભેળી ઘણું જ પાતળું પીછી વડે લગાડવાથી જલદી કીટાઇ જશે નહિ.

તારની ચાહેની ચારણીમાંથી ડાઘ કાઢવા નીમક ઘસીને પછી ગરમ પાણીએ ઘોવી.

પલંગની જાડી Mattress નવી હોય તેજ વખતે કેરોસીન તેલ અથવા વેસલીન લગાડી ઘસડીને નુછવા પછી તે પર ન્યુસપેપર અથવા તો સોજા આઉન પેપર યા તો કપડું પાંથરીને તેની ઉપર ગોલ્ડાં નાખવાથી લોખંડનો કાટ લાગતો નથી.

લોખંડ સફેદ રંગનું કરવા નવસાગર Amonical salt ને પારો Mercury સરખા વજનનું પાણીમાં પીગળાવી સાથે લોખંડ ને ચુહલે ઉકાળી તદ્દન લાલ થાય ને કાઢવાથી રૂપા માફક ચળકશે.

નવાં લોખંડના વાસણો ચુહલા પર વાપરવા આગમચ ચરખી બધે લગાડી સહેજ ગરમ કરીને પછી ધસીને ઠંડું થયા પછી નુછવું, છેલ્લે સાબુના પાણીએ ધોવાં. રાખ ને પાણી ભેળી ચુહલે ઊકાળવા પછી વાપરવા.

પાણીની ટાંકી ગળે નહિ તેવી વોટરપ્રુફ બનાવવા માટે એક ભાગ ખેલ તેલ, એ ભાગ તાવેલો સરસ, થોડીક મુઝદાર સીંગ Litharge ઉકાળી ટાંકીઓના તળીઆમાં લગાડી સુકાયા પછી પાણી ભરવું, નવીને પણ રંગ લગાડી વાપરવી.

લોખંડની ગળતી ટાંકીમાં નીચલી મેળવણી પુરવાથી કાણું બધ થશે. ખેલ તેલ, સીંદુર Red lead, સફેદો White zinc સર્વેને મેળવી ઘટ લાદી જેવું કરી વાપરવું.

ઉપલી ઘટ મેળવણી એક લાકડાનાં પીપ અથવા મોટા દાખડામાં બહારથી તેમજ અંદરથી બધુ લગાડી ફાટો પુરી નાખ્યા પછી અંદરની બાજુમાં તાજી મેળવણી ઉપર સરખું આઉન બનકું કાગળ વળગાડવું કાગળની એક બાજુ ઉપર પણ એજ લગાડવાથી બરોબર વળગી જાય છે, એ ત્રણ દિવસ પછી બધું સુકાય કે વપરાસમાં લેવું.

એ મેળવણીથી વોટર પ્રુફ બનશે ને તે વાસણ પાણી ભરવામાં કામ લાગશે.

ખીડ-લોખંડને ગરમ કરી ઓટીને બનાવેલી ખીડ Cast Iron ની ચીજો પડવાથી કોઈ વખત ભાંગશે, રંગ ચઢાવ્યાથી સોજી દેખાય છે. પેરેશીન અથવા તેલ લગાડવાથી પણ સાફ રહે છે. તાપ લગાડી ને તેપર સફેદ મીણુ ધસી પાછો તાપ લગાડવાથી મીણુ તવાઈને ગરમ કપડાં વડે નુછવું.

લોખંડના પલંગ કાળા રંગના ઇનેમલ કરેલા હોય તેને ચળકટા રાખવા પાતળું પાણી જેવું મીણુ સાથે ટરપીનટાઇન ફ્લેનલના કપડાં ઉપર લગાડી નુછવું અથવા તો પેરેશીન એક કપમાં સફેદ લાખ મેળવીને ધસવું.

બાઇસીકલનું ઇનેમલ પણ પલંગની રીતે સાફ રાખવું.

લોખંડના પલંગો સફેદ રંગના ઇનેમલના હોય તો તે સાબુના પાણીએ ધોવા.

લોખંડના સાંધાવાલા પલંગ પૈડાં સાથે ધસડીને ખસેડવા, આખ ઉંચકતા કોઈ વખત છુટા બેસાડેલા ભાગો ખાંચામાંથી નીકળીને પડી જશે.

લોખંડનું કાષ્ઠપણુ જાતનું ઇનેમલ નીકળી ગયલું હોય તો ધારવાળાં હથિયાર અથવા પોલીશના કાગળે ધસીને બીજું સોજું ઇનેમલ પીંછી વડે લગાડવું.

લોખંડના પૈડાં જડેલાં સામાનમાંથી ઢીલાં પડી નીકળી જાય તો તેના ખાંચામાં થોડું પેરેશીન પાતળું કરીને રેડી તુરત પૈડાં દાખીને ધોવાથી મજબુત વળગી જઈ પાછાં નીકળશે નહિ.

હથીઆરો ઘરના ઉપયોગ માટે થોડાંક હમેશાં કામનાં છે તેમજ ચઢડ ઉતર સાર્ઝના ખીલા, સ્ક્રુ વિગેરે રાખવા.

હથીઆરને કીટાવા દેવા નહિં, ઉતનાં ગરમ કપડાંમાં અથવા કામળમાં વીંટાળીને બંધ રાખવાં. વેસલીન અથવા બેલ તેલ લગાડી રાખવાથી સોજાં રહે છે.

લોખંડની કાનસ સાફ કરવા બેનઝોલ Benzol ના થોડાં ટીપાં નાખી બ્રશ વડે ધસવી, અથવા તે નરમ ગંધકના તેજબમાં બોળા રાખવી.

લોખંડના હથીઆર પોલીશ કરવા જડાં નમડાના કપડાં ઉપર એમરી પાઉડર Emery powder અથવા તે પ્યુમીસ સ્ટોન Pumice stone ની લુકીને પાણીમાં ભેળીને ધસવા પછી કોષખી જતની લુકીને ઓલીવ ઓઇલમાં ભેળવીને લગાડવાથી ચળકાટ આપશે. કાટ કાઢવા દારૂનો અકાં લગાડવો, સાફ નહિ થાય તે ઊપલીજ રીતે ધસીને તુછવા પછી સરકા સાથ એમરી પાઉડર લગાડવાથી સોજાં થશે.

ચરખના ચક્કર ઉપર પણ ઊપલીજ કોષખી લુકી નાખીને ધસવાથી પોલીશ થઇ શકે છે.

સ્ટીલની ચીજો તલવાર, બકલ, ઓય વિગેરેને કળી ચુના સાથે ભેળીને રાખવાથી કીટાશે નહિ. એમરી પેપર ધસીને ચામડાંએ તુછવાથી ચળકશે.

તલવાર સાફ કરવા માટે પીળી છંટની લુકી તેલમાં અથવા ટરપીનટાઇન ભેળી ને ધસ્યા પછી અમથી સુકી લુકીએ સાફ કરવી, કાલસાની લુકી કે રાખ અથવા તે કેસર લગાડીને ચામડાંના ટુકડાંએ તુછવાથી ચળકશે.

સ્ટીલની કોઇ પણ ચીજને ગમે એવા ઘાટની વાળવા સાફ નરમ કરવી હોય તે ટરપીનટાઇન અને તેના બેવડા વજનનું પેત્રોલીઅમ ભેળીને ભીનવ્યાથી નરમ થઇ વળશે.

પીગળાવવા માટે આતશ ઉપર લાલ તપાવીને ગંધકનો ટુકડો તે પર ફેરવ્યાથી તવાઇને ટીપાં પડશે.

કીટાય નહિં તેવું બનાવવા તાપમાં ખુબ તપાવી લાલ થાય તે પીછી વડે બેલ તેલ લગાડવું.

કાતર છરી વિગેરે ઊપલીજ રીતે સાફ રાખવાં, યા કાટ કાઢવો.

કાતરને કાનસ વડે ધસવાથી ધાર ચાલતી થશે, બાટલીની કીનારી પર ધસવી, કાપતાં હોઇએ તે મુજબ આગળ પાછળ ચલાવવી, અથવા વાઇન ગ્રાસની દાંડીપર એમ કરવું.

છરીની ધાર કાઢવા કાતર તેની ઉપર આગળ પાછલ ચાલુ કાપતાં હોઇએ તે મુજબ થોડો વખત ચલાવ્યાથી ધાર નીકળે છે, અથવા કાચનાં ટુકડાની કીનારી પર ધસવાથી વધુ સારી ધાર થશે.

છરી વપરાતાં પાતલી થયલી ઉપલી બાજુ પાછી કપાવીને સરખી જોળ કરી શકાય છે.

મરડાછ ગયલી સીધી કરવા આતશ ઉપર ગરમ કરીને પછી પ્યુમીસ સ્ટોન Pumice stone ધસવો, અથવા તો ગરમ હોય તેજ વખતે સરખી સપાટ જગા ઉપર મુકી હથોડીએ ઠોકવી.

આમોફેનની વપરાયલી પીનો પણ ઉપયોગમાં લઈ શકાય છે, આરસીઓની ફ્રેમ પછવાડે પાટીઆ ઠોકવા ટેકસને બદલે વાપરવી. જમીનમાં લીનોલીઅમ વિગેરે જડવા કીનારી પર મારવા માટે લેવી.

સ્ક્રૂ આંટા ધસાવાથી ધીલા થયલા પર દોરો વિટાળવાથી ટાઈટ થશે, જોઈએ તો ગુંદર કે સરસમાં ઘોળી ફેરવવો.

ઑન્ઝ તથા જસત વિષે.

૫૯-ઑન્ઝની બનાવેલી ચીજો સોજી રાખવા કપડાં વડે મીઠું તેલ પાતલુ અવાર નવાર લગાડવું એ રીતે તેની ઉપર કાટ ચઢશે નહિં. ઑન્ઝના લાઇટના ઝુમર ઍક્રેટ વીગેરે બનેલા ઉપલી રીતે સાફ રાખવા. સાબુના પાણીમાં ઊકાળ્યાથી પણ સોજું થાય છે.

કાટ કાઢવો કેરોસીન તેલ ધસડીને લગાડવું અથવા તો કકડા પડતા જોસ પાણીમાં ઘોળી કાઢી ગરમ હોય તેજ વખતે ફલેનલના કટકાને પીળા સાબુના પાણીમાં બીંતવી તેની ઉપર જોરથી ધસવું, પછી સોજી કપડાં યાતો શેમોઆ લેધરે તુછવું.

ઑન્ઝ ઝાંખું થયલું હોય તો તેની ઉપર જોહડ સાઇઝ તૈયાર બનાવેલું વારનીશ જેવું લગાડવાથી નવું દીશે છે. વારનીશ લગાડેલા ને કેરોસીનથી સાફ કરવું.

પુતલાં ઑન્ઝના સાફ કરવા સાબુના પાણીમાં એમોનીઆ મેળવો.

ઑન્ઝના સીકા કાળા થઇ ગયલા હોય તેને ધસડીને તુછી એમોનીઆ Amonia લગાડીને સુકાયા પછી 'લમબેગો Plumbago ની ભૂકીની સાથે લોખંડની બારીક ભુકી મેળીને બ્રશ ઉપર લઈ સીકકા પર ધસવી. બ્રશ ઉપર મીણ લગાડી ચીકણો રાખવો.

ઑન્ઝનો રંગ લોખંડ ઉપર ચઢાવા એક પાંખંટ સ્પીરીટ ઓફ વાઇન, ચાર ઑંસ ગુંદર, અર્ધો ઑંસ લોખાંન સર્વે મેળી ગરમ જગ્યામાં બાટલી બંધ કરી રાખવી, અવાર નવાર હલાવી એક રસ કરવું, ગુંદર વિગેરે પીગળી ગયા પછી નીચે ઠરો એસી જાય કે ઉપલું નીતરું પાણી ગાળી લઈ લોખંડને સહેજ તપાવીને પીછી વડે એ ત્રણ પાતળા હાથ તેની ઉપર લગાડવા. જુદી જાતના રંગરૂં બનાવવું હોય તો ઉપલી મેળવણીમાં લાલ પીળા ગેરૂની ભુકી અથવા તો બીજા કાંઈ પણ રંગની ધણીજ બારીક ભુકી મેળવવી.

૬૦-જસતના વાસણો નેવાંકે આખતની ચેટી, ટબ, બાલદી વિગેરે સાફ કરવાની બુદી રીતો.

કેરોસીન તેલ સાથે રાખ ભેળાને ધર્યા પછી પાણીએ ઘોવાથી સોજા થાય છે, રાખને બદલે વોશીંગ સોડા લેવો. મંકી સોપ તેમજ વીમ Vim નામની બુકી વડે પણ સોજા થશે.

સરકો ને ચુનો ભેળાને વાપરવો, પેરેશીનને બહુ નીમક ચુના સાથે ભેળાએ તો ભેળવું.

પેરેશીન Paraffin સાથે પીળા ઈંટની બુકી મેળવીને બે ત્રણ કલાક વાસણને લગાડી રાખ્યા પછી વોશીંગ સોડાના પાણીએ ઘોષ્ટને છેલ્લે ગરમ પાણી વડે ઘોવાથી જસતના ગમે એવાં કીટાયલાં ને ખરાબ વાસણો સોજાં થાય છે.

ચળકટી પોલીશ કરવા માટે એમરી પાઉડરને તેલમાં મેળવીને લગાડવો, પછી તેની ઉપર સહેજ ચુનો છાંટીને નરમ કપડાં વડે ધસવાથી ચળકાટ આવશે.

ભાંગેલું વળગાડવા માટે આગળ આપેલું છે.

ગળતું બંધ કરવા બાલદી અથવા ટબને નીમક વાટીને લાંબી નરમ કરી ભેળવું, આંધરામાં તેને દાખીને ભરવા પછી મીણુ-બતી સળગાવી ત્યાં તાપ લાગે તેમ ધરવાથી નીમક લાંબી વગેરે તવાઈને ખાચામાં બરોબર બેસી જશે. ઠંડુ પડ્યા પછી કઠણ થઈ મળતું બંધ થશે. ઇનેમલનાં વાસણનું કાણું પણ એ રીતે પુરાશે.

ગળતી બાલદીઓનાં તળીયામાં પાતળો દામર લગાડવો અથવા પાતળું સીમેન્ટ પાંચરી સુકાય ને વાપરવી.

ચુતર Powder ની ચીજો સુકા કળી ચુનાએ સાફ થશે.

જસતનાં ટબ પાણી ભરવા અથવા નહાવાના વપરાસમાં આવતાં હોય તેને રંગવા સારૂ અંદર તેમજ બહારથી સેન્ડ પેપર પોલીશના કાગળે જરા ધસીને ખરબચ કરવું, કચરો કાઢી નાખવો, સુંવાળુ હશે તો રંગ બરોબર વળગશે નહિ. એક હાથ પાતળો સફેદ રંગ અથવા ઇનેમલ લગાડી તદ્દન સુકાયા પછી પાછું પોલીશનું કાગળ અંદરે હાથે ધસી ને બીજો રંગનો પાતલો હાથ મારવો તે એક બે દિવસે સુકાયને છેલ્લો સરખો રંગનો હાથ લગાડીને સુકાવા દેવું, ત્રણ ચાર દિવસ થાય ને ઠંડાં પાણીએ ટબને ભરી આખી રાત રહેવા દીધાથી રંગ વધુ કઠણ ને સુકો થયા પછી વાપરવું.

જસત ઉપર ઇનેમલ ચઢાવેલાં વાસણો સાફ કરવા માટે પેરેશીન સાથ નીમક લઈ ફ્લેનક્સ વડે ધસવું, અથવા તો સફેદો બ્રશ પર લઈ ધર્યાથી સાફ રહે છે.

નહાવાનાં મોટાં ટબમાં નાહ્યા પછી બ્રશ વડે ધસીને ઘોવાથી સાણુ, મેલ, ચીકણ વિગેરે કાઢી નાખ્યાથી હમેશાં સોજાં રહેશે. ખૂબ

જાતની લુકી, પેસ્ટ સાથુ આવે છે જેનાથી પણ સાફ થાય છે. જોઈએ તો વોશીંગ સોડા લેવો.

જસતનું પતરું ઝાઝું કીટાવું નથી માટે રાંધણીમાંની અથવા બીજી ચાલુ વપરાસની ટેબલો વગેરેની ઉપર તે પતરું છુટું મુકવું યા જડી લીધાથી સાફ હમેશાં રહેશે.

આધસની પેટીનું જસતનું પતરું પણ ઉપલી રીતે જોઈએ તો રંગવું, બરોબર સુકાઈને વાસ નીકળી જવા માટે થોડા દિવસ વેર ઉઘાડી રાખવી. પેટીઓના ફાંડીઓને રંગ લગાડવાથી કાઢતી વખતે કોઈ વખત વળગ્યા કરશે માટે તેને નહિં લગાડવો. માછલી તથા બીજી વાસવાલી ચીજો એમાં મુકવી નહિં.

પતરું સાફ કરવું.

૬૧-પતરાંની નવી ચીજો વાપરવા આગમચ કંઈખી ચીકાશ લગાડી તાપ આગલ ગરમ કરી તવાય કે ઘસડીને લગાડવાથી કાટ ચઢશે નહિં, પતરું ઘોષ્ટને બીનાયલું મુકવાથી જલદી કટાઈ જશે હમેશાં નુકી સહેજ ચીકાશ લગાડીને રાખવું.

મોલ્ડ, દીશ, કોડીઓં નવાં જસત યા પતરાંનાં પહેલા ભટ્ટીમાં અમઠાં ગરમ કરીને પછી કેક, મીઠાઈ સાફ વાપરવાથી લાંબો વખત ટકે છે.

જુનાં મોલ્ડ અથવા પાઇ દીશ કાળા થયલાં સાફ કરવા ફ્લેનલના ટુકડા પર સફેદો Whiting નાખી ઘસવાં, સાથે જોઈએ તો થોડુંક ઓલીવ ઓઇલ ભેળવું. કાગળ પર આટો લખ ઘસવાં, અથવા નીમક ને પીળી ઇટની લુકી લેવી.

ચીકણા વાસ આવતાં મોલ્ડને ચુહલા પર પાણીના વાસણમાં મુકી થોડીક રાખ, સાથુ યા વોશીંગ સોડા કંઈખી ભેળીને ઉકાળવાથી સોજાં થશે.

કાટ પતરાંપરથી કાઢવા ઇંડાંની સફેદી લગાડી ઘસીને નુકવાં અથવા નીમકને ચુનાની લુકી ભેળી ઘસવી. પતરાંનાં ધાંકણો માટે જાંમ જેલીની ખોરાકની બાબતમાંથી મળશે.

પેરેશીનને કાલસાની લુકી ભેળીને ઘસવાથી પણ કાટ નીકળશે. પતરાંનાં દબામાંથી કેરોસીનનો વાસ સરકાએ જશે.

ચળકટું કરવા માટે એમોનીઆને સફેદો અથવા ચાકની લુકી ભેળી થટ લગાડી સુકાયા પછી બ્રશ વડે ઘસીને સાફ કરવું, જોઈએ તો સાથુ ભેળવો. એમરી પેપર અથવા સેન્ડ પેપરે પણ સાફ ચળકટું થઈને કાટ નીકળે છે.

કીટલી તળીઓમાંથી કીટાયલી સાફ કરવા ઘાસનો પેડો બરી તેમાં પાણી રેડી ચુહલે ઉકાળતાં પાણી બળી જાય કે પાણું.

એ ત્રણ વખત રેડીને પછી ઉતારી ઠંડું પડેને ધસડીને ઉઝળવી.
ગરમ કપડાંને કેરોસીન તેલમાં ઘોળી નુછવી.

કાપખી જાતની કીટલીના ઢાંકણનું દીચકું ભાંગી જાય તો તેને બદલે તેજ માપનો ખાંચામાં બુચ પોવો, ટાપટ ખેસાડવા ઢાંકણના કાણાંમાંથી સ્કુ પોષ ઉપર કાઢી બુચને કાણું પાડી ખેસાડવો, કીટલીનું ઢાંકણ ઉઘાડતી વખતે બુચ ગરમ નહિં થવાથી હાથ પણ દાઝશે નહિં.

કચરો ભરવાના દબ્બા, સુપડાં Dustpan વિગેરેમાંથી ગલીચીનો વાસ કાઢવા ધાસ અથવા જુના ન્યુસપેપર તેમાં ભરીને સળગાવ્યાથી સોજાય થશે, ઘોષને શીનાબલ રેડવું, ખોરાકી અથવા વાસ આવે તેવો કચરો બનતાં સુધી કાગળમાં વીંટાળી દબ્બામાં નાખી ઢાંકણ ઢાંકવું.

પતરામાં કાણું પુરવા તેને ફરતી રાજમની ભુકી નાખી તે કાણાનાં માંપથી સહેજ મોટો બીજો પતરાંનો ટુકડો તેની ઉપર ગોઠવીને આતશ અથવા ગરમ લોખંડ તેની પર મુકવું જેથી રાજમ તવાઈને ઠીંગડું વળગી જાય છે.

પીત્તળ ચળકડું રાખવાની રીતો.

ફર-પીત્તળનાં વાસણો ચળકડાં રાખવાથી શોભે છે. બાગ-માંની મટોડીએ સાધારણ રીતે ઉઝળવાથી સોજાં રહેશે. નીચલી રીતોથી પીત્તળ સાફ થશે.

કેરોસીન તેલમાં અથવા કોપરેલમાં પીળા ઇંટની ભુકી ભેળીને વાપરવી, તેલને બદલે ફલેનલનાં ટુકડાંને સાબુનાં પાણીમાં ઘોળી સાથે ઇંટની ભુકી ધસવી. આમલી કે સરકો ધસડીને લગાડી ઘોવાં.

એમોનીઆ ધસવાથી જીવું પીત્તળ સોજી થાય છે.

પૉલીશના કાગળે ધસીને ઉપર વેસલીન લગાડવાથી કાણું થશે નહિં. તૈયાર ધણી જાતની પીત્તળ પૉલીશ આવે છે તેનેથી સાફ કીધા પછી પણ વેસલીનનો પાતળો હાથ લગાડવો.

પીત્તળને પૉલીશ કરવા માટે લાંબીની ભુકીને ટરપીનટાઇન અથવા પેત્રોલ સાથે ભેળીને ધસવી, કેસરને ઉપલાં તેલમાં ભેળવી અર્ધા ઓંસ પાણીમાં તેટલીજ ફટકડી ચુહલે ઘટ કરી ધસ્યા પછી નુછી ત્રીપોલી પાણીડર લગાડવો.

મીઠું તેલ એક ઓંસ, ઓક્ઝેલીક એસીડ Oxalic acid એક ઓંસ, રોટન સ્ટોનની ભુકી Rotten Stone ૭ ઓંસ ભેળીને પૉલીશ કરવા વાપરવું.

સ્પીરીટ ઓફ વાઇનમાં થોડી ચપરા લાખને હળદરની ભુકી પીગળાવી થોડા ક્વિસ રહેવા દઇ ને પછી પીત્તળ સાફ કરવા લેવી.

પીત્તળના હુકે, પડદાની કડીઓ, પીનો વિગેરે કાળા ચમલી વોશીંગ સોડાને પાણીમાં અથવા તો સરકો ને નીમક ભેળી ચુહલે ઉકાળવાથી તેની ઉપરનો મેલ ને કાળાસ નીકળ્યા પછી જોઈએ તો

સાથુના પાણીમાં ઘોષને કાષ્ટ પણ જાતની પૌલીશ લઈને ધસવાથી સોજી થશે.

ખટન હુક કપડાં ઉપર ટાંકેલા કીટાયલા સાફ કરવા માટે ગંધકની ભુકીને ત્રીપોલી પાઉડર Tripoli powder થોડા તેલમાં મેળવી ધસીને લગાડવો.

રૂપેરી ઢોળ ચઢાવવા પારો ને બીસમથ Bismuth સરખાં વજનનું લઈ દોઢ ઘણો સોજો ઘોયલો ચાક ભેળી કપડાંપર લઈને લગાડવાથી ચળકશે.

કુમરો તથા મુનના હાથાઓને ઉપલી મેળવણી સુદલે ગરમ કરીને સ્પંજ કે ફેનલ વડે ધસીને લગાડવી, જોઈએ તો તેમાં થોડાં ટીપાં પેરેશીનનાં નાખવાં.

નકસીની ચીજોને પૌલીશ કરવા માટે એમરી પાઉડરની ભુકી તથા રોટ ન સ્ટોન Rotten Stone ની ભુકી તેલમાં ભેળીને ઘટ બનાવી લગાડ્યા પછી ધસડીને નુછવું. લીંબુની કાપેલી ચીરમાના દૂળીઆ કાઢી નાંખી તેપર ધસીને સાદાં કે સોડા ખારનાં ગરમ પાણીમાં ઘોળી બ્રશ વડે સાફ કરી સુકાયા પછી સાદાં કપડાંએ નુછવું અથવા પ્લેટ પાઉડર કપડાપર લઈ ધસવું.

નકસીમાંનો કચરો, મેલ અથવા પૌલીશ કીધા પછી અંદરથી બરોબર નીકળે નહિં તો કઠણ બ્રશ વાપરવો, અથવા નરમ કપડા ઉપર લીંબુનો રસ નીચવી સાથે નીમક લઈ ને નકશીમાં ધર્યા પછી સાથુના પાણીએ ઘોષ નાખવું.

પીત્તળની ચાહેની કીટલીઓ સાફ કરવા માટે ઓક્ઝેલીક એસીડ Oxalic acid અથવા તો લીંબુનો રસ ને નીમક ધસવું.

પીત્તળના નામના પાટીઆં બારણામાં જડેલાં, હેન્ડલ કે કબ્બાટની કળ વિગેરે સાફ કરતી વખતે તેના માપને ઘાટનું જાકું કાગળ કાપી તે ચીજ ખાંચામાંથી ખુલ્લી રહે ને આજુબાજુનું લાકડું કાગળ વડે દકાય તેમ ગોઠવી ને મુકવા પછી પીત્તળ સાફ કરવું. એ રીતે લાકડાંની પૌલીશ અથવા રંગ ઉપર ડાઘો પડી ખરાબ થતું નથી.

પીત્તળની રકાબીઓમાં ડાઘ પડેલા જેવી કે બીડીની રાખ નાખવાની Ash Tray જેમાં તંબાકુના ડાઘો પડેલા કાઢવા દારૂનો અક' રેડી દાંતના બ્રશ વડે ધસવો, જો તે રીતે કીધા પછી પણ ડાઘો નીકળે નહિં તો ઘોષને ઉપરથી સરકા ને નીમક ધસીને લગાડવું.

પીત્તળને સોના જેવું ચળકટું કરવા નવસાગરની બારીક ભૂકી કરી પાણીમાં મેળવી પીત્તળ ઉપર લગાડી અંગાર ઉપર ધરવું ગરમ થાય ને તેની પર થુલું અથવા સફેદો ધસડીને નુછવાથી સોનેરી રંગનું થશે.

પીત્તળ કાળું થયેલું ટંકણ ખારતું પાણી કરી તેમાં થોડો મીઠાનો તેજળ નાખી તેમાં ઘોળા કાઢ્યા પછી જડાં નમદાના યા ક્ષેનલના દુકડાએ ધસીને નુછવાથી ચળકશે.

પીત્તળની લાકડીઓ પરથી પડદાની કડીઓ સહેલાઈથી સેરવવા માટે કોઈ વખત વેસલીન કપડાં પર લઈ નુછવાથી લાકડી લીસી રહેશે. પેસ્ટ બનાવવા ચાક તથા ગંધકની ભુકી સરખાં વજનની સરકામાં ઘટ મેળવી લગાડીને સુકાયા પછી શેમોઆ લેધરે ધસીને નુછવું.

ધાતુ કોઈથી જાતની ઉપર લખવાની રીત.

૬૩-સરકો અથવા ખાટાં લીંબુનો રસ કાઢી તેમાં ત્રાંબાનો સીકકો બે ત્રણ દિવસ નાખી ને કાળો રંગ પકડે કે પછી તેમાં પીછી અથવા બર ઘોળાને લખવું.

જસત ઉપર સુખડ પેને લખેલું લાંબો વખત રહે છે, હાથે ભુસરવાથી ઝાંખું પડશે, છરી વડે ઘસવાથી નીકળતું નથી પણ લખેલા દસકત વધુ કાળા દીસે છે.

એલ્યુમીનમનાં વાસણો.

૬૪-એલ્યુમીનમનાં વાસણો ગરમ પાણીને સાબુથી સારાં ઘોવાય છે. મેસ વિગેરે લાગતી અટકાવવા ત્રાંબાના વાસણ માફક કરવું. ઇડનાં ફાટલાં ધસ્યાથી તળીઆમાંની મેસ નીકળે છે.

વાસણોના તળીઆમાં ખોરાકી વળગેલી અથવા તો કીટલી-ઓમાં ઠરો બાઝેલો કાઢવા માટે પણ ત્રાંબાની રીતમાં જીવો.

ચીકાશ કાઢવા સારૂ કેરોસીન તેલમાં કપડું ઘોળાને ધસવું પછી સોજાં સાબુના પાણીમાં ઘોવાથી ડાઘ અથવા વાસ જશે.

લાકડાંની ઝીણી રાખ કપડા ઉપર લઈ સુકી ધસવી, અથવા તો મંકી સોપ (Monkey Soap) એલ્યુમીનમના વાસણો સારૂં વાપરવાથી સોજા ને ચળકટાં રહે છે. વીમ Vim નામની ભુકીથી પણ સોજાં થશે.

લાંબો વખત પડી રહેતાં ઝાંખા થયેલાં હોય તો રેવનચી Rubbarb પાણી સાથે વાસણમાં નાખી ચુહલે ઉકાળવાથી ચળકટાં થાય છે, અથવા પાણીમાં થોડો ટંકણ ખાર ને એમોનીઆ ભેળા ઘોવાં. ઘણા ખરાબ થયેલાંમાં બે બાટલી પાણીમાં એકઝેલીક એસીડ અથવા ચમચો ભેળા એક દિવસ રાખીને ધસડીને ઉજળવાં.

ભાંગેલું વગગાડવા સારૂ ધાતુમાંથી મળશે.

એલ્યુમીનમના વાસણોમાં ખારવાલી ચીજો એમોનીઆ વિગેરે નાખવાથી કાળાશ પકડશે, તેમજ ખટાશવાલી ચીજ પણ તેમાં ધણો વખત રાખવાથી ખરાબ થશે.

પ્રકરણ ૯.

માર્બલ પત્થર, હાથીદાંત, હાડકાં વિગેરે સાફ કરવા.

માર્બલ તથા રંગીન પત્થરો.

૬૫-માર્બલના ડાઘો કાઢવા સાફ નીચલી કાષ્ઠખી રીત અજમાવવી. વોશીંગ સોડાનો એક લખોટા જેટલો ટુકડો ને તેટલોજ ખારસોપનો ભુકો કરી પાણી એક કપ જેટલું લઈ સર્વે ચુકલા ઉપર પીગળીને ઘટ પેસ્ટ જેવું થાયને કપડાંએ ડાઘો ઉપર લગાડીને સુકાયા પછી પાણીએ ઘોષ નાખવું. લાંબા દિવસના ડાઘો પણ એજ મેળવણી એક બે દિવસ વેર તેની ઉપર લગાડી રાખીને ઘોવું ને જોઈએ તો ફરીથી લગાડવું.

સાબૂ સાથે પલ્ડે એશ Pearl ash લગાડી અર્ધા કલાક રાખી પહેલાં ગરમ પાણી ને પછી ઠંડાથી ઘોવું, સાથે થોડું ચુનાતું પાણી મેળવાથી લાંબા વખતના ડાઘો નીકળશે.

શાહીના ડાઘ પર ઓકઝેલીક એસીડ લગાડવી અથવા સાબુનું પાણીને સરકો ભેળીને લગાડવો, અથવા તો ટેબલનું ખારીક નીમક ધસવાથી ડાઘો જશે.

લોહીના ડાઘો ડીસ્ટ્રીલ્ડવોટર અથવા વરસાદનું પાણી ને એલા-ખાસ્ટરની ભુકી ભેળી તુછવા.

આયોડીન Iodine ના ડાઘ એમેનીઆ લગાડવાથી નીકળે છે. સીલ્વર નાઈટ્રેટ નામની દવાના કાળા ડાઘ પર જેવેલ વોટર લગાડવું.

ચીકાશના ડાઘો કાઢવા ફુલર્સ અર્થ Fuller's earth ની ભુકીને ખળખળતાં પાણીમાં ભેળીને લગાડી સુકાયા પછી બીજે દિવસે ઘોવું, એનઝાઇનથી પણ જશે.

લોખંડના ડાઘો ઉપર લીંબૂનો રસ અથવા ઓકઝેલીક એસીડ સ્પીરીટમાં ભેળી લગાડવી, અથવા સાબુ સફેદો ને સોડા બાઇકાર્બો પાણી સાથે ભેળી વાપરવું. મ્યુરેટીક એસીડ થોડી પાણીમાં લેવી.

ચાકની ભુકી ને પ્યુમીસ્ટોન દરેક એક ઔંસ અને વોશીંગ સોડા બે ઔંસ પાણીમાં મેળવી ઘટ થાય ને ડાઘો ઉપર ધસવાથી તે નીકળી ને ચળકટો માર્બલ થશે.

માર્બલ ઉપર પોલીશ કરવા માટે લાંબીની ખારીક ભુકી ને સફેદો પાણીમાં મેળવી જડાં નમડાના કટકા ઉપર લઈને ધસવું, રંગીન પત્થર પણ એ રીતે સાફ થશે.

મીઠાંનો તેજળ નરમ કરીને ધસવા પછી સામાન ઉપર લગાડવાની મીથુની પોલીશ નરમ કપડાંએ લગાડવાથી માર્બલ ચળકશે.

કાળો માખાંલ કળા ચુનો ને નરમ સાબુ મેળવી લગાડી બે દિવસ રાખવા પછી ગરમ પાણીએ ઘાંધ નુછીને ઓલીવ ઓઇલમાં લાંબીની લુકી ભેળી પોલીશ કરવો.

રંગીન માખાંલને ચળકાટ આપવા માટે તેલનો સહેજ હાથ લગાડીને નરમ કપડાએ નુછવું.

માખાંલ અથવા પથ્થર ઉપર લખવા સારૂ એક ભાગ મેસ (કાજળ) ને ત્રણ ભાગ ટાર Coal Tar ભેળીને લખવું, અક્ષર કાતરેલાં હોય તો ઉપલી મેળવણી તેમાં પુરી દેવી, સીસું તાવીને જોઇએ તો પુરવું.

માખાંલ ઉપર તરાંહુ પાડવી ચાક તે ઉપર ચીતારવું, સ્પીરીટ ઓફ વાઇનમાં લાખ પીગળાવી તેની ઉપર લગાડવા પછી ઘણો સોજો સરકો, નીમકનો અર્ક Spirit of Salt બેઉ સરખાં વજનનું ભેળી ઉપલા ચીતાર ઉપર રેડવાથી માખાંલ પોતીકી મેળે કાતરખને તરાંહુ છુટી દીશી આવે છે.

ખરભરો માખાંલ સફાઈ કરવા ફલેનલ અથવા નમડાના કટકા ઉપર એમરી પાઉડર Emery Powder છાંટી અઢીના તળાખાં યા તો ઈંટની ઉપર તે કપડું વીંટાળીને સપાટ ધર્યા પછી છેલ્લે ચાકની લુકી નરમ કપડા ઉપર લગાડી નુછી નાખવું.

ભાગેલું વળગાડવા માટે આગલ આપ્યું છે.

એલાબાસ્ટર-પ્લાસ્ટર ટેરા કોટા વગેરે.

દુધ-એલાબાસ્ટરની સફેદ ચીજો મેલી થયલી સાફ કરવી અથવા વડે તેમાની ધુળ કાઢવા પછી દુધ પીછી વડે જેટલું પીએ તેટલું લગાડવાથી સફેદ થઈ સુકાયા પછી ઉપર ઝીણી રજકણુ જણાય તે પુંક મારી ઉડાડી નાખવી; જોઇએ તો દુધમાં પ્લાસ્ટર ઓફ પેરીસની લુકી ભેળવી, સાબુના પાણીમાં એમોનીઆ ભેળવો અથવા સ્ટાચનું પાણી લગાડવું.

ચાક તથા સાબુની લુકી દુધમાં પીગળાવીને પીછી વડે લગાડવાથી નવું જેવું દીશે છે, સુકાયા પછી ફલેનલના કપડાં વડે નુછવું.

પ્લાસ્ટરને કઠણ બનાવવા ફટકડીનાં પાણીમાં પીગળાવી ભઠ્ઠીમાં ભુંજી પાછો પાઉડર કરી લીધાથી માખાંલ જેવું દીશશે.

પોલીશ કરવા મીણ તાવીને લગાડવા પછી નરમ કપડાંએ ધસડીને નુછવી પ્લાસ્ટર અથવા એલાબાસ્ટરની ચીજો.

પારો Mercury ને બીસમથ Bismuth નામની દવા એક સરખાં વજનની ચુહલા ઉપર તાવીને થંડું પડે ને તેમાં ઇંડાની સફેદી ભેળીને લગાડવી.

પ્યુમીસ્ટોન Pumice Stone પાણીમાં ધસીને લગાડવાથી પણ ચળકાટ આવે છે.

મીણ અથવા ચીકાશના ડાઘો કાઢવા સ્પીરીટ ઓફ ટરપીનટાઇન લગાડવું અથવા ટંકણુ ખાર પાણીમાં પીગળાવી નરમ કપડાંએ નુછવું.

પ્લાસ્ટરના પુતલાં, સીલીંગ, તથા ખારી ખારણા ઉપરની જડેલી નકસીઓ વિગેરે ઉપલી કાંધ પણ રીતે સાફ થઇ શકે છે.

ટ્રાફોટા નામની લાલ મટોડીના પુતલાં તથા ખીજ ચીજો સાફ કરવા તેમાંથી ધુલ કચરો કાઢીને એજ જતની મટોડીને ગુંદરના પાતલા પાણીમાં ભેળી પીછી વડે લગાડવી.

અકીકના પત્થર તથા મોઝેક વર્ક સાફ કરવા.

૬૭-અકીક ખરાબ થયેલું વાશીંગ સોડાનાં પાણીમાં ચુકવે ઉકાળા થોડો વખત વેર ને પછી બ્રશ વડે ઘસીને ઠંડા પાણીએ ધોવું, એવી રીતે ડાઘો નીકળે નહીં તો એમ બે ત્રણ વખત કરવું.

અકીકનો પત્થર દરીઆ તથા નદીના કીનારાપરથી મળે છે, અને તેમાં તરેહવાર રંગો હોય છે. ઘાટ જત જતના બનાવવા માટે ચરકના પત્થર પર ઘસવા. અકીક બનાવટી પણ આવે છે.

૬૮-મોઝેક વર્ક રંગીન ઝીણા પત્થરના ટુકડાઓ ગોઠવીને બનાવેલી તરાંહની ચીજોમાં ધુલ યા કચરો એટલેા સાફ કરવા સાફ નરમ પીછી યા બ્રશ વાપરવો, ઘણાજ ખારીક ટુકડાઓ જાડા બ્રશ યા કપડાંએ ઘસીને નુછવાથી નીકળી જાય છે, એ ચીજો પડી જવાથી પણ બધું છુટું બહાર નીકળી આવશે.

મોટું કીમતી રંગીન ટુકડા જડેલું મોઝેક વર્ક હોય તો તે પર સફેદ ભીનો કટકો પાણીમાંથી તદ્દન નીચવી કાઢીને નુછવાથી સાફ થાય છે, કાચ તેપર ઢાંકવાથી સોજી રહે છે.

રંગીન ટુકડા નીકળેલા ખાંચામાં પાછા બેસાડવા પ્લાસ્ટર ઓફ પેરીસ પાણીમાં ભેળી ખાંચામાં સંભાળીને થોડું પુરીને નીકળી ગયેલો ટુકડો ચીમટા વડે પકડી તેમાં ખરોખર બેસાડી દાખવો પ્લાસ્ટર સુકાયા પછી તે વળગી જશે.

હાથીદાંત તથા હાડકાંની ચીજો.

૬૯-હાથી દાંતની કાંધ પણ ચીજ બધ પડી રહેતાં પીળી થઈ જાય છે બહાર હોય ને અવાર નવાર તડકું લાગે તેમ સફેદ રહેશે.

લીંબુ અને નીમક ઘસવાથી સફેદ થાય છે. ચાકની લુકી પાણી સાથે મેળવી લગાડવી અથવા ફટકડીના પાણીમાં બોળવું.

ફ્લેનલ ઉપર નીમક છાંટી ને ઘસવું, સાબુના પાણીએ ધોવું, ટરપીનટાઇન લગાડવું એવી કાંધ પણ રીતે સોજી શકે, બ્લીચીંગ પાઉડરનું પાણી કરી તેમાં બોળીને તડકે સુકવાથી તદ્દન સફેદ દુધ જેવું થશે.

પાંદીશ કરવા પાંદીશનું કાગળ ધસીને બીના કટકાએ તુછી અકીકની ભુકા છેલ્લે ધસવી.

ધુમાડા કે મેસના કાળા ડાઘાપર યેનઝાઇન લગાડ્યા પછી અશ મારવો.

હાથીદાંતના ગુંથવાના સુદ્ધા અણી આગળથી ભુકા થયલા સેન્ડ પેપર અથવા એમરી પેપર ધસ્યાથી અણી પાછી થશે, ત્યાં પણ એજ રીતે પાતળા થશે.

નકસીની હાથીદાંતની ચીજ સાબુનું પાણી ગરમ કરી અશ અથવા પીછીએ ઘેવી જોઇએ તો સાબુને બદલે પ્યુમીસ્ટોનની ભુકા લેવી, છેલ્લે પાણી લઇને ઘોષ નાંખવી.

નકસીની ચીજને ખારીક લાકડાંના વહેરમાં થોડું પાણીને લીંબુના રસના થોડાં ટીપાં નાખી તે ચીજ ઉપર ભજરાવીને તદ્દન સુકો થાય ને અશ વડે સાફ કરી નાંખવું લીંબુ વગર સુકા વહેરે પણ સાફ થશે.

હાથીદાંતના નાબુક દાગીનાઓ સાફ કરવા એક દિવસ દુગ્ધ પાણીમાં લીંબુને કાઢી લઇ કપડાં ઉપર પાણી નીગરઇ જાય તેમ સુકાવા દેવું, ધસડીને તુછવાથી તેની ઉપર ખારીક નકસી અથવા કાંઈપી રંગ હશે તે નીકળી જશે. સહેજપી પાણીનાં ટીપાં અંદર રહી ગયલા હોય તે ટુંક મારીને કાઢી નાખવા.

હાથીદાંત ઉપર રંગ ચઢાવવા ચુનો મુઠીભર લઇ પાણીમાં પીગળાવી પાતળો થઇ નીચે ઠરી જાયને ઉપરનું નીતયું પાણી લઇ તેમાં હાથીદાંત એક દિવસ વેર ઓળી રાખ્યા પછી ફટકડીના પાણીમાં ચુહલે ઉકાળીને સુકાવા દેવું.

કાળા રંગ માટે કાળી શાહીમાં અવાર નવાર ઓળવું.

રૂપેરી રંગ કરવા માટે નાઇત્રેટ ઓફ સીલ્વર Nitrate of Silver મા ઓળી રાખી પીજો રંગ થવા આવે ને સોજા પાણીએ ઘોષ તડકે સુકવાથી કાળો રંગ થાય કે ઉંચકી લઈ ધસડીને તુછવાથી રૂપેરી ચળકટો રંગ થશે.

લીલા રંગ માટે સરકો જલ્દદ ને ત્રાંખાનો કાટ Verdigris મેળવી ચુહલે ઉકાળવાથી થશે.

લાલ રંગ માટે લીલું બનાવીને કીરમજમાં છેલ્લે ઓળવું.

ખલુ રંગ સારું ગુલીનું પાણી ને પોટેશ Potash લેવો.

બનાવટી હાથીદાંત ઇંડાના કોટલાંનો ખારીક ભુકો ને આઈ સીંગગ્લાસ ઍન્ડી સાથે ઘટ ઘુંટી જે ચીજનો ઘાટ બનાવવો હોય તેની ઉપર અથવા ખાંચાવાળાં મોહડની અંદર સહેજ તેલ લગાડી ઉપલી મેળવણી રેડી બંધાયા પછી કાઢવી, રંગ આપવો હોય તો સાથે કાંઈ જાતનાં રંગના થોડાં ટીપાં નાખવાં.

૭૦-હાડકાંને સાફ કરવા ફ્લેનલ ઉપર નીમક લઇ ધસવું.

ચળકડું કરવા પૌલીશના કામજો ધસવા પછી ચાક, ચુનો અથવા પીળી ઇંટની ભૂકીને કંઈ પણ એમાનું સરકા સાથ ભેળી નાડા નમડાના કપડાં પર નાખીને તે પર હાડકાંની ચીજ ધસવી.

પીળું થયેલું ચુહલા પર પાણી સાથ ચુલું ભેળી ઊઠાળવું અથવા ટરપીનટાઇન ધસીને લગાડવાથી સફેદ થશે.

લાંગેલી હાડકાંની ચીજ વળગાવવા બંને છેડા ગરમ થાય તે બેજ છેડા બોરીને દાખીને ઠંડુ પડે ત્યા સુધી ધરી રાખવા.

કચકડું, અખરક, શીપ.

૭૧-કચકડું અથવા કાચબાની પીઠમાંથી બનેલી ચીજો જેવાકે બાલ ઓળવાના નીખીઆ, સુષ્યા, બ્રશ વિગેરે બંને હાથની હથેળીમાં લઈને ધસવાથી સાફ થશે; ચળકટા હાથીદાંતની રીતે કરવા, નરમ કરવા ગરમ પાણીમાં ઘોળીને તુટેલા ભાગ દાખી ધરવાથી સંધારશે.

અખરક એક જાતનો પદાર્થ ધણી ગરમી ખમી શકે છે ચીમણીઓ બત્તીના દબા માટે બનાવેલી કાચ કરતાં ઘણો લાંબો વખત ચાલે છે, તેની ઉપરની મેસ તથા લોખંડના ચુહલાની બાજુ પર લગાડેલા અખરકના ટુકડા પર વળગેલી મેસ પર સરકા ગરમ કરીને લગાડવો, દારનો અર્ક લગાડવાથી પણ સાફ થશે.

૭૨-શીપ સાફ કરવા માટે ખારીક વાટેલું નીમક અવાર નવાર ધસવું.

શીપને ચળકાટ આપવા અકીકની ખારીક ભૂકી તે પર ધસ્યા પછી ગરમ પાણીમાં ઘોળીને નાડાં કપડાં પર લાખીને ભૂકા Putty Powder ધસવો.

પ્રકરણ ૧૦.

જમીનને લગતી બાબતો.

કોખા, પથર તથા કોડી જડેલી જમીન.

૭૩-કોખાની જમીન ઉપરનો કચરો કાઢવા આગમચ થોડું પાણી છાંટવાથી કોખો સારો રહેશે અને ધુળ પણ ઉડતી નથી. ફાટો સીમેન્ટ પુરવી.

પથરની જમીનના ડાઘો બીના કપડાં વડે નુછવાથી સોજ થાય તે ગરમ પાણીમાં સાજુ પીગળાવી એક ચમચો પેરેશીન નાખીને ધસવું.

ચીકાશના ડાઘ પાણીમાં ઓકઝેલીક એસીડ સાથે લગાડી સાબુને સોડા ખારના પાણીએ ઘોવાથી નીકળે નહિ તો પુલર્સ અથવા ગરમ પાણીમાં ભેળી તેપર લગાડી રાખવી.

લીલ પથર ઉપર બાઝેલી પાણીમાં કાર્બોલીક એસીડ અથવા એમોનીઆ નાંખીને બ્રશ અથવા યુતારાએ ધસવાથી નીકળીને પાછી થતી નથી.

કુગ કાઢવા કાસ્ટીક સોડાનું સોંગ પાણી લેવું.

કોડીના ટુકડા જડેલી જમીનને પાણીમાં ભીંનાયલું કપડું અથવા બ્રશ વડે થોડે થોડે દિવસે ઘોવાથી સાફ દીશે છે.

ડાઘો કોડી નવી જડેલી જમીન ઉપર ચુના તથા સીમેન્ટના અમથા ઘોવાથી નીકળે નહીં તો ગંધકનો તેજબ *Sulphuric Acid* પાણીમાં ભેળી તેની પર ધસ્યા પછી સોજન પાણીએ ઘોષ નાંખવી. પોર્ટલેન્ડ પરમેંગનેટ પાણીમાં પીગળાવીને ડાઘો કાઢવા.

એસીડ કોષ પશુ જતની વાપરતી વખતે તેના છાંટા હાથ પગ પર ઉડવાથી ઘાઝે નહીં તેની સંભાળ રાખવી.

જમીન પરની ઊંધા કાઢવા ભીંતમાં ભુલો.

માખલની જમીન માટે આગલ આપેલી માખલ સાફ કરવાની રીતે કરવું.

લાદી જડેલી.

૭૪-રંગીન લાદી ઉપર રોજ પાણીથી ભીંનવેલું કપડું ફેરવ્યાથી સોજ ને ચળકટી રહેશે, તે પર ધણું પાણી રેડીને ઘોવાથી ફાટોમાં પાણી પચી લાદીએ ઉપસીને નીકળી આવે છે.

વોશીંગ સોડા પા રતલ, પીળો સાબુ પા રતલ, પાણી ગરમ એક મેલનમાં પીગળાવીને કઠણ બ્રશ વડે ધસ્યા પછી ઠંડાં પાણીમાં કટકો ભીનવી નુછવી.

થેરેશીન છાંટી તેની ઉપર થોડી બારીક રેતી નાખીને નુછવાથી પણ સાફ થાય છે.

ડાઘો કાઢવા લીંબુ ને નીમક ભેળી ધસી ને થોડો વખત રહેવા દઇ સાબુના પાણીએ ઘોષ નાખવું, અથવા તો દુધ ને પાણી ભેળી ને લગાડવાથી ચળકટી થશે.

ચીકાશવાળી ચીજ કોષખી જમીન ઉપર પડે કે તુરત ઠંડું પાણી તે પર રેડવાથી બંધાઈ જઇ જમીનમાં ચીકાશ પચતો અટકશે, પછી તુરતજ જાડાં કપડાંએ સાફ કરવી. ડાઘ કાઢવા ટરપીનટાઇન લગાડી સાબુના પાણીએ ઘોવી.

ચળકટી ધાલીશ કરવા માટે કોષ વખત સુકાં કોપરાંની વાટી ધસવી.

ઘેલ તેલ એ ત્રણ મહીને લગાડીને પછી કપડાંએ ધસી નુછવી અથવા તો પાતળું તાવેલું મીથુ આવે છે તે લગાડવાથી પણ ધોલીશ થશે.

કોઈખી જાતની પોલીશ લગાડવા પછી તદ્દન તુછી નાખવી જરા પણ ચીકણું રહેવાથી પગ સરી જાય છે.

ઑઇલ કલોથ અથવા લીનોલીયમ પાંથરવું, સાફ તથા પોલીશ કરવું.

૭૫-લીનોલીયમ પાંથરેલું જમીન ઉપર રગીન તરેહવું પાણીના ભીના કપડાં વડે અવાર નવાર તુછવું. નવું પાંથરવા આગમય બે ત્રણ દિવસ સુધી ખુલ્લું કરીને રાખવાથી તેની કરચલી દુધો નીકળી જઈ સરખું થાય ને જમીન ઉપર પાંથરવું.

જમીન ખાડા પડેલી ખરબચડી હોય તો ઉંચું નીચું પંથરાયાથી જલદી ધસાઇને ફાટી જાય તે માટે ખારીક લાકડાંના વહેર ખાડામાં નાંખી સરખી સપાટ જમીન કીધાથી લીનોલીયમ સીધું રહેશે. જોઇએ તો નીચે જુના ન્યુસપેપરો પાંથરવા.

લીનોલીયમના સાંધાઓ ટેકસ થોકવાને બદલે સરસી વળગાડવાથી સરખા મળે જાય છે. ટેકસને બદલે ફીનોગ્રાફની જુની પીનો જડવા સાફ વાપરવી. નવાં પર સરકો ને ઓલીવ ઓઇલ ભેળી લગાડવું. ઘણું તડકું લાગવાથી રંગ તવાઇને ખરાબ થાય છે.

સાફ કરવા દુધને પાણી ભેળીને વાપરવું અથવા સરસનું પાતળું પાણી ગરમ કરી લગાડવાથી ચળકશે, અને બીજી પોલીશ માફક ચીકણા લાગી તે પરથી પગ સરી જતો નથી.

કુંકાં પાણીમાં કેરોસીન તેલ અથવા ટરપીનટાઇન ભેળીને તુછવું અથવા પેરેશીન ફ્લેનલના ટુકડા ઉપર નાંખી ધસવું.

જીવું ઝાંખું પડેલું લીનોલીયમ ચળકટું કરવા માટે સાધારણ મીણ અથવા મીણબત્તીનો ટુકડો તાપમાં પીગળાવી તેમાં ટરપીનટાઇન રેડી ઘટ બનાવીને પછી કપડાં વડે ધસડીને લગાડી સોજાં કપડાંએ તુછી નાખવું, જોઇએ તો મેળવણીમાં ખાર સોપનો ટુકડો ભેળવો. પાણીમાં ટંકણ ખાર ભેળી ને ફ્લેનલ વડે તુછી સુકું કરીને જોઇએ તો સોજાં બ્રશ વડે વારનીશ લગાડવું સુકાયા પછી બે ત્રણ હાથ મારવાથી ચળકશે.

ગાલીચો સાફ રાખવો તથા તે પરના ડાઘ કાઢવા.

૭૬-ગાલીચો પાંથરવો કાબાની જમીન હોય તો નીચે જાડાં સરખાં બાકિન કાગળો પાંથરીને પછી નાખવાથી વધુ વખત ટકશે, તેની ઉપરનો રોજ બ્રશ વડે કચરો કાઢવો. હાલમાં નવી જાતનો સંથો Vacuum cleaner આવે છે જે ઉપર ચલાવ્યાથી ગાલીચામાંની ધુળ કચરો વિગેરે તેમાં પોતીકી મેળે હવાના દબાણથી ખેંચી લઇને તેમાં એકઠો થાય છે. ગાલીચાના દોરાનાં વળ પ્રમાણે સીધો ફેરવવો.

કરચલી કાઢવા એડી વગરનાં ચામડાં યા રખરના બુટે ભાર મુકીને સરખા પગ ધસીને ચાલવું.

ગાલીઓ સાફ કરવો ઉંચકીને એક બે માણસ સાથે ઉભો પકડવો અથવા ટાંગીને લાકડી વડે ઉધી બાળુએ ઠોકવાથી ધુળ બહાર નીકળશે, સવળી બાળુ પર ઠોકતાં ધુળ ઉલટી અંદર ભરાઈ જશે.

થોડોક વખત તડકે મુકવો કે અંદર કાઢખી જતની ઉધછ કે જંતુઓ થયાં હોય તો નીકળી જાય, લાંબો વખત તડકે રખવાથી ગાલીયાનાં રંગ ઝાંખા પડશે.

ઠંડીના મુલકમાં ખરફવાલી જમીન પર પાંચરી ઉપર ખરફના નાના દુકડાઓ નાંખી કઠણુ અશ વડે ધસવાથી મેલ કચરો નીકળી સાફ થશે.

ગાલીયામાં ઉધછ નહિ લાગે તેમ કરવા નીચે થોડા ટંકણુ ખાર ને કપુરની ભુકી છાંટવી. નેફથલીનની ભુકીથી પણ ઉંધછ જશે.

ઉધછ લાગી હોય તો કાઢખી જતવું જાડું કપડું અથવા તુવાલ પાણીમાં ભીનવી નીચવી કાઢીને સરખો ઉંધછ લાગેલા ભાગ ઉપર પાંચરીને ગરમ અસ્ત્રી તે પર ફેરવ્યાથી કપડું સુકાઈ જાય કે ઉંચકી લેવું, એ રીતે બીજી બાળુ જ્યાં પણ ઉંધછ હોય ત્યાં કરવું, આથી તેનો નાશ થશે અને ગાલીયાનો રંગ પણ બગડતો નથી.

રસકપુર Corrosive sublimate નામની દવા પાણીમાં ભેળી સ્પંજ વડે લગાડવી. એ દવા ધણી ઝડેરી હોવાથી વાપરતી વખતે પણ ધણી સંભાળ લેવી.

ચાંચડ કે ઉંધછ થતી અટકાવવા માટે નીચે સુકાં લીમડાના કે તંબાકુના પાંદડા પાંચરીને ઉપર ગાલીઓ નાખવો, અથવા કાળાં મરી કે મરચાંની ભુકી નીચે નાખવી.

ઝાંખાં પડેલા રંગો માટે તેને મળતા વોટર કલર લઈને પીછી અથવા સલી પર ૩ વીંટાળીને તરાંદમાં પચાવ્યાથી સોજ થશે, રંગને બદલે રંગીન શાહી જોઈએ તો વાપરવી. નીમક, સોડાખાર, ફટકડી અથવા એમોનીઆ કંઈ પણ એક ભાગ લેવું ને પાણી ત્રણ ભાગને સુમારે મેળવી તેમાં અશને સહેજ બોળી તુછવાથી પણ રંગ સુધરશે.

ગાલીયાના ડાઘ અથવા રંગ ઝાંખા પડેલા માટે નીચલી કાઢ પણ ચીજ અજમાવી જોવી. સોજું નીમક સહેજ પાણીમાં પ્રસ-રાવી છુટું લેવું અથવા સાથે થોડો ચોખાનો આટો અથવા થુલું બેળાને ગાલીયા ઉપર છાંટીને અશ ધસવાથી રંગ દીપી નીકળે છે, પછી તે ઝાટકી નાંખવો. કાચા પટેટાને બારીક ખમણીને તેનો ભુકો પણ અશ ઉપર લઈને ધસવો, સુકાઈ જાય પછી ગાલીઓ વાપરવો.

જુના ગાલીયાને ઘોવાથી પણ સાફ થાય છે, અથવા તો રંગ ધણો ઝાંખો થાય તો પાછો કાઢ પણ જાતનો ઘેરો રંગાવ્યાથી નવો જેવો દેખાશે.

ઘોવાની રીત ઈંધાવાળા જગામાં ટાંગીને પાણી સીપવાની નાની ઝારી વડે તે ઉપર જોરથી પાણી મારી સાફ થાયને નીગરાતો સુકાવા દેવો.

સોજી જમીન ઉપર મુકીને સોડા ખારતું પાણી બનાવી કઠણુ અશ વડે ઘોવાથી પણ સાફ થાય છે.

ગાલીયાને સરખી ધડી વાળીને રાખેલો હોય તે કાંઈ કાંઈ વખત ઉંઘાડવાથી સળ પડતા નથી, જોળ રોલ કરીને રાખેલો વધુ સરખો રહે છે. તંબાકુ, આખાં મરી, ટંકણુ ખાર અથવા કાંઈ પણ જાતની સ્ટ્રોંગ વાસની ચીજ તેના પડમાં મુકવાથી કસારાં અથવા ઉંઘછ લાગી કરડી ખાતો નથી. નેફથલીનના બોલ નાખવા.

ચેલ કાઢવા ચાહ બનાવી પાણી કાઢી લઈ તેનો છુંછો પાંચરી અશ વડે ધસવો અથવા ન્યુસ પેપરની ધડી વાળી પાણીમાં ભીનવી નીચવી કાઢી તેના બારીક ટુકડા કરી ઉપલી રીતે સાફ કરવા વાપરવું.

એમોનીઆ છુટો અથવા સાથે ઇથર અને સાબુ પાણીમાં પીગળાવી સ્પંજ વડે લગાડવો, કાંઈખી રીતે સાફ કરતી વખતે ઘણું પાણી લઈ ભીનવવો નહિ.

ટરપીનટાઇન થોડુંક લેવું, તેમાં જોસ પાણી સાથે ભેળીને અશ અથવા સ્પંજ વડે કાંઈ વખત લગાડવાથી પણ રંગ ઝાંખા પડતા નથી.

ગરમ પાણીમાં બળદનો પીત્તો Ox Gall ભેળી ફલેનલના કપ-ડાંએ તુછવાથી રંગ પાછા દીપી નીકળશે.

ડાઘો ચીકાશ તેલ અથવા ગુંદર મીણખત્તી વિગેરના પડે તેા તુરત તે ઉપર ચાકની લુકી, ચોખાનો આટો, વહેર, મેગ્નેશીઆ ફલસ અથ, બીડીમાંની રાખ, એમાંની કાંઈપણ ચીજ ઉપર નાખવાથી ચીકાશ ચુશી લેશે, પછી ઉપરથી ટરપીનટાઇન લગાડવું જોયું તદ્દન ડાઘો નીકળી જાય છે. ડાઘ કીનારી પર હોય તેા નીચે પણ ઉપલી કાંઈખી ચીજ નાખવી.

ચીકાશના ડાઘ ઉપર તુરત સોજો બ્લોટીંગ પેપરનો ટુકડો દાખી રાખીને ગરમ અસ્ટ્રી ઉપર ફેરવવી, બ્લોટીંગ ચુશી લઈ ખરાબ થાય ને નવું લેવું.

લાંબા વખતના સુકાઈ ગયેલા ચીકાશના ડાઘો ઉપર ગરમ અસ્ટ્રી ફેરવવી અથવા તેા ગરમ પાણી ભરીને વાસણ ઉપર મુકવું જેની ગરમીથી ચીકાશ તવાઈને નરમ થાય કે તુરત ઉપર લખેલી કાંઈખી લુકી વાપરવી એ રીતે નહીં નીકળે તેા ટરપીનટાઇન અથવા બેન્ઝોઇન લગાડવું. પણ આતશ અથવા ખુલ્લી ખત્તી નજદીક રાખવાથી સળગી ઉઠે છે માટે સંભાળ રાખવી, ડાઘ નીકળે નહિ તેા ચાકને ટરપીનટાઇન ભેળી એક ફિવસ લગાડી રાખી બીજે ફિવસે અશ મારી સાફ કરવો.

સરકા વડે પણ કાંઈ જાતના ડાઘો નીકળશે તે લગાડી ઉપર બ્લોટીંગ પેપર દાખવું ખરાબ થાયને નવું લેવું.

પાણી એક ખાટલી, એમોનીઆ એ ઑંસ, સાબુનો ભૂકો એક ઑંસ, સુરો ખાર Saltpetre એક ચમચી સર્વેને પાણીમાં પીગળાવી ખુબ હલાવીને ખપ પડે તેટલું ચીકણના અથવા તેલના ડાઘ ઉપર છાટીને ધસવું, એકથી વધુ વખત પણ અગત લાગે તો વાપરવું. છેલ્લાં ઠંડા સોજા પાણી વડે નુછી નાંખ્યાથી ડાઘ નીકળે છે, એ મેળવણી બનાવેલી રાખી મુકી ખપ પડે ત્યારે વાપરવી.

કેરોસીન ઢાલાયલા પર પાછપ કલે ઉપર નીચે નાખી બધું ચુશી લે ને બ્રશે પખોડી નાખવી.

શાહીના ડાઘ માટે નીમક લેવું અથવા સાથે લીંબુનો રસ કે દુધ લેળી તે પર ધસીને થોડો વખત રાખી સુકાયા પછી ગરમ પાણીમાં કપડું બોળી નુછી નાખવું.

ઑકઝેલીક એસીડ એક ચમચો ગરમ પાણીમાં મેળવીને ફલેનલ વડે લગાડવાથી શાહીના ડાઘો નીકળે છે. તુરત મીઠાં દુધે નુછીને આટો છાંટી બીજે દીવસે સાફ કરવું.

શાહીના ડાઘને પુકાં પાણીએ બીંનવી તે પર કાન-ફલોવર છાંટી એકુ બે દીવસ રાખીને પખોડી નાંખવાથી સાફ થશે.

બ્લોટીંગ પેપર તુરત દાખી દઈ શાહીના ડાઘ ઉપર ને પછી દુધમાં કપડું બોળી નુછવું, દર વખત કાજો થયલો કટકો બદલીને સોજો લેવો. ઘણી ઘોલાયલી હોય તો ચમચી વડે બધી કાઢી તે પર દુધ રેડી પાછું ચમચીએ કાઢી લઈ પાછું રેડવું જ્યાં સુધી સફેદ દુધ નીકળે ત્યાં વેર એમ કરવું. પછી પાણીમાં લીંબુ નીચવી કપડાંએ નુછવું.

મેસ ગાલીચા પર પડેલી પુક મારવાથી ઉડી જશે અથવા તે પર ચાક, નીમકની ભુકી, થુલું કઈ પણ અલગે હાથે નાખવાથી મેસ તેને વળગી જાય ને બ્રશ વડે હલકે હાથે પાસે કાગળનો ટુકડો મુકી તે પર ભરી લેવી.

ડાઘ મેસનો પડેલો હોય તો એમોનીઆ સાથ મેગનીશીઆ ને પુલસ અર્થની ભુકી લેળીને ધસવાથી નીકળશે.

ચુનાના ડાઘ કાઢવા એમોનીઆનું પાણી લગાડવું.

ખુણાઓ ગાલીચાના વાપરતાં અથવા કીનારી ઉપરથી પગે ચાલતાં દબાઈને વળી જતાં હોય તો જડો સરસ બનાવી ઉલટી બાજુએ વળે ત્યાં ઘટ લગાડી સુકાય ને સરખો નાંખવો, સરસ લગાડેલો છેડો કડક થઈને પાછો વળશે નહિ આખો ગાલીચો પણ નરમ થઈ દુન્યો થયા કરે તો કડક બનાવવા ઉધી બાજુ પર સરસને ખળખળતાં પાણીમાં પીગળાવી પીછી વડે લગાડવો.

જડા ગાલીચા લાંબા છેડાઓવાલી વણાટનાં સાફ કરતી વખતે તેમાં કંઈખી ચીજ અદર ભરાઈ કે ચીટકી જાય તો બરોબર કાઢી નાખવી, રહી જવાથી ગાલીચો ખરાબ થશે.

ગાલીયાની કીનારી ફાટી અથવા ચુંથાઈ ગયલી હોય તો તેને મળતા રંગની જાડાં કપડાંની પટીનાં પડ વચ્ચે કીનારી મુકી શીવી લેવી, અથવા તો તેને મળતા રંગનો જાડો દોરો યા સુતર લઈ બટન હોલના ટાંકા કરીએ તે મુજબ બધી બાજુ ફરતો સીવી જવાથી વધુ ફાટશે નહિ, જોઈએ તો સીવતી વખતે વચમાં દોરી મુકવી

ગાલીથો સનનો વણુલો સીવવાના સંચા ઉપર આડો ઉભો જે પણ તાર નીકળી ગયલો હોય તે મુજબ સીવવાથી સરખો થશે.

સૈત્રાંજી રંગીનને ગાલીયાની રીત મુજબ સાફ કરવી, ઘોવી તથા ડાઘો કાઢવા તેમજ તે પર રંગ પણ ચઢાવી શકાય છે.

જમીન પર પાંચરેલું ઉંચકવું ગાલીઓ, ઓઈલ-કલોથ, સાદડી વિગેરે લાંબે વખતે ઉંચક્યા પછી તળીએ ધુળ કચરો અકઠો થયલો હોય તેની ઉપર પાણી સાથે થોડી કાર્બોલીક એસીડ ભેળાને છાંટવા પછી કચરો ઘસ વડે ભરી લેવો, એ રીતે ધુળ ઝાઝી ઉડશે નહિ અને અંદર કંઈ ખરાબ વાસ યા જતુઓ હશે તેનો પણ નાશ થશે.

સાદડી, નેતર, કાથા વિષે.

૭૭-સાદડી પાંચરેલી હોય તે પર થોડે થોડે દીવસે દરીઆનું અથવા નીમકનું પાણી લઈ કપડું ભીંજી નુછવાથી સફેદ રહે છે, અથવા થુલું ઉકાળેલા પાણીએ નુછવી. કચરો કાઢતી વખતે થોડો ચોખ્ખો આટો છાંટવાથી સોજી લાગશે. વારનીશ લગાડવાથી જલદી ખરાબ થતી નથી.

રંગીન સાદડી ઝાંખી પડેલી પર તેને મળતા રંગો લઈ પીછી વડે લગાડવાથી નવી જેવી થશે. ટકણખારના પાણીમાં કપડું ઘોળી નુછવાથી સોજી થાય છે ચીકણના ડાઘ પર ચાક ને ટરપીન-ટાઇન ભેળી એક દિવસ રાખીને ઘસ મારવો.

રંગીન સાદડી પરનો મેલ કાઢવા ગરમ થુલું છાંટી કપડા વડે સંભાળીને ઘસવું. સાદડીની કીનારી પર ફરતી જાડાં કપડાંની પટીઓ સીવવાથી જલદી ફાટશે નહિ.

ઘાસના શાખાઓમાંથી બનેલી ચીજો પણ ખારાં પાણીએ સાફ કરવી. વોશીંગ સોડા લગાડવાથી ખરાબ થાય છે

બાંબુની ચીજો વિગેરે પણ ખારાં પાણીએ ઘોવાથી સાફ થશે અને કીડ પણ તેમાં લાગતી નથી. એલ તેલ ને ટરપીનટાઇન સરખા વજનનું ભેળી લગાડવું, અથવા ટરપીનટાઇન ત્રણ ઔસમાં લાખ એક ઔસ પીગળાવી લગાડવાથી વારનીશ માફક ચળકશે.

કાળો રંગ આપવા માટે લોગ વુડ Log Wood નાં છોડીઆં પાણીમાં ઉકાળી પીછી વડે લગાડવું.

નેતર અથવા બાંજુનાં સામાણુ પર કાળો રંગ પીછી વડે લગાડીને સુકાવા આગમય ઉપલી બાજુ તુછી લઇ બીજો કાષ્ટ પણ પાછો ખુલ્લો રંગ લગાડવો, ખાંચામાં પીછી લેવી નહિ. એ રીતે અંદરથી કાળું ને ઉપરથી રંગીન બેની ભેળ દીસવાથી સામાણુ સારો લાગે છે, સાફ રાખવા એક કપ ગરમ પાણીમાં એક ચમચી એમોનીઆ નાખી પીછી વડે લગાડી પછી સોણું પાણી લઇ તુછી નાખવું.

ખચેરાને ડામર લગાડવાથી કીડ લાગી જલદી સડી જશે નહિ. આગમાં બળે નહિ તેમ કરવા કાચામાં આપેલું છે તેમ કરવું.

નેતરને પોલીશ કરવા સ્પીરીટ ઓફ વાઇનમાં કાષ્ટબી રંગની લાખ પીગળાવી બધ જગ્યામાં બે ત્રણ દીવસ રાખ્યા પછી હળાવીને બીજાં વાસણમાં કાઢી પીછી વડે લગાડવી, સાધારણ ફ્રેન્ચ પોલીશ લગાડવાથી પણ નેતર ચળકતી દીશે છે.

નેતર કાચ ખુરશીની પર ખાફ પાણી લગાડવું અથવા લીંબુનો રસ નીમક ચોળી ધસ્યા પછી સોજાં પાણીએ ઘોવાં. માકડ ભરાયલા કાઢવા જીવ જંતુઓમાં જીવે. સુકાવા આવેને ગરમ અસ્ત્રી ફેરવવી.

ઑકઝેલીક એસીડ પાણી સાથ ભેળાને લગાડવી, ઉપલી કાષ્ટબી રીતે નેતર મેલી થયલી સાફ થાય છે. નેતરની બનેલી ચીજો પણ ઉપલી કાષ્ટબી રીતે સાફ કરવી.

નેતર ઢીલી થયલી હોય તો નીચલી બાજુ પર ગરમ પાણીમાં સાણુ ભેળી કપડાં વડે ઘોષ્ટને તડકે સુકવવાથી પાછી કઠણુ ને ટાઈટ બનશે.

નેતર બાંજુની ચીજોની કીનારી છુટી અથવા તુટી જાય ને તુરત સમરાવવા બને નહિ તો પાતળી સુતળીને સુષ્કઆમાં પોઈ સાધી નાખવી, રંગીન ચીજ હોય તો તેને મળતો રંગ લગાડવાથી તુટેલું ઝાઝું માલમ પડશે નહિ.

૭૮-કાથો અથવા ગાલીચો સીડી કે દાદર ઉપર જડવાની રીત ઉપર તથા હેઠળના છેડા એક બે ફુટ લાંબા રાખી અંદરની બાજુમાં વાળીને જડવો, જ્યારેબી ફાંડીઆની કીનારી આગળથી વપરાતાં ધસાય અથવા ફાટે તો આખો ઉખેડી નીચેના વધારાના વળેલા છેડા બહાર કાઢી પાછો જડવાથી ફાટેલા ભાગ આગળ પાછલ હઠી ને ફાંડીઆનાં પેટાંમાં જશે અને કાથો પાછો સોજો લાગશે.

ગાદીઓ કાથાની ઉપર ઉભાં રહી બધી બાજુથી પગે ડોક્યાથી તેમાંની ધુળ નીચે પડી જશે, અથવા ઊંધી પખોડવી. પોલીશવાળી જમીન પરથી સરી જાય તો નીચે જીતો ગાલીચાનો ટુકડો વળગાડવો.

ઘોવાની રીત મોટાં ઉડાં વાસણુ અથવા પીપની ઉપર ઉંઘે ઉઠાવીને મુઠી જોરથી પાણી રેડવું જેથી ધુળ તે વાસણુમાં પડે પછી લાકડીએ ઠોકીને પાછું પાણી રેડવું, નલ નીચે અથવા જોસમાં વરસાદ પડતો હોય ત્યાં મુકવાથી પણ ધુલ કચરો નીકળી સાફ થાય ને દોરી અથવા ખીલા પર નીગરાતો સુકવવો.

આગમાં બળે નહિ તેમ કરવા એક બાલદી પાણીમાં પાંચ ભાગ નવસાગર Sal ammoniac એ ભાગ ઘોરીક એસીડ ને એક ભાગ ટકણખાર ભેળવો અથવા એમોનીઅમ ઘોરેટ ને પોટેશ કાર્બો-નેટ ઊપલી બને ચીજોનાજ પ્રમાણમાં તેટલાંજ પાણીમાં ભેળી વાપરવું. સાદી, પાટીઆં વિગેરેને પણ એ મેળવણી લગાડવાથી આગમાં બળશે નહિ.

જમીન લાકડાંની તથા પૌલીશ કીધેલી સાફ રાખવી.

૭૯-પાટીઆંની જમીન પાણીનાં બીના કપડાંએ નુછવી, નીચે બેસીને નુછવા કરતાં એક લાકડીને જાડું લંબાચું કપડું બાધી પાણીમાં ભીનવીને પહોળું કરી લાંબે હાથે ડાબી જમણી ફેરવ્યાથી ઘણો ભાગ થોડા વખતમાં નુછી શકાય છે, અથવા જુના ઘસ કે છુટારા પર કપડું વિટાળી વાપરવું. સામાન વગરની ખાલી જમીન એમ ધોવી.

લાદીની જમીન પણ એ રીતે ધોવાની સહેલ પડે છે, જડાં કપડાંને બદલે દોરીની ગુંદેલી માછીમારની જાલ વધુ ઉપયોગી થઈ પડશે.

પાણી વગર સુકી સાફ કરવા માટે ઝીણી રેતીની પીળી છાંટની ભુકી ઘસ વડે પાટીઆં પર ઘસવી.

સાફ રાખવા માટે કાર્બોલિક સાબુ અથવા વોશીંગ સોડા પાણી સાથે વાપરવો, જોઈએ તો ઝીણી રેતી ને કળી ચુનો સાથે લેવો.

કેરોસીનનું ઇમલ્શન એક ભાગ સાબુને ઠંડા પાણીમાં પીગ-ળાવી સાત ભાગ કેરોસીન ને ગરમ પાણીના વાસણમાં મુકી કૂકું થાય ને સાબુ સાથે ભેળવું.

પાટીઆં ઉપર રંગ આપવો એક અખરોટ, અથવા તેને મળતો ભુરો રંગ આપવા એક બાટલી પાણીમાં થોડી પરમેંગેનેટ ઓફ પોટેશ નામના જાંબુડા રંગની ચળકટી જેવી ભુકી આવે છે તેને પીગળાવીને સોજાં ધોયલાં પાટીઆ ઉપર કપડાં વડે લગાડવું, ઘેરો ખુલ્લો જેવો રંગ જોઈતો હોય તે મુજબ એ ત્રણ ચા વધુ હાથ ઉપલી મેળવણીનું લગાડવા.

પાણીમાં થોડાં ટીપાં ગંધકનો તેજા નાંખી લાકડાં ઉપર પીછી વડે લગાડી તાપ આગળ સહેજ દુર ધરવાથી કાળું ને ચળકટું થશે.

પૌલીશ કરવા સારૂ મીણ મધપુડાનું અથવા મીણખત્તીના દુકડા સ્પીરીટ એક ટરપીનટાઇનમાં ચુહલા ઉપર પીગળાવીને ફ્લેનલ વડે પાટીઆ પર ઘસવું; થોડો એમોનીઆ કે પેરેશીન જોઈએ તો ભેળવું. ચળકટી રાખવા કપડાંને કેરોસીન તેલમાં ભીનવી રોજ તેને ઘસડી નુછવી, ત્રણ ચાર ફિવસે તેલમાં તે કપડું પાછું બોળવું, પેરે-શીનથી ખરડેલાં કપડાંએ નુછવાથી ચળકશે.

પેરેશીન એ ભાગ ને અળસીનું કાચું તેલ Raw Linseed oil' પોણો ભાગ ભેળીને કપડાં વડે ઘસવાથી પૌલીશ થશે. એક ભાગ

પોટેશ ને પાંચ લાગ પીળું મીણુ ગરમ પાણી સાથ પીગળાવી લેવું. કેરોસીન, લાઇમ વોટર, ને તેના એવડા વજનનુ પેરેશીન ભેળવું.

સરકો, એલ્લ તેલ, ટરપીનટાઇન, મેથીલેટેડ સ્પીરીટ બધુ સરખા વજનનુ મેળવીને કપડાંમાં ૩ મુકી તેની પોટલી જેવી બનાવી તે પોલીશની માફક લગાડવું, વધુ માટે ફરનીયર પોલીશમા ભુલો.

પારકે ફ્લોર Parquet floor પાટીઆના ટુકડાઓ જડેલી તરાંહવાળી જમીનને પાણીમા ટંકણુખાર ભેળા કપડું બોળા નીચવી કાઢીને પછી તુછવું, વધુ પાણી લાગવાથી એ જમીન ખરાબ થશે, મીણુની પોલીશ લગાડવાથી તે પર ચળકાટ આવશે.

ચીકાશવાળી ચીજ પડે કે તુરત તેની ઉપર રાખ ભુસું કે આટો નાખવાથી ચુશી લે છે, થોડું હોયતો પાણી રેડવાથી કંડકે બંધાઇ જઈ પાટીઆમાં પચતી અટકે છે.

ચુનાના ડાઘ પાણી વડે નીકળે નહિ તો સરકો ત્રગાડવો.

ડાઘ ચીકાશના કાઢવા કુલર્સ અથ નામની મટોડી આવે છે, તે તથા પલ્એશ બંને પા રતલ છુટી છુટી લઈને એક બાટલી ખજ-ખજતાં પાણી સાથે મેળવી ઘટ પેસ્ટ બનાવી પાટીઆ ઉપર લગાડી થોડા કલાક રહેવા દઈને પાણી વડે ઘોવું, વધુ ડાઘો હોય ને નીકળે નહિ તો એક દિવસ સુધી ઉપલી મેળવણી ઘટ લગાડી રાખ્યા પછી પાણી સાથે થોડીક બારીક રેતીને સાથુ લઈને ઘસડીને ઘોવાથી પણ સાફ થશે. એ રીતે રાંધણીમાં વપરાતી ટેબલ, પાટીઆં વિગેરે સાફ કરવાં. મીણુ અથવા બીજા ચીકાશના ડાઘ ગરમ પાણી સાથ વોશીંગ સોડને બ્રશ વડે ઘોવું અથવા તો થોડું ટરપીનટાઇન ઘસવાથી પણ નીકળી જશે.

તેલના ડાઘ માટે એન્જોલાઇનમાં કપડું બોળાને ઘર્યા પછી સોજાં કપડાંએ તુછવું, એક વખત કીધાથી સાફ નહિ થાય તો એ ત્રણ વખત કરવું.

લાકડાં ઉપરના ડાઘો કાઢવાની રીત અથવા પોલીશ કરતી વખતે હંમેશાં ઉભા રાળ પ્રમાણે હાથ લઈ ઘસવું આડા ઉભા હાથ લીધાથી લાકડાંની સફાઈ આવશે નહિ.

પાટીઆંની ફાટો પુરવી શણના પાતળા વાખને ટાર યા દામર સાથે મેળવીને છરીની ધાર વડે અંદર દાખવું, જો બહાર નીકળી આવે તો છરી ગરમ કરી ઉપર ફેરવ્યાથી ખરોખર અંદર ખેસી જશે. પ્લાસ્ટર ઓફ પેરીસની ભુકી સરસમાં ભેળાને વાપરવી, જોઇએ તો કાળા રંગની ભુકી સાથે નાંખવી.

ફાટમાં જંતુઓ ભરાય તે કાઢવા જંતુવાલા પ્રકરણમાં ભુલો.

પ્રકરણ ૧૧.

**ભીંત સંબંધી, સાફ કરી ડાઘો કાઢવા તથા
ઓરડાની હવા સોજી રાખવી.**

૮૦-ધુમાડાથી કાળી થયેલી ભીંત સાફ કરવા કેરોસીન તેલમાં કપડું બોળી ધસ્યા પછી તેને સાબુનાં પાણીએ ઘોષી જડાં કપડાંએ નુછવી. પલ્લેએશનું પાણી લગાડી તુરત ઘોષી ચુના સાથે ફટકડી પીગળાવી લગાડવી.

નીરનું પાણી ને ઝોખર (જાંન) ભેળાને ધસવી અથવા સોડા ખારનું પાણી લઈ ઘોવાથી કાળી ભીંત સાફ થશે.

સ્ટાર્ચ Starch નું ઘટ પાણી કાળી ભીંત ઉપર પાતળું પડ થાય તેમ લગાડી સુકાય પછી બ્રશ વડે ઘસી કાઢવું. ઉપલી કોઈબી રીતે મેસ લાગેલી ભીંત સાફ થશે. જોઈએ તો થોડાં ટીપાં કાંઈબી જાતનાં તેલનાં એ મેળવણીમાં નાખવાં.

ચુનો ભીંત ઉપર લગાડતી વખતે તેમાં ખાંડ, ફટકડી, સરસ નીમક કે દુધ કાંઈબી ભેળ્યાથી ચીકાશ આવી ભીંત પર ચુનો સારો વળગી રહેશે, ધોળાનાં કે ચોખાનાં આટાની પાતલી કાજી કરી જોઈએ તો ભેળવી. કંઈ પણ ભેળ્યા વગર ચુનો લગાડેલો પોપડા બંધાઈ જલદી ખરી પડશે, ચુનો મેળવેલું વાસણ ઢાંકવું ખુલ્લું રાખવાથી તેમાનું પાણી ઊડી જાય છે.

ધુમાડાવાલી ભીંત પર ઉપલી રીતનો ચુનો લગાડતી વખતે સાથે તેમાં થોડુંક નીમક અથવા તો પરમેંગનેટ ઓફ પોટેશની ભુકી મેળવવી.

દુધમાં સીમેન્ટ Hydraulic Cement ભેળવું. દિસતેંમ પર Distemper રંગમાં સોડા સીલીકેટ ભેળવાથી આગમાં બળતો નથી.

ભીંતની ફાટ પુરવા સરકો ને પ્લાસ્ટર ઓફ પેરીસ ભેળી વાપરવું અથવા તો સીમેન્ટ પાતળું પાણી સાથે બનાવી તેને પીચકારી વડે ભીંતની ફાટોમાં નાખવું. લાકડાંના પાટીઆંની કે ભીંતમાંની ફાટો પુરવા માટે જુનાં કાગળને ગરમ પાણીમાં ભીનવીને ઘટ બનાવી સર્વે ઘુંટી નાખી ફાટમાં છરી યા પટ્ટી વડે દાખીને સરખું ભરી દેવું. માકડ થતા હોય તો કાર્બોલીક એસીડનાં થોડાં ટીપાં ભેળવાં.

ભીંત કે બારીની પાર ઉપરના ડાઘો કુડાં મુકવાથી પાણીના રેલા ઉતરી પડે તે કાઢવા લાકડાંની બારીક રાખ ધસીને પછી સોજા પાણીએ ઘોવું.

ભીંત ઉપર મેચીસ ઘસેલા ડાઘો પર લીંબુનો રસ ધસીને ચુનાનાં પાણીમાં કપડું બોળી લગાડ્યા પછી ગરમ પાણીમાં સાબુ પીગળાવી ઘોંઘ નાખવી.

તેલના રંગની ભીંત Oil paint ઉપરના ડાઘો કાઢવા માટે સાબુનું પાણી ને સોડા ખાર મેળવી કપડાં વડે ધસીને પછી સોબન પાણીનાં કપડાંએ નુછ્યાથી સાફ થશે, ઘણી ખરાબ થયેલી ભીંત પહેલાં ફલેનલના કપડાં ઉપર સુકો કળી ચુનો લઈને ધસવી, છેલ્લે થોડુંક પેરેશીન પાણીમાં નાખી ઘોવી. એમોનીઆનાં પાણીએ પણ સાફ થશે.

આગમાં બળે નહીં તેમ કરવા સરકો, નીમક, ફટકડી વધતા ઓછાં પ્રમાણમાં લે છે, અથવા એસએસટોસનો લુકો બેળાય છે.

ચીકાશના ડાઘ કાઢવા સોબુ ઝ્વોટીંગ પેપર દાખી દેવું અથવા થોડો કાર્બોનેટ ઓફ સોડા તેપર નાખીને પછી ડાઘ ઉપર મુકીને મધ્યમ ગરમ અસ્ત્રી ફેરવવી. સોડા છાંટવાથી રંગ ખરાબ થતો નથી, વોલ પેપર ઉપરના ચીકાશના ડાઘો પણ એજ રીતે નીકળશે.

ચુનાનું પાણી ને પલ્એશ ધસવાથી તેલનો રંગ નીકળી જાય છે સાફ કરવા ખગખળતાં પાણીની કીટલીની નળી ભીંત આગળ ધરી ગરમ પાણીની વરાળ લાગ્યા પછી સાબુનાં પાણી સાથે એમોનીઆ ભેળીને ઘોવી, ઓરડો બધે રાખવો કે કીટલીમાંનું પાણી ઠંડું પડી નહિ જાય.

ભીનાશવાલી ભીંત ઉપર પહેલાં સાબુનું ગરમ પાણી લગાડી સુકાય ને ઠંડા પાણીમાં થોડી ફટકડી પીગળાવીને લગાડવા પછી રંગ લગાડવો. કળી ચુનો ગરમ પાણીમાં મેળવીને ભીંત ઉપર લગાડવાથી ખરાબ હવા ને સરદી ચુશી લે છે.

ભીંત ઉપર ખુલ્લો રંગ મારવાથી ઓરડાની ઉભરણી ઉંચી દીશે છે, ઘેરા રંગે ઓરડો બેઠો ને નાનો લાગશે. એજ મુજબ છાપરાં યા સીલીંગના રંગો તેમ કરવાથી તે તેવુંજ દીશે છે.

ભીંત ઉપરની ઊંધઘ કાઢવા સુકી માછલીને થોડો વખત પાણીમાં બોળી રાખી તે ખાર વીસડું પાણી લગાડવાથી ઊંધઘ પાછી થતી નથી.

ભીંતમાં ખીલો મારવાની રીત.

૮૧-ખીલો સુષ્કો ભોકીને અંદર જાય ત્યાંજ મારવો, પત્થરની ભીતમાં થોકવાથી મરડાઈ જશે, ખીલાને ગુંદરનાં ઘટ પાણીમાં અથવા સરસમાં બોળીને થોકવાથી મજબુત રહેશે. ભીંતમાં ગાબડું પડી નીકળી જાય તો પાતલી કપડાંની ચીપ ગુંદરમાં બોળી વીટાળીને મારવો.

મીઠાં તેલમાં બોળીને ભીંતમાં મારતી વખતે ખીલો મરડાઈ તેમજ કીટાઈ જતો નથી, લાકડામાં પણ ઠોકતી વખતે એજ રીતો કરવી, અથવા સાબુ કઠણ લગાડવો.

ભીંત ઉપર કાગળ વૉલ પેપર વળગાડેલાં વિષે.

૮૨-કાગળ રંગીન તરાંહવાલાં ભીંત ઉપર શોભા માટે વળગાડે છે તેમાં કસારાં અથવા કાંઈખી જંતુઓ થતાં અટકાવવા પહેલાં કાર્બોલીક એસીડ પાણીમાં નાંખી ભીંતને ઘોવી, જેનાં વાસથી જંતુઓ હશે તે પણ મરી જઈ ખીજાં થશે નહિ, ભીંતમાં ફાટો હોય તે વળગાડવા આગળ પુરી દેવી.

વૉલ પેપર ઝાંખા પડે તો તેપર વૉટર કલર (પાણીના રંગો) પીછી વડે તેને મળતા લછ લગાડવા.

ઝાંખા પડેલામાંતું ફાટી ગયું હોય તો તેમાંનો નવો ટુકડો કાપી લછ થોડો વખત તડકે સુકવાથી રંગ ભીડી જઈ ઝાંખું જીનાતે મળતું થાય ને ફાટેલાંની જગ્યા ઉપર વળગાડવું.

વધેલા જાત જાતના વૉલ પેપરના ટુકડાઓ ભેળી પેત્ર વર્ક મુજબ ગોઠવીને વલગાડી ફરતી ઓર્ડર સુકવાથી શોભે છે.

ઠીંગડાં મારવાં જ્યારે નવા ટુકડા વળગાડે ત્યારે તરાંહ બરોબર મેળવીને કરવાથી ઠીંગડું મુદલ માલમ પડતું નથી, અથવા તો તેજ જાતનું વૉલ પેપર નહિં મળે તો સાધારણ તેવું જાડું કાગળ તે જગ્યા ઉપર વળગાડી વૉટર કલરના તેને મળતા રંગો લઈ તેવીજ કુલ પાદડાં વિગેરેની મળતી તરાંહ પાડીને રંગવી.

પાણી નહિં પથે તેવું વૉટર મુક બનાવવા માટે વારનીશનો પાતળો હાથ મારવો.

વારનીશ મારવા ટંકણખાર ને લાખ Shellac એક એક ભાગ સોજ સ્પીરીટ દસ ભાગમાં પીગળાવી પીછી વડે બે હાથ મારવાથી કાગળ લાંબો વખત વેર સોજું રહેશે, પાણીએ ઘોષ પણ શકાય છે.

ડાઘો વૉલ પેપર ઉપર મેલા હાથના પડે તો પાઈપ કલે મટોડી આવે છે તેને પાણીમાં મેળવી જાડું પડ ડાઘ પર લગાડી એક રાત રાખી સુકાયા પછી કંઠણ બ્રશ વડે કાઢી નાંખવાથી સાફ થશે.

ડાઘ અઢેલતાં પડેલા હોય તો બ્લોટીંગ અથવા આગિન પેપર તે પર મુકીને ગરમ અસ્ત્રી ફેરવવી, ચીકાશના ડાઘો પણ એ રીતે જાય છે.

ચીકાશના ડાઘ ઉપર પાઈપ કલે અથવા ફુલર્સ અથર્ Fullers Earth પાણીમાં ભીનવી લગાડ્યા પછી બીજે દિવસે બ્રશે સંભાળી કાઢી નાંખવી. સુકુ થયું ફલેનલ અથવા સ્પંજ ઉપર લઈને ઘસવું, મેગનીશીઆ ને બેનઝાઈન ભેળી લગાડવું.

ટંકણખારની ભુકી કપડાંના કુચા પર લઈને ઘસવી, વાસી પાંઉનો ગર લછ ઘસવો. મેલો થાય કે બીજો લેવો. ઘઉંના આટા અથવા પાંઉના ગરમાં પાણી સાદું કે એમોનીઆનું ભેળી મસળા ગોળા વાળીને ડાઘ ઉપર આસ્તેથી ફેરવવું.

ઉપલી કાઢખી રીતે ડાઘો નીકળે છે, પણ સાફ કરતી વખતે મેલ વળગેલો કાઢી નાખી અથવા ફેરવીને સોજો ભાગ વાપરવો, ડાઘો કાઢતી વખતે કાંઈખી ચીજ ઉભા હાથે સંભાળીને ઘસવી આડા કે વાંકા હાથ લેવા નહિં.

ઘણું ખરાબ થયલું વૉલ પેપર નીચલી મેળવણીથી તદ્દન સોજું થાય છે; એક કપ પાણીમાં એક કપ ભરીને ઘઉંનો આટો ત્રણ ચમચી સરકો, ત્રણ ચમચી એમોનીઆ, એક ચમચી કાર્બન ઓક્સિજન (એક જાતનું તેલ) બધું ચુકલા ઉપર સામટું ઉકાળી ઘટ થાયને તેના નાના જોળા વાળીને કાઢખી જાતના રંગીન તરાંહવાલા કાગળ ઉપર સરખે હાથે ઘસવાથી બધો મેલ નીકળશે, જોળા બદલ્યા કરવા. જોઈએ તો એમાં થોડું પ્લાસ્ટર ઓફ પેરીસ ભેળવું.

ખારી ખારણા ઘોતી વખતે ભીંત ઉપર વલગાડેલાં કાગળ ભીનાય નહિ તેમ કરવા માટે ખીજું જાડું કાઢખી જાતનું કાગળ અથવા કાડ્ જોડ્ કે પતરાનો મોટો ટુકડો વૉલ પેપર ઉપર બાજુમાં મુકીને પછી ઘોવું. વૉલ પેપર લગાડવા માટે કાગળ વલગાડવાની રીતમાં જુવો.

પાટીઆંની દીવાલ બળે નહિ તેમ કરવા પાણીમાં ૮ કણખાર ને નીમક એક જાતનું Bitter salt ભેળી લગાડવું.

કાગળ વળગેલું કાઢવા ખજખજતા પાણીનું વાસણ મુકી તેની વરાળ લગાડવી અથવા પીછી વડે પાણી લગાડી ભીનાઈને પોતાકી મેળે નરમ થઈ નીકળશે, જોઈએ તો લોખંડની પટ્ટી અથવા બુટ્ટી જરી વડે ઘમી કાઢવું. બેક્ટીગ સોડા પાણીમાં મેળવી લગાડવા પછી સુકાય ને ઠંડું પાણી લગાડવાથી નીકળશે.

૮૩-એસએસતોસ એક જાતની સણનાં જેવા સાપ્પાની મેળ વણીથી બનેલું કઠણ કાગળને મળતું આવે છે જે આગમાં પણ બળતું નથી; મેળુ થયલું સાફ કરવા તે પર નીમક છાંટીને નુછવું, પૉલીશ કરવા માટે ખેલ તેલ સહેજ વાપરવું. નાના ટુકડાઓ ગરમ ભટ્ટી પર રાંધવાના વાસણ નીચે મુકવાથી ખાવાનું બળતું નથી. એનો ભુકો વળગાડવા પણ વપરાય છે.

રંગનો તથા બીજો વાસ ઓરડામાંથી કાઢવો.

૮૪-નવો રંગ લગાડેલો હોય ત્યાં પહોળાં વાસણોમાં પાણી ભરીને મુકવું અથવા ઘાસનો પેડો પાણીમાં ભીંનવીને મુકવાથી વાસ ચુશી લે છે, રોજ બદલવું, અથવા નીચલી કાઢખી રીત અજમાવી.

ઝોરાકી તથા રાંધવાનો વાસ ઓરડામાંથી કાઢવા લવંદરનું તેલ ત્રણ ટીપાં કપમાં રેડી તેપર ખજખજતું પાણી રેડવું.

હવા સ્વચ્છ કરવાની રીત.

બંધ ઘેરાયેલી હવાવાળા ઓરડામાં મીણબત્તી સળગાવેલી પોતાકી મેળે બુઝાઈ જાય છે માટે હવા સાફ કરવા પહેલાં ખુલ્લો

મુક્યા પછી તેમાં ચોકનો ચુનો છાંટવો, એકદમ અંદર જવું નહિ, ચુનો અથવા કાલસો ખરાબ વાસ ચુશી લે છે.

લવંદર થોડું એમોનીઆના ટુકડા ઉપર રેડવું અથવા તે પાણી સાથે લવંદર ભેળી મુકવાથી ઉખાયલો વાસ તથા હવા સાફ થશે.

કાશીના દાણા એક રકાખીને ફરતા ગોડવી તેની વચ્ચે નાનો કપુરનો ટુકડો મુકી તેને સળગાવવો; એ બંને ચીજોના સોહરમથી ખરાબ વાસ નાબુદ થાય છે.

લશણની કળીઓને દોરીમાં પરોવી તોરણની માફક બનાવીને ખારણા ઉપર ટાંગવી અથવા કાંદા કાપીને મુકવા, બીજે દિવસે બદલવા. એ વપરાયલા કાંદા ખાવા નહિ પણ ખાળી નાખવા, લીમડાનો પાલો મુકવાથી હવા સ્વચ્છ થાય છે. આયોડીન પહોળાં વાસણમાં રેડી તેપર ખારીક કપડું ઢાંકી હવા આવજવ કરે ત્યાં મુકવું.

સુખડ, લોખાંન, ઇસસ, અગરબત્તિ વિગેરે એવી ખુશબોદાર ચીજો ખાળવાથી પણ ખરાબ વાસ તથા બગડેલી હવા સાફ થાય છે. ગધક જોષ્ઠએતો ખાળવી. બ્લીચીંગ પાઉડર, શીનાઈલ, કાર્બોલીક એસીડ, પરમેંગનેટ ઓફ પોટેશ, કપુર, એમોનીઆ કાષ્ઠખી ચીજ પાણીમાં ભેળીને ખરાબ વાસ વાળી જગ્યા ઉપર છાંટવી, સરકો સગડી ઉપર ગરમ કરવો તે વાસણ ઉપર પહોળાં મોઢાંની ગળણી અથવા અફરગાનીઆનું ઢાંકણ મુકવાથી તેના મોઢાંમાંથી સરકાનો ધુમાડો સરખો બહાર નીકળશે, સરકો ખલાસ થાય તે બીજો રેડવો એ રીતે પણ હવા સાફ થાય છે. ચોકનો ચુનો નાહવાની મોરી તથા સંદાસ વિગેરેમાં કોઈ કાષ્ઠ વખત છાંટી રાખવો જોયો તેમાંની ખરાબ હવા ચુશી લેશે તેમજ લીલ કચરો બાઝવો ઘોતી વખતે ઉપલી કાષ્ઠખી ચીજો નાખવાથી નીકળી જશે, એ ઝેરી હવા ઘણા પ્રમાણમાં નીકળતી હોય તો માણસને નુકશાન કરશે.

ભીનાશને સરદીવાલી જગ્યામાં કળી ચુનો ને પ્લાર્ટર ઓફ પેરીસ ભેળી સુકો મુકવો, પાણીની નજદીક અથવા ગટર કે નળ આગલ ભીનાયાથી બધા જઈ મારજો બંધ કરી નાખે માટે દુરથી રાખવો, સ્વચ્છ કરવા વધુ માટે આગલ વેદકની પરચુરણ બાબત દીસઈનફેક્ટ કરવામાં જુવો.

હવા ખરાબ પારખવી, પાણીમાં થોડો કળી ચુનો પીગળાવી તેનું નીતયું પાણી એક સીસીમાં ભરીને ઓરડામાં મુકવાથી તેવું જ રહે તો શોજ હવા બાળવી ને બગડેલી ઘેરાયલી હવા હશે તો પાણી દુધના રંગનું થશે. વેદકની પરચુરણમાં વધુ મળશે.

પ્રકરણ ૧૨.

કાચ સર્વે જાતના વિષે.

ખારી ખારણા, આરસીઓ વગેરેના કાચનાં ડાઘો કાઢવા, કાચને કાપવા, રંગીન કાચોપર પીકચર પાડવા તથા લખવું.

૮૫-કાચમાંથી દીશે નહિ પાણી પડવાથી અથવા કોઈ રીતની બાફ વરાળ લાગ્યાથી કાચ ઝાંખા થઈ તેમાં દીશતુ અટકે છે તે સારું સોજાં કપડાં વડે ગલીસરીન ને દારૂનો અર્ક પાતળું અદરની બાજુએ શેમોઆ લેધરે લગાડી પછી બહારની બાજુ તદ્દન નુછી સાફ કરવી ને અંદરની બાજુ ગલીસરીનનો ચીકાશ રહેવા દીધાથી બહારનો બીનાશ કાચમાં પેવશ થતો નથી. ઝાંખા કાચ માટે એક ઔસ પાણીમાં એક ચમચી જેટલું નીમક પીગળાવી તેમાં એ ઔસ ગલીસરીન ભેળીને કાચ ઉપર લગાડવું.

મોટર તથા ગાડીના કાચો ઉપલી રીતે સાફ રાખવાથી વરસાદના દિવસોમાં કાચમાંથી જોવામાં ઝાઝી અડચણ પડતી નથી. મેગનીશીઆ ને યેનઝાઇનની ભુકી પાણીમાં ઘટ કરી નરમ કપડાં વડે ધસવાથી તદ્દન સાફ ને ચળકટા થશે.

કાચ સાફ કરવા જુનાં ન્યુસપેપરે કપડાં કરતાં સારી રીતે નુછાશે, ખરાબ થાય ને બીજી સોજી બાજુથી ન્યુસપેપર વાપરવું, જોઈએ તો પાણીમાં ઘોળીને લેવું. જુય ધસવાથી પણ સાફ થાય છે. સફેદ કાગળ Tissue Paper ઉપર સહેજે સ્પીરીટ રેડીને નુછવા. શેમોઆ લેધર અથવા મખમલના ટુકડાએ પણ કાચ સારા નુછાશે.

ખારીક રેતી કે ચાકની ભુકી પાણી અથવા સ્પીરીટમાં ઘેળવીને લગાડી સુકાયા પછી સોજા કપડાએ નુછી નાખવી, સ્પીરીટને બદલે જીન દારૂ લેવો.

પાણીમાં એમોનીઆ અથવા નાઇટ્રીક એસીડ થોડી ભેળી ધ્રાવા.

કાચ મોઢું જોવાની આરસીના પાછલ આપેલી સાદા કાચની રીતે સાફ કરવા, ગરમ પાણીમાં કપડું ઘોળીને નુછવાથી સાફ થાય ને ગરમ કપડાં ઉપર ગુલીની ભુકી લઈ નુછી નાખવું. ન્યુસપેપર ઉપર થોડી સ્પીરીટ નાખી ધસવા પછી કપડાંએ નુછવા.

પ્લેટ કીધેલા કાચ પરના ઘસા કાઢવા ઇંડીઆ રખરની ઉપર ઝવેરાત સાફ કરવાની લાલ ભુકી નાંખી ધસવી, કપુર ધસવાથી ચળકાટ આવશે, લાંબીએ પણ ઘસા નીકળે છે, મોઢું જોવાની આરસી ઉપર તડકું ચાલુ પડવાથી ખરાબ થાય છે.

આરસી મોઢું જોવાની બનાવવાની રીત એક ભાગ પારે Quicksilver ને ચાર ભાગ કલાષ ચુહલા ઉપર ગરમ કરી મેળવી તેમાં થોડી બીસમથ Bismuth નામની દવાની ભુકી મેળવી.

અર્થો ઐંસ મીલક શુગર Milk Sugar માં ચાર ઐંસ દીસ-ડીલ્ડ વૉટર Distilled Water અથવા વરસાદનું પાણી મેળવી સાદા કાચને લગાડવું.

સાધારણ કાચની બનાવટ રેતી, ચુનો, સોડા ખાર તથા ઓક્સાઈડ ઓફ આયર્ન Oxide of Iron વિગેરે જુદાં જુદાં પ્રમાણમાં મેળવ્યાથી બને છે. ધણા સોજા લાલ કાચ માટે થોડું સોનું મેળે છે.

કાચની કાંઈખી ચીજ ઉપર ગરમ લગાડવું હોય અથવા વાસણમાં ગરમ રેડવું હોય તો નીચે તળીઆમાં લોખંડનું પતરું મુકવું, વધુ કાચના વાસણમાંથી મળશે.

માખને કાચ ઉપર બેસતી અટકાવવા પેરેશીન પાણી સાથે ભેળાને તે વડે ઘેવો.

મચ્છરના ડાઘને બીના કટકાએ તુછી શેમોઆ લેધર પર સ્પીરીટ નાખી ધસવું.

દેમેજ થયલા કાચ સાફ કરવા કાચના વાસણમાં આપેલું છે.

દીબાંના નકશીવાલા કાચપર પટેટા છોલીને ધસ્યા પછી પાણીએ ઘોવા.

બરફ કાચ ઉપર પડવાથી ખરાબ નહિ થાય તે સારૂ દારૂનો અર્ક Alcohol સ્પર્શ વડે લગાડવો જેથી બરફ તે પર રહેશે નહિ.

કાચપરથી બરફ કાઢવા ગ્લીસરીન, બેનઝાઈન, એમોનીઆ, ઓરીક એસીડ, માયફળનું પાણી, ગંધકનો તેજબ કાંઈખી લગાડવાથી સાફ થશે.

રંગના ડાઘ માટે તાડી કે સરકો ગરમ કરી લગાડવો. નીમક અથવા સ્પીરીટ ઓફ ટરપીનટાઈન કે સોડા ખાર ગરમ પાણી સાથે ઘેવો, અમકું ઘટ સોડાખારનું પાણી લગાડી રાખીને ઘોવાથી પણ સાફ થશે.

ચામડાંના ટુકડાને બેલ તેલ અથવા ટરપીનટાઈનમાં બોળાને ધસવું, રંગના ડાઘા કાંઈ પણ રીતે નીકળે નહિ તો છરી અથવા જસતના ટુકડાની ધાર વડે ધસવાથી નીકળશે.

રંગીન કાચ પરના ડાઘ સાબુને સરકામાં પીગળાવી લગાડવાથી જશે.

ચીકાશ કે ગ્રીસના ડાઘો ઉપર કાર્બોનેટ ઓફ સોડા લગાડવો.

સરસના ડાઘપર ગંધકનો તેજબ લગાડવો.

કાચ પર લખવાની રીત, ફ્રેંચ ચોકે લખી કપડાંએ ભુસી નાખ્યા પછી મોઢાં વડે તે પર બાફ આપવાથી અક્ષર લખેલા બરોબર વંચાશે.

કાચ બારી બારણાને ઉખેડવા તથા જડવા.

૮૬-ગરમ લોખંડનો સળિયો અથવા ખીલો મોટો તે પર ફેરવ્યાથી લાંબી ઉખડી જશે. સાલીડ તેલ અથવા સાબુ લગાડવાથી લાંબી નરમ થઈને કાચમાંથી સહેલાઈથી છુટી પડશે.

જડવા માટે લાંબી ફરતી ખરોબર દાખી દઈ તેમાં સંભાળીને થોડેક છેટે નાની ટેકસો ઠોકવાથી મજબુત રહેશે, લાંબી માટે પાછલ આપ્યું છે.

કાચ કાપવા તથા ભાંગેલા ટુકડા ઉચકવાની રીત.

૮૭-કાચ કાપવા કાનસ વડે ઘસીને કાપ પાડેલાની ઉપર ગરમ તાટેલો ખીલો અથવા લોખંડનો સુધિયો ફેરવી જવાથી કોઈખી જાતના ઘાટનો કાચ કાપી શકાય છે. ઘાતુનો તાર ગરમ કરી મુકવો, હીરાકની વડે પણ કપાશે. કાનસ વડે ઘસવાથી ખરભરી ધાર પણ સફાઈની થશે. દોરો કે સુતરને મેથીલેટેડ સ્પીરીટ અથવા ટરપીન-ટાઇનમાં ઘોળીને કાચ ઉપર સીધો વીટાળીને અથવા કોઈખી તરાંહ કે આકારમાં ગોઠવીને દોરો સળગાવ્યાથી કાચ તે મુજબનો ભાંગશે, નહિ ભાંગે તો તુરત પાણીમાં દુબાડવો. કોઈખી રીત અજમાવવી.

કપુરનો ટુકડો ટરપીનટાઇનમાં પીગળાવી તેમાં કોઈ પણ ખારીક અણીવાળું લોઢાનું હથીઆર અથવા હોલ પાડવાની ચીજ લઈ કાચમાં ફેરવ્યા કરવું, અવારનવાર ઉપલી મેળવણીમાં અણી ઘોળીને આંધરું પડે ત્યાં સુધી કરવું. કમાંન વડીઆલની જુની લઈ ઉપલીજ મેળવણી કાચ ઉપર નાખીને ઘસવાથી પણ સેહલાઈથી કાચ કપાશે, અથવા સ્પીરીટ ઓફ ટરપીનટાઇનમાં લશનની કળીઓ છુટી નાખીને થોડા દિવસ હલાવ્યા કરી એ અઠવાડીયાં પછી ગાળી કાઢી ઉપલીજ રીતે કાણું પાડવા લેવું, એસેટીક એસીડમાં ફટકડી ભેળી તેમાં હથીઆર ને ઘોળી કાચમાં કાણું પાડવું.

ટંબ્બલર કાચનું કાપવું અથવા કોઈખી ઊંડા વાસણને ગોળ ફરતું કાપવા માટે જેટલું કાપવું હોય તેટલું કોઈ પણ જાતનું તેલ તેમાં ભરી ઘણોજ તાટેલો લોખંડનો ટુકડો આસ્તેથી અંદર ઘોળવો જેથી તે ભરેલાને માપની ઉંચાઈનો કાચ પોતીકી મેળે કપાશે, અથવા તે તાર ગરમ કરી ફરતો વીટાળી તે પર સહેજ પાણી છાટવું. સુતરને પણ સ્પીરીટમાં ઘોળી ટંબ્બલરને ફરતું ગોળ વીટાળીને સળગાવવાથી પણ સરખું ગોળ કપાશે, તેમજ મોટા કાચમાંથી નાનો ટુકડો પણ એ રીતે કરાશે. કાચની નળીઓ પણ ઉપલી કોઈખી રીતે કપાશે. પાણીના ઊંડાં વાસણમાં પકડી કાટર વડે પણ પાતલો કાચ કપાય છે.

કાચની ભુકી કરવી તાપ આગળ ઘણોજ તાટવીને પછી તુરત ઠંડાં પાણીના વાસણમાં ઘોળવાથી ખારીક ભુકી થઈ જશે, મુક્તી વખતે ઘણી સંભાળ લેવી કે આંખમાં કાચ ઉડે નહિ. કપડાં વડે પાણીમાંની ભુકી ગાળીને કાઢી લઈ પોલીશનાં કાગળો બનાવવા

સારૂ વપરાય છે. ઇડાંની સફેદી સાથ કાચની ભુકી ભેળીને કંઈખી વળગાડવામાં વપરાશે.

કાચના ભાંગેલા ટુકડા કે ભુકેા ઉંચકવાની સહેલી રીત કોઈખી કપડું અથવા ફલેનલ પાણીમાં ભીનવી કાચ ઉપર પાંચરી સંભાળીને દાખ્યાથી બધો ભુકો ને કગરસ તેને વળગી જાય છે. ચીકાશ લગાડેલાં કપડાંને પણ કાચ ઉપર પાથરવાથી ટુકડા વળગી સહેલાઈથી બધાં ઉંચકાઈ આવશે.

સાંકલી બનાવવા સારૂ ભાંગેલી બગડી (ચીતલ) ના અર્ધા ગોલ કાચના બે છેડા ચીમટા વડે તાપ આગલ પકડ્યાથી પોતીકી મેળે વળવા માંડશે. એ મુજબ એક એકની અંદર પોછને છેડા બંધ કરી દીધાથી જોઈએ એટલી લાખી સાકળી બનાવી શકાય છે.

કાચ કાંજીના રંગના.

૮૮-કાંજીના રંગના આરપાર દીશે નહિ તેવા કાચ બનાવવા એક પાઈટ ખીરદાર્માં એપસમ સોલ્ટ Epsom Salt બે મોટા ચમચા પીગળાવી પીછી વડે સાદા કાચ ઉપર લગાડવું, દારૂને બદલે ગુંદરનાં પાણી સાથ પીગળાવવા, એલ તેલમાં શુગર ઓફ લેડ નામની ભુકી ભેળીને પીછી વડે ઠોકી ઠોકી ઠોકીને ખરભરું દીશે તેમ લગાડ્યાથી કાંજી જેવો કાચ લાગશે. ફટકડીતું પાણી લગાડ્યાથી પણ થશે, રંગ આપવા હળદર, ગુલી, કે કોચીનીઅલ થોડી ભેળવી, કાચની ચીજો બત્તીના બદળ વિગેરે પર એ રીતે રંગ ચઢશે.

એ જાતના કાચમાંથી જોઈ શકાય તેવા કરવા રૂપ જ વડે પેરેશીન અથવા ગ્લીસરીન લગાડવું, કુકા પાણીએ ઊપલી ચીજો કઢાશે.

વારનીશ મારવા ઇડાંની સફેદીમાં થોડો ગુંદર એક દીવસ સુધી ભીનવી રાખી બીજે દિવસે પીછીએ લગાડવો. એલ તેલ, સફેદો White lead ને દરપીનટાઈન સર્વે ભેળીને લગાડવાથી પણ થાય છે. મધપુડાનું મીણુ જોઈએ તો સાથે ભેળવું.

ઉજસ કાચમાંથી આવતો અટકાવવા સારૂ સફેદ અથવા લીલાં રંગનાં પાતળાં કાગળ વળગાડ્યાથી તેમાંથી તડકું પણ આવતું નથી.

તેલનો રંગ અથવા પાતળો ઇનેમલ પીછી વડે લગાડવાથી પણ કાચમાં અજવાળું આવતું બંધ થાય છે.

તડકું અટકાવવા ચુનો અથવા ચાકને દુધમાં કે પાણીમાં ભેળી ઘટ કરીને લગાડવો.

કાચ પર રંગ ચઢાવવા માટે જવને છુદી જડાં કપડાંની કાથળીમાં નાંખી થોડા દિવસ વેર પાણીમાં તે કાથળી બોળી રાખી પાણી દરરોજ બદલવું, ત્યાર પછી જેમ ભીનવેલા ઘઉંનું દુધ કાઢીએ છીએ તે મુજબ પેલા ભીનવેલા જવને છુદી નીચવીને દુધ કાઢી લઈ તેમાં થોડો કોઈખી જાતનો રંગ ભેળી પીછી વડે સફાઈથી કાચ ઉપર લગાડ્યાથી રંગીન કાચ જેવું દીશે છે.

કાચ પર પીકચર પાડવાનાં તથા છાપેલું ઉતારવું.

૮૯-પીકચર સાફ કાચ સહેજ ગરમ કરી ઉપર ગુદર પાતળો રેડી નીચે તેના માપનું નાનું પીકચર મુકી ગુદરની બાજુ ઉપર રાખી સુકાયા પછી શાહીમાં પેન બોળી પીકચરની તરાંહ ચીતારી લખને કાચ છુટો ઊંચકી કાઢી પેલી તરાંહ ઉપર ગમે તેવા પીકચરને મળતા રંગે રંગવું.

સેરવવાના કાગળના પીકચરો આવે છે તે પણ પાણીમાં ભીંનવી કાચ ઉપર ઉલટાં મુકી ઉપર જરા કપડું દાખી ધીરજથી કાગળ નીચે સેરવ્યાથી પીકચર ઉપરની રંગીન તરાંહ કાચ ઉપર પડી રહેશે.

પાતળાં પારદર્શક રંગીન તરાંહવાલા કાગળો તૈયાર આવે છે તે સફાઈથી વળગાવવા માટે વારનીશ પાતળું વાપરવું. સુકાયા પછી વારનીશનો બીજો હાથ મારવાથી વધુ ચળકાટ આવશે, અને તડકામાં પણ રંગ ખરાબ થતો નથી.

સાફું વારનીશ મારવા સોડીઅમ સીલીકેટ લગાડવું, એને વોટર ગ્લાસ પણ કહે છે.

રંગીન તરાંહવાલા સોજ કાચો જેને સ્ટેન્ડ ગ્લાસ Stained Glass કહે છે તેને સાફ રાખવા માટે પાણીથી સહેજ ભીનાયલો કટકો લઈ નુછવા; ઉપલી રીતે વળગાડેલાં કાગળો પણ કેટલીક વખત એને મળતાં દેખાય છે.

પીકચર કાચ ઉપરથી કાઢવા માટે પાણીથી ભીનાયલું કપડું વોશીંગ સોડા, સ્પીરીટ, કે ટરપીનટાઇનમાં બોળી વાપરવું.

ન્યુસ પેપરનું છાપેલું કાચ ઉપર ઉતારી લેવા માટે કેનેડા બાલસમ Canada Balsam ને ટરપીનટાઇન એક સરખા વજનનું ભેળી ચીકટ થાય તે કાચ ઉપર લગાડી સુકાયા પછી છાપેલા ન્યુસ-પેપરને ગરમ પાણીમાં બોળીને વારનીશ કીધેલા કાચ ઉપર અક્ષર ઉતારવા હોય તે બાજુ તેને લગાડી વળગાડ્યા પછી તે પર બ્લોટીંગ પેપર દાખી રાખવું, આખો દીવસ રાખીને બ્લોટીંગ પેપર ઉપરથી ઊંચકી ભીના આગલાં વડે પેલું વળગાવેલું ન્યુસપેપર બગબગ આખવી કાઢ્યાથી છાપેલા અક્ષર બધા કાચ ઉપર બરોબર વચાન રાકાય છે.

કાચપર લખવા માર્યુથુ ને સફેદો ભેળી પેનસીલ ખતારો સુકાય તે તે વડે લખી બુસડી નાખવું, મોઢાં વડે બાફ આપવાથી પાછું વચાશે.

પ્રકરણ ૧૩.

પીકચરો, શેટોગ્રાફ, ફેમ વિગેરેની સફાઈ.

૯૦-પીકચરને ટાંગવાં પહેલા ઉધાં ટાંગીને પછી ચત્તાં ફેરવ્યાથી દોરીમાં આટો આવ્યાથી તે ઉપર હેઠે સરતાં નથી પણ હમેશાં સરખાં રહેશે. જમીનથી ચાર કે પાંચ ફીટ ઊંચાઈએ ટાંગવાં.

કડી તથા ખીલા ઉપર કપડાની ચીપ વીટાવ્યાથી તેનો કાટ લાગી દોરી કતરાઇ જતી નથી, લાંબે વખતે દોરી કતરાયલી જોવી.

કેંડીની તરાંહવાલી સોજ પ્લેટ ભીંત ઉપર પીકચર માફક ટાંગવા માટે તેના માપનો મેળ ફરતો જડો તાર લઇ ત્રણ જડા હુકને પ્લેટમા ટાઇટ બેસાડી પછવાડેથી તે હુકમાં તાર ગોળ ફરતો પોઇને બને છેડાને મેળવી વળ આપી બંધ કરી તેમાં આંટો રાખી કડી જોવું બનાવીને ખીલા પર ઓરવવું. મોટી વજનદાર પ્લેટ હુકને બદલે જડા તાર પોઇ સરખા સોલડર કરાવ્યાથી મજબુત રહે છે.

૯૨-પીકચરો તેલના રંગનાં, ઓઈલ પેન્ટીંગ તકડાં યા તાપ કે સગડીની નજદીક ટાંગવાથી તેનો રંગ તતરીને ચીરા પડશે. અધારી જગ્યામાં પણ ખરાબ થાય છે.

ઓઈલ પેન્ટીંગને ચીરા પડતાં અટકાવવા માટે કોઈ વખત સોજું એલ તેલ ને કલોરોફોર્મ બેળા રૂની પોટલી વડે લગાડી રાખી બે દિવસ રહીને કલોરોફોર્મ ઉડી જાય ને તેલનો ચીકાશ નરમ કપડાંએ નુછી નાખવો.

ચીરા પડી ખરાબ થયલું હોય તો એક પહોળા રકાખીમાં દારૂનો અર્ક રેડી તે પર પીકચર ઊધું સુકાયાથી તેમાંની વરાળ નીકળવાથી તેલનો રંગ નરમ થઈ ચીરા વિગેરે પુરાઇ થોડો સુધારો થશે. ઘડી ઘડી જોવું કે રંગ ઘણો પાતલો થઈ બધે પંથરાઈ જઇ પીકચર ખરાબ નહિં થાય તેની સંભાળ રાખવી.

ધુળ વળગેલી કાઢવા પીછી અથવા નરમ કપડું વાપરવું, ઘણું ખરાબ થયલું હોય તો ફ્રેમમાંથી કાઢી લઇ તેની ઉપર ભીનો દુવાલ આપ્યા પીકચરને માપનો ઢાંકી રાખી પાણી સુકાય ને કપડું રહેવા દઈ પાછું તે પર પાણી છાંટવું, વરસાદનું પાણી બને તો લેવું; એ મુજબ બે ત્રણ દિવસ વેર કીધાથી તેલનો રંગ સુકાયલો નરમ થાય કે સ્પજને પાણીમાં બોળી સંભાળથી નુછી નાખી સુકું થાય ને તુરત તે પીકચર પર ટરપીનટાઇન ને સ્પીરીટ ઓફ વાઈન બેળા રૂની પોટલી વડે લગાડવું, ઘણી સ્પીરીટ લગાડવાથી રંગ બગડી જશે.

પ્રુકાં પાણીમાં સાબુ પીગળાવીને નરમ કપડાં વડે નુછીને સુકું થાય કે ઉપર ઘણું સોજ એલ તેલનો પાતળો હાથ નરમ કપડાંએ લગાડવો, જહું લગાડ્યાથી ચીકાશ રહી તે પર ધુળ વળગી વધુ ખરાબ દીશે છે.

ધુમાડાથી ખરાબ થયેલી સાફ કરવા થોડુંક નીમક ને ગાયનું મુતર વાસી (નરો) સાથે બેળા ગરમ કપડાંએ નુછ્યા કરવું ડાઘ નીકળે ત્યાં સુધી, સુકાયા પછી સોજ કટકાએ નુછી નાખવી, વાર-નીશ લગાડ્યાથી પાછો ચળકાટ આવશે.

શુગર ઓફ લેડ Sugar of Lead ને એલ તેલ Linseed Oil સોજમાં બેળાને રૂની પોટલીએ લગાડવું. દારૂનો અર્ક ને સરકો

એક ભાગ, ડેક્સ્ટ્રાઇન Dextrine એ ભાગ ને પાણી ૭ ભાગ મેળવીને લગાડવાથી પોલીશ થશે.

ટરપીનટાઇન ને બેલ તેલ એક સરખાં વજનનું મેળવી તડકે મુકી ટરપીનટાઇન ઉડી જઇ તેલ ઘટ થાય ને તેમાં મધપુડાનું મીણુ ભેળી વાપરવું.

સ્પીરીટ ઓફ વાઇન સાથે ટરપીનટાઇન ભેળી રૂએ લગાડ્યા પછી બધું ઉડી જાય ને છેલ્લે ટરપીનટાઇન લગાડવાથી સોળું થશે.

પીકચરનું કંતાંન ટકાઉ બનાવવા માટે પાછલી બાળુ પર સફેદાના બે ત્રણ હાથ મારવાથી કોઇ પણ દિવસ કોહશે નહિ, અને પીકચર વરસો સુધી સોળું રહે છે. પછવાડે સીડારનું તેલ Cedar Oil લગાડવાથી જ તુઓ આવતાં નથી.

કેઓં પેનસીલના પીકચરો ભુસરાઇ જતા અટકાવવા આઈ-સીંગ ગ્લાસને પાણીમાં પાતળું પીગળાવી પીછી વડે લગાડવું, અથવા ઉંધી બાળુપર સ્પીરીટ ઓફ વાઇનમાં સફેદ રાજમ પીગળાવી પીછીએ લગાડવી.

ચીકાશના ડાઘ કાઢવા બ્લોટીંગ ચેપર સોળું મુકી તે પર ગરમ અસ્ત્રી ફેરવવી, એક વખતમાં નહિ નીકળે તો પાછું કરવું.

પેનસીલનું પીકચર દુધ લગાડવાથી પણ સોળું રહે છે, અથવા મેથીલેતેડ સ્પીરીટમાં થોડી રાજમ પીગળાવી નરમ પીછી વડે તે પીકચર પર લગાડવું.

એનગ્રેવીંગ Engraving પીકચરો સાફ કરવા બારીક વાટેલું નીમક તે પર છાંટી ઉપરથી લીંબુનો રસ નીચવી નીમક પીગળ્યા પછી પીકચરને સહેજ ઉંચું ધરી કીટલીની ધાર વડે ખળખળતું પાણી રેડી બધું ઘોવાઈ જાય ને સુકાવા દેવું.

મેસપર પીકચર, કાગળ ખત્તીની ઉપર ધરવાથી તે પર બધી મેસ વળગી કાળું થાયને તેની ઉપર કેટલાકો તરાંહ પાડે છે તે ભુસાઈ જતું અટકાવવા બે કાચનાં પડમાં મુકી રાખી બીજા બડાં કાગળ ને કીનારી પરથી ફરતું વળગાવી બન્ને કાચને જોડી દેવા.

સાધારણ પીકચરને ઓઇલ પેન્ટીંગ જેવું ચળકટું કરવું પાણીમાં આઇસીંગગ્લાસ પાતળું મેળવી લગાડવા પછી સુકાયને તે પર સ્પીરીટ ઓફ વાઇન ને કેનેડા બાલસમ એક એક ઓંસ સાથે ભેળી પીછી વડે સફાઈથી લગાડવું.

લીનાશવાલી દીવાલપર પીકચર ટાંગવાથી ખરાબ થતું અટકાવવા પાતળું સીસું ચાહના દબામાં આવે છે તેવું પાછલી બાળુ પર મુકવું.

ફોટોગ્રાફ.

૯૩-ફોટોગ્રાફ છબી સાફ કરવા દારૂનો અર્ક અથવા સ્પીરીટ ઓફ વાઇનમાં ૩ અથવા નરમ કપડું ઘોળી નુછવાથી સોજ દીશે છે.

ઝાંખા પડેલા ફોટોગ્રાફને ચળકટા કરવા મીણને આતશ પર પાતણું કરી કાચ ઉપર પાંચરીને તે પર ઠંડું પાણી રેડવાથી સુકાઇને અંધાઇ ન્યા પછી ફોટોગ્રાફ (છબી) ને ઉપર દાખી કાઢવાથી ચળકટી થશે.

છબીના કાડાં મેળા થયેલા પાંડિતો ગર સુકો અથવા સહેજ પાણીમાં ભીનવી નુછવા લેવો.

શાહીના ડાઘ કાઢવા ઓકજેલીક એસીડ પાણીમાં ભેળા પીછી વડે લગાડવી.

કાડાં પરથી ઉઘેડવા માટે પાણીમાં ઘોળી રાખવી.

કાડાં પર વળગાડવા માટે પાછળ વળગાડવામાં આપેલો કાંચખી જાતનો ગુંદર યા પેસ્ટ વાપરવો.

ક્રેમ ગીલીટની તથા સાદી સાફ કરવી, સમારવી.

૯૪-ગીલીટની ક્રેમ સાફ કરવા ઘેલ તેલ કે સાલીડ તેલ કપડાં યા પીછીએ લગાડી તુરત નુછી નાખવું, અથવા ટરપીનટાઇન કે સ્પીરીટ ઓફ વાઇન સહેજ ગરમ કરી સ્પંજે લગાડવું.

છડાંની સફેદીમાં એક ચમચો બેક્ટીંગ સોડા મેળવીને સ્પંજે લગાડી સાફ કરવું, જોઇએ તો સોડાને બદલે સફેદી સાથ જવેલ વોટર પછવાડે લખેલું છે તે ભેળાને નરમ પીછીએ ધસવાથી સોજ થાય છે.

ગીલીટ ચળકટી કરવી પાણી એક પાંચટમાં ગધકની ભુકી જટલો સોનેરી રંગ થાય તેટલી ભેળાને તેમાં લસણની ઘે ત્રણ કળીઓ અથવા ઘે કાદા કાપીને બહુ સામટું ચુહલા પર ઉકાળાને ગાળી કાઢી ઠંડું થયા પછી નરમ બ્રશે તે લગાડવાથી સોનેરી રંગ ચઢશે. દારૂના અર્કમાં થોડાં ટીપાં એમોનીઆનું પાણી ભેળા લગાડીને વરસાદનાં પાણીએ નુછી તડકે સુકવવી.

સોનાંની ભુકી સ્પીરીટમાં ભેળાને નરમ પીછીએ લગાડવી, અથવા પાતલો તેલનો હાથ લગાડ્યા પછી તુરત ઉપર સોનાનો વરખ ધણો પાતલો આવે છે તે ૩ વડે ઉચકીને ક્રેમ ઉપર વળગાવી દેવો, હાથમાં છુટો પકડવાથી તે વરખ સુથાઇ જાય છે, તેમજ સોનેરી રંગ ભેળેલું તૈયાર પાણી મળે છે.

સોનેરી રંગનું વારનીશ બનાવવા દારૂના અર્કમાં કેસર એક ભાગ, રેવનચી Gamboge બે ભાગ ને બે જાતના ગુંદર Gum Mastie & Gum Sandrach સર્વે પીગળાવી પાતણું વારનીશની

માફક ક્રેમ અથવા સાદાં લાકડાં પર લગાડવું, સરકાએ ઘોષ પેરેશીને પોલીશ કરવી.

મચ્છર તથા માખીને બેઠ્ઠી અટકાવવા લોરેલ ઓઈલ Laurel Oil લગાડવું, એના વાસે આવશે નહિ.

માખી કે મચ્છરના ડાઘો કાઢવા કાંદાનું બાફેલું પાણી લઈ નુછવું, એથી ક્રેમ પર ચળકાટ આવશે. પાણી દોઢ ચમચામાં એક ચમચો સ્પીરીટ ને અધી ચમચી લવંદરનું તેલ ભેળી સ્પષ્ટ નુછવાથી ડાઘો જશે.

લીંબુનો રસ ઘસીને લગાડ્યા પછી પાણીમાં સ્પષ્ટ બોળી નુછી નાંખવું, માખના ડાઘ પણ એ રીતે નીકળશે, સોનેરી ગીલીટવાલી કાઠખી ચીજો પર એમ કરવું.

ગીલીટવાલી ઘણી જુની ક્રેમ સોજી નહિ થઈ શકે તો ક્રેમ પોલીશમાં કાળા અથવા લાલ રંગની ભુકી મેળવીને તે પર પીછીએ ખરોખર લગાડવાથી ક્રેમ પાછી તદ્દન નવાજ રંગની થશે. કાઠખી જાતની ખરાબ થયેલી ક્રેમ પણ એ રીતે સોજી થશે.

ક્રેમ ભાંગેલી પ્લાસ્ટર અથવા લાકડાની ને પાછી આખી કરવા પ્લાસ્ટર ઓફ પેરીસની ભુકી પાણીમાં ઘટ મેળવીને ભાંગેલા બાંચામાં પુરીને છરી વડે થાપી ક્રેમની પટી કે તરાંહ જેવી હોય તેને મળતું અને તેમ કરીને સુકાયા પછી, જેવો ક્રેમનો રંગ અથવા ગીલીટ હોય તે લગાડવાથી પાછી આખી થઈ જશે.

જુની ક્રેમ સાદી પટીવાળી હોય તો તે પર કાઠ જાતનો સોજો રંગ લગાડીને તેની ઉપર કાઠખી જાતની સાધારણ કપડાંની લેસ પટી ઉપર ફરતી વળગાડી દઈને તે પર પાછો તેવોજ અથવા બીજી જાતનો ઘેરો કે ખુલ્લો રંગ પીછી વડે લગાડવાથી ક્રેમ નકસીની જેવી દીશે છે.

ક્રેમમાંથી પીકચર, ફોટોગ્રાફ વિગેરે કાઠીને સાફ કરવા માટે પછવાડે જડેલા પાટીઆં, કાગળ ઉમેડી ધુળ, કચરો વિગેરે સાફ કરી નુછીને પાછાં તેજ મુજબ જોડવી પછવાડે બીજું નવું જાડું આઉન કાગળ વળગાડવાથી પીકચરો પાછાં સોજાં દીશે છે, કસારા, ઉધછ કંઈ લાગેલું હોય તે પણ નીકળી જશે.

ક્રેમ ખારીક નકસીવાલી કાળાં લાકડાંની બનાવેલી સાફ તથા પોલીશ કરવા માટે સરકો, બેલ તેલ ને ટરપીનટાઇન ત્રણે સરખાં વજનનું ભેળી પીછી વડે નકસીના ખાચાઓમાં અંદર તથા બહાર ચાર છ મહીને લગાડવાથી સોજી રહેશે, એજ રીતે લાકડાંના નકસીના સામાનને પણ સાફ તથા પોલીશ કરવો. બેલ તેલ તથા લીનસીડ ઓઈલ બંને એકજ છે.

પ્રકરણ ૧૪.

લખવા વાંચવાની તથા કાગળની ચીજો, શાહી,
પેનસીલ, ટીકીટ, નોટ પારખવી, ગાયન તથા
વાજાંત્રો વિગેરે.

૬૫-શાહી જગડેલી સુધારવા કાર્બોનેટ ઓફ પોટેશ Carbonate of Potash થોડો નાખવો.

શાહી બંધાઇ ગયેલી પાતલી કરવી સહેજ સરકો રેડવો, લવંગનું તેલ અથવા ક્રીઓસોટ Creosote નામની દવાનાં થોડાં ટીપાં નાખવાથી સહી બંધાઇ જશે નહિ.

કુગ આવતી અટકાવવા માટે સ્પીરીટ ઓફ વાઇન થોડો નાખવો. શાહીની બાટલીમાં ખીલો નાખી રાખવાથી શાહીમાંની એસીડ ખીલા ઉપર ચઢી જવાથી તે સોજી રહે છે અને તે શાહીમાં સ્ટીલ પેન બોળાને વાપરેલી કીટાઇને ખરાબ થતી નથી. સેલીસીલીક એસીડ ભેળ્યાથી સોજી રહેશે.

ખડીઓ સાફ કરવો ગરમ પાણી રેડીને થોડો વખત રાખીને ઘોઘ નાખવું એ રીતે અંદરનો કચરો થરો નીકળશે, ડાઘ નીકળે નહિ તો પાણી સાથે વોશીંગ સોડા લેવો.

રૂપાંના ખડીઆ પરથી શાહીના ડાઘ કાઢવા ક્લોરાઈડ ઓફ લાઇમ Chloride of Lime ની ભુકી પાણીમાં નાખી ઘટ થાય તે લગાડવી.

લીંબુ લગાડવાથી પણ શાહીના ડાઘો નીકળે છે, અથવા મેચી-સનો સળગાવાનો ભાગ પાણીમાં ભીંજીને ડાઘ પર ઘસવાથી નીકળશે. હાથના ડાઘ માટે વૈદકમાં છે.

ખડીઆ સાફ કરવા માટે ખીજી રીતો કાચ તથા કેડીના વાસણમાં ભુવો, ભાગેલા વળગાડવા માટે પણ આપેલું છે.

જાત જાતની શાહી.

બ્લુ શાહી બનાવવા ટંબલર ભરીને પાણીમાં એક ચમચી પ્રશ્યન બ્લુ Prussian Blue રંગ ભેળી લખાય તેટલું પાતળું કરવું એમા થોડીક ઓક્ઝેલીક એસીડ Oxalic Acid નાખવાથી બ્લુ બ્લેક રંગની શાહી થશે. ગુલીથી પણ બ્લુ શાહી બને છે.

કાળી શાહી માટે લોગવુડના છોડીઆમાંથી કાઢેલો અર્ક એક ઓસ તે બાઇક્રોમેટ ઓફ પોટેશ Bichromate of Potash ૫

ઔસની બારીક ભુકી કરી એક બાટલી પુકાં પાણીમાં સર્વે પીગ-
ળાવ્યાથી તદ્દન કાળી શાહી બને છે.

માયફળની ભુકી ચાર ઔસ, હીરાકસી એક ઔસ, ગુંદર Gum
Arabic એક ઔસ, સફેદ બારીક ખાંડ અર્ધો ઔસ, તથા લવંગની
બારીક છુદેલી ભુકી થોડીક સર્વે સાથે ભેળી એક બાટલી પાણીમાં
બે ત્રણ કલાક રાખ્યા પછી વાપરવા જેવી તૈયાર થશે.

ખાંડના એકસરખા વજનનું પાણી લઈ સુહલે ગરમ થાય ને
તેમાં ગંધકના તેજબ Sulphuric Acid નાં થોડાં ટીપાં નાખવા.

સરકામાં દોઢીઠ અથવા ધણુ થોડો વખત નાંખવાથી સરકો
કાળો શાહી જેવો થશે તે વડે અગત પડવે લખી પણ શકાય છે.

પીળા શાહી સ્પીરીટ એક વાઇનમાં રેવનચી ભેળવો.

ભુરા રંગની શાહી કાઠો Catechu પાણીમાં ઘટ પીગળાવવો.

લાલ શાહી કીરમજ એક ઔસને અર્ધી પાંછટ ગરમ પાણીમાં
પીગળાવી તદ્દન ટકુ પડે ને પા પાંછટ લાઈકર એમેનીઆ ભેળીને
થોડા કિવસ રાખીને વાપરવી.

લીલી શાહી સોજ બ્લુ ને પીળા ભેળ્યાથી બને છે.

જાળુડી શાહી માટે લોગવુડના છોડીઆને પાણી સાથ સ્ત્રોંગ
ઉકાળ્યા પછી તેમાં થોડી ફટકડી નાંખવી.

કદી ભુસાય નહિ તેવી શાહી બે ઔસ લાખ, એક ઔસ
ટંકણુ ખાર, અઢાર ઔસ પાણી સાથે ઉકાળીને ગાળવું તેમાં બે ઔસ
પાણીમાં થોડીક ગુલીની ભુકી ને એક ઔસ ગુંદર Gum Arabic
પીગળાવી ઉપલાની સાથે ભેળીને વાપરવું.

નાઇટ્રેટ એક સીલ્વર Nitrate of Silver દોઢ ઔસને લાઇકર
એમેનીઆ Liquor Ammonia સાથે પીગળાવ્યાથી બનશે; રંગ
આપવા સારૂ આરકીલ Archil એક ઔસ ને ગુંદર અર્ધો ઔસ
ભેળવાથી કદી પણ ભુસાય નહિ તેવી શાહી થશે.

શાહીની ભુકી બનાવવી એક ઔસ હીરાકસી, ચાર ઔસ
માયફળનો બારીક ભુકો, એક ઔસ ગુંદર ને અર્ધો ઔસ ઝીણી
ખાંડ ને થોડીક લવંગની ભુકી સર્વેને બારીક વાટી ભેળીને સીસીમાં
ભરી રાખી ખપ પડે ત્યારે પાણીમાં નાંખીને શાહી બનાવવી; એક
પાંછટમાં બે ઔસને સુમારે લેવી.

છાપવાની શાહી પકાવેલો મેસ જેવો કાળો રંગ Black Pigment
કહે છે તેમાંથી બને છે.

શાહીથી લખેલું ઉડી જઇ પાછું વચાય તે માટે ગંધકનો
તેજબ Sulphuric Acid એક ઔસને પાણી વીસ ઔસમાં ભેળી
કવીલ પેને લખવું, તે લખેલાંને સહેજ તાપ દેખાડવાથી સારી રીતે
વંચાશે.

ફટકડીના પાણીએ લખી કાગળ યા કપડું સુકાવા દેવું, અક્ષર દીસતા નથી પણ પાછું પાણીમાં ઓળવાથી સહેલાઈથી વંચાય છે.

પાણી વીસ ઔંસમાં પોટેશ પ્રોમાઇડ Potash Bromide એક ઔંસ અને હીરાકસી એક ઔંસ મેળવી તેનાથી લખેલું પણ ઊપલી રીતે તાપ બતાવવાથી ભુરા રંગના અક્ષર દીશે છે.

કાંદાના રસમાં ઓળીને લખેલું દીશતું નથી, તાપ દેખાડવાથી પીળા અક્ષર વંચાશે પણ ઠંડું થતાં પાછા અક્ષર ઉડી જશે. લીંબુના રસમાં પણ સ્ટીલ પેન ઓળીને લખેલું એજ મુજબ થશે. દુધે લખેલું દીશતું નથી પણ તાપ લગાડવાથી અક્ષર કાળા થશે.

સોનેરી તથા રૂપેરી શાહી એમાંના વરખનાં પતરાં લઈ તે એક ભાગની સાથે નાઈત્રો હાઇડ્રોકલોરીક એસીડ Nitrohydrochloric Acid ત્રણ ભાગમાં ભેળી રાખી એસીડ ઊડી જાય તે તેમાં ઇથર Ether નામની દવા થોડી નાખી ખુબ હલાવ્યા પછી કોમળી જતનું તેલ ભેળી વાપરવી. કોઈખી એસીડ વાપરતી વખતે સભાળવું.

સોનેરી માટે ખીજી રીત-ગોલ્ડ સાઇઝ લઈ કાગળ પર લખીને તે સુકાયા પછી મોઢા વડે બાફ આપવાથી સહેજ ભીનું લાગે કે તુરત સોનેરી વરખ લઈ ૩ વડે તે લખેલાં ઉપર દાખી દેવો.

કોપી કરવાની શાહી માયફળની લુકી ત્રણ ઔંસ, હીરાકસી એક ઔંસ, ગુંદર એક ઔંસ ને પાણી અર્ધો જલનમાં આઠ દીવસ વેર બધું મેળવીને પીગલ્યા પછી વાપરવું.

શાહી કાગળ ઉપર કુટી નીકળતી અટકાવવા માટે ફટકડીનાં પાણીમાં કાગળ ઓળી સુકાવને વાપરવું.

સ્ટીલ પેન, શાહીની પેન, સુખડપેન.

૯૬-સ્ટીલ પેન નીખ નવી વાપરવા આગમચ મેચીસ સળગાવીને અણી ઉપરથી ગરમ કરવી.

હોલ્ડરમાં પોવા આગમચ સહેજ તેલ લગાડવાથી અંદર કીતાશે નહિ.

લખ્યા પછી નીખને હંમેશાં કપડાએ તુછીને મુકવાથી તે પરની શાહી નીકળી જવાથી લાંબો વખત વેર ખરાબ થતી નથી.

જુની કીટાયલી સાફ કરવા પોલીશનું ઝીનું કાગળ ધસીને પછી મીઠું તેલ લગાડી તુછી નાખી ચામડાના ટુકડાએ ધસવાથી ચળકટી થશે.

કવીલ પેન પક્ષીનાં પીછાંની બનાવેલી લખવામાં વપરાય છે, નરમ કવીલને ફટકડીના પાણીમાં ઓળવાથી કઠણ રહેશે, સાફ કરવા માટે ગરમ થુલામાં ઉપર હથે ધસવી: દાંતકોનરની પણ ઉપલી રીતે કઠણ કરવી.

૬૭-શાહીની પેન Fountain Pen માં શાહી સુકાઈ જઈ વપરાય નહિ તે તેના બાજો છુટા પાડી થોડો વખત સરકામાં બોળાને પછી ગરમ પાણીમાં ઘોઈને પાછી શાહી ભરી વાપરવી.

ચીરાઈ ગયલી સાંધવા માટે સેલ્યુલોઈડની ચીજોમાં જીવો.

૬૮-સુખડ પેનની બનાવટ, પ્લમ્બેજો Plumbago તેને સાફ વપરાય છે અથવા સીસું Black lead ને લાખના પતરાં Shellac તાવીને મેળવ્યાથી બનશે; લાખને બદલે સુરમો Anti-mony પણ વાપરે છે.

કોપીઈંગ પેન, સુખડ પેનથી કાગળ પર લખીને તે પર ભીના-યલું બ્લોટીંગ પેપર દાખવાથી શાહીની માફક લખેલા અક્ષરો દીશે છે અને જલદી ભુસડાતા નથી.

સ્લેટ તથા બ્લોટીંગ પેપર.

૬૯-સ્લેટ લખવાની પાણી વડે ઘોઈને ઘસા વિગેરે કાઢવા સાફ સમુદર શીન પાણી સાથે ઘસવું.

બ્લોટીંગ પેપર કપડાની ચીનડી ને સોડાખારનું ઘટ પાણી મેળવ્યાથી બને છે.

કાગળ તથા લખવા વિષે.

૧૦૦-કાગળ પર લખેલું ઘણા વરસનું જીનું દીશે તેમ કરવા માટે શાહીમાં સહેજ કેસર ભેળી વાપરવી, સુંઘી જોવાથી તે પરખાશે.

કાગળ પર સુખડ પેનનું લખેલું લાંબો વખત સુધી ઝાંખું પડે નહિ તેમ કરવા લખ્યા પછી તે પર જીલ ફેરવવી અથવા તેા મોઢાં વડે બાફ આપવો જેથી અક્ષર વધુ કાળા બનશે.

મલાઈ કાઢી લઈ વધેલું દુધ તે લખેલાં ઉપર પીછી વડે પાતળું લગાડી સુકાવ્યાથી સુખડ પેનના અક્ષર ઝાંખા પડશે નહિ, ઇંડાની સફેદી લગાડવાથી પણ અક્ષર સારા રહેશે; વારનીશનો હાથ મારવો.

ચીકાશના ડાઘ પર ચાક છાંટી સફેદ કાગળ ઢાંકી ગરમ અસ્ત્રી ફેરવવી.

કાગળ સાધારણને જાડા ચર્મપત્ર Parchment paper જેવું બનાવવા ગંધકના તેજબમાં બોળાને તુરત એમોનીઆનાં પાણીએ ઘોઈને સુકવી નાંખવું અથવા સાદાં પાણીમાં ઘોવું. સાથુનાં પાણીએ ઘોઈને સુકાવ્યાથી પણ કાગળ જાડું થશે.

જાડાં કાગળની ગળણી ગાળવાની બનાવવા જોળ ચકરડું જોઈયે તેટલું મોટું કાપીને દબાવવાળાને પછી પાછું વાળવાથી ત્રણ ખુણીઆવાળું બને કે ઉલું હાથમાં ધરી ખુલ્લું કીધાથી ગળણી જોવો.

ઘાટ થાય છે નીચલી અણીમાં જોઈએ તો કાણું પાડી વાપરવું. બીનાઈ નરમ થાય તો કપડાંનું પડ તે મુજબનું કાપી અંદર સાથે મુકવુંથી ઊંચું રહેશે.

કાગળ આતશમાં બળે નહિ તેવું કરવા ફટકડીનાં પાણીમાં ઘોષને સુકાવવું.

વારનીશ લગાડવા ટરપીનટાઇનનાં તેલમાં મીણ પીગળાવી લગાડવું.

કાગળ વોટર પ્રુફ પાણીમાં ભીનાય નહિ તેવું, કોઈખી જાતનાં તેલને જેસ પાડીને પીછી વડે કાગળ પર લગાડી સુકાવ્યા પછી વાપરવું અથવા સાબુ ઉકાળેલું ઘટ પાણી પીછી વડે લગાડી સુકાવ ને ફટકડીનું પાણી લગાડવું, સાબુ ઉકાળેલાં પાણીમાં સરસ ને ગુદર થોડોક પીગળાવી કાગળ યોળી કાઢી સુકાવવું.

જુનાં લખાણો કાગળ પરનાં ઝાંખાં થયેલાં નીચલી રીતે પાછાં વાચી શકાય છે; માયફળની બારીક ભુકી વાઇન દારૂમાં પીગળાવી સ્પંજ વડે તે કાગળ ઉપર લગાડવી.

જુના કાગળો ધરધટુ ઉપયોગમાં લેવાં તકીઓ બનાવવા પાતલી લાંબી ચીપો કાપી છરી અથવા કોઈ ચીજ પર જોળ વિટાળી કાઢી લઇ બધો એકથો ઢગ કરી કપડાંમાં ભરવું.

કાગળ યા ચોપડીનાં પાનાની કીનારી રંગીન બનાવવી કોઈખી રંગની શાહીમાં નાનો દાંતનો ત્રણ યોળી શાહી ખ ખેરી કાઢી સહેજ ભીનાયેલો હોય ને ચોપડી તાઈટ બંધ કરી તે પર ફેરવી જવો.

પેનસીલનું લખેલું ભુસાડવા માટે પાંઉનો ગર પણુ રબરની માફક ઉપયોગમાં લેવાશે.

છાપેલી કાળી શાહીના ડાઘ ટરપીનટાઇન અથવા બેનઝાઇનનું તેલ લગાડવાથી જશે.

શાહીનાં લખેલાં ઉપર ઓકઝેલીક અથવા સાઇત્રીક એસીડ લગાડવાથી લખેલું નીકળી જાય ને બ્લોટીંગ પેપર દાખવું.

શાહીના ડાઘો કાગળ પરથી કાઢવા નીમક ધસવું.

ફૂટ કે બેરીઝના ડાઘ પર મેચીસ સળગાવી દુરથી લગાડવી.

ચીકાશના ડાઘો પર પુલર્સ અથ' કે ગરમ ટરપીનટાઇનથી કાઢવા પછી દારૂનો અર્ક લગાડવો.

લાલ શાહીના ડાઘ એક ચમચી પાણીમાં બે ત્રણ ટીપાં નાઇત્રીક એસીડ ભેળી પીછી વડે લગાડી સોજ પાણીએ તુછવું.

પોસ્ટની ટીકીટ ઉઘેડવી, સીલ મારવું.

૧૦૧-ટીકીટ વળગેલી કાઢવા તે પર પાણીનાં થોડાં ટીપાં નાંખી બીનવી રાખવી: ગરમ અસ્ત્રી ફેરવવી યા ગરમ પાણીની વરાળ આગળ ધરવાથી ટીકીટ જલદી નીકળી આવે છે.

વાપરેલી ટીકીટ પારખવા તે પર કેરોસીન તેલનું ટીપું નાખતા ગમે એવો ઝાંખો છાપ હશે તે પણ ખરોખર દીશે છે.

૧૦૨-કાગળ પર સીલ મારવું. લાખની લાકડી આવે છે તે ગરમ કરી તવાઇને પાતળી થાય કે તુરત લગાડીને તે પર જેખી જતનું સીલ કરવું હોય તે દાખી દેવું, નરમ હશે તો તેમાં સીલના કોતરેલા અક્ષર દબાઇને આખા ખરોખર દીશે છે. લાખ ઠંડી પડતાં પાછી બધાઇ જાય તો તે પર સીલ મરાતુ નથી, સીલ પર કોતરેલા અક્ષર ખરોખર વચ્ચાવ તેમ પાડવા જોઇએ.

લાખ વળગેલી કાઢવા પાછી ગરમ કીધાથી નીકળે છે.

કપડાં પર પણ ઉપલીજ રીતે સીલ મરાશે. લાખ બનાવવા આગલ આપેલું છે.

કાગળની બનેલી ચીજો, નકલ કરવાનાં કાગળો.

૧૦૩-કાગળનાં લાઇટ પર ધાંકવાનાં શેડ તથા કાર્ડબોર્ડની ચીજો મેલી થયેલી અથવા પીછી વડે સાફ કરવાં; ઘણાં મેલાં લાગે તો ઠંડા પાણીમાં સ્પર્શ બોળીને નુછવા પછી લગભગ સુકાવા આવે ને તે પર ખારીક આટો છાંટવો; તદ્દન સુકાઇ જાય ને રેશમી કપડું, શેમોઅ લેધર અથવા ફ્લેનલ વડે નુછવાથી તે પર પાછો ચળકાટ આવશે. સુકું થયું ધસવાથી પણ મેલ નીકળી સાફ થાય છે.

કાર્ડબોર્ડ અથવા સાખા Fibre ની બનાવેલી ચીજો ઉપલી રીતે સાફ કરવી, ફ્રેન્ચ પૉલીશ લગાડવાથી પણ સોજ દીશે છે, પેપરમાશે Papier Mache કાગળની ચીજો સાફ કરવા ઓલીવ ઓઇલ ને ઘઉંના આટાનો પેસ્ટ ધસડીને વલગાડ્યા પછી સોજ કપડાંએ નુછી રેશમી કટકાએ પૉલીશ કરવો.

૧૦૪-નકલ કરવાના કાગળ ત્રેસી ગ પેપર Tracing paper બનાવવા માટે સ્પીરીટ ઓફ ટરપીનટાર્ઝન એક ઐસ અને તેટલાં વજનનું કેનેડા બાલસમ Canada Balsum લેળી ધીમા અગાર પર ગરમ કરીને નરમ પીછી વડે ઝીણા કાગળ Tissue paper ની એક બાજુ લગાડી સુકાય ને કોઇ પણ તરાંહ ચીતારી લેવા અથવા લખેલું ઉતારવા સાફ વપરાશે.

કાગળાં કાગળો કાર્બન પેપર Carbon Paper તૈયાર પણ આવે છે જેને બે સાદા કાગળની વચ્ચે મુકીને લખવાથી ઉપર મુજબનું નીચેના કાગળ પર લખેલું વચ્ચાશે. બે ત્રણને ગાલે તેવા કાગળો મુકવાથી તેટલાં કાગળો પર એકઠી વખતે લખેલી નકલ ઉતારી શકાય છે.

નોટ ખરી બોટી પારખવી.

૧૦૫-ખરી નોટ ઉપર સાચેનાઇડ ઓફ પૉટેશ પાણીમાં પીગળાવી પીછી વડે લગાડવાથી જેવીને તેવીજ રહે છે, બીજીને નકલ

કાચેલી ઉપલી મેળવણી લગાડવાથી સાદું કાગળ થઇ બધું છાપેલું હિડી જશે એ ચીજ ઝેરી છે માટે સંભાળી વાપરવી. બંધે બાળુ જીલ લગાડવાથી નોટમાંની વોટર માર્ક Water mark ખરી હશે તો ઉજરડાંમાં દીશે છે, ખોટીની તે મુજબ દીશતી નથી.

ટાઈપ રાઈટર.

૧૦૬-ટાઈપ રાઈટર ચાલુ વપરાતો હોય તો તેમાં અવાર નવાર તેલ બધા સાંધા, સ્ક્રૂ વીજેરેમાં નાખવાથી કઠણ થતો નથી; વપરાતો નહિ હોય ત્યારે સહેજ વેસલીન લગાડી રાખવાથી કીટ તે પર ચઢશે નહિ.

એ હાથે પ્યાનો વગડવાની રીતે આદત પાડવાથી ઝડપે લખાય છે. સ્વેટનું રોલર હોય તો તે પર એક સોળું કાગળનું પડ વિટાળી રાખવું જેથી અક્ષરો ઠોકાઈ ને સ્વેટ પર ખાડા પડતા અટકે છે.

ઉપલાં નકલ કરવાના કાગળો દરેકનાં પડમાં લખતી વખતે મુકવાથી જોઈએ તેટલી કોપીઓ સામટી એકી વખતે ઉતારી શકાશે.

રીખનને લગાડવાની શાહી ખનાવવા કાળો રંગ Aniline black પા ઐસ ને દાડના અર્ક સાત ઐસમાં પીગળાવી, તેટલાજ વજનનું ઘટ ગ્લીસરીન ભેળીને રીખનને ટેબલ પર સરખી પાથરી ને દાંતના બ્રશ વડે એક સરખી પચાવ્યા પછી સુકાય ને વાપરવી.

કાગળ, ચોપડીમાં ઊંધઈ થતી અટકાવવી.

૧૦૭-કાગળ અથવા ચોપડીની કપ્પાટમાં નીચલી કાંઈખી ચીજો નાખવાથી ઊંધઈ લાગશે નહિં તંબાકુ, કાળાં મરી, કપુર, નેફથલીનના ઔલ, ઇન્સેક્ટ દીસ્ત્રોઈંગ પાઉડર પણ ચોપડીમાં છાંટવા વપરાય છે.

ફેરોસીન તેલ, ટરપીનટાઈન અથવા તો લવંદરનું તેલ કંઈ પણ કપ્પાટના ફાંદીઆ ઉપર છાંટવું યા તેમાં કપડું ભેળીને નુછી નાખવાં.

ફેરમલીન અથવા મેથીલેટેડ સ્પીરીટ પીછી વડે લગાડવાથી ઊંધઈ થશે નહિ તેમજ ડ્રુગ પણ ચોપડીનાં પુઠાંઓ પર એ લગાડવાથી આવતી નથી.

ચોપડીઓ થોડે વખતે તડકે મુકી સાફ કરવી. ચોપડીઓ જોડવાતી વખતે દરેક બાબતોને લગતી જેવી કે તવારીખ, કવિતા, વાર્તાઓ વિગેરે જુદી જુદી મુકવાથી શોધવા માટે ઝાઝી મહેનત પડતી નથી, સઘળી ભેળીને મુકવી નહિ.

ડ્રુગ અથવા ઊંધઈ થતી અટકાવવા માટે કાંઈખી જાતનું સુગંધી તેલ છાંટવું, ડ્રુગ આવેલા ચોપડીનાં ચામડાનાં પુઠાંઓ સાફ કરવા માટે સ્પીરીટ ઓફ વાઇન પીછી વડે પાતલી લગાડવી; લવંદરનું તેલ લગાડવાથી પણ ડ્રુગ નીકળે છે. ડાઘો કાઢવા કાગળમાં જીવો.

ચામડાંનાં પુઠાં સાફ કરવા માટે બે ભાગ પાણી અને એક ભાગ ઇંડાની સફેદી ભેળી વાપરવું, બીજી રીતો માટે ચામડાંમાં જીવો.

કાગળની બનાવટ, હલકાં સાફ જુનાં કપડાંની ચીંદીઓ વપરાય છે, ઘણાં સોજાં બનાવવા સોજું લીનનનું કપડું વાપરે છે.

રાગો તથા ગાયન.

૧૦૮-જુદા જુદા રાગો વજાડવાના યા ગાયનમાંથી કેટલીક મનપસંદ લીટીઓ (લાઇન) ચુંટી કાઢી જાત જાતની એકઠી કરી સામગ્રી ગોઠવીને પાછો એક નવો ને મનપસંદ રાગ આપણે બનાવી શકીએ છીએ. ઇંગ્રેજીમાં તેવા ઘણાક રાગોને ચુંટીને સામગ્રી એક કીચેલો આવે છે જેને Melodious Melodies અને બીજા કેટલાંક તેવાં નામો આપે છે. ઇંગ્રેજી મ્યુઝીક હાથે લખતાં આવડતું હોય તો તેની સાદી લીટીવાલી ચોપડી લઈ તેવા પસંદ પડતા રાગોમાંથી ગમે એટલું ચુંટી કાઢી સાંમતું લખી લખને વજાડવું.

વાજાંત્રોની સંભાળ.

૧૦૯-પ્યાનો Piano સંભાળથી રાખવો, ઘણી હવા સરદી લાગવા નહિ દેવી, વજાડવાની (નોટસ) ઉપર ફેલેનલના કપડાંની તેના માપની પટ્ટીએ હમેશા ઢાંકી રાખવી, સરદી ને બીનાશને લાંબે કાંઈ વખત નોટસ વાગતી નથી તે વખતે જરા દુરથી સગડીનો સહેજ તાપ લગાડવો. કળી ચુનાનો એક નાનો ગાંગડો મોટા બાકસ અથવા મોટી કોથળીમાં ભરીને પ્યાનાની અંદર સંભાળીને મુકવો જે બીનાશ ચુશી લઈ ચુનો ખીલીને છુટો આટા જેવો થઈ જાય ને બદલવો; ગરમી આપવા માટે ઇલેક્ટ્રીક લાઇટનો બદલ સળગાવીને અંદર કોઈ કોઈ વખતે મુકવો.

એથી ત્રણ મહિનાને સુમારે ટ્યુન Tune કરાવી સારા ઓર્ગનમાં રાખવો. કોઈ વખત ઉપર ઉઠીથી ખોલી સાફ કરવાથી ઊંધાઈ થતી નથી.

નેફથલીનના બોલ અથવા કપુર મુકવાથી ઉંધાઈ લાગશે નહિ, ટરપીનટાઇન ને બેન્ઝોલાઇન બેળીને પીચકારી વડે અંદર છાંટવું.

તારો કીટાયલા કપડાં વડે નુછવા, દરિયાની નજદીક હોય તો તેપર જલદી કાટ ચઢે છે.

નોટસ ઉપરનું હાથીદાંત પીળું થયલું સાફ કરવા ફેલેનલના ટુકડા પર થોડી સ્પીરીટ કે કોલોન વોટર નાંખીને ધસવું અથવા તો લીંબુનો રસ ને કળી ચુનો કપડાં પર થોડો લખને ધસવાથી સફેદ થશે. હાથી-દાંતમાંથી બીજું મળશે.

પેડલ Pedal પગે દાખતાં ધસાતાં હોય તો તેલને બદલે કાળા નરમ સુખડ પેને બાજુએ ધસવાથી સહેલાં થશે.

ઘણી જુની પ્યાનાની સકલાત Felt તારો સાથ ચાલુ અડડતાં દબાઈ ગયલી ને જાડી પીન અથવા સુષ્ક આ વડે પાછી રવાંટી ઉભી કરવાથી પ્યાનાનો અવાજ સુધારી શકાય છે, પણ આખું ચોકડું બહાર કાઢતાં આવડે તેનાથી થઈ શકશે.

લાકડાંને પોલીશ કરવા ઘેલ તેલ, ટરપીનટાઈન ને સરકો ત્રણે સરખાં વજનનું ભેળી નરમ કપડાંએ લગાડી શેમોઆ લેધરે નુછી નાંખવી, એ મુજબ વાયોલીનને પણ પોલીશ કરી શકાય છે.

વાયોલીનમાં ઉંઘડ લાગેલી કાઢવા હાઇડ્રોજન પરઓક્સાઇડ Hydrogen Peroxide નામની દવા પીચકારી વડે નાંખવી, ઊંઘડ લાગવાથી પડેલા બારીક છેદ પુરવા પાતલો સરસ લઘ તેમા બારીક લાકડાનો વહેર ભેળી વાપરવો, પોલીશ કરવા પેરેરીન ઓઇલ રેશમી કપડાંપર લઘ બધે લગાડવું.

અંદરથી કચરો કાઢવા નાની પીછી લેવી અથવા થોડા ચોખા નાખી હલાવ્યાથી ધુળ કચરો તેને વળગે ને કાઢી લેવા.

મેલી લાકડી વાયોલીન વજનડવાની ઘોવી, સાબુ કે ટંકણુ-ખારનું પાણી જાલકાં વાસણમાં રેડી તેમાં ઓળી રાખવાથી તારો પરનો ચીકાશ નીકળ્યા પછી સોજા પાણીમાં ઘોઈ નાંખવી; વજનડતી વખતે તારો લીસા રાખવા માટે રાજમનો ટુકડો તે પર ઘસવો.

તારવાલા વાજીત્રો હંમેશા ગરમ કપડામાં રાખવાં.

ઘોલનો અવાજ અરોખર નહિ નીકળે તો તાપ આગળ મુકવાથી ચામડું ટાઈટ થઈ અવાજ સુધરશે.

પ્રકરણ ૧૫.

ચામડાંની ચીજો સાફ તથા પોલીશ કરવી, જાત જાતના બુટો તથા રખર વિષે.

૧૧૦-ચામડાંની ચીજો જેવી કે ઘોડાનું હારનેસ, પટા વિગેરે નરમ રાખવા સાફ ઓલીવ ઓઇલ, મીઠું તેલ અથવા નીત્સ પુત ઓઇલ Neats Foot Oil તથા બનાવેલું આવે છે, એમાંનું કાંઈખી લગાડવાથી ચામડું નરમ થઈ લાંબો વખત ટકશે, અને તે પર ચળકાટ આવી સોજું દીશે છે. સરકો એક ભાગ ને ઘેલ તેલ એ ભાગ ભેળી લગાડવું.

ચીરા પડેલું ચામડું ગ્લીસરીનથી સરખું થશે, બુટ પોલીશ કરવાને બ્લેકીંગનો થોડો કટકો વાટી તેની ભુકી દુધ સાથે ભેળી અશે લગાડવાથી ચીરા પડતા અટકશે.

સાધારણ ચામડાંને માટે બુદરનું પાણી સાથે તેટલાંજ વજનની ઈંડાંની સફેદી ભેળી વાપરવી, અથવા ગરમ પાણી ને એમોનીઆ લેવો.

મોરોક્કો લેધર ઉપર ખાલીજ ઇંડાની સફેદી અમઠી યા કફ ચઢાવીને સ્પંજ વડે લગાડવી અથવા સરકો ને ઘેલતેલ ભેળીને વાપરવું. ચીકાશના ડાઘો પણ ઉપલી રીતે સફેદી લગાડી તડકે સુકવાથી નીકળે છે.

કડક થયેલું ચામડું એ લાઇમ Grey lime એક જાતનો ચુનો પાણીમાં ભેળીને એ ત્રણ વખત કપડાં વડે લગાડવો, અથવા એરંડીનું તેલ ગરમ કરી કપડાંએ પચાવીને તડકે સુકવાથી નરમ થઇ તેનો વાસ પણ નીકળી જશે. પટા ચામડાંના કડક થયેલા સાબુનાં પાણીમાં એક કલાક ભીનવી રાખ્યા પછી ટાંગી રાખી સુકવવા તે પર કાઠખી જાતની પોલીશ લગાડવાથી સોજા થશે.

કોથળો BAG ચામડાંના ખરાબ થયેલાં હોય તો સાબુનાં પાણીએ ઘોઘ કાઠખી જાતનાં તેલમાં ફેલેનલ ઓળી તે પર ખુબ પચાવ્યા પછી તદ્દનજ સુકાઈ જાય ને છુટની પોલીશના એ ત્રણ હાથ માર્યાથી નવો જેવો લાગશે અથવા ઉપલી કાઠખી પોલીશ લગાડવી. કાળાં ચામડાંને દુધ ને મીઠું તેલ સરખા વજનનું ભેળી લગાડીને સુકાય કે શેમોઆ લેધરે નુકસાન થઈ જાય.

ચામડું વોટર પ્રુફ પાણી પચે નહિ તેવું બનાવવાનીચલી કાઠખી પણ ચીજો વાપરવી એરંડીઈ લગાડવું, અથવા તો ઘેલ તેલ થોડું તેમાં પીળું મીણુ તથા રાજમ એક સરખા વજનનું લઈ ને તેથી એવડા વજનની બકરાંની ચરખી સર્વે ભેળી ચુહલા ઉપર તવાય ને ગરમ ગરમ ધસીને પચાવવું, એક ભાગ ચરખી ને સાત ભાગ નીતસકુટ ઓઇલ લેવું.

ઇડીઆ રખરના ઝીણા ટુકડા કરી કાઢવનાં વાસણમાં મીણુખત્તી બનાવવાની ચરખીને ચુહલે તાવી રખર ભેળી પીગળ્યા પછી વાપરવું.

ચામડાંની લાઇનીંગનો સામાન પણ પાછલ આપેલી કાઠખી રીતે સાફ થઈ શકે છે; જાશમાં કપડું ઓળીને ચામડાંને લગાડવા પછી સોજાં પાણીનાં કપડાં વડે નુકસાન નાખવાથી લાઇનીંગ સોજા થશે.

સરકો એક ભાગ ને ઘેલ તેલ એ ભાગ ઘુંટી ઘટ પેસ્ટ જેવું બનાવી લગાડવું.

ચીકાશના ડાઘો પર કલોરોફોર્મ, નવસાગર અથવા તો દારૂનો અર્ક કાઠખી સફેદ ફેલેનલ વડે લગાડવું. સ્પીરીટ ઓફ વાઇન પણ લગાડવાથી કાઠખી જાતના ડાઘો નીકળશે.

ચાક અથવા મેગનીશીઆની ભુકી દારૂના અર્કમાં ભેળી ઘટ બનાવી તે પર લગાડીને સુકાયા પછી જશે ધસી કાઢવાથી પણ ચીકાશના ડાઘો જાય છે એનજોલાઇન સ્પંજ વડે લગાડવાથી ચામડાં પરનો ચીકાશ નીકળશે. આતશથી દુર રહેવું.

પીળાં ચામડાં પરના ડાઘો માટે વેસલીન લગાડવું અથવા વાશીંગ સોડા દુધમાં પીગળાવી વાપરવો; કેળાંની જાલનો અંદરનો ભાગ ધસવાથી પણ ડાઘો નીકળશે.

કુગ ચામડાં પરની વેસલીન ફ્લેનલ વડે લગાડી ખુલ્લી હવાને તડકામાં મુકવું અથવા પાયરો ગ્લસરીન એસીડ Pyroglycerine Acid લખને ધસવી.

ચામડું ઉંદર કરડી ખાતા અટકાવવા સારૂ ઓલીવ ઓઇલ જે ભાગમાં મોરથુથુ એક ભાગ મેળવીને લગાડવાથી એ ઝેરી ચીજ આગળ ઉંદર આવતો નથી.

સફેદ ચળકટાં ચામડામાં ફાટ પુરવા ખાંડ રતલ પા, ગુંદર અર્ધા ઑંસ ને સફેદો રતલ અર્ધા લેવો; ખાંડમાં ગુંદર પીગળ્યા પછી તેમાં સફેદો મેળવી વાપરવું.

ચામડું વળગાડવું ગરમ પાણીમાં જવના આટાની લાહી બનાવી તેમાં સહેજ પાંતળો ગરમ સરસ ભેળવો; એ મેળવણીથી ટેબલ ઉપરનાં ચામડાં સારી રીતે વળગશે.

ચામડું છુટું પાડવું લોખંડ ને વળગેલું હશે તો કાસ્ટીક સોડા ને પાણીમાં ઉકાળી તેમાં બોળવું અથવા લગાડવાથી ચામડું નરમ થઇ નીકળી જાય છે. બીજી વળગાડવાની રીતો પાછલ આપેલી છે.

ઘડી વાળેલું ચામડું વળગી જતું અટકાવવા ગરમ પાણીમાં વાશીંગ સોડા ભેળીને ઘોષ ઇંડાંની સફેદીએ પોલીશ કરવું.

ચામડું ટકાઉ કરવા એક પાર્થિટ નેફથામાં એક ઑંસ સુકું કઠણ ચેરેશીન સાથ થોડા ટીપાં મીઠું તેલ ભેળી ખુટની ઉપર તેમજ તળી-આમાં લગાડવું.

ચામડાંની ફ્લાસ્ક કાચની સીસીઓ મુકવાની તેમાંની ચીજ ઢોલાઇ જવાથી કેટલી વખત સીસી વળગી જાય છે તેને તડકું યા તાપ સહેજ લગાડવાથી છુટી પડશે.

ચામડું કડક બનાવવા માટે સ્પીરીટમાં સફેદ લાખને પીગળાવી લગાડવી.

ચામડું નરમ રાખવા માટે હંમેશાં તેને કાષ્ઠી જતનું તેલ લગાડવું જેવું કે, ઓલીવ ઓઇલ, એરંડીંઉ, બેલ્લતેલ, ગ્લીસરીન વીગેરે. એ રીતે જલદી તતડીને ફાટતું નથી.

ચામડું ચુંચું અવાજ કરતું હોય તો ગરમ પાણીમાં ભીનવ્યાથી બધ થશે, તેલ લગાડવાથી વધુ અવાજ નીકળે છે. ખુટનાં તળીઆમાં એક નાની ટેકસ ઠોકવાથી પણ અવાજ બધ થાય છે પણ પગમાં ભોકાય નહિ તેની સંભાળ લેવી.

૧૧૧-પોલીશ કાળાં ચામડાંને કરવા ઈંડા બેની દાળ, સફેદી એક ઇંડાની, સ્પીરીટ ઓફ વાઇન એક મોટો ચમચો, ખાંડ એક ચમચી, સર્વેને ભેળી તેમાં કાષ્ઠ પણ જતની કાળા રંગની લુકી મેળવી ઘટ પેસ્ટ જેવું બનાવીને કાળાં ચામડાંના પટા, કાથળા, પોર્ટફોલીઓ વિગેરે ચીજો માટે એ વાપરવો. સરકામાં સરસ ચુહલા

ઉપર પીગળાવી તેમાં થોડું આઇસીંગ્સ મેળવીને પોલીશ કરવા વાપરવું.

પોલીશ કરવા સરકો ને પાણી વડે ચામડાંને ઘોઈને પછી ઇંડાની સફેદીમાં થોડું ટરપીનટાઇન ભેળીને લગાડવું.

હારનેસનો પેસ્ટ બનાવવા કાળી રાજમ મધપુડાનું મીણ એક સરખા વજનનું તાવીને તેમાં થોડી કાળા રંગની ભુકી ભેળી ચુહલે બધું મેળવ્યા પછી ઠંડું પડે ને તેમાં ખપ જોશું સ્પીરીટ ઓફ ટરપીનટાઇન નાંખી નરમ કપડાં વડે પોલીશ કરવા લેવું.

થોપડીનાં કાળાં પુઠાંને ચળકટાં કરવા એક ચમચે મીઠું તેલ અને બે ચમચા કાળી શાહી ભેળી સ્પંજે લગાડી સુકાવા દેવી, અથવા જોળ સરકો ને કાળી ભુકી Ivory Black ભેળી વાપરવી.

પીળાં ચામડાંના પેસ્ટ સાફ મધપુડાનું મીણ અઘ્રાં ઓંસ ખળખળતાં પાણીના વાસણમાં મુકીને તવાયા પછી તેટલાંજ વજનનું ઓલીવ ઓઇલ ને ચરખી નાંખવી.

ટરપીનટાઇન ને લવંદરનું તેલ બંને ચમચી સર્વે સાથે મેળવ્યા પછી ઠંડું થઇ ઘટ થાયને પછી વાપરવું.

કાળાં ચામડાંના પેસ્ટ માટે ઓલીવ ઓઇલમાં જોળ, કાળી ભુકી ને મોરચુથુનું તેલ થોડું મેળવી ઘટ બનાવવું.

પીળું ચામડું તદ્દન ખરાબ થયલું કાળું કરવું પાણીમાં એમોનીઆ નાંખી સ્પંજ વડે તે ઉપર લગાડીને ઉપરથી કાળી શાહી લગાડવી, સુકાયા પછી હલ્લે કેઈ પણ જાતની કાળી ખુટની પોલીશ સાફ કીધાથી ચામડું હંમેશનું કાળું રહેશે. ઇંડાની સફેદીમાં કાળી શાહી ભેળી લગાડી નુછવું.

વાશીંગ સોડા પાણીમાં ગરમ કરીને લગાડવાથી ઘેરો રંગ થશે.

પીળો રંગ કરવા માટે દુધમાં એમોનીઆ ભેળી વાપરવો, ખપ પડે તો બે ત્રણ વખત લગાડવો અથવા તો કેસર પાણીમાં થોડા કલાક બીનવીને રંગ ઓગળે ને તે પાણી વાપરવું, જોઇએ તો પટે-ટાની ઝાલ ધસવી.

કાળાં ચળકટાં ચામડાં પેટાં લેધરના નવા ખુટ પહેરવા આગમચ સહેજ તાપ આગળ ધરવાથી નરમ થઇ લાખો વખત ટકશે.

સાલીડ તેલ ને મીણ સરખા વજનનું ચુહલે તાવી ઠંડું પડે ને તેના સામતા વજનનું ટરપીનટાઇન ભેળી વાપરવું.

પેટાં લેધર સાફ કરવા સાધારણ મીઠું તેલ અથવા ઓલીવ ઓઇલ લેવું, દુધમાં સ્પંજ જોળીને લગાડવું વેસલીન કે માખણથી પણ નરમ થશે, સફેદ ક્રીમ સાથે બેલ તેલ ભેળી વાપરવું. ઘસા પડેલા કાઢવા કાળી શાહીને ઓલીવ ઓઇલમાં ભેળી લગાડવી. ચીરાપર સહેજ પેત્રોલ લગાડવું.

કાળાં કીડનાં ચામડાં માટે ઇડાંની સફેદી પાણી સાથે મેળવી વાપરવી. ઘણાં ખરાબ થયેલાં હોય તો કાળી શાહી ને ઓલીવ ઓઈલ લગાડવાથી સોજાં થાય છે.

પેરેશીન અથવા કેરોસીન તેલથી પણ ચામડું નરમ રહેશે, સુકાયા પછી પણ કડક થશે નહિ.

લેધર કલોથ ઘણું જીતું ઝાંખું પડેલું નીચલી રીતે સોજું થશે, એક તેલ થોડુંક લઈ તેમાં થોડાં ટીપાં ટરપીનટાઈનનું તેલ નાંખી ચુકેલે ઉકાળી પીછી વડે ગરમ ગરમ જીના ચામડાં પર લગાડી સુકાયા પછી એ ક્લિવસ રહીને મેથીલેટેડ સ્પીરીટમાં થોડું ઇડીઆ રબર પીગળાવી ઘટ પેસ્ટ જેવું થાય ને ઉપલાં ચામડાં પર લગાડી બીજા એ ક્લિવસ સુકાવ્યાથી તે નવાં જેવું થશે, અને વોટરપ્રૂફ પણ બનશે.

ઇડાંની સફેદી એક ને દાળ એનો ઘટ કદ ચઢાવી તેમાં જીન દારૂ એક મોટો ચમચો ખાંડ એક ચમચી ને કાળી બુકી Ivory Black ભેળી સર્વે સાથે વાપરવું.

પૉલીશ સુકાઈને કઠણ થયેલી હોય તો ટરપીનટાઈન, સરકો અથવા થોડુંક દુધ કદ પણ નાખવાથી નરમ થઈ વપરાશે.

જુટને પૉલીશ કે સાફ કરવા માટે બ્રશને બદલે જાડા ગાલી-ચાનો નાનો ટુકડો લાકડાંની જાડી પટ્ટી પર વિટાળી અથવા વળગાડીને વાપરી શકાય છે. મખમલ કે સકલાત વડે નુજવાથી ચળકશે, અથવા તેમાં ૩ ભરી ઝીણો તકીઓ કરી પૉલીશ કરવા વાપરવો.

જાત જાતનાં જુટો.

૧૧૨-જુટ નવાં પડી રહેતાં ચામડું સુકાઈને કઠણ થઈ જતું અટકાવવા માટે કોઈબી જાતનો ચીકાશ લગાડવાથી નરમ રહેશે, પહેરવા આગમચ ક્રીમ લગાડવાથી ચામડું ટકશે.

શુનો ઘાટ સરખો રાખવા હોખાંડની નરમ પટ્ટી યા વહેલ બોન Whale Bone જુટની લખાઈનું લઈ તેમાં ખોસવાથી પણ ચામડું યા કપડું વળી જતું નથી; કપડાં યા કાગળના કુચા અથવા ૩ જુટના આગલા ભાગમાં સરખા દાખીને ખોસ્યાથી પણ કોઈબી જુટનો ઘાટ સરખો રહે છે. લાંબાં વળી જતાં અટકાવવા ૩ ખેશવો.

ઢીલાં પડી પગમાંથી નીકળી જાય તો ચામડાનું માહજમ (સુખ-તળી) અંદરની બાજુ તળીઆમાં મુકવું અથવા તે જાડું કાગળ કાડું બોર્ડ તળીઆના ઘાટનું કાપી વાપરવું, અંદરની સફેદ લાઈનીંગ મેલી થાય માટે સાદું કાગળ તળીઆમાં મુકી પહેરવા.

શુ ઢીલાં પડી પાછલો ભાગ પગમાંથી સરી જાય કરે તો નાનો મખમલનો અથવા નરમ સકલાતનાં કપડાનો ટુકડો એડીની ઉપર પાછલા ભાગમાં અંદરથી વળગાવી યા સીવી લીધાથી મોજાને તે વળગી રહી પગમાંથી સરી જતાં અટકે છે, સુકો સાબુ ઘસીને લગાડવાથી પણ પગમાંથી સરશે નહિ.

બુટ ટાઇટ પડવાથી પગ દબાતો યા ધસતો હોય તો કાળો રેશમી કટકો મુકવાથી નરમ રહી પગ દુખશે નહિ. ટાઇટ બુટ કોઈ વખત ચુલ્લા પાસ ધરવાથી ઢીલાં થાય છે, એડી આગળનો ભાગ ટાઇટ ને કઠણ લાગે તો સુકો સાબુ ધસવાથી નરમ થાય છે, અથવા જ્યાંથી દબાતા હોય ત્યાં ગરમ પાણીમાં કપડું ઘોળી મુકવાથી ચામડું નરમ થઈ છુટશે. પાગિડર છાંત્યાથી ટાઇટ આખાં બુટ સહેલાઈથી ચઢશે.

બુટ નવાંનાં તળીયાં અથવા જુનાંને પાછી સોલ મારેલાં ટકાઉ બનાવવા વાપરવા આગમચ બેલ તેલમાં ઘોળી રાખી સુકાય ને પહેરવા. કોપાલ વારનીશના બે ત્રણ હાથ મારવા. અથવા તો સાધારણ ટાર Coal tar પીછી વડે તળીયાં પર લગાડી તાપ આગલ સુકાયા પછી એ રીતે બે ત્રણ વખત લગાડવું.

બુટની ચાલુ બે જોડી ફેરફાર પહેરેલી વધુ ટકશે.

નવાં લીસાં તળીયાંને નાની કાણુસ વડે સહેજ ખરબચડા કીધાથી પગ સરી જતો નથી.

આઘસ પરથી સરી જતાં અટકાવવા બેનઝાઇન ને ઘટ ટરપીનટાઇન એક એક ભાગને રાજમ તથા દારૂનો અર્ક ચાર ભાગ બાટલીમાં ભરી ગરમ જગ્યામાં રાખી પીગળેને તળીયાંમાં બે ત્રણ વખત લગાડવું, એર ડીઝી પણ લગાડે છે.

બુટ વરસાદના દિવસમાં ભીનાયલાં હંમેશા તળીયાં ઉપર રાખી ઉલટાં મુકવાથી જલદી સુકાય છે, ઘણા તાપ આગળ એકદમ રાખવાથી સુકાયા પછી ચામડું કડક થઈ જશે.

રેતી ઝીણા પથરા યા થુલું ગરમ કરી ભીનાયલાં બુટમાં ભરવાથી ભીનાશ ચુશી લેશે, એક વખતમાં સુકાય નહિ તો ફરીથી ભરી મુકવા, કાગળના દુચા પણ ખોસવાથી ભીનાશ ચુશે છે.

નાનાં બચ્ચાંનાં ભીનાં બુટ સુકાઈ ને કઠણ થયલા પર ઝલીસરીન લગાડવું.

કાઢવના ડાઘ ભીનાં કપડાં વડે નુછતાં પણ નીકળે નહિ તો તે પર કાચો પટેટો કાપીને ધસવો, વેસલીન લગાડવાથી ભીનાયલાં તથા કાઢવથી ખરદાયલાં બુટ સોજાં થાય છે.

ફરીઆનાં પાણીના ડાઘો કાઢવા માટે દુધ ગરમ કરી તેમાં થોડો સોડા ખાર પીગળાવી કપડાં વડે ધસીને નુછી સુકાયા પછી સાધારણ પોલીશ લગાડી સાફ કરવાં.

બુટ સફેદ બકરેડીન અથવા કીડનાં સાફ કરવા ઉપર સુકો અથવા પાણી સાથ ચાક કે બ્લેંકો Blanco આવે છે તે વાપરવો. પાઇપક્લે Pipe clay નામની સફેદ મટોડી સુકી ધસવી અથવા તો દુધમાં ભેળી લગાડવી, બચ્ચાના સફેદ બુટ એ મુજબ સાફ કીધાથી કેડ ઉપર લેતાં સામાનાં કપડાંને સફેદ રંગ કે ચુનો લગતો નથી.

સફેદ કીડનાં ધણા ખરાબ થયલાં બુટને પીળો રંગ આપવા ઓલીવ ઓઈલ તથા ચમચામાં કેસરનો અર્ક દસ ટીપાં ભેળીને ફલેનલનાં કપડાંએ લગાડી સુકાયા પછી જોઈએ તો બીજો હાથ મારવો, એ રીતે સોજો જાગિન રંગ દીશે છે.

રેશમી બુટને રંગવાં હોય તો કોઈ પણ રંગમાં સ્પંજ અથવા દાંતનો નરમ અશ બોળી લગાડીને સુકાયા પછી ઘેરો ખુલ્લા પસંદ પડે તે મુજબ બીજો હાથ લગાડવો.

બુટ સાટીનનાં સફેદ અથવા ખુદ્દાં રંગનાં મેલાં થયલાં ઉપર સુકો પાંજિનો ગર ધસવો અથવા તો ફલેનલના ટુકડાને સ્પીરીટ ઓફ વાઇનમાં બોળી સાટીનના કપડાંના સલ મુજબ સલાળી ધસવાથી ડાઘો નીકળી સાફ થાય છે, ફલેનલ ખરાબ થાય ને સોજો કટકો લેવો. બ્લુ રંગનાં કાગળમાં વીટાળીને રાખવાથી સોજાં રહેશે.

બુટ સફેદ કંતાંનનાં મેલાં થયલાં ઘટ સાબુનું શીણુ ધસીને દાંતનાં અશે લગાડી સોજાં પાણી લઈ અશે સાફ કરી ટાંગીને સુકાયા પછી પાછપકલે પાણીમાં મેળવી કપડાં વડે બુટ પર લગાડી સુકાયને હાથે સંભાળથી પખોડવાં.

સફેદ સુએદનાં બુટ પરના ડાઘો ઓટમીલ Oat Meal ધસવાથી જાય છે.

કાળા સુએદનાં બુટ ઉપર એમરી પેપર અથવા સેન્ડ પેપર પોલીશનું કાગળ ધસવાથી સાફ થાય છે અને રૂવાંટી દબાઈ ગયલી પણ ઉઠશે.

પટા સુએદનાં ઉપલી રીતે સોજા થાય છે અથવા તો ફલેનલનાં કપડા ઉપર થુલું અથવા લાકડાંનો વહેર નાંખી ધસવો.

બુટની લેસ તથા બટન.

૧૧૩-લેસના છેડા ઉપરથી પીતળની સળી નીકળી ગઈ હોય તો ઘટ સરસ યા ગુદરમાં તે છેડો બોળી ને બહાર કાઢી લગભગ સુકાવા આવે ને હાથે દાખવાથી પાતળો અણીવાળો કડણ થશે, જે હોલમાં સહેલાઈથી પોષ શકાય છે, લાખ તાવી ને છેડા પર દાખી અણી કરવી.

લેસ છુટી નહિ જાય તેમ બાંધવી દબલ છેડાનો છેલ્લો ગાંઠ બો બાંધવાની રીત મુજબ કરીને ખેચીને ટાઇટ કરવા આગમચ જમણા હાથમાંનો છેડો Loop નીચેથી પાછો ગાઠમાં નાંખી બહાર કાઢવા પછી બને હાથના છેડા ખેચી ટાઇટ કરવા, છેડાની વખતે જમણા હાથમાંની દારીનો છેડો ખેચવાથી સહેલાઈથી પાછી છુટી જશે.

બટનો લાંબા બુટનાં ટાકેલાં તુટી જયા કરે તો દરેક બટનની જગ્યાપર નાનાં કાણાં પાડી તેમાં બટનની કડીઓ પોઈ લાંબી દારી દરેકમાંથી પસાર કરી ઉપર ગાંઠ વાલવાથી બટનો મજબુત રહે છે.

રબરની ચીજો વિષે.

૧૧૪-રબર ગાડી યા મોટરનાં વપરાસમાં નહિ આવતાં હોય તો તેપર પાણી રેડવાથી નરમ રહે છે તદ્દન સુકાં થવાથી કડક થઈને ચીરા પડશે. એ ભાગ પાણી એક ભાગ એમોનીઆ ભેળી લગાડવાથી નરમ થશે.

રબરની કોથલી ગરમ પાણી નાખી શેકવા જોઈએ તે વખતેજ પાણી રેડવું, એકદમ ખળખળતું લેવું નહિ. પાણી ખાલી કરી તેમાં સેફ્ટન હવાએ પુગાવીને બુચ મારવાથી વળગી જશે નહિ.

શેકની જુની કોથલી ચીરા પડેલી પાણી ભરી નહી શકાય તો તેમાં ગરમ રાખ કે નીમક ભરીને તે પાણી શેક કરવા વાપરવી.

આધસ યોગ રબરની પણ વપરાતી નહી હોય ત્યારે તદ્દન સુકી કરી તેમાં થોડોક પાઉડર છાંટીને રાખવો અથવા તો ઘણું ઝીણું મલમલતું કપડું તેના પડમાં મુકવાથી સરખી રહે છે વળગી જવાથી જલદી ફાટી જશે.

ગ્લૉસ રબરના ડોક્ટરો ઓપરેશન કરતી વખતે હાથમાં પહેરે છે તે કામ ખલાસ થવે કાર્બોલીક એસીડનાં પાણીમાં ઘોવાથી કંઈ પણ જંતુ અથવા ખરાબ ચીજ લાગેલી સાફ થાય ને ઉલટા કરી સુકાયા પછી ઉચ્ચા કરતી વખતે તેમાં થોડો સાદો અથવા ઘોરીક પાઉડર દરેક આંગળીઓમાં જાય તેમ નાખવાથી રબર વળગતું નથી, કાર્બોલીક એસીડને બદલે જોઈએ તો મેથીલેટેડ સ્પીરીટ ઘોવા વાપરવી.

તૈયાર ટેપ આવે છે તે અંદરની ખાજીમાં ફાટેલાં વળગાવા લેવી.

ઘસાયલાં ગ્લૉસ કોઈખી જગાપરથી લાગે તો ઉધાં કરી પહેરવાથી ડાખો જમણો હાથ ફેરફાર થશે જેથી ઘસાયલો ભાગ વધુ ફાટતો અટકશે.

નવાં ગ્લૉસમાં કાણું સોધી કાઢવા પુંક મારી હવા ભરીને ઉપરથી બંધ પકડી પાણીમાં દુબાડવાથી ઉપર તર્યા કરશે, કાણું હશે તો તેમાંથી પાણી ભરાવા માંડે છે.

રબરનાં બુટ Goloshes વરસાદ તથા ખરફમાં સાધારણ બુટની ઉપર પહેરવાના આવે છે તે ખરાબ થઈ ગયલાં સાફ કરવા પાણીમાં એમોનીઆનાં થોડાં ટીપાં નાખવાં, કેરોસીન તેલ લગાડવાથી સાધારણ રબરના ડાઘ નીકળે છે પછી પાણીએ ધોવું.

રબરને કાપવા માટે છરીની ધાર ઉપર પાણી વાર વાર નાખવાથી સહેલાઈથી કપાય છે. વળગાડવા છેડેથી કાપી સેફ્ટન ગરમ કરી દાખવું.

રબર તણાઈ ગયલું સુકું થઈ તેમાં વળવા અથવા ખેંચાવાની શક્તિ Elasticity જતી રહેતી હોય તો એમોનીઆનું પાણી એક ભાગ ને સાદુ પાણી એ ભાગ ભેળી રબરને તેમાં ઘોળીને જ્યાં સુધી નરમાસ આવી પાછું વાળી શકાય ત્યાં સુધી રાખવું.

રખર કડકને નરમ કરવા ફટકડીનાં પાણીમા યોળવું.

મોટરનાં જીનાં ટાયરને કાપીને બુટનાં તળીઆંમા સીવાડવાના ઉપયોગમાં લેવાથી રખરની સોલની ગરજ સારે છે, કેનવાસવાલો ભાગ અંદર લાઇ રખર બહાર રાખવું.

રખરની નળીઓ દવા તેમજ બીજા ઉપયોગની હ મેશા લાંબી ટાંગી રાખવાથી વળી કે દબાઇને ખરાબ થતી નથી. કાર્બોલીક એસીડનાં થોડા ટીપાં પાણીમાં ભેળાને તેમાં નળી યોળાને ટાંગવાથી કડક થશે નહિ. કાંપખી ચીજમાં યોવા પહેલાં પાણીમાં ભીનવવી. પાણી સીપવાની નળીને એમોનીઆનાં પાણીમા યોળવાથી નરમ થશે.

રખરની મોટની Nipple-(નીપલ) બચ્ચાંને દુધ પીવા માટે નવી વાપરવી પહેલાં ચુહલે પાણી સાથે ઉકાળવાથી તેનો વાસ નીકળીને નરમ પણ થશે, ચાલુ દંડાં પાણીમા ભીનવેલી રાખવાથી નરમ રહી બચ્ચાંને ચુશતાં મોઢામાં કઠણુ લાગતી નથી.

છેદ પાડવા ઘણી પાતલી બાંજુની સળી કે દુધપીક અધવચેથી ભોફી રખર તણાઇને ઊપશે કે ચાલતી કાટર વડે સળી તથા રખરની ટીચકી કાપવાથી નાનું ત્રણ ખુણાવાલુ કાણું પડશે, જોઇએ તેટલાં પાડવાં. એમાંથી દુધ બચ્ચું ચુશવાથીજ નીકળશે, આરપાર ભોફીને પાડેલા કાણુમાંથી દુધ અમથુ ઢોળાયા કરશે, તેમજ મોઢામાં એકદમ જશે.

બનાવટી રખર માટે પાણી સરસ, માયફળ, ગ્લીસરીન ને એસેડીક તથા ટેનીક એસીડ જુદાં જુદા પ્રમાણમાં ભેળાય છે, સોડા ખારતું પાણી ને યેનઝાઇન મેળવ્યાથી રખરને મળતી ચીજ બનશે.

પ્રકરણ ૧૬.

સીવવાની ઉપયોગી ચીજો, સંચો, કપડાં, પેત્ર વક્ર
પરચુરણુ ભરત કામ, કપડાંનાં કુલો, છાપ
ગુઠવાનું વિગેરે.

૧૧૫-સોય કીટાય નહિં માટે છાંટવાનો પાગિડર પડીકાં અથવા સોયદાંનીમાં નાખવો, ગરમ કપડું અથવા કાળાં કાગળમા ખોશવી, કાગળપર બેલ તેલનું વાસ્તીશ લગાડીને કાળી શીશાં Graphite ની બુકી પાતલી છાંટી સુકાયને સોય તેમાં ખોશ્યાથી કીટાશે નહિ.

કીટાયલી સાફ કરવી સેન્ડ પેપર કે જમીન પર નાખી બુટનું તળીયું ધસવું.

અણી મરડાઇ કે ટોચાઇ ગયલીને પણ સેન્ડ પેપર અથવા એમરી પેપર યા તો હથીઆર ધસવાની પત્થરી પર ધસ્યાથી અણી પાછી સરખી થાય છે. ઢુંકી સોય વડે ઝડપથી સીવાશે.

સોયને દોરામાં ધોવા કાણું બરોબર નહિ દીશે તો નીચે સફેદ કાગળ યા કપડું ધરવાથી સહેલાઈથી ધોવાય; તેમજ કાળો દોરો ને કાણું કપડું સીવતી વખતે પણ ઊપલી રીત કરવાથી બરોબર દીશે છે.

કાતર હોલ કાપવા માટેનીને વચમાં ધાર આગલ ખાંચો આવે છે જે વડે બરોબર કાપી શકાય છે. સાધારણ કાતરને ઢાર કાઢવા લોખંડમાં જોવું.

અ ગોઠી પહેરીને સીવવાની આદત નહિ હોય તેને ઘણું જાડું સીવતી વખતે આગળાંને માપની નાની ટુકડી જાડાં ચામડાંની થેલી ખેસતી બનાવી પહેરવી. સફેદ કપડું સીવવા આગમચ હાથો ધોવાથી સોજું રહેશે.

સીવવાના ઉપયોગમાં આવતી દરેક ચીજો તથા કપડાંનાં કાપણા પટ્ટીઓ, બટનો હુક વિગેરે સાથે રાખેલું સગવડ ભરેલું છે. પરચુરણ જાત જાતના કપડાંના ટુકડાઓ મુકવા માટે નેટની થેલી બનાવવાથી જેખી રંગના જોઈએ તે સહેલાઈથી દીશીને કઢાશે.

કપડું બારીક કાપણું નીચે કાગળ મુકીને તે પર દોરાએ ફાંકવું અથવા ટાંચણીઓ ખોસીને પછી ગમે તે મુજબના કાપ અથવા ઘાટણું કાપવાથી રેશમી યા સુતરાઉ કપડું ખીશી જઈ વાંકું કપાણું નથી એ રીતે નવા સીખનારાએ પણ કપડાં પર કાપો જોડવીને વેતરવા.

બટન ટાંકવા પીતલ કે લોખંડના ટાંકતી વખતે બાલનો સુધઓ Hair pin મથાલે પકડી બટનમાં ટાંકા મારતી વખતે સુધઆ પર પણ ટાંકાના આંટા સાથે લેતા જવું, પછી સુધઓ સેરવી કાઢી બટન સહેજ ઉપર ખેચીને કપડાં ને બટનની વચ્ચે જે ઢીલા ટાંકા રહે તેને જોળ ફરતો દોરો થોડોક ટાઈટ વીટાળવાથી બટન મજબુત ટાંકાઈને જલદી તુટશે નહીં.

ગુઠેલા કેટ તથા બદીઆંન પર મોટાં બટનો ટાંકવા નીચલી બાજુએ એક નાનું બટન મોટાની બરોબર ઉંચે મુકીને બંને બટનોનાં છેદમાંથી ટાંકવા માટે સોય પસાર કરવી, એ રીતે બરોબર ટકાય છે અમથા દોરાના ટાંકા મારવાથી ગુઠેલું કપડું ખેચાઈને ખરાબ થશે.

બટન લોઢાનાં અથવા હુક ધોવાથી કીટાય નહિ તે સારું ટાંકવા આગમચ સોડા ખારના પાણીમાં ઉકાળી કાઢી કપડાંએ ઘસીને નુછયા પછી ટાંકવા જેથી તેપર કીટ ચઢતી નથી અને લોખંડના ડાઘ પડી કપડા ખરાબ થશે નહિ.

ગરમ કપડાંનાં અથવા મોજના ટુકડાના કવર લોખંડના બટનો પર કરવાથી પણ કપડાંને કાટ લાગતો નથી.

બટન અથવા હુક પહેલાં ટાંકી જઈ બંને છેડા કપડાંના મેળવી અલગે હાથે તેપર અસ્ત્રી ફેરવ્યાથી બટન કે હુકનો છાપ સામી બાજુની કપડાંની પટ્ટી ઉપર પડવાથી હોલ કે આછ હુક માટેની કરવાની બરોબર ધંધાની રહેશે.

હોલ હાથે કરવા આગમ્ય કાપ્યા પછી સંચા વડે ફરતા બે ત્રણ વખત સીવી જઈને હાથે હોત બનાવેલા જલદી ચીરાતા નથી. બારીક ચુથાઈ જાય તેવાં કપડાંનાં હોલ કાપ્યા વગર તે જગ્યા પર ફરતા સરખા કરી જઈને પછી વચમાંથી કાપી છુટા પાડવા.

બત્તીનાં શેડ પર ઢાંકવા રેશમી કપડાંનો સમચોરસ ટુકડો સાધારણ રમાલને માપના લઈ ચારે બાજુ ફરતી ઝુલતી દાણાંની રંગીન ઝાલર આગળ આપ્યા મુજબ ટાંકવાથી શોભા આપશે. બત્તીનો ઉગ્મસ કમી કરવા માટે જોઈએ તો લીલા રંગનું કપડું વાપરવું. અંધ-વચમાં નાનું કે મોટું અથ મુજબ કાણું પાડવું.

૧૧૬-રેશમ અથવા દોરાને વળ દબ મજબુત કરવા માટે બેવડો કરી વચમાંથી સામા માણસની આગળીમાં પકડાવવો અથવા તો કાંઈ પાતળી જેવી ખુંટીમા પોવું યા તો આપણા એકલા હાથે વણવા માટે આપણા પગને લાખો કરી અંશુદામાં રેશમ ભેન્વી બેઉ છેડા હાથમાં ધરી આપણા બીજા પગની ખુદલી જાગ કરી બેઉ છેડા એક સરખા જરા તાણેલા ડાબે હાથે છુટા જાંગ આગળ ધરીને જમણા હાથની હથેલી વડે નીચે જાંગ પર દાખીને ઉતાર્યા કરવાથી પોતીકા મેળે વળ આવતો જાય છે. તે સરખો સફાઈદાર લાગે કે બેઉ છેડા સામટા એક હાથમાં સાથે દાખીને ધરી રાખી બીજે હાથે પગના અંશુદામાંનું ધરેલું આસ્તેથી ગુચવાય નહિ, તેમ સંભાળીને કાઢ્યા પછી છોડી દેવું, પોતીકા મેળે બેઉ વળવાળા છેડા એક એક સાથે મળી જઈને દોરી જેવું રેશમ દેખાય છે. છેલ્લે સહેજ ખેંચી સરખો કરવો. કાચાં રેશમને પણ એ રીતે વળ આપી શકાય છે.

બેવડા દોરાએ કંઈ પણ સીવવું હોય તો બે છુટા છેડાને બદલે ઉપલી રીતે સહેજ વળ દબને સીવ્યાથી વધુ મજબુત રહેશે.

ઝીણા દાણામાં દોરો યા રેશમ પોવા છેડો પાતલો કરી તે પર મીણનો હાથ લગાડી કંટણ બનાવીને લેવો, સોય વગર પણ તેમ પોવાશે, અથવા તારની બનાવેલી મોતી પોવાનો સોય વાપરવી.

નરમ દોરાને કડક બનાવવા ગ્લીસરીન લગાડવું અથવા મીણ પર ઘસવાથી સીવતી વખતે કડક થઈ જલદી તુટી જતો નથી તેમજ કાટલામાંથી તોડેલો દોરાનો છેડો કાટલાના ચીરામાં પોવાથી ઉખડી જતો અટકશે. દરીના દોરાને કાટલાં પર વિટાળવાથી તેમાંનો વળ નીકળી જઈ ગુચવાતો નથી.

૧૧૭-સંચો સીવવાનો સાફ રાખી તેમાં તેલ નાખવાથી ચલાવવામાં સહેલો લાગે છે, ઘણો અવાજ કરે તો થોડું પેરેશીન નાખવું, ફાઈબી તેલ નાખ્યા પછી જીનું કપડું મુકી તે પર સંચો ચલાવ્યાથી તેલ તેપર નીકળી જઈ નવું સીવતી વખતે ડાઘો પડશે નહિ.

સંચો ભારી લાગે તેલ બંધાઈ જઈ તો સગડી યા તાપ આગલ મુક્યાથી તેલ તવાઈને સહેલો થશે. કેરોસીન એક ભાગ

તથા ઓલીવ ઓઇલ એ ભાગ ભેળી નાખવું, અથવા એક ભાગ પેત્રોલીઅમ તે એ ભાગ ચરબીનું તેલ Sperm oil ભેળવું.

છેડાપરથી ઉખડી નહિ જાય માટે ગાંઠ મારવી યા છેડેથી થોડું સીવી પાછું કપડું હાવી તે તે પરથી સીવી જવાથી ખેવડી સીલાઇ થઈને ઉખડી જવાનો સભવ રહેતો નથી, અને ગાંઠ પણ મારવી પડશે નહીં.

જાડું કપડું સંચા યા હાથે સીવતી વખતે મીણનો ટુકડો લઈ તેપર ધર્યાથી સહેલાઈથી સીવાય છે. જોઈએ તો સુકો સાબુ લગાડવો સોયને પણ ઉપલી કાઢખી ચીજ લગાડવી.

ઝીણું કપડું સંચામાં સીવતી વખતે સોસવન આવી હુએ થતું અટકાવવા તળીએ ઝીણું અથવા જાડું કાગળ મુકી તેપર ઝીણું કપડું ગોઠવીને સીવ્યા પછી કાગળ ફાડી નાખવું.

સંચામાં ઉપલા સોયના દોરા કરતાં નીચલા ખોખીનમાંનો દોરો એક નંબર ઝીણો લીધાથી સરખી સીલાઈ દીશે છે.

ટક Tuck મારતી વખતે જાડા કાગળનો ટુકડો જોઈએ તેટલાં માપનો લઈ દરેક ટક અથવા લેસની લાંખી હાર ટાંકતી વખતે વચમાં મુકી માપ લીધાથી એક સરખો તફાવત રહેશે.

ફ્રીલ સંચામાં ચુર સહેલાઈથી બનાવવા સારી સીલાઇ (ખખીઓ) એકદમ લાખો કરી ઉપલો દોરો ઢીલો રહે તેમ રફુ ફેરવીને રાખ્યા પછી સીવી જવું ખલાસ થવે ઢીલો પડેલો દોરો સંભાળીને ખેંચ્યાથી જોઈએ તે મુજબની કપડામાં ચુર લઈ ફ્રીલ બનાવી શકાય છે.

સંચાની સોય છુટી થયલી લાગે તો કપડાંને બદલે નીચે સેન્ડ પેપર મુકી તે પર સચો ચલાવ્યાથી અણી ધસાઇને બરોબર થશે, પછી મેચીસ સળગાવી તે પર અણીને એક એ મિનિટ પકડવી.

નવાં કપડાં તથા તેમાં ભેળેલું પારખવું.

૧૧૮-સોસાય તેવાં કપડાં સીવવા આગમચ પહેલાં પાણીમાં બોળ્યાથી સોસાઇને કમતી થવા પછી સીવવા, જેવી કે નેટ, ફલેનલ, ફ્રીલ વિગેરે.

નેટની કુરતીન પાણીમાં બોળ્યા વગર સીવતી વખતે ફરતી તેમજ દરેક ખુણાઓ આગળ પુરતી ચુર લેઈ ઢીલી રાખવાથી ઘ્રાઈને સોસાવાથી તણાઈ જશે નહિ; તેમજ ઉપલાં ટાપ આગળથી ચારે બાજુ નીચે પડતી એ ત્રણ ઈંચની તેમાનાં જાડાં કપડાંની પટ્ટી રાખી તેની સાથે નેટ જોડવાથી ટાપ ઉપરથી ખેંચાઇને જલદી ફાટશે નહિ.

કવરો કોચ ખુરશીનાં સીવતી વખતે તરાંહ ઉપર ચઢતી તેમજ કુલો વિગેરે મેળવાને તેની ઉપરજ મુકીને સરખાં માંપ તથા ઘાટનાં કપાશે. ટાંચણીઓ ખોશીને અથવા ફાંક મારી લઇને બરોબર

એસતાં કરવા પછી સીવવા, ખાંભી હોય તો ઊંચા નાંખીને પાછા એસતા કરવા સાંધાઓ સહેલાઈથી ઊંખેડી સુધારી શકાય છે.

કમાનવાલી એઠકોના કવરો હમેશાં તેનાં માપ કરતાં ઘણા ઠીકાં ને ફરતાં ખોશાય તેમ રાખવાં કે ઊપર એસતી વખતે કમાન દબાઈને કપડું તણાઈને ફાટે નહિ.

વેતરેલાં કાંઈ પણ જાતનાં નવાં કપડાંના કાપલાઓ રાખવા કે તે ફાટે ત્યારે ઠીંગડાં મારવા કામ લાગશે; ઠીંગડા મારતી વખતે પણ કવરોને ધોયલાં રહેવા દઈને ફાટેલા ભાગ ઉપર બરોબર તરાંહ ને ઘાટના ગોઠવી ટાંચણીઓ ખોશીને પછી કાઠી લઈ સીવવાથી ઠીંગડું ઝાઝું માલમ પડતું નથી. નવાં જુનાં કપડાંનો રંગ મળે નહિ તો ઘોઈને અથવા તડકે મુકી રંગ મળતો કરી વાપરવું.

ગોદડાંની ખોલ સીવવી લંબાઈ અથવા પહોળાઈની ખાજુની પટ્ટીઓ પર હાથે ભેરવીને ગોદડું ઊંચકી શકાય તેવી જાડી પાતી જેવી પહોળી ટેપ ટાંકવાથી નાનાં ગોદડાં તેમાં હાથે નાખી સહેલાઈથી ફેરવી કે ઉચકી શકાય છે.

ઘરનાં વપરાશનાં મોટાં કપડાં ચાદરો, કુરટીન, દિલ્લુછના, દુવાલો વિગેરે પર નામો પાડવા સાથે એક, બે ત્રણથી વધુ ન બરો પાડેલા હશે તો તેમાનું ગુમાયલું કપડું તે નંબર નહિ મળવાથી તુરત માલમ પડે છે. પેહેરવાનાં કપડા તથા ખીજાં વપરાશના બધાં ફાટવા આવે ને સામટાં જથામાં કરવાને બદલે થોડાંક વપગયને સગવડ પડે તેમ ખીજા નવાં થોડાં બનાવતાં જવું, જેથી પેલાં જુના સાથ પહેરાતાં બધાં એકદમ સાથે ફાટતાં બચે છે.

રેશમી કપડાંમાં ભેળેલું પારખવા હાઈડ્રોકલોરિક એસીડ Hydrochloric Acid ના થોડાં ટીપા નાંખવાથી નરૂ રેશમ હશે તો બળીને કાણું પડશે, સુતરની ભેળવાળું કપડું એસીડથી બળતું નથી. એસીડ વાપરતી વખતે સંભાળ લેવી.

ફલેનલમાં સુતરનો ભેળ હશે તો બળખળતાં પાણીમાં થોડો વખત પાપડખાર નાખી તેને ચુહલે ઉકાળતાં નરૂં ઊન હશે તો પાણી સાબુના રંગતુ થશે અને ભેળ હશે તો પાણી નીતર્યું રહેશે.

લીનન સોળું પારખવા માટે તેપર ગ્લીસરીનનું ટીપું નાંખવાથી તુરત તેમાં પચીને પંથરાઈ જશે. સાધારણ સુતરના કપડાંમાં તે ટીપું ઉપરજ રહેશે અદર પચતું નથી. ફાડતી વખતે સોજની કીનારી ચીમળાઈ જતી નથી, સાધારણ સુતરાઉની ફાડેલી કીનારી ચીમળાઈને વળા જશે.

લીનનનો દોરો સળગાવ્યાથી પજરીઆ કરશે ને સાધારણ કાટનનો દોરો તુરત સળગી ઊઠશે.

લીનન સાધારણ એક ચોરસ વાર કપડું સુમારે સાડા ચાર ઓંસ થશે.

જીનનાં કપડાં સુધારી ઉપયોગમાં લેવાં, તથા રકુ કરવાં.

૧૧૮-ચાદરો ખીજાનાંની વચમાંથી ઘસાઈને ફાટવા આવે તો ત્યાંથી ફાડીને છુટી પાડી, નાકેના બેઢિ છેડા લંબાઈમાં સાથે જોડી નાખવાથી ચાદર પાછી વપગશીમા આવશે.

નાના બચ્ચાંના પેટી કેટ ફ્રોકની નીચે પહેરવાના ટુંકા પડી ગયલાંને બંને ખલાના સાધા બિખેડી છુટા પાડી કીનારીઓ સીવી લઈને એક બાજુ બટન ટાકી બીજી સામેની બાજુએ ટેપ અથવા પટ્ટી કરી બટનમાં ચોવી એ રીતે લંબાઈમાં વધીને બગલનાં ગાળા પછી મોટા થઈ પેટી કેટ પાછા વપરાય છે.

ટેબલ કલોથ તરાંહનાં વણેલામાં નજદીક દોરો આવવાથી ટકે છે, લાંબી સળીઓ અથવા પટા પાડેલાની લંબાઈની વણતનાં દોરો કેટલીક વખત જલદી ટુટીને ફાટી જાય છે.

ટેબલ કલોથ છેડા ઉપરથી ફાટી જાય તો ખુણાઓ કાપી ગોળ બનાવી પાછા સીવી લેવા.

નેટના ફાટેલા મોટા પડદા (કરટન)માંથી સોજા કકડા કાઢી લઈને ફરતી કિનારી સીવી ટીપછ પર અથવા ખુરશીની પીઠો વિગેરે ઉપર નાખવાના ઉપયોગમાં આવશે.

ટરકીશ મોટા ફાટેલા તુવાલોમાંથી બીજા નાના તુવાલો તથા બચ્ચાંઓ ને નહવાડતી વખતે શરીર સાફ કરવાના ખીસા થેલી જેવા બનાવી શકાશે.

હીલના રંગેલા પડદાને ઠીંગડું તેટલા ભાગ પર વળગાડી ને ઉપર રંગનો હાથ મારવાથી ઠીંગડું માલમ પડશે નહિ, શીવેલાં ઠીંગડાં કરતાં ઠીક લાગશે.

જીનનાં ગરમ ઓઢવાનાં ઘસાયલાંને સુતરાઉ કપડાંના બે પડ વચ્ચે સુકીને સીવવાથી તે સુજની તરીકે વાપરી શકાય છે.

ગરમ જીના મોજાને તળીયામાંથી કાપી કાઢી દુખતું ઘુટણ હોય ત્યાં નીકેપ Kneecap તરીકે પહેરવામાં વપરાશે તેમજ બુટ મુકવાની થેલી તરીકે પણ ઉપયોગમાં લેવાશે.

સુતરાઉ જીના મોજામાં ૩ અથવા ૪ કપડાંના કાપલાઓ ભરી ગોળ રોલ જેવું બનાવી તે જમીન તથા બુટને પોલીશ કરવાના ઉપયોગમાં આવશે.

જીના ઓવર કેટ, ફરના અથવા બીજી જાતના વપરાતાં કિનારી ઉપરથી ઘસાઈને ફાટી ગયેલા હોય તો તેને નીચેથી કાપી નાખી તેમાંથી ટુકાં બદલ તથા નાના કેટ બનાવી શકાય છે.

૧૨૦-૨૪ કરવાં ઊંઘનાં ગુંથેલાં કપડાં કાઢી બાજુએથી ધસાય અથવા ફાટી જાય તો અવરી બાજુએ નેટ જાડી ટાંકી લઈ તેને મલતાં ઊંઘ અથવા દોરાએ નેટની જાલીમાં આડા તથા ઉભા ટાંકાઓ રજુ કરવાની રીત મુજબ લેવાથી કપડું પાછું આપું થશે. ગરમ જાડું કપડું યા રંગ રજુ કરવા માટે નેટને બદલે ભરવાના ફેનવાસનો ટુકડો લેવો.

મોજાં ગુંથેલાં, સ્ટોકીંગ પણ ઉપલી રીતે નેટ ટાંકવાથી રજુ કરવાના સહેલાં પડશે, જાડાં ને મોટું કાણુ પડેલું સરખું કાપીને તેને મળતાં ઊંઘને સુધઆ વડે કાપેલી કીનારીને ફરતું Crochet ની રીતે ગુંઠીને એ માફક અંદરનો ભાગ ગુંઠી ભરી દેવાથી આપું થશે.

નાનાં બચ્ચાંનાં મોજાં એડી તેમજ ઘુટાંનું આગળથી ધણું ખરાં જલદી ધસાઈ ને ફાટવાનો સભવ રહે છે માટે નવા પહેરવા આગમ્ય રજુ કરવાની રીતે તેને મળતા રંગે છુટા ટાંકાઓ આડા ઉભા લીધાથી એવડી જાડાઈ થવાથી જલદી ધસાતાં નથી.

મોજાં રજુ કરતી વખતે ઉભાં ને બદલે આડા પકડીને કીધાથી પેહરતી વખતે હમેશાં આડાં પોહળાઈમાં વધુ એચાય માટે રજુ કીધેલું જલદી ફાટતું નથી, રજુ ઉલટી બાજુથી કરવા. વીલાયતી પતરાંના રજુ કરવાના સચા પણ મળે છે.

રજુ કરવા માટે હમેશાં દોરો નરમ લેવો સફેદ યા રંગીન, જુના મોજાંનો ઉખડેલો દોરો પણ રજુ કરવા કામ લાગશે.

ટેબલ ક્લોથ રજુ કરવા તેમાંનાજ નવા યા જુનાં કપડાંમાંથી સદલા લાખા દોરા કાઢીને રહેવા દઈ ખપ પડે ત્યારે વાપરવા, એજ દોરાનું રજુ કીધેલું જાડું માલમ પડશે નહિ.

રેશમી કપડું પણ તેને મલતા રંગનાં રેશમે રજુ કરવું.

પેત્ય વર્ક-Patch work.

રેશમી તથા સુતરાઉ રંગીન નાના ટુકડાઓમાંથી શોભીતી ચીજો બનાવવી.

૧૨૧-પેત્ય વર્ક રેશમી પુલ તરાંહવાલા તેમજ જાત જાતની અસલી તનછોઈ, દુમાસ, ફેપ, કીનખાખ, સાટીન વિજેરેના નાના મોટા કાપલાઓ એકઠા કરી તેના તરેહવાર ઘાટો જેવા કે ચોરસ, ત્રીકોણ, આંક ખુણાં, સ્ટાર, કંઈ પણ રીતે કાપીને જાડાં સુતરાઉ કપડાં પર બધા એક એકને અથડાવી સારી જેવી તરાંહના આકારમાં જોડવા પછી ખીશી નહિ જાય તેમ ટાંચણીઓ ખોશવી અથવા લાંબી ફાંક મારીને ગમે એવા રંગીન રેશમ વડે દરેક કાપલાઓના સાંધાઓ ઉપર ફેનસી ટાંકા જેને ફેધર સ્ટીચ Feather stitch કહે છે તેવા કાઢી જાતના ટાંકા બંને કીનારી સાથે ધંકાય તેમ સામા સામી મારવા. કારો ભર્યા પછી વધેલું રેશમ એ ઉપયોગમાં આવશે.

ઉપલી કાઠખી જતના ઘણા કાપલાઓ હશે તો ટેબલ કવર યા બારણાનો પદડો એ રીતે ગોઠવી બનાવેલો ઘણો શોભે છે, જોઈએ તો કાઠખી ઘેરા રંગની ત્રણ ચાર આંગળની ચારે બાજુ ફરતી પટી કે કોર મુકવી. થોડા કાપલામાંથી તકીઆના કવરો ચોરસ બને છે. રંગ એ રંગી એ ત્રણ આંગળની લાંબી ચાપોને સાથે જોડી નાખીને પણ તકીઆના કવરો બનાવવા માટે ઠીક દિશે છે.

સુતરાઉ છીંટ, ફેટાન, ટેપેસ્ટ્રી વિગેરેના તરાંહવાલા રંગીન મોટા નાના ટુકડાઓને જોડીને પેત્ર વર્ક માફક નાની યા મોટી વાપરવાની ચીજ કાપલાઓનાં પ્રમાણમાં બનશે, સંચામાં એ સહેલાઈથી સીવાશે.

પેત્ર વર્ક બનાવવા માટે કાઠને તરેહવાર ઘાટો કાપી બનાવતાં નહિ આવડે તો જેમ ગમે તેમ મોટા નાના ટુકડાઓ એક એકની નજદીક ભેળીને ગોઠવ્યા પછી ફેનસી ટાકા મારવાથી સારા દીશશે.

કાળાં કપડાંની ઘોરડર ચોરસ અથવા ગોળ તકીઆના ઘાટ મુજબ મુકવી અથવા તો કાઠખી જતના કપડાંનું આખા તકીઆનું કવર બનાવ્યા પછી ખુણાઓ પર અથવા વચમાં કાઠ ખીજ તરાહનાં ભરતના કે રંગીન ટુકડાઓ ગોઠવીને મુકવાથી દીપી નીકળે છે.

લાંબાયા ઘાટના તકીઆના કવરો પણ પેત્ર વર્કની રીતે અથવા સાદાં બનાવવા પણ લખાઈમાં બને છેડા અર્ધા પુટને સુમારે લાંબા રાખવા. પહોળાઈ તકીઆનેજ માપની રાખી શીવ્યા પછી બને છેડા ખુલ્લા રાખી તકીઓ સરખો પોષ તે છેડાને નાકાથી સહેજ દુર સોજી રંગીન દોરી વડે બાંધી લેવા, બને છેડે શોભે એવી લેસ ટાંકવી, એ રીતે હોલમાં મુકવાના તકીઆ સારા દિશે છે.

લેસ તથા નેટના ભરેલા ટુકડાઓને પણ ઉપલી કાઠખી રીતે ગોઠવી નીચે રંગીન અસતર આપી ટેબલ સેન્ટર અથવા તકીઆના કે ટીપાઈના કવરો વિગેરે બનશે. રંગવા હોય તો પાછલ જોવું.

૧૨૨-કપડાંની ચીપો ફાડવાની સહેલી રીત, પાટા બાંધવા સારૂ પહોળા કે સાંકડી કપડાંમાંથી ચીપો લાંબી ફાડવી હોય તો, જોઈએ તેટલાં સરખાં માપની એક પુટ જેટલી દરેક ચીપો છુટી પાડ્યા પછી ચાર, પાંચ, સાત જેટલી કરવી હોય તેટલી સામટી એકી વખતે ફાડી કાઢવા સારૂ એક હાથે પહેલી, ત્રીજી ને પાંચમી ધરવી ને વચમાંની ગાળાની રહેલી બીજાં સામાનાં હાથમાં ધરાવવી યા બીજી કાઠ ચીજના હાથા સાથે છુટી બાધી દબને પછી તેને જોરથી ખેંચીને ફાડવાથી દરેક ચીપો ચુંથાયા વગર સામટી એક સરખી છુટી પડી જશે.

ચીપોનું ગોળ બંડલ વીંટાળવું પટીઓ લાંબી ફાડી હોય તેનો એક છેડો ખુરસીના હાથા યા બારી બારણાનાં હેન્ડલ હોય, તેની સાથે બાંધી પટીની લંબાઈ જેટલા દુર હિભાં રહી, બીજો છેડો ગોળ લાકડી અથવા પેનસીલ ઉપર થોડો હાથે ટાપટ વિંટાળીને પછી

પેનસીલ બેઠે હાથે એક સરખી ગોળ ફેરવી આગળ વધવું, જેથી ઉપર સરખી પગી વિટળાશે, ખલાસ થવે પેનસીલ વચમાંથી સેરવી કાઢવી.

ગોળ ચકરડું કપડાં યા કાગળનું કાપવા ટેબલ પર સરખું મુકી સુમારે અઢારથી વીસ ઇંચ લાંબી દોરી લઈ તેને દબાવ કરી કપડાંની અધવચે એક હાથે બેઠે છેડા ટાપટ ધરીને દોરીના બેવડે છેડે સુખડ પેનમાં આટો લઈને તે પેનસીલવાલો હાથ આપે ગોળ એક સરખો ફેરવી જવાથી ગોળ આકાર પડે ને કાપી લેવું. અધવચનો છેડો હાથે પકડી રાખવાને બદલે ટ્રાઇંગ પીનમાં દોરી યોધને કપડામાં બેસાડીને પછી બીજો પેનસીલવાલો છેડો ગોળ ફેરવી જવો કુંડાળું કરવા માટે. ઊપલું માપ ગોળ તકીઆ સાર ચાલશે. નાનાં ચકરડા કમપાસ વડે પણ પાડી શકાય છે.

ભરતકામ, છાપ, ગુંઠવાનું, ઊન વિગેરે.

૧૨૩-કપડાંમાં જાળીનું ભરત Drawn thread work નાં દોરા સેરવી કાઢતી વખતે તુટી જાય તો ઊંધી બાજુએ સુકો સાબુ યા સાબુનું શીણુ લગાડી સુકાયા પછી દોરા સેરવવા, જાન જાતની જાળીઓ કપડા પર બનાવવાથી શોભે છે.

આડકાનું ભરત કીનારી પરથી ચુકાઈ જતું અટકાવવા તેને મળતા દોરાએ હોત કરવાના ટાંકાએ સીવવાથી ટકાઉ થશે અથવા ફરતું સંચાએ મીવવું.

દાણાનું ભરત ઝીણું કપડાં પર કરવા માટે ચીતારેલી તરાહ વાલું કાગળ કપડાની ઊંધી બાજુએ સરખું ટાંકી લઈ કાગળ સાથેજ ભરતાં જવું, તૈયાર થાય ને નીચેથી કાગળ ફાડી નાખવું.

દાણાની (ટેસલ) ઝાલરો બતીના શેડ પર ટાંકવા માટે જોડવેલી તરાહ મુજબ અથવા એકજ રંગના દાણા લવાને બદલે પચરગી ઘણીક જાતના દાણા ભેળી નાખી જેમ ગમે તેમ ભેળસેળ યોધને બનાવ્યાથી ઝાલર વધુ શોભે છે.

દાણાની ચીજો જેવી કે કારો, ઝાલર વિગેરે ધુળથી મેલી થયેલી બ્રશ મારવાથી સાફ થાય છે.

દાણાના પદડાઓ ઘેવા માટે ટાંકણ ખાર અથવા એમોનીઆ ગરમ પાણીમાં પીગળાવીને બીનવ્યાથી ધુળ નીકળે ને સોજાં પાણીથી ઘોષ નાખવા, ન્યછી જડાં કપડાં વડે તુછીને બધી દોરીની હારો બેચીને સોસાયલી સરખી કરવી. તોરણો ઘણી મેલી હોય તો બ્રશ મારવો અથવા પડોળાં પાણીનાં વાસણમાં બોળીને ઘેવી.

કેનવાસનાં ભરતમાંથી દોરા કાઢવા લાંબા વખતના ખુટી બેઠેલા પાછલી બાજુ પર સહેજ પાણી લગાડવું અથવા થોડો દુરથી તાપ બતાવ્યાથી દોરા તરમ થઈ સહેલાઈથી બેંચાશે.

કુલો કપડાંનાં બનાવેલાં શણગારમાં વાપરવા સોજા કપડાં પર મન પસંદ તરાહ યા તો છાપ મુજબના આકારમાં ગાદવી રેશમ કે દોરા વડે ટાંકવાથી શોભે છે. એ મુજબ જમવાની ટેબલ પર વચમાં મુકવા સારું તાજાં ફુલને બદલે ઉપયોગી થઇ પડશે, જોષએ તો થોડાંક તાજાં પાંદડાં કોમ વખત તેમાં ભેળીને મુકવા.

કુલો ચુંઠાયલાં ગરમ પાણીની વરાળ પાસ ધરવાથી સરખાં થશે, ચુંઠાયલી કીનારી કાતર વડે કાપી સરખી કરવી. રંગો ઝાંખા પડેલા વોટર કલરે સુધારવા.

રંગીન કાગળનાં બનાવેલાં કુલો એ રીતે શણગારવા લેવાં.

૧૨૪-કાગળના છાપ આવે છે જે કપડા પર ઉધા મુકી તે પર ગરમ અસ્ત્રી ફેરવ્યાથી તરાંહ પડશે, તેજ તરાંહ પાછી બીજાં કપડાં પર પાડવી હોય તો તે છાપેલાં કાગળની નીચે કાળું કાર્બન પેપર Carbon Paper મુકી સુખડ ચેને બધી તરાંહ ઉપર ફેરવી જવાથી છાપ ઘેરો થઇ ને બીજા કપડાં ઉપર સારી રીતે પાછો પાડી શકાય છે. લાકડાના છાપ છાપવા માટે પાતલું ગુદરનું પાણી બનાવી તેમાં ચાકની ખારીક ભુકી ભેળી વાપરવું, છાપો ઊંચા મુકતી વખતે સુકા-યને બ્રશ મારી અદરનો ચાક કાઢી નાખવો. લાકડાના છાપ કાગળ પર ઉતારી લેવા રાજમની ભુકીમાં બીજી કોષખી જાતની લાલ અથવા કાળા રંગની ભુકી ભેળી છાપ પર પાંચરીને છાપની ઉપર સફેદ કાગળ મુકી ગરમ અસ્ત્રી ફેરવ્યાથી રાજમ તવાઈને બધી તરાંહ કાગળ પર ઉતરશે તે કાગળ પાછું કપડાં પર છાપવા વપરાશે.

કાગળ અથવા કપડાં ઉપરની કોષખી તરાંહ બીજાં કાગળ ઉપર છાપ્યા વગર પેનસીલે ચીતારી લેવા માટે ઉજ્જસવાલા ખારીના કાચ ઉપર પહેલાં તરાંહવાલી ચીજ મુકી તેની પર કાગળ મુકવાથી તરાંહ સહેલાઈથી દીશીને ચીતારી શકાય છે.

૧૨૫-ઊંનનાં મોજાં ગુંથતી વખતે તળાખાંના લાગમાં ઊનને મળતા રમ્મો દોરો સાથે ભેળીને ગુંઠવાથી તળાખા જલદી ધસાઈને ફાટશે નહિં.

ઊંનનો દડો જલદી છુટી નહિ જાય તેમ કરવા ચાર આંગળા ઉપર થોડા આટા ઊંનના વીંટાળા બહાર કાઢી લાંબું પકડી અર્ધા ભાગ ઉપર સાધારણ રીતે દડો વીંટાળીએ તેમ બધું ઊંન વીંટાળી જઈને છેડો આવે તે દડામાં ખોશી દેવો. આંગળાં ઉપરનો અર્ધો ભાગ દડાની બહાર રહેલો હોય તે સંભાળથી આખો ખેંચી કાઢવાથી ઊંન ધીરે ધીરે સરાંને દડાની અંદરથી નીકળ્યા કરશે.

ગુંથવાના સુઈઆ હાડકાં અથવા હાથીદાંતના મરડાં ગયલા સીધા કરવા તે પર ગરમ પાણી રેડવું, વરાળ આગળ ધરવા અથવા તો ખળખળતાં પાણીમાં ઘોળવા, પછી ઠંડાં પાણીમાં ઘોળવાથી સરખા થાય છે, જડા ને પાતલા કરવા વિષે હાથીદાંતમાં આપેલું છે.

ગુંથતુ સુતલીએ જડા સુધઆ વડે માછીમારની જલને મલતી જલીની સહેલી તરાહનો મોટા દુકડો ગુથેલો જમીન ધોવા નુછવા માટે લાંબો વખત ટકશે.

દોરાનું ગુંથેલું જેવી કે લેસો વિગેરે ખનતાં સુધી ઢીલે હાથે ગુંથવી જે ઘડી ઘડી ધોવાતાં જડી થાય છે, ચોરસ ખુણાવાલી ચીજ ગુંથેલી આગલ ચલાવવા સમજ નહિ પડે તો નાની આરસી તે પર ધરીને જોવાથી છેલ્લું ગુંથેલું ખુણું આગળ ચલાવવા માટે સમજ પડે તેવી રીતે આરસીમાંથી દીશે છે.

પ્રકરણ ૧૭.

કપડાં ધોવાં, સુકવવાં અને અસ્ત્રી કરવાં.

૧૨૬-કપડાં ધોવા ઘણીક ચીજો વપરાય છે: સાબુ વીંઝાયતી તેમજ ગામથી કેટલીક જાતના, અરીઠા, વોશીંગ સોડા, ટકણ ખાર, ફટકડી, પેત્રોલ, એમોનીઆ, લી બુનો રસ, નીમક, કાપી, સરકો, ખાંડ, થુલું, તળાકુ, પલ્ એશ, પાઇપ કલે નામની મટોડી, ક્રીમ ઓફ ટાટર, ટરપીનટાઇન, પેરેશીન, જીન દારૂ વિગેરે; સર્વે જુદી જુદી રીતે ઉપયોગમાં લેવા આગલ આપ્યું છે. પહેલા થોડો વખત પાણીમાં ઘોળા રાખવાથી મેલ વિગેરે નરમ થઈ સહેલાઈથી ધોવાશે.

ખાર સોપ, સનલાઇટ સોપ, લકસ Lux સાંધારણ ચાલુ વપરાશમાં લેવાય છે. પાટીઆંના મોટા દુકડા અથવા સ્ટેટ જેવી કાચની લાકડાની પટીવાલી ફ્રેમ આવે છે તેની ઉપર કપડાંને સાબુ લગાડી ધસવાથી સહેલું થશે, જોઇએ તો સોપ જેલી નીચે આપવા મુજબનીમાંથી થોડી વાપરવી અથવા સાબુનું થટ પાણી બનાવી તે કપડાં પર નાંખી ધસવાં, આખા સાબુના દુકડાને બદલે.

મેલાં કપડાંને સાબુએ ધસવા પછી મોટા વાસણમાં પાણી રેડી થોડો વોશીંગ સોડા નાંખી ચુહાં ઉકાળતી વખતે લાકડી અથવા લાકડાના ચમચાએ ફેરવવાં ઉતારીને સોજ પાણીમાં ધોવા, ફેટલાંક ઉકાળવા વગર પણ ધોઈને સુકવે છે. રંગીન માટે આગલ આપ્યું છે.

કપડાં ધોવાનાં વીજલી Electricity તથા ઝેસથી ચાલતાં યંત્રો હાલમાં આવે છે. અસ્ત્રી પણ એ રીતે કરી શકાય છે.

સખત ઠંડીમાં કપડાં સુકવવા બરક પડતી જગ્યા પર કપડાં ધોઇને છેલ્લે નીમકના પાણીમાં ઘોળવાં કરણ કે સાદા પાણીવાલા પર બરફ બધાઇ જાય તેમ નીમકવાલુ બધાશે નહિ.

સાબુ પીગળાવવો તારની જલી કે ચાહની ચારણી લઇ તેમાં સાબુ મુકી ઠંડું અથવા ગરમ પાણીની ધાર રેડવાથી નીચે મુકેલાં

વાસણુમાં પોતીકી મેળે પીગળીને પડશે અથવા તો ઠંડા કે ગરમ પાણીમાં સાબુ મુકી રાખવાથી પીગળી જાય છે. એના ઉપયોગ માટે વધેલા સાબુના ટુકડાઓ એકઠા કરી વાપરવા. તૈયાર થાય ને બરણી કે બાટલીમાં ભરી રાખી ખપ પડે તેટલું કપડાં ઘોવા લેવું અથવા નાના જોળ દાબડામાં ને તળીયાં તેમજ ધાકણ પર ખીલા વડે કાણું પાડી તેમાં ટુકડા ભરી પાણીમાં હલાવ્યાથી શીણ થશે.

સોપ જેલી Soap Jelly બનાવવા અર્ધા રતલ વોશીંગ સોડાને ઠાડીના વાસણમાં બે બાટલી ગરમ પાણી લઈ પીગળાવી રાખવો, સાબુનો ભુકો અર્ધા રતલ ખીજાં બે બાટલી ઠંડા પાણી સાથે ચુહલે જોશ પાડી પીગળે કે ઉપલી મેળવણી તેમાં રેડી થટ જેલી જેવું થાય ને ઉતારી બરણીમાં ભરી રાખી ખપ પડે તેટલું કપડાં ઘોવા લેવું. બાલ ઘોવા માટે સોપ જેલી સોડા વગરની બનાવવી. ખીજી રીતે એક રતલ સાબુ ને હઠી પોષ્ટ પાણી સાથે ચુહલે મેળવી તેમાં બે ઔંસ ટકણખાર અથવા એમોનીઆ ભેળી ઠંડું પડી કઠણ થાય ને જોઈએ તો નાના ટુકડા કાપીને કપડાં ઘોવા માટે રાખવા.

પાણી ઘોવા માટેનું મેળું અથવા ગદલું હોય તો પાણીની બાબતમાં સ્વચ્છ કરવાની ઘણીક રીતો આપેલી છે.

કપડા ઘોતી વખતે શરીરમાંના કપડાં બીનાય નહિ તે સાફ ચામડાં અથવા જડા કપડાંનાં એપ્રણ Apron કમરથી પગ સુધી બાંધવાં.

કાચા રંગનાં કપડાં ટંકણ ખાર Borax માં ઘોવાથી રંગ જતો નથી તેમજ સરકો અથવા નીમક પણ વપરાય છે, એક બાટલીમાં એક મોટા ચમચને સુમારે લેવું. ફટકડીના પાણીમાં યોગવાથી પણ કાચો રંગ ઓગળતો નથી.

સફેદ કપડાં ક્રીમ ઓફ ટાટર પાણી સાથે ભેળી લેવો, અથવા પાછપ કલે પાણીમાં મેળવી તેમાં કપડાં યોળી રાખવાથી ઘણાં સફેદ થશે, કાચા રંગ માટે પણ વાપરવી. ટરપીનટાઇન અથવા ટકણખાર પાણીમાં સહેજ ભેળવું.

પીગાં પડી ગયલાં કપડાં સફેદ કરવાં એક દિવસ જાશનાં પાણીમાં યોળી રાખવા પછી ઘોવાં, ઘોતી વખતે પાણીમાં એક ચમચી કાળી શહી ભેળવી. પાણીમાં લીજુ નાખી હલે થોડા કલાક રાખવાં.

જુનાં પડી રહેલાં પીળા થયલાં માટે બે પાંઈટ પાણીમાં એક ઔંસ તંબાકુ ઉકાળી કપડાંને ટેબલ ઉપર પાંચરી બ્રશ વડે તે પાણી ઘસવું, પછી સોજા પાણીએ ઘોઈ તંબાકુનો વાસ કાઢવો, એ રીતે પાછા સફેદ ને નવા જેવાં થશે. ક્રીમ ઓફ ટાટરમાં આખી રાત યોળી રાખવાથી પણ સોજાં થાય છે તડકુને દવમાં રાખવાથી સફેદ થશે.

મેલ કપડાંમાંના કાઠવા ઇડાંનાં કાટલાંને એક ઝીણાં બારીક કપડાંની કાથલીમાં બાંધી પાણીમાં કપડાં ઉકાળતી વખતે સાથે નાખવાં અથવા નીમકનાં પાણીમાં યોળી રાખવાથી મેલા રૂમાલો સાફ થશે.

સાબુનાં પાણી સાથે સોડા ખાર લેળી તેમાં કપડાં ઉકાળવાથી મેલ નીકળે છે. સાબુનાં પાણીમાં થોડો એમોનીયા લેળી આખી રાત બીનવી રાખ્યા પછી ધોવાં.

ઘણાં મેલાં કપડાં સામાન નુછવાના કટકા વિગેરેને એક પાર્કટ પાણીમાં એક ચમચો ટરપીનટાઇન અથવા પેરેશીન નાખીને ધોવાથી સોજા થાય છે અથવા પાણીમાં સહેજ કેરોસીન તેલ નાખવું. છેલ્લે ગુલીનાં પાણીમાં ઘોળવાં. વાસ પણ રહેતો નથી. પહેરવાના કપડાનાં ગળાં તથા બાહે પરનો મેલ નહિ નીકળે તો ધોતી વખતે બ્રશ તે પર ધસવો, ડાઘવાલા કપડાં ધોતી વખતે થોડીક લીઝુની ચીર કાપીને પાણી સાથે નાખવી. પરસેવાના ડાઘ માટે ડ્રાઇકલીનમા જોવું.

વરસાદના વોટર પ્રુફ ઓવરકોટ ધોવા માટે સાબુ મુદલ લેવો નહિ પણ ત્રણ ગેલન પાણીમા એક રતલને સુમારે ફટકડી પીગળાવી લેવી. એ લાઇમ Grey lime એક જાતનો ચુનો મુઠીભર એક બાલદી પાણીમાં પીગળાવી તે પાણીમાં બીજું કપડું ઘોળી ઓવર કોટને નુછવો.

કપડાં ઊડતા રોગવાલાં દરદીનાં ધોવા માટે પાણી સાથે યુકેલીપ્તસ, કાપોઝીક એસીડ, કોનડીસ ફલ્યુઇડ એમની કોઈખી ચીજ એક ભાગ લેવી અને પાચ ભાગ કળીચુનો સાથે લેળવો. કપડા ફિસ-ઈનફેક્ટ કરવા માટે વેદકની પરચુરણ બાબતમાંથી મળશે.

કાચા રંગનાં તથા બીજાં કપડાં ધોવાં.

૧૨૭ છીંટ, મસલીનના રંગો સાબુએ ધોવાથી કેટલીક વખત ખરાબ થાય છે પાણીમાં ચોખ્ખા અથવા થુલું ઉકાળી ગાળી કાઢી તેમાં ધોવા પછી બીજાં પાણીમાં ધોવાં, જોઇએ તો ઉકાળતી વખતે થુલાની પોટલી કપડામા બાંધીને પાણીમાં નાખવી.

ટરપીનટાઇન નીમક અથવા સરકો પાણીમાં થોડો નાખી તેમાં કપડાં ધોવાથી પણ કાચો રંગ ઓગળી ખરાબ થતાં નથી, ઘણાં મેલાં હોય તો થોડો વખત એમાં ઘોળી રાખ્યા પછી ધોવાં.

આઇવીના ઝાડનાં થોડાંક પાંદડા પાણીમાં ઉકાળી ગાળીને તેમાં થોડો વોશીંગ સોડા પીગળાવી તેમાં કાળા અથવા કાઠખી કાચા રંગનાં કપડાં ધોવાથી રંગ જોવા ને તેવો રહેશે. છાયામાં ઉલટાં સુકાવવાં.

રંગીન ભરતનું કપડું પાછલ આપેલી રીતે થુલાના પાણીમાં ધોવું, અથવા સરકો ને નીમક ભેળેલાં પાણીમાં ઘોળી રાખીને સુકાયા પછી પાછું સોજાં પાણીએ ધોઇ નાખવું.

કાચા રંગનાં કપડાં ચુલ્લે ઉકાળવા નહિ તેમજ બીજા સફેદ કપડાં સાથે ધોવાથી કાઠ વખત તેનો રંગ ઓગળી સફેદને લાગે છે. ઘણાં તડકાંમાં સુકવ્યાથી પણ રંગ ખરાબ થશે.

ધોયા પછી છેલ્લાં પાણીમાં સરકો ભેળ્યાથી રંગ તેજ પર આવશે.

ગુલાબી, જાંબુડા, તથા લાલ રંગનો ફેલીકે ઘોવા એક બાલદી પાણીમાં બે મોટા ચમચા સરકા અથવા ફટકડી ભેળવી, લાલ શાહી પણ કાઢ વખત ભેળે છે.

દ્રાક્ષ તથા જાંબુડા રંગ સારૂ વોશીંગ સોડા, ટંકણખાર, અથવા એમોનીઆ કંઈખી પાણી સાથે ભેળવું.

ખુદ્દો જલુ રંગ ઘોવા નીમક, ટંકણખાર કે ફટકડી, એમાંની એક ચીજ લેવી.

નેવી જલુ ઘેરાને નીમકનાં પાણી સાથે ઘોવા પછી ગુલીનાં પાણીમાં બોળી છાયામાં સુકવવું.

લીલો રંગ સરકા અથવા ફટકડીનાં પાણીમાં ઘોવા.

લાલ રંગ ઘોતી વખતે પુકાં પાણીમાં ટંકણખાર ભેળવાથી ઝાંખો થતો નથી.

લવંદર માટે શુગર ઓફ લેડ Sugar of lead ની લુકી એક ચમચો એક જલન પાણી સાથે લેવી.

બદ્, બ્રાઉન તથા ગ્રે રંગને ઘોવા એક જલન પાણીમાં એક પ્યાલું નીમક ને એક મોટો ચમચો ફટકડી ભેળવી.

પીળા ચામડીના તથા તપખીરીઆ રંગો સારૂ સુકાં ઘાસ ઉપર ખળખળતું પાણી રેડી ઘાસનો રંગ તેમાં ઉતરે ને ઘાસ કાઢી નાખી તે પાણી ઘોવામાં વાપરવું; અથવા ચાહતું પાણી લેવું.

કાળા રંગનું કપડું ઠંડાં પાણીમાં ટંકણખાર, એમોનીઆ અથવા સ્ટ્રોંગ કોશી કંઈ પણ ભેળી તેમાં થોડો વખત ભીનવ્યા પછી ઘોવું. માયફલ ચાર પાંચને છુંદી કપડું દુબે તેટલું પાણી લઈ ચુહલે ઉકાળી પાણીનો રંગ માયફળ ઓગલી ઘેરો પીળો દીશે ને ઉતારી ગાળી કાઢીને કાળું કપડું તેમાં બોલ્યાથી ઝાંખો પડેલો રંગ પાછો કાળાશ પકડશે એ રીતે રેશમી અથવા સુતરાઉ કપડાંને કરવું, જોઈએ તો વધુ માયફળ લેવાં. પટેટા બાફેલાં પાણીમાં બોલ્યાથી પણ કાળાં કપડાંનો રંગ સોજે થાય છે. સાબુ કાળાં કપડાં પર ધસવો નહિ.

રંગીન ચળકટું સાદીન જેવું સુતરાઉ કપડું ઘોવા માટે પાણીમાં એપસમ સોલ્ટ Epsom Salt નાખવાથી કાંઈખી રંગનું કપડું ખરાબ થતું નથી.

પુકાં સાબુનાં પાણીમાં નીમક અથવા પલ્ એશ ભેળીને ઘોવા પછી એજ મુજબનું સર્વે બીજાં સોજાં પાણીમાં નાખી તેમાં ઘોઈને પાતલી કાંજના પાણીમાં બોળી નીચવ્યા વગર મોટાં સફેદ કપડાં પર પાંચરીને બોળ વિટાંણી બે કલાક સુધી રાખવું ને ત્યાર પછી કપડાંની ઊંધી બાજુ પર અસ્તી મારવી.

લાલ રંગની કીનારીવાળા નેપકીન ઘોતી વખતે પાણીમાં ટંકણુખાર ભેળવો.

જાડાં કપડાંના બારીના પદડા મેળા થયલા ઘોવા સાફ સાબુનું પાણી કરી નાનો દાંતનો બ્રશ તેમાં ઘોળી તે પર બધે ધસવું, એકદમ બીનવી નાખવા નહિ, આખા સાફ થાય ને નરમ કપડાંએ ધસીને નુછી તુરત સરખા ગોળ વીટાંળીને પછી પાછા ખુલી નાંખી સુકાવા દેવા; એ રીતે સરખા રહેશે, કુચાયલા લાગતા નથી.

વોધલનું બારીક કપડું ઘોવા પુકાં પાણી સાથે થોડા એમોનીઆ ને સોપ જોલી ભેળી વાપરવું, છેલ્લે ઠંડા પાણીમાં વીછરતી વખતે થોડા ટંકણુ ખાર અથવા ગુંદર થોડા નાખવાથી રહેજ હારની માફક કડક થશે, એ મુજબ ઘોળવાથી કાઢખી બારીક કપડું કડક ને સફાઈદાર થાય છે. કપડામાં સુગંધ આપવા માટે છેલ્લાં સોજાં પાણીમાં ઓરીસરૂટ Orrisroot નાખવાથી તેનો પમરાત કપડામાં પેવશ થશે.

બારીક કપડાં કાઢખી જાતનાં હાથમાં દાખીને પાણી કાઢવું અથવા પાણી સાથે નીગરાતાં સુકવવાં; જોરથી નીચવેલાં ફાટી જશે.

કપડું લંબાઈ પહોળાઈમાં ટાંકેલું ઊંખેડી મોટું કરવું હોય સુતરાળી ગરમ યા રેશમી તો ઘોવા આગમચ ઉંખેડવાથી તેના સલ ઘોવા પછી માલમ પડતા નથી, તેમજ થોડું પણુ ફાટેલું હોય તો ઘોવા આગમચ સીવવાથી વધુ ફાટશે નહિ.

સફેદ કપડું ઘોઈને વાપરવું નહીં હોય તો બ્લુ કાગળમાં વીંટાળવાથી સફેદજ રહેશે, પીળું થતું નથી.

ઝાલર (ક્રીન્જ) ઘોવા પછી એક એક સાથે મલી ગયલી છુટી પાડવા એકે હાથમાં પકડી ઘોળીને પછી ટેબલની કીનારી ઉપર ઝાલરને ઠેકવી અથવા તો સંભાળીને જાડા નીખીઆએ ઘોળવાથી છુટી થઈ સરખી દીશે છે.

મોજાં સુતરાળી તથા રેશમી.

૧૨૮-સ્ટેડીંગ તથા મોજાંના રંગ ઝાંખા પડી જાય તો કાચા રંગમાં આપેલી રીતે ઘોવાથી સોજાં રહેશે. નવાં મોજાં કાઢક પહેરવા આગમચ ઘોઈને વાપરવાથી વધુ વખત ટકે છે.

કાળા રંગનાં મોજાંને રંગ ઓગળે તો કાળા મરીની લુકા નીમક, અથવા સરકો કંઈપણ પાણીમાં નાખી ઘોવાં, રંગીન મોજાં પણ એજ રીતે ઘોવાં.

ઝાંખો રંગ ગુલીનાં ઘેરાં પાણીમાં ઘોળ્યાથી સોજે થશે.

મોજાં ગરમ ઘોવા સાફ સાબુને બારીક કાપી પાણી સાથે ચુહલા પર જોસ પાડી પીગળી જાય ને તેમાં થોડું ઠંડું પાણી રેડી શીન ચઢાવી તેમાં મોજાં ઘોઈને પછી સોજાં પાણીએ વીછરીને સુકવવાં.

રેશમી સફેદ મોળાં પણ ઉપલી કાઢખી રીતે ઘોવાં અથવા ગરમ પાણી સાથે ટંકણુખાર ભેળીને ઘોવાથી પીળાં પડશે નહિં.

રેશમી મોળાં પગમાં પહેરવા પછી તેમાં ઝીણું કાંણું માલમ પડે તો સેહજ સુકો સાણુ લગાડી દેવો જેથી ઘસાઇને વધુ ફાટશે નહિ, પગમાંથી કાઢવા પછી તુરત રકુ કરી દેવાં.

કાઢકનાં પગનાં તળીઆમાં આંટન ઢોવાથી આખો વખત પહેરતા મોળાં જલદી ઘસાઇને ફાટે તો નીચે જુનાં પહેરી તેપર નવાં પહેરવાં.

તેમજ ઘણી ઠંડીમાં મુસાફરી કરતી વખતે જુટની ઉપર પાછાં બીજાં મોટાં સ્ટોકીંગ આખાં પહેરી દેવાથી પગને હુક વધુ રહે છે.

ઘણાં જુનાં બરોબર ઘડી વાલી આગલો ભાગ અંદર નાંખી ને તે પર સંચાએ શીવીને ચોરસ જાડા ટુકડા બનાવેલા ગરમ ચીજો પકડવા કામ લાગશે.

લેસ તથા નેટનું કપડું ધોવું.

૧૨૯-લેસ ધોતી વખતે તે પર સાણુ ઘસવો નહિ પણ શીણુ ઘટ બનાવી તેમાં બોળીને સંભાળથી બોળવી, ઘણી મેત્રી હોય તો પહેલાં ઠંડાં પાણીમાં બોળી રાખ્યા પછી ગરમ પાણી સાથે ટંકણુખાર ભેળીને ઘોવાથી સાફ થશે. બીજી રીતઃ એક સોજા મોટી બાટલી અથવા જોળ લાકડાનાં ટુકડા ઉપર ફરતી લેસ સરખી જોળ વીંટાળીને પહોળાં વાસણમાં સાણુનું પાણી કરી તેમાં કુબાડી રાખીને પછી જોળ જોળ ફેરવ્યાથી તેમાંનો મેલ નીકળે ને સોજાં પાણીમાં પણ એજ મુજબ ઘોષ નાખી બાટલી પરથી કાઢીને કપડાંનાં એ પડ વચ્ચે દાખી તેનો બીનાશ ચુશી લીધા પછી બીજાં સુકાં કપડાંનાં પડમાં મુકી અસ્ત્રી કરવી.

પહોળાં મોઢાંની બાટલીમાં સાણુનાં પાણી સાથે નાખી ખુચ મારીને ખુબ હલાવ્યાથી મેલ નીકળે ને સોજાં પાણીમાં ધોવી.

લેસને કડક બનાવવા ઠંડાં પાણીમાં બોળ્યા પછી તુરત ગરમ પાણીમાં બોળીને અસ્ત્રી કાઢાથી પણ કડક રહેશે.

વધુ કડક જોઇએ તો ખાંડ, સાકર, ચોખા, કોર્નફ્લાવર અથવા ગુંદર કઈખી લઈ તેનું પાતણું પાણી કરી તેમાં બોળી અસ્ત્રી કરવી.

અસ્ત્રી નહિં હોય તો ઉપલી રીતે જોળ વીંટાળીને ઘોવા પછી સોજા ટેબલ પર દાખીને જોળ વેલ જો વણીએ તે મુજબ ફેરવ્યા કાઢાથી સુકાઇને અસ્ત્રી માફક સરખી થાય છે.

સોજા રેશમી અથવા સુતરાડી લેસ ઘોવા આગમચ રાતથી દુધમાં બોળી રાખીને પછી સાણુના પાણીમાં ઘોઈ સોજાં પાણીએ વીંછરીને હાથની હથેલીમાં સરખી પકડીને દાખી પાણી કાઢવું, જોરથી

નીચવેલી લેસો ચુંદાધને ફાટી જાય છે. સુકવવા માટે ફલેનલનાં કપડાંમાં દાખી રાખવી અથવા સોજાં કપડાં પર ટાંચણી ખોશી સરખી પાંચરીને સુકાયા પછી ટાંચણીઓ કાઢી લઇ તે પર બીજું કપડું મુકી અસ્ત્રી મારવી, કાગળ કે કપડું વચમાં મુકયાથી અસ્ત્રીનાં ખુણાઓ લેસમાં બોકાધને ફાટશે નહિ, તેમજ લેસનાં ચુથાયલાં ખાંચા, લુપ, અણીઓ વિગેરે સરખા કરવા પછી અસ્ત્રી ફેરવવી

કાળી ભરેલી લેસ અથવા નેટ પર ભરેલું કપડું ઘોતી વખતે સાબુનું ગરમ પાણી લેવું, જોઇએ તો તેમાં એમોનીઆ થોડોક ભેળવો, એમોનીઆને બદલે દારૂનો અર્ક ને ટાંકણુખાર એક એક ચમચી એક પ્યાલાં પાણીમાં લેવો.

જીન દારૂને ચાહનાં ઠંડાં પાણી સાથે ભેળાને ઘોવાથી પણ કાળી લેસ સોજી થશે. બીઅર દારૂ પણ ઘોવા વપરાય છે.

રંગ ઝાંખો સોજો કરવા ફાટી ઘણી સ્ત્રોંગ કાળી બનાવી ને ઠંડી પડે કે તેમાં લેસને ખોલ્યા પછી હથેલીમાં દાખી બધું ફાટીનું પાણી કાઢી નાખીને ઉપલી રીતે અસ્ત્રી કરવી.

પાણીમાં સરકા ભેળી તેમાં ખોલ્યાથી પણ કાળો રંગ સોજો થશે, અથવા રંગ સુધારવાની રીતમાં માયફળનું પાણી બનાવી તેમાં ખોળવી, લેસો ઘોવા વગર સાફ કરવા માટે દ્રાઇ કલીનીંગમાં જીવો.

૧૩૦-નેટના પદડા ઘોવા આગમચ ધુળ કચરો પખોડીને પુકાં પાણીમાં સોડા ખાર પીગળાવી તુરત ઘોવા, લાંબો વખત ખોળી રાખવાથી સોસાઇ જાય છે.

ઘણા મેલા હોય તો પાણી સાથે એમોનીઆ ભેળવાથી સેલ નરમ થઇ નીકળશે. પાણી દાખીને કાઢવું, જોરમાં નીચવ્યાથી નેટ ખરાબ થશે.

પીળા ઘેરા Horta રંગના પદડા અથવા લેસ કે કપડું ઘોવા પછી હાર આપવાની કાંજમાં અથવા સાદાં પાણી સાથે સહેજ કેસર, ફાટી કે ચાહ કંઈપણ ભેળ્યાથી તેનો રંગ ખુલ્લો પડશે નહિ.

સફેદ પદડા કાંજનાં પાણી સાથે થોડો ગુદર કે ગુલી નાખી સહેજ કડક જોઇએ તો બનાવવા.

સુકવવા માટે જમીન સાદડી અથવા ઘાસ પર પાંચરવા આગમચ બે માણસે ધરીને પડોળાઇ તથા લબાઇમાં આસતેથી ખેંચવાથી સોસાયલા સરખા થશે. દોરી પર સુકવતી વખતે સરખા નાખી છેડાઓ ટાંચણી વડે ખોશીને વચમાંની કરચલી કાઢી નાખવી.

સુકવવાની જગ્યા નહિં હોય તો સરખા કીધા પછી તુરત પાછા ટાગી દીધાથી પણ હવામાં જલદી સુકાઇ જશે.

ફાટેલા નેટના પદડાઓમાંથી બીજી ચીજો પેત્ર વર્કની રીતે બને છે, તેમજ એના ટુકડા કાચકામ તુછવા કરવા માટે સારા છે.

ગરમ તથા ગુંથેલાં કપડાં, ઓઢવાના વિગેરે.

૧૩૧-સફેદ ફૂલેનલને બીજાં કપડાંની માફક સાબુનાં ગરમ પાણીએ ઘોવી, ખળખળતું પાણી ઘેવું નહિ તેમજ તે પર સાબુ પણ ધસવો નહિ, સાબુને બદલે ટંકણખાર જોઈએ તો વાપરવો. વોશીંગ સોડાથી ફૂલેનલ ખરાબ થાય છે. પટેટા પાણીમાં ઉકાળીને તે પાણી ઘોવામાં વાપરવું.

રંગીન ફૂલેનલ ઘોતી વખતે ગરમ સાબુનાં પાણી સાથ થોડા ઓટમીલ Oat Meal પીગળાવીને તેમાં ઘોવા પછી છેલ્લે વીંછરતી વખતે નીમકનું પાણી ઘેવું જેથી રંગ ઓગળતો નથી. ગરમ કપડું બનતાં સુધી તુરત ઘોવું.

ફૂલેનલ સોસાય નહિ તેમ ઘોવી એક બાલડી પાણીમાં એક ઓસ પોટેશ પીગળાવી તેમાં થોડા કલાક બોળી રાખીને તેજ પાણીમાં સાથે ચુહલે ગરમ કરતી વખતે એક લાકડી વડે તળે ઉપર કર્યા પછી ઉતારીને બીજાં સોજાં પાણીમાં ઘઉંનો આટો એક ચમચો મેળવી તેમાં વીંછરીને સુકાતી કરવી.

એમોનીઆનાં પાણીમાં પહેલે ઘોઇને પછી સાબુનાં પાણીમાં ઘોવાથી પણ સોસાતી નથી.

ફૂલેનલ નરમ રાખવા સારું છેલ્લાં પાણીમાં એક ગેલને એક ચમચો ગ્લીસરીન નાખવું. સાદાં પાણીમાં નાખી તળીયામાં દુબે કે તુરત નીચવ્યા વગર કાઢીને સુકવવાથી પણ નવી ફૂલેનલ સોજી રહેશે.

મેલ ગરમ કપડાંનો કાઢવા ઓળવાને બદલે આટો ગુડે તેમ કરવું, પાણી કાઢવા માટે નીચવવું નહિ પણ બે હાથમાં દાબીને પાણી નીકળ્યા પછી આડું તેમજ ઉભું કપડું બેંચીને સરખું કરી સુકવવું.

ખીળી થઇ ગયલી ફૂલેનલ સફેદ કરવા ઘોવા આગમચ લી બુનો રસ કપડું બીનાય તેટલો કાઢી તેમાં થોડો વખત બોળી રાખી ને પછી ઘોવાથી સફેદી પર આવશે.

કાષ્ઠખી જતનું સફેદ ગરમ કપડું ઘોવા પછી ઘણાજ ખુલ્લા રંગનાં ગુલીના પાણીમાં બોળવાથી જલદી ખીળું પડતું નથી.

આલપાકા કાળો ઘોવા સારૂ વરસાદનાં પાણીમાં ત્રણ મિનિટ ચુહલે ઉકાળીને કાઢી લઇ નીચવી નાખીને ગુલીનું ઘેરા રંગનું પાણી બનાવી તેમાં અર્ધો કલાક બીનવીને પછી સુકાતો કરવો.

ટંકણખાર પણ થોડો નાંખવાથી કપડાંનો ચળકાટ ઝાંખો પડશે નહિ.

પટેટાને જાલ સાથ ખમની પાણીમાં એક દીવસ રાખી મુકી બીજે દીવસે ચાળણીમાંથી ગાળી કાઢતાં પાણી કાળા રંગનું માલમ પડશે, તેને થોડા કલાક રાખતાં નીચે પચેટાનો ઠરો બેસી જાય તે

નીતરું પાણી કાઢી લઈ તેમાં આલપાકાનું કપડું ઘોળીને નીચવી કાઢી બીજાં કપડાંમાં વીંટાળી સૂકું થાયને અસ્ત્રી કરવી.

ગરમ મરીનો અથવા કેશમીરનાં કાળાં કપડાં માટે એમોનીઆ અથવા ટંકણુ ખાર પુકાં પાણીમાં નાંખી રાતથી બીનવી સહવારે નીચવ્યા વગર સૂકાવું કરવું, સહેજ બીનું હોય ને અસ્ત્રી કરવી. અથવા તો ગરમ કપડાંની રીતે ઘોવું. રગ ઝાંખો લાગે તો સૂકાયા પછી માયફળનું પાણી સ્પંજ વડે લગાડવું.

સર્જ કાળી કે બ્લુ બ્લેક રંગની ઘોવા સાફ પુકાં એક બાલડી પાણીમાં થોડો સફેદ સોજો સરકો પાશેર જોડલો નાંખવો અથવા આખવી Iry ઝાડનાં પાદડાં ઉકાળેલું પાણી તે પાદડાં કાઢી નાખીને તેમાં કપડું ઘોળી રાખી પાણી તદ્દન ઠંડું પડે ને નીચવ્યા વગર કાઢીને નીગરાવું સૂકાવા દીધાથી સોજું થશે, એ પાણીએ નુછયાથી ડાઘો પણ જશે.

ગરમ ઉનનાં ગુંથેલાં કપડાં ઘોવા આગમચ તેનાં બટનો ટાંકેલાં કાઢી લેવાં. બ્લાઉઝ, જરસી વીગેરે ઘોવા આગમચ તેની પહોળાઈમાં નીચેથી સુતરઉં કપડાંની પટી ટાંકી લીધાથી તે ઝાઝું સંકાચાવું નથી, ફલેનલની રીતે ઘોવાં, પણ નીચવવા વગર સૂકવવાં.

રંગીન તરાંહવાલાં કપડાં ઘોવા પછી જડા ટરફીશ તુવાલોનાં પડમાં મુકી દાખવાથી કાષ્ટખી રગ ઓગળતો હશે તો નીચલી સફેદ ભોંય પર લાગતો નથી.

ઘણાં મેલાં થયેલાં સફેદ કપડાં કાઈ રીતે સાફ નહિં થાય તો ખળખળતાં સાબુના પાણીમાં એક રાત બીનવી રાખી સહવારે ખરોખર ઘોષને બીજાં પાણીમાં વેલાતી મીઠું Magnesia Sulphur ને સોડા ખાર એક એક ચમચી ભેળી ચુહલે પાછું તે કપડું પાંચ મિનિટ ઉકાળીને ઠંડાં પાણીમાં ઘોવાથી સફેદી પર આવશે. ઉનની વણેલી કશતીઓ પણ એ રીતે મેલી થયેલી સોજી થાય છે.

ગંધકની ધુંધ આપવાથી પણ પીળું કપડું સફેદ થશે.

ગરમ રગ, ધાબલી ઘણાં મેલાં થયેલાં હોય તો એક મોટાં ટબમાં અધી પાઈન્ટ એમોનીઆનું પાણી રેડી રંગને ખુલ્લો કરી તેમાં પાંથરીઆ પછી તે હુએ તેટલું ગરમ પાણી ઉપરથી રેડવાથી એમોનીઆનો બાફ તળીઆમાંથી નીકળી તે કપડાંમાં પેવસ થઈ મેલ છુટો પડશે; લાકડી વડે તળે ઉપર કરી મેત્ર બધો નીકળ્યા પછી બીજાં સોજાં ગરમ પાણીમાં ઘોષ નાખી ઓરણુ પર સૂકાવા મુકવો. પાણી પોતીકા મેજે નીગરાવને સૂકાઈ ગયા પછી અલગે હાથે લાકડી જેઉ બાણુ ઠોકવાથી રૂંવાટી દબાયલી પાછી ઉભી થશે, અથવા નરમ થશ રૂંવાટીની ઉલટી બાણુ પર ફેરવવાથી સરખી થાય છે.

સુજનીઓ ઘોષને ઘડી વાળવી અથવા ગોળ વિટાળીને લાકડીએ ઠોક્યા પછી સૂકવ્યાથી ખીલીને નવી માફક સાજી દિશે છે.

ગુઠ્ઠી શેલ અથવા સ્કાફ ધોવા પહેલાં ઠંડાં પાણીમાં બોળીને વરસાદનાં પાણીમાં સાથુનું શીણ કરી તેમાં નાખીને ઘોવી, આટો ગુદે તે રીતે કરવાથી મેલ નીકળશે બોળવાથી ચુંઠાઈ જાય છે. જોઈએ તો ઘોતી વખતે સ્પીરીટ ઓફ ટરપીનટાઈન બેળવી. ખીજાં સોજાં પાણીમાં બે ત્રણ વખત વીંછરીને દોરી પર સુકાવા નાખતાં તથાઈ જશે માટે જડાં ડીલનુછણામાં દાખીને પાણી ચુશી લીધા પછી ઝાંખાઈ પહોળાઈમાં સરખી બેંચીને પાંચરી દેવી અથવા ખીજું તેવુંજ કપડું ઉપર દાખી દીધાથી પાણી ચુશી લઈ સુકાય ને કાઢવાથી મુદલ ચુંઠાઈ જશે નહિ.

રંગીન શેલ હોય તો નીમકનાં પાણીમાં બોળવાથી રંગ બોગળતો નથી.

રેશમનું ગુંથેલું કપડું પણ શેલની રીતે ઘોષ્ટને સુકવવું.

રેશમી કપડાં જડાં તથા ઝીણું ધોવાં.

૧૩૨-રેશમી કપડાં અરીઠાંનાં તેમજ સાથુનાં કુકાં પાણીમાં સારી રીતે ધોવાશે, સાથુ સોજે સફેદ આવે છે તે લેવો, કપડાંની પર ઘસવો નહિ પણ પીગળાવી વાપરવો. કપડાં ઘસવાં નહી, નીચે ઉપર પાણીમાં ફેરવ્યા કીધાથી મેલ નીકળે ને સોજા કુકાં પાણીમાં વીંછરવાં, જ્યાં સુધી સાથુ નીકળે નહી ત્યાં સુધી ખીજું નવું પાણી બદલ્યા કરવું. પટેટા બાફેલા પાણીમાં પણ રેશમી કપડું ધોવાથી સોજું થશે. ખાર ઝાઝો વાપરવો નહિ, ઘણુંજ મેલું હોય તો થોડો લેવો.

હાર આપી કડક કરવા માટે આગળ આપેલા મુજબ કરવું અથવા તો થોડીક મેથાલેટેડ સ્પીરીટ પાણીમાં નાખવાથી સફેદ રંગનાં કપડાંને હાર આવી કડક થશે.

સફેદ રેશમી કપડું ધોવા પછી પીણું થતું અટકાવવા સોજે સફેદ સાથુ વાપરવો ને છેલ્લાં વીંછરવાનાં ગરમ પાણીમાં જલુ રંગની શાહી એક ચમચી નાંખવી.

પીણું થઈ ગયેલું કપડું સફેદી પર નહિ આવે તો ધોવા પછી ગરમ પાણીમાં થોડીક કેસર અથવા કાંરી કે સુકી ચાહ મેળવી ને બોળવાથી ક્રીમ જેવા રંગનું થશે, અથવા તો ખીજી રીતે રંગવું.

કાળા અથવા ઘેરા જલુ Dark blue રંગનું કપડું ધોવા પછી તેપર સ્પંજ વડે જીન અથવા વ્હિસ્કી દારૂ લગાડવાથી રંગ સોજે રહેશે.

કાચા રંગનાં કપડાં માટે થુલાંતું પાણી વાપરવું. એમોનીઆનું પાણી કરી સ્પંજ વડે બંને બાજુપર લગાડીને લાકડી અથવા રોલર પર જોળ વિંટાલી રાખી સુકાયા પછી કાઢવાથી સોજું દિશે છે.

રેશમી બદીઆનો ઘણું જીનું ને ઝાંખાં લાગે તો ઘોવા પછી છેલ્લાં પાણીમાં થોડી મેથીલેતેડ સ્પીરીટ ને સાકરનાં ત્રણ દુકડા નાખીને તેમાં ઝોળવાથી પાછો રેશમનો ચળકાટ આવશે, અથવા પાતલાં કાંજનાં પાણીમાં ઝોળવાં, પછી અસ્ત્રી કરવી.

બારીક કપડું શીફ્ટિન ઘોવા પુકાં પાણીમાં સાબુ પીગળાવી હાથે મુઠીમાં દાખી દાખીને મેલ કાઢવો ઝોળવાથી ફાટી જશે, મેલ કાઢવો હોય તો ઘોવા આગમચ ટંકણ ખારનાં પાણીમાં ભીનવ્યા પછી ઘોવું. છેલ્લાં પાણીમાં જોષએ તો થોડીક ખાંડ નાખવી. મુઠીમાં દાખીને અથવા ટરફીશ તુવાલનાં પડમાં મુકી ને દાખ્યાથી પાણી ચુશી લઈ સુકું થાય ને તે તુવાલમાથી કાઢી લઈ બીજાં કપડાનાં પડમાં મુકી પુકી અસ્ત્રી ફેરવવી, ઘણી ગરમ હશે તો બારીક કપડું દાઝી જશે. દુધાયણું લાગે તો અવલી બાજુપર ઘણું પાતણું ગુંદરતું પાણી લગાડી પાછું ગરમ કપડાનાં પડમાં મુકી અસ્ત્રી મારવી.

જ્યોરજેટ પણ ઉપલી રીતે ઘોવું અથવા તો પાણીમાં જીન દારૂ ભેળવો. પેત્રોલમાં આખું કપડું દુબાડીને મેલ ધસી કાઢ્યા પછી જોષએ તો પાણીમાં ઝોળી કાઢવું અથવા અમથુ હાથોમાં પકડીને હળાવ્યાથી જલદી સુકાઈ જશે ; સારીઓ, બદીઆનો, ફ્રોક વિગેરે એ રીતે સોજાં થશે.

ક્રેપ ઝીણું નરમ કપડું શીફ્ટિન મુજબ ઘોઈને મલાઈ કાઢી લીધેલા દુધમાં સહેજ સરસ નાંખી ચુહલે ઉકળ્યા પછી તેમાં ક્રેપ ઝોળી કાઢી હાથની હથેલી વચે દાખીને સુકવ્યાથી નવું જેવું લાગે છે.

એજરીઆનું કપડું Crepe-de-chine ટંકણ ખારનાં પાણીમાં ઘોવાથી તે પરનો ચળકાટ રહે છે, સાબુએ સોજું ઘોવાતું નથી, રંગ ઓગળે અથવા ઝાંખો પડે તો આગલ આપેલી રીતમાં જીવો.

છીનછાઉ China silk અથવા તસોર સીલકને સારૂ સાબુનું શીણ કરી પાણીમાં થોડો વખત ઝોળી રાખવા પછી પુકાં પાણીમાં ઘોવું ; અથવા દોઢ બાટલી ગરમ પાણીમાં એક ચમચો ટંકણ ખાર નાંખીને ઝોળી ઘોવા પછી સોજું પાણી લેવું ; એ કપડાનાં કમરના પટા વિગેરે વધુ મેલા થયલા એજરીતે એ ત્રણ વખત ટંકણ ખારનાં પાણીએ ઘોવાથી સોજાં થશે. રંગ પણ ઘણો પીળો થતો નથી, તદ્દન સુકાયા પછી અસ્ત્રી કાઢવાથી છીનછાઉનું કપડું ચળકદું રહે છે, પુકી અસ્ત્રી મારવી.

રીબન ઘોવી તથા સાફ કરવી.

સાટીનની રીબન ઘોવા આગમચ ટ્રેન્ડી એક ચમચો, નરમ સાબુનો લુકો એક ચમચો તથા મેલ એક ચમચો સાથે પીગળાવીને નરમ પીછી વડે રીબન ઉપર લગાડ્યાં પછી ઠંડાં પાણીમાં સંભાળીને ઘોઈ બાટલી અથવા મોળ લાકડાં ઉપર સરખી વીંટાળીને સુકાય

પછી ઠડી અસ્ત્રી ઊંધી બાજુ પર ફેરવવી. એજ મુજબ જાડી સાટી-નનું કપડું પણ ઘોવું.

સાબુનાં પાણીમાં સાધારણ રીતે ઘોવા પછી ચળકાટ ઝાંખો લાગે તો આધસીંગલાસનાં પાતલાં પાણીમાં ઘોળાને સુકવ્યા પછી ઉપલી રીતે અસ્ત્રી કરવી. મેલ નહિ નીકળે તો દાંતના નરમ બ્રશ વડે ધીમેથી ધસવું. ઘોયલી રીંબનના છેડા વાપરતી વખતે પાછા કાપીને સરખા કરવા, નીમકનાં પાણીમાં ઘોળી ભીનાયલાં પર અસ્ત્રી કરવાથી રીંબન અથવા રેશમી રૂમાલો પર ચળકાટ આવે છે. ઝાંખો પડેલો રંગ સાબુના પાણીમાં પર્લેશ નાંખીને ઘોવાથી સોજે થશે.

મખમલની રીંબન ઘોવા સોજ સફેદ સાબુને ટુકાં પાણીમાં પીગળાવી એક પહોળા વાસણમાં રીંબન ઘોળાને ઉપર હેઠે કર્યા કીધાથી તેમાને/ મેલ નીકળશે, ઘોળાને ઘોવી નહિ; સોજ પાણીમાં વીછરતી વખતે ઉપલી રીતે હલાવ્યા પછી સોજ કપડાં પર સવલી બાજુ ઉપર રાખા સરખી ખેચીને છેડાઓ પર ટાંચણી ખોસાને લગભગ સુકાવા આવે ને ગરમ અસ્ત્રી તે પર દાખીને ફેરવવી નહિ પણ મખમલની રૂવાટી પર ફક્ત અસ્ત્રીની ગરમ વરાળ લાગે તેટલી નજદીક ઉપર હેથે ફેરવ્યાથી દબાઈ ગયલી રૂવાટી ઊભી થશે. છેલ્લે નરમ બ્રશ પાછો રૂવાટીનો વળ હોય તે બાજુ પર મારવાથી મખમલ પાછી નવી જેવી દીશે છે. મખમલના કપડાં પણ ઉપલી રીતે ઘોઈ શકાય, દબાયલી રૂવાટી ઊભી કરવા માટે પાછલ આપેલું છે.

રેશમી નેકટાઇ ઘોવા આગમચ અદરનું અસતર હોય તે ઊપેડી કાઢી લઈ તે રીંબન ઘોવાની રીતે ઘોવા પછી ઊંધી બાજુ અસ્ત્રી કરવી, કાંજનો હાર આપવાને બદલે છેલ્લે બળખળતાં પાણીમાં ઘોળી કાઢી સુકાયને અસતર પાછું અંદર સુકીને સીવી લેવા.

કાચા રંગના ટાઈ ઘોવા માટે સાબુના પાણીમાં એમોનીઆ ભેળવો. ડાઇલીસ Doilies ટેબલ નેપકીન વિગેરે પણ ટાઈની રીતે સારા ઘોવાશે.

કપડાં સુકવવાં.

૧૩૩-દોરી તેમજ જમીન કે ઘાસ પર સુકવતી વખતે જિંધાં નાખવાં, જલદી સુકવવા માટે બંને હાથોમાં પકડીને અથવા મોટું કપડું હોય તો સામા સામી ખે માણસોએ ધરીને હવામાં હલાવવા. વરસાદના દિવસોમાં ઘરમાં કપડાં સુકાવવા માટે બાજુની મોટી જલ્દી વાલી ઝાપો જેવી આવે છે તે પર નાખીને અંદરના ગાળામાં આતશની સગડી મુકવાથી તાપે સુકાય છે. નાનાં બચ્ચાનાં ઘડી ઘડી ઘોવા પડતાં કપડાં માટે એ ઘણી ઉપયોગી છે.

રાંધણીમાં જ્યાં બધા ભટ્ટીના ચુહલા હોય ત્યાં પણ ઝોરણ બાંધી કપડાં તાપે સુકાવી શકાશે, કાચા રંગનાં કપડાં તડકાંમાં નહિ પણ ઝાંયામાં સુકવવાં.

બદીઆન, ખમીસ વિગેરે સુકવતી વખતે નીચલો કમરનો ભાગ દારી પર રાખી બાંહે ઝુલતી નીચે રાખવી; લાકડાંની કલીપમાં જોઈએ તો ચોષને નાખવાં, બિનનાં ગુંઠેલાંની બંને બાંહેમાંથી આરપાર લાકડી પસાર કરીને તેનાં બંને છેડાને બાંધી ટાંગવાથી સરખાં સુકાય છે.

કાંજનો હાર આપવો તથા ગુલીનું પાણી.

૧૩૪-હાર આપવા માટે સ્ટાર્ચ Starch નો લુકો તૈયાર મળે છે; તેમજ ઘઉંનો આટો, સાગુ ચોખા, અથવા આગરટની પાતલી કાંજ બનાવીને જોઈએ તો વાપરવી, ગુંદરનું પાણી પણ બિપયોગમાં લે છે, બિપલી કાઈખી ચીજ અર્ધા ખાલાને સુમારે લઈ થોડાં ઠંડાં પાણીમાં પીગળાવી રાખી એક બાટલી પાણી ચુદ્ધલે બિકાળ્યા પછી બિતારતી વખતે તેમાં ભેળવું. જોઈએ તો એક ચમચો સાથે ટંકણુ-ખાર અથવા એપસમ સોલ્ટ લેવો. સ્ટાર્ચમાં ફેરોસીન તેલ સહેજ ભેળવાથી કપડાંને વળગશે નહિં. ટેબલ કલોથમાં કાંજને બદલે મેથીલેતેડ સ્પીરીટ નાખવાથી કડક થશે.

ખારીક કપડાંમાં હાર આપવા ચોખા બાફેલું ચીકાશવાલું પાણી કાઢી લઈ તે વાપરવું. કીમ રંગનું કપડું હોય તો સાથે સહેજ ફાફી ભેળવી. બીજી રીતો આગલ આપેલી છે.

કાંજનો હાર આપતી વખતે સહેજ નીમક ભેળેલું હશે તો ઘણા પવનમાં કપડાં સુકવતી વખતે કાંજ કપડા પર વળગી રહેશે.

કફ, કોલર કડક બનાવવા સ્ટાર્ચ ત્રણ ચમચા ઠંડા પાણીમાં ઘટ પેસ્ટ બનાવી રાખી, એક ખાલા ગરમ પાણીમાં એક ચમચી ટંકણુખાર ને એક ચમચી સાબુનો લુકો સાથે પીગળાવી દહને પછી સ્ટાર્ચમાં બધું ભેળવી નાખીને તેમાં કફ કોલર બોળી કાઢી સુકાયા પછી સોજાં કપડાં વડે તેને તુછી નાખીને અસ્ત્રી કરવી. જોઈએ તો બિપલી મેળવણીમાં થોડું ગુંદરનું પાણી ભેળવું. વધુ આગલ મલશે.

ગુલીનું પાણી કરવા એક ચમચી ગુલીની ભુકી એક ખાલાં ઠંડાં પાણીમાં ભેળવી, જોઈએ તો એક ચમચી ઓકઝેલીક એસીડ ભેળાને એક ભરેલી બાલદી પાણીમાં રેડીને કપડા બોળવા લેવું, વરસાદનાં પાણીમાં વધુ સારી રીતે થશે. એસીડ વાપરતી વખતે સંભાળવું.

ગુલીનાં બોલ પણ આવે છે તેને કપડાની થેલીમાં બાંધીને છેલ્લા વીછરવાનાં પાણીમાં નાખવાથી સહેજ રંગ આવશે અને કપડાં ઘણું બધું થતાં નથી.

કપડાંને પાલીશ કરવા.

૧૩૫-ખમીસ તથા કોલર વિગેરેને ચળક આપવા નીચલી મેળવણી તૈયાર રાખી તેમાં બોળવા પછી અસ્ત્રી કરવી. ખળખળતું પાણી એક પાઈન્ટમાં સફેદ ગુંદર એક ઓંસ પીગળાવી તે ઉપરનું

નીતયુ પાણી કાઢી લઇ તેમાં એક મોટો ચમચો સ્ટાચ મેળવી સીસીમાં ભરી રાખી ખપ પડે ત્યારે વાપરવું. જોઈએ તો એક મોટો ચમચો ભરીને નીમક એક પાઇન્ટ જેટલી સ્ટાચની કાંજીમાં ભેળવું.

ઘણું કડક બનાવવાં હોય તો ઉપલીજ મેળવણીમાં એક ચમચી ઘ્રેન્ડી ને સફેદ મીણનો ટુકડો ભેળી નાંખવો; હાર આપવાની રીતમાં પણ લખેલું છે. અસ્ત્રી કીધા પછી તાપ આગળ યા તડકે મુકવાં.

આરડની કાંજીમાં ટંકણખાર ભેળવાથી પણ સારી ચમક આપશે.

ગુદર Gum arabic ની લુકી પોણો ઐસ, સ્ટાચ જે ઐસ, ટંકણખાર એક ઐસ અને સફેદ મીણ દોઢ ઐસ ભેળી લેવું.

ઘઉંનાં દુધની કાંજી બનાવી તેમાં કોલર તથા કફ ઘોયલા ઘોળા કાઢી સુકાય ને અસ્ત્રી કરવાથી કડક થશે.

કોલરો ઘોતી વખતે વચમાંના સાંધામાંનો મેલ કે ચીકણ નીકળે નહિં તો નાના અશ વડે તે પર સાબુનું પાણી લઇ ધસવો.

કપડાંને અસ્ત્રી કરવી તથા તે સાફ રાખવી.

૧૩૬-અસ્ત્રી કરવાની રેખલ પર જાડું ગરમ કે સુતરાઉ કપડાનું પડ કીધા પછી કપડાંને અસ્ત્રી કરવા મુકવાં; કોઈખી ઝીણાં ખારીક કપડાં પર ખીજું કપડું યા કાગળ સફેદ ઢાંકીને ફેરવવી, તેમજ ઉનનાં ગુઠેલાં કપડાં પર ઘણી ગરમ અસ્ત્રી ફેરવવી નહિં.

કપડાં થોડાંક બીનાયલાં હોય ત્યારે સરખાં રાખીને અસ્ત્રી મારવી, તદ્દન સુકાં પર કરવાથી સફાઇ આવતી નથી, દુચાયલું અથવા સલ કપડાં પર પડેલા નીકળે નહિ તો ખીજું સુતરાઉ કપડું પાણીમાં ભીનવી તે પર ઢાંકીને અસ્ત્રી ફેરવ્યાથી સરખું થશે.

સુકાયલું લાગે તો હાથે તે પર પાણી છાંટવું અથવા સીસીમાં પાણી ભરી તે પર કોલોનવોટર છાંટવાનો પેચનો ખુચ આવે છે તે ચોષ્ટે તે વડે કપડાં પર પાણી સરખું છંટાય છે, જોઈએ તો સંચામાં તેલ નાખવાની ગળણીમાં પાણી લઇ તેની નાની નળી વડે નાંખવું.

ઘણું જાડું કપડું તદ્દન સુકાઈને કડક થઇ ગયલું હોય તો અસ્ત્રી મારવા આગમચ પુરતું પાણી છાંટીને ખીજાં સુકા કપડાં વિટાળી રાખવાથી નરમ થાય ને અસ્ત્રી કરવી.

અસ્ત્રાનું તળીઉં પડેલું તુછી સાફ કરવું કે કપડાં પર ડાઘો પડે નહિ, ફેવેનલનું કપડું સુકું અથવા બીના વડે તુછવી, જોઈએ તો સાથે સાબુ લેવો. ન્યુસ પેપર પર ફેરોસીન તેલ છાંટી ધસીને તુછવું.

પાટીઆંના ટુકડા પર નીમક નાખી ધસવું અથવા લાકડાંનો વહેર કે રેતી કાગળ પર નાખીને તળીઉં ધસવાથી સફાઈનું થાય છે.

તળીઉં કીટાય નહિ તેમ રાખવા સોડા બાઇકાર્બો લગાડી રાખવો, જોઈએ તો વેસલીન પાતળું લગાડવું.

મીણુબત્તીનો ટુકડો કપડાંના પડમાં મુકીને ગરમ અસ્ત્રી પર ઘસવો; પોલીશના કાગળ વડે ઘસવાથી પણ કાટ નીકળે છે.

જે અસ્ત્રીમાં લોખંડનો ટુકડો ગરમ કરી મુકવામાં આવે છે તે જો ઘણો જુનો થઈ ગયલો જલદી ગરમ નહિ થાય તો આતશમાં મુકી ગરમ થાય ને ઠંડા પાણીમાં તુરત ઓળી દેવો, પછી સુકો થાય ને પાછો ગરમ કરવા મુકવો જલદી તાતી જશે.

કપડાંને કડક ને ચંગકટું કરવા સાબુનાં પાણીમાં સ્ટાય થોડી ભેળી ઘણી ગરમ અસ્ત્રી કરતી વખતે છાટવી.

ખમીસ, ને પહેલાં કોલરની પટી તથા કફ વિગેરે પર ઘણી ગરમ અસ્ત્રી ફેરવ્યા પછી છેલ્લી પીથ તથા બીજા ભાગો ઉપર મારવી. કોલરને પોલીશ કરવા લોખંડનો ઢાંડો તેવા ઘાટનો આવે છે.

સુકવ્યા વગરનું બીનું કપડું તુરતજ અસ્ત્રી કરવું હોય તો જાડા ટરફીશ ટુવાલમાં વી ટાળવાથી જલદી પાણી ચુશી લે ને અસ્ત્રી કરવી.

રેશમી કે સુતરાઉ બારીક કપડું પણ એ રીતે વિટાળવાથી નરમ રહી તે પર સારી રીતે અસ્ત્રી થશે, ત્યાર પછી બીનુ લાગે તો સુકાવા દેવું.

ટક Tuck મારેલાં કપડાંને ઉંધી બાજુ પર અસ્ત્રી ફેરવ્યાથી ટકની લાઇનો સરખી રહેશે.

ભરતકામ સાથનું કપડું જાડા ટરફીશ ટુવાલના પડમાં મુકીને અસ્ત્રી ફેરવ્યાથી ભરત ચુંથાઈ જતું નથી.

રેશમી કપડાં પર અસ્ત્રી ફેરવતી વખતે સફેદ કાગળ યા કપડું ઉપર મુક્યા પછી મારવી, ઘણી ગરમ પણ લેવી નહિ.

મખમલને અસ્ત્રી કરવા અસ્ત્રીને વાકી મુકી તેના તળીયાં પર મખમલને ઉંધી બાજુ દાખીને ફેરવ્યા કીધાથી સરખી થઈ રૂંવાટી પણ ઉભી થશે.

બદીઅનનાં બટન ટાકેલી પટી ઉપર અસ્ત્રી મારતી વખતે ટરફીશ ટુવાલ ઢાંકીને ફેરવ્યાથી બટનનો છાપ કપડાં પર પડતો નથી.

ગરમ કોટ પાટલુન વિગેરે પર થોડે વખતે અસ્ત્રી માર્યાથી ડુગ મેજ યા ઉંઘ લાગેલી ગરમીથી નીકળી જશે. દુચાયલાં હોય તો સહેજ બીનું બીજું કપડું તે પર ઢાકીને અસ્ત્રી મારવાથી સોજાં દીશે છે.

ઉનની ગુંથેલી શાલ ને કપડાંના પડમાં મુકી ડુકી અસ્ત્રી મારવી અથવા કુંદી કરવી.

દોરાની ગુંથેલી લેસને પાટીઆં પર જાડું કપડાંનું પડ નરમ કરીને ટાંચણીએ લેસ સરખી ગોઠવ્યા પછી અસ્ત્રી દાખીને મારવી.

ટેબલ નેપકીન ઉપર બંને બાજુ ભાર મુકીને અસ્ત્રી ફેરવી ઘડી વાળતાં દરેક પડ પર પણ અસ્ત્રી મારતાં જવું.

ઇલેક્ટ્રીક અસ્ત્રી ઘણી ગરમ થયા પછી તેના જોડેલા ૧લગ Plug માંથી કાઢી નાખી વાપર્યાંથી ઇલેક્ટ્રીસીટી ઝાઝી ખપશે નહિ એ વાપરવા માટે સગવડ ભરેલી છે. બનતાં સુધી પાટીઆં પર ઊભું રહેવું જમીન પર ઊભું રહેવાથી કોઇ વખત વીજળીનો ઝટકો લાગશે.

અસ્ત્રી ગરમ રાખવા એસપેસતોસનું જાડું પડ કરી તે પર અથવા લાલ ઇટ પર ગરમ અસ્ત્રી મુકેલી જલદી ઠંડી પડશે નહિ, જોઈએ તો મોટું વાસણ તે પર ઉધું ઢાંકી રાખવું.

દુચ્ચાયલાં કપડાં સરખાં કરવાં.

૧૩૭-પાટલુન દુચ્ચાયલાં અસ્ત્રી કીધા વગર સરખાં રાખવા માટે સહેલી રીત એ છે જે ખાનાં ખાનાંવાલી કબાટ Chest of drawers તેનું ઉપલું ખાનું ઉઘાડી તેમાં એક વેંહત જેટલો પાટલુનનો દબલ કીધેલો કમર આગલનો લાગ સરખો નાખી ખાનું બંધ કરી દેવું, પછી છેક ઉથેનું ચા વચ્ચેનું જેખી પાટલુનની લંબાઈને પુગે તે ખાનું ઉઘાડી નીચેલો પાયજનવાલો લાગ તેમાં ખોસી દઇ તે પણ ખાનું બંધ કરવું. વચ્ચેનાં ખાનાં આસતેથી બધાં થોડાં ખેચી બહાર કાઢવાથી પાટલુન ખેંચાઈને ટાઇટ થઇ સરખું થાય ને થોડે વખતે બહાર કાઢવું.

પ્રેસમાં દાખવાથી પણ અસ્ત્રીની માફક સરખા થાય છે. તેનાં પડમાં ઢાંકવા માટે ન્યુસપેપરો વાપરવાં. સુતરાઉ કપડું વચ્ચે મુકવાથી કેટલીક વખત તેની બારીક રૂવાટી ગરમ કપડાંને વળગી જાય છે.

ડગલાને ધડી કરતી વખતે કોલર વાળેલો ઉભો કરવાથી દુચ્ચાય નહિ. દગલા કે બદીઆનો ધડી વાળેલા કરતાં વાક વાળી લાકડાની પટ્ટીઓ પર ખલામાંથી પોછને ટાંગવાથી સરખાં રહેશે. સાડીઓને નાની ધડી વાળવાને બદલે લાકડાની પટ્ટીઓ પર સરખી કરી એવડી નાખી કબાટમાં ટાંગવાથી દુચ્ચાય નથી.

દુચ્ચાયલાં અથવા પેટીમાં પેક કીધેલાં કપડાં કાઢી પખોડી ગરમ ઓરડામાં આખી રાત ટાંગી રાખવા પછી અસ્ત્રી કરવાં અથવા નાહવાની મોરીમાના ગરમ પાણીના નળે છોડવાથી અથવા ટબમાં ગરમ પાણી ભરી તેમાંની ગરમ વરાળ બહાર નીકળવા પછી બારણાં બંધ રાખવાથી દુચ્ચાયલાં કપડાં પર ભીનાશ આવે ને તેપર ઠંડી અસ્ત્રી કરવી.

રેશમી કેપ યા જોરજોટ દુચ્ચાયલી હોય તેને ગરમ પાણી-માંથી વરાળ નીકળતી હોય તેપર ધરવું, પહોળાં મોઢાંના જગમાં પાણી રેડી ઉપર કપડું સરખું ખેંચીને પકડી વરાળ લાગવાથી સરખું થતું જાય ત્યાં સુધી બધું ધીરે ધીરે સેરવીને પકડી રાખવું; અથવા તો સ્પંજ વડે ગુંદરનું પાતળું પાણી લગાડી સુકાયા પછી ગરમ કપડાંની વચ્ચે મુકી અસ્ત્રી મારવી. દુધ ને પાણી ભેળી થોડો સરસ નાખી ચુહલે ઊકાળી તેમાં કેપ બેળી સુકવવી.

ફેપ અથવા બીજું ઝીણું કપડું હવાયલું યા વરસાદથી બીનાયલું સરખું કરવા સલાજથી ખેંચીને પલગનાં ગોદડાં ઉપર બને છેડે ટાચણીઓ ખોશી સરખું સુકાય ત્યાં સુધી રહેવા દેવું.

રેશમી કપડાં સાફ કરવા માટે જશને બદલે મખમલના ટુકડાએ તુછવાથી ઘસાતાં નથી.

પ્રકરણ ૧૮.

કપડાંને પાણીથી ઘોવા વગર સાફ કરવાં સુતરાળી
ગરમ રેશમી વિગેરેને (ડ્રાઇ કલીનીંગ.)

૧૩૮-ડ્રાઇ કલીન Dry clean કરવા નીચલી રીતો છે, તેમજ બીજી રીતો માટે આગલ ડાઘો કાઢવામાં આપેલું મળશે, કેટલાક કપડા ઘોવાથી બગડી જાય તેને માટે. તે સારૂ સાધારણ ચીજો જેવી કે આટો, થુલું, ઠંડું યા ગરમ લેવું; ફુલર્સ અથવા Fuller's Earth નામની ભુકીની સાથે સ્ટાયનો પાઉડર ભેળી વાપરવો; સોજો ચાક French chalk પણ મેલાં કપડાં પર છાટી રાખવાથી મેલ નીકળશે, મેગનીશીઆબી લેવાય છે; પાંચનો ગર ડાઘો પર ઘસવાથી સાફ થશે, ઉપલામાંની કાંઈપી ચીજ મેલા કપડાં પર સંભાળીને ફેલે-નલ અથવા સાદાં કપડા પર લઈને ઘસવી. મેલ નીકળ્યા પછી સોજાં કપડાંએ તુછી નાખવું.

ડ્રાઇ કલીન પાઉડર બનાવવા ગુંદરની બારીક ભુકી, સોડા બાઈકાર્બો અને ઝીંક ઓક્સાઇડ Zinc Oxide નામની ભુકી ત્રણે સરખાં વજનનું લેઈને કપડાંપર છાટી ઘસવાથી સાફ થશે.

ડગલાનો કેલર પરસેવાથી ખરાબ થયેલો એ ભુકી શેમોઆ લેધર પર લઈને ઘસવાથી સોજો થાય છે છેલ્લે જશ મારવો, ઘઉંના આટાને પેત્રોલમાં ભેળવી કઠણ ગોળા કરી સુકાયને તેનો બારીક પાઉડર કરી ચપટ બુચની સીસીમાં ભરી રાખી કપડા લેસ વિગેરે સાફ કરવી. ચીકાશ તથા બીજા ડાઘો એ રીતે નહિ નીકળે તો પાછલાં પ્રકરણમાં જોવું.

કલોરોફોર્મ, ઈથર એક એક ઔંસ અને એમોનીઆ આઠ ઔંસ ભેળી ડાયના બુચની સીસીમાં રાખી ઘોષ નહિ શકાય તેવા કપડાં પરનો મેલ કાઢવા સ્પષ્ટ વડે લગાડવાથી સાફ થશે.

એમોનીઆનું પાણી તૈયાર બનાવેલું આવે છે, પણ ધરધતુ વપરાસ માટે બનાવવા એક ઔંસ એમોનીઆ Rock amonia ને એક પાઈન્ટ પાણીમાં પીગળાવવું, જોઈએ તો ફુલર્સ અથવા તેમાં ભેળવી.

કાચા રંગની છીંટ ફેટોન વિગેરે સાફ કરવા ઠંડું કે ગરમ થુલું ધસવું અથવા તે સાથે તેટલાજ વજનની ચાકની ભુકી, ગરમ નીમક સર્વે ભેળી વાપરવું.

ટપેસ્ટ્રી પરનાં ડાઘો પેત્રોલમાં કપડું ઘોળી નીચવી સંભાળથી ઘસીને બીજાં સોજાં કપડાંને પાણીમાં ઘોળી નુછી નાખવાથી જશે. મખમલની લાઇનીંગ સાફ કરવા ફરનીયરની બાબતમાં આપેલું છે.

સુતરાડી કપડાં તથા પદડા સાફ કરવા.

૧૩૯-કોરસેટ Corset પહેરવા માટેની જાડાં કપડાંની યોન્સ તથા પટીઓ મુકેલી મેલી થયેલી સાફ કરવા મેગનીશીઆ, ટાલક પાઉડર ને પુલર્સ અથવા સર્વેને એમોનીઆ સાથ મેળવી ઘટ પેસ્ટ જેવું બનાવી કોરસેટ પર લગાડીને તેને બીજાં કપડાંમાં વીંટાળી એ દિવસ રાખ્યા પછી તે પર બ્રશ મારવો. ડાઘા રહી ગયલા હોય તો ફરીથી લગાડવું. એનઝાઇન લગાડ્યાથી પણ ડાઘો નીકળશે.

રંગીન પદડા માટે થુલાંતું પાણી અથવા તે ગરમ સરકા ને પાણીમાં સ્પર્શ ઘોળીને બંને બાજુએ લગાડીને સાફ કરવા પછી સુકાં કપડાંએ નુછી નાખવા.

પાછપ કલે અથવા પીળા છંટની બારીક ભુકી લઈને ફલેનલ અથવા નરમ બ્રશ વડે ધસવાથી રંગીન કપડાંના પડદા સાફ થશે. ઘોવા માટે પાછળ આપ્યું છે.

મેલ કાઢવા પાંખિનો ગર અથવા ઘડુંના આટાને પાણીમાં નાખી ઘટ જોળા વાળીને દાખીને ધસવું મેલ તે પર આવે ને ફેરવીને સોજો ભાગ લેવો, ઘેરા રંગના પદડા સાફ ગરમ થુલું સુકું ધસવું.

કંતાંન અથવા હોલંડના પડદાને ઉપર લખેલી રંગીન પડદાની રીતે સાફ કરવા. વોટર પ્રુફ બનાવવા કપડાના પ્રયોગમાંથી મળશે. જાડા પડદાને બારી પર ઉતારેલા પવનથી ઊડી જતા અટકાવવા નીચલા બંને છેડાઓ પર તથા અધવચમાં જાડી ટેપનું ગારીજી (લુપ) જેવું ટાંકીને બારીની બરસાકમાં હુક ફેરવી તેમાં ઘોવા. મોટા લાંબા પડદાઓને અધવચે પાતલી લાકડીઓને છુટ્ટી એકુ એ લઈ પડદાને છેડે ટેપ ટાંકી લાકડી તેમાંથી એક નાકથી બીજા નાકાં સુધી પહોળાઈમાં પુજે તેમ ઘોઈને બારી કે બીજામાં હુક અથવા ખીલા મારી બાંધી લેવાથી પણ ઊડતા અટકે છે.

વરસાદના ઓવરકોટ વોટર પ્રુફના ડાઘ સાફ કરવા થુકેલીપતસનું તેલ કપડા વડે લગાડવું. ઘોવા માટે પાછળ જુવો.

સફેદ કપડું ઘોઈ નહિ શકાય તેના ડાઘો કાઢવા ઓખાનો આટો બીજાં સોજાં કપડા વડે ઘસીને સાફ કરવા પછી તે પર બ્રશ મારવો.

મખમલના ડાઘો કાઢવા ટરપીનટાઇન નરમ કપડાં વડે લગાડવું. કપડું મેલું થાય ને પાછું તે બદલતાં જવું.

ચીકાશના ડાઘ પર બીડીની રાખ લગાડી નુછવા.

ગરમ તથા ગુંથેલાં કપડાં, ફ્લેનલ વિગેરે.

૧૪૦-ગરમ કપડાં પરના ડાઘો કાઢવા સરકો, પેત્રોલ, એમોનીઆ, દારૂનો અર્ક, અથવા બેનઝાઇન કંઈ પણ લગાડ્યાથી નીકળશે, આતશ નબ્દીક જવું નહિ. પેત્રોલ અથવા બીજી કોઈપણ ચીજ લગાડ્યા પછી ડાઘને ફરતી કીનારી પર ચકરકું પડી રહે તો ખળ-ખળતાં પાણીની કીટલી ચુહલા પરથી ઉતારી દુર લઈ જઈ તેની વરાળ ઉપર તે કપડું ધરવાથી તે ફરતું ચકરકું નીકળી જાય છે.

સકલાત પરના ડાઘ સ્પીરીટ, ટરપીનટાઇન ને દારૂનો અર્ક અર્ધી અમચીમાં થોડી પાછપ કલે ભેળીને લગાડી સુકાયા પછી બીજા ગરમ કપડાંના ટુકડાએ નુછવું.

ફ્લેનલ ઉપર અસ્ત્રીનાં તળીઆંના પીળા ડાઘ સાફ કાઢાને અર્ધો કાપી અંદરની બાજુ ધસવાથી નીકળશે, કાંદાનો વાસ કાઢવા ડુકાં પાણીમાં કપડું બોળી નુછવું.

પરસેવાના ડાઘો સુતરાઉ તથા રેશમી કપડાંપરથી કાઢવા એમોનીઆમાં સ્પંજ બોળીને નુછ્યા પછી થોડો વખત તડકે સુકવું, નહિ નીકળે તો ગંધકના તેજબ Sulphuric acid નાં થોડાં ટીપાં એક વાઇન ગ્લાસ પાણીમાં નાંખી લાકડાંની પટ્ટી વડે ડાઘો પર ધસીને લગાડી તુરત ઘોષ નાખવું, હાથ એસીડથી દાઝે નહિ તેની સલાળ રાખવી. કલોરાફોર્મ લગાડ્યાથી પરસેવાનો વાસ નીકળે છે.

બદીઆનની બગળમાંના પરસેવાના ડાઘ નીચે જડાં કપડાંનો દુધો અંદરની બાજુ મુકી બહારથી તે પર પાણી થોડું છાટવું અથવા નરમ કપડું પાણીમાં બોળી બધે લગાડીને તડકે સુકાયને પાછું પાણી લગાડવું ડાઘ નીકળે ત્યાં સુધી બે ચાર વખત કરવાથી તદ્દન સોજાં થશે.

ડગલાના કોલર સાફ કરવા બે અમચા પાણીમાં તેટલોજ એમોનીઆ ભેળી તેમાં થોડું સાબુનું શીણ નાખી સ્પંજ બોળીને ધસડવાથી સાફ થશે. જોઈએ તો સાથે થોડું નીમક ભેળવું. સુકાયલો મેલ બુઢી છરી વડે ધસવાથી નીકળે ને સોજાં પાણીમાં કપડું બોળી નુછવું. સાફ નહિ થાય તો પાછળ લખેલો ડ્રાઇ કલીન કરવાનો પાઝીડર જોઈએ તો વાપરવો. કાચા પટેટા ખમણી પાણીમાં બીનવી રાખી તે પાણી લગાડવું.

રંગીન ફ્લેનલ પરથી સફેદ ડાઘો માટે ગ્લીસરીન અને ઈંડાંની દાળ સરખાં વજનની લઈને ભેળવી અર્ધો કાઢાક રહેવા દઈ સોજાં પાણીએ નુછવું અથવા ઘોષ નાખવું.

ઘાસના ડાઘો પર દારૂનો અર્ક અથવા ઈથર લગાડ્યાથી નીકળશે.

રંગ, ચીકાશના અથવા મીણના ડાઘો પડે તો તુરતજ તે પર આટો, સ્ટાયર્, પુલર્સ અર્થ, ચાક, મેગનેશીઆ, એવી કાંઈખી ચીજ છાંટવાથી ચીકાશ ચુશી લઈને પખોડી નાખી અશ મારવો.

ગ્લીસરીન, ઇથર, એમોનીઆ, બેનઝાઇન કંઈ પણ લગાડવાથી ચીકાશના ડાઘો નીકળી જશે.

તેલના ડાઘ પર કપડાં વડે ટરપીનટાઇન લગાડી સુકાવા દેવું.

સફેદ ફ્લેનલ અથવા આલપાકા સાફ કરવા ચોખાના આટામા સુકું કપડું બોળીને આટો વળગેલો ડાઘ પર ઘસવાથી સાફ થાય છે.

સફેદ ફ્લેનલને સાફ કરવા મેગનેશીઆની ભુકી બેનઝાઇનમાં મેળવીને સુતરાળી કપડાં વડે લગાડ્યા પછી સોજા અશ ધીરેથી ઘસવું સોજી દીશે ત્યાં સુધી, આતશ કે બત્તીથી દુર રહેવું કારણ કે બેનઝાઇન સળગી જીકે તેવી ચીજ છે.

લોહીના ડાઘો પર સ્ટાયર્ની ભુકી પાણીમાં ઘટ કરી લગાડ્યા પછી સુકાયને અશ મારવાથી ગરમ કપડું સાફ થશે.

મેસના ડાઘ પર પહેલાં ડ્રુક મારી જીડાર્યા પછી અલગો અશ મારીને પુલર્સ અર્થની ભુકી છાંટવાથી ડાઘો નીકળે છે.

બુટની કાળી પોલીશના ડાઘ કાઢવા ગરમ અથવા રેશમી કપડાપરથી ટરપીનટાઇન લગાડવું, પીળા માટે દારૂનો અર્ક લગાડવો.

ગરમ કપડાં સોજાં કરવા માટે અશ મારીને ધુળ કાઢવા પછી ટકણખારનું ગરમ પાણી બનાવી કાળાં જીનનાં સ્ટોકીંગ વડે આખાં કપડાં પર ઘસીને લગાડવું, અથવા તો એમોનીઆ અને ફાફી ભેળી ઘસ્યા પછી ઉપર ઠંડા પાણીમાં સુતરાળી કપડું બીનવીને પાંચરી તે પર ગરમ અસ્ત્રી કપડું સુકાય ત્યાં વેર ફેરવવી.

ગરમ કે સુતરાળી પહેરેલાં કપડાં જિંયાં કરતી વખતે અશ મારી ધુળ કાઢવાથી સોજાં રહે છે.

ડ્રુગના ડાઘો માટે ડાઘ કાઢવાની રીતમાં જુઓ.

ઉનનાં ગુઠેલાં કપડાં સાફ કરવા મેગનેશીઆની ભુકી સુકી છાંટવી અથવા પાણીમાં ઘટ બનાવી તે ડાઘો ઉપર લગાડી થોડા દિવસ રહેવા દઈ સુકાઈ ગયેલું અશ વડે પખોડીને સાફ કરવું.

રેશમનું ભરત સાફ કરવું. રેશમી કપડાંના ડાઘો

કાઢવા, તથા લેસ સાફ કરવી.

૧૪૧-ફ્રેન્ચ ચોક French Chalk ને દારૂના અર્કમાં ઘટ મેળવી તે મેલી ચીજ પર તેનું પડ લગાડી સફેદ સોજી બારીક કપડું ઉપર ઢાંકી જોળ વીંટાળી થોડા દિવસ બંધ જગ્યામાં રાખવા

પછી દારૂનો અર્ક બીડી જમ સુકું લાગે ને બહાર કાઢી ચાકે પખોડી
અથવા મારવાથી સાફ થશે.

શીફાન અથવા ઝીણું રેશમી કપડું સાફ કરવું, બીજા
બારીક સફેદ કપડાંપર પાંચરીને ચોખ્ખાનો આટો ને ટકણુખારની
ભુકી એક સરખાં વજનની ભેળા તે પર છાંટી આખી રાત રેહવા
દઈ બીજા દિવસે સંભાળીને પખોડી કાઢી નરમ અથવા મારવો, અથવા
તો સ્ટાર્ચ, પુલ્કર્ અર્થ ને ગ્લીસરીન ભેળા ને લગાડી સુકાયા પછી
અથવા મારવાથી બારીક કપડાંના ડાઘો નીકળે છે.

શાહીના ડાઘો ગરમ અથવા સુતરાળી કપડાં પરના કાઢવા
ખોટાટીંગ પેપરને ઓકઝેલીક એસીડનાં પાણીમાં ઘોળા સુકાયા પછી
તેપર દાખવાથી ડાઘ નીકળશે.

શાહીના સુકાઈ ગયલા ડાઘ માટે સ્ટાર્ચનો પાણીડર પાણીમાં ઘટ
કરી લગાડવા પછી સુકાયને અથવા મારવો. પાછલાં પ્રકરણમાંથી પણ
જુદી જુદી જાતના ડાઘો કાઢવાનું મળશે.

કાળી રેશમી ક્રેપ ઉપર પાણી અથવા બીજા ડાઘ પડેલા હોય
તો તે સરખી ટેબલ ઉપર પાંચરી કાળી શાહીમાં પીછી અથવા
સ્પંજ ઘોળાને તે ડાઘ ઉપર લગાડીને જુનાં રેશમી કપડા વડે
નુછી નાખવાથી કાળાં ઢાભા જણાશે નહિ.

રેશમી રમાલ અથવા સ્ટ્રોકીંગ ઉપરથી ચીકાશના ડાઘ
કહાડવા બિહસ્કી અથવા જીન દારૂ સ્પંજ વડે લગાડવો.

કાદવના ડાઘ પર પટેટા બાફેલાનું પાણી લગાડવું.

રેશમી રંગીન કપડાંના ડાઘો પર પટેટાને ખમણી તેમાં
પાણી રેડી થોડો વખત રાખી ભુકી તે ઉપરનું ઓકખું પાણી કાઢી
લઈ સ્પંજમાં ઘોળાને લગાડવાથી સાફ થાય ને સોજા પાણીથી નુછી
નાખી સહેજ સુકાવા આવે ને ઉંધી બાજુ ઉપર પુક્કી અસ્ત્રી મારવી.

રંગીન કપડાં પરના કાઈપણ જાતના ડાઘો ઉપર ક્લોરોફોર્મ
અથવા દારૂનો અર્ક લગાડવાથી રંગ ખરાબ થતો નથી.

લોખડના ડાઘ કાઢવા લીંબુનો રસ ને નીમક ભેળા ઘસવું.
પાછપ કલે ભુકી લગાડવાથી પણ સાફ થશે; સાષ્ટ્રીક એસીડ લગાડી
તેપર નીરાક છાટી તડકે સુકવું. પુગના ડાઘ પણ એ રીતે નીકળે છે.

બીજા કાઈ પણ જાતના ડાઘો બેન્ઝોઇન અથવા પેટ્રોલ લગાડવાથી
પણ જશે, સફેદ તથા રંગીન કપડાં પર મેગનીશીઆની ભુકી છાટીને
કપડું જોળ વીટાલી રાખવાથી થોડા ડાઘો પડેલા હશે તો સાફ થશે.

ગ્રીસના ડાઘ ક્લોરોફોર્મ અથવા પેટ્રોલ સ્પંજ વડે લગાડવાથી
નીકળે છે, નીચે કપડું પાંચરવું તે મેલું થાય ને બદલતાં જવું.

ગુંદર અથવા સરસના ડાઘો પર સરકો ને પાણી ભેળાને
લગાડવું.

૧૪૨-લેસ સોજ બારીક મેલી થયલીને સફેદ સોજા કાગળ ઉપર પાંચરીને બારીક ચાકની અથવા મેગ્નેશિયાની ભુકી છાંટવી, પાછું ઉપર સોજાનું સફેદ કાગળ ઢાંકવું, એ મુજબ લાંબો દુકડો હોય તો દરેક પડમાં ભુકી છાંટી કાગળ મુકતાં જવું. પછી તેને ચોપડીનાં પડમાં અથવા તો કોઈ હલકાં વજનથી દબાવી રાખવી. એ ત્રણ દિવસે કાઢીને તે ઉપરની ભુકી પખોડી નાખવાથી તે સાફ થશે.

પોઇન્ટ લેસ Point Lace બારીક ગુંઠણની સાફ કરવા કોઈ ચીજની ઉપર છુટી લટકતી ટાંગીને પીછી વડે સાબુનું ગરમ પાણીમાં શીણ બનાવી બંને બાજુ ઉપર લગાડવું, પછી સોજાં પાણીમાં થોડી ફટકડી પીગળાવી તેની ઉપર રેડવાથી સાબુનું શીણ ઘોવાઇ જશે. હાર આપવા માટે કાંજીનું પાતળું પાણી ઉલટી બાજુએ લગાડી કપડાંનું પડ મુકી અસ્તી કરવી. મેલી રીબન લેસ મુજબ સાફ થશે.

લેસ પરનો મેલ કાઢવો અખરકનો પાઉર Talcum powder ને પાણીમાં ઘટ મેળવી લેસ પર તેનું જાડું પડ કરી સુકાઈને કઠણ થવા પછી પખોડી કાઢી બ્રાશ મારવાથી દરેક ખાંચામાંનો મેલ નીકળે છે.

જરીનું ભરત તથા કસબની લેસો વિગેરે.

૧૪૩-જરીનું કસબી ભરેલું ઝાંખું પડેલું સાફ-કરવા દારૂનો અર્ક અથવા સ્પીરીટ ઓફ વાઈન કુટો અથવા ગરમ કરી પીછી વડે લગાડવાથી ચળકશે. કપડું કે પીછી પેત્રોલમાં ઘોળાને સાફ કરવું.

ટીલીનું ભરત સાફ કરવા ફુલર્સ અથવા તે પર છાંટીને નાના દાંતના બ્રાશ વડે આસ્તેથી ધસ્યાથી સોજું થશે; વાસી પાંજિને ભુંજ કકરું થાય તે કસબી ભરેલાં ઉપર મુકી હથેલી વડે દાબી બારીક ભુકા કરી સંભાળી ભરત પર ઘસીને પછી ઉલટી બાજુથી પખોડી નાંખી નરમ બ્રાશ વડે પાંજિની ભુકી રહેલી કાઢી નાખવી; એ રીતે પણ કોઈ વખત સાફ કરી શકાય છે.

વણાટનો કસબ, કીનખાખ, ફીટ, લેસ ગુંઠેલી વિગેરે સાફ કરવા સાફ મેગ્નેસિયા ગરમ કરી ઘસવો, અથવા તો પાંજિના ગરમો ભુકા કરી સોનું કે રૂપું સાફ કરવાનો પાંજીડર સાથે ભેળી સંભાળથી ઉપલી કોઇથી ખરાબ થયેલી ચીજ ઉપર ઘસીને નરમ ફલેનલ વડે બધું નુછી નાખવું, છેલ્લે મખમલના દુકડાએ નુછવાથી સોજું થશે.

ફટકડીની ઘણી બારીક ભુકી નરમ બ્રાશ વડે તે પર ઘસવાથી પણ સોનેરી લેસને ચળકાટ આવશે, જોઇએ તો ફટકડીને બાળી ને તેની ભુકી કરી વાપરવી. ઊંધી બાજુ અસ્તી કરવાથી ઝાંખું પડેલું ચળકશે.

કસબી સોનેરી રૂપેરી લેસને કપડાં પર ટાંકીને નીમકના પાણીમાં સુહલે ઉકાળી તેમાંથી કાઢીને કપડાં સાથે સુકવ્યા પછી, મખમલના દુકડા ઉપર થોડો સ્પીરીટ વાપર નાખીને તેનાંથી નુછી નાખવી.

આલાખારટરની સફેદ ખારીક લુકી છાટી બ્રશ વડે ધસીને સાફ કીધા પછી દારૂનો ચર્ક લગાડવો, અથવા તેમાં હળદર અધીર ચમચી, આખ દોર ચમચી પીગળાવી લાલ રંગ થાય ને પીઠીએ લગાડી દુરથી ગરમ અસ્ત્રીનો તાપ બતાવી તુછવું, રપેંગલસ પણ એ રીતે સાફ થશે.

ટોપીઓ ઇંગ્રેજી જાત જાતની સાફ કરવી.

૧૪૪-ફેલ્ટનું સફેદ જાડું ગરમ કપડું કોઈખી જાતના ડાઘો તે પરથી કાઢવા સાફ સુકાં પાંઠિનો ગર ને નીમક ભેળી અલગે હાથે ધસવાથી સાફ થશે, પાંઠિને બદલે ચોખ્ખાને આટો લેવો.

મેગનીશીઆ, ચાક સફેદ ફેલ્ટની ટોપીઓ પર લગાડી થે.ડો વખત રાખી બ્રશ મારવો. ડાઘ પડેલ એમેનીઆ કે બેનઝાઇનથી નીકળશે અથવા તો ઘણુંજ ખારીક પેંડીશનું કાગળ સંભાલીને તે ડાઘ પર ધસવું. પેત્રોલ સાથે થુણું ભેળી લેવું.

આઉન રંગની ફેલ્ટને સાફ કરવા એમેનીઆનાં પાણીમાં બ્રશ બોળીને લગાડી સુકાવા દેવી.

ખુલ્લા રંગની ફેલ્ટ પર કુલર્સ અથવા ફલેનલ વડે ધસવી.

કાળા રંગ સાફ ઠંડી ચાઉનું પાણી પાત્ર ચમચા ને એમેનીઆ એક ચમચો ભેળી ફલેનલનું કપડું બોળી તે પર લગાડી સુકાવા દેવું.

વોટર પ્રુફ માટે ઊંધી બાજુ કનેડી બાલસમ લગાડવું.

જુની ફેલ્ટની દુઆઇ ગયલી અથવા રૂવાંટી દુઆઇ ગયલી ઊભી કરવા માટે કપડું ઠંડાં પાણીમાં બોળી નીચવી કાઢી તે પર ઠાંકીને ગરમ અસ્ત્રી કપડું સુકાય ત્યાં વેર ફેરવવી, કપડું કાઢી લીધાથી રૂવાંટી ઉઠેલી માત્રમ પડશે. જુની ફેલ્ટની ચીપો કાપી સરકામાં એ કલાક બોળી રાખી સુકાય ને બત્તીના કાકડા તરીકે વાપરવી. જુની ટોપી તેલ, પેત્રોલ ગાળવા માટે પણ વપરાશે.

સફેદ સાદડીની ટોપી ઠંડાં પાણીમાં સાબુ પીગળાવી તેમાં બોળીને ઘોયા પછી સોજાં પાણીમાં ઘોઇ પવનમાં સુકાયને પછી તે પર ઇડાંની સફેદીનો કફ ચઢાવી કપડાં વડે પાતળું લગાડવાથી નવી જેવી થઇ જશે. હાઇડ્રોજન પરઓક્સાઇડમાં ફલેનલ બોળીને લગાડવાથી સફેદ સાદડી સોજી થશે, જોઇએ તો પાણું લગાડવું.

મેલી થએલી ડાય તો કુલર્સ અથવા અથવા મેગ્નેશીઆ છાટી એક દિવસ રાખીને બ્રશ મારવો અથવા થુણું પાણીમાં બીનવી કઠણુ થશે ધસીને લગાડી તડકે સુકવી સુકો બ્રશ લઇ તેમાંનું થુણું કાઢી નાખી સાફ કરવી.

સફેદ સાદડીને સાફ કરવા ગંધકની બારીક ભુકીમાં લીંબુનો રસ ભેળી સાદડીની ટોપી આગમચથી પાણીમાં ભીનવી તે ઉપર ઉપલી મેળવણી નાના દાંતના અશ વડે લગાડવા પછી ઠંડાં પાણીએ ધોવી, બરોબર ધોવાથી ગંધકની ભુકીનો વાસ રહેશે નહિ. જાયડામાં સુકાવા દેવી, પછી ઉંધી બાબુએ અસ્ત્રી મારવી. જો ફરતી કોર નરમ રહે ને અસ્ત્રી કરવા આગમચ ગુદરતુ પાતળું પાણી સ્પંજ વડે લગાડીને પછી અસ્ત્રી કરવી.

ચીકાશના ડાઘા કાઢવા સહેજ ટરપીનટાઇન, યેનઝાઇન, કે હાઇડ્રોજન પરઓક્સાઇડ, સ્પીરીટ ઓફ વાઇન ક્લેનલના દુકડાએ કંઈથી લગાડવાથી સાફ થાય છે, એ ચીજોના ડાઘ રહે તો ક્લોરો-ફોર્મ તે પર પાછું લગાડવું. આતશ નજદીક જવું નહિ.

લીંબુની ચીર લઇ તે ઉપર ઘસીને સુકવ્યાથી નવી જેવી થશે.

કાળી સાદડી માટે મીઠું તેલ તે કાળી શાહી એક સરખા વજનની ભેળી વાપરવી.

વારનીશ કાળી સાદડીની ટોપી સાફ એ ઑંસ સ્પીરીટ ઓફ ટરપીનટાઇનમાં અર્ધો ઑંસ કાળુ મીણુ પીગળાવી ગરમ ગરમ નરમ પીછીથી લગાડવું.

પ્રકરણ ૧૯.

ડાઘો ઘણીક જાતના કાઢવા, સુતરાઉ, ગરમ તથા રેશમી કપડાં પરથી.

૧૪૫-ડાઘો કાઢવા માટે નીચલી કેટલીક ચીજો મેળવણીઓ, દવાઓ વિગેરે વપરાય છે. પેત્રોલ, યેનઝાઇન, એમોનીઆ, દારૂનો અર્ક, પેરેશીન, ક્લોરોફોર્મ, મેથીલેટેડ સ્પીરીટ, લાઇસોલ, ટરપીન-ટાઇન, જોરેક્સ, એમોનીઆ, ઇથર, ગ્લીસરીન, નાઈટ્રીક એસીડ, ઓક્ઝેલીક એસીડ, ગ્લીસીગ પાગિડર, નેવેલ વોટર, પરમેંગનેટ ઓફ પોટેશ, સ્ટાચ (હાર આપવા માટેની કાંજનો ભુકો) લીંબુના રસ, નીમક, ચાક, સરકો, પાકાં ટાંમોટાનો રસ, દુધ, ઇંડાની દાળ, ઓલીવ ઓઇલ, માંખણ ; ચરબી, બળદનો પીત્તો Ox gall, સાબુ, ગરમ પાણી, હાઇડ્રોજન પરઓક્સાઇડ, વિગેરે.

એમોની એસીડ તથા દવા કેટલીક વખત સ્પંજ કે કપડાં વડે અમથી ડાઘો પર લગાડાય છે ને કોષકને પાણી સાથે ભેળવા એક પાઈટમાં એક અમચીના સુમારે લેવી.

સળગી ઉઠે એવી ઉપલાંમાંની કોઈક ચીજે જેવી કે પેત્રોલ, બેનઝાઇન, ઇથર, ક્લોરોફોર્મ, સ્પીરીટ વિગેરે તાપ અથવા આતશની નજદીક મુકવી કે જઈને લગાડવી જોખમ ભરેલી છે, તેમજ તે વડે સાફ કીધેલાં કપડાં પણ તુરત આતશ આગલ લઈ જવાં નહિ, તેમજ પહેરેલાં હોય તો ખીડી સળગાવ્યાથી પણ તુરતની લગાડેલી ઉપલી કોઈખી ચીજ સળગી ઉઠવાનો સંભવ છે, એવાં અકસ્માત બનેલા છે.

ઝોકઝેલીક એસીડ એક ઑસ, પોણાં પ્યાલાં ગરમ પાણીમાં પીગળાવી વાપરવી. હાઈડ્રોજન પરઝોકસાઈડે સાફ કરતી વખતે બે ચાર ટીપા એમોનીઆ ભેળવો.

એસીડો જલદ વાપરવાની સલાહ જેવી કે સલ્ફ્યુરીક એસેટીક, નાઇટ્રીક, કાર્બોલીક, વિગેરે હાથ પગની ચામડીને લાગવાથી ખરાબ કરે અથવા દાઝે તેમાંની કંઈખી કામ માટે વાપરતી વખતે હમેશાં ધ્યાન રાખવું.

હાથો કાઢવાની રીત કોઈખી જાતની દવા સ્પીરીટ કપડાંમાં બોળીને લગાડતી વખતે હાથની બહારની ડાનારી પરથી ઘસતાં અંદર ત્રણે જવું, પહેલાં વચમાંથી ઘસવા શરૂ કરવું નહીં.

ચીકાશના હાથો પર ચાક, આટો, મેગનીશીઆ, નીમક, બુસું, યુસુ, કુલર્સ અર્થ, સ્ટાર્ચ બ્લોટીંગ પેપર, એમાનુ કંઈ પણ સુકું અથવા પાણીમાં મેળવીને વપરાય છે. વધુ દ્રાહ કલીનમા જોવું.

જેવેલ વોટર પાછલ આપેલું છે તે વહે સફેદ તથા સુતરાઉ કપડાના હાથો કાઢતી વખતે પાણીનાં વાસણ ઉપર હાથવાલુ કપડું ટાઇટ ધરીને થોડાક ટીપાં તે મેળવણીનાં નાખીને તુરત કપડું નીચેના પાણીમાં કુબાડી દેવું, રંગીન કપડાં માટે એ મેળવણીમાં અધુરું પાણી ભેળવું કરણુ કે એમાં બ્લોટીંગ પાઉડર હોવાથી કાચા રંગનું કપડું હશે તો રંગ નીકળી જશે. અંજીરનાં સાત પાદડાને એક બાટલી પાણીમાં ઉકાળી પાં લાગ જેટલું રહે તે દહું પાડી ગાળીને સીસીમા ભરી રાખી વાપરવું.

હાથો નીકળે નહિ તેવા લાંબા વખતના કાઢવા સાચુના પાણીમાં ભીનવી તે પર હાર આપવાની કાંજની ઘટ મેળવણી કરી ત્રગાડીને તડકામાં મુક્યા પછી સુકાય કે પાછુ તે પર સહેજ પાણી નાખી ભીનવવી હાથ નીકળે ત્યાં સુધી એમ કરવું, છેલ્લે બ્રશ વડે સુકાયલુ ઘસીને પછી સોનનું પાણીએ ધોવું.

તુરતના હાથ ટકણુખારનાં પાણીએ ધોવાથી સાફ થાય છે, ટેબલ ક્લોથ, નેપકીન વિગેરેનાં.

હાથો ખોરાકી પાણી ચાહ કોફી દારૂ વિગેરેનાં.

૧૪૬-પાણીના હાથ વાળાં કપડાંને પાછું બીજાં ભીનાયલાં કપડાં વડે તુછી નાખી ઊંધી બાણુ પર ગરમ અરત્રી ફેરવવી.

વરસાદ પાણીના ડાઘ પર સાદાં પાણીનો બીનાયલો કટકો પાંચરી બીજું સુકું કપડું ઢાંક્યા પછી ગરમ અસ્ત્રી ફેરવ્યાથી નીકળશે; છાંટા પડેલા હોય તો તુરત રેશમી રૂમાલ વડે ધસીને નુછવા.

દરીઆનાં પાણીના ડાઘ કાઢવા જો ઘેરા રંગનું કપડું હોય તો તેનેજ મળતા રંગનું બીજું કપડું સરકામાં ઘોળી તે પર ધસવાથી સોજું થાય છે. સુતરાળી કપડાં પર હોય તો ઠંડું પાણી રેડી ખાર નીકળે ને અસ્ત્રી કરવી, રેશમી પરના ડાઘો સુકાયા પછી કપડું ટાઇટ ધરી સંભાળથી બ્રશ મારવો.

કાળાં કપડાંના ડાઘો પર કાચો પટેલો કાપીને ધસવો.

ચાહ કોફી, કોકો, ચોકલેટ વિગેરેના ડાઘો માટે નીચલી રીતો છે, ગ્લીસરીન થોડો વખત લગાડી રાખ્યા પછી સાબુ અથવા ચાક ને ગરમ પાણીમાં મેળવી ઘોવું, દુધ સાથની કોરીના ડાઘો પણ સુતરાળી અથવા રેશમી કપડાં પરના જશે. ઘેનઝાઇનથી બી નીકળે છે.

સેનીતાસ Sanitax ને પાણીમાં સરખાં વજનનું ભેળી લગાડવું. કાખા વખતના ડાઘો પર જીલેટીન પાણીમાં ભીનવી ધસવું.

ખાંડને ઘણી સરખી પાણીમાં પીગળાવી તેમાં કપડું થોડો વખત ઘોળી રાખીને સોજાં પાણીમાં ઘોવું; દારૂનો અક' અથવા જવેલ વોટર લગાડવું. ખાલી વાસણ ઉપર ડાઘવાળું કપડું ટાઇટ ધરીને તે પર કોટલીની ધાર વડે ખળખળતું પાણી રેડ્યાથી તુરત પડેલા ડાઘો નીકળી જશે, અથવા સાબુના ગરમ પાણીએ ઘોવા પછી ગંધકની ધુંધ કે સળગાવેલી કિવાસલી તે પર ધયાથી ચાહ કોરીના ડાઘો નીકળે છે.

ચાહના ડાઘો પર જીન દારૂમાં કપડું ઘોળીને લગાડવું.

કોરીના ડાઘ ઈડાંની દાળમાં થોડું ગરમ દુધ મેળવી લગાડવાથી નીકળે ને પછી ઘોષ નાખવાથી કપડું સોજું થશે.

પોટેશ પરમેંગેનેટની મેળવણી સફેદ કપડાં પર લગાડવી.

દુધના ડાઘ ઠંડા પાણીમાં ઘોઈને પછી સાબુનાં પાણીથી ઘોવું.

વાઇન દારૂના ડાઘો કાઢવા નીમકને પાણીમાં ભીનવી તે ડાઘ પર છાંટીને ગરમ પાણીએ કપડું ઘોવું. અથવા તે ખળખળતાં દુધમાં ખરડાયલો ભાગ ઘોળીને થોડો વખત રાખવાથી સાફ થાય કે સોજાં પાણીએ ઘોવું. ખારીક કપડાં પરથી સફેદ સરકાએ જશે.

પીળા રંગના વાઇનથી ખરડાયલાં કપડાંને ઠંડાં પાણીમાં ભીનવ્યા પછી ગરમ પાણીએ ઘોવાથી સાફ થશે.

વાઇનના ડાઘ રેશમી કપડાં ઘેરા રંગનાં પરથી કાઢવા સાફ ગરમ પાણીમાં નીમક પીગળાવી રૂપજે ધસવાથી નીકળે છે.

લીંબુ અથવા કંઈ પણ ખટાશવાળી ચીજના ડાઘને પડેલાં પાણીમાં ભીનવીને તેપર નાઇટ્રીક એસીડ સાથે પાણી ભેળી તેપર ધસીને લગાડવા પછી સોજાં પાણીથી ઘોવા.

ઘડાંના ડાઘ વાળું કપડું ઠંડાં પાણીમાં ભીનવી ગરમ પાણીએ ઘોવાથી સાફ થાય છે, જોઈએ તો સાથે સાબુ લેવો. ઘડાંની દાળના ડાઘ પર ગરમ પાણી ને દુધ ભેળી લગાડવું, લાંબા વખતના હોય તો સાથે થોડો દારૂનો અર્ક લેવો.

ઘાસના ડાઘો પર ગ્લીસરીન અથવા પેરેશીન લગાડી એક કલાક રહેવા દઈને સાબુના પાણીએ ઘોષ નાખવા. ઘાસના ડાઘ ગરમ ફ્લેન-સનાં કપડાં પરથી કાઢવા સ્પીરીટ ઓફ વાઇન લગાડવો, પછી જરૂર હોય તો પાણીમાં ઘોવું; જ્વેલ વોટર જોઈએ તો વાપરવું. એ રીતે કાષ્ઠી જાતનું સફેદ કપડું પણ સાફ થશે, એનઝીન લગાડી ઘોવું.

ફુલના ડાઘ પર ટાટરીક એસીડ લગાડવી.

ઉલટી અથવા થુકના ડાઘો કાઢવા એક ખાટલી પાણીમાં બે મોટા ચમચા નીમક પીગળાવી તેમાં બોળી રાખ્યા પછી ઘોવું, નહિ નીકળે તો નીમકનાં પાણીમાં ચુહલે ઊકાળીને સોજાં પાણીએ ઘોવાથી ડાઘ તથા વાસ નીકળે છે.

પરસેવાના ડાઘો માટે દ્રાષકલીનીંગમાંથી મળશે.

ફુટના ડાઘો પર ટંકણુખાર ભેળેલું ખળખળતું પાણી રેડવું અથવા કપડાં વડે લગાડવું: યા તો નીમક ઘસીને લગાડવા પછી ખળ-ખળતાં પાણીએ ઘોવાં, તાજાં ડાઘો પર ગ્લીસરીન લગાડી કુકાં પાણીએ ઘોવાથી નીકળે છે, માખણ લગાડીને ઘસ્યા પછી ગરમ પાણીમાં બોળી રાખીને ઘોષ નાખ્યાથી ડાઘો નીકળશે એમોનીઆ લગાડી તુરત ઘોવું.

ગરમ દુધે પણ ફુટના ડાઘો સાફ થાય છે, અથવા તો જાશમા બોળી તે પર નીમક છાંટી થોડો વખત તડકે મુક્યા પછી ઘોષ નાખવું અથવા ચાહ કોશીના ડાઘ કાઢવાની રીતો અજમાવવી.

પીચના ડાઘો બીજા ડાઘો માફક સહેલાઈથી નીકળતા નથી માટે ઉપલી દુધ અથવા જાશની રીત અજમાવ્યાથી પણ નહિ નીકળે તો સ્પજ વડે સ્પીરીટ ઓફ ટરપીનટાઇન લગાડવાથી અથવા જ્વેલ વોટરથી પણ પીચના ડાઘો નીકળી જશે. ચોખા ઉકાળેલાં પાણીમાં થોડો ચાક નાખી ઘોવું, ચાહ કોશીના ડાઘો પણ એ રીતે નીકળે છે.

હીરાકસી ને ગમ કેમફર એક સરખાં વજનનું ભેળી રાખી જોઈએ ત્યારે ફુટના ડાઘ પર લગાડવું.

પોટેશ પરમેગનેટ પાણીમાં પીગળાવી ફુટના ડાઘ પર વાપરવું ફુટના ડાઘવાળું કપડું ઠંડાં પાણીમાં બોળી નીચવી કાઢી તેની નીચે સળગાવેલી મેચીસ દુરથી બળે નહિ તેમ ધરવાથી નીકળી જશે.

લાલ છાંટ રેશમી કપડાં પરની લીધુના રસે નીકળશે.

તરકારીના ડાઘો કાઢવા ઉપલી કાષ્ઠી રીત અજમાવવી, ને ઘોતી વખતે પાણીમાં ચાક થોડો નાખવો.

અખરોટના ડાઘ જ્વેલ વોટર લગાડવાથી નીકળશે, છેલ્લે ઓકઝેલીક એસીડ જોઈએ તો લગાડવી.

ચીકાશના ડાઘો જેવા કે ઘી, તેલ, રંગ, ચરબી વિગેરેના કાઢવાની રીતો.

૧૪૭-ચીકાશના ડાઘ લીંબુના રસને ટરપીનટાઇમાં ભેળા ને લગાડવું અથવા તે કાંઈ ખી જાતની સ્પીરીટ કે દારૂનો અર્ક ખગ-ખગતાં પાણીમાં નાખીને લગાડવાથી ઘી તથા ચરબીના ડાઘો કાંઈ ખી જાતનાં કપડાં પરથી નીકળશે, છેલ્લે સોજાં પાણીથી ઘોવું, ચીકાશ શીટ નહિ તો પાછું ગરમ પાણી લઈ તેમાં કાંઈ ખી જાતની સ્પીરીટ ભેળા ઘોવું. કપુરને સ્પીરીટમાં પીગળાવી લેવો.

તેલના ડાઘ પર ટરપીનટાઇન અથવા ચેરેશીન તુરતજ લગાડવાથી નીકળી જાય છે; સુકાઈ ગયેલા ડાઘ સાફ ટરપીનટાઇન ને દારૂનો અર્ક ભેળા વાપરવો, એ રીતે નહિ નીકળે તો પછી બેનઝાઇન લગાડી ને ઘોઈ નાખવું. એક ભાગ ઇથર ને ચાર ભાગ એમોનીઆ ભેળા લગાડવાથી પણ નીકળશે.

કેરોસીન તેલના ડાઘ સાબુનાં ગરમ પાણીએ સાફ થશે.

સીવવાના સંચાના તેલના ડાઘો કાઢવા નીમક ભીંનવીને લગાડવું અથવા ચરબી (Lard) તે પર લગાડી એક કલાક રહેવા દઈને સાબુનાં પાણીમાં કપડું ઘોવું; કાચા રંગનું કપડું હોય તો ઘોતી વખતે સાબુનાં પાણીમાં થોડો એમોનીઆ ભેળવો.

પાઈપ કલે પાણીમાં ભીંનવી ઘટ થાય ને તેલના ડાઘ પર લગાડી સુકાયા પછી કાઢી નાખવી, લીંબુના રસ સાથે સાબુનો ભુકો નરમ કરી પીછી વડે લગાડી સુકાયા પછી સાફ કરવું.

ચીકાશના બીજા ડાઘો ગરમ સફેદ કપડાં પરના ઝલીસરી-નથી જાય છે અથવા ટંકણખાર કે ઇથર લગાડ્યા પછી ઘોવાથી ડાઘો સાફ થશે; જો ઉપલી મેળવણીથી ડાઘ નીકળ્યા હોય તો કપડું ઘોવું નહિ

કાળાં ગરમ કપડાં પરના ડાઘો કપડું ઘોવા પછી ભીનું હોય તેજ વખતે કાંઈ ખી જાતનું બીજું કાળું કપડું તે પર ઘસવાથી ડાઘો નીકળે છે, અથવા પાણીમાં એમોનીઆ ભેળા બીજાં કપડાં વડે ઘોવા, કાંઈ ખી જાતનું કાળું કપડું એ રીતે સાફ થશે.

ગ્રીસ, ડામર, ટાર, રાજમ, રંગ, વારનીશ, વેસલીન વિગેરે ચીકાશવાળી ચીજોના ડાઘ કપડા પરથી નીચલી રીતે નીકળે છે:—

પહેલા એ ડાઘો પર માખણ, ઓલીવ ઓઇલ, ચરબી, ટરપીન-ટાઇન, કેરોસીન વિગેરે કાંઈ પણ લગાડવાથી નરમ થાય ને પછી સાબુનાં ઠંડાં પાણીએ ઘોવા.

ટારના ડાઘ પર બેનઝાઇન, કલોરોફોર્મ. દારૂનો અર્ક કંઈ પણ લગાડવું.

ગ્રીસ ગાડીનાં પેડાની લાગવાથી જે કાળા ડાઘો પડે છે તે પર ઉપલી કાંઈ ખી ચીજો લગાડીને નરમ થયા પછી હાથે ચોળીને

તે પર સાથુનું શીણુ લગાડીને ઠંડાં પાણીએ ઘોષ નાખવું, શીણુ લગાડવા પછી ડાઘ દીશે તો ક્રીમ ઓફ ટાર્ટરની Cream of Tartar ભુકી અથવા તો કાંઈખી જાતની સ્પીરીટ લગાડવા પછી ઘોવા, સુતરાઉ અથવા ગરમ કપડાંને જોઈએ તો ટરપીનટાઇન અથવા પેત્રોલ લગાડવું.

વાશીંગ સોડા પાણીમાં પીગળાવી તે વડે કપડું ઘોવાથી ગ્રીસ તથા રંગના ડાઘો નીકળે છે.

તુવરની દાળ ચડે ને તેનું પાણી નીગારી લઈ તેમાં થોડા કલાક કપડું ઘોળી રાખીને પછી સાથુનાં પાણીએ ઘોવાથી સાફ થશે.

એમોનીઆનું પાણી લગાડી તે પર ખારીક કાગળ મુકી અસ્ત્રી ફેરવ્યાથી ચીકાશ ચુશી લેછે. કાંઈખી જાતના દારૂમાં નીમક ભેળીને લગાડવાથી પણ ડાઘો જશે.

રેશમી કપડાં પર ઉપલા ડાઘો પડે તો ગરમ કપડાંને દુકડો તે પર મુકી તેની ઉપર આઉન પેપર અથવા સફેદ સોણુ કાગળ મુક્યા પછી ગરમ અસ્ત્રી જે ત્રણ વખત ફેરવ્યાથી ચીકાશ ચુશી લે છે. બીજાં સોજાં કાગળ વડે ડાઘને પાછો નુછી તે પર પાણી સાથે એમોનીઆ ભેળી લગાડવો.

બીજી જાતના ચીકાશના ડાઘો પણ એ રીતે રેશમી કપડાં પરના નીકળશે.

કુલર્સ અર્થાત્ સરંકા ભેળી કાણુ જોવા બનાવી ગમ્મી ચીકાશના ડાઘને સહેજ પાણીથી બીનવીને તે પર ઘસવા પછી સુકાય ને પાણીએ ઘોષ નાખવા.

ગ્રીસના ડાઘની મેળવણી જે ઐસ એમોનીઆ, એક ઐસ કેસ્ટીલ સોપનો ભુકો. એક ચમચી સુરો ખાર સર્વેને એક ખાટલી નીમકનાં પાણીમાં મેળવીને રાખી ડાઘો કાઢવા લેવું.

કુલર્સ અર્થ એક ઐસ ને સોજો પોટેશ જે ઐસને સાથુ તથા ટરપીનટાઇનમાં પેસ્ટ બનાવી વાપરવો.

રંગના ડાઘ પર તુરત ગરમ પાણી રેડવું અથવા કેરોસીન તેલ લગાડવું, રેશમી કપડાં પરથી એમોનીઆએ રંગના ડાઘ નીકળશે, કાળા પર કલોરોફોર્મ લગાડવું. એક વખતમાં નહિ જાય તો ફરીથી લગાડવું, ફલેનલ વડે રંગ નુછી નાખ્યા પછી એમોનીઆ ને ટરપીનટાઇન ભેળી નરમ કપડાંએ લગાડ્યાથી નીકળે છે. સ્પીરીટ ઓફ વાર્ષન, બેનઝાઇન અથવા ઇથર એમાંની કાંઈખી ચીજ રંગના ડાઘો કાઢે છે. કપડું ઘોવા ઘટે તો ડાઘ કાઢ્યા પછી ઘોવું.

લાંબા વખતના નીકળે નહિ તેવા ડાઘને માખણુ લગાડ્યાથી નરમ થાય ને ટરપીનટાઇન અથવા નેફ્થા Naphtha લગાડવો, આતશથી દુર રાખવું.

ટરપીનટાઇનના ડાઘા દારૂના અર્કથી નીકળશે.

વારનીશના ડાઘ પર ટરપીનટાઇન લગાડી સાબુનાં પાણીએ ઘોવું. રેશમી કપડાંને ઘોતી વખતે પાણી સાથે ધ્રુવ અથવા બેનઝાઇન ભેળવું. દારૂનો અર્ક લગાડવો એ ત્રણ વખત. રંગ ઝાંખો પડે તો ક્યોરોફામ લગાડવું. બધું રંગનાં કપડાંનો ઝાંખો રંગ સરકાએ પાછો સોજો થશે.

બુટની પાંદીશના કાળા તથા પીળા ડાઘા ડ્રાઇકલીન કરવાની રીતે નીકળે નહિ તો પછી સાબુનાં પાણીએ ઘોવાથી જશે.

મીણના ડાઘને સંભાળથી છરીની અણી વડે ઓખવી કાઢવા અથવા ઓખડનો દુકડો કે અસ્ત્રી વણી ગરમ કરી તેની નજદીક પકડવી; કપડાંની તળીએ બ્લોટીંગ પેપર મુકવું તેમજ ગરમીથી મીણ તવાઇ જાય કે ઉપર તુરત બીજું બ્લોટીંગ પેપર દાખ્યાથી ચીકાશ સુશી લીધા પછી ઝીણાં કાગળે નુછવા, જોઇએ તો સાબુનાં ગરમ પાણીએ ટપકું ઘોવું.

દારૂનો અર્ક અથવા બેનઝાઇન લગાડ્યાથી મીણના ડાઘો નીકળે છે.

કાગળ માર્બી પકડવાની મેગવણી સાથનું કપડાંને વળગી ગયલું કાઢવા પેરેશીન, ટરપીનટાઇન અથવા દારૂનો અર્ક લગાડવો.

રાજમના ડાઘને કાંઈપી જાતનું તેલ અથવા ચરખી લગાડવાથી નરમ થાય તે તે પર સાબુ લગાડી થોડો વખત રાખ્યા પછી ટરપીનટાઇન તથા પાણીએ છુટું છુટું ઘોષ નાખવું; નહિં નીકળે તો ટરપીનટાઇન સાથે ઇડાંની દાળ મેળવી લગાડ્યા પછી સાબુનાં ગરમ પાણીએ ઘોવું, દારૂ, ત્રીસ વિગેરેના ડાઘો પણ એ રીતે કઢાય છે.

ગુંદર અથવા સરસના ડાઘ કાઢવા ખળખળતાં પાણીનાં વાસણ પર તે કપડું ધરવાથી તેની ગરમ વરાળે તવાઇ જાય તે પછી તેજ પાણીએ ઘોવું, સરકામાં બોળાને ઘોવાથી પણ ડાઘો નીકળશે, રેશમી કપડાં માટે સરકામાં થોડું પાણી ભેળાને વાપરવો, ડ્રાઇકલીન કરવાની રીતે પણ સાફ થશે.

કોડલીવર ઓઇલ (માછલીના તેલના)ના ડાઘ પર કુલર્સ અથવા ને કાલોનવોટર મેળવી લગાડ્યાથી ચીકાશ સુશી લઇ સાફ થાય છે, અથવા ગરમ પાણીમાં એમોનીયા ભેળા ઘોવું.

મેસના ડાઘ કેરોસીન તેલ લગાડી ગરમ પાણી ને સાબુ વડે ઘોષ નાખવું.

કાઢવના ડાઘો કાઢવા સુકાયા પછી કપડું હાથમાં ધરી ઓળવાથી નીકળશે, અથવા સંભાળાને છરીની કે કાંઈપી સીકકાની કીનારી વડે ઓખવી કાઢીને બ્રશ મારવો. ડ્રાઇકલીન કરવાનો પાઉડર લગાડવો.

ડાઘો નીકળે નહિ તો સાબુનાં પાણીએ ઘોવું અથવા ક્રીમ ઓફ ટાટર લગાડીને ઓળા કાઢવા.

કાળા રંગનાં કપડાં પરના કાઢવના ડાઘા કાચો પટેટા કપીને ધસ્યાથી નીકળશે.

રેશમી કાળાં કપડાં પરથી કાઢવા ગરમ કાશી ફ્લેનલ વડે લગાડીને જરૂર લાગે તોજ ઘોવું.

કુગના ડાઘો વરસાદના દિવસોમાં કાઢખી જાતનાં કપડાં પર જે સફેદ પડે છે તે પર લીંબુના રસમાં ચાકની ભુકી ને થોડું નીમક મેળવી ડાઘો પર લગાડી તડકે મુકવાથી નીકળે ને બ્રશ મારવો. ઘટ સાબુ લગાડી તે પર ચાકની ભુકી છાંટવી, કાચું ટાંમોટું કાપી લગાડી નીમક છાટી તડકે મૂકવું.

સ્ટાર્ચની ભુકી સાબુ ને લીંબુનો રસ ભેળી લગાડી તડકે મુકવું. જાસ લગાડીને પણ તડકે મુકવાથી સોજું થશે.

બ્લીચીંગ પાઉડર અથવા પોટેશ પરમેગનેટ થોડાં પાણીમાં પીગળાવીને લગાડવો. ટુલસ અર્થ પાણીમાં મેળવી લગાડવાથી નીકળશે ટાંકણખારના પાણીમાં ચાક ભેળીને લગાડવાથી સાફ થાય છે.

શાહીના ડાઘો કાઢવા ફટકડીની ભુકી ને ક્રીમ ઓફ ટાટર ભેળી છાંટવું, લીંબુનો રસ ને નીમક ભેળી ઘસવું, સરકો લગાડવો, ગરમ દુધ કે જાશ લગાડવી, ટાંમોટાનો રસ ઘસવો, મીઠાનો તેજાજ એક ભાગ ને પાણી ત્રણ ભાગ ભેળી વાપરવું, ઓકઝેલીક એસીડ-વાલું પાણી લગાડ્યા પછી તે પર જેવેલ વોટરનાં થોડાક ટીપાં નાખી તુરત ઘોવું, બ્લીચીંગ પાઉડર ને સાર્થત્રીક એસીડ પાણીમાં મેળવી તે પર શીણ ચઢે પછી તેમાં કપડું ઝોળવું, ચરખી તાવીને લગાડવા પછી સુકાય ને ઘોવું, એમોનીઆ વાપરવો, ઉપલાંમતી કાઢખી ચીજ લગાડવાથી શાહીના ડાઘો નીકળે છે. કોડીની રકાખી ગરમ કરી તે પર કપડું ભીનવીને પાંચરીને સોફ્ટસ ઓફ લેમન ચમચાના તળીઆં વડે ઘસીને લગાડ્યા પછી સોજા પાણીએ ઘોવું. બ્લોટીંગ પેપરને સ્ત્રોંગ ઓકઝેલીક એસીડનાં પાણીમાં ઝોળી સુકાયને શાહીના ડાઘ પર દાખવું.

બહુ શાહી પર જલ્દત સરકો ને દારૂનો અર્ક ભેળી લગાડવો ટાંમોટાનો રસ લગાડી થોડા કલાક રાખવાથી રેશમી કપડાં પરના ડાઘો જશે, અથવા સ્પીરીટ ઓફ ટરપીનટાઇન લગાડીને સુકાવાથી શાહી પોતીકી મેળે કડક થઈ નીકળશે. બારીક કપડાં પર તાવેલી ચરખી લગાડી ખંતે બાજુ પર પાછપ કલેની ભુકી છાંટી દાખી રાખવું.

લાંબા વખતના ડાઘો પર ઓકઝેલીક એસીડ પાણીમાં પીગળાવી લગાડ્યા પછી સાદાં અથવા નીમકનાં પાણીએ કપડું ઘોવું, લાઇસોલ નામની દવા લગાડીને તુરત ઘોવાથી શાહીના ડાઘ જશે; કોઈખી રીતે નહિ નીકળે તેવા ડાઘવાળાં કપડાંને સ્ટાર્ચનાં પાણીમાં ચુહલે ઉકાળવું.

લાલ શાહી માટે એમોનીઆ ને ઓકઝેલીક એસીડ બેળીને લગાડવા પછી દુધમાં ભીનવી રાખી સાબુનાં પાણીએ ઘોવું; અથવા દારૂનો અર્ક લગાડવો.

નામ પાડવાની શાહીના ડાઘ પર ખલીચીંગ પાઉડરને પાણી સાથે બેળી તેમાં કપડું થોડો વખત ઘોળવું. અથવા આયોડીનને દારૂનો અર્ક બેળી લગાડવા પછી એમોનીઆના પાણીમાં ઘોવું; જ્યેવલ વાટર પાછલ આપેલું છે તે લગાડવાથી પણ ડાઘો નીકળશે.

પેનસીલના ડાઘો દારૂનો અર્ક લગાડી સાબુનાં પાણીએ ઘોવાથી નીકળે છે. એ રીતે નહિં નીકળે તો પોટેશ પરમેંગનેટ પાણીમાં પીગળાવીને લગાડવાથી તદ્દન સાફ થશે.

સીલ મારેલા ડાઘ પર સ્પીરીટ અથવા દારૂનો અર્ક નરમ પીછી વડે લગાડવો, સીલ પાછું ગરમ કીધાથી પણ તવાઈને નીકળશે.

૧૪૮-લોહીના ડાઘ વાલાં કપડાંને નીમક સાથનાં ડુકાં પાણીમાં ભીનવવું અથવા ચુનાની ભુકી પાણી સાથે મેળવી તેમાં ઘોવાથી રેશમી યા સુતરાઉ કપડાંના ડાઘો નીકળશે.

હાઈડ્રોજન પરઓક્સાઇડ નામની દવા લગાડવાથી લોહીના ડાઘ સુતરાઉ કપડાં પરથી સાફ થાય છે, અથવા તો લાઇસોલ લગાડવું. લોહીના ડાઘ પર સ્ટાચ્ પાણીમાં ઘટ કરીને લગાડી સુકાયા પછી નરમ ખસ મારવો, નીકળે નહીં તો પાછી લગાડવી, ફેરોસીન તેલમાં ઘોળીને ઘાઘ નાખવાથી પણ ડાઘો નીકળશે, ઘણું ગરમ પાણી લીધાથી લોહીના ડાઘો નીકળવાને બદલે કપડાંમાં વધુ એસી જાય છે, ઠંડુંજ પાણી લેવું.

લોખંડના કાટના ડાઘો પર ક્રીમ ઓફ ટાર્ટર, સોલ્ટસ ઓફ લેમન કે ઓકઝેલીક એસીડ લગાડવા પછી ઘોવું. ડૂઘ કલીનમાં આપેલી રીતો અજમાવવી. સફેદ કપડાં પરથી એના ડાઘો કાઢવા ઓકઝેલીક એસીડ પાણીમાં બેળી લગાડવી અથવા સ્ટાચ્નાં પાણીમાં ઉકાળવું.

અસ્ત્રીનાં તળીઆંતો કાટ કપડાં પર લાગે તો ગરમ પાણીએ ઘોઈને તે પર લીંબુનો રસને નીમક ધસીને લગાડવા પછી તડકે સુકવવાં, એક વખતમાં નહિ નીકળે તો ફરીથી લગાડવું. સફેદ તથા કીણું કપડું એ રીતે સાફ થશે.

ગરમ અસ્ત્રીથી દાઝીને ડાઘ પડે તે પર નીચલી મેળવણી લગાડવી, સરકો એક ખાલું, વોશીંગ સોડા એક ઓંસ, ડુલસ અર્થ અને એક નાનો કાંદો કાપીને સઘળું ચુહડે ગરમ કરી મળી જાય તે કપડાં વડે ગાળી કાઢી ઠંડુ પડે ને ઉપલા ડાઘ ઉપર લગાડવાથી કપડું સોજી થશે. હાઈડ્રોજન પરઓક્સાઇડમાં ખીણું કપડું ઘોળી દાઝેલાં કપડાં પર મુકીને ગરમ અસ્ત્રી પાછી ફેરવવી.

દાઝેલું કપડું ડુલસ અર્થ ને પાણી બેળી લગાડીને તડકે સુકાયાથી ડાઘ નીકળે પછી જોઈએ તો ઘોવું. અમથુ તડકે સુકાયાથી પણ કેટલીક વખતે દાઝેલાંનો ડાઘ નીકળે છે. ટંકણ ખારતું પાણી લગાડવું.

ગરમ તથા રેશમી કપડું અસ્ત્રીથી દાઝેલું ઝલીસરીન ને ટંકણુ ખારમાં ભીનવી રાખીને પછી ઘોવું; ઘોવા પછી પણ ડાઘ દીશે તો તે પર દારૂનો અર્ક રૂપે અથવા નરમ કપડાંએ લગાડવો.

એસીડ તથા દવાના ડાઘો પર ફુલસ અર્થને એમોનીઆના પાણીમાં ભેળી લગાડીને સુકાયા પછી ઘોવું, એક વખતમાં નહિ નીકળે તો ફરીથી કરવું. સરકાના ડાઘ એમોનીઆએ જશે.

એસીડ પડવાથી કેટલીક વખત કપડાંનો રંગ ખળી જઈ ખરાબ થયેલો એમોનીઆ, કલોરોફોર્મ અથવા મેગનીશીઆ કે સોડા બાઇ-કાર્બ કંઈખી પાણીમાં ભેળી લગાડવાથી સરખો થશે.

ખારથી ખરાબ થયેલો રંગ કોઈખી કપડાંનો સરખો કરવા થોડી એસીડ લગાડ્યા પછી કલોરોફોર્મ લગાડવું, કલોરોફોર્મથી કોઈખી રંગ પાછો સોજો થાય છે.

દવા કે એસીડના છાંટાના લાલ ડાઘો પડે તો લીંબુ કાપી ને અમથુ ઘસવું અથવા સાથે નીમક લેવું; સાબર સીંગડું ઘસવાથી પણ નીકળશે, રંગ ઉડી ગયલા પર એસીડમાં આપેલી રીતે કરવું રેશમી તથા સુતરાઉ કપડાંને.

રંગીન ગરમ કપડાં પરના એસીડના ડાઘો પણ ઉપલી રીતે કાઢીને એમોનીઆ લગાડવાથી રંગ એમળતો નથી. છેલ્લા કલોરોફોર્મ જોઈએ તો લગાડવું.

એમોનીઆના ડાઘો લીંબુનો રસ કે સરકા કંઈ પણ લગાડવાથી નીકળશે.

હીરાકસીના ડાઘો પર લીંબુનો રસ લગાડીને નીકળે નહિં તો થોડો વખત તડકે સુકવું, એક વખતમાં નહિ જાય તો એ ત્રણ વખત કર્યા પછી કપડું ઘોવું.

આયોડીનના ડાઘ સુતરાઉ કપડાં પરના માટે એમોનીઆ સાદા અથવા પાણી સાથે ભેળી તેમાં ઘોળી રાખવું, લાઇસોલ Lysol લગાડવાથી પણ નીકળે છે. છેલ્લાં ઠંડાં પાણીએ ઘોવાથી સાફ થશે.

રેશમી તથા ગરમ કપડાં પર એ ડાઘો સાફ દારૂનો અર્ક લગાડવો, તેથી નીકળે નહિં તો ઇથર અથવા કલોરોફોર્મ વાપરવું. જોઈએ તો પછી ઠંડાં પાણીએ ઘોઈ નાખવું.

આયોડીનના ડાઘો કાકડા પરથી કાઢવા તુરત બ્લોટીંગ પેપર દાખીને કપુરનો અર્ક લગાડવો.

ચુનાના ડાઘ પર સરકા અથવા લીંબુનો રસ લગાડવાથી નીકળે ને કપડું ઘોવું. બારીબારણા પરના એજ રીતે ચુનાના ડાઘ કાઢવા.

ગુલીના ડાઘને ગરમ પાણીમાં ઘોઈ ને સરકા લગાડવો.

તંબાકુના ડાઘ પર લીંબુનો રસ કે સરકો અથવા જેવેલ વોટર
લગાડવું. ગરમ કપડાં માટે દારૂનો અર્ક વાપરવો.

તંબાકુના ધુકના લાલ ડાઘ સાફ કળી ચુનો કપડાંની બંને
બાજુ પર લગાડવાથી નીકળે તે કપડું ઘોષ નાખવું.

પ્રકરણ ૨૦.

કપડું રંગવા, ઓસવવાની રીતો, રંગોની મેળવણી
તથા કપડાંના જુદા જુદા પ્રયોગ.

૧૪૬-કપડાં રંગવા માટે કેટલીક સાધારણ જાણસો વપરાય
છે, જેવીકે ચાહ, કોરી, કેમર, કીરમજ, હળદર, ફટકડી, કળીચુનો, માય-
ફળ, પાપડ ખાર, ગુલી વિગેરે તેમજ વિલાયતી તૈયાર સાબુઓ તથા
ઘણીક જાતની રંગની બુટીઓ ત્વીક Twink ડ્રમર ડાઇસ Drum-
mer dyes મેપોલ સોપ Maypole soap વિગેરે મળે છે, તેમાં
આપેલી રીતો મુજબ રંગવું.

રંગો જાત જાતની ધાતુમાંથી નીકળતા પદાર્થોમાંથી બને છે,
કેટલાક વનસ્પતીના છે. કીરમજનો રંગ કીણાં જંતુઓમાંથી બને છે.

ખાર સોપને પાણીમાં પીગળાવી તેમાં કાઢખી જાતના સોજા
રંગનું પડીકું રંગવા માટેનું લઈ ખપ મુજબ ઘેરો ખુલ્લો જોઈ એટલો
તે પાણીમાં ભેળીને પછી તેમાં કપડું ચુલ્લે ડોકળી રંગવું, છેલ્લા
સોજા પાણીમાં વીછરી સાબુ કાઢી નાખી સુકાવ્યાથી સારો સાધારણ
રંગ કપડા ઉપર ચઢશે.

ચુલ્લા પર ઉકળતા રંગમાં કપડું ધીરે ધીરે ખુલ્લું કરી અંદર
નાખવું, ઢગલો નાખવાથી બધે બરોબર રંગ ચઢતો નથી, તો ઉપર
કરવા લાકડી કે નેટરનો ટુકડો વાપરવો.

ઘેરો ખુલ્લો કરવા તેના પ્રમાણમાં વધતો ઓછો નાંખી બરોબર
કપડાં પર ચઢે તે બે લાકડીના ટુકડા અથવા ચીપીઆમાં પકડી કપડું
કાઢી લઈ બીજાં ટુકડાં પાણીમાં ઘોળી કાઢી જાયામાં સુકવવું, ઝાઝું
નીચવવું નહિ; ઘણું તડકું લાગવાથી તુરતનાં રંગ કાઢ વખત ઉડી
જાય છે, પછી અસ્વી અથવા કુદી કરવી. સાધારણ રેશમી કપડું બાર
વાર લાણું સુમારે વજનમાં રતલ એક થવા જશે.

રંગમાં ઘોળી નહિ શકાય તેવાં કપડાં ગ્લૅસ તથા બીજાં
કાઢખી જાતનાં સ્પંજ વડે તે પર રંગ લગાડવો.

રીબન રેશમી પર ઉપલી રીતે રંગ ચઢાવવો.

ક્રીમ અથવા પીળા ખુલ્લા રંગ સાફ ચાહ, કેસર, ફાશી અથવા હળદર પાણી સાથે કાઢી ચીજ ઉકાળવી અથવા ખળખળતાં પાણીમાં તેની કપડાંમાં ઘોટલી બાંધી નાખવાથી રંગ ઓગળે ને કપડું ઓળવું, ઘેરો કરવો હોય તે મુજબ વધુ લેવું.

શેમોઆ લેધરની ચીજ પર રંગ સંત્રાની છાત્ર પાણીમાં ઉકાળી તેમાં તે ચીજ ઓળવાથી નવી જેવી થાય છે.

પીળો, લાલ તથા જીરુ રંગો ઘણા ખરા ભેળ વગર પણ ખનશે નેટના પડદા Curtain લેસો વિગેરે સફેદ રંગના મેલા થયેલા આફ નહિ થઈ શકતા હોય તો ઉપલા પીળામાંનો કાઢી રંગ ચલાવ્યાથી પાછા નવા જેવા થશે.

લાલ Red રંગ માટે ઘણી ખરી કીરમજ વપરાય છે. એનાથી રંગેલો રંગ પાકો ને લાખો વખત રહેશે. કપડાંનાં તોલને સુમારે અર્ધા વજનની ફટકડી થોડાં ચુનાના પાણી સાથે મેળવી ચુકેલે ઉકાળવી કપડાંના ત્રીજા ભાગ વજનની કીરમજ આગમચથી પાણીમાં ભીનવી રાખી ઉપલું પાણી ઉકાળતી વખતે ભેળ્યા પછી તેમાં કપડું ઓળવાથી લાલ પાકો રંગ તેપર ચઢશે.

હીરાકસીને આવળની છાલ સાથે પાણીમાં ઉકાળી તેમાં કપડું ઓળવાથી લાલ રંગનું થાય છે ને તે ઓગળતો નથી.

લીલો Green રંગ પાણીમાં દાડમની છાલ ઉકાળ્યા પછી પાછું હળદરનાં પાણીમાં ઉકાળાને ગુલીનાં પાણીમાં કપડું ઓળી કાઢી છેલ્લે તેમાં ફટકડીનું પાણી લેવું, અથવા તો પાણી સાથે ગુલી, ફટકડી, સીસમ Ebony અને ગંધકનો તેજળ (સલફ્યુરીક એસીડ) મેળી વાપરવું, ખુલ્લો તથા ઘેરો રંગ કરવાને પ્રમાણમાં નાખવું.

આસમાંની રંગ સાફ ગુલી ને પાપડખાર એક સરખા વજનનું લેઈ ઉકાળી તેમાં કપડું રંગવું.

જીરુ ઘેરો Royal Blue ગરમ પાણીમાં પ્રશેટ ઓફ પોટેશ Prussiate of Potash ને ભેળી કપડું રંગવું, છેલ્લે ફટકડીનાં પાણીમાં ઓળવું.

સેક્સ જીરુ Saxe Blue માટે ઉપલો રંગ એક ભાગ ને ખુલ્લો લીલો સોલમે ભાગે ભેળવો.

ગુલાબી Pink થા કીરમજ રંગ માટે કીરમજ ને કળી ચુનો ગરમ પાણી સાથે ભેળી વાપરવો, ખુલ્લો કરવો હોય તો કીરમજ ઓછી લેવી.

નારંગી માટે કેસડીનાં કુલને પાણીમાં ઉકાળતી વખતે થોડા ચુનો નાંખવો.

ખાકી રંગ તથા ફાવ Fawn કલર સાફ પાણી એક બાટલીમાં મેદીનાં પાદડાં એક શેર ચુકલા પર પા કલાક ઉકાળીને પછી

કપડું તેમાં યોગવા પછી પાછું એક શેર કળીચુનાના પાણીમાં તે કપડાંને ઉકાળવું. એ રીતે ગરમ કપડું પણ રંગાય છે. ઘેરો ખુલ્લો મરજી મુજબ કરી શકાય છે.

માંયફળ અર્ધો શેર ને હીરાકસી પાંચ તોલાને સુમારે એક શેર વજનનું કપડું દુધે તેટલું પાણી લઈ માંયફળનો લુકો હીરાકસી સાથ ચુહલે ઉકાળ્યા પછી કપડું તેમાં યોગવાથી ખાકી રંગ ચઢશે. ડ્રેબ Drab રંગ સારૂ લોમવુડ ને ફટકડી સરખા વજનની ભેળવી.

કાળો રંગ, લોમવુડ નામનાં છોડીઆમાં રંગવાથી થશે, સોજા કાળા રંગ માટે પહેલાં કીરમજનો લાલ રંગ કપડાં પર ચઢાવ્યા પછી કાળો કીઘેલો રંગ લાંબો વખત વેર ઝાંખો થશે નહિ. કાળા રંગનું કપડું આખું થયલું ઘોવાની રીત મુજબ તેમજ દ્રાઈ કલીન કીધથી પણ રંગ સોજો થશે.

કાળો ઝાંખો રંગ એમોનીઆનું પાણી ને દારૂનો અર્ક બંને સરખા વજનનું ભેળીને સ્પંજ વડે લગાડવાથી સોજો થશે.

રેશમી કાળું આખું કપડું માંયફળ છુંદીને ઊકાળેલાં પાણીમાં યોગવાં.

કાળા રંગના ઉન અથવા ફર રંગવા સારૂ પાણીમાં માંયફળ નાંખી કપડાં સાથ ચુહલે ઉકાળવાં.

કાળું રેશમી કપડું ચાહ અથવા કોરીનું નરમ પાણી બનાવી સવલી બાજુ પર સ્પંજે લગાડી ફલેનલ ઉપર ઝાંખીને અસ્તી મારવાથી નવું જેવું દિશે છે.

કાળી રેશમી સાટીનનો રંગ ખરાબ થયલો હોય તો પટેટાની છાલને પાણીમાં આખી રાત ભીનવ્યા પછી ચુહલે ગરમ કરી તે પાણી સ્પંજ વડે લગાડીને એ ગરમ કપડાંના પડમાં મુકી અસ્તી કરવું.

તપખીરીઆ Brown ભુરા રંગની ભુકી સાથ અર્ધે ભાગે ઓરંજ અથવા કાળો લેવો, જોઈએ તો અખરોટનાં કોટલાં લેવાં.

તંબાકુ જેવો રંગ પણ ઉપલીજ રીતે વધતો ઓછો રંગ ભેળ્યાથી થશે. એક સરખો રંગ કપડાં પર ચઢે તેમ કરવા થોડી ઓકઝેલીક એસીડ કોષમાંથી ભેળવી.

કપડાં પર જાતજાતના રંગો ચઢાવવા ગંધકના તેજબમાં થોડું પાણી, ગુલી તથા પોટેશ બાઇ-કાબ્ બેળી તેમાં લાલ કપડું યોગવાથી જાંબુડું થાય છે, પીળું હશે તો લીલું થશે, અને સફેદ હશે તો બ્લુ રંગ ચઢશે.

સફેદ રંગ બનાવવા નીચલા સાત રંગો જુદા જુદા પ્રમાણમાં ભેળાય છે, લાલ, નારંગી, પીળો, લીલો, આસમાંની, લાખી તથા ગુલાબી.

વરસાદની કમાનના રંગો પણ સાત જાતના ભેળાયલા દીશે છે, જાંબુડો, ગુલીનો, બ્લુ, લીલો, પીળો, ઓરંજ ને લાલ. ઇંગ્રેજીમાં

Violet, Indigo, Blue, Green, Yellow, Orange, Red (Vibgyore).

રેશમ જીવું ઝાંખુ પડેલાંની આંત્રીને સંભાળથી દોરાએ એ ત્રણ ગમ છુટી છુટી બાંધીને ગુંથવાય નહિં તેમ એક કલાક ઠંડા પાણીમાં બોળાને હાથે હલાવી ખીલા કે દોરી પર ટાંગી પાણી નીગરછ જાય તે બીનાં પર ગરમ અસ્ત્રી મારવાથી રેશમ નવું ચળકટું થશે. સફેદ મેલાં રેશમ પર કુલસ અર્થ નાખી થોડે વખતે પખોડી નાખવું.

૧૫૦-કાચા રંગનાં કપડાં પારખવા માટે સફેદ કપડું પાણીમાં બોળા તે પર ઘસી જોવું, અથવા એ સોજા કાગળના પડમાં કપડું મુકી તે પર અસ્ત્રી ગરમ ફેરવ્યાથી કાચો હશે તો કાગળ પર લાગશે. પરસેવો લાગવાથી પણ કાચો રંગ કેટલીક વખત ઓગળે છે, કારણ કે પરસેવામાં ખાર હોવાથી.

૧૫૧-રંગ ઓસવી કાઢવા નીચલી કેટલીક રીતો છે. બ્લીચીંગ પાઉડર અથવા ક્લોરાઇડ ઓફ લાઇમ બને એકજ છે, એમાં જોઇએ તો થોડો ગંધકનો તેજબ પાણી સાથે બોળાને તેમાં દસ મિનિટ વેર કપડું બોળા રાખવા પછી સોજા પાણીમાં ઘોષ નાખવું. લાંબો વખત રાખ્યાથી કપડું કાઢી જશે, તેમજ હાથને પણ તેજબ લાગવાથી બળે નહિ તેની, સંભાળ લેવી. એક બાલદી પાણીમાં અર્ધા રતલને સુમારે બ્લીચીંગ પાઉડર લેવો. હાઇડ્રોજન પરઓક્સાઇડ Hydrogen peroxide નામની દવા પણ રેશમી કપડું તથા પીછાનો રંગ ઓસવવા વપરાય છે. રંગના ડાઘો હાથ પરથી કાઢવા વૈદકમાં જુવો.

તડકું, દવ, પવન ને ખરફ પર આખો વખત કપડું રાત દિવસ રાખ્યાથી પણ તેનો રંગ ઉડી જશે, તેમા ખાસ કરીને ખરફ ને તડકું વધુ અસર કરે છે.

કપડાંના જુદા જુદા પ્રયોગ.

૧૫૨-વોટર પ્રુફ બનાવવું-આઇસીંગલાસ પીગળાવેલું પાતળું પાણી, કપડાંની ઉલટી બાજુએ લગાડીને સુકાયા પછી તે ઉપર માયફાઇન ઉકાળેલું પાણી લગાડીને સુકવવું. મધપુડાનું મીણ લગાડવું.

ગરમ સર્જ માટે વરસાદનું પાણી એક જેલનમાં ફટકડી ને શુગર ઓફ લેડની ભુકી એક ઓસ પીગળાવી નીતર્યું પાણી કાઢી લઇ તેમાં કપડું આખો દિવસ બીનવીને સુકાયા પછી અસ્ત્રી ગરમ મારવી.

ફ્લેનલ, સર્જ વિગેરેને વોટર પ્રુફ બનાવવા વરસાદના પાણીમાં ફટકડી અને શુગર ઓફ લેડની ભુકી પીગળાવી તેમા બોળાને સુકાવાદેવું.

તાલપત્રીને વોટરપ્રુફ બનાવવા છાપડાંને લગાડવાનો દામર ચકાવેલો હોય તેમાં પેરેશીન અથવા ટરપીનટાઇન એક પાઇન્ટ એક જેલન દામરમાં બોળા પીછી વડે સરખું લગાડીને તે પર ઘણીજ બારીક રેતી છાંટીને સુકાવા દેવું.

ઝડાં કપડાંને અથવા કેનવાસ તથા ઓવરકોટને વોટર પ્રુફ કરવા સાબુનાં ગરમ પાણીમાં અર્ધો કલાક ઓળા રાખવું, પછી નીચવી કાઢીને ફટકડી પીગળાવેલાં પાણીમાં થોડો વખત ઓળા રાખી તેને સોજાં ઠંડા પાણીથી બે ત્રણ વખત ઘોષ્ટને હવામાં સુકાવું કરવું. જોઈએ તો આઈસીંગ્લાસ પીગળાવી ફટકડીને સાબુના પાણી સાથે મેળવી બ્રશ વડે ઓવરકોટ પર લગાડી સુકાયને સોજાં પાણીમાં બ્રશ ઓળા મારવાથી સફાઈદાર થશે. પ્લાસ્ટર ઓફ પેરીસની ભુકીને એમે-નીઆ સલફેટ પાણી સાથે લગાડવું. ફીલના પડદાને તેલનો રંગ બંને બાજુ લગાડવો, તેમાં સાબુનું ઘટ પાણી ભેળવું.

એક ઓંસ સફેદ મીણને તાવીને એક બાટલી ટરપીનટાઈનના અર્ધમાં બરોબર મેળવી ઠંડુ પડે ને તેમાં કોઈખી જાતનું જાડું યા ખાતણું કપડું ઓળા કાઢી તે નીચવ્યા વગર સુકવવું. કપડાના પ્રમાણમા ઉપલી ચીજો વધતી ઓછી હોવી.

૧૫૩-કપડું આતશમાં બળે નહિ તેવું બનાવવા માટે ટંકણુખારનું સ્ટ્રોગ પાણી બનાવી તેમાં ઓળવું અથવા તો સ્પીરીટ ઓફ વાઇનમાં કપુર પીગળાવી તે વાપરવું.

ગરમ અથવા સુતરાઉ કપડાંને ફટકડીના પાણીમાં ઓળાને સુકવવાથી તે બળતાં નથી, જોઈએ તો તે પાણીમાં ફ્રેસફેટ ઓફ એમે-નીઆ થોડો ભેળવો. કાગળ પણ એ રીતે વોટર પ્રુફ બનશે.

ફટકડી સાથે છંડાંની સફેદી મેળવી કપડાં પર લગાડવા પછી નીમકના પાણીમાં તે કપડું ઓળા સુકવી નાખેલું પણ આતશમાં બળશે નહિ.

રૂવાંટી દબાયલી ઉભી કરવી મખમલ તથા ગરમ કપડાંની તથા કપડામાં ખુશબો સુકવી.

૧૫૪-કપડું ગરમ કાણું પહેરાતાં ઘસાઈને ચળકાટ આવે છે તે કાઢવા ફલેનલનાં ટુકડા પર સ્પીરીટ, ટરપીનટાઈન અથવા એમે-નીઆ રેડી તે કપડાં પર ઘસવો, ઉંધી બાજુએ ગરમ અસ્ત્રી ફેરવવી.

કાળી સજ્જોનો ચળકાટ કાઢવા આઈવીના ઝાડનાં કુમલાં પાદડાં વીસ લાઇ તે પર એક પાઇન્ટ બળખળતું પાણી રેડ્યા પછી શીશુ આવે તેમાં કપડું ઓળા લગાડવું. સાબુ લેવો નહિ; પાંત્રીશનું કાગળ અથવા તારનો બ્રશ ઘસવાથી પણ ગરમ કપડું દબાયલું સરખું થશે.

મખમલ અથવા રસરા દબાયલી આરસીની ફ્રેમની સરખી કરવા તે પર બારીક સફેદ નીમક અથવા પાઇપ કલે નામની મટોડી છાંટી પા કલાક રહેવા દઇ બ્રશ વડે ઘસીને સાફ કરવી.

મખમલની રૂવાંટી દબાઈ ગઇ હોય તો ગરમ પાણીમાંથી નીકળતી વરાળ ઉપર ઉંધી બાજુએ થોડો વખત પકડવી, ઘણી દબાયલી હોય તો બીજાં પાસ સામે હાથે ઉપર પકડેલું હોય ત્યારે બ્રશ મરાવવો. ગરમ છંટ અથવા અન્ત્રી પર ભીનું કપડું મુકી તેની ઉપર

મખમલની ઉંધી બાજુ મુકવી, વરાળ નીકળ્યા કરે ત્યાં સુધી રાખી તે પછી ઉંચકી લેવી એ રીતે પણ દબાયલી રૂંવાંટી ઉભી થાય છે.

પાણીથી ભીનાયલીને દાખી કે નીચવીને પાણી કાઢવું નહિ, પખોડી કાઠી ખુલ્લી હવામાં સુકવવાથી પોતીકી મેળે રૂંવાંટી ઉઠશે, અથવા તે નરમ બ્રશ અલગે હાથે મારવો, કલોરોફોર્મ કપડાંએ લગાડવો.

ચીકાશના ડાઘ કાઢવા પાંઉને ભટ્ટીમાં ગરમ કરી તેનો બારીક ભુકો કર્યા પછી તેમાં ધસવો. મખમલના કોલર દબાઈ ગયલા ગરમ પાણીમાં એમોનીઆ થોડો નાંખી સ્પંજ અથવા બીજા મખમલના ટુકડાને બોળી અલગે હાથે ધસીને સુકાયા પછી તે પર દારૂનો અર્ક Alcohol લગાડવો; સ્પીરીટ ઓફ ટરપીનટાઇન લગાડવાથી પણ સોજ થશે. જન દારૂ સ્પંજ વડે લગાડી ગરમ પાણીની વરાળ પર ધરવી.

મખમલનાં જુનાં યા નવાં ટુકડાંઓ સામાનની તથા ખુટની પોલીશ નુછવા તથા રૂપુ સાફ કરવા શેમોઆ લેધરને બદલે વપરાશે.

કપડાં દુવાઈ જતાં અટકાવવાં.

૧૫૫-ગરમ કપડાંને કાઈબી ઝીણા જંતુઓ કરડી ખાય નહિ માટે કાળાં મરી, લવંગ, કપુર, લીમડાનો પાલો, લવંડરના પુલ, ચીની-કબાલા, તંબાકુ, કાર્બન કે નેફથલીનનાં બોલ વિગેરે કંઈ પણ એમાંની ચીજ અમથી અથવા કપડાંની થેલીમાં ભરીને કબાટમાં કે ગરમ કપડાંના પડમાં મુકવાથી દુવાઈ જતાં નથી.

પીળું ચામડું Russian leather ના ટુકડા મુકવા અથવા દેવદારના ઝાડનાં છોડીઆં પણ મુકે છે.

કપુરના ઝાડનાં પાંદડાં અથવા છોડીઆં ગરમ કપડાં સાથે મુકવાથી તેના વાસે જંતુઓ આવશે નહિ. ઓવલીનાં પુલ મુકવા.

ગરમ ઓઢવાના વિંટાળીને રાખતી વખતે તેના પડમાં ઉપલી કાષ્ટ પણ ચીજ મુકવી, બ્રાજિન પેપરમાં બાંધવાથી સોજાં રહેશે, તેની બાજુમાં બેનઝાઇન સીસીમાં ભરી તે પર ખુચને બદલે ૩ બોશીને મુકવાથી તે ઉડી જઈ તેના વાસથી જંતુઓ દુર થશે, બીજાનાંની નીચે બે જોડાંની વચમાં પાંચરીને મુકવાથી પણ ગરમ રંગ વિગેરે સરખા રહેશે. કાષ્ટબી ખુશબોનો પાઉર મુકવો.

ગ્રીસ અથવા બીજી કાઈબી ખોરાકીના ડાઘો સાફ કીધા વગર કાઈબી ગરમ કપડું ઉંચું મુકવાથી તેમાં જંતુઓ ભરાઈ કરડી ખાશે, તેમજ પહેરેલાં ગરમ કોટ પાટલુ ન વિગેરે થોડો વખત તડકાંમાં મુકી બ્રશ મારી ધુળ કાઢીને સાફ કરવા. દુચાયલાં સરખા કરવા માટે આગળ આપ્યું છે.

૧૫૬-ખુશબોનો પાઉર બનાવવા તજ, લવંગ જાયફળ, ફરેવેસીડ દરેક પા ઐસ, ઓરીસરૂટ Orris root એક ઐસ સર્વેને બારીક છુંદી ભેળી કપડાંની થેલીઓ ભરી ખુશબો સાફ મુકવી, મોધરાં, અંબેલી અથવા ગુલાબ, ઓવલીનાં પુલ કંઈબી ખુશબો માટે કપડાંના પડમાં મુકવાં.

એક ચમચી સુખડનો વહેર, ગુલાબ તથા લવંદરનાં પુલની ભુકી, ઓરીસરૂટ ને ઘણા દરેક બે ઐંસ અને કરતુરીના દસ બાર દાણા સર્વની બારીક ભુકી કરી મેળવી ખુશબો માટે વાપરવી, થેલીમાં ભરીને.

પ્રકરણ ૨૧.

ચાલુ વપરાશની, તેમજ શરીરના ઉપયોગ Toilet ની ચીજો બ્રશ, નીખીઆ, સાબુ, પાઉડર, ગલવસ વિગેરે.

૧૫૭-બ્રશ બાળ ઓળવાનાં ઘોવા પુકાં પાણીમાં સાબુ, અથવા વોશીંગ સોડા, ટંકણુબાર કે એમોનીઆ કંઈ પણ પીગળાવીને બાલ દુબે તેમ થોડો વખત ઓળી રાખવાથી ચીકણ ને મેલ નીકળ્યા પછી સોજાં પાણીએ ધોઈને સુકાવવા. લાંબો વખત પાણીમાં રાખવાથી બાલ નરમ પડી જશે, અને હાથો તથા ઉપરો લાકડાનો ભાગ પણ બીના થાથી ખરાબ થાય છે માટે પાણીની સપાટી ઉપર રાખવો. નરમ પડેલા બાલ ફટકડીનાં પાણીમાં ભીનગ્યાથી કઠણ થશે.

ઘોવા વગર સાફ કરવા શીપ કે કચકડાંના હાથાવાલા પાછપ કલે અથવા સુકો આટો બ્રશના બાલમાં છાંટી હાથે ધર્યા પછી પખોડી નાખવાથી ચીકણ મેલ નીકળીને બીજા બ્રશ વડે અંદર ધસવાથી સાફ થાય ને કપડાએ નુકાવો.

તારનો બ્રશ બાળ ઓળવા માટે આવે છે તે ઘોવાથી ખરાબ થશે, તેને બીજા જગા છુટા બાલના બ્રશ વડે ધસીને સાફ કરી કોઈક વખત તડકે સુકવો.

જગા બાલનાં બ્રશ ધરના વપરાશ માટેના ટકાઉ બનાવવા બળબળતાં પાણીમાં ઓળી સુકવીને વાપરવા, મેલા થયેલા ઘોવા પાણીમાં વોશીંગ સોડા અથવા એમોનીઆ ભેળવો. નરમ થયેલા બાલને ફટકડીના પાણીમાં ઓળવાથી કઠણ થશે. કોઈબી બ્રશને ઉંધાં મુક્યાથી બાલ દબાઈ ને વળી જાય છે માટે બનતાં સુધી દોરીએ ટાંગી રાખવા. મોરી, સંદાસ તથા જમીન વિગેરે ઘોવા તથા ગાલી-ચાનો કચરો કાઢવા માટેના કડક સાખાની જાતના બ્રશો આવે છે, તે ઉપલીજ રીતે રાખવા. તે નવા બ્રશને પહેલાં પાણીમાં ઓળી સુકાય ને વાપર્યાથી લાંબો વખત ટકે છે. મેલા થયેલા પણ ઠંડાં પાણીમાં ઘોવા. દાખીને કચરો કાઢ્યાથી બાલ વળી જઈ ખરાબ થશે.

નીખીઆ બાળ ઓળવા માટેના બ્રશની માફક ઘોવા, દાંતામાંનો મેલ કાઢવા જોકું કાડું બોર્ડનું કાગળ, કપડાંની ચીપ, દાંત

કાતરની અથવા સુતરના થોડા તાર એકઠા કરી એમાંથી કોઈમી ચીજ લઈને અંદર ધસવું. જોઈએ તો દાંતનો નાનો ઘસ લેવો.

સેદ્યુલોઇડના સફેદ નીખીઆ એજ રીતે સાફ થશે પણ તે વડે બાળ ઓળતી વખતે ખત્તી અથવા ચુહલા નજદીક જવું નહિ કારણકે તાપ લાગવે તરત સળગી ઉઠે છે તેની સંભાળ રાખવી.

કાચબાની પીઠ Tortoise shell કે કચકડાંના અથવા હાડકાંના નીખીઆ ઘડી ઘડી ઘોવાથી દાંતા ચીરાઈને તુટી જાય છે માટે મેલ કાઢવા નાનો દાંતનો ઘસ વાપરવો, ત્યાર પછી કપડાંએ ધસીને નુછીને બંને હાથોની વચ્ચે લઈ અમથા અથવા સહેજ એલ તેલ લઈને ધસવાથી તેપર પોલીશની માફક ચળકાટ આવશે.

ભાગેલા સાંધવા એક છેડા સહેજ આડકત્રા ઓખવીને સરખા મેળવ્યા પછી લોખંડનો ગરમ ચીખીઓ લઈ વચ્ચેથી દાખીને સાધો મળી જાય ત્યાં વેગ ધરી રાખવા, અથવા દોરી વડે બંને છેડા ટાઇટ બાંધીને ખળખળતાં પાણીમાં ઓળવાથી પણ કેટલીક વખત સધાઈ જાય છે વળગાડવાની બીજી રીતો આગળ આપી છે.

અસતરો નવો દાંડો બોડવા આગમચ ગરમ પાણીમાં અથવા બોરીક પાઉડર તેમાં ભેળીને ઘોવા પછી વાપરવો અથવા કપડાંપર કોલોનવોટર કે સ્પીરીટ રેડી તેથી નુછી લેવો; જલેત અથવા કોઈબી જાતની અસતરાની જલેડ પણ એ રીતે કીધા પછી વપરાશમાં લેવી કારણ કોઈ વખત લોઢું ખરાબ ડોવાથી સાફ કીધા વગર નવી વાપર્યાથી કોઈકનાં મોઢાં સુજી આવે છે માટે હમેશાં સંભાળ લેવી. એ જલેડ એક દિવસ આંતરે વાપર્યાથી લાંબો વખત ચાલશે.

૧૫૮-દાંતના ઘસ સાફ કરવા ગરમ પાણીમાં થોડો બોરીક પાઉડર પીગળાવી તેમાં ઘોવા પછી ઠંડાં પાણીમાં ઘોઈ નાખવાથી સોજી રહી વાસ પણ આવશે નહિ, વાપરવા પછી ઉભા મુકવાથી તેમાંનું પાણી નીગરાઈને જલદી સુકાઈ જશે.

એમોનીઆને પાણી ભેળીને ઘોવાથી પણ દાંતનાં ઘસ સાફ થાય છે.

કઠણુ ઘસતે ખળખળતાં પાણીમાં ઓળવાથી નરમ થાય છે.

દાંત કાતરની કવીલની નરમ થઈ ગઈ હોય તો ફટકડીનાં પાણીમાં બોળી સોજાં પાણીથી ઘોઈને વાપરવી, મરડાયલી સરખી કરવા ખળખળતાં પાણીની વરાળપર ધરીને નરમ થયા પછી સીધી તેમજ બીજા કોઈબી ઘાટ કરવા કવીલ લાંબી પણ વાળી શકાય છે.

ચસમાંનાં કાચ સાફ કરવા સફેદ ઝીણું કાગળ Tissue paper લેવું અથવા શેમોઆ લેધરે તુછવા, ઘણા પાસ પડેલા તે ઝાંખા કાચો ઘોઈને નીગરાતા મુકી સુકાવા દેવા, કચકડાંની ફ્રેમના ચસમા ઘોવા નહિ, ફ્રેમો તુટેલી વળગાડવા માટે કચકડાંમાં જુવો. મોઢાનો બાફ લગાડી સફેદ કપડાંએ તુછવાથી ચસમાંના કાચ સોજી થશે, નહિ થાય તો સ્પીરીટ કે કોલોનવોટરનાં થોડાં ટીપાં કપડાં પર નાખવાં.

પીન કુશન ટાંચણી સોય વિગેરે ખોસવા માટે નાના ગોળ અથવા ચોરસ ધાટના જડાં કપડામાં લાકડાનો વહેર, ઘેટાંનું ઊન અથવા કાશી છુંદેલીનો વઘેલો જડો લુકો તેવું કંઈ પણ જરીને સીવવું, તેમાં સોય ટાંચણી ખોસવાથી કીટાશે નહિ.

૧૫૯-બીડીની પાછપ સાફ કરવા દારૂનો ચક્ર અથવા સ્પીરીટ એક છેડેથી રેડી બીજે છેડે બહાર કાઢવી અથવા તો થોડો વખત તેમાં ઘોળી રાખવી.

બીડી Cigarette હવાઈ જાય છે માટે ચપટ ઢાંકણવાળા બાકસમાં રાખવી.

તંબાકુ હવાયલો સુધારવા ખળખળતાં પાણીનાં વાસણપર ઝીણું કપડું બાધી તે પર તંબાકુ મુકી વરાળ લાગ્યા પછી ઉતારીને સુકવવાથી સોજો નવો જેવો થશે; તંબાકુ, બીડીનો વાસ મોઢાંમાંથી કાઢવા વૈદકમાં આપેલું છે.

૧૬૦-બાલની પીછી બનાવવા માટે પહેલાં ફટકડીનાં પાણીમાં તે ઘોઘ ચીકણ નીકળ્યા પછી પુકાં પાણીમાં એક દિવસ ઘોળી રાખી પાણી નીચવી કાઢી કપડાંના પડમાં દાખી સુકાય તે નીખીઆ વડે ઘોળી સરખા કાપવા પછી પીછી બનાવવી. ખરી ગયલા વાળ પણ એકઠા કરી તેની પીછી બનાવી માથાના વાળ સાથે બાંધવા વપરાશે.

સાબુ તથા પાણીડર વિષે.

૧૬૧-સાબુ ખુલ્લો રાખ્યાથી કઠણ રહી જલદી પીગળતો નથી, બીનેલો પણ રાખવો નહિ. બાર સોપ ચાલુ વપરાશ માટેના ટુકડા કાપી રાખવાથી સુકો થઈને પાણીમાં વાપર્યાથી જલદી પીગળશે નહિ. ટુકડા કાપવા છરીને બદલે તાર અથવા સુતલીની દોરી લઈ બંને હાથમાં ધરીને દાખવાથી કપાશે.

વઘેલા સાબુના ટુકડાઓ અથવા બાર સોપનો આખો ટુકડો વાપરવાને બદલે તેની સોપ જેલી કપડા ઘોવામાં બનાવવા લખેલી છે તે મુજબની કરી પહોળાં મોઢાની સીસીમાં જરી રાખી ખપ પડે તેટલી લઈ ઠંડા અથવા ગરમ પાણીમાં મેળવી વાપર્યાથી સાબુનો ઘણો બચાવ થશે. એજ મુજબની સોપ જેલી માથું ઘોતી વખતે પણ બાલને લગાડવા સાબુને બદલે વાપરેલી સારી છે. એ વિષે બાલની જતનમાં આપેલું છે. જમીન ઘોવા માટે પણ સોપ જેલી ઊપયોગની છે. સોપ જેલીમાં બે રમ, એમોનીઆ ને ગ્લીસરીન થોડું મેળવાથી બાલ ઘોવા માટે વધુ સારી બનશે.

કઠણ સાબુમાં બીજી મેળવણી સાથે સોડા બાર ને ઓલીવ ઓઇલ ભેળેલું હોય છે, બીજી બનાવવાની રીત છ બાટલી પાણીમાં અર્ધી રતલ પોટેશ સુલ્ફે ઉકાળવા પછી બે રતલ ચરબી Grease ભેળી ધીમે અંગાર પર રાખી લાકડી વડે ફેરવ્યા કરવું બે કલાક

સુધી, ઘટ થઇ લાકડીને વળગે કે પતરાનાં જુનાં કાડીઆમાં રેડી બંધાય ને વાપરવો.

નરમ સાબુ સારૂ કોપરેલ સાથે ખીજી જાતનો ખાર ભેળવેલો હોવાથી દરીઆના પાણીમાં વાપરવા માટે સારો છે. એનું શીણ પણ કઠણ સાબુના કરતાં જલદી થશે, એનો રંગ ભુરો અથવા રાખના જેવો હોય છે.

સાબુ નરમ બનાવી રાખવા સાધારણ બ્રાઉન સોપ અર્ધા રતલ ખારીક કાપી તેમાં ત્રણ બાટલી પાણી ને પા રતલ વોશીંગ સોડા ભેળી પત્થરની ખરણીમાં ચુહલાની નજદીક તાપ લાગે તેમ મુકી રાખી ઘડી ઘડી હળાવ્યા કાઢાથી પીગળાને ઘટ થાય ને ઘરઘડુ ઉપયોગમાં લેવો.

સાબુ દરીઆનાં પાણીમાં વાપરવા કુલર્સ અર્થ ને એક સોડા સરખા વજનનો ને તે બંનેના વજનનું કોપરેલ ભેળી કઠણ જોળા વાળવા, સુગંધ માટે કોઇખી અત્તરનાં થોડાં ટીપાં નાખવાં.

સાબુના પાણીના પરપોટા Bubbles બન્યાને રમવાના બનાવવા માટે તેમાં થોડાં ટીપાં ગ્લીસરીન ભેળવાથી સારા થાય છે.

સાબુનું પાણી દાઢી બોડવા માટેનું વિંડસર અથવા કેસ્ટીલ સોપના એક ટુકડો ખારીક કાપી રેક્ટીફાઇડ સ્પીગીટ આંક ઝૉસ અને પાણી ચાર ઝૉસમાં પીગળાવીને કોઇખી સુગંધ અર્કનાં થોડાં ટીપાં ખુશબો માટે ભેળાને મુકવા પછી નીચે કચરો વિગેરે દરી જાય ને નીચું પાણી ગાળાને સીસીમાં ભરી રાખવું, વાપરતી વખતે થોડાં ટીપાં દાઢીપર નાખી બીનાયલી પીછી તે પર ઘસવાથી શીણ આવશે.

સાબુના વધેલા ટુકડાઓ નાની તારની જાલીન વાસણમાં મુકી પાણીના નલ તળે બાંધી રાખવા. પાણી વાપરતી વખતે પોતીકી મેળે પીગળાને હાથ તેમજ વાસણો ધોવા માટે સગવડ ભરેલુ થશે તેમજ પાછલ કપડાં ધોવામાં આપવા મુજબ ઉપયોગમાં લેવા.

સાબુના વધેલા ટુકડાઓમાંથી નવો બનાવવા દુધમાં મેળવી જોળા વાળતી વખતે લીંબુનો રસ તથા કોલનવૉટર રહેજ ભેળવું.

ચામડીની સફાઈ માટેનો સાબુ બનાવવો એક એક વાઇન ગ્લાસ કોલોનવૉટર ને લીંબુનો રસ લઈ તેમાં વિંડસર સોપના બે ટુકડા છરી વડે ખારીક ઓખવીને સર્વ સાથે મસળા હાથે જોળા બનાવી સુકવવા. જોઇએ તો કોઇ અત્તર ખુશબો માટે ભેળવું.

ગુલાબનો સાબુ વિંડસર સોપના ચાર ટુકડામાં થોડુંક પાણી રેડી ચુહલા પર ઘટ લાઢી જેવુ થાયને ઉતારી તેમાં થોડો હીંગજોકનો રંગ તથા તજ, લવંગ ને ગુલાબનાં એસંસ Rose essence નાં થોડાં ટીપાં ભેળી જોળા કરી સુકવવા.

૧૬૨-પાંડીડર સાધારણ શરીર પર છાંટવા માટે ઓરીક પાંડીડર ને મેગનસ કાર્બનાસ Magnus Carbonas સરખાં વજનનું ભેળી તેમાં કોઇપણ જાતનાં અત્તરનાં થોડાંક ટીપાં નાખવા, અખ-

રખ Talc નો લુકો સાથે ભેળવો. સ્ટાર્ચ Starch નો લુકો, ઓરીસરૂટ Orris root સરખાં વજનનું લઈ ખુશબો માટે કાઢખી જાતનું અત્તર નાંખવું, જીંક ઓકસાઇડ કે સોજો ચાકપણ ભેળાય છે.

સોજો પાણિડર ગુલાબનાં પાંદડાં જે ઑંસ, લવંદરનાં ફુલ તથા ઓરીસરૂટ એક એક ઑંસ, સોજાં લોખાંનનો બારીક લુકો એક ડ્રામ, કસતુરી પાંચ ગ્રેન, બદામનું એસંસ અને સુખડનું તેલ ત્રણ ત્રણ ટીપાં લઈ વાટી, સર્વે ભેળવાથી ઘણો ખુશબોદાર પાણિડર થશે.

ગુલાબી રંગ માટે કાઢખી પાણિડરમાં કારમાઇન Carminની ભુકી થોડી ભળવી.

બાલનું તેલ તથા અત્તર બનાવવાની રીતો.

૧૬૩-બાલને લગાડવા માટે ઓલીવ ઓઇલમાં સહેજ કાલન-વોટર ભેળીને વાપરવું. ગામઠી ધુપડું તેમજ ઘણીક જાતના વિલાયતી તેલો આવે છે. જે રમ લગાડવાથી બાલ વધે છે, કોપરાંને ખમણી ચુહલા પર ધીમે અગારે મુકી તેમાંથી તેલ નીકળે તે વાપરવું.

ગુલાબ, જે રમ, અને કાલોનવોટર એક એક ઑંસ, ઝંડીસરીન અર્ધો ઑંસ, કવીનીન પાંચ ગ્રેન, સર્વે ભેળવી હળાવીને માથાં પર લગાડવાથી ઠંડક પડશે, કવીનીન પહેલાં કાલોનવોટરમાં પીગળાવ્યા પછી બધું ભેળી હળાવીને વાપરવું, જાંબોરેનડી Extract Jamborandi થોડાં ટીપાં નાખવાથી બાલ વધશે. વૈદકમાં બાલમાં જોવું.

જે રમ બનાવવા જે ઓઇલ Bay Oil એક ઑંસ, મેગનીશીઆ Magnesia અર્ધો ઑંસ, દારૂનો અર્ક તથા વરસાદનું પાણી એક એક બાટલીમાં સર્વે ભેળવીને શીટર પેપરમાંથી ગાળીને રાખવું, વધુ પાતલું જોઈએ તો બીજું વરસાદનું પાણી ભેળવું, મેગનીશીઆ વગર પણ બને છે. કાકો તેલ પણ બાલને માટે સારું છે.

ફુલનાં તેલ, અત્તર, જેવાં કે ગુલાબ, ચબેલી, મોઘરાં વિગેરેની પાંખડીઓ તોડેલી ચાર ઑંસને સુમારે લઈ હાથે કચડીને પહોળાં મોઢાની બાટલીમાં નાંખી તે પર અર્ધો પાઇન્ટ જેટલું ઓલીવ ઓઇલ રેડી ચપટ ખુચ મારી તડકાં યા તાપ નજદીક થોડક દિવસ મુકવાથી કસ ઓગળી ફુલનો વાસ આવે ને ગાળી લેવું; અથવા તો ફુલની પાંખડીઓ ખરણીમાં પાથરી તે પર રૂનું પાતલું પોહળીજીં ઓલીવ ઓઇલમાં ઘોળીને મુકવું એ રીતે જે ત્રણ પડ કરી ચપટ ઘાંકણું ઢાંકી તડકાં કે તાપ આગળ જે ત્રણ અઠવાડીયાં મુક્યા પછી ફુલનો અર્ક નીકળે તે સર્વે સાથે કપડામાં નાંખી નીચવી કાઢવો.

દારૂનો અર્ક Alcohol લઈ તેમાં ગુલાબનાં ફુલની પાંખડીઓ બીનવી રાખવાથી તેનો કસ ઓગળી ખુશબો આવશે.

ઠંડા પાણીમાં પણ ગુલાબની પાંખડીઓ બીનવી તડકે મુકવાથી ઉપર ચીકાસ આવે તેમાં ૩ ઘોળા તે ચુશી લે ને બીજી સીસીમાં

નીચવી લેવું. બીજી ઘણીક જાતનાં પુલોમાંથી અત્તર જુદી રીતે બને છે. અમથુ અત્તર વાપર્યાથી તેનો વાસ ઘણો જલ્લદ આવશે.

સેન્ટ રૂમાલપર છાંટવાનું ઉપલી કાષ્ઠબી જાતનું ગુલાબનું અથવા બીજાં પુલોનું અત્તર ત્રીસ ટીપાંને સુમારે, એક ઔસ સોજી સ્પીરીટ Rectified Spirit માં ભેળવું.

બીજાં તેલો ભરવા ચોપડવાના માટે વૈદક નુસખામાં આપેલાં છે.

સુખડનું અત્તર બનાવવા ઠંડા પાણીમાં બારીક ટુકડા થોડા દિવસ બીનવી રાખી તેજ પાણી સાથે ચુહલે ખુબ ઉકાળીને ઠંડું પડવા પછી તે પર ચીકાશ આવે તે ૩ વડે કાઢી લઈ બીજાં વાસ-ણમાં ભરવું.

સોજી અત્તર પારખવા કાગળપર ટીપું નાંખી આતશ પર ધરવાથી ઉડી જાય તે ચોકખું જાણવું.

કોલોન વૉટર, તથા કોલ્ડ ક્રીમ.

૧૬૪-કોલોન વૉટર સોજી બનાવવા લવંડરનું તેલ બે ચમચી, રોઝમેરી તેલ Rosemary Oil દોઢ ચમચી, લેમન તથા બરગેમોટ Bergamot કસ્તુરીનો અર્ક એક એક ચમચી, ગુલાબના અત્તરનાં દસ ટીપા સર્વેને સોજી રેક્ટીફાઇડ સ્પીરીટમાં ભેળી હળાવીને વાપરવું.

જીવું કોલોન વૉટર લાંબો વખત રહેલું જલ્લદ બની પીળો રંગ થાય છે અને ભરવા ચોપડવામાં સારો ગુણ કરે છે.

સોજી કોલોન વૉટર પારખવા સીસી હળાવ્યાથી તેમાંનું શીણ તુરત ખેસી જશે, હાલકાંનું શીણ જલદી ખેસતું નથી.

ટોમલેટ વીનીગરમાં લેમન, લવંડર ને બરગેમોટનું તેલ દરેક પા ભાગ, ને દસ ભાગ સોજી સરકો, વીસ ભાગ જેટલો દારૂનો અર્ક ભેળી વાપરવું.

લવંડર વૉટર એક પાઈન્ટ સોજી સ્પીરીટમાં લવંડરનું તથા બરગેમોટનું તેલ એક એક ઔસ, ગુલાબ બે ઔસ, નીરોલીનું તેલ અર્ધો ઔસ, કસ્તુરી ત્રણ ટ્રેન, ગુલાબનું અત્તર દસ ટીપાં એક મહીનો ભેળીને રાખ્યા પછી ગાળી લેવું.

૧૬૫-કોલ્ડ ક્રીમ બનાવવાનું તેલ ચાર ઔસ ને સફેદ મીણ એક ઔસ સોજાં વાસણમાં ચુહલે ભેળવી તેમાં થોડીક ચરબી Sperm-
aceti ને ઓરંજ ફ્લાવરવૉટર Orange flowerwater તથા કપુર Gum Camphor નો નાનો ટુકડો સર્વે ભેળી પહોળાં મોઢાંની સીસીમાં ભરી ચામડીની સફાઈ રાખવા કે ચીરા પડે તે પર લગાડવા લેવું. કપુર નાખ્યાથી ખુશખો સારી રહેશે. બીજી રીતો વૈદકમાં આપેલી છે.

સ્પંજ (વાદળી) સાફ કરવી.

૧૬૬-સ્પંજ જેમ સસતાં તેમ સારાં કહેવાય છે, લાલ તેમજ પીળા રંગનાં આવે છે.

સ્પંજ મેલું ઘોવા ખળખળતાં પાણીમાં એક ચમચો નીમક ને એક ચમચો સોડા ખાર બેળી તેમાં એક દિવસ યોળીને તેજ પાણીમાં મસળીને ઘોવા પછી બીજાં સોજળાં ગરમ પાણીએ ઘોવાથી તેમાંનો મેલ નીકળી જશે, અથવા દરીઆનાં પાણીમાં ઘોવાથી પણ સાફ થાય છે.

સ્પંજ ઘણું મેલું થયું હોય તો આખી રાત દુધ અથવા છાશમાં બીનવી સવારે ગરમ પાણીમાં એ ત્રણ વખત ઘોઈ છેલ્લે ઠંડાં પાણીમાં ઘોઈ નાંખવું.

સ્પંજ ચીકણું હોય તો તેમાં લીંબુનો રસ પચાવી પાએક કલાક રાખીને પછી એ ત્રણ વખત ગરમ પાણીમાં ઘોઈ છેલ્લે ઠંડાં પાણીએ ઘોઈ, સુકાય ને વાપરવું, સોલ્ટસ ઓફ લેમન સહેજ પાણીમાં નાખવાથી પણ સાફ થશે.

સ્પંજને સફેદ બરફ જેવા રંગનું કરવા ખાર કલાક મીઠાના તેજમાં બીનવીને પછી ઘસીને પાણીમાં ઘોઈ તેમાંથી ચુનો કાઢી નાખી પાછું તે એસીડનાં પાણીમાં હાઈપોસલ્ફેટ ઓફ સોડા નાખી સ્પંજને યોળી કાઢવાથી તદ્દન સફેદ થશે.

ગ્લૅસ હાથમાં પહેરવાનાં.

૧૬૭-ગ્લૅસ પહેરવા આગમચ હાથ તદ્દન સુકકા કરવા, બોમ્બે તો પાણીર થોડો છાંટવો, પહેલાં બધી આંગળીઓ પોવા પછી અંગુઠો બહાર રાખેલો હોય તે ધાલવો, ઉપર ચઢાવતી વખતે હાથનું ગુંઠણ ટેબલ પર મુકી બીજે હાથે ખેંચીને ચઢાવવાથી ફાટશે નહિ. વચલું બટન પહેલાં પોષ્ટને તેની પછીના પોતાં જવું, ઉપલું પહેલું બટન છેક છેલ્લે પોવું.

ગ્લૅસ કાઢવાં બધી આંગળીઓ ઉપરથી સહેજ બહાર કાઢ્યા પછી ઢીલાં થાય ને હાથમાંનો ઉપલો ભાગ ઉથલાવી ઉધા કાઢીને ચતાં કરવા, તેમાં ડુંક મારવાથી આંગળીઓ સરખી થશે.

કીડના ગ્લૅસ પહેરતી વખતે ટાઈટ લાગે તો સહેજ તાપ આગળ પકડવાં પછી સહેલાઈથી ચઢશે અને ફાટી પણ જતાં નથી.

કડક કીડ હલકું હોવાથી જલદી ફાટી જશે, કીડનાં ગ્લૅસ સુકી જગ્યામાં અથવા બંધ કાચની બરણીમાં રાખવાં.

સફેદ કીડનાં મેલાં થયલાં પાણીમાં સહેજ નીમક નાખી તેમાં યોળીને આંગળીઓ આસ્તેથી ઘસવી; દુધમાં સાણુ પીગળાવી સ્પંજ વડે તે પર ઘસવો; વાસી પાંજીનો લુકો ઘસવો એમાંની કાંઈની રીતે

ગ્લૅન્સ સાફ કરતી વખતે હાથમાં પહેરીને કરવાં ને બીનાયલાં હાથ-
માંજ સુકાયા પછી કાઢવાં. લીંબુનો રસ લગાડવાથી સોજાં થશે.

દુધમાં સાફ કીધેલાં બીના હશે તે પહેલાં પીળાં દિશે છે સુકાયા
પછી પાછાં સફેદ થશે, એજ મુજબ રંગીન પણ ઘેરું દિશીને પછી
સરખો રંગ થઈ જશે.

હાથો કાઢવા ફટકડી, પુલસ અથ ને ક્રીમ ઓફ ટાટરની
ભૂકી સર્વે સરખા વજનની બારીક કરી ભેળીને ઉપર ઘસવી.

મંડાની સફેદીને પાણી ભેળીને લગાડ્યાથી પણ સાફ થશે.

નરમ કીડ ગ્લીસરીન ને એરંડીનું તેલ સરખા વજનનું ભેળી
કાંઈ વખત લગાડ્યાથી નરમ રહે છે, વાસ કાઢવા હવામાં ટાંગવાં.

સુતરાઉ કાળાં ગ્લૅન્સ પહેરવા આગમચ નીમકનાં પાણીમાં
ચુહલે ગરમ કરી સુકાયને ખેંચી સરખાં કરી પહેરવાથી દુચા ચા
કરચલી વળી જતાં નથી.

ગ્લૅન્સ પર રંગ સ્પંજ વડે કાંઈખી જતનો લગાડતી વખતે
ઉપલી બાજુ પરથી સીવી લેવાં જેથી અદરની બાજુમાં રંગ લાગે નહિ.

હાથમાં પહેરીને સફેદ ક્લેનલના ટુકડા પર થોડું પેટ્રોલ અથવા
બેનઝીન Benzine લગાડી મેલા ભાગ ઉપર ઘસવાથી તદ્દન સાફ
થઈ જશે. પછી હાથમાંથી કાઢી ખુલ્લી હવામાં સુકાવા ટાંગી દેવાં.

ઉપલી ચીજો લગાડતી વખતે ખત્તી અથવા આતશ આગળ
ઉભુ રહેવું નહિ, કારણ કે ગરમીથી સળગી ઉઠે.

કાળાં કીડનાં ગ્લૅન્સ પર સહેજ ક્રીમ લગાડ્યાથી નરમ રહેશે
ને કાળો રંગ ને ચળકાટ પણ રહેશે.

રંગ ઝાંખો પડેલો હોય તો તે પર એક ચમચી ઓલીવ
ઓઇલમાં થોડી કાળી શાહી ભેળીને નરમ અશ વડે અથવા પીછીએ
લગાડીને તડકે સુકવવા.

ફુગના હાથ અદરની ઉંધી બાજુએ સ્ટ્રોંગ એમોનીઆ લગા-
ડવાથી કાળાં કીડનાં ગ્લૅન્સ સાફ થશે.

સફેદ કીડના ગ્લૅન્સ મેલાં થયેલાં ને રંગવા કેસરનાં પાણીમાં
બોળવાથી ક્રીમ, ઘેરો, ખુલ્લો જેવો જોઈએ તેવો રંગ કરી શકાશે.

સુએદ Suede નાં નરમ કપડાંના ગ્લૅન્સ ઉપરના હાથ કાઢવા
ઝોટમીલ અથવા કોર્ષ પણ જાતનો આટો ગરમ કરી ક્લેનલ વડે
ઘસવો. પોલીશનાં કાગળે પણ થોડા હાથ નીકળશે. પાંપકલે દાંતના
અશ વડે ઘસવી.

બક્ટરીન માટે પ્લાસ્ટર ઓફ પેરીસ અને પાંપ કલેની ભૂકી
દરેક ચાર ઓસ ને આઈસીંગ્લાસ ત્રણ ઓંસ સર્વે ચુહલા પર મેળવી
ઘટ થાય, ને ગ્લૅન્સ પર જાડું લગાડી સુકાયા પછી હાથમાં પહેરી
તાબડા ફાડતાં હોઈએ તેમ ઠોકીને તે મેળવણી બધી ખરીને નીકળી
જાય કે ટુકડી અસ્તી ફેરવવી, ખુટ પણ એ રીતે સાફ કરવાં.

શેમોઆ લેધરનાં ગ્લૅન્સ પરથી ચીકાશના ડાઘો મેગનીશી-
આ અથવા ક્રીમ ઓફ ટાટર લગાડવાથી નીકળશે.

એ ગ્લૅન્સને ઘોવા માટે સાબુનું શીણ કરીને તેમાં એમો-
નીઆનાં બે ત્રણ ટીપાં નાંખી ગ્લૅન્સ હાથમાં પહેરીને જેમ હાથ
ઘોતાં હોય એ તેમ સાબુનાં શીણમાં ધસી ધસીને ઉપરનો મેલ નીકળે
ત્યાં સુધી ઘોવા કરવું, પછી અમથાં ઠંડાં પાણીમાં એજ માફક ઘોષ
ને સાફ થઇ જાય કે નરમ કપડાંએ જેમ હાથ નુછતાં હોય એ તેમ
દાખી દાખીને નુછી નાખવાં; લગભગ સુકાયા પછી હાથમાંથી કાઢવાં,
રંગ ખરાબ થયેલો સુધારવા માટે કપડાં રંગવામાં આપેલું છે. જોઈએ
તો કેસરનાં પાણીમાં ઘોળવાં.

શેમોઆ લેધર તથા કીડનાં ગ્લૅન્સના ફાટેલા ટુકડાઓ આરસી,
કાચ, રૂપાં કામ, વિગેરે સાફ કરવાના અપમાં આવશે.

ચામડાંનાં તથા રખરના ગ્લૅન્સ માટે ચામડાં તથા રખર સાફ
કરવાની રીતોમાંથી મળશે.

૧૬૮-શેમોઆ લેધર નવું વાપરવા આગમ્ય સાબુનાં પાણીમાં
ઘોષ સુકવીને વાપરવાથી લાંબો વખત ટકે છે, વળ દઇને જોરથી
નીચવ્યાથી જલદી ફાટી જશે.

ગાળવા (શીટર) માટે વપરાય છે, સીરપ તેમજ બીજી ઘટ
ચીજો તથા પેત્રોલ વિગેરે ગળાશે, પેત્રોલમાં ભેળેલું પાણી
શેમોઆ લેધરે ગાળવાથી છુટું પડી ઉપરજ રહીને તેમાં મળી
જવું નથી. ઘટ ચીજ ગાળતી વખતે પાણીમાં ઘોળી નીચવીને લેવું.

પીછાં, ફરની સંભાળ, તથા વહેલ યોન્સ.

૧૬૯-પીછાં, ફર, બાકસમાં મુકતી વખતે દાખીને મુકવાં
નહિ, છુટાં અળગાં રહે તેવો મોટો બાકસ લેવો. તેમાં ઉંચા કરતી
વખતે ટંકણખારનો (બોરેક્સ) પાઉડર છાંટવો અથવા કપુર ને કળાં
મરી સાથે રાખ્યાથી કસારાં કે તસર થશે નહિ.

પીછાં દબાઇ ચુંથાઇ ગયલાં હોય તો તડકામાં થોડો વખત
મુકવાં, તાપ આગળ ધરવાથી ઉપશે છે. ઘસ પાણીમાં બીનવી પીછાંના
વળથી ઉલટી બાજુ મારીને હવામાં સુકાયા પછી નેતર વડે થોકવાં.

સફેદ અથવા શ્રે રંગના યોઆ સાફ કરવા માટે ઘણુંજ
ખારીક નીમક ને તેટલાંજ વજનનો આટો ભેળીને તે ઉપર છાંટી
સંભાળીને હાથે ઘોળી સાફ કરવાં, આસ્તેથી ઉપરનું બધું કાઢી
પખોડવા માટે લાકડીને બદલે રખરની નળી વાપરવી.

સીદ્ધમુંરગનાં પીછાંના યોઆ સાફ કરવા માટે આતશ
પર એક મુઠી ભર નીમક છાંટી બળવા માડે કે ઉંચેથી યોઆ પક-
ડીને પખોડી થોડો તાપ લગાડવાથી નવું નેવું થશે, પણ જાળ લાગી
સળગી નહિ ઉઠે તેની સંભાળ લેવી.

પાણીથી ભીનાયલાં કે હવાયલાં પર નીમક છાંટી હાથમાં લઈ સંભાળથી ધર્યા પછી નીમક પખોડી કાઢી તડકામાં અથવા તાપ આગળ ધર્યા પાછી કરચલી વળશે.

ફરના કોલર મેલા થયેલા સાફ કરવા થોડું નવું સોજળું થુલું ઠંડું અથવા ગરમ ઘેવું, પણ ગરમ કરતાં દાઝે નહિ, માટે ફેરવ્યા કરી ઘણું ગરમ થાયને ફર ઉપર છાંટી હાથે અળગું ધમીને પછી પખોડી નાખી તે પર બ્રશ મારવો, એક વખતમાં બરાબર સાફ નહિ થાય તો બે ત્રણ વખત એ માફક કરવું. સોજે બ્રશ લઈ તેની ઉપર સોજે ૩ પાતળો મુકીને ફર પર તે બ્રશ મારવો. ૩ મેલો થાયને અવાર નવાર બદલવાથી મેલું થયેલું સાફ થશે.

ઘોવા માટે સાથુનાં ઝુકાં પાણીમાં સંભાળીને હાથે ઉપર નીચે કરીને મેલ નીકળ્યા પછી સોજ ગરમ પાણીમાં એજ રીતે ઉપર નીચે કરી સાફ થાયને તેને દોરી ઉપર સુકાવા માટે ટાંગવું. પછી અવર નવર પખોડવાથી પીછા છુટાં પડશે.

જનવરના બાલ સાધના ઓઢવાનાં આવે છે તેને સાફ કરવા ગરમ આટો તે ઝીણી રેતી બેળીને છાંટીને પછી તે ઉપર કઠણ બ્રશ મારવો. પછી તેને પખોડીને નેતર વડે ઠોકવાથી અંદર જાટેલું નીકળી જાય તે નીખીઆ વડે ઓળી, ચુંથાએલું જણાય તો સંભાળથી ગરમ અસ્ત્રી ફેરવવી. ગરમ થુલું તેમા ધસવાથી પણ સાફ થાય છે.

પીછાંના તકીઆ અંદરથી વાસ આવે તો સગડી પર ઉચેથી પકડી ગરમ કીધાથી વાસ નીકળી જશે. ઘણો વખત તાપ આગળ અથવા તડકે રાખવા નહિ કારણ કે કોઈ વખત તેમાંથી તેલ જેવો ચીકણ નીકળી ઓરો વાસ આવશે.

પીછાં અથવા સાબરનો ૩ તકીઆનાં કપડાંમાંથી નીકળીને વેરાતો હોય તો અંદરનાં કપડાંને મીણનું પડ નીચલી રીતે કરીને પછી તકીઆમાં ભરવા. કપડાંની ઉપર ગરમ અસ્ત્રી ફેરવવી તે પછી તે અસ્ત્રીના તળીઆ ઉપર નરમ મધપુડાનું મીણુ લગાડી ત્રણ કપડાં પર દાખીને ફેરવવાથી મીણુ તેની ઉપર વળગી જશે; એ માફક આખાં કપડાં પર મીણુ વળગાવીને પછી વાપરવું.

૩ સાધારણ નરમ રાખવા પીજેલા રૂમાં બકરાનું ઝિન જેળવાથી પીછાંને નરમ રહેશે.

નરમ પીછાં **Eiderdown** ની સુજની કે તકીઆ ચાલુ વપરાતાં કઠણ તે ધગલો વળી જાય તો હવામાં ખુલ્લાં થોડો વખત રાખ્યા પછી નેતર વડે થોકવાથી પાછા ખીલી નીકળશે.

સુજની જાડીને કઠણ તે નરમ કરવા ગરમ પાણીની વરાળ આગળ ધરીને હાથે દાખવી. બીજું કાંઈની કડક કપડું એ રીતે નરમ થશે.

જુની સુજની નરમ પીછાની કાઠી નહિ નાખવી, પણ તકી-આની જડાઇ જોઇએ તેટલી ચાર પાંચ ઘડી વાળી, માપ મૂજબ કાપી કવરો કરી તકીઆ બનાવવામા લેવી.

પીછાં ઘોવા જડી નેટની કાથલીમાં ભરી મોઢું બંધ કરી સાબુનાં પાણીમાં સહેજ એમેનીઆ નાખી તેમાં કાથળી ઓળીને સલાળથી થોડો વખત હાથે ઓળ્યા પછી સોજાં પાણીમા દુળાડી પીછાં ઉચ્છ્ર પાથલ કરી સાફ થાય ને સુકાયા પછી તકીઆમાં ભરી લાકડીએ થોકવાથી ખીલીને સોજાં થશે.

તકીઆમાં ભરવા પીછાં અથવા સાબરનો : એક એકની અંદર ગલેફનાં મોઢાં ઉતારીને સીવી લેવાં અથવા સરખાં પકડીને હળાવ્યાથી એકમાત્ર ખીન્નમા ખાલી થશે, હાથમાં ખુલ્લો પકડીને નાખવાથી જિડી જાય છે તેમજ દંમમાં તેની રજકણો જશે. સાંબરનો ૩ કોટલામાંથી કાઢતી વખતે પણ બંધ જગ્યામા એસવું.

પીછાંને પીળો રંગ કરવા એક ચમચો હળદર એક ખાટલી ખળખળતાં પાણીમા નાખી તેમાં ઓળવાં.

નારંગી રંગ સાફ ઉપલી મેળવણીમાં સોડા બાઇકાબ્ અધી ચમચી ભેળવો.

લીલા રંગ માટે ગુલીનું પાણી ચુહલે જોસ પાડી લેવું.

પીછાંનો રંગ ઓસવી કાઢવા હાઇડ્રોજન પરઓક્સાઇડ લેવું.

મરઘાંનાં પીછાં એકથાં કરવા કાપીને સમારતી વખતે ગરદન, છાતી ને પગ આગળના નરમ પીછો કાઠી લઇ ખરાબર પાછાં ગરમ પાણીમાં ઘોવાં; ખારીક કપડાંની થેલીમાં ભરી તડકે સુકાય ને ઉપયોગમાં લેવાં. લાંબાં જડાં પીછાંજેલી ઉકાળતી વખતે ચીકાશ કાઢવા કામ લાગશે.

૧૭૦-વહેલ ઓન્સની પટીઓ જે બદીઆંનો વિઝેરે સરખા રાખવા માટે વપરાય છે તે મરડાઇ ગયલી સરખી કરવા થોડો વખત ડ્રુકાં પાણીમાં ઓળીને પછી સરખી જગ્યા પર મુકી સુકવવી. એ પટીઓ દાંતન કરતી વખતે કેટલાંક જીલ સાફ કરવા માટે પણ વાપરે છે.

છત્રી.

૧૭૧-છત્રી ભીનાયલી સુકવવા માટે ખુલ્લી કરી ઊંધી ટાંગવી, નીચે મુકયાથી સળીઆ ઉપર પાણી ઉતરી જલદી સુકાતી નથી તેમજ સળીઆ ભીનાયાથી કીટાઇ જશે.

કાઢવના ડાઘ સુકાયા પછી બ્રશ વડે કાઢવા અથવા સાબુનું ગરમ પાણી બનાવીને નુછવાથી સાફ થાય છે.

રેશમી છત્રી ઝાંખી પડેલી ચળકટી કરવા ગરમ પાણી પા શેર લઇ તેમાં ખાંડ એક મોટો ચમચો પીગળાવી સ્પંજ (વાદલું) ઓળી સરખે હાથે ઉપરથી નીચે લગાડીને ટાંગી રાખી સુકાયા પછી

બંધ કરવી. રેશમી છત્રી ટાઇટ વિંટાળી રાખવાથી સાંધાઓ આગળથી કડક થઇ જલદી ફાટી જશે, અવારનવાર ઉંધાડ્યા કરવી.

સાદાં રેશમી કપડાંની છત્રી એક વખત પાણીમા ભીનવ્યાથી જલદી ફાટી જશે નહિં.

ચામડાંની છત્રી વળગી જતી અટકાવવા સહેજ ટરપીનટાઇ-નનો હાથ લગાડવો.

જીની છત્રી ઉપર નજીક કવર ચઢાવવું જીનું કપડું જાણેડી તેમાંની એક કળી એટલે એક સળીઆથી બીજા સળીઆ સુધીનો ટુકડો તેજ ઘાટનો કાપી કાઢી માંપ સારું લેવો. નવાં કપડાંની કીનારીની લંબાઇની સીધી બાજુએ નાકા પરથી સહેજ સીલાઇનું રાખી ગોઠવી ને ટાંચણી બોસવી, બીજો તેવો ટુકડો તેની પાસે સામેની બાજુની કીનારી નજદીક મુકવો, એટલે એકના પહોળા ભાગની પાસે બીજાનો અણીવાલો ભાગ આવે તેવી રીતે સર્વે છત્રીમાં જોઇએ તેટલા ટુકડાઓ ગોઠવીને પછી કાપવા.

બધા સાંધાઓ ફાંક મારી જોડીને છત્રી ઉપર જીનું કવર ગોઠવી બરોબર બેસતું લાગવા પછી સંચામાં સાંધાઓ સીવીને સળીઆ સાથ વચમાં તેમજ નાકે ટાંકવા, રંગીન છત્રીનાં ઉપલા મથાલાનાં સાંકડા ભાગ પરના સાંધાઓ બરોબર મળેલા નહિ દિશે તો તે પર તેમાંનાંજ કપડાંનું નાનું ચકરડું કાપી તેને દોરો ભરી ખેંચીને ચુર લઈ ગોળ પુલના ઘાટનું બનાવી મથાલે ટાંકી દીધાથી બધું ઠંકાઇ જઇ શોભા આપશે. કાળી સાદી મોટી છત્રીઓને તેવું મુકાય નહિ માટે સાંધાઓ સંભાળથી સરખા જોડવા.

કવર ચઢાવવા આગમચ છત્રીનું ખાલી ખોખું જાંઘાડી તેના દરેક સળીઆને છેડેથી સરખે તકાવતે ખેંચી ને દોરીના આંટા ગોળ ફરતા વિંટાળી તેનો અસલ છત્રીનો આકાર બનાવ્યા પછી કપડું સરખું ગોઠવાઇને બેશે છે.

પ્રકરણ ૨૨.

સોનું, રૂપું, મોતી તથા તેનું તોલ, ઝવેરાતમાં વપરાતાં કીમતી ને હલકાં નંગો વિષે.

સોનું.

૧૭૨-સોનું ખરું હશે તો તેપર સુરોખારનો તેજાજ Nitric acid લગાડવાથી જેનું ને તેનુંજ રહેશે, કાંઈખી ધાતુની ભેળવાણું હશે તો એસીડથી બહુ કે લીધો ડાઘ તે પર પડી જશે.

કસોટીના પત્થર પર ધસવાથી ખરાં સોનાના ડાઘ ઉપલી એસીડ નાખ્યાથી નીકળતા નથી, ભેળેલી ધાતુનો ડાઘ નીકળીને તેમાં જટલું ખરું હશે તેટલોજ ડાઘ રહે છે.

અકમક સાથ ધસવાથી તે પર ડાઘ પડે તેને ગંધકની દીવાસલી સળગાવી તે પર ધરવી; ખરાંનો ડાઘ રહેશે, ખોટાંનો ડાઘ નીકળી જશે.

સોનું સાફ કરવું અરીઠાનું અથવા સાબુનું પાણી કરી તેમાં દાગીના ઘોળી રાખવા પછી ઘોવા, ઘણું મેલું થયેલું હોય તો સહેજ વોશીંગ સોડા અથવા એમોનીઆ ઉપલાની સાથે ભેળવા પછી સોનું પાણી વડે ઘોવું, જોખમે તો એમાં દાગીના મુકી ચુહલે ઉકાળવાથી પણ સાફ થશે, ગરમ પાણી એક પાઇન્ટમાં દસ ટીપા એમોનીઆ ભેળા પીછી વડે જે દાગીના ચુહલે ઉકાળી નહિ શકાય તેવા સાફ કરવા. નીમક ને લીંબુનો રસ પાણીમાં નાખીને ઘોવું.

સફેદ સાબુ ઝવેરાત ઘોવા માટેનો આવે છે તેનું પાણીમાં શીથ કરી અશ વડે ઘોઈને સોનું પાણી છેલ્લે લેવું.

પલ્એશ, પોટેશ કે કાલનર્વાટ ને પાણી ભેળીને તેમાં ઘોળી રાખવાથી હીરા જડેલા દાગીના ચાલુ વપરાતા મેલા થયેલા સોન થશે.

કેટલાંક નંગો પાણી, માણેક વિગેરે સાફ કરતી વખતે ચુહલે ઉકાળવાં નહિ, ઘણો તાપ લાગવાથી કાંઈ વખત ફાટી જશે, તેમજ નીચેથી બંધ બાંધેલા દાગીનાઓ પણ પાણીમાં ઘોળીને સાફ કર્યાથી તેની ને ડાંખની વચ્ચે પાણી ભરાઈ નીકળતું નથી જથી ખરાબ ને ઝાંખું દીશે છે માટે ફકટ નુછીને સાફ કરવા.

ઘોએલા દાગીના સુકવવા લાકડાંના વહેરમાં કાઈક મુકે છે, અથવા બારીક કપડાં વડે કે બ્લેટીંગ પેપરનો સોજો ટુકડો લઈ તેની બીંદરી વાલી અણીવાલો ભાગ સર્વે ખાંચાઓમાં ધાલવાથી પાણી ચુશી લઈ સુકું થઈ જશે.

ઘોવા પછી પોલીશ કરવી, શેમોઆ લેધર પર લાલ ભુકી લઈ ધસીને તુછવું.

સોનું કાળું થયેલું પાણી દસ ઔંસ સોડા બાઇકાબ્ પાંચ ઔંસ નીમક ને ચુનો Chlorinated lime અર્ધો ઔંસ સર્વે ભેળીને રાખી તેમાંથી એ ત્રણ ટીપાં તે પર નાખીને બારીક કાગળે ધસવાથી ચળકશે.

સોનાનાં વજનનું ઘોરણ, એક કેરેટ Carat વજનમાં ચાર ત્રાય ગ્રેન તોલેલું થશે, દેશી રીતે તોલા પર મળે છે.

સોનાં સાથ રૂપું તથા ત્રાંબુ વધતા ઓછા પ્રમાણમાં હમેશાં ભેળાય છે, એ મુજબ અઢાર કેરેટનાં સોનાના બનેલા દાગીનામાં એકપુ સોનું સાડી ઓગનીસ ગ્રેન, રૂપું દોઢ ગ્રેન ને સોનું ત્રાંબુ ત્રણ ગ્રેનને સુમારે ભેળેલું હોય; એ પ્રમાણે એનાથી વધુ તેમજ ઓછા કેરેટના સોનામાં ઉપલી ધાતુઓ પણ વધતી ઓછી ભેળેલી આવે છે.

ધણું હલકું ચાર કેરેટનું; સોનું ચાર ભાગ, એ ભાગ રૂપું ને અઢાર ભાગ ત્રાંબુ ભેળવાથી બનશે, હવે એ પ્રમાણે ચારથી ચોવીસ કેરેટ યા વધુનાં બનેલા સોનાના દાગીનાઓના ચઢ ઊતર ભાવ ગણાશે.

સોનું ઝારવા ત્રણ ભાગ સોનું, એ ભાગ રૂપું દોઢ ભાગ ત્રાંબુ ને અઘી ભાગ જસત ચુહલે ભેળવી નરમ ઘેરા રગનું થાય ને લેવું અથવા દારૂના અકમાં સીસું પીગળાવી તુટેલા દાગીના તેનાથી વળગાડવા. હલકા ઊંચા દાગીનાના પ્રમાણમાં ઓછું વધતું સોનું સાથે લેવાય છે.

• **સોનું પીગળાવવા** સુરખારનો ને મીઠાનો તેજબ ભેળાય છે, ભટ્ટીના સખત તાપમાં પણ પીગળશે.

સોનું નકલ કીધેલું ત્રણ ભાગ ત્રાંબુ, એક ભાગ રૂપું ને એ ભાગ પ્લેટીના નામની ધાતુ ભેળીને બનાવેલું કેટલીક વખત પારખી શકાતું નથી.

સોનરી ગીળીટ કીધેલી ચીજો પાણી એક પાછટમાં દસ બાર ટીપાં એમોનીઆ ભેળી ઘોષ નુછીને શેમોઆ લેધરથી પોલીશ કરવી; અરીઠાના શીણતું અથવા સાબુનું પાણી ગરમ કરી ઘોવા પાપરનું અથવા પોટેશ, ટંકણખાર અથવા વોશીંગ સોડા કંઈ પણ એક ઓસ લઈ પાછટ પાણીમાં ભેળી લેવું.

સરકો અથવા એલ Ale દારૂ લગાડવાથી પણ દોળ ચઢાવેલી ચીજો ચળકશે.

સોનું કદી જીનું થતું નથી, કહેવત મુજબ ચાગ, સીસમ ને સોનું કદી ન થાય જીનું.

રેડીઅમ Radium ધણી કીમતી ધાતુ કહેવાય છે. એક ઓસનો પોણો કરોડ રૂપ્યા કીમત અંકાય છે. રંગ ખુદલો પીળો હોય. એની ગરમી લગાડવાથી કેટલાંક દરદો પણ સારા થાય છે.

રૂપું.

૧૭૩-ખરૂં રૂપું નાખતીક એસીડમાં પીગળતું નથી તેમજ તે એસીડના ડાઘ સોજાં રૂપાંપર પડશે નહિ, હલકું ભેળવાણું તે એસીડ લાગવાથી લીલું થાય છે. દાગીના બનાવવા ખીજી ધાતુ સાથે ભેળે છે.

રૂપું ઝાંખું પડેલું સાફ કરવા નીચલી ડ્રાઈમી રીત અજમાવવી. કોલનવોટર, દારૂનો અક, જીન દારૂ, સ્પીરીટ અથવા એમોનીઆ એમાંની એક ચીજ સાથ ચાકની ભુકી ભેળી તેમાં ટરપીનટાઇનનાં એક એ ટીપાં નાખી રૂપાં પર લગાડી મુકાય ને નરમ કપડાં વડે નુછી શેમોઆ લેધરે ધસવાથી ચળકશે.

સાબુનાં પાણીમાં ટંકણખારની ભુકી થોડી ભેળી તેમાં ઓળવા પછી સોજાં ગરમ પાણીએ ઘોવાથી હમેશાં ચળકતું રહે છે, અને ઘડી ઘડી પોલીશનો પાઉડર લગાડવો પડશે નહિ, જોઈએ તો ચુહલે

ઉકાળવું. ખળખળતાં પાણીમાં રોજ ઘોવાથી પણ સોજું રહેશે. પાણીમાં થોડીક આંમલી અથવા તો નવસાગર નાખી તે રૂપાંતી ચીજ ચુકવે ઉકાળવાથી સોજી થશે. નાઇત્રીક એસીડમાં ઘોળા કાઢવા પછી અરીઠાનાં પાણીએ ઘોઈ નાખવું.

એલ્યુમીનમનાં વાસણમાં પાણી રેડી તેમાં રૂપાંતી ચીજે મુકી ચુકવે ઉકાળવાથી એ ધાતુમાંની મેળવણી રૂપું સાફ કરે છે, અથવા ત્રાંખાના વાસણમાં પાણી સાથે ઉકાળતી વખતે એલ્યુમીનમનો દુકડો કે બીજું નાતું વાસણ સાથે મુકવું.

કાળું થયલું રૂપું પાણી સાથે ચાર છાલેલા પટેટા નાખી થોડુંક નીમક ભેળી ચુકવે અર્ધો કલાક ઉકાળી રૂપાંતી ચીજ તેમાં કુખાડી દેવી, સોજી થયલી દીશે ને કાઢી સોજાં પાણીએ ઘોઈને નુછવી.

હાઇપો સલફેટ ઓફ સોડા Hyposulphate of Soda પાણીમાં પીગળાવી કાળાં રૂપાં પર થોડીક મિનિટ લગાડીને પછી સાણનાં પાણીએ ઘોઈ નાખીને ચાકની ભુકી વડે સાફ કરવાથી નવાં માફક ચળકશે.

સાંકળીઓ સાફ કરવા એમોનીઆનાં પાણીમાં ઘોળા કાઢી ને તુરત દારનો અર્ક લગાડી ભુસામાં મુકી સુકવવી.

દારનો અર્ક બે ભાગ, પાણી એક ભાગ ને લવંદરતું તેલ પા ભાગ ભેળી રૂપંજ વડે લગાડવું, અથવા જાડાં ગરમ કપડાંના કે શેમોઆ લેધરના નાના દુકડાને કેસ્ટીલ સોપનાં પાણી સાથે થોડીક ઝવેરાત સાફ કરવાની લાલ ભુકી ભેળી તેમાં કપડું ઘોળા તડકે સુકવી નુછવા વાપરવું.

પોલીશના બોલ બનાવવા ગુંદરનાં પાતલાં પાણીમાં બે ભાગ ત્રીપોલી પાઉડર ને ચાર ભાગ ચાક ભેળવી કઠણ ગોળા કરી સુકાવ ને વાપરવા.

નકસી ફેતરેલી ચીજે કાળા થયેલી પાણીમાં સહેજ એમોનીઆ અથવા ફટકડી નાખી પીગળે ને તેમાં ઘોળા બ્રસ વડે ઘસી સાફ થાય ને સોજાં પાણીમાં ઘોઈ નુછીને શેમોઆ લેધરે પોલીશ કરવી. સુકા ચાક અથવા પાઉડરે પણ સાફ થશે, નકસીમાંથી કાઢવા બ્રસ વાપરવો. સરકો જોઈએ તો ફટકડીને બદલે એમોનીઆમાં ભેળવો.

એમોનીઆ બે ડ્રાંમ, ટરપીનટાઇન બે ઑંસ, ચાક આઠ ઑંસ, સ્પીરીટ ઓફ કેમફર ચાર ડ્રાંમ, દારનો અર્ક એક ઑંસ, સર્વે ભેળી રૂપંજ વડે લગાડવાથી સાફ થશે.

જેસનાં તુટેલાં મેન્ટલની ભુકી, અથવા બીડીની રાખ પણ રૂપું સાફ કરવા વપરાય છે.

શાહીના ડાઘ કાઢવા બ્લીચીંગ પાઉડર પાણી સાથે ભેળી લગાડી સાણનાં પાણીએ ઘોઈ નાખવું. ઓકઝેલીક એસીડનાં પાણીએ પણ નીકળશે.

દવાના ડાઘ પર ગંધકના તેજળમાં કપડું ઘોળી ધસવું અથવા સ્પીરીટ ઓફ વાઇન લગાડી સાબુનાં પાણીએ ઘોવાથી રૂપાંના ચમચા, ગ્લાસ વિગેરે સોજાં થશે.

છડાંના ડાઘ પડે તો નીમક ધસવાથી નીકળે છે.

કુટના ડાઘ પર સ્પીરીટ ઓફ વાઇન લગાડી પાણીએ ઘોવું.

ચમચા કાંટા ચાલુ વપરાતાને અવારનવાર ટંકણુખારનાં પાણીમાં ઘોવા; અથવા સોડા ખારને કાલસાની ઘણી ખારીક ભુકી સાથે ભેળી ધસવાથી ચળકટા થશે, તેમજ ચાલુ વપરાતી રૂપાની ચીજો શેમોઆ લેધર અથવા સુતરાઉ ફલેનલ વડે નુછવી. ચમચા કાંટાને ખારીક કાગળમાં વીંટાળીને મુકતી વખતે એક એકની અંદર સહેજ આટો છાંટવાથી સોજા રહેશે ને વાપરતી વખતે ઘોવાની અગત રહેતી નથી. સહેજ સાલીડ તેલ લગાડવું.

સુકા આટો અથવા લાકડાંની ખારીક રાખને પાણી સાથે ભેળવી થોડો વખત લગાડી રાખ્યા પછી ઘોવું. એ રીતે જર્મન સીલ્વર તથા નીકલની ચીજો પણ સાફ થાય છે. કાટ કાઢવા પેરેશીન સાથે પીળા ઇંટની ભુકી ધસવી. વીસડો વાસ કાઢવા રાખનાં પાણીમાં ભોળવા. સુતરાઉ ફલેનલમાં વિટાળવાથી સોજાં રહે છે.

રૂપું સાફ કરવાનો પેસ્ટ ટરપીનટાઇનમાં લાલ ગેરની ભુકી, કાળા સીસાંની ભુકી સરખાં વજનની ભેળી ઘટ લગાડ્યા પછી સુકાય ને બ્રશ વડે ધસી કપડાંને સ્પીરીટ ઓફ વાઇનમાં ઘોળીને જોરથી નુછવું. પ્લેટ પાઉડર ધરધતુ વપરાશની ચીજમાં આપેલો છે.

રૂપાંની જાલીની પાકીટ Purse સાફ કરવા છાશનાં પાણીમાં ઘોળીને આખી રાત રાખ્યા પછી ડુકાં પાણીએ ઘોષ નાખવી.

રૂપાંના દાગીના રાખવાની જગ્યામાં કપુરનો ટુકડો મુક્યાથી જલદી ઝાંખું થતું નથી. સુતરાઉ ફલેનલમાં વીટાળેલું પણ ઝાંખું પડશે નહિ.

સીકકા કાળા થયેલા પાંચ ઓંસ પાણીમાં પા આસ ગંધકનો તેજળ ભેળી તેમાં પાંચ મિનિટ ઘોળ્યા પછી સાબુનાં પાણીએ ઘોષ શેમોઆ લેધરે નુછ્યાથી નવા જેવા થશે.

રૂપું ખરલરૂં રવા જેવું Frosted બનાવવું. નાઈટ્રીક એસીડ ને પાણી બંને સરખા વજનતું ભેળી તેમાં રૂપું થોડી મિનિટ ઘોળી રાખી પછી એકખાં પાણીમાં ઘોષને ગરમ લાકડાંના વહેરમાં ઘોશી મુકી તદ્દન સુકાયા પછી કાઢી લઈ તે પરનો વેહર બ્રશ વડે સાફ કરી નાખવો, એ રીતે રૂપું ખરફ જેવું થયેલું જણાશે. એ પાણીમાં હાથ ભોળવા નહિ.

રૂપાંને વળગાડવા અથવા ડાંખ (પડ) દેવા માટે ત્રાંબુ, તથા જસત તોલા પાંચ અને રૂપું તોલો એક ભેળી ચુહલે પીગળાવી.

વાપરવું, કલાષ ને રૂપું સરખા વજનનું તાવીને લગાડવાથી પણ સંધાશે. ટંકણખારને પાણીમાં ઘટ બનાવી વળગાડવા લેવું.

રૂપાંની નકલ કરવા કલાષ ને ત્રાંબુ ભેળે છે.

ઓક્સીડાઇઝડ Oxidised એટલે રૂપાં પર લોખંડનો ઘોળ ચઢાવેલું કાળા રંગનું આવે છે, તેને સાફ કરવા પાણીમાં સોડા સલ્ફસ Soda Sulphus પીગળાવી તેમાં કપડું ઘોળી નુછવાથી તદ્દન નવું જેવું થશે. અમથાં ગરમ પાણીએ ઘોષને શેમોઆ લેધરે નુછવું.

ગંધકનો તેજબ એક ભાગ ને પાણી ચાલીસ ભાગને સુમાર ભેળી સુહલે ઉકાળતી વખતે ઉપલી ચીજ અંદર મુકવાથી સોજી થશે.

રૂપું અથવા ઇલેક્ટ્રોપ્લેટની ચીજો નુછવા સારૂ જડાં કપડાંને દુધ એક પાઇન્ટમાં એમોનીઆ એક ઔંસ પીગળાવી પાંચ મીનીટ વેર તેમાં કપડું બીનવી રાખી બહાર કાઢવા પછી તુરત ઠંડાં પાણીમાં પાછું ઘોળી કાઢીને તડકામાં અથવા આતશ આગળ સુકાવી નાખી કાષ્ટખી ચીજો તેને નુછવાથી ચળકટી થશે.

પ્લેટીનમ.

૧૭૪-પ્લેટીનમ Platinum ઘણી મોઢી ધાતુ તરીકે ગણાય છે. ગમે એવી મરમી કે તાપ લગાડવાથી લાલ થશે પણ જલદી તે પીગળતું નથી. રૂપાંને મળતું આવે છે. કસોટીના પત્થર પર ઘસી નાઈત્રીક એસીડ તે પર નાખવાથી ડાઘ નીકળે નહિ તે સોજું જાયવું. પ્લેટીનમને સાંધવા સોનું વપરાય છે.

પ્લેટીનમ સાફ કરવું તેમાં બાંધેલા દાગીના કાળાશ પડતા થઇ જાય તો, એમોનીઆમાં પાણી ભેળી તેમાં નરમ કપડું ઘોળી તે વડે નુછવાથી પાછા સોજી થશે.

મેાતી અને તેનાં તોલ, કોઠા, ચવનાં દાખલાઓ વિગેરેની સમજણ.

ઝવેરાત દરેક જાતનું ચાલુ જોવાથી તે ઊંચું, હલકું પારખવાની સમજ આવે છે.

૧૭૫-મેાતી Pearl ખરાં પારખવાં દાંતને લગાડી સહેજ ઘસવાથી ખરબચડું લાગશે, અને વીંધવામાં પણ ઘણાં કઠણ લાગે છે.

ખોટાં મેાતી દાંતને લીસાં લાગી તે પરથી સરી જાય છે. તેમાં ટાંચની ભોકતાં નરમ હોવાથી તે અંદર પેવસ થઇ જશે.

મેાતીનું તોલ ચવની ગણત્રીએ થાય છે, જેની સમજ આપી છે. દુનીઆમાં સઘીથી મોટું મેાતી ૧૮૦૦ ગ્રેનને સુમારે મળેલું છે.

સોજાં જાળીખંધ ને ચળકટી ચામડીનાં ગુલાબી રંગનાં મેાતી સારાં ગણાય છે, પીળા દાણા હલકા કહેવાય પણ કેટલીક વખત તેવાં મેાતી ચાલુ પહેરતાં પરસેવો લાગવાથી લાંબે વખતે સફેદ થાય; ખાટા પરસેવો કાષ્ઠનો લાગ્યાથી ચામડી ખરાબ થશે. તેમજ મેાતી અમથા ખંધ હવા લાગ્યા વગર પડી રહેતાં જાંખાં પડી કાઢી જેવાં દીસે છે. માટે ચાલુ વાપરવાથી ચામડીપર ચળકાટ રહેશે.

ખસરખ મેાતીના દાણા વજનમાં ભારી કહેવાય છે.

મેાતી જીપરની ખરખચડી ચામડી કાઢવાથી નીચેનું સોજાં પડ નીકળે છે, કાષ્ઠક વખત નીચેનું ખરાબ પડ નીકળી આવે તેનો ભરસો નહિ, ઘણી ઠંડી કે ગરમીના ફેરફારથી કાષ્ઠ વખત ફાટીને ચીરા પડે છે. કાળા રંગનાં મેાતી જવળે મળે છે ને ઘણા કીમતી ગણાય.

ઝીણા મેાતીના દાણા (ખાખો) સોજાં જાળીખંધ પણ મોંઘા ગણાય છે, એને સીડ પર્લ Seed Pearl કહે છે.

નવાં વીંધેલાં મેાતીના ખરખચડા વહેમાં રેશમ ધોવાથી કતરાઈ જાય તો કાઠો જે કાચની લાઈનીંગ માટે વપરાય છે તે પાતલો વહમાં ધોઈને થોડો વખત ધસવાથી સફાઈ થશે. લંબાયુ મેાતી (સુજની) અણી પરથી વીંધેલું કીમતી ગણાય છે.

મેાતી ધોવા માટે પાતલી તારની સોય આવે છે જેને કાચાં ઝીણાં રેશમમાં ધોઈ મેાતીની સેર તેમાં ભરવા પછી વણેલાં રેશમના છેડા સાથે પેલાં કાચાં રેશમનો છેડો મેળવી દૃઢ બધાં મેાતી તે પર સજાળથી સેરવી લેવાની સહેલી રીત છે. મોટા દાણાની સેર ભરતી વખતે દરેકની વચે કાષ્ઠ ગાંઠ મારે છે જેથી રેશમ કદાચને તુટે તોપણ બધા દાણા સરીને નીકળી પડતા બચશે. રેશમને વળ આપવા સીવવાનાં પ્રકરણમાં જોવું.

મેાતી ધોવા છુટાં પાડી ઝીણાં કપડાંમાં ધોટલી બાંધી અરીઠા સાથે ખાંડ અથવા નીમક ભેળેલાં પાણીમાં ઘોળી હાથની હથેલી પર ધસવાં, પછી બીજાં સોજાં પાણીએ ધોઈ ધોટલી છોડીને સોજાં કપડાંએ તુછવાં. ઘઠુંનું ચુલું થોડું પાણી સાથે ચુલે ઉકાળી ગાળી કાઢી ને પાણીમાં મેાતી ધસીને ધોઈ સોજાં પાણીએ પાછાં ધોવાં જોઈએ તો થોડી ફટકડી ભેળવી, ગાયનાં દુધમાં સાણુ ઉકાળી પીગળ્યા પછી તેમાં મેાતી ધસીને ધોઈ સોજાં પાણીમાં ધોવાં.

મેાતી સફેદ કરવા માટે હાઈડ્રોજન પરઓક્સાઇડ Hydrogen Peroxide નામની દવા લગાડે છે જેને ખ્લીચ Bleach કીધેલાં કહે છે. એ રીતે સાફ કીધેલાં મેાતી લાંબે વખતે જાંખાં પડી જાય છે. કલચર કીધેલાં મેાતી આવે છે તે વિષે ૧૭૫ માં પાનામાં મળશે.

મોતીનાં તોલનું કોષ્ટક કોઠા તથા ચવના દાખલાઓ.

૧૬	બદામ	=	૧ દોકડો
૬૧	દોકડા	=	૧ ટકો
૧૦૦	,,	=	૧ ચવ
૧૩૧૧	ટકાની	૧	રતી
૨૪	રતીનો	૧	ટાંક

દાખલા તરીકે ૧ મોતીનો દાણો વજનમાં એક ટાંક (૨૪ રતી) થાય છે તેના ચવ ૩૩૦ થશે, ને જો તેજ વલનાં તેટલા મોટા ૩૩૦ દાણા વજનમાં એક ટાંક થાય તો તેનો ચવ ૧ ગણાશે; એ પ્રમાણે ટાંકમાં દાણા વધતા આવે તેમ ચવનું વજન ઘટતું જાય. એ મુજબની મોતીની ચવની ગણતરી થાય છે. ઊપલે હીસાએ ૨ દાણાના ૧૬૫ ચવ અને ૩ દાણાના ૧૧૦ ચવ ગણવા, ૪ દાણાના ચવ ૮૨, ૫ દાણાના ૬૬ ચવ, ૬ દાણાના ચવ ૫૫, ૭ દાણા ૪૭ ચવ ૧૪ દોકડા. એ ગણતરી પ્રમાણે ૩૫૧ દાણાનું વજન ઘટી ને ૧૧૧ ચવ ને ૧૬ દોકડા થશે.

કોઠામાંથી ચવ કાઢવાની સમજણ, એમાં જે વજણ રતી, ચવ અને દોકડાનું આપેલું છે તે ફકટ એકજ દાણાનું જણવું.

દરેક વલનો દાણો નાનો કે મોટો હોય તેનું છુટું વજણ કાઢવા માટે રતીના કાંટા પર છુટા છુટા તોલી જોવા પછી તે દરેક દાણો જેટલા રતી થતો હોય તેટલા રતી માટે કોઠામાં જોવાથી તેનાં ચવ ને દોકડા મળી આવશે, જે સર્વે એકજ દાણાનું વજન ગણાશે.

એજ મુજબ એક સરખી સાઈઝના ગમે એટલા દાણા સામટા રતીના કાંટામાં તોલીને તેનાં તોલેલાં વજણની રતી સાથે કોઠામાં સરખાવી જોવા, પણ એમ નહિ સમજવું કે તેજ સામટા દાણાનું વજન થયું. નાના મોટા વલના બેળેલા દાણાનું તોલ સામટું કઢાશે નહિ.

ધારો કે તોલેલો એક મોતીનો દાણો અથવા અગીઆર તેનાજ વલના એક સરખા દાણા વજણમાં ૫૧ રતી થયા; કોઠામાં તે ૫૧ રતીનાં ૧૫૧૧ ચવ ને ૪ દોકડા આપ્યા છે જે પણ એકજ દાણાનું વજન જણવું. આપણને હજુર ૧૧ દાણાના ચવ કાઢવા પડશે, જે માટે પહેલો દાખલો જોવાથી સમજ પડશે.

એજ મુજબ કોઠામાં જોઈને બીજા ત્રણ દાખલાઓ ૭, ૧૫, ૩૬ દાણાઓનાં ચવ કાઢવા એક દાણાનાં વજણને સુમારે આગળ ખતાવેલું છે.

કોઠો લાંબો હોવાથી હાલમાં ફકટ રતી ૦ થી રતી ૬ સુધીનો આપ્યો છે, પણ તેવી તૈયાર કોઠાની ચોપડીઓ આવે છે, જેમાં એથી વધુ ૫૦ રતી ઉપરનાં વજણના દાણાઓની વિગત મલશે.

૧૬૮

કોઠો.

દાણા એકનાં ચવ.

રતી	ચવ	દોકડા		રતી	ચવ	દોકડા		રતી	ચવ	દોકડા
૦	૦	૩૧		૨૫	૨૧	૨૪		૪૫	૬૧	૨૪૧
૦	૦	૫		૨૬	૨૧૧	૧૫		૪૬	૧૦	૪૧૧
૦	૦	૮		૨૭	૩	૬૧		૪૭	૧૦૧	૬૧૧
૦	૦	૧૦૧૧		૨૮	૩	૨૩		૪૮	૧૦૧૧	૧૫૧
૦	૦	૧૪૧		૨૯	૩	૧૫		૪૯	૧૦૧૧૧	૨૧૧૧
૦	૦	૧૮		૩૦	૩૧	૮		૫૦	૧૧૧	૩
૦	૦	૨૨૧૧		૩૧	૩૧૧	૧		૫૧	૧૧૧૧	૧૦
૦	૦	૨		૩૨	૩૧૧	૧૬૧		૫૨	૧૧૧૧૧	૧૬૧૧
૦	૦	૭		૩૩	૪	૧૩૧૧		૫૩	૧૧૧	૦૧
૦	૦	૧૨૧		૩૪	૪	૮		૫૪	૧૨૧	૮૧૧
૦	૦	૧૮૧૧		૩૫	૪૧	૩૧		૫૫	૧૨૧૧	૧૭૧
૦	૦	૦		૩૬	૪૧	૨૩૧		૫૬	૧૩૧	૧૧૧
૧	૦	૭		૩૭	૪૧૧	૧૬	x	૫૭	૧૩૧	૧૧૧૧
૧	૦	૧૪૧		૩૮	૫	૧૫૧		૫૮	૧૩૧૧	૨૧૧૧
૧	૦	૨૨૧		૩૯	૫	૧૨૧		૫૯	૧૪૧	૭
૧	૦	૫૧૧		૪૦	૫૧	૬૧		૬૦	૧૪૧	૧૮
૧	૦	૧૪૧		૪૧	૫૧૧	૭		૬૧	૧૫	૪
૧	૦	૨૩૧૧		૪૨	૬	૫		૬૨	૧૫૧	૧૬
૧	૦	૮		૪૩	૬	૩૧	x	૬૩	૧૫૧૧	૪
૧	૦	૧૮		૪૪	૬૧	૨૧		૬૪	૧૬	૧૬૧૧
૧	૦	૪		૪૫	૬૧૧	૧૧૧		૬૫	૧૬૧	૫
૧	૦	૧૪૧૧		૪૬	૭	૧૧૧		૬૬	૧૬૧૧	૧૮૧૧
૧	૦	૧		૪૭	૭	૨		૬૭	૧૭	૮
૧	૦	૧૩		૪૮	૭	૨૧૧		૬૮	૧૭૧	૨૨૧
૧	૦	૩		૪૯	૭	૪		૬૯	૧૮	૧૨
૧	૦	૧૩		૫૦	૮	૫		૭૦	૧૮૧	૬
૧	૦	૧૧		૫૧	૮	૭		૭૧	૧૮૧૧	૧૬
૧	૦	૧૫		૫૨	૮	૧૦૧		૭૨	૧૮	૧૦૧
૨	૦	૪		૫૩	૮	૧૩૧		૭૩	૧૯	૨
૨	૦	૧૮૧		૫૪	૯	૧૬૧		૭૪	૨૦	૧૬
૨	૦	૮		૫૫	૯	૨૦૧		૭૫	૨૦	૧૨૧
૨	૦	૧૬૧૧		૫૬	૧૦	૨૦૧		૭૬	૨૦૧	૧૨૧
૨	૦	૧૬૧૧		૫૭	૧૦૧	૭		૭૭	૨૦૧૧	૦

ચવ કાઢવાના દાખલાઓ.

પહેલો દાખલો—

૧૭૬—એક દાણો જેનું વજણ રતીના કાંટા પર તોલવાથી રતી પાળ થાય જે કાંટામાં જોવાથી સમજ પડશે કે તેના ચવ ૧૫૩૩ ને દોકડા ૪ આપેલા છે, એ એકજ દાણાનું વજણ છે. હવે જો આપણને તેવા ૧૧ દાણાનું સામતું વજણ ચવમાં કાઢવું હોય જે પણ તોલવાથી રતી પાળ થતા હોય તો નીચલી રીતે હીસાબ કરી ચવ કાઢવા પડશે.

૧૫૩૩-૪ ને ૧૧ વડે ભાજી તેના વધેલા શેષને ૧૦૦ દોકડાએ ગુણીને તેમાં ૧૦૦ ચવના (૭૫ દોકડા) તથા બાકીના ઊપલા ૪ મળી ૭૯ દોકડા ઉમેરી પાછા ૧૧ એ ભાંજવા.

$$\begin{array}{r} ૧૧) \quad ૧૫૩૩ \quad ૪ \quad (૧ \text{ ચવ. } \times \\ \underline{૧૧} \end{array}$$

$$\begin{array}{r} ૪૩૩ \\ \underline{૧૦૦} \end{array} \quad (૭૫ \text{ દોકડા }).$$

$$\begin{array}{r} ૪૭૫ \\ \underline{૪} \end{array}$$

$$૧૧) \quad \begin{array}{r} ૪૭૬ \\ \underline{૪૪} \end{array} \quad (૪૩ \text{ દોકડા } = \overset{\times}{૦} \text{ ચવ } (૨૫) \text{ ને } ૧૮૩ \text{ દોકડા.}$$

$$\begin{array}{r} ૩૯ \\ \underline{૩૩} \end{array}$$

$$\begin{array}{r} ૬ \\ \underline{\times} \end{array}$$

જવ.બ—૧૧ ચવ, ૧૮૩ દોકડા.

૧૧ મોતીના દાણાનું વજણ ગણાશે.

બીજો દાખલો—

૭ મોતીના દાણા તોલેલા વજણમાં રતી જાણ થયા બેનું કાઠામાં ચવ ૧૩૧ ને દોકડા ૧૧૧ વજણ એક દાણાને હીસાબે આપેલું છે. હવે ૭ એકસરખા દાણાના ચવ કાઢવાનાં.

$$૭) \quad ૧૩૧ \quad ૧૧૧ \quad (૧$$

$$\quad ૭$$

$$\begin{array}{r} \hline ૬૧ \\ ૧૦૦ \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} ૬૦૦ \\ ૬૧ \\ \hline \end{array}$$

$$૭) \quad ૬૬૧૧ \quad (૬૪ = ૦૧૧ \text{ ચવ ને } ૧૬૧ \text{ દોકડા.}$$

$$\quad ૬૩$$

$$\begin{array}{r} \hline ૩૧ \\ ૨૮ \\ \hline \end{array}$$

$$\quad ૩$$

જવાબ—૧૧૧ ચવ ને ૧૬૧ દોકડા.

૭ મોતીના દાણાનું વજણ.

ત્રીજો દાખલો—

દાણો-૧ (યા વધુ મોતીના દાણા ધારો કે ૧૫) તોલેલા વજનમાં ૧૫ રતી થયા તો પણ એ વજન તો એકજ દાણાનું ગણાય. માટે હવે ૧૫ રતીના ચવ ૧૨૮૮ ને ૧૫ દોકડા બીજી કોઠાની ચોપડીમાં આપેલું છે. તે પરથી પેલા વધુ દાણાના ચવ નીકળશે. ૧૨૮૮-૧૫ ને ૧૫ વડે ભાંજીને તેના વધેલા શેષને ૧૦૦ દોકડાએ ગુણીને તેમાં ૦૮ ચવના ૫૦ તથા બાકીના ૧૫ મળી ૬૫ દોકડા ઉમેરી પાછા ૧૫ થી ભાંજી દેવા. એ ૧૫, રતીનું વજન આએ કોઠામાં નથી આપેલું.

$$\begin{array}{r}
 \text{ચવ} \\
 ૧૫] ૧૨૮૮ ૧૫ [૮ \\
 \underline{૧૨૦} \\
 ૮૮ \\
 \underline{૧૦૦} \\
 ૮૫૦ \\
 \underline{૧૫} \\
 ૧૫] ૮૬૫ [૫૭ \text{ દોકડા} = ૦૮ \text{ ચવને } ૭૮૮ \text{ દોકડા.} \\
 \underline{૭૫} \\
 ૧૧૫ \\
 \underline{૧૦૫} \\
 ૧૦
 \end{array}$$

ચવ- દોકડા.

જવાબ:- ૮૮ ૭૮૮.

એથો દાખલો—

૧ દાણો (યા સામટા ૩૯ દાણા) વજનમાં ૩૪ રતી થાય તેના બીજી એપડીમાંના કોઠા મુજબ ચવ ૬૬૨ા ચવે ૪૧ દોકડા થશે માટે હવે ૩૯ દાણાના ચવ શોધી કાઢવા પડશે. એ વજન પણ ચાછલા કોઠામાં નથી.

ચવ દોકડા
૩૯] ૬૬૨ા ૪૧ [૧૬ - ચવ
૩૯

૨૭૨૧

૨૩૪

• ૩૮૧

X૧૦૦

૩૮૨૫

૪૧

૩૯] ૩૮૨૬૧ [૬૮ દોકડા = ૦૧૧૧ ચવને ૨૩ દોકડા.

૩૫૧

૩૫૬૧

૩૧૨

• • ૭૧

જવાબ:—૧૬૧૧૧ ચવ, ૨૩ દોકડા ૩૯ દાણાનું વજન.

ઝવેરાતમાં વપરાતા કીમતી પત્થરો.

૧૭૭-હીરા Diamond તેમજ બીજા કીમતી ઝવેરાતના પત્થરો રતી તેમજ કેરેટ Carat ના તોલ પ્રમાણે મળે છે.

દેશી તોલ રતી વજનમાં હથેળ કેરેટ કરતાં સુમારે એક આના ભાર ઓછો ગણાય છે, એટલે એક કેરેટ હીરા વજનમાં સુમારે એક રતી એક આનો થશે. સર્વેનાં તોલ માંપ આગલ આપેલાં ક્રાંટકમાં જોવાથી સમજ પડશે.

હીરા ખરા ખોટા પારખવા, ખરાને આંખ આગલ ધરવાથી, આરપાર જોવાઈ શકાતું નથી, ખોટામાંથી સામી બાજુનું દિશે છે, તેજ મુજબ હીરાની પછવાડે આંગળી મુકી તેને હીરા જોવાના કાચ વડે જોવાથી ઓખો માલમ પડે તે ખરા જાણવો, ખોટાને એ રીતે જોવાથી તેમાંની રજકણો દિશી આવે છે.

એક કાગળ પર સુખડપેન વડે મીંડું પાડવું અથવા ટાંચણી ભોકી કાણું પાડી તે પર હીરા વડે જોવાથી ખરા હશે તો એક મીંડું દીશે છે અને ખોટામાંથી ઘણા મીંડાં જણાશે.

પાણીમાં નાખતાં ખરા હીરા ઝાંખા પડતા નથી, મોઢાં વડે બાફ આપ્યાથી ઝાખા થઈ પાછા ચળકશે. ખોટા ઝાંખા પડશે તેમજ ખરા હીરા કાચ કાપે છે અને ખોટા વડે કપાશે નહિ, એને કાચ પર ઘસીને પછી દાખવાથી ખરા હીરા ચોંટી જાય છે.

હીરા સાફ કરવા, ક્રાઇબી સ્પીરીટમાં કપડું બીનવી નુછવા અથવા ક્રાઇનોવોટરને પાણી સાથે ભેળી તેમાં ઓળી રાખવાથી હીરા જડેલું ઝવેરાત મેળું હશે તો સાફ થશે, બીજી રીતો માટે સોનામા જુવો.

હીરામાંની ખામીઓ લાલ કાળી છાંટ, જીરમ, ઘસા વિગેરે કાચ Magnifying glass વડે ખરોખર દિશે છે. કેટલીક વખત સાધારણ આંખે પણ માલમ પડે છે. તેવી ક્રાઇબી જાંતની એક ખામી મોટા હીરાને છેક મથાલે અથવા કીનારી પર હોય તો કપાવી કે ઘસાવીને કાઢ્યાથી જો કે હીરા વજનમાં કમતી થશે પણ ઓખો થવાથી તેની કીમત વધે છે, ઘણી ખામીઓ એ રીતે નીકળી શકતી નથી.

હીરાને ક્રાઇબી ધાતુમાં બેસાડવા, સ્પીરીટ ઓફ વાઇનમાં આપસી ગ્લાસ ગુંદર ગમ મેસ્ટીક, ગમ એમોનીએક અને સહેજ સરકો ભેળી ચુહલે પીગળાવી વાપરવું.

રૂમીમસતકી એક જાતના ગુંદર જેવા નાના ટુકડા આવે છે તેને બનાવેલા દાગીનાનાં ખોલા સોતું અથવા રૂપું જેમાં નાંજો વળગાડવાં હોય તેમાં મુકી ખત્તી કે આતશ પર ધરવાથી તેમાંની રૂમીમસતકી ગરમીએ તવાય કે તુરત તે ખાંચામાં નાંજ દાખીને ધરવાથી સાથે વળગી જશે.

વીલંદી Rose Diamond એ હલકી જાતના હીરા કહેવાય છે, જેને ઉપલી બાજુ પર કાપીને પહેલ પાડેલા હોય તે તળાંઆમાંથી સપાટ દિશે છે. પાંખરાજ પણ પીળા રંગનું આવે છે.

૧૭૮-પાણી Emerald લીલા રંગનાં જેમાં સહેજ બહુ પત લાગે તે ઘણું કીમતી ગણાય, ખુદ્દા રંગનાને તેમાં જળાં અથવા ઘસા જીરમ દીશે તે હલકાં જાણવાં; હીરામાં લખવા મુજબ સાફ કરવા.

૧૭૯-માણેક Ruby લાલ તે નીતરું કીમતી કહેવાય, હલકાં સફેદ ડાઘ તથા ગદલા રંગનાં હોય છે, સોજું ઘેરા રંગનું માણેક પ્રાણીમાં નાખતાં તેનો રંગ પણ કેટલીક વખત લાલ દિશે છે.

બનાવટી માણેક ખરાં માણેકને ઘણી ગરમીથી તાપી પાછાં મોટા નાના ઘાટનાં વિલાયતમાં બને છે, જે જોવામાં તદ્દન ચોખા તે ખામી વગરના દીશે પણ કીમતમાં ઓછા ગણાય, તે દાગીનામાં પણ વપરાય છે. માણેક, પાણી નાજુક જાતનાં હોવાથી જમીન પર પડતાં ભાગે અથવા તરેલ પડી જાય માટે સંભાળ રાખવી.

૧૮૦-પીરોજ Turquoise લીલાસ પરના બહુ રંગના પથર ઝવેરાતમાં વપરાય છે. ઘણું પાણી લાગવાથી ખરાબ થશે. સાફ કરવા કપડું સ્પીરીટ અથવા દારૂના અર્કમાં બીનવીને નુછવું. રંગ ઝાંખો પડી ગયલો કેટલીક વખત પાણીમાં સોડા બાઇકાબ્ થોડો પીગળાવી તે વડે નુછવાથી સોજો થાય છે.

ઓપાલ Opal સારા આસમાંની અથવા લીલાસ પરના રંગનાં ચળકતાં સોજાં કહેવાય; એ રંગ બદલે છે, તેમજ ગરમી આતશ નજદીક લઈ ગયાથી કોઇક ફાટી જઈ જડેલું નંગ નીકળી પડશે. સાફ કરવા બ્લીસ્કી દારૂમાં કપડું બોળી વાપરવું.

શની Sapphire ઘેરા બહુ રંગનો પથર કેટલાકો ઝવેરાતમાં ઝાઝો વાપરતાં નથી. મુન સ્ટોન, લસણીઆ Cat's eye વિગેરે ઝવેરાતમાં વપરાય છે.

એકવામરીન Aquamarine ખુદ્દા બહુ તથા પીળા અને લીલા રંગનાં ચળકટાં આવે છે.

એમેઠીસ્ટ, યાફુટ Amethyste જાંબુડા ખુદ્દા તેમજ ઘેરા રંગનાં નીતર્યા ચળકટાં હોય છે તેની ઉપર સુરજના કીરણ જો ખરોખર સીધાં લાગે તો ગરમી એટલી લઈ ફાટી જાય એમ કહે છે.

ઉપલી ઘણીક જાતના કીમતી પથરો બનાવટી પણ આવે છે. મોતી, હીરા, પાણી, માણેક, પીરોજ, એમેઠીસ્ટ વિગેરે, તે પારખવા જાણવું જોઈએ. ખરાં નંજો જમીનની ખાણોમાંથી મળે છે.

બીજી જાતના સોજા પથરા.

૧૮૧-પરવાલાં Coral લાલ સફેદ તેમજ ગુલાબી રંગનાં આવે છે, એની લાંબી ટાંડીઓથી મળે છે, પડી રહેતાં રંગ ઝાંખો પડે

તો સહેજ ઓલીવ લગાડી ધસડીને નુછયાથી લાલ રંગ સોજો થઈ ચળકશે. પોલીશ કરવા પ્યુમીસ્ટોનની ભુકી કપડાં પર લખને ધસવી.

ગરમ પાણીમાં થોડો ટંકણુખાર અથવા સાબુ પીગળાવીને તેમાં પરવાલાં ઘોષ તુરત નુછી નાખવા; સાબુનાં પાણીમાં નીમક ભેળી ઘોવાં.

ખરાં ખોટાં પારખવા સળગાવી જોતાં ખોટાં બળી જશે.

ખરાં દરીઆમાંથી મળે છે અને કંઠી બળતાં નથી.

બનાવતી ખોટાં પરવાલાં એક ભાગ સીંદુર ને ચાર ભાગ રાજમ ભેગયાથી બનશે, તેમજ પત્થર પર લાલ રંગ ચઢાવેલાં આવે છે.

લાખને તાવીને તેના જોળ તથા લંબાયા પરવાલાંને મળતા દાણા પણ બને છે, લાખની લાકડીના નાના ટુકડા કરી એક લોખંડનો સુઈઓ ગરમ કરી તે ટુકડાની અધવચમાં ખોરસાથી કાણું પડે ને તે સુઈઆ સાથે ઊંચકી સ્પીરીટના ચુહલા પર સહેજ તાપ લગાડી નરમ થાય ને દાખી ગમે એવો ઘાટ બનાવીને કપડાં વડે ધસી નુછયાથી ચળકાટ આવે કે સુઈઆનો બીજો છેડો પાછો ગરમ કીધાથી દાણાવાલી બાબુ પણ ગરમ થશે ને તેમાંથી દાણો સરખો નીકળી આવશે.

ઓનીક્સ Onyx નામનો કાળો પત્થર પણ ઝવેરાત સાથે વપરાય છે.

જેડ Jade એક જાતનો ચીનાઈ પત્થર દરીઆ તેમજ નદીમાંથી મળે છે, એનો રંગ લીલો તથા સફેદ હોય છે.

જેટ Jet કાળા રંગનો અકીકને મળતો પત્થર ઓલીવ ઓછલ લગાડવું, નકસીવાલી જેટની ચીજમાં પાંચનો મુકો દૃષ્ટિનક્ષત્ર ટુકડા વડે ધસવાથી સોજી થશે.

લેપીસ લેઝુલી Lapis Lazuli નામનો પત્થર પણ કીમતી ગણાય છે, તેમાં જુદી જુદી જાતના રસાયણી પદાર્થો જેવા કે સોડીઅમ, એલ્યુમીનમ ને કેલ્શીઅમની ભેળ હોય છે. એનો રંગ આસમાંની બ્લુ આવે છે.

મોતી કલચર કીધેલાં Cultured pearls હાલમાં ખરાં જેવાંજ આવે છે તેની બનાવટ મોતીની શીપનાં જોળ તેમજ ચપટા દાણાઓ બનાવી જે દરીઆમાં Oyster beds જેમાં મોતી પાકતાં હોય ત્યાં માણસો અંદર ઊતરી મોતીઓ પેદા થતી શીપો બહાર કાઢી જરા સહેજ ઓલીને તેમાં ઊપલા બનાવેલા દાણાઓ એકુ એ મુકી બંધ કરી પાછા દરીઆમાં મુકી દે છે. એ રીતે ત્રગલગ એક વરસ વેર રાખવાથી તે દાણાઓ પર તેમાંની જીવતી કાળુ માછલીઓ Pearl Oysters મોતીનાં જેવું સોજું પડ બનાવી દે છે ત્યાર પછી તેટલી મુદતમાં તૈયાર થવે તે મોતીઓ કાઢી લે છે. જો કે ખરાં પણ કીમતમાં તેમજ વજનમાં ખુદરતી અસલ મોતી કરતાં ફરક પડે છે.

કેરબા Amber ઝાડના રસમાંથી નાના મોટા ઘાટના પીળા રંગના દાણા બને છે. સોજા પારખવા ધસવાથી સારો સહોરમ આવશે, કાગળ

યા દોરો કે બાલ મુકી તે પર ધસેલો કરખો સહેજ દુર પકડવાથી તેની ગરમીએ ઊપલી કાઢખી ચીજ પોતીકી મેળે તે પર ઊંચકાઈ આવશે.

હલકા કરખા ગદલા તેમજ ખુદ્દા પીળા રંગના હોય, સોજા ઝવેરાત જોવાના કાચમાંથી નીતર્યા દીશે છે.

ઝોલીવ ઝોષલમાં ફલેનલડું કપડું ઝોળા ધસવા પછી તુછવાથી કરખા ચળકશે. નરમ કરવા તાવેલા મધપુડાના મીણુમાં મુકી આતશ નજદીક થોડી મિનિટ ધરીને પછી ગમે તેવો ઘાટ પાછો થશે ભાગેલુ વળગાડવા કલેરોફોર્મમાં પીળગાવી તુટેલો ભાગ ગરમ કરી તે પર લગાડી દાખીને ધરવું.

પ્રકરણ ૨૩.

પરચુરણ બાબતો અને તેની સમજણ.

૧૮૨-થોડ પુરવાનો ચુનો હવાયલો તડકે અથવા ચુહલા આગલ મુકવાથી સોજો થશે; એ ખરાબ વાસ તથા ચીકાશ વિગેરે ચુશી લે છે.

કળી ચુનો Quick lime પણ એ રીતે કાઢખી જગ્યામાં છાટવાથી સરદી વાસ વિગેરે દુર કરશે, અથવા દાખડા તથા થેલીમાં થોડાક ગાંગડા મુકેલા છુટા પડી ભુકો થઈ જશે.

સીમેન્ટ. બીનાસવાલી જગ્યામાં રાખવાથી હવાઈ જાય છે, પાણીમાં થોડુંક નાખવાથી સોજું હશે તો નીચે થરી જશે, હલકું ઉપર તર્યા કરે છે. ઇંટ પાણીમાં ભીનવ્યાથી મજબુત થશે.

૧૮૩-રંગની ખરડલી પીછી સાફ કરવા ટરપીનટાઇન અથવા કેરોસીન તેલમાં ઘોળવાથી રંગ નીકળી જાય તે સોડા ખારના પાણીમાં ઘોવી; સુકાયા પછી બેલતેલ ને ટરપીનટાઇન સરખા વજનનું ભેળી લગાડી રાખવાથી નરમ રહે છે. નવી પીછી વાપરવા આગમ્ય પાણીમાં ઘોળી સુકાય ને વાપરવી.

૧૮૪-રાજમને રપીરીટમાં નાખવાથી પીગળી જાય છે, પણ તેમાં પાણી રેડ્યું હોય તો રાજમ છુટી પડી નીચે ઠરી જશે.

કપુરને ઝરી વડે ઝોખવ્યાથી ભુકી થશે. દારૂના અકાંનાં થોડાં ટીપાં નાખી ઘુંટવાથી પણ બારીક ભુકો થશે, જોઈએ તો સાથે ગ્લીસરીન સહેજ લેવું.

શુગર ઓફ લેડ Sugar of lead ની ભુકી સાથ ફટકડીની ભુકી ભેળી લાકડીએ મેળવ્યાથી કઠણ ભુકો રહેશે, પણ જો તે બંધે સાથે છુંદ્યું હોય તો પાણી જેવું પાતલું થાય છે.

૧૮૫-એક ગ્લાસમાં છુટી રહે તેવી ત્રણ પ્રવાહી ચીજો. તળિયામાં ઘટ સીરપ થોડું રેડી તે પર દુધ અને છેલ્લે પોટ વાઇન ત્રણે સરખા વજનનું લેવું.

૧૮૬-વરસાદ કેટલો દુર પડે તે ગણવાની રીત. વીજળીને ચમકારો દીશ્યા પછી વાદળનો ગગડાટ કેટલી સેકન્ડે થાય તેટલી સેકન્ડને ૧૧૪૨ એ ગુણવા, તેનો જવાબ આવે તેટલી રીટને અતરે વરસાદ પડે છે એવી ગણતરી કાઢેલી વાંચી છે.

૧૮૭-આતશ પર બળે નહિં તેવું કાગળ તથા દોરો. લોખંડના સળીઆ પર કાગળને સરખું વળગાડી ને આતસ પર ધરવાથી કાગળ તુરત બળશે નહિં; તેમજ પથર પર સનતો દોરો વિંટાળી છેડો અંદર ખોશી દધ બત્તી પર ધરવાથી તે તુરત બળતો નથી કારણ કે નીચલે પથર તેમજ લોખંડ તાપ પહેલાં ખેંચી તે ચીજોને તુરત બળવા દેશે નહિં. કાગળ અથવા કપડાંને સ્પીરીટ કે ઍન્ડીમા બોળી કાઢી બત્તી આગળ ધરવાથી સ્પીરીટ પહેલી શળગી ઉઠી બળી જાય ને બળતુ તુરત બુજવ્યાથી કાગળ કે કપડું તદ્દન સોળું રહેલું માલમ પડશે.

૧૮૮-હાથ પાણીમાં બોળી ભીનાયા વગર કાઢી બતાવવા તે પાણી સાથે લાઇકર સોડીઅમ ભેળેલું હશે તો હાથ કારડોજ રહે છે.

૧૮૯-દરીઆની કોડી સાફ કરવા પાણીમાં વોશીંગ સોડા અથવા સાબુ નાખી ચુલ્લે ઉકાળ્યાથી રેતી કચરો નીકળે ને સોજાં પુકા પાણીમાં ઘી તડકે અથવા તાપ આગળ સુકવવી. પોલીશ કરવા એમરી પાંડોર લેવો, વળગાડવા માટે આગલ વળગાડવાની રીતોમાં જોવું.

૧૯૦-દોરી દોરડાં ટકાઉ બનાવવા એરંડીઉ બે ભાગ ને બેલ તેલ એક ભાગ ભેળીને પચાવવું હીરાકસીનાં પાણીમાં બોળવાથી જ તુચ્છો ખાતા નથી. કાઠાની દોરી પાણીમાં ભીનવ્યાથી તરમ ને મજબુત થશે. જમીન પર નાખવાના કાઠાની ગોઢડીને એ ભેળવણી લગાડવી.

૧૯૧-પાનાં રમવાનાં મેલાં થયલાં ફલેનલના ટુકડા પર સહેજ માખણ લગાડી આટો તે પર છાંટીને ઘસવા પછી સોજા ફલેનલે નુછી નાખવાં, કીનારી પણ ફરતી થોડી કાપી નાખવાથી પાનાં સોજાં દીસે છે. હવાઈ જઈ ચીટકી ગયલાં તડકે મુકવાથી છુટાં પડશે અથવા તેની ઉપર અખરકનો ટુકડો ઘસવો, કપુરનું પાણી લગાડવાથી પણ મેલ નીકળે છે. વારનીશ લગાડવા એક ભાગ સ્પીરીટમાં ચાર ભાગ ગુંદર Gum Elemi લેવો.

૧૯૨-ઑલ સફેદ કપડાંના ટેનીસ રમવાના મેલા થયલા ને ફ્રેન્ચ ચોકમાં થોડા દિવસ દાખી રાખવાથી સાફ થઈ જાય છે.

પટેટાના ઑલ બનાવવા એક ખાટલી પાણીમાં અર્ધા ઑલ ગંધકનો તેજબ ભેળી પટેટા છાલી છત્રીસ કલાક ભીનવી રાખી ઘટ થાય ને ગોળ કઠણ દડા સફાઈદાર બનાવેલા રમવામાં લેવાશે.

૧૮૩-ઘડીઆલમાં તેલ નાખવા ઓલીવ ઓઇલમાં સીસાંનો દુકડો નાંખી મીસીને થોડા દિવસ તડકે રાખવાથી નીચે ચુતર માફક તાર જણાય તે તેલ જડાં કપડાં વડે ગાળીને તેમાંનાં થોડાં ટીપા ઘડીઆલમાં મુકવું. કેરોસીન અથવા પેરેશીનમાં કપડું બોળી ઘડીઆલના તળીઆંમાં મુકી રાખવાથી હુળ કચરો ચક્કરોમાંથી પોતીકી મેળે નીકળી જઇ ઘડીઆલ સારી રીતે ચાલશે. કાટા કીટાયલા પર કાળું વારનીશ Asphaltum Varnish લગાડવાથી નવા દિશશે.

૧૮૪-પક્ષી મારેલાંને આખાં સ્ટફ (Stuff) કરવા માટે તેનાં આંતરડાં વિગેરે કાઢી અંદરથી સાફ કરી ગંધક એક ઔસ, ફટકડી અથવા ઔસ, સાદો કપુર તથા રસકપુર દરેક એક ઔસ સર્વેની બારીક ભુકી કરી મેળીને પક્ષીનું પેટું ભરી નાખવું.

૧૮૫-છુંદતી વખતે અવાજ ધપકારો કમી કરવો, જમીન ઉપર કાઠાની ઝોદડી અથવા ન્યુસપેપરનું જાડું પડ મુકીને તેપર છુંદવાની ચીજ મુકવી, બાકપર એસીને છુંદવું હોય તો તેના પગની નીચે રબરના નાના દુકડા મુકવાથી અવાજ ઓછો આવશે. સંચાપર સીવતી વખતે પણ એ મુજબ કંઇખી મુકવું.

૧૮૬-કામ કરતી વખતે લાખો વખત ઉભુ રહેતાં પગ દુખે તો જમીન પર કપડાંનો દુચો અથવા નરમ તકીઓ મુકી તેપર ઉભું રહેવું. કપડાં ખરાબ થતા બચાવવા કંમરે ફરતું ન્યુસપેપર, જુનું કપડું યા ચામડું બાંધવું. હાથ પગ મેલા થતા બચાવવા તથા સાફ કરવાની રીતો વૈદકમાં ચામડીની સફાઈમાંથી મળશે.

૧૮૭-ચુહલા ઉપરથી ગરમ ઉતારતી વખતે હાથ દાઝે નહિ માટે કપડાંની થેલીઓ બનાવી તેને માપના ન્યુસપેપરના દુકડા ફાડી જાડું પડ થેલીમાં મુકી વાપરવી. ન્યુસપેપર ખરાબ થાય તે થેલી ઘોષ નવાં કાગળો મુકવાં, એ રીતે જુનાં કપડાંનો બચાવ થશે. ફાટેલા કીડના ગ્લૅસ પણ એમાં ઉપયોગી થઇ પડશે.

૧૮૮-ખપોરીઆ બનાવવાની મેગવણી ગંધકની ભુકી પાશેર, હડતાલ નવટાંક ને સુરોખાર શેર એક સર્વેની ભુકી બનાવીને માટીનાં કોડીઆંમાં મેળી નાખીને સળગાવવાથી આતશ માફક સળગી ઉઠશે. હડતાલને બદલે ગામડી કોલસો દારૂગોળા માટે લે છે.

૧૮૯-વાસણ લાકડાં પર ચીટકી જાય તેમ કરવું, ચુહલાની નજીક એક લાકડાનું ઇસતાન મુકી તેને પાણી વડે ભીનવવું, એક સપાટ તળીઆનાં વાસણમાં થોડું આઇસ નાખી સાથે થોડું નીમક મેળી પેલાં ઇસતાન પર મુકી બરોબર દાખીને ઘરી રાખી લાકડી વડે આઇસ પીગળે ત્યાં સુધી ફેરવ્યા કરવું, થોડા વખતમાં વાસણ તેની સાથ ચીટકી જશે.

૨૦૦-એક જાતનો 'પદાર્થ' બનાવવાની રીત, મેગનસ સલ્ફસ Magnus sulphus વેલાની મીઠું પાણીમાં પીગળે તેટલું

નાખી ઘણું ઘટ થાય તે વધુ તેમાં પીગળી નહિ શકે, ને તેજ મુજબ વોશીંગ સોડાને પણ પાણી સાથે મેળવી ઘટ બનાવી બનેને સાથે ભેળી નાખવાથી તેનો નક્કર પદાર્થ બનશે.

૨૦૧-ખાટડીમાં ચળકટી ચીજો દેખાડવી પુકા પાણીમાં વોશીંગ સોડા અને સોડા સલ્ફસ Soda sulphus બંને સરખા વજણનું થોડું ભેળી નાખીને બુચ ચપટ મારી દેવાથી થોડા વખત માં તેવી ચળકટી ચીજો તેમાં માલમ પડે છે.

૨૦૨-લીંબુ પાતીડી મેળે ગળડે તેમ કરવું, તેમાં નાનું કાણું પાડી થોડો પારો ભરી મીણુ લગાડી કાણું બંધ કરી સેહેજ ગરમ કરવાથી લીંબુ ચાલવા માંડશે.

૨૦૩-કુકો રબરનો ઊપસાવવો પુક જોરમાં મોઢા વડે મારવાથી તેમાં હવા ભરાશે, અથવા એક ચમચા જેટલી ઇથર Ether નામની દવા રેડી મોઢું ટાઇટ બાંધીને ગરમ પાણી તે પર રેડવાથી ઇથર ખીલીને પુકો ઊપસાઈ જશે.

કુટખોલ રમવાનામાં હવા ભરવા મોટરનો હવા ભરવાનો પંખ વાપરવો.

૨૦૪-હવામાં ફેરફાર પારખવો દારૂનો અર્ક અર્ધા ઑંસ જેટલો નાના ગ્લાસમાં રેડી થોડીક ફટકડીની બુકી તેમાં નાખી રાખવી, અર્ક એકઠો રહે તો હવા સુકી ને સારી બનુવી, પણ જો હવામાં બીનાસ ને સરદી કે વરસાદ જેવું હશે તો તેમાંની ફટકડી વચમાંથી વાદળીની માફક ઊપર ચઢવા માંડશે. ખગળ હવા પારખવા આગલ આપ્યું છે.

૨૦૫-ટેલીફોન જ્યાં ચાલુ ઘણા લોકોના વપરાસમાં આવતું હોય તેમાં વાત કરવા આગમચ મોઢા આગલ લેવાનો ભાગ હમેશાં કપડા વડે નુછવા પછી વાપરવું અથવા કાર્બોલીક એમીડનું નરમ પાણી બનાવી તે વડે નુછવાથી કોઈખી જાનનાં દન્દવાળું કે સીક માણસ વાત કરી ગયલું હશે તેના જર્મસ ખીજાંનું મોઢું તેની નજ-દીક જવાથી ઊડવાનો સંભવ રહેશે નહિ તેમજ કાન વડે સાંભળવાનું બુંગળું પણ કોઈ તેવાના કાનને લગાડેલું હશે તો ખીજાને ખરાબ રોગ લાગે નહિ તેની સંભાળ માટે નુછીને વાપરવું, એવી રીતે કોઈકને તેલીફોનથી પણ કોઈ રોગ ઊડવાનો જોખમ રહે છે. તેમજ આગગાડી કે ત્રામમાં મુસાફરી કરતી વખતે પણ તેવા દરદીઓ પાસે ખેસવાની સંભાળ લેવી.

૨૦૬-બહાર ગામ લઈ જવાનો સામાન પેટીઓ બોજાણા વિગરે ત્રેન અથવા આગમોટમાં ખીજાંના સામાનની સાથે મેળાયા વગર ઓલખી કાઢવા માટે કોઈખી રગતી દીશી આવે તેવી દોરીનો ટુકડો હાથાઓ પર દરેક દાગીણાને બાંધવાથી વગર ઢીંચે મળી આવશે. કપડાં પણ બહાર ગામ લઈ જવા માટેની એક યાદી વિગતે લખી

રાખેલી હશે તે તેમાંથી જોઈને દરેક ઉપયોગી ચીજો મુકવાની મહેનત પડતી નથી.

૨૦૭-લાંબી લાઘન સરખી દારવી દારીનો જોઈએ એટલે લાંબો ટુકડો લઈ તેને લાલ રંગની ભુટ્ટી અથવા ચાક લગાડી બીંત કે લાકડું જ્યાંથી લાઘન પાડવી હોય ત્યાં બંને છેડા પરથી સહેજ તાણીને અઠડવી ધરી વચમાંથી દારીને જરા ખીન્ન હાથે ખેંચી તુરત છોડી દીધાથી તે પર લગાડેલા રંગની સીધી લાઈન પડી જશે.

૨૦૮-ચાક રંગનો છધાંતી પાડવા કે લખવા માટે દરજીએ વાપરે છે તે બનાવવા પાછપ કચેની ભુટ્ટી પાણીમાં મેળવી લાલ અથવા જીરુ રંગની ભુટ્ટી લેણી સપાટ પથર પર સહેજ તેલ લગાડી થાપી તે સુકાય કે ટુકડા કરી વાપરવા.

પ્રકરણ ૨૪.

ખગીચો ઝાડપાંન, ખાતર, ખી તથા ઝાડપરનાં નાશકારક જંતુઓ વિગેરે.

૨૦૯-ખગીચો મોટો યા નાનો તેનાં પ્રમાણ મુજબ ફુલ તથા ફળના અંતે ગોલાનાં ઝાડો રોપવાથી લીલોત્રી ભયું સાફ દિશે છે.

લોન લીલાં ઘાસનું ખાલી જગ્યા પર બનાવ્યાથી આંખને હડક આપશે. ઘાસ મોટું થયલું કાપ્યા પછી તે પણ ખીજી ગમ રોપવાથી ઊગે છે, તેમજ એનાં ખી એક ઐંસ લગભગ એક સમ-ચોરસ વાર જમીનમાં પુરી રહેશે.

ફુલો દરેક મોસમનાં ખી લઈ નાના બાકસો અથવા ટોપલીઓમાં રોપી તેના નાના છેડ ઉગ્યા પછી દરેકને છુટા કાઢી ખીન્ન ફુડાં, બાસ્કેટ અથવા જુદા જુદા ઘાટના ક્યારા બનાવી તેમાં રોપવાથી રંગબેરંગી ફુલોથી ખગીચાને શોભા આપે છે.

રંગીન લાજી તરેહવાર જતની બાગની કીનારી પર રોપી તેની સાથે દરીઆમાંની શીપ કારા વિગેરે લઈને તરાંહ કાઢેલી સારી દિશે છે, સફેદ રેતી બાગની પગથીઓપર કેટલાંક શોભા માટે પાંથરે છે.

ઝાડની ખુટીઓ કેટલાંકને કાપવાથી તેમજ તે પર કલમ બાંધવાથી થાય છે. મોઘરાં, ચખેલી, ગુલાબ વિગેરેની જાડી ડાળીઓને વરસાદના દિવસમાં લખવાંની કલમની માફક આડકત્રી કાપીને જમીન અથવા ફુડાંમાં ખોદવાથી તેનાં મુળ પુટશે; કલમ બાંધેલી પર જે ત્રણ જતનાં ગુલાબો સાથે ઊગાડી શકાય. કલમ બાંધેલાં ફળનાં ઝાડો પર જલદી ફળ ઊગે છે. ખુટી મારેલાં લાંબે વખતે ફળ આપશે.

ગુલાબ ખુશખોવાલા ઘણા રંગોના આવે છે, તેમજ વાડોપર જંગલી જાતના થાય છે, તેની ખુશખો આવતી નથી. ઝાડો વરસાદ આગમ્ય ઉપરથી કાપી કાઢ્યા હોય તો પાછાં સારી રીતે ઉગશે.

ગુલાબનાં ફુલની કળી ખીલવા વગર સુકાઈ જતી હોય તો કાપી કાઢી કલ્મના ઘાટનો છેડો કરવાથી પાછી તેપર ખીજી સોજી કળીઓ પુટે છે. ડાળીઓ કાપી નાખવી. ગુલાબની પાંદડીઓ ખુશખો માટે એકઠી કરવા અંકળથી ભીનાયલી સુકાયા પછી તોડીને કાગળ પર પાંચરી ઘરમાં થોડા દિવસ રાખી સુકી થાય ને વાપરવી.

નાના ચીનાઈ ગુલાબ ઉગ્યા પછી ડાળી કાપી નાખવી. દમારક રોઝ સૌથી ખુશખોદાર હોય છે.

કમોસમે ફુલ ઉગાડવાં કળીઓ આવે તે કાપી કાઢવા પછી ખીજી નીકળવા માંડે છે અથવા તે ઝાડનાં થડને ફરતો કાટલાંનો દોરો વિટાળવાથી તેનો રસ જલદી નહિ ચઢવાથી મોસમ જવા બાદ ફુલ ઉગે છે.

મોઘરા ચંબેલીનાં ઝાડો પણ ફુલ આવવાની મોસમ આગમ્ય ઉપરથી કાપી કાઢવાથી નવાં પાંદડાં પુટવા સાથે ફુલની કળીઓ નીકળશે. મોઘરાના કાપ્યા વગર ખાલી પાંદડાં કાઢી નાખવાથી નવાં પુટવા સાથે પણ કળીઓ નીકળે છે.

એક ડાળી પર સાંમટી ત્રણ ચાર કળીઓ નીકળેલીમાંથી એક એ તોડી કાઢવી, જ્યોત્તી બાકી રહેલી ખીલવાથી મોટું ફુલ થશે.

ફળ અથવા ફુલનાં ઝાડ ઝુમાઈ જાય તો એમોનીઆ ને સુરોખાર પાણીમાં ભેળી ચાર પાંચ દિવસ વેર તે પર છાંટવાથી પાછાં ઉભાં થશે.

લીલ મોસ Moss ઝાડની ડાળી સાથે વીંટાળી તેમાં નાનાં ફુલના રોપ મુકવાથી તેની સીઝન પર પુરો ખીલી નીકળવાથી શોભા આપશે, જેને ઓરકીડસ Orchids કહે છે; રોજ પાણી છાંટવું.

નાનાં ઝાડો ઉગાડવા માટે સ્પંજ, લીલ Moss અથવા સંત્રાની આખી ગોળ જાલ કંઈ પણ લઈ તેમાં મુળ સાથનાં નાનાં ફર્નની ડાળીઓ ખોશી દઈ પાણી સીપવું, સંત્રાની જાલમાં ફોળસાની ભુકી, નાળાએરના વાખ વિએરે ભરીને પછી જોઈએ તે રોપવું.

મીમોસા Mimosa નામનું ઝાડ જેને શરમાઉ ઝાડ કહે છે એને હાથ લગાડવાથી પાંદડાં બંધ થઈ જાય છે, થોડે વખતે પાછાં ઉઘડીને સરખાં થઈ જશે.

ફર્નનાં ઝાડોની જાતન ઘરમાં શીશુગાર માટે રાખવા હોય તેની મટોડી સહેજ ગરમ કરીને ભરવાથી તેમાંનાં જંતુઓ મરી જશે. તે ઝાડોનું જોર કમતી પડેલું લાગે તો નાખતેત ઓફ સોડાનો ટુકડો કુડાંમાં નાખવો અથવા સોડાખાર એક ચમચો ભરી એક બાટલી પાણીમાં પીગળાવી ઝાડમાં રેડવાથી તે પાછાં ઉભાં થશે.

પાંદડાં સાફ કરવા સાબુને પુકાં પાણીમાં પીગળાવીને જોઈએ તો થોડુંક દુધ ભેળી તે વડે તુલવા.

રંગ આખો લાગે તો કુડાને ફરતી બહાર જમીન ઉપર વીંટાયતી કાલસાની ભુકી નાખવી.

પાંદડાંનો રંગ શુધ સફેદ કરવા માટે બ્લીચીંગ પાઉડરને થોડીક એસેટીક એસીડ સાથે લઈ પાણીમાં ભેળવી તેમાં દસ મિનિટ વેર પાદડાં બેળી રાખી સોજાં પાણીએ ધોવા.

મેડન હેર ફર્ન Maiden hair fern નામના કાળી બાલ જવી ચગકટી ડાળીવાલાને ઘણી ગરમી તડકુ યા ગેસની બત્તાના તાપ આગળ રાખવાથી મરી જશે, ઠંડકવાલી જગ્યામાં મુકવાં તેમજ બીજાં સોનેરી રૂપેરી છાપના પાંદડાં હાથપર દાખવાથી પડે છે, તેવા ઘણીક જાતના નાજુક ફર્નના ઝાડોની જતન લીધાથી સારાં રહેશે, ખાતર આપવાની રીત આગળ આપેલી છે.

પાણી સહવાર યા સાજના ઠંડકને વખતે આપવું, તડકામાં બલદી સુકાઈ જશે. ઉપરથી ઝાડને સીપવા કરતાં બીજી રીતે પાણી ભરેલાં એક ઉંડા વાસણમાં કુડાંની કીનારી બાહાર રહે તેમ થોડો વખત દુબાડી રાખીને કાઢવા અથવા તો કુડાંની નજદીક પાણીની બાલદી ભરી મુકવી તેમાં રૂનો લાંબો જાડો કકડો બનાવી એક છેડે મુકી બીજો છેડો કુડાંમાં મુકવાથી પણ પાણી ચુશી ઝાડને સીપવા માફક ધીરે ધીરે પચશે.

જમીનમાંનાં ઝાડોને પાણી સીપવા માટે નાની ગટરો માફક દરેક ઝાડોને જોડેલી ખોદી તેમાંથી પાણી બધાને પહોંચાડી શકાય છે. ઘણે લાંબેથી પાણી સીપવા કંતાનની લાંબી નળી વાપરવી. અપ મુજબ દરેક ઝાડમાં તે વડે પાણી રેડવાથી શરીર ભીનાવું નથી.

પામ Palm નાં ઝાડમાં થોડુંક એરંડીઉ રેડવાથી સારાં રહેશે, તુરત ઉપરથી પાણી સીપવું.

કુલોનો શણગાર, તાજાં રાખવા તથા પેક કરવાં.

૨૧૦-કુલો સારી રીતે ગોઠવેલાં શોભે છે, ઢગલાબધ એકજ વાઝમાં દાખવા નહિ, તેની સાથે થોડાંક ફર્ન અથવા બીજી જાતનાં લીલાં પાંદડાં ભેળીને ગોઠવ્યાથી રંગબેરંગી કુલો વધુ દીપી નીકળશે. લાંબી ડાળીવાલું સોજી જતનું પુલ વચમાં ઉભું મુકી તેની આજુમાજુ ચઢઉતર છુટાં પુલ પાંદડાં મુકવાં, થોડાક નમતાં પડે તેમ રાખવા. કાઈ નાની ડાળીનું સોજું પુલ બરોબર ગોઠવાય નહિ તો સળી સાથે બાધી મુકવું. હિંચા કે લાંબા વાઝમાં કુલો વધુ શોભે છે.

બોલમાં ગોઠવવાં માટે મથાળે મુકવાની ગોળ જાળીઓ આવે છે તેના ખાંચાઓમાં સારી રીતે કુલો ખોશાય છે, જાળી નહિ હોય તો બોલ અથવા મોટા વાઝમાં પાતળા તારનો દુરો વાળીને અંદર

મુકી પાણી રેડી પુલો તારના ખાચાઓમાં ગોઠવવાં અથવા તે નરમ સીસાંનો લાંબો ને એક આગળ પહોળો ટુકડો લઈ તેને ગમે એવા ઘાટનો વાળો તેમાં ખાચાઓ પાડી બોલમાં મુકી તેમાં પુલો ખોશવા.

ભીનાયલી રેતી અથવા લીલી લીલ (મોસ) લઈ તે પર પાણી છાંટીને તેમાં પુલો મુકેલા પણ તાજ રહે છે.

ફૂનનાં પાંદડાં તાજાં રાખવાં પાણીમાં મુકવા આગમ્ય વારનીશ પીછી વડે પાતલુ લગાડવું.

કપડાં તથા કાગળનાં ફુલ પાદડાં શણગાર માટે મુકે છે, તે ચુથાયલા સરખાં કરવા માટે સીવવાનાં પ્રકરણમાંથી મળશે.

ખાણુની ટેબલનો શણગાર ઘણીક રીતે થાય છે, મોટી ટેબલ હોય તો વાઝ બોલ વિગેરે પુલથી ભરેલા થોડે થોડે છેટે વચમાંથી મુકી કાંઈખી જાતનાં ફુલની તોરન લાંબી બનાવી દરેક વાઝ ઉપરથી સીધા આડકત્રી જુદા જુદા આકારમાં બધા ઉપર વિટાળીને દરેક વાઝ એ રીતે જોડાયલા શોભે છે, તેમજ વાઝના તળીઆં આગલ નીચે ફરતા બીજાં ફુલ પાદડા ટેબલ પર ગોઠવવાં અથવા તેમાં થોડીક નાની ફુટ જેવા કે ચેરીઝ, દરાક્ષ, પીચીઝ વિગેરે વચમાં પાદડાં સાથ ભેળીને મુકવાથી ટેબલ એક નાના બગીચા માફક દિશે છે.

નાનાં ચેરીઝ જેવા ફૂલોને છુટાં તોડી લઈ તેના જુદા જુદા આકાર બનાવવા અથવા તે દરેક જમવા બેસનારની પ્લેટની સામે તેઓનાં નામનો એકએકો પહેલો અક્ષર ગોઠવી મુકવો.

કાગળનાં તથા કપડાંનાં ભરેલા તરેહવાર જાતનાં સેન્ટરપીસો ટેબલની અધન્યમાં ફલાવર વાઝ નીચે મુકાય છે અથવા કાગળ કે કપડાંનાં પુલોને તાજાં લીલા પાદડા સાથ ભેળીને મુકેલા તાજાં પુલોને મળતાં લાગે છે.

કપડાનાં પુલોના રંગ ખરાબ થયલા કપડું રંગવાની રીતે રંગી શકાય છે અથવા પીછી વડે પાણીના રંગ વોટર કલર લગાડવા.

૨૧૨-પુલો તાજાં રાખવા પાણીમાં મુકી રાજ પાણી નવું બદલવું તેમજ નીચેથી ડાળીઓ સહેજ કાપી કાઢવી.

પુલો વધુ દિવસો રાખવા માટે નીચલી ઘણીક રીતો છે; પાણી સાથ સહેજ સાબુનું શીણ, સોડાખાર, થોડું નીમક, કપુરનો નાનો ટુકડો, એસ્પરીન, સ્પારીટ ઓફ વાઇન, સુરોખાર, એમોનીઅમ કલોરાઇડ, પોટેશ નાઇટ્રસ, લોખંડનો ખીલો અથવા સોડા બાઈકાર્બ એમાની કાંઈખી ચીજ પાણીમાં નાખવી.

ચાઉંનાં પાણીમાં અથવા ગ્લીસરીન કે પરેશીનમાં પુલોની ડાળીઓ બોળવાથી કરમાઈ જતા નથી, કાચસાની મુકી પાણીમાં જોઈએ તો નાખવી, સેલીસીલીક એસીડ પદર ગ્રેન એક પાંચ'ટ પાણીમાં ભેળી તેમાં પુલો મુકવાં.

ગુલાબનાં ફુલને માટે દારૂનો અક' ને થોડી સેલીસીલીક એસીડ ઉપલાં પ્રમાણમાં ભેળા ગાળાને તેમાં મુક્યાથી વધુ દિવસ વેર નાખ' રહેશે. પીળા ગુલાબ જલદી કરમાઇ જતા નથી.

કમલનું ફુલ Waterlily ઉપલીજ રીતે રાખવી, જોઇએ તો થોડાક તેલનાં ટીપાં નાખવા. એ ફુલ દવા માટે પણ વપરાય છે.

ગુલછરીનાં ફુલ સાથેનાં લાંબાં દાંડાં કાપી લઇ પાણીમાં ઓળા રાખ્યાથી બંધ કળાઓ રોજ ખીલતી જાય ને સુકકી કાઢી નાખતા જવું. એજ મુજબ લીલીનો કાચેલો દાંડો પણ રહેશે.

સેવતીનાં ફુલની કળાઓ લાંબી ડાળા સાથેની કાપી નીમકનાં પાણીમાં ઓળા રાખવાથી પોતીકી મેળે ખીલે છે. અથવા. ઝેરીકચુરો Tincture Nuxvomica સહેજ પાણીમાં ભેળવું, રોજ નીચેથી ડાળા થોડી કાપ્યા કરવી. સેવતી ઘણા રંગોની થાય છે અને જલદી સુકાઇ જતી નથી. એજ મુજબ ગોટાનાં ફુલો પણ લાંબાં દિવસો સુધી પાણીમાં રાખી શકાય છે. દવામાં ગોટા વપરાય છે.

હાંડીના મુલકામાં ઉપલી રીતે ફુલો વધુ સારાં રહે છે.

ઝાડખાનમાં જીવ તેમજ માણસની માફક લાગણી દરેક જાતમાં હોય છે એવું હાલ યંત્ર વડે શોધી કાઢ્યું છે.

ફુલો બાહુર ગામ મોકલવા માટે કરડીઓ અથવા પતરાંનો દાખલો લેવો, ડાળાઓના છેડા પર મીણ તાવીને પાતલું લગાડી બંધ કરીને તેમાં સરખાં ગોઠવી તે પર થોડુંક નીમક છાંટવું, ખાચાઓમાં ઝાણા કાગળો ઓશવા, સુકી રેતીમાં પેક કીમ્બિલાં પણ સોજાં રહે છે. પાણીથી બીનાવેલાં ન્યુસ પેપરમાં જોઈએ તો બાંધીને મુકવા, ડાળાઓના છેડા ઉપલી રીતે બંધ કરી સુકાં ન્યુસપેપરના ટુકડાને પડો કે ગળાણી જેવો ઘાટ કરીને તેમાં ફુલો ઓશી કબાટ પેટીમાં બંધ રાખવાથી હાંડીના મુલકમાં ફુલો રહે છે. બીના રૂમાં વીટાળવા.

કરમાયલાં ફુલો તાજાં કરવા ગરમ પાણીમાં ઓળાને પાણી હાંકું પડે ત્યાં સુધી રાખવાથી પાછાં ખીલીને તાજાં થશે, છેલ્લાં ખીજાં હડાં પાણીમાં મુકતી વખતે નીચેથી ડાળાના છેડા સહેજ કાપવા, જોઈએ તો ગરમ પાણી સાથેનું વાસણ બંધ કબાટમાં હાંકું પડે ત્યાં સુધી મુકવું, ખીલે ને પછી પાછલ આપેલી કાઈખી ચીજ ફુલ સાથે પાણીમાં નાખવાથી લાંબા દિવસ વેર તાજાં રહેશે, કપુરનાં પાણીમાં મુક્યાથી પણ કરમાયલાં ફુલો ખીલે છે.

રૂર-ફુલનો રંગ બદલવો, કમળનાં ફુલને ગંધકનો તેજાબ ને એમોનીઆ ભેળા લગાડવો, તેમજ લાઇકર એમોનીઆ લગાડવાથી લાલ રંગ કાઠો થશે, અને સફેદ હશે તો પીળો રંગ પકડશે.

ગુલાબ પર દિવાસળી સળગાવી લગાડવાથી સફેદ થઇ જશે, ચુંનાનું પાણી ને નવસાગર લગાડ્યાથી પણ રંગ બદલે છે.

કારનેશન ગુલાબીના લીલો રંગ કરવા લાખી ડાળી કાપીને લીલો રંગ Aniline dye માં યોજવાથી પુલનો રંગ બદલાશે.

એસતસ' જાંબુડાને લાલ કરવા તે પર નાઇટ્રીક એસીડ લગાડવાથી તેનો રંગ લાલ થઇને સારો સફેદરમ પણ નીકળે છે.

એમોનીઆનાં પાણી પર કાઈબી રંગનાં પુલો ધરવાથી તેનો રંગ થોડો ઘણો બદલાશે.

ફુલોનો રંગ ઝાંખો નહીં પડે તેમ કરવો સોજ સ્પીરીટ અથવા દારૂના અર્કમાં થોડી મિનિટ યોળી કાઢવાથી પહેલાં સહેજ ઝાંખો લાગી પાછો અસલ રંગ પકડશે. પાતલા ગુદરના પાણીમાં યોળવાથી પુલનો રંગ તથા ધાતુ જેવાને તેવો રહે છે, વારનીશ મારવા પેરેરીનમાં મીણ પીગળાવી લગાડવું.

રાતનાં ફુલો અથવા ઝાડપાન કાંઈબી જાતના ઘરમાં યા સુવાના ઓરડામાં રાખવાં નહિ, તેમાંથી નીકળતી હવા માણસના દમમાં ગયાથી નુકશાન કરે છે, એથી ઉલટું દિવસને વખતે નીકળતી ઝાડપાનની હવા ફાયદાકારક છે.

ખાતરો ઘણીક જાતના તથા કમોસમે ફળ ઉગાડવા.

૨૧૩-સાધારણ ચાલુ વપરાસનું ખાતર ઘાંઝા તથા બીજા જાતનાં સુકાયેલી લીડનું બને છે.

તરકારી તથા ફુટની છાલ, રાધણીનો કચરો એક બાજુ પર એકઠો કરી સુકાયા પછી પણ ખાતર તરીકે ઉપયોગી વશે. સુકાં પુલ, પાંદડાં પણ એ રીતે ઉપયોગમાં લેવાં.

વાસણ ઉજ્જરેલું રાખતું પાણી, ચોખ્ખા બાફેલું પાણી તેમજ નાહવાની મોરીઓમાનું સાબુનું પાણી ઝાડોમાં આપવાથી સાબુમાનો ખાર વીંચેરે ખાતરની ગરજ સારે છે.

માછલીનાં બીંચડાં કે કોટલાં તેમજ તેનું ઘેાયલું પાણી ઝાડમાં રેડવું, બગડેલી કે સુકી માછલી પણ ઝાડના મુળમાં નાખવી.

સુકા ફુટાની માછલીનું ખાતર સાધારણ તરકારી માટે વપરાય છે, એ ખાતરો નાખવા સાથે થોડું નીમક ભેળવાથી તેમાં કીડી આવતી નથી. મુળમાં નાખવા પછી ઉપરથી મટાડીએ ઢાંકી દેવું. હાડકાંનું ખાતર પણ તરકારી માટે સારું છે.

બગીચાનો કચરો તેમજ કાપેલાં ઝાડનો પાલો વિગેરે એકઠો કરી ઝાડનાં મુળમાં નાખવો અથવા તે તેનો ઢગલો કરીને તે પર થોડો કળી ચુનો નાખી તળે ઉપર કરી થોડો વખત રાખ્યા પછી ખાતર તરીકે ફળનાં ઝાડો સારૂ વાપરવું. જોઈએ તો સાથે જાનાં બાળેલી રાખ ભેળવી અથવા અમથી વાપરવી ખાતર તરીકે, કાંઈ પણ ખાતર ઝાડને ઘણું નાખવાથી ગરમ પડે છે તેની સંભાળ રાખવી.

મોટી ખાલી જગ્યા હોય તો ઘરથી દુર મોટો ખાડો ખોદાવી તેમાં બધા કચરો, ઝાડપાન, છાલ વિગેરે એકત્રી કરી ખાતર માટે સુકવવું.

ખાતર જાતજાતનાં ફર્નનાં ઝાડો તથા નાજુક મેડન હેર Maiden hair વિગેરેમાં ચાંદેનું પાણી ચાંદેના પાદડા સાથે નાખવાથી જોરપર આવે છે, તેમજ બકરાંની લીડી સીપવાનાં પાણીમાં પોટલી બાધી નાખવાથી ખાતર મળશે.

રસાયની ખાતર નીચલી મેળવણીથી બનાવેલું કોઇ પણ ઝાડને તેનાં પ્રમાણમાં ઓછું વધતું આપેલું થવું પ્રુબીકારક છે નાઇત્રેટ ઓફ પોટેશ એ ઓસ, નાઇત્રેટ ઓફ એમોનીઆ ચાર ઓસ, ખાડ એક ઓસ, ગરમ પાણી એક બાટલીમાં સર્વે મેળવીને રાખી મુકવું, અપ પડે ત્યારે તેટલુંજ ગરમ પાણી લઇ તેમાં એક મોટા ચમચા જેટલું ભેળીને વાપરવું. સુરોખાર Saltpetre પણ ખાતર તરીકે વપરાય છે, જોઇએ તો સાથે એમોનીઆ સલ્ટ્રેટ થોડો ભેળવો.

થોપા માટે એમોનીઆ સલ્ટ્રેટ ચાંસથ રતલને સુમારે એક એકર ખેતરમાં નાખવાથી દોઢ થણો પાક ઉતરશે; ઘાસ માટે એનું અંધું વજનનું નાખવું.

ચીકુના ઝાડમાં બકરાંની હોજરી આપી છાંણ સાથની ચાર પાચ વરસે નાખવાથી ફળ સારા આપશે. વરસાદની શરૂઆતમાં નાખવી, ત્યાર પછી પુરતું પાણી રેડવું જેથી હોજરી ગરમ પડે નહિ. મોટાં નાના ઝાડનાં પ્રમાણમાં નાખવું, નહિ તો ઝાડ મરી જશે.

ચીકુ પર ફુલ નહિ આવતાં હોય તો બારીક ચામડાંને બુકા મોચીને ત્યાંથી મંગાવીને મૂળમાંની મટોડી ઢીલી કરી નાખવો.

દાડમનાં ઝાડ રેતીવાળા જગ્યામાં સારાં ઉગે છે, સોજા મોટાં ફળ ઉગાડવા સારું થોડું બકરાંનું અથવા મરઘીનું હોહી રેડવું, ફળ મોટાં થાય ને ઉપરની લીડી હાલ સુકાઇને કડણુ તેમજ સહેજ કાળી થવા માટે કે કાચલી બાધવી અને નીચેનું ડીચકુ સુકાઇ જાય ત્યારે ફલ તૈયાર બાળી તોડવું. મરઘી ધરના વપરાશ માટે કાપતી વખતે થોડું હોહી નીકળે ને વાસણમાં એકઠું કરી ઝાડમાં નાખવું.

સાધારણ ખાતર સાથે થોડો ભાગેલા મકાનનો જીનો સુનો જેને રાખીત કહે છે તે ભેળીને નાખવાથી દાડમ સારાં થશે. કામળાયાથી સંભાળવા, એ લાગુ પડે તો ઝાડ તથા ફળનો નાશ કરશે.

સંતરાનાં ઝાડમાં દુધ ને ગોળ ભેળી રેડવાથી સારાં થશે, જોઇએ તો તેમાં કોઇખી જાતનાં પક્ષીનું માસ ભેળી સુહ્યે ઉકાળી ગાળીને ઝાડમાં રેડવું.

દ્રાક્ષને મીઠી ઉગાડવા માટે પાણીમાં સસલાવતું ગોસ ઉકાળી તે પાણી નાખવું.

અનીનશને મથાલેના પાદડાં સાથેના દાંડો અથવા નીચે ફરતા કુટેલા પીળા રોપવાથી બીજાં તે પર ફળ ઉગશે, જે લગભગ એક વરસે તૈયાર થાય છે. કાચા હોય તે વખતે પુરતું પાણી સીપવું.

કેળાંનાં ઝાડ પરથી સારી લુંગડ ઉતારવા પીલા રોપતી વખતે. ગરમ તાટેલા લોખંડના સળીઆ વડે કાણું પાડવા પછી રોપવું અથવા તો તે કાણાંમાં થોડી હાથીદાંતની ભુકી ભરવી.

લુંગડમાંનું એક કેળું પીળાસ પકડે તે ઉતારવી પણ પહેલાં કેળ કાપી પછી લુંગડ કાપવાનો રિવાજ છે. કેળાંની ઘણી જાત છે.

આખાંનાં ઝાડને બે ત્રણ વરસે થોડીક પાયલી કાળું જાડું નીમક મોટા નાના ઝાડનાં પ્રમાણ મુજબ મુળમાંથી મોટાડી ખસેડીને નાખવા પછી પાછી મોટાડી ઢાકી રોજ પુરતું પાણી રેડવું. ખનત! સુધી વગસાદની શરૂઆતમાં નીમક નાખવું.

દુધ અથવા પાણીમાં નગરમોથને ઉકાળી આંખામાં રેડવાથી ફળ મોટાં થાય છે.

આંખા પરનો જંગલી પાલો ઉમેલો કઢાવી નાખવો, નહિ તો ઝાડનું જોર ચુશાઈને કમતી થશે.

એક ઝાડ પર બીજી જાતની ખુંટીઓ મારવાથી બે જાતનાં ફળો સાથે ઊગે છે, અથવા જંગલી નાના આખાની કાળીઓ કાપી કાઢી તે પર સોજી હાપુસ કે પાયરીની કલમ બાંધવાથી સારા ફળ ઉતરશે. તેજ મુજબ લીણુના ઝાડના થડ પર સત્રા મોસબીની કલમો બધાય છે એને ગ્રાફ્ટિંગ Grafting કહે છે.

બોરડીનાં ઝાડ પર ફળ આવવા આગમ્ય પાણી સાથે જેઠી-મધ ઉકાળી રેડવું અને ફળ આવવા માટે કે એજ માફક ઉકાળો કરી તેમાં થોડું દુધ ભેળી નાખવું.

નાળીએરને મોટા જથામાં ઉગાડવા તેના થડ ઉપર મુળ આગળથી નીચલી મેળવણી રોજ નતના મેળ ફરતી લગાડવી. મગ ને અડદની દાળ પાણીમાં બારી તે ઠંડુ પડે કે તેમાં નીમક ને મધ થોડું ભેળવું.

ખજૂરીનાં ઝાડને પણ તેમ કાંધાથી ફાયદો થાય છે.

નાળીએરના છોડ ઉગાડવા ઘણા પાકટ મોટાં નાળીએરને હાલ સાથે કુવા અથવા પાણીની ટાકીમાં નાખી રાખવાથી તેમાંથી મોતાની મેળે છોડ પુટશે.

બીટ મોટા ઉગાડવા મોટાડી સાથે થોડીક પીશાબ ભેળીને નાખવી.

કાંદાના ઝાડને સહિથી સરસ ખાતર મરધા બતકાં રાખવાની જગ્યા કે પાજરામાનો બધો કચરો છેર વિગેરે રોજ એકઠો કરી મોટાડી સાથે ભેળીને નાખવાથી કાંદાનો પાક લગભગ બમણો ઉતરશે. ચુહલાની મેસ એકથી કરી સાથે થોડુંક નીમક લેવું, મુળા, પટેલ માટે પણ સારું છે.

કેબજ મોટી ઉગાડવા માટે માણસનાં નરકનું ખાતર સહિથી સારું કહેવાય છે. સાથે પીશાબ પણ ભેળે છે.

સલગમ નોલકોલ વિજેરેમાં સાધારણ ખાતર સાથે માણસની પીસાળ ભેળાને આપવાથી સારા થશે.

કોઠમરી ચાલુ વપરાસની તરકારી ધાણાને કુંડાં અથવા કોઠખી ઝાડનાં મુળ આગલ રોપવાથી વગર મહેનતે ઊગી નીકળે છે. ખાતરની પણ જરૂર નથી.

તરકારી અથવા ધુલોને તોડવાં હોય તો સહવારનાં સુરજ નીકળવા આગમય કાઢવાથી લાંબો વખત વેર તાજાં રહેશે. તરકારી છોલી ને પાણીમાં રાખવાથી કાળી થતી નથી.

ઝાડની ડાળી પર ત્રણ ચાર ફળો સામતાં નીકળેલાં હોય તો તેમાંથી એકુ એ નાનાં હોય તેજ વખતે તોડી નાખવાથી ખીજાં જોર પકડી મોટાં થશે.

મોટાં ફળ કોઠખી જાતનાં ઊગાડવા સાડાં ખાંડ જેઠીમધ ને મહુડાંનાં ધુલોનો અર્ક સર્વે ભેળાને રોજ થોડું ઝાડમાં નાખવાથી ફળ મોટાં થશે અને અંદરનાં ખી નાનાં થતાં જાય છે.

નવી જાતનાં ફળ જુદી જુદી જાતની તરકારી તથા ફળના ઝાડોની એક એક સાથે મેળવણી કરી ખીજી નવી જાતની તરકારી તથા ફળો વેલાતમાં ઊગાડે છે તેમજ ખી વગરનાં ઊગાડેલાં વાંચ્યાં છે.

ફળ સખત ઠંડીમાં ખરી પડતાં અટકાવવા મલાઈ કાઢેલું દુધ એક પાટલીમાં એક રતલ નીમક એ ગેલન પાણી ચુનો અર્ધો પેક Peck સર્વે પીગળાવી ઘટ થાય ને પીચકારી કે માપતાં વડે ફળ પર રેડી સુકાય ને તે મુજબ એ ત્રણ પડ કીધાથી ગમે એવી સખત ઠંડી કે બરફમાં પણ ખરી પડતાં નથી.

કાકડી જમીન ઉપર ખુલ્લી રાખવાથી ધીરે ધીરે ઊગે છે. કાચનું મોટું વાંસણ તે પર ઢાકવાથી ઘણી જલદી મોટી તેમજ રસ વાલી પણ થશે.

કમોસમે ફળ ઝાડ પર ઊગાડવા ખાતર ચુનો ને નવસાગર ભેળાને નાખવું.

કોઠખી જાતનાં ખીને ચણાના ખારમાં ખોળી તડકે સુકવવાં એ રીતે સાત વખત કીધા પછી રોપવાથી કમોસમે ફળ ધુલ ઊગી નીકળે એમ કહે છે.

જમીનમાં જ્યાં ઘણી લીલોત્રી તથા ચાલુ ઘાસ ઊગેલું દિશે તો ત્યાં જમીનમાં પાણી હોય એમ જણવું, તેમજ તેવી બીનાશવાલી જગ્યાની મટોડી કેટલીક વખત પોકલ ને તેલના રગની દિશે ત્યાં ખોડવાથી પાણી નીકળે એવું માલમ પડ્યું છે.

દવાઓ ઘણીક જાતનાં ઝાડપાન, છાલાપાલા અને તેના મુળામાં-ઓમાંથી બને છે.

બી વિષે.

૨૧૪-બી દરેક ધુલ ફળ કે તરકારીને ઝાડો પર તૈયાર પાકટ થઈને સુકાવા આવે કે કાપી લઈ તડકે સુકવીને રાખવાં.

બી ને રાખવાં કાચની ખાટલી કે બંધ દાખડામાં હવા ઉભસ નહિ લાગે તેમ રાખવાથી બગડતાં નથી, કાંઈ તરકારીનાં બી રાખ સાથે ભેળે છે. મધમાં બોળીને રાખવાં, પણ રોપતી વખતે પાણીએ ધોવાં.

બી પાકટ સુકાં, પાણીમાં નાખવાથી નીચે ખેસી જાય તે સારાં. કાચાં બી પાણી પર તર્યા કરે છે.

બી રોપવા આગમચ કંઈ એવી વગર તુકસાન કરે તેવી કડવી ચીજમાં બોળવાથી પક્ષીઓ તે ખાઈ જશે નહિ. થોડાંક કાંટાવાલા પાંદડાં તે પર પાંચરવાં કે તારની જાલી ઢાંકવી.

બી રોપતી વખતે મટોડી લાલની સાથે થોડીક કાલસાની ભુકી. ખારીક રેતી અથવા ઇંટનો ભુકા કંઈબી ભેળ્યાથી સારાં પુટી નીકળશે, લાલ મટોડી નહિ હોય તો જોવીબી હોય તેમાં ઉપલી કાંઈ ચીજ ભેળવી, સાથે થોડુંક ખાતર નાખવું. ઘણા તડકામાં કે ખુદ્લી જગ્યામાં રાખવાં નહિ, નાના ફણુગાં પુટે કે તેપર પણ જાલી ધાંક્યાથી કાગડા, ચલીઓ, મરધાં ખાતાં નથી.

પટેદાને રોપવા માટે ઝીણા ટુકડા કાપીને નાખવા, આખા પટેદા પર પીળા પુટેલા હોય તે પણ રોપાય છે, ચુનાના ખારવાલી જમીન પટેદાને વધુ માફક આવશે. લાંબો વખત રાખવા તરકારીમાં જીવે.

ચોખા ઉગાડવા તથા ભાતમાંથી કાઢવા.

૨૬૫-ચોખા ઉગાડવા માટે વરસાદની શરૂઆતમાં તૈયાર કીધેલાં ખેતરમાં ભાત નાખીને તેના છોડ નાના થયા પછી છુટા પાડી બીજાં ખેતરમાં છુટા છુટા રોપે છે. ચોખા ઉગાડવા માટે પાણીની ઘણી જરૂર છે, દરેક ખેતરો પાણીથી ભરેલાં હોય તો તે જોર પર રહીને સારે. પાક ઉતરે છે. ભાત ઉપર કણસલાં ઉગી તેમાં ચોખાનો દાણો બધાવા માંડે છે. મોટો પાક ઉતારવા માટે ખાતરમાં જોવું.

એક પાયલી રોપેલાંમાંથી ૧૬ પાયલી ભાત ઘણું ખર્ચે ઉતરે છે. વરસાદ ખલાસ થાય ને ભાતમાં ચોખા ભરાઈને તે પીળું થઈ પોતીકા મેળે ખેતરોમાં બધાં આડાં પડી જાય ત્યારે થયલું જાણવું.

ભાતમાંથી ચોખા છુટા પાડવા બધું કાપી લઈને લીપેલી જમીન અથવા ચુનાની બાંધેલી જમીન પર પાંચરીને તેપર બળદને ચલાવ્યા કરવો એ હી દુસ્તાંનની રીત છે. ઘણું ખર્ચે ભાત પેંડામાંથી છુટું પડી જાય ને તે પરાળ ઉચકી લઈ દોરને ખવાડવા વાપરવો.

ભાતને ઝાટકી ઉફણી કચરો નીકળી ગયા પછી મટોડી કે કાડીની મોટી બરણીમાં અથવા સોજા બાંધેલી જમીન પર કાઠાર કરી તેમાં ભરી રાખવું : કાઠાર બનાવવા પેહલાં જમીન પર સોજાં ખપેડા પાંચરી તે પર જાડાં કાઠાનાં દોરડાં જોળ વીંટાળી મોટું ચકરડું બનાવી ને ૫૦ બધું ભાત નાખી તેને બહાર ફરતા જોળ બીજા ખપ પડે

તેટલા ખપેડા બાંધી કાઢી ઉપરથી ભાતને લીધી મોટું કાઠારનું બંધ કરી દેવું, એ રીતે એક વરસ સુધી પણ રહેશે.

ભાતમાં કીલ્લા કે જતુઓ પડતાં અટકાવવા જમીન પર થોડા સરકામા નીમક પીગળાવી છાટવું, અથવા ભરેલા કાઠારમાં તેવું માલમ પડે તો સુકું નીમક ભેળવાથી તે મરી જશે, કેટલીક વખત લાંબો લોખંડો સળાઓ ગરમ કરી ભાતના કાઠારમાં ખોસે છે.

ખપ પડે ત્યારે કાઠી ભાતને છાટવાથી તેમાંથી ચોખ્ખા નીકળે છે, જેનો સુમાર એ જાણવો કે એક ફરો ભાતમાંથી અરધો ફરો ઉપર (૮ થી ૧૦ પાયલી) ચોખ્ખા ઉતરે છે, તેમાં ત્રણ ભાગ ચોખ્ખા ચોખ્ખા ને એક ભાગ ખારીક કણકી હોય છે.

ઝાડની જગ્યા બદલવી તથા વગર ઉપયોગનાં કાઠી નાખવાં; તથા મોટાં ઝાડોની ઊંચાઈ માપવાની રીત.

૨૧૬-જમીન અથવા કુંડામાંથી નાનું કે મોટું ઝાડ કાઢવા આગમ્ય તેને ફરતો ખાડો દુરથી ખોદી મુળ સર્વ છુટા પાડીને એકુ બે દિવસ પાણી રેડી મટોડી નરમ થાય ને ઝાડને સંભાળી મુળને મટોડીએ બંધ રાખી આખું કાઠી તુરત બીજા તૈયાર રાખેલા ખાડા અથવા કુંડામાં પાછું રોપી દહ ભર પાણી રેડવું કુંડા હોય તો ઝાડું તડકું લાગવાથી ઝાડ જુમાઈ જશે માટે જાયમાં રાખવું. એ રીતે કુંડી કે વરસાદમાં ઝાડોના ફેરફાર કરવાથી જીવે છે. કાઠીકનાં પાંદડા ખરી જઈ બીજા પાછાં નવા પુટવા માડશે.

લીનાસ ને મેલેરીઆવાલી જમીનમાં સન ફલાવરનાં પુલના ઝાડો નાખવાથી હવા સુધરે છે, એમાંથી તેલ બને છે.

લીલાં ઝાડને સુકવી નાખવા ખાડો ખોદી તેમાં ફેરોસીન અથવા ટરપીનટાઇન રેડવું. મુળમાંથી બાળી નાખવું હોય તો ફરતો સુરોખાર નાંખી પાછી મટોડી ઢાકી થોડા દિવસ રાખીને તે પર ફેરોસીન તેલ રેડી સળગાવ્યાથી જલદી બળે છે.

પીપળાનાં ઝાડને કાઢવા ચાર પાંચ તોલા હીંગના ગાગડા કાઢી મુળમાં નાખવાથી ગમે એવું મોટું પણ થોડા વખતમાં મરી જશે.

પીપળા તથા વડના ઝાડો સઉથી મોટા હોય છે અને ધણ વરસો સુધી જીવે છે, કાંઈક દેશમાં એને મળતી જાતના ઝાડો ત્રગભગ બે હજાર વરસ જીવેલાં માલમ પડ્યા છે, અને તેનાં ઠડનો મોટો ઘેરવો દસ માણસો એક એકના હાથે પકડી ગોળ ફરતું કુંદાળું વળી ફરી શકે તેટલો મોટો ધારવામાં આવ્યો છે.

ઘરની દીવાલની ફાટમાં ઉગતાં ઝાડો કાઢવા કાર્બોલીક એસીડ પાણી સાથ ચાલુ મુળમાં રેડવું. જગલી પાળો ઊગતો અટકાવવા નીમકનો ભુકો Rock salt નાખવો અથવા પાણીમાં મેળવી રેડવું.

લીલ કાઢવા કળા ચુનો ને લાકડાંની રાખ પાણી સાથ ભેળા
લેવી. દરીઆની રેતી બગીચામાં પાથર્યાથી તેમાં લીલ કે પાલે
ઉગતો નથી.

મરી જતાં બચાવવા દારૂનો અર્ક એક ભાગ, થોડો કપુર
તથા દસ ભાગ વરસાદનું પાણી ભેળા ને ઝાડને કુડાંમાથી કાઢી પાણીમાં
એ ત્રણ કલાક ભીનવી રાખવાથી પાંદડાં તથા મુળીઆમાં જીવ આવે
ને પાછાં રોપી રોજ પાણી સીપવું.

ઝાડની કાપેલી ડાળી કે જખમ પર નેહનો રંગ લગાડવો
દારૂનાં અર્કમાં રાજ્ય પીગળાવવી અથવા લાલ ઇંટની ભુકી એક
ભાગ, ટાર એ ભાગ ને ચાકની ભુકી ચાર ભાગ ચુદેલે મેળવીને
જખમ બંધ કરવો.

પાંદડાંનો આકાર નસો વિગેરે જેવી હોય તો વરસાદના
પાણીમાં નરમ થઇ જાય ત્યાં સુધી બોળી રાખીને કપડાં વડે લીલ
જેવી નીકળે તે પાંદડાંપરથી તુછી નાખવી.

૨૧૭-મોટાં ઝાડની ઉંચાઇનું માપ જાણવું નડકાંની વખતે
જમીન પર સરખો છાંયો પડતો હોય તેને શીટ વડે માપ કરવું, હમેશાં
તે માપ ઝાડની ઉંચાઇથી દોઢ ઘણો લાખો સુમારે થશે એટલે ૭૫
શીટ લાંબો છાંયો હશે તો ૫૦ શીટ ઝાડની ઉંચાઇ ગણાશે; એની
સમજ પાડવા સારું એક લાકડી જમીનમાં દાટી હોય તેની ઉંચાઇ
૩ શીટ થાય તો છાંયો ૧૫૦ શીટને સુમારે હશે.

મોટા ધરો તથા ટાવરોની ઉંચાઇનો અડસટો પણ એ રીતે
કાઢી શકાય છે. બીજી રીત એ છે જે ઉંચા ધરની અગાસી કે
મીનારાની ટોચ પર અથવા ઝાડને મથાલે ચઢી ત્યાંથી નીચે પથર નાખી
કેટલી સેકડા જમીન પર પડે છે તેટલા વડે ગુણવા અને ગુણાકાર
આવે તેને પાછા ૧૬ વડે ગુણવું આવે તેટલી શીટ તેની ઉંચાઇ
જાણવી, ધારો કે પથર પડતાં ૩ સેકડ લાગે તો ત્રણ વડે ગુણવાથી
૬ થશે તેને પાછું ૧૬ એ ગુણવાથી ૧૪૪ શીટ થાય તે ઉંચાઇ જાણવી.

ઝાડનાં નાશકારક તથા બીજાં જંતુઓ મારવાં.

૨૧૮-ઝાડોને નાશ કરનાર જંતુઓ, કીડા, -ઉંધર્ષ-મકોડા,
કામળીઆ, -મધમાખ, -ભમરો-ગોકલગાય-તીડ-કીડી, પક્ષીઓ, સાંપ,
વિગેરે, ડાલીઓ તેમજ થડ ઉપરથી ચઢતાં અટકાવવા માટે મોટાં અથવા
નાનાં ઝાડોને ફરતી ગોળ કપડાંની પટીને કેરોસીન તેલ અથવા
એરડીઝી કે ટરપીનટ્રાઇનમાં બોળીને વિટાળવી, થડને ફરતો ટાર,
દામર, સુકો ચાક લગાડવો, ઘોડાના વાળ ગોળ ફરતો વિટાળવો કંઈ
બી જંતુઓ એમ કરવાથી તે પર ચઢતા નથી.

પીચ તથા સપરચનના ઝાડોને ફરતો સુકો સાબુ વમીને લગા-
ડવાથી કીડ અથવા જંતુઓ ફળ ખાવા થડ ઉપરથી ચઢશે નહિ.

કુડાંઓની નીચે રાખ પાંચરીને મુકવાથી કીડા ચઢતા નથી.

સફેદ કીડ ફુલ ફૂગનાં ઝાડો પરથી કાઢવા માટે તેનાં થડમાં થોડું કેરોસીન તેલ અથવા તંબાકુ કે કપુરનું પાણી રેડવું.

કીડા મુળમાંથી મારવા સારૂ રાખ કે ચુનો છાંટવો, અથવા અખરોટનાં પાદડાંને પાણીમાં ઊકાળીને રેડવાથી કીડા બહાર નીકળી આવે તે મારી નાખવા.

કીડા લાંબા ઝાડ પર ચઢી ફૂળ ખાઈ જાય તે વખતે થોડેક દુર સુકું ઘાસ અથવા બાગનો કચરો સળગાવી ધુમાડો કરવો, યા તો ઝાડની નજદીકમાં તંબાકુનો ધુમાડો કરવાથી તે બધા ગુંગળાઈને નીચે તુટી પડે તે મારવા.

કીડ કાઢખી ઝાડો પરથી ઓખવી કાઢવા પછી છાણુ લઈ પાણી સાથ મેળવી ડાળીઓ પર થોડો વખત લગાડી રાખ્યાથી પાછી કીડ ચઢતી નથી, પછી સુકાયલું ઓખવી કાઢવાથી ડાળીઓ જેવી ને તેવીજ રહેશે.

કોઈખી જાતનાં જંતુઓ ઝાડની નજદીક આવતાં અટકાવવા સારૂ થોડીક સોમલની લુકી ફરતી છાંટવી અથવા તો આટો ને મધ અથવા ખાંડ સાથ સોમલ ભેળી તેની ગોળીઓ બનાવી જમીનમાં ઝાડની નજદીક દાટવાથી જંતુઓ તે ખાધાથી મરી જાય છે.

કીડીઓ લાલ નહસાડવા માટે તંબાકુનો લુકો પાણીમાં ઊકાળીને રેડવું અથવા ગંધકનાં પાણીમાં ભેળી નાખવું; એક છાલકાં વાસણમાં મધ કે ખાંડનું પાણી કરી જ્યાંથી કીડી આવતી હોય ત્યાં મુકવાથી તેમાં હઝારો એકઠી થઈ જશે, વાસણ ભરાઈ જાય ને સંભાળથી ઉચ્છી લઈ ગરમ યા ઠંડું પાણી તેપર જોરથી રેડવું અથવા મેચીસે બાળવાથી બધી મરી જાય ને પાછું ઉપલી રીતે મુકવાથી ઘણી કીડીઓનો નાશ થાય છે. કીડીઓ જમીનમાં એકઠી થઈ મટોડીના ઢગલા બનાવે છે તે ખોદી કાઢી તેમાંની સર્વે મોટી કીડીઓ મરી નાંખી ઉપલાંમાંનો કોઈખી ઉકાળો તે જગ્યાપર રેડવો.

નીમક અથવા કોલસાની રાખ સાથ લાકડાંનો વહેર ભેળીને ઝાડની મટોડી સેહેજ ઉખેડી કાઢી તેમાં નાખવાથી કીડી આવશે નહિ. કીડી નહસાડવાની ખીજ રીતો આગલ આપેલી છે.

ગુલાબનાં ઝાડપરની કીડી મારવી ગંધક ને તંબાકુની લુકી ઘણી બારીક કરી ચારણી વડે અથવા ઝીણાં કપડાંની થેલીમાં ભરી હળાવી છાંટવી સહવારમાં ઝાકળ પડેલું હોય તે વખતે. એલડર Elder નામના ઝાડનાં પાદડાંનો ઉકાળો પીચકારી વડે મારવાથી પણ જશે, પાંદડા કીડ ખાઈ જાય તો પાણીની પીચકારીએ ચાલુ ઘોવાં.

કીડ કુડાંમાંનાં નાનાં ઝાડ પરની કાઢવા ઉંધું કરી તેના પાંદડાં બળબળતાં પાણીમાં ઓળી થોડો વખત રાખવું, અથવા વાંકું

મુકી તળીઆમાંનાં કાણુમાં ખળખળતું પાણી પીચકારી વડે મારવાથી કીડ મરી જશે. તબાકુનું પાણી છાંટવાથી પણ નીકળે છે.

ગોઠળગાય Snail ઝાડો પર ચઢીને નાશ કરે છે માટે થડ આગળથી ચુનો ને રાખ નાખવાથી ત્યાં આવતી નથી.

ગોઠળગાય ફળ તથા તરકારીનાં ઝાડોપર ચઢી નુકશાન કરે તે અટકાવવા પેહલાં છુટી દીશે તે મારી નાખવી અથવા તો ઝાડથી થોડે છેટે થુલું જમીનપર પાથરી તે પર કાંઈખી જતના પાંદડાં અતરંગ રહે તેમ ઢાકવાં યા તો લાદીના ટુકડાનો ટેકો આપી તેવી રીતે ગોઠવી થુલું નીચે રાખવાથી તે ખાવાનું વધુ ગમવાથી ત્યાં બધી એકઠી થાય ને પછી મારી નાખવી. એ રીત ખીખં જંતુઓ પણ ત્યાં એકઠા થાય છે.

કામળીઆ Caterpillar ઝાડ પરના મારવા ખુબ જોરથી હલાવવું, બધા પોતીકી મેળે નીચે પડી જશે અથવા તો પાણી સીપવાની ઝારી કે પીચકારી વડે ઝાડ પર પાણી જોસથી મારવું, જોખએ તો તબાકુ ભેળવો. એ રીતે પણ કામળીઆ નીચે પડી જાય ને મારી નાખવા. નીમક સાથ ચુહલાની મેસ ભેળીને છાંટવી, ચુલાખનાં ઝાડો પરના પણ એ રીતે નીકળશે.

મકોડા પણ ઉપલી રીતે મારવા અથવા કીડી નહસાડવાની કાંઈ ચીજ નાખવી.

આંખાનાં ઝાડને કીડ ને ઉંધધની નીશાણી લાલ મટોડીનું પડ ડાળીઓ પર બાજે છે, જે તુરત ચોખવી કાઢવું, નહિં તો આખું ઝાડ કાતરી ખાશે. તે જગ્યા પર ટાર અથવા કેરોસીન તેલ લગાડવું. ઉંધધ ઉપરથી કાઢેલી નીચે પડે તે મારી નાખવી અથવા તો તે પર થોડીક ખાડ નાખવાથી કીડીઓ આવી ઉંધધ તથા ખાંડ સર્વે ખાઈ જશે. કાંઈખી ઝાડને કીડ કાતરીને પોકલ કીધું હોય તો તેમાં ટાર અથવા પાતલો દામર રેડી બંધ કરવું.

તીડાનાં Locust ટોલાં આવી ઝાડપાન ખાઈ જઈ નાશ કરે છે તે વખતે સુકું યા લીલું ઘાસ સાથે ટાર ભેળીને સળગાવી ઘણો ધુમાડો કરવાથી કાંઈ વખત ઉડી જશે, ખેતરમાં નીચે તીડનાં ઇંડા પડેલાં ખાઈ જવા માટે ડુંકર અથવા બકરાનાં ટોળાં છોડી દેવાં. ઘણા જથાબંધ તીડનાં ટોલાં કાંઈખી રીતે નહસાડવાં મુશ્કેલ છે.

દેડકાં Frog હોય ત્યાંનાં ઝાડોનાં મુળ આગલનાં સર્વે પ્રકારનાં જંતુઓ તે ખાઈ જાય છે માટે તેને મારવાં નહિ.

ભમરા Wasp ફળ ખાઈ જાય ઝાડ પર એક વાસણમાં ખીર દારૂ અથવા ખાડનું પાણી ભરી ટાંગવું, તે પીવા આવતાં તેમાં પડીને મરી જશે.

ભમરાના દરમા પેપરમીન્ટનું એસંસ નાખવાથી તેના વાસે પાછો ત્યાં આવશે નહિ. પછી દર પુરી નાખવો.

ભમરાને નહુસાડવા માટે કાગળ પર આટો, ખાંડ ને સીંદુર તથા પ્લાસ્ટર ઓફ પેરીસ સાથે ભેળીને મુકવું, પણ બીજાં પાળેલા જનવર અથવા બચ્ચાનાં ખાધાંમાં નહિ આવે તેની સંભાળ લેવી.

ભમરા પકડવા માટે એક ગ્લાસ અથવા નાના બાકસને અંદરની બાજુ ફરતી કંઈ પણ મીઠાસવાળી ચીજ મધ શીરો સાકર લગાડી તેનાં તળીઆંમાં એક બે ચમચા સાલીડ તેલ અથવા મીઠું તેલ રેડી મુકવું, મીઠાસ ખાવા આવે ને તેલમાં પડવાથી તુરત મરી જશે. દુરથી સંભાળીને પીછી વડે ઉપલું કાંઈ પણ તેલ લગાડવાથી મરી જાય છે.

આગીઆ કીડા ઉડતી વખતે રોશની જેવો ઉજ્જશ દીશે છે તેનું કારણ તે લોકનાં શરીરમાં ફોસ્ફરસ Phosphorus નામનો પદાર્થ હોવાને લીધે રાતને વખતે ચળકાટ આપે છે. ઘણાખરા વરસાદની મોસમમાં આવે છે.

કરોળીઆ Spider પેપરમીન્ટનું તેલ રૂમાં બોળીને મુકવાથી તે જગ્યા પર પાછા આવશે નહિં.

ઉંદરો બગીચાનાં ઝાડોને કેટલીક વખત નુકશાન કરે છે તે મારી નહિં શકાય તો તે જગ્યા પર તેને પકડવા માટે છટકા અથવા પીજરા મુકવાં, ઝેર નાખવાથી પણ તે ખાઈને મરી જશે.

મગતરાં બગીચા અથવા ઘરમાં કંટાલો આપે તો પહોળા વાસણમાં પાણી ભરી મુકવાથી બધાં તેમાં પડે છે ; જોઈએ તો વચમાં મીણબત્તીનો ટુકડો સળગાવીને મુકવો જેના ઉજ્જશે બધાં તેની પર એંચાઈ આવી નીચેનાં પાણીમાં પડીને મરી જશે. વરસાદના દિવસમાં મગતરાં ઘરોમાં બત્તી પાસ ઘણાં ઉડી આવે છે.

પક્ષીને ફળ ખાઈ જતાં અટકાવવાં, તથા સાંપ વિષે.

૨૧૯-પક્ષીઓ જેવાં કે ચકલી, પોપટ, કાગડા વિગેરે ઝાડો પરનાં ફળ ખાઈ જાય છે તે સારૂ બારીક કપડાંની ફળનાં માપ કરતાં મોટી થેલીઓ બનાવીને બાંધી રાખવી અથવા તો કાળી મેસ ફળ પર લગાડી મુકવી.

રૂપજ (વાદળી) અથવા પટેટો કે સલગમ કંઈખી એવી નરમ ચીજ લઈ તેમાં ફરતાં થોડાંક કાંઈખી જાતનાં પીછાં બોસી પક્ષીને મળતો આકાર બનાવી દોરી વડે ઝાડ પર થોડે થોડે છોટે ટાંગવાથી પક્ષીઓ તેને મુલેલાં પક્ષી સમજી બીહને નજદીક આવશે નહિં. જોઈએ તો અમઠો પીઝાનો ઝુમખો કરી ટાંગવો અથવા કાળું કપડું ટાંગવાથી પણ કાંઈ વખત ચકલી કાગડા વિગેરે જોઈને ઊડી જાય છે.

પક્ષીઓ પકડવાં ઝાડ અથવા વાડ કે તારની જાલીઓ પર એક જાતનો ચીકાશદાર પદાર્થ મીસ્લેટો Mistletoe અથવા હોલી Holly નામનાં ઝાડમાંથી નીકળે છે તે લગાડવાથી તે પર પક્ષી બેસવા જતાં તેના પગે ચીટકી જઈ ઊડી શકતાં નથી.

૨૨૦-સાપ Snake નહસાડવા તેના દર આગલ કપડાંને બાળી ધુમાડો કરવાથી તેના વાસે કંટાળી દર છોડી જશે.

સીસમનાં લાકડાંનાં છોડીઆં અથવા ગંધક વિગેરે કંઈબી સ્ત્રોંગ વાસની ચીજ બાળવાથી કોઈબી ઝેરી જનવરો વીચ્છુ, કાંતકચુરો પોતાના દર છોડી જશે.

સાપને મારવા સામે જવું નહિ પણ પાછળથી જોસમાં ફટકો મારવાથી કમ્મર લુલી થઈ જવાથી ઝડપે દોડી શકશે નહિ, જેથી મારવાનું સહેલું પડે છે. જંગલમાં લીલા આડના રંગના સાપ ધણી ઝેરી હોય છે જેનો રંગ મળી જવાથી તુરત નજર પડી શકતા નથી. સાપ ઘણી જાતના આવે છે.

સાપ કરડે તે માટે તેમજ ઝેરી જનવરોના ડાખના ઊપાયો વૈદકમાં આપેલા છે.

પ્રકરણ ૨૫.

જુદી જુદી જાતનાં જનવરો તથા જીવ જંતુઓ વિષે.

કુતરાંની જાતન.

૨૨૧-કુતરાંનો ખોરાક. નાનાં હોય ત્યારે દુધ પાંઉ આપવું મોટાને પણ સાદો ખોરાક જેવાં કે બાફેલાં ફેફસાં ચાવલ રોટલી આપવી. માંસનો ખોરાક કે હાડકાં આઝાં ખાવા દેવાં નહિ, પાણીનું વાસણ સાફ ભરી રાખવું, કે જોઈએ ત્યારે પીએ.

દરરોજ નહવાડવાથી ખુબલી કે ચાંચડ ચીમોડી બાલમાં થશે નહિ. દરીઆનાં ખારાં પાણીએ પણ શરીર સાફ થશે. કુતરાં તરી શકે છે. કુતરાંને પહેલાથી સારી ટેવો પાડેલી હશે તો બધું તેજ મુજબ કરે છે, કારણ કુતરાંને બધી રીતની સમજ શકતી હોય છે.

ચાંચડ ચીમોડી કાઠી મરાવી નાખવી, લાકડાંનો વહેર અથવા છોડીઆનું બીજાનું કરી તે પર ખેસાડવાથી બધા અંગ ઉપરથી ઉડી જશે, નેફથલીનની ભુકી એક ભાગ ને સ્ટાચ્‌નો પાઉડર ત્રણ ભાગ બેળા તેમાં ચુકેલીપતસનાં તેલનાં થોડાં ટીપાં રેડી ચામડીપર લગાડી બીજે દિવસે બ્રશ વડે કાઠીને નહવડાવવું.

ભમરડાના વેલનાં પાદડાંનો રસ કાઠી લગાડવાથી ચીમોડી ખરી પડે છે, સરકો શરીર પર લગાડવો, ટરપીનટાઇન તથા નીમક સરખા વજનનું બેળા ઘસવું, કેરોસીન અથવા કોપરેલમાં કપુરનો ભુકો બેળા લેવો, પેરેશીન એક ભાગ ને સાલીડ તેલ બે ભાગ બેળા ચોપડવું,

શીનાઇલમાં ગંધકની ભુકી ભેળી લગાડવી, એમાંથી કોઇખી ચીજ નીકળે નહિ તો બ્લીચીંગ પાઉડર પાણીમાં નાખી લગાડ્યા પછી થોડો વાર રહીને ગરમ પાણીએ નહવડાવવું.

ખુજલી પર આયોડીન પાતલું લગાડવું આગ બળે નહીં તેની સંભાળ રાખવી, કાર્બોલીક સાબુ નહવડાવતી વખતે વાપરવો.

પેટમાં દુખે તો આદુનો રસ અધીર ચમચી ને વિહરકી દારૂ એક ચમચી ભેળીને પાવો. અગત પડવે એરંડીઆનો જીરૂાળ આપવો. ચમચીએ પાછ નહિ શકાય તો સીક કુતરાં માટે નાની કીટલીની નળી વડે દવા તથા ખોરાક બરોબર મોઢામાં રેડાશે, કંઈખી પાતી વખતે બંને કાનો પાછલ સહેજ દબીને પકડયાર્થી તુરત ગળી જશે.

કાન પાકે તો ગ્લીસરીન અને લોડેનમ (અશીમનો અક) એ ત્રણ ટીપા ભેળીને નાખવાથી નરમ પડશે.

કાનની પછવાડે ખુજલી થયલી પર કોનડીસ ફ્લુઈડ Condyl's fluid નામની દવાએ ઘોંઘાને સુકાયા પછી બાલસમ પીર Balsam Peru લગાડવું. કાન ભીનો રહ્યાથી થાય છે.

કુતરા ઘણી સખત ગરમી લાગવાથી ઘેલાં થઈ જાય છે તેવાંથી દુર રહેવું, બાલ વિગેરે ખરીને પુછડી અંદર દબાવીને ચાલે તે કુતરાની સારી નીશાની નહિ કહેવાય. તેવું કુતરું પાણી નજદીક જતાં પણ ખીંડે છે. બનના સુધી તેવાને મરાવી નાખવાં. ઘરના પાલેલા કુતરાને ઘણી ગરમીમા માથા પર ઠંડુ પાણી રેડવું અથવા આઇસ ફ્રેરવવું. કુતરાં કરડે તે સારૂ વૈદકમાં જીવો.

કુતરાનું નાક હમેશા ઠંડુ રહે છે, જ્યારે તે સીક પડે ત્યારે નાક ગરમ થાય છે.

ઘોડાના ખોરાક તથા માવજત.

રરર-ખોરાક સાધારણ ઘોડાને જવ, ઓટ, બુસું, ચણા વિગેરે ભેળીને સુમારે સાડા ત્રણથી ૪ પાયલી જે વજનમાં દસથી બાર રતલ (પૌડ) થાય છે, ચણા બધા કરતાં ઓછા લેવા, એટલા ખોરાકના ત્રણ ભાગ સરખા કરીને દીવસમાં ત્રણ વખત આપવા, નીમકના મોટા ટુકડા જેને Rock Salt કહે છે તે ખાવાના વાસણમાં સાથે મુકી રાખવાથી તે પણ થોડો કોઈ વખત ચાટીને ખાવાથી ખોરાક સારી રીતે હજમ થાય છે.

ઘાસ એક સાધારણ ઘોડાને ખાવા માટે આખા દિવસનું પંદરથી વીસ રતલને સુમારે નાખવું.

ખીંછાતું ઘાસનું સફાઈ નહિ રાખે તો ઘોડાની ચાંમડી ખરાબ થઈ ખુજલી થાય માટે તડકે ખીંછાતું નાખવાથી સોજું રહે છે.

ઘોડાને નહવાડવો થોડે દિવસે જેથી અંગ સાફ થાય તે લાંબી સવારી જઈ આવ્યા પછી ખીંજે દિવસે ગરમ પાણીએ નહવડાવવો.

થાકેલા ઘોડાને તુરત પાણી પાવું નહિ તેમજ અંગ ઉપર પણ નાખવાથી તેને નુકશાન થાય છે; નવા ઘોડાને શક્તિ ઉપરાંત સવારી આપ્યાથી ઘોડો તુટી જશે. પોહલી જાતીવાલો ઘોડો મજબુત કહેવાય.

ઘોડાની ખાસયત વાપરતાં માલમ પડે છે, ગરીબ જનવર કાંઈ પણ ચીજથી ચમકતું નથી. આરબ ઘોડા સારી ખાસીયતના હોય.

તોફાની ઘોડાને જેર કરવા આંખો બંધ રહે તેવી અંધારી બનાવવી, નાંખમા ૩ ખોશવાથી તેને દમ લેવાની અડચણ થશે તો તે ચોતીકી મેળે સીધો ચાલશે, જે ઘોડો ઉભો રહી બંધાય તે સારો કહેવાય, આરબ ઘોડાઓ માટે કહે છે કે લાંબો વખત રાતે સુતા નથી અને માણસોના બેઠવા આગમ્ય બેઠે છે.

ઘોડાની ઉંમર દાંત પચ્ચી પરખાશે તેમજ આંખ આગલનાં તોપચાં પર ખુણામાં મોટી બેઠરના ઘોડાને કરચલી વળે છે, નવ વરસ પછી જેમ વરસ વધતા જાય તેમ કરચલી વધતી જાય છે.

ઘોડાની ઊંચાઇનું માપ હાથ વડે લેવાય છે.

આંધલા ઘોડાની આગલ બત્તી લઇ જતાં આંખ હળાવતો નથી દેખતો ઘોડો બત્તી સામે આવતાં તુરત આંખ ઝિંકાડ ઢાંક કરશે.

નખળા પગવાળા ઘોડાને રાતના ગરમ પાણીએ સેકી ટાઇટ પાટા બાંધી રાખી સહવારે છોડવા, એમ કીધાથી નેસો પણ ટુલાતી નથી ને પગને મજબુતી આવશે.

પગે સોજા મોટી ઉંમરે આવે તો સરકા ને પાણી એક સરખું ભેળીને પાટા તેમાં બી નવી આંખો દિવસ બાંધી રાખી સવારીની વખતે છોડવા, એ રીતે સોજા ઉતરશે યા વધતા અટકી જશે. પગમાં આંચકો આવવાથી લગડાય તો ઉપલી ચીજો સાથે નીમક ભેળી ગરમ કરીને પગે બાંધવું અથવા ઘોડાનું એમબ્રોકેશન Embrocation તૈયાર આવે છે તે લગાડવું.

ઘોડાનું મોઢું બહારથી સરદી અથવા નખળાઇએ સુજી આવે તો એઠવાની કાળી કાંમળી સુજેલા ભાગ ઉપર ઘસવી.

મોઢું અંદરથી લાલ દીશે તો ફટકડીનાં પાણીએ વખતો વખત ઘોડું, કઠણ ખોરાક ખાઇ નહિ શકે તો ખાલી યુલું પાણીમા બીનવી નરમ કરી આંપવું.

ઘોડાની સુંઠ સુકી થઇ કડક થાય તો રાતે એરંડીનું તેલ થોડો વખત લગાડવું અથવા તો તેની સાથે થોડો સાબુ ને કોલ ટાર ભેળી સુહલે ગરમ કરી ઠંડુ પડે ને લગાડવાથી નરમ થશે; ત્રણ ચાર દિવસે લગાડવું. ચરખી, પીળું મીણુ, બેલ તેલ, ટરપીનટાર્ઝન, ટાર સર્વે સરખાં વજનનું ભેળી વાપરવું.

સુંઠમાં મસા થયલા હોય તો હળદર ને મેરથુથુ Sulphate of Copper ભેળીને લગાડવાથી મસા ચીમરાઈને સુકાઈ જશે.

દુબળા ઘોડાને અલસી બાકીને ખવડાવવી અથવા નીચલાં વસાણાઓ છુંદી ભેળીને તેના નવ ભાગ કરી તે ખાવાના સાથ ભેળીને અથવા છુટાં પડીકાં માફક દિવસમાં એક એક વખત આપવાં: સુંઠનો બારીક ભુકો, મેથી, ઘાણા, ને જેનશીઅન નામની દવા Gentian, સર્વે છ છ ઔંસ લેવું અને અલસી બાર ઔંસ ને પોટેશ નાઈટ્રસ Potash Nitrates નામની દવા બાર ઔંસ, એ ચીજો ભેળીને આપવાથી ઘોડો અંજે જાડો થાય છે. એને કનદીશન પાઉડર Condition powder કહે છે.

ઘોડાનાં પેટમાં દુધે તેની નીશાની જમન પર સુષ્ઠ જમને લોટશે, અથવા ભીંત ચાટે છે. ગોળ ચક્કર દોડાવવો.

એક પાર્થિટ જેટલો હલકો ટ્રિન્ડી અથવા રમ કે મહુડાંનો દારૂ બાટલીમાં રેડી ઘોડાનાં મોઢામાં નાખવો, નરમ નહિ પડે તો ઉપલા કાઈબી દારૂમાં થોડી કાળાં મરીની તથા સુંઠની ભુકી ને હીંગ ભેળી દિવસમાં બે ત્રણ વખત પાવું. અલસીને આટા સાથ મધ અથવા ગોળ ભેળી ગોળી બનાવતી વખતે તેમાં એક ટ્રાંમ કપુરની ભુકી ને ચાર ટ્રાંમ સુરોખાર મેળવીને પેટમાં દુધે ત્યારે આપવી.

કરમ થાય તો ભુખે પેટે સહવારમાં દુધ ને થોડું મધ ભેળી પાવું બાટલી વડે, અર્ધો કલાક રહીને પાણી એક પાર્થિટમાં થોડું નીમક ભેળી પાયા પછી બીજો અર્ધો કલાક થાય ને ખાવાનું આપવું એ રીતે બે ત્રણ દિવસ રોજ સહવારમાં કરવું. અથવા તંબાકુનો ભુકો એક ઔંસ જેટલો રોજ સહવારે ખાવાનામાં ભેળીને આંદ દિવસ વેર આપવાથી કરમ જશે. બારીક નીમક ને લાકડાંની રાખ સોજી ચારેલી દરેક મોટો ચમચો એક લખને સહવારના ખાવાનામાં નાખવાથી પણ ઘોડાને ફાયદો કરશે.

દવાની ગોળીઓ અથવા પાઉડર ઘોડો ખાય નહિ તો પાણીમાં નરમ માવા જેવું કરીને મોઢાં તેમજ ટાળવાંમાં બધું ચોપડયાથી પોતીકી મેલે પીગળીને પેટમાં જશે.

જોલાબ આપવા પછી હલકો ખોરાક આપવો, થુલું એક પાયલી સાથે બાફેલા જવ ને બાફેલી અલસી એક એક શેર ભેળીને ખવડાવવી.

ઠાંસો થયેલો હોય તો ખાવાના સાથ થોડાક આખાં કાળાં મરી ભેળવાં અથવા તો ભાત ખવડાવવું: વાસનાં ઝાડનો પાલો ખવાડયાથી પણ ઠાંસો નરમ પડશે.

સરદીન. ઠાંસા પર ગોળ, અજમો, કાળા મરી, કાળું જીરું બધું સરખાં વજનનું લઈ તેની નાની લખોટીથી મોટી ગોળીઓ બનાવી દિવસમાં બે ત્રણ વખત ગળામાં મુકી ઘોડાને ગળાવવી.

દાઝેલી ચામડી ઉપર લાઈમ વોટર ને લીનસીડ ઓઇલ સરખું મેળેલું જેને કેરેન ઓઇલ પણ કહે છે તે લગાડવું.

ચામડી ઘસાયેલી હોય તો કેરોસીન અથવા કેપરેલ લગાડવું. મંધકની સુકી ભુકી છાંટવી, બુચને બાળીને ભુકો કરી તેની સાથ

થોડી ફટકડી ગરમ કરી પુલવી તેની ભુકી કેપરેલમાં ભેળીને લગાડવી. લાકડાની રાખ લગાડવાથી ઘા રૂઝાય છે. મોઢાંનાં ખુણીયાં ઘસાયલાંપર પણ એજ લગાડવું.

ગુઠણુ ઘસાય પડી જવાથી તે પર પણ ઉપલી કાઈબી મેળવણી લગાડવાથી જલદી રૂઝાશે.

ગ્લીસરીન તે ગંધકની ભુકી ભેળી લગાડવી, અથવા મીઠું તેલ તે કાર્બોલીક એસીડ મેળવીને લગાડવાથી ચામડી સારી થાય છે, જોઈએ તો તેમાં ટકણુખાર તે સુગર ઓફ લેડની ભુકી ભેળવી.

ખુજલી થયલી હોય તો દરીઆના પાણીમાં નહવડાવવો ઘોડો તરી શકે છે. કાર્બોલીક સાબુનાં પાણીમાં થોડું કેરોસીન તેલ તે ટકણુખાર ભેળીને ઘોડાને નહવડાવવાથી ચામડી સાફ થાય છે. અરીમનો અર્ક જે ઐસ તે ટેનીન Tannin ની ભુકી પા ઐસ ભેળી લગાડવી.

કેરોસીન તે કેપરેલ ભેળીને લગાડવાથી પણ ખુજલી સારી થશે.

સખત તડકું લાગવાથી ઘોડો પડી જાય તો તુરત માથાપર ઠકું પાણી રેડવું અથવા આઇસ ફેરવવું.

બકરાં તથા મેંઢાં.

૨૨૩-બકરાં મેંઢાં Sheep ને ઊંચકવાની રીત બાલ-માથી ધરવા નહિ પણ પાછલા પગા ધરીને કાન યા બરડા ઉપર હાથ નાખી ઊંચકવાં જેથી તેઓને ઇજા થતી નથી.

સરદીથી મોઢું લાલ થયલું લાગે તો મીઠું તેલ છ ટીપાં તે ટરપીનટાઇન એક ટીપુ ભેળી બકરાંના નાક ઉપરથી રેડવું જે પોતીકી મેળે નાક તેમજ મોઢાંમાં જવાથી ફાયદો થશે.

ગાય, બળદ.

૨૨૪-ગાય Cow દુધ આપતી હોય તેને સારો ખોરાક જેવી કે ચુની, ખોર વિગેરે આપવો, દુધ વધુ આપે તે સારૂ નીચલી મેળવણી એક મુથી ભરીને સહવારના ખાવાનામાં ભેળવી; ફટકડી, સુરોખાર, સોજો ચાક, સફેદ માટી એક જાતની White bole એક એક ભાગ તે ધાના, વરીઆળા તથા નીમક દસ દસ ભાગ સર્વે છુદી સાથે ભેળી નાખીને વાપરવું.

બળદ અથવા ગાયને ખુજલી થયલી હોય તો પાણીમાં સુગર ઓફ લેડ Sugar of Lead નામની ભુકી સાથે ખોરીક એસીડ પીગળાવી દિવસમાં બે ત્રણ વખત જખમ તેનાથી ઘાવો, દાઝેલા ભાગ પર પણ એ વાપરવું. મીઠું તેલ તે કોલટાર થોડો ભેળી લગાડવો.

માંખ, મચ્છર શરીર પર ખેસતાં અટકાવવા ત્રેન ઓઈલ એક જાતનું તેલ લગાડે છે.

ખાંધ બળદની ઘસાયલી હોય તો છુંદેલી અલસીમાં થોડુંક નીમક નાખી પાણી રેડી ચુહાં ઘટ થાય ને તે પોલટીસની માફક દિવસમાં બે ત્રણ વખત શેકવાથી સાફ થઈ જાય છે. કીડા પડેલા મારવા મીઠું તેલ ને ટરપીનટાઇન સરખાં વજનનું ભેળી લગાડવાથી મરી જશે; બીજાં કાંઈ બી જાતનાં પર એ અજમાવવું.

ઊંદરને નહસાડવા તથા મારવા.

૨૨૫-ઊંદર **Mice** નાં દરો ખંધ કરવા કાચના ટુકડા, કળી ચુનો તેમાં ભરવો, તેમજ આવ જાવના મારગમાં ઉપલી ચીજો નાખવી પણ માણસોના પગને ઇજા નહિ થાય તેની સલાહ લેવી.

ઊંદરના વસવાટવાલી જગ્યા અથવા ઓરડાની બી તની કીનારીએ હડતાલ સાથે કળી ચુનો ભેળી ફરતો નાખવાથી ઊંદર જતા રહેશે. સ્પંજ અથવા લીનું ન્યુસપેપર લઈ તે પર મરીની ભુકી છાટી દરમાં ખોસવું, પ્લાસ્ટર ઓફ પેરીસની ભુકી પાણીમાં મેળવી તુરત દરમાં રેડવાથી બધાઈ જઈ મારગ બંધ થઈ જશે.

નહસાડવા માટે દર આગલ પેપરમીન્ટનું તેલ, બ્લીચીંગ પાઉડર, ટાર, કપુર, મરી, નીમક સાથે મેરથ્યુ ભેળી એમાંની કાંઈ પણ ચીજ મુકવાથી તેના વાસે જતા રહે છે. મરીના અર્કમાં ૩ બોળી દરમાં ખોસવો.

થેન (છછુંદર) નહસાડવા લસણની કળીઓ મુકવી, જેના વાસથી પાછી આવશે નહિ.

ઊંદરને પકડવા પીંજરા કે છટકાંમાં પાંઉ અથવા રોટલીને સહેજ ઘી લગાડવું, કાચું ગોશ, ચરખી, સુકી માછલી, ભુજેલાં પનીરનો ટુકડો એમાંની કઈ બી ચીજ મુકવાથી ખાવા તુરત આવશે. લવ દર, વરીઆળા કે હિંગનું તેલ પીંજરામાં છાંટવું જેના વાસે ઊંદર દોડી આવી સપડાઈ જશે, દોધીનાં કાચા બી જોઈએ તો નાખવા.

ઊંદર ખાણાની ટેબલ કે ઓરડાની જગ્યા પર ચઢતા અટકાવવા બીજું એક ઇસનાન મુકી તેપર ઉડાં વાસણમાં પાણી ભરી ઘણા સરખા મમરા કે ઓટમીલ નાખી ગંખવા, તે ખાવા માટે પડેલા ઊંદર તે પર ચઢવાથી પોતીકી મેળે પાણીમાં પડી જશે.

ઊંદરને મારી નાખવા પીંજરામાં પકડેલા પર ખળખળતું પાણી રેડે છે અથવા નલ તળે મુકી ઉઘાડી તેની પર જોસમાં ઠંડું પાણી પડવાથી પણ ગુગળાઈને નાનાં ફાફલીઆ મરી જાય છે.

જંગલી કાદો Squall ને કાપી તેનો ભુકો કરી કાંઈ બી જાતના આટા કે બાફેલા પટેટામાં ભેળી નાખવો.

ચરખી, ઓટમીલ, પનીરનો ટુકડો અથવા આટાને પાણીમાં કાઢવી એમાંની કાંઈ બી ચીજ લઈ સાથે સોમલ Arsenic થોડું ભેળીને મુકેલું ખાધાથી તે મરી જશે. જોઈએ તો પ્લાસ્ટર ઓફ પેરીસની

ભુકી એક ભાગ ને આટો ત્રણ ભાગ ભેળીને મુકવી. કાષ્ઠી જેરી ચીજ મુકતી વખતે બીજાં પાણેલાં જાનવર યા નાનાં બચ્ચાંના હાથમાં કે ખાધામાં નહિ આવે તેની હમેશાં ધણી સંભાળ રાખવી.

કીડીઓ તથા કસારીઓ મારવાની રીત.

૨૨૬-કીડીઓ Ants ની ભરાવાની જગ્યા દર અથવા દીવાલ કે જમીનની ફાટો પહેલાં બંધ કરી દેવી, દર શોધી કાઢવા થોડોક પાંજિનો ભુકો યા ખાંડ નાખવાથી તે ચીજ પોતાના દર તરફ ઘસડી લઇ જતી માલમ પડી આવશે.

કીડીઓ ખોરાકી રાખવાની જગ્યા, વાસણો, પીંજરાં વિગેરેમાં ચઢતી અટકાવવા તેને ફરતી કપડાંની પટ્ટી એરડીના અથવા ફેરોસીન તેલ કે શીનાઇલનાં પાણીમાં ભીનવીને ફરતી બાંધી રાખવી, બાલસ મ-પીર પાણીમાં ભેળી લગાડવું. અગત પડવે રોજ ભીનવવી. ખાવાની ચીજમાં તેનો વાસ પેવસ નહિ થાય તેની સંભાળ રાખવી. પીંજરાંના પંજોતળે કેટલીક વખત સાદું યા શીનાઇલનું પાણી કાંઈ વાસણમાં રેડી મુકવાથી તેપર ચઢતી નથી. રોજ નવું રેડવું. રાધણીની અલડાઇ વિગેરે પર ટકણખારની ભુકી નાખી તે પર કાગળો પાથરી વાસણો કે ખોરાકીની સીસી દબાડા મુકવાથી કીડી ત્યાં આવશે નહિ.

લાકડાંની કે ભીતની ફાટમાં કાષ્ઠી સ્ત્રોગ વાસની ચીજ ભેળેલું પાણી કીટલીની નળા વડે રેડવું અથવા બાટલીને ચપટ ભુચ મારી તેમાં કાણું પાડી ભુચમાંથી કવીલ આરપાર નાખી બંને છેડા થોડા અંદર તેમજ બહાર રાખી તેનાથી પણ સારી રીતે ફાટોમાં રેડાય છે, અથવા પીચકારી લેવી. ખાડની બરણી કે પીપમાં કીડી જતી અટકાવવા ચાક વડે ગોળ ફરતો જાડો ને પહોળો પાટો ઘસીને પાડવાથી કીડી તેની ઉપરથી ઓત્તગી જશે નહિ.

નહુસાડવા સ્ત્રોગ વાસની કેટલીક ચીજો નખાય છે, રાઇ, લવંગ, હળદર. અથવા કાળાં મરીની ભુકી, તપખીર, રસ કપુર, ગંધકનો ટુકડો, તંબાકુનો ભુકો, તૈયાર પાઉડર Insect Destroying Powder આવે છે તેમાંનું કંઈખી વાપરવું.

ગરમ રાખ, કાલસાની ભુકી, કળી ચુનો જોઇએ તે નાખવું, કળી ચુનો મુકી બળખળવું પાણી રેડવું.

રાઇનું પાણી, શીનાઇલ, ફેરોસીન, કાર્બોલીક એસીડ, ટરપીનટાર્ઝન પેરેશીન કે સ્પીરીટમાં કપુરને પીગળાવવો, લાઇમ વોટર, તંબાકુ અથવા તપખીર ઉકાળેલું પાણી એવી કાંઈખી વાસવાલી ચીજ રેડવાથી પણ કીડીઓ જતી રહે છે. કાકડીની છાલ મુકવી.

પાણીમાં રાખ ને તીમક ભેળી ઘટ થાય ને ફાટો પુરવાથી કીડીઓ આવશે નહિ. રૂને કલોરોફોર્મમાં ઓળી દરમાં ઓશવાથી ગુગળાઇ જશે.

ફટકડી એક રતલ ને પોટેશ એક ઓંસ સાથ માટીના વાસણમાં ચુહલે પીગળાવી ઠંડું પડે ને તેની ભુકી કરી છાંટવી.

ખાણાની ટેબલ પરની કીડીઓ એકઠી કરી મારવા સારૂ સ્પંજ (વાદળા) નો ટુકડો લઈ તેની ઉપર થોડીક ખાડ મહરાવી એક રકાખીમાં મુકવાથી બધી તે ખાવા તેમાં ભરાઈ જાય તે તે સ્પંજ ઠંડાં યા ગરમ પાણીમાં ઘોળા કાઢવાથી કીડીઓ મરી જાય છે. જરૂર જણાય તો પાછું મુકવું. તાવેલી ચરખી અથવા અખરોટ કે બદામને ભાંજીને કોટલાં સાથે મુકવાથી તે ખાવા પણ કીડીઓ આવીને એકઠી થશે. ખાડ કે મધ સાથનું પાણી રકાખીમાં રેડી તેમાં સોમલ Arsenic નાં થોડાં ટીપાં નાંખવાથી તે ખાધાથી કીડીઓ મરે છે. સોમલ વગર પણ મીઠાં પાણીમાં ધગલાબધ કીડીઓ આવીને એકઠી થાય છે, એ રીતે ઘણીકનો નાશ થશે તેજ જગા પર ચાલુ થોડા દિવસ વેર મુકવાથી ઓછી થઈ જતી રહેશે; ઝેરી દવાઓ નાના બચ્ચાઓથી સભાળીને દુર મુકવી. ખાડ ને ટકણખારની ભુકી ભેળેલી ખાધાથી ઝેર ચઢી મરી જશે.

કાળી દોડતી કીડીઓના દરમા કાર્બોલીક એમીડનું પાણી રેડવું અથવા દમનાના ઝાડનો પાલો દર આગલ મુકવાથી જતી રહેશે.

મકોડા કીડીની રીતે મારવા નહસાડવા દરમા રાઈ કે તંબાકુ નાખવો. જ્યાં મકોડા હશે ત્યાં કીડીઓ આવતી નથી.

૨૨૭-કસારી Roaches લાકડાંની ફાટો, કખાટ, અભડાઈ, વિગેરેમાં ભરાયલી કાઢવા ટરપીનટાઇન અથવા કાર્બોલીક એમીડનું પાણી પીછી વડે લગાડવું અથવા તો રકાખીમાં રેડી કખાટમાં આખી રાત બધ કરી મુકવાથી પણ કસારી તેના વાસથી જતી રહેશે. પેરેશીન સીસીમાં ભરીને મુકી રાખવાથી કસારા નાબુદ થાય છે.

કસારીના દર આગલ કોકમની છાલ, ટંકણ ખારની ભુકી નાખવી અથવા તો પાણીર Insect destroying Powder આવે છે તે છાંટવો. એ નાખવાથી બીજા પણ કોઈબી જાતનાં જંતુઓનો નાશ થશે.

ઊપલા તૈયાર પાણીરમાં ટકણખાર ને ગધકની ભુકી સાથ થોડું યુકેલીપતસનું તેલ ભેળવું. ઓટમીલ કે ચોખાના આટાની લાલીમાં કળીચુનો, ખાડ અને પ્લાસ્ટર ઓફ પેરીસની ભૂરી સર્વે ભેળા ને નાખવી, અથવા તો હેલીબોર Helibore નામના ઝાડનો પાલો મુકવો.

કોકો એક ઔસ, સ્ટાર્ચના ભુકી બે ઔસ, ટકણખારનો ભુકો આઠ ઔસ ભેળવું અથવા ચોખાનો આટો, ગોળ ને સીંદુર ભેળવવું એમાનું કંઈબી મુકવાથી એમાની કોઈબી ચીજ ખાઈને કસારીઓ મરે છે.

કસારી મારવા દરની નજદીક નાના પતરાંના દબામાં ગોળનું પાણી કરી મુકીને તેની કીનારી આગલથી લાકડા યા જડા કાગળની પટ્ટી આડકત્રી જમીનને લાગે તેમ ગોઠવવી અથવા કપડાંનો દુચો તે દબાને લગાડી મુકવો જેથી કસારી સેહલાઈથી તે પર ચાલી જઈ દબામાં પડવાથી હુબી જશે.

સકેદ લાંબી ઊંધાઇ કસારીના જેવી તે જગ્યા પર ગંધકની ભુકી અથવા નીમક ને ચુનો ભેળી નાંખવું અથવા ફટકડી ઊકાળેલું પાણી ફાટમાં રેડવું. તજ લવંગ જાવત્રી કાળા મરી ને ઓરીસ રૂટ Orris root સર્વે સરખા વજનનું લઈ છુંદી જાડો ભુકો કરી નાખવાથી કાષ્ઠખી જાતની ઊંધાઇ કે જંતુઓ નહસાડવા ઉપયોગી છે.

મચ્છર, મગતરાં.

૨૨૮-મચ્છરો Mosquitoes ઘણાખરાં જાગમાં ઘાસ ઊગેલું હોય ત્યાં અથવા ઝાડી વાળી જગ્યામાં કે કાષ્ઠખી જગા કે વાસણમાં પાણી એકઠું થઈ સ્થીર પડી રહેતા તેમાં પેદા થાય છે, માટે તેમ અથવા દેવું નહિ.

નહસાડવાની સહેલી રીત સાંજ પછી ઓગડાનાં બારી બારણા ઊધાડી નાખવાં. ખત્તી કરવા વગર અંધારૂં રાખ્યાથી ઘરમાંના મચ્છરો બહારના ઝઝકલાંના ઉજ્જશમાં નીકળી જશે, એમ કેટલાકે અજમાવેલું છે. દંખ માટે વૈદકમાં જોવું.

નીચલી કાષ્ઠખી ચીજનો ધુમાડો કરવો, સુખડ, લોખાંન, ઇસસ, સીસમના લાકડાંના છોડીઆ કપુર ને પતરાની રકાખીમાં મુકી ખત્તીપર ઊંચેથી ધરવો તેના વાસે ઉડી જશે.

તખાકુનો ધુમાડો, લીમડાના સુકાં તથા લીલાં પાદડા ભેળીને બાળ્યાથી પણ મચ્છરો ગુંગળાઈને મરી જશે, કેટલીક વખત લીલું ને સુકું ઘાસ ભેળીને બાળે છે.

લવ દરનું અથવા પેપરમીન્ટનું તેલ બીજાના પર છાટવું વાસે મચ્છર ઉડી જશે, અથવા સ્પજને સ્પીરીટ ઓફ કેમફરમાં બોળીને ટાંગવું, પેની રોયલનું તેલ બ્લોટીંગ પેપર પર છાટી આળુબાળુ મુકવા.

કુમાર, એરંડી, કે સખજના છોડ ટાંગવા.

ગોળ ને મલાહી એક એક ચમચી ને સાથે કાળાં મરીની ભુકી ભેળી રકાખીમાં મુકવાથી મચ્છર તે પર બેસી મરી જશે.

લાખા વાળની પીછી પણ મચ્છર મારવામાં ઉપયોગી છે. મચ્છર શરીર પર દખતા અટકાવવા કાર્બોલીક એસીડ એક ભાગમાં સોળું મીઠું તેલ ત્રણ ભાગ ભેળી લગાડવું, આખમા તેનો હાથ લાગે નહિ તેની સલાજ લેવી, ઘણાં મચ્છર હશે ત્યાં એ વધુ ઉપયોગનું છે.

મગતરાં રાતે ખત્તી આગળ કોઈ વખતે ઘણાં ઉડી આવે તો પહોળા વાસણમાં પાણી ભરીને ખત્તીની નીચે મુકવું, જોઈએ તો એક મીણખત્તીનો ટુકડો સળગાવીને તેમાં મુકવાથી મગતરાં ઉડી આવી નીચલાં પાણીમાં પડીને મરી જશે.

પક્ષીનાં પીંજરામાં મગતરાં કંટાલો આપે તો ગંધકનો ટુકડો કે ભુકી કપડાની થેલીમાં મુકી ટાંગવી, એનાથી મચ્છર પણ દુર થશે.

કચરાના દબામાં મગતરાં માખી વિઝેરે, ખોરાકી વધેલી તેમજ હાલો વિઝેરે ચીજો છુટી નાખ્યાથી તે પર ઉડી આવે છે, માટે દબો બંધ રાખવો કાર્બોલીક એસીડ અથવા શીનાઇલનું પાણી દબામાં છાંટવાથી પણ મગતરાં માખી તેમાં આવશે નહિ.

માખી મારવી તથા તેને પકડવાનાં કાગળો બનાવવા.

૨૨૮-માખી Flies ઘણી હોય ત્યાં સંભાલ લેવી, ખોરાકી વિઝેરેની ચીજો ખુલ્લી રાખવી નહિ, તે પર માખી ખેસવાથી ખરાબ થાય છે, અને કાષ્ઠખી રોગનો તેનાથી ફેલાવો થવાનો સંભવ રહેશે, તેવી ખરાબ માખી ખાવાની ચીજ પર ખેસી ગયલી હોય તે ચીજ ભુલમા ખાવાથી કાષ્ઠ વખત નુકશાન કરે છે, કચરો તેમજ ગલીચી પડેલી સળગાવી નાંખવાથી માખી પેદા થતી નથી.

માખી કાષ્ઠખી દરદીના જખમ પર ખેસીને ઉડી આવી સાળ માણસના અંગ પર ખેસવા દેવી નહિ, કાષ્ઠ જાતનો સાધારણ જખમ ખીજાને હોય તો તે રીતે ખરાબ રોગ લાગુ પડવાનો સંભવ રહે છે, કાષ્ઠખી જખમ ખુલ્લો રાખવો પણ નહિ.

કાચના બારણા પર માખી ખેસતી અટકાવવા લવંદરનું તેલ સ્ત્રોગ કાર્બોલીક એસીડનું પાણી અથવા લશણનું પાણી લગાડવું.

માખી બાણાની ટેબલ પર કટાળો આપે તો એક બાણુ પર રકાખીમા લીલી ચાહે ને સુકીની માફક પાણી બનાવી તેમાં ખાંડ નાખી મુકવાથી તે પીવા આવી તેમા પડીને મરી જશે. થોડા લોડે-નમના ટીપા નાખવા બચ્ચાના હાથમાં નહિ જાય તેની સંભાળ રાખવી.

રૂપજતે બળબળતા પાણીમાં બોળી તે પર પેપરમીન્ટનું તેલ થોડાં ટીપા નાખી મુકવું, રોજ રૂપજતે ગરમ પાણીમા બોળવું પણ તેલ બે ત્રણ દિવસે છાટવું.

મલાઇ, ખાંડ અને કાળાં મરીની ભુકી ભેળીને ટેબલ પર મુકવાથી તેમા માખી એકઠી થઇ બીજી બાણુ કટાળો આપશે નહિ.

ફોર્મલિન Formalin નામની દવા પાણીમા ભેળી છાંટવી અથવા સાસાફ્રાસ Sasafraas નામના ઝાડમાંથી નીકળતું તેલ પણ નાખવાથી માખી ઉડી જઇ પાછી આવતી નથી. ક્વોર્સીઆ Quassia Extract એક ચમચી, ગોળ એક ચમચો, પાણી એક વાઇન ગ્લાસમા ભેળી મુકવું.

નહસાડવા એક પાઇટ પાણીમાં બેબે ઓસ સોડા ખાર અથવા પોટેશ અને ખાંડ અને ઓસ સોમલ ભેળી મુકવું. બચ્ચાથી દુર રાખવું.

જીરેનીઅમનાં પુલના ઝાડો ઘરમા રાખવાથી માખી તેની નજ-દીક આવશે નહિ, અથવા તેમાંથી બનેલું તેલ વાપરવું. કલોવર ઝાડના પાલાની ઝુડીઓ બાંધી ટાંગવી; લવંદરનાં પુલની કળીઓ કપડાંની થેલીમાં મુકીને ટાંગવી તેનો વાસ માંખીઓને ગમતો નથી. એરંડીનો છોડ ઘરમાં રાખવાથી માખીઓ આવશે નહિ.

માખી પીવાની ખોરાકીમાથી પડેલી તુરતજ કાઢી નાંખવી, જે કોઈખી રીતે કચડાયા વગર આખી હશે તો તડકામાં મુકી તે પર નીમક ને ચાકની ભુકી નાંખી રાખવાથી મરી ગયલી પણ કોઈ વખત જીવતી થાય એમ કહે છે.

માખ પકડવાનાં કાગળ ફલાઇ પેપર Fly paper તૈયાર પણ મળે છે જે પર માખી ખેસવાથી ચીટકી જમ્મ મરી જશે. તે બનાવવા સારું જાડું બ્રાઉન પેપર સુમારે પુટથી દોઢ પુટ સમચોરસ લેવું અથવા સાધારણ ન્યુસપેપર લઈ નીચલી મેળવણી પીછી વડે સરખી લગાડવી. ગોળ એ ઐસમાં રાજમની ભુકી બારીક ભેળી તેમા ટરપીન-ટાઇન એક ચમચી નાખવું.

સરસીનું કે એરંડીનું તેલ એક ઐસ ને રાજમની ભુકી તેટલાંજ વજનની લઈ સાથે મધપુડાનો મીણનો નાનો ટુકડો ને મધના થોડાક ટીપાં ભેળી ચુહલે મેળવી ઠંડુ પડે ને કાગળપર પીછીએ લગાડવું; મેળવણી પાતલી લાગે તો રાજમ વધુ લેવી..

કાગળપર પાતલો સરસ લગાડી સુકાવા દેવો, પછી બેલ તેલ Linseed Oil ને રાજમની ભુકી સુમારે લઈ તેમા થોડા ટીપાં કંઈ મીઠાસ ભેળી ચુહલે ગરમ કરીને પીછી વડે ઠંડુ થાય ને ઉપલાં કાગળ પર લગાડવું, જોઈએ તો કાગળને ફટકડીના પાણીમા બોળી સુકાયા પછી ઉપલી કોઈખી જાતની મેળવણી લગાડવાથી તેમાં પચી જતી નથી. કોલઝા ઓઇલ Colza Oil જે કેએજ નામની તરકારીનાં બીમાંથી બને છે તે કોઈ દવાવાલાની દુકાન પર મળશે તે ત્રણ ટ્રાંચ એટલે ત્રણ ચમચી લઈ રાજમની ભુકી એક ઐસ મેળવીને ચુહલાની નજદીક તાપ આગળ મુકવાથી ગરમીએ તવાઇને મળી જાય કે પીછી વડે બ્રાઉન પેપર પર ગરમ લગાડી જ્યાં ઘણી માખી હોય ત્યાં મુકવાથી બધી તે પર ખેસીને મરી જશે.

માખી પકડવા માટે તારની જાલીના દાખડા તથા કાચની બાટલીઓ પણ તૈયાર મળે છે, કાચની બાટલીમાં ખાડ સરકો ને પાણી ભેળવુ અથવા સરકાને બદલે ખીર દાડ લેવો. એક ટબ્લર કે જગ લઈ તેમા ઊપલી ચીજો રેડી જાડુ કાગળ તેના મોઢાંપર ટાઇટ બાંધી માખીઓ જાય તેટલા એ ત્રણ કાણા પાડી રાખવા તે પર ખેસવાથી વાસ આવવે કાણામાથી અદર ચાલી જઈ બહાર નીકળી શકશે નહિ, એકઠી થાય ને મારવી.

માખી મારવા સારૂ તારની જાલીના નાના પંખા જેવા આવે છે.

ચાલુ વપરાતી સીસી દવાદારૂ, ખોરાકી ભરેલી મીઠાસવાલી ચીજોની ને મોઢાંપર માખી ખેસવાથી ખરાબ થાય છે માટે બાટલીઓ પરથી નીકળેલુ સીસાંતું બોલું અથવા કાગળના નાના પડા કે ગળણી ઘાટના બનાવી તે પર ઢાંકવા વાપરવું.

ચાંચડ તથા માંકડ.

૨૩૦-ચાંચડ Fleas ઘણા ખરા ઠંડીની મોસમમાં થાય છે.

લીપેલી તેમજ કાથો પાંથરેલી જમીનમાં, તેમજ કુતરા, ખીલાડાં તથા ઉંદરનાં શરીરમાં ચાંચડો થાય છે. ખરાબ રોગવાલા ઉંદર પરના ચાંચડ કેટલીક વખત માણસનાં શરીર પર બેસીને કરડવાથી તેને પણ થવાનો સંભવ રહે છે.

કાળા અખરોટનાં પાંદડાં કે કહલાર નામનો પાળો જે પાપડીના ઝાડ સાથે બિંબે છે તેની ઝુડીઓ બાધી પલંગની નીચે મુકવાથી વાસે ચાંચડ આવશે નહિ.

પેપરમીન્ટનું કે લવંદરનું તેલ, ફટકડીની ભુકી, અથવા સુકું નીમક કાઢી બીજાના ગોદડાં તકીઆ પર સહવારમાં થોડું છાટી રાખી સાંજે પખોડી કાઢવાથી ચાંચડ નહાશે જશે.

ફટકડી પાણીમાં પીગળાવી પલંગની હેઠે છાંટવું. ૧ ખાટલી પાણીમાં અર્ધો રતલ ફટકડી લેવી. બીજા પાણુ જતુઓ એ છાંટવાથી અથવા ફાટમાં રેડવાથી જતા રહેશે. કાલોનવોટર ને દારૂનો અર્ક ચાર ઔંસમાં લવંગનું તેલ એક ચમચી ભેળી નાખવું.

ઇનસેક્ટ દીસ્ટ્રોઇંગ પાઉડર Insect destroying Powder નાખવાથી ચાંચડ દૂર થશે, અથવા પેની રોયલ Penny Royal અથવા સાસાફ્રાસ Sassafras નામનાં તેલો કાઢી વાપરવાં.

કપુરના ટુકડાનો ધુમાડો કરવાથી ચાંચડ નાશી જાય છે, અથવા સ્પીરીટ ઓફ ટરપીનટાઇનમાં કપુર પીગળાવી છાંટવું.

સાબુના પાણીએ જમીન ધોવાથી ચાંચડ ઓછા થાય છે.

ચાંચડ કાઢવા લીપેલી તેમજ કાથો પાંથરેલી જમીનમાંથી રાતનાં એક જાલકાં વાસણમાં પાણી રેડી તેમાં થોડું કાઢી જતનું તેલ રેડી તેની અધવચમાં અતરંગ ખત્તી કે ફાનસ મુકવું, તેલના તરી આવેલા ચીકણ પર ચાંચડો ઉડી આવી એકઠા થાય છે. લાકડાંની ફાટમાં અથવા જમીનપર કળી ચુનો છાંટવો.

ચાંચડ પકડવા માટે આંગળાં પાણીમાં બીનવ્યાથી ચમટીમાંથી સરી જતો નથી, સફેદ કપડાં પર પોતીકી ભેળે ઉડી આવે ને પાણીનાં વાસણમાં નાખ્યાથી મરી જશે.

૨૩૧-માંકડ Bugs લાકડાંના પલંગની ફાટમાં ભરાઈ રહે તો તેમાં કઠણ સાબુ લાંબી કે મીણ વડે પુરવી. જોઈએ તો મીકું તેલ ભેળવું, ફાટમાં કાર્બોલીક એસીડનું, શીનાઇલનું અથવા પેરેશીન સાયનું પાણી પીચકારી વડે અંદર નાખવું. કપુરને સ્પીરીટ કે ટરપીનટાઇનમાં પીગળાવી લેવું. ફટકડી અથવા તંબાકુની કે લાલ મરચાંની ભુકી પાણીમાં બિંબાળી રેડવું અથવા પીછી વડે તેનું ગરમ પાણી લગાડવું.

નેફથા Naphtha લગાડવું; કેરોસીન, ઝેનઝોઇન, અથવા ક્રોપરેલ લગાડવાથી પણ માકડ જશે; રસકપુર પાણીમાં પીગળાવી રેડવાથી માકડો મરી જાય છે પણ એ ખરાબ જાતનું ઝેર હોવાથી સંભાળી વાપરવું.

ફાટો ભીંત અથવા પાટીઆંની જમીનમાં માકડો ભરાઈ ઘેસતા અટકાવવા ઉપલુ કાંઈપી રેડવું અથવા કપુરનો દુકડો ધાતુના વાસણમાં મુકી અગાર પર મુકવાયા બળીને તેના ધુમાડાને વાસે માંકડ જતા રહેશે, ઓરડો બંધ રાખવો.

ગંધકનો દુકડો જોઈએ તો એજ રીતે બાળવો અથવા ગંધકનાં પાણીમાં કપ્કું બોળીને બાળવાથી તેના ધુમાડાએ પણ જમીન તથા ભીંતની ફાટોમાંના માકડો નીકળી જશે, બળતાં કપડાની ચીંગારી ઉઠી બીજું કંઈ સળગે નહિ તેની સંભાળ લેવી.

રકાબીઓમાં પેરેશીન રેડી બીજાનાંની નીચે મુકવું, ઉડી જાય કે બીજું રેડવું, એના વાસે માકડ જતા રહે છે.

ખુરશીની નેતર તથા સાદીના ખાંચાઓમાં માકડ ભરાઈ એસે તે પરબી ઉપલી કાંઈપી ચીજ લગાડવી, ફટકડી ને સાબુનાં પાણીએ ધોવી. ખુરશી પર બળખળતું પાણી રેડવાથી માકડો મરી જશે.

પ્રકરણ ૨૬.

મરઘાં Poultry ની જતન તથા બીજાં પંખીઓ વિષે.

૨૩૨-મરઘાં Hen પાળવા સારૂ તેની ખરાબર જતન કરવી, રહેવાની જગ્યા સારૂ રાખવી, પાણીએ ધોતી વખતે તેમાં થોડીક કાર્બોલીક એસીડ ભેળવાથી ખરાબ વાસ કે બીજાં જંતુઓ હશે તે નીકળી જશે. પીવા સારૂ તાણું પાણી હંમેશાં મુકવું. ખાવા સારૂ દિવસમાં બે વખત ચોખ્ખા, ભાત, બાજરી, જુવાર કે કાંઈ પણ નાંખવું. છુટાં ફરે તેમ રાખવા, ચુનાનાં રાખીત પાથરેલી જમીન પર મરઘાં રાખ્યાથી ત્યાં જુવા કે ચાંચડ થતા નથી મરઘી ભરેલી છાતીની ને નાજુક પાતળી ચામડીની હોય તે સારી કહેવાય, સફેદ પગની હોય તે સેવી. કાંઈ કાળાં પીછાંની મરઘીનું માંસ પણ કાળું હોય છે.

મરઘીને વધારે ચરબીદાર બનાવવા ચાવલ અથવા જવ કે મકાઈનો આટો દુધમાં ભેળીને ખવડાવવો, ખાંડ રકાબીમાં ખાવા મુકવી.

પીવાનાં પાણીમાં બાલીનો કે ચણાનો આટો નાખવો. ચરબીના કકડા ને થુલું ભેળીને આપવું. બધી ચીજો સામગ્રી ખવાડવી નહિ.

કાપીને દડો ટાગી ગાખી મરઘા ટુપીને ખાઇ જાય પછી દાંડા ને પણ પાણીમાં બાપીને બીજા ખાવાના સાથે મેળીને આપવાથી મરઘાને સારો ખોરાક મળશે.

મરઘી ઘરડીને ચડતાં વખત લાગે તો રાતથી કાપીને પીછાં કાઢીને ટાગી રાખવી, કાચાં પપાઉનો ટુકડો નાંખવાથી પણ રાંધતી વખતે જલદી ચડી જશે, અથવા સરકો પાડને કાપવી.

આખી મરઘી રાંધતી વખતે છાતી સીનાવાયો લાગ નીચે રાખવાથી રસ બધો તેમા પેવશ થઈ નરમ થશે.

સમારીને પીછાં કાઢી તે ઉપર લીંબુનો રસ ને માખણ લગાડી રાખવાથી પણ નરમ થશે તેમજ રાંધવા પછી તેનો રંગ સફેદ રહે છે.

” મરઘીને ગરમ પાણીમા બોળવા પછી પીછા કાઢતી વખતે પાણીમાં જ હાથ રાખવાથી સહેલાઈથી નીકળશે. પીછા એકઠાં કરવા માટે ટાઇલેટમા પાછલ આપેલું છે ઘરડી મરઘીને સમારી પીછા કાઢવા પછી છાતી પર ઝીણા બાલ ઉમેલા માલમ પડશે.

મરઘાંમાં ચાંચડ જીવા વિગેરે થાય તો તબાકુનાં કે શીના-મલનાં પાણીમાં બોળી કાઢવા અથવા યુકેલીપ્તસનું તેલ પીછાપર છાંટવું.

ગંધકની ભુકીને ચાળણીમા નાખી મરઘીના પીછા ખસેડી તેમા થોડી છાટવાથી પણ કાષખી જતુઓ નીકળી જશે.

મરઘી ઝુંકાતી હોય તો તાપ આગળ શેકવી ને લશણ ખવાડવાથી સારી થશે.

મરઘાંને કાંટા નામનું દરદ પુછડીની નીચે થાય છે, તે ઉપર હળદર ને મીઠું દિવસમા બે વખત દાખવાથી સારૂ થાય છે. પોપટને પણ તેમ થાય તો કરવું.

મરઘીને ઠંડીના દિવસમાં ઈંડાં મુકવા સારૂ પુરતો લીલો ખોરાક આપવો. બીટરૂટને બારીક કાપીને ખવાડવું અથવા એક જાતનો પાલો કલોવર Clover નામના ઝાડનો આવે છે, તે પર પાણી છાટી એક રાત રાખીને બીજે દિવસે મરઘાને આપવો, ઓટ Oat ને પાણીમા બીંનવીને ફુલવા પછી ખવાડવા.

ઝેરી ચીજ લેબર્નમ Laburnum ઝાડનાં બી મરઘાંનાં ખાધામા આવે તો તેનું ઝેર ચઢી કેટલાક મરી જાય છે.

મરઘાંમાં રોગ ફાટવાથી ઘણાંક મરી જાય છે તેના ઉપાય કરવા સારૂ એક ઐસ પાણીમાં દશ ગ્રેન જેટલી Carbolic Acid કાર્બોલીક એસીડ મેળવીને તેથી આંખ, ચાંચ તથા ગળું ધોવું અવાર નવાર ખોરાક સાદો હલકો આપવો; ને તેમા સહેજ મરીની ભુકી ભેળવી.

ચરખીમાં સહેજ ગંધકની ભુકી ભેળી ઘણી ઝીણી ગોળાઓ બનાવીને મરઘીના ગળામાં મુકી ગળાવવી.

મરઘીઓને પોતાનાં પીછાં તોડીને પીખવાની આદત કાઢને હોય છે, અઠવાડીઆમાં એક બે વખત હુકકરતું ખાઈ ગોસ

Pork ની ખારીક લુકી કરી ખાધામાં આપવી, અથવા આટામાં નીમક ભેળી પાંચ છ દિવસે ખવાડવું. નીમક ખાવાથી ઉપલી આદત છોડી દેશે અથવા પીછાંપર કાઢખી વાસવાલી ચીજ વેસલીન, પેરે-શીન કે શીનાઈલ લગાડવાથી દુપશે નહિ. એવી આદતવાલી મરઘીને બીજાથી છુટી રાખવી.

મરઘીને ઇડાંની પર સેવન ખેસાડી બચ્ચાં કાઢે છે; બીજી રીત ઇડાંને ઇનક્યુબેટર Incubator નામના સંચા આવે છે તેમાં મુકવાથી પણ બચ્ચાં નીકળે છે, લગભગ ત્રણ અઠવાડીયાં એટલે વીસથી બાવીસમે દિવસે બચ્ચાં ઉપલી કાઢખી રીતે પેદા થાય છે.

ચોટી મરઘીનાં પેટાંમાં સુમારે છસો ઇડાંનાં બી હોય છે ને દર વરસે સોથી સવાસો ઇડાં મુકે છે અને ચાર પાંચ વરસ થઈ એાછાં થઈ ઇડાં મુકતી બંધ થશે. ગંધકની લુકી સહેજ ખવાડવાથી ઇડાં જલદી તેમજ વધુ મુકે છે.

ઘણાં ઇડાં મુકવા માટે સન ફલાવરના બી ખવાડવાં.

મરઘી કોઈ વખત ઇડાં મુકીને પોતેજ ખાઈ જાય છે, તે અટકાવવા એક ઇડાંમાં કાણું પાડી બધું ખાલી કરી તેમાં રાઈ પાણીમાં ખૂબ તરેહથી ભેળીને પછી પાણું તે ઇડાંનાં કોટલાંમાં ભરીને મોટું આટા અથવા કપડાંએ બંધ કરી તે જગા ઉપર ગોઠવીને મુકવું; એમાંની રાઈ ખાધામાં આજ્યાથી આદત છોડી દેશે. એ પ્રમાણે બે ચાર વખત કરવું.

ઇડાંનું કોટલું નરમ પોપચા જેવું કાઢક મરઘીનું આવે છે તેને કાણુ માછલીનાં કોટલાંની ખારીક લુકી કરી ચોટીક ખાવાનાંમાં ભેળવાથી કોટલું કડણુ થશે લીલો ખોરાક ખાવાથી દાળનો રંગ ખુલ્લો હોય.

મરઘી પકાવેલી ટેબલ ઉપર જમવા સારૂ આખી મોકળવી હોય તો હંમેશા ડીશમાં ડાખા હાથ પર ડોઝીવાળો ભાગ ગોઠવીને મુકવાથી કાપવાની સહેલ પડશે.

ખતકને પણ મરઘીની માફક કાપવા, સમારવા, રાંધતાં વખત લાગશે. દિવસમાં બે વખત થુલું પાણી સાથે ભેળી ખવાડવું.

ટરકી તથા હાંસ.

૨૩૩-ટરકીની Turkey અખો બહાર નીકળેલી ને ચળકટી હોવી જોઈએ, ગરદન લાખી હોય ને કાળા નરમ સુંવાળા પગે ઝડપથી ચાલે તે સારી કહેવાય, ચાંચ પણ નરમ હોય તે સારી. આંખ અંદર જઈને ચીમરાયલી હોય તે ટરકી ઘરડી હોય છે.

હાંસ (Goose) ના પગ તથા ચાંચ શીકા પીળા રંગની હોય તે સારી કહેવાય, પગ પણ નરમ હોવા જોઈએ.

ઘરડા હાંસના પગ તથા ચાંચ લાલ થાય છે.

૨૩૪-પંખીઓ બીજી જાતનાં કબુતર વિગેરે.

કવેલ તથા પારત્રીડજની ચાંચ તથા નખ અણીદાર હોય તે સારા.

કબુતર Pigeon ખાધામાં ઘણું ગરમ કહેવાય છે.

શીકારે મારેલાં પક્ષી કોઈબી જાતનાં જંગલમ થી લાવીને બીજા દિવસ સુધી રાખવાં હોય તો સમારી પીછાં તથા પેટમાંનું બધું કાઢી સાફ કરી તેમાં ગામડી કાલસાનો કકડો મુકી ગરદનમાંથી દોરીએ બાંધીને ટાંગી રાખવું.

હવામાં બીનાશ હોય તો તે ઉપર બહારથી કાળાં મરીની મુકી છાટી રાખવી. પકાવતી વખતે નુછી નાંખવી. સરકામાં ઘોળવાથી પણ પક્ષીનો કોઈબી જાતનો વારા હશે તો નીકળી જશે.

પોપટ, કનેરી.

૨૩૫-પોપટનું Parrot પાંજરું તથા ખાવા પીવાના વાસણો રોજ ઘોઘને સફ રાખવાથી મચ્છર, માંખી કે મગતરાં તેની નજદીક આવતા નથી.

પોપટને નહુવડાવવો હોય તો પાણી સીપવાની નાની ઝારી અથવા પીચકારી વડે તેનાં શરીરની ઊપરથી પાણી રેડવું.

ઘોલતાં શીખવવા સાંજનાં અવારેથી પાંજરા પર કપડું ઢાંકીને ઘોલાવ્યાથી જલદી શીખે છે.

ખોરાક કોઈબી જાતનો અનાજનો દાણો, ભોંયસીંગ, પેર તથા બીજી કુટ મકાઈ, લાંગનાં અથવા શણુના છોડના બી, બીસક્રીટ, બદામ ચાખીને મીઠી આપવી કડવી નુકશાંન કરશે, પાંજિ દુધમા ઘોળીને મુકવું, કેળું વિગેરે એમાંની કંઈબી ચીજ રોજ થોડીક આપવી, માસનો કે ચીકાશનો ખોરાક કોઈબી પક્ષીને ખવાડ્યાથી ગરમ પડી કોઈકનાં પીછાં ખરી જશે, ચીકાશ કે ઘણા મીઠાસવાળા ચીજો પણ ઝાઝી ખવાડવી નહિ.

પીછાં ખરી જાય તો થોડું બદામનું તેલ ચોપડવાથી ઊગશે.

પીવા માટે સ્વચ્છ પાણી રોજ આપવું, કોઈક વખત તેમાં લોઢાંનો ખાલો નાખ્યાથી ગુણુ કરશે.

ખોરાક હજમ નહિ થાય તો પાંજરામાં ચાકનો નાનો ટુકડો મુકી રાખ્યાથી તે ચાંચ વડે ટુપીને ખાધાથી ફાયદો કરશે; જોઈએ તો એરંડીનાં તેલનાં પાંચ સાત ટીપાં મોઢું ઘોલી તેમાં નાખવાં. કાકા-કઉવા તથા બીજી જાતના પોપટોને પણ ઊપલોજ ખોરાક આપવો.

કનેરી Canary તથા બીજાં નાનાં ચલીઆંને ખાવા માટે પોપીના ઝાડનાં બી અથવા ચોખાના દાણા નાખવા; ભુજેલા પટેટા, સપરચન, અથવા બાફેલાં ઇંડાંના ખારીક ટુકડા કરી ખવડાવવા.

કાંટા નામનું દરદ પુછડીની નીચે કેનેરી, પોપટ, કાકાકાવા વિગેરેને થાય થાય તો કાતર વડે કાપીને તે પર લોખંડનો દાહમ સંભાળીને દેવો, હળદર ને નીમક ભેળી તે પર દાખ્યાથી સારું થશે.

નખ કાઢ પક્ષીનાં મોટાં થાય તો સંભાળીને કાપવાં.

પ્રકરણ ૨૭.

માછલી દરેક જાતની તથા જાતજાતનું ગોશુ સુખ વિગેરે.

૨૩૬-તાજી માછલી Fish હાથમાં દાખવાથી કઠણ લાગે છે. આંખ બહાર નીકળી આવેલી અને લાલ ચુર્ચવાળી તાજી કહેવાય. કાઢપણુ માછલીનો કાઢવો ને વણો વીસડો વાસ આવે તે ખરાબ હોય. માછલીને સમારી ઘોઈને નીમક લગાડવાથી તે બગડતી નથી, સહેજ નરમ કે લાલ પાણી લાગે તો તેની ચુંદમાં સરકો રેડવાથી તે કઠણ થાય છે અથવા પાણીમાં ઘોરીક પાઉડર પીગળાવી તેમાં ઘોળી રાખવાથી વધુ ખરાબ થતી અટકે છે.

માછલી લાંબો વખત તાજી રાખવા સારું ચુંદમાં ખાડ ભરી રાખવામાં આવે છે. વળી આઈસમાં પણ લાંબો વખત સુધી રહી શકે છે. દરિયાનાં અથવા નીમકનાં પાણીમાં સરકો ભેળી તેમાં કપડું ઘોળી તે દરેક માછલીને છુટી છુટી વીંટાળી રાખવાથી પણ સોજી રહેશે. માછલી આઈસમાં મુકતી વખતે વહેરનું પડ કરવું. કેટલીક વખત આઈસની મેળવણીમાં એમોનીઆ હોવાથી માછલી તેને લાગતાં બગડી જાય છે. કાલસાની અથવા કાળાં મરીની ભુકી તે ઉપર છાંટી રાખવી.

ગ્લીસરીન Glycerine માં રાખવાથી માછલીનો રંગ જ્વેને તેવો રહેશે. પકાવતી વખતે લીંઝુનો રસ અથવા સરકો નાખવાથી કઠણ થશે.

માછલીને ઘણું નીમક લાગ્યું હોય તો પાણીને બદલે મીઠાં દુધમાં ઘોળી રાખવી.

રાંધેલી માછલી ઘણી ગરમ હોય ત્યારે બંધ કર્યાથી બગડી જાય છે, બહારગામ મોકલવા માટે ઠંડી પડે ને બંધ કરવી. ઘણી ગરમીના દિવસોમાં પકાવેલી માછલી ચુહલાની નજદીક રાખવાથી પણ બગડી જાય છે. માછલી ભુંજવા માટે વીસ મીનિટ સુમારે થશે.

તાજાં જીરુનાં ડોકાં લાલ હોવાં જોઈએ.

લેવટા El el હંમેશાં જીવતા જોઈને લેવા. મરી ગયેલા ને નરમ સારા હોતા નથી. સમારતી વખતે તેપર સરકો અથવા રાખ નાંખ્યાથી તે મરી જશે. રાખ લાગવાથી હાથમાંથી સરી જતા નથી.

સાંઠ માછલી Lobster જીવતી લેવી, મરી ગયેલી કાઢેલી જાણવી.

કરચલાં Crab ભારી ને કઠણ હોય તે તાજાં કહેવાય, નરમ પડેલાં કાઢેલાં હોય છે.

કાળુ Oyster માછલી નાની જોઈને લેવી મોટી જાતની સારા હોતી નથી. કાટલાંમાં છરીની અણી ભોકતાં તરત બંધ થાય તે તાજાં. કાટલાં કાઢતી વખતે હથેલીમાં જડાં કપડાં પર ઊંડી કાડીવાલી બાજુ મુકી છરી કે ટીન કટરની ધાર વડે નીચે ઊપર કરી ખોલવી.

કાળુને લાંબો વખત તાજાં રાખવા સારું એક ઉંડી રકાબીમાં ખાંડ પાણી રેડી તે ઉપર થોડો આટો લભરાવીને રાખવો.

કાળુ કમોસમમાં ખાવાં સારાં નહિ, જેવાં કે: મે, જુન, જુલાઈ, તે ઓગષ્ટમાં સારાં આવતાં નથી, જે મહીનાઓમાં ઈંગ્રેજ R, અક્ષર આવે તે મહીનાઓ કાળુની મોસમના હોય એમ કહેવાય છે.

માછલી, મરઘી વિગેરે સમારતાં હાથમાંથી સરી જાય તો હાથ ઉપર થોડો આટો, નીમક કેનુરાખ લેવી.

મુઠી માછલી ભાતનાં છલાંમાં ગોઠવીને મુકવાથી સોજી રહેશે પણ અવારનવાર ખુલ્લી કરવી.

મુઠી માછલીને રાંધવી પાણીમાં ખાંડીને અથવા છાશનાં પાણીમાં બીંનવ્યાથી તાજી જેવો સ્વાદ લાગશે.

મોળાં પાણીની માછલી થોડો વખત નીમકના પાણીમાં બીંનવી રાખવાથી મોળો મટોડીનો સ્વાદ નીકળી જશે.

માછલીનાં કાટલાં તથા તેનું ધોએલું પાણી ઝાડમાં નાખવાથી તે ખાતરની ગરજ સારશે, તેમા કસ પણ વધુ હોય છે.

ટીનમાં પેક કરેલી વિલાયતી માછલી હવા અંદર જવાથી દાખડો કાષ્ટ પણ જગ્યાએથી ઉપસેલો જણાય તો તે બગડેલી જાણવી, તેમજ પતર ખોલવા પછી અંદર લીલો રંગ અથવા કટાયલું માલમ પડે તો તે ખાધાથી તુકસાન થાય છે.

માછલી પકાવેલી ટેબલ ઉપર લાવવી આખી હોય તો એક એકના સામસામી ડોકાં પુછડાં આવે એમ જોઈવવી.

સોનરી રૂપરી શોભાની માછલીઓને હવા ઉજાસવાલી જગ્યા પર ઊંડાં પાણીનાં વાસણમાં મુકી રોજ પાણી બદલવું. રખરની લાંબી વળીનો એક છેડો વાસણમાં અને બીજો બહાર રાખવાથી પાણી સહેલાઈથી નીકળશે. પાણીની ટાંકી તથા કુવારામાં પણ રાખે છે. તેને

ખાવા માટે દરીઆ અથવા તળાવની થોડીક લીલ નાખી રાખવી, પાંઉનો ભુકો અથવા મમરા થોડા નાખવા.

ગોશ જાત જાતનું, સુપ વિગેરે.

૨૩૭-ખકરાંનું ગોશ Meat સોજું કુમળું ચમડીમાં ટાપટ પકડવાથી નરમ લાગશે, ઘરડાં ને વાસી ગોશ ઉપર ચમડીનો ડાઘ પડી રહેશે.

કાચું ગોશ લાંબો વખત રાખવા સારૂ ખુલ્લી હવામાં ટાંગી રાખવું, જાશમાં બોળાને રાખવાથી સોજું રહે છે. સરકામાં કપડાંને ભીંનવી તેમાં ગોશ વીંટાળી તે પર ટકણખારની ભુકી કે થુલાંનું પાતળું પડ કરીને રાખવું અથવા આટો ને મરીની ભુકી બેળાને જાંટી રાખવી. વાસ આવે તો પાછું સરકા ને પાણી ભેળી ઘાંધને રાંધવું. કાલસાની ભુકી જાંટીને પાણી વડે ઘોવાથી પણ વાસ નીકળી જશે, ખોરીક પાંઉડર વાપરવો.

ગોશ ચડતાં તુરતનું કાપેલું વધુ વખત લેશે, ત્રણથી સાડા ત્રણ કલાક થશે, લાખા વખતનું કાપેલું જલદી ચડે છે. કપડામાં વીંટાળી ચુહલા પાસ મુકવાથી તુરતનું કાપેલું નરમ થશે.

રાંધેલાં ગોશનું વજન ત્રીજા ભાગ જેટલું ઓછું થાય છે, પાંચ રતલ હશે તો રાંધ્યા પછી દોઢ રતલ લગભગ ઓછું થશે.

ગોશ ઘરડું થોડવવા માટે સરકામાં થોડો વખત બોળાને રાખવાથી ગમે તેવું ઘરડું ગોશ ચડશે, ઓલીવ ઓઇલ સાથે લીંબુનો રસ ભેળી લગાડવાથી પણ ગોશ નરમ થશે. ઘરડી મગધીને પણ એ રીતે નરમ કરી શકાય છે.

પાપડખાર Soda Bioarb રાંધતી વખતે ગોશમાં સેડેજ નાખવો અથવા કેડીનાં વાસણનો ટુકડો કે આખી સોપારી, પાંઉનો ટુકડો અથવા તો કાચું પપાંઉ છોલીને તેનો ટુકડો એમાંનું કંઈ નાખવાથી જલદી ચડશે.

ગોશમાં નીમક પહેલેથી નાંખવું નહિ, થોડું ચડવા આવે ને નાંખવાથી તેનો રસ તથા સ્વાદ અંદર સારો રહેશે, તેમજ ચપટ ઢાકણવાલાં વાસણમાં બંધ કરી પકાવેલાં ગોશનો કસ ઊડી જતો નથી. બધો અંદરજ રહી વધુ નરમ ને સ્વાદનું થશે.

કાચું ગોશ આઇસમાં લાંબો વખત સોજું રહે છે, ઝીણાં કપડાંમાં વીંટાળવાથી આઇસમાં તેનો કસ ઓગળી સુકું થતું નથી.

ગોશનો કસ ખુલ્લી ટપેલીઓમાં રાંધવાથી ઘણો ખરો નીકળી જાય છે માટે હાલમાં નીકળેલા ચપટ ઢાંકણ સાથેના રાંધવા માટેના દબ્બાઓ જેને કુકર Cooker કહે છે તે સગડીઓ પર મુકવાથી એકી વખત કેટલીક જાતની વાણીઓ સામગ્રી ત્રણ કલાકને સુમારે રંધાઈ રહેશે.

એવા દબ્બાઓમાંથી ગોશ તરકારી વજેરેની વરાળ ને કસ અંદર રહેવાથી તેનો સ્વાદ વધુ સારો લાગે છે તેમજ એ રંધાતી વખતે ઘડી ઘડી જોવાની મહેનત પણ પડતી નથી.

૨૩૮-ગોશ હુક્કરનું નીમકમાં આથેલું હોય તેને એકન Bacon કહે છે, તેને પાછું તાણું બનાવવા એક આખી રાત દુધ ને પાણી ભેળોને તેમાં ભીંનવી રાખવું.

હુમ Ham હુક્કરનું રાંધેલું ગોશ તાણું રાખવા ઝીણું કાગળમાં વીંટાળી બીજાં આઉત કાગળમાં બાંધવું, લાંબો વખત રાખવું હોય તો એ મૂળજ બરોબર બાંધીને રાખ ભરેલાં વાસણમાં મુકવું.

હુમના સેન્ડવીચીઝ Sandwiches તાજાં રાખવા કપડામાં વીંટાળવાં અથવા રકાખીને એક એક ઉપર ઢાકીને પછી પાણીથી ભીનાં કપડાંમાં તે રકાખીઓ બાંધી રાખવી.

૨૩૯-હુરણનું ગોશ નરમ ને લાલ હોય છે, અને સ્વાદમાં મીઠું લાગે છે, તુરતનું કાપેલું હોય તે પર મરીની ભુકી છાંટી રાખવાથી તે પર માખી બેસશે નહિ.

જીભ સાફ કરવાની રીત.

૨૪૦-જીભ Tongue ને ગરમ પાણીમાં બાફી તે પાણી કાઢી નાંખી પાછું ઉપર ઠંડું પાણી રેડવાથી આખી જીભની ખોલ નીકળી આવ્યાથી રંધતી વખતે સહેલું પડશે.

સુપ બનાવવો તથા બગડેલો ખોરાક સુધારવો.

૨૪૧-સુપ સુરવો કાઠખી જતનો બનાવતી વખતે તપેલીનું ઢાકણ અપટ બંધ કરી વરાળ બહાર નીકળી જતી અટકાવવી એ રીતે તેનો કસ અંદરજ રહેશે. સહેજ કાર્બોનેટ ઓફ સોડા Carbonate of soda નાખવાથી વાસ આવતો નથી.

સુપ મરઘી માછલીનામાં લીંબુનો રસ નીચોવ્યાથી નીતર્યો ને સફેદ થાય છે. ઠંડો પાછો ગરમ કરવા ચુહલા પર મુકવાને બદલે બળબળતાં પાણીમાં સુપનું વાસણ મુકવાથી સ્વાદ સારો રહે છે.

ચીકાશ સુપ પરનો કાઢવા માટે સોજાં કપડાંને પાણીમાં ભીનવી નીચેથી કાઢીને તેમાંથી ગાળવું. એ રીતે ચીકાશ ભીનાં કપડાંને વળગી રહેશે.

સુપ ખારો લાગે તો સહેજ ખાંડ, લીંબુ અથવા ગોળ નાખવો.

સુપ બીજી રીતનો જેને સ્ટોક Stock કહે છે તે બનાવીને ઠંડીમાં રાખેલો રાંધવાના ઉપયોગમાં લેવાય છે. કાઠખી જતનાં વધેલાં ગોશ, ઢાડકાં, ચરખી ને નીમક લેવું, ઘણાં પાણીમાં થોડા કલાકવેર ખુબ ઉકાળી ઉપર શીણ, મેલ આવે તે કાઢવા પછી બધો કસ ઓગળી રહે કે જડાં કપડાં વડે ગાળીને ઠંડો પડે કે પત્થરની બરનીમાં ભરી રાખી અથવા પડે ત્યારે ગોશ તરકારી વિજેરે રાંધતી વખતે તેમાંનો થોડોક

ભેળવાથી સ્વાદ સારો થશે. જ્યારે બીજો બનાવવો હોય ત્યારે જુનો સોજો હોય તો સાથે ભેળી નાખવો.

જાતજાતની તરકારીના ટુકડાને થોડાં મરી સાથે પાણીમાં ઉકાળવાથી તેનો સ્ટોક બનાવી રાખે છે. એ સર્વે ઠંડીના મુલકમાં સારું રહેશે.

પકાવેલી ચીજોમાંથી ખારાશ તથા તીખાશ કાઢવો હોય તો સરકો ને ખાંડ ભેળી નાખવો અથવા જોળ લેવો, કાચો પટેટો નાખવાથી પણ સુધરે છે, લીધું નીચવવાથી અથવા નાલીએરનું દૂધ રેડવાથી પણ તીખાસ કમતી લાગશે.

ધુખરાઇ ગયલું સુધારવા ક્રીઓસોટ Creosote નામની દવાનું એક ટીપુ નાખવું. પાણી ધુખરાયલાં માટે પાણીમાં જુવે.

ઘોરાકી બગડતી અટકાવવા તેની પાસે ચુનો અથવા (ચારકોલ) કાલસો મુકવો, એથી વાસ પણ મારશે નહિ. બીજી રીતે આગલ આપેલી છે.

પ્રકરણ ૨૮.

અનાજ તથા ઘોરાકીની બીજ જણસો વિગેરે ચોખા, દાળ, ઘી, નીમક.

૨૪૨-ચોખા Rice ઘણી જાતના થાય છે. એવી ગણતરી થયેલી છે કે એક પાયલી ભાત (ડાંગર) જમીનમાં વાવવામાં આવે તો તેનો એક ફરો એટલે ૧૬ ગણો પાક પેદા થાય છે. અને એક ફરો ડાંગરના ચોખા કરાવીએ તો લગભગ અરધા ફરાની ઉપર ચોખા નીકળે છે. ફરીથી તેને સાફ કરાવતાં એથી અઢી પાયલી કણકી અને કુંદો નીકળે છે. કુંદાની પણ રોટલી બનાવી કેટલાંકો ખાય છે જે સ્વાદમાં મીઠી તેમજ પુષ્ટીકારક છે.

કોઇ લીબડાનો પાલો ચોખામાં નાંખે છે. સુકાં મરચાં પણ વપરાય છે. ચોખાને એરંડીઆનો હાથ લગાડવાથી તેમાં કીટલાં પડતાં નથી, વળી ચોખા અથવા કોઇ પણ અનાજની ખરણી કે કોઠારમાં લોખંડનો સળીઓ અનાજની વચમાં ખોસી રાખવાથી તેમાં કીટલાં કે બીજાં જંતુઓ પડશે નહીં.

જુના ચોખા રાંધતી વખતે પાણી વધારે ખર્ચે છે. નવા ચોખાને રાંધતાં પાણી ઓછું ખર્ચે છે, વધુ નાખ્યાથી ચોખા ગળીને મરમ થઇ જશે.

૨૪૩-દાળ ધણી જાતની આવે છે, તુવર, મસુર, ચણા, વાલ, મમ, લાંગ, અડદ વિગેરે. તુવરની દાળને બરણીમાં ફરતી પતરાળ ગોઠવીને એરંડીઆનો હાથ લગાડીને રાખવાથી સોજી રહેશે. પણ પકાવતી વખતે ગરમ પાણીથી બે ત્રણ વખત ઘોંટીને વાસ તથા ચીકણ કાઢી નાંખવો.

વાલની દાળને એરંડીઆ સાથે હળદર લઈ હાથ લગાડવો. બીજી કાંઈ પણ જાતની દાળને એરંડીઈ લગાડી શકાતું નથી.

દાળ જીની ચડે નહિ તો પાપડખાર સુમારે એક બે એલચી જેટલો નાંખવો.

દાળ અથવા બીજી કાંઈની રાંધેલી ખોરાકની ચીજો ગરમ સાથે ઠંડી ભેળવાથી સ્વાદ બગડશે.

આટો તથા તેમાં ભેળેલું પારખવું.

૨૪૪-આટા Flour નો સુમાર ચોખા દળવા આપતી વખતે પાયલીએ ભરીને આખા હોય તો તે સવા ઘણો ઉતરશે.

ઘઉં દળવા જેટલા આખા હોય તો તેથી દોઢ ઘણો આટો ઉતરશે. આટાને ચાળણીએ ચાળીને કચરો સાફ કરવો અથવા તે એક ચમચા વડે તેમાંનો આટો લઈ ઉંચે હાથે પાછો બીજાં વાસણમાં નાંખવાથી તેમાંનો કચરો હોય તે પવનથી ઉડી જશે. આટાને હંમેશાં પવન આવજવ થાય તેવાં વાસણમાં રાખવો, ચપટ બાંધ રાખ્યાથી તે બગડી જાય છે.

ભેળેલું પારખવું તૈયાર દેવેલા આટામાં ફેટલીક વાર ચાક અથવા ચુનો અને બીજી ચીજો ભેળેલી હોય છે, તેને શોધી કાઢવા માટે થોડો આટો લઈ તેમાં લીંબુનો રસ અથવા સરકો યા (ગંધક નો તેજબ) Sulphuric acid એમાંની કોઈ પણ ચીજ આટામાં નાંખવાથી ભેળેલું હશે તો ખમીર ચઢવા માંડશે. આટાને બાળવાથી પ્રમાણ કરતાં વધુ રાખ રહે તો જાણવું કે તેમાં ભેળ છે.

ભેળ વગરના આટામાં આપણો હાથ દબાવ્યાથી હાથને કાંઈ વળગશે નહિ, અને હાથની રેખા (લાઇનો) ખુલ્લી દેખાશે પણ ભેળેલું હશે તો આપણા હાથને આટો વળગી જશે. ગોટમીલને સફેદ બનાવવા જવનો આટો ભેળ છે. કાંઈ જાતના આટામાં ભેળેલું એથી ઊલટી રીતે માલમ પડશે. મુથીમાં દાખવાથી ભેળવાલો આટો છુટી જશે, સોજનો ગોળો દબાયલો રહે છે.

થુલું.

૨૪૫-થુલાં Branમાં એક જાતનો પદાર્થ સમાયલો છે જેમાં એવો ગુણ હોય છે કે તેને ઘસ્યાથી બીજી ચીજો પરનો મેલ ઓગાળી તેમાં સારો ફેરફાર કરી શકે છે. જાણવશેને ખાવામાં આવે છે.

કપડાં સાફ કરવાના અને ઘોવાના ઉપયોગમાં છે છે, તેમજ પોલટીસ કરવામાં વપરાય છે.

ઘી, તેલ તથા નીમક, મરી.

૨૪૬-ઘીને હાથ ઉપર ઓળાને તેનો સરો વાસ આવે તો તે સાફ. હલકું વનસ્પતીનું ભેળવાણું પણ આવે છે.

ઘીમાં ભેળ કાષ્ઠખી જાતની ચરખીની હશે તો તે તાવ્યા પછી ઝટ બંધાશે નહિ, સોણું ભેળ વગરનું ઘી જલદીથી બંધાઈ જશે. ઘીને તાવીને કકડો પડે કે ઉતારીને ઠંડુ પડે ને ખરણીમાં ભરવું. મેલ કાપવા માટે જ્યારે ઘીને ગરમ કરે ત્યારે તેમાં આખા ચોખ્ખા આમલી અથવા નીમક નાખ્યાથી અંદરનો મેલ કપાઈ જશે.

ઘીમાંથી માછલી તળવા પછીનો વીસડો સ્વાદ કાઢવા તેમાં પટેટાની થોડી જાલ નાખવાથી સોણું થઈ ખીજ ઉપયોગમાં લેવાશે.

૨૪૭-ચોકખું કોપરેલ પાણીના જેવું નીત્યું હોય છે. પીળા રંગનું હલકું મણાય તેમાં કાઈ પણ જાતનો ખોરો વાસ આવે તો તે ખગડેલું જાણવું. ઘણું ચોખ્ખું કાઢેલું રાંધવામાં પણ વપરાય છે.

સન ફૂલાવરનું તેલ ખીમાંથી કાઢેલું ધરધતુ ઉપયોગમાં ઓલીવ ઓઇલ ને બદામનાં તેલ માફક વપરાય છે.

તેલને લાંબો વખત રહેતાં ખોરું થઈ જતું અટકાવવા માટે તેમાં ધરનાં બે ત્રણ ટીપાં નાંખવાં.

ખગડેલું કોપરેલ વાસણમાં કાઢી તેમાં નીમક નાંખી એક દિવસ તડકામાં મુકવાથી તેમાંનો મેલ નીમક સાથે નીચે ખેસી જશે એટલે ઉપરનું નીત્યું કાઢી લેવું. તેલને સુહલાપર ગરમ કરતી વખતે ઉભરાઈ જતું અટકાવવા નીમક, જોળ અથવા આમલી નાંખવી.

કાષ્ઠખી જાતનાં તેલનો વાસ વાસણમાંથી કાઢવા બામની મટોડી ભરીને થોડા કલાક રાખ્યા પછી ઉજાળવાં.

બદામનું તેલ કાષ્ઠખી વખત ગરમ કરવું નહિ.

તેલ પાણી સાથે ભેળાયલું હંમેશાં ઉપર તર્યા કરશે. તેને છુટું પાડવાં લાંબો રેનો કાકડો કરી એક છેડો તેમાં ઓળા ખીજે છેડો ખીજાં વાસણમાં મુક્યાથી તેલ ઘણું હશે તો તેમાં ઉતરી જશે.

કેરોસીન તેલ દવા દારૂ તથા ઘણાક ધરધતુ ઉપયોગમાં લેવાય છે, લગભગ પચાસ જાત જાતના તેલો જુદી જુદી જાતની ખોરાકની ચીજો, અનાજ ફલ, ફુલ, માછલી, વસાણા, તંબાકુ, મીણ, ખનીજ પદાર્થો વિગેરેમાંથી તરેહવાર રીતે બનેલાં આવે છે, જે દરેક રીતે ઉપયોગી છે.

૨૪૮-નીમક Salt સર્વે ખોરાકની ચીજોમાં સહીથી ઘણું ઉપયોગી, ધરધતુ ખોરાકો તેમજ દવાદારમાં તથા કપડાં સર સામાન વિગેરેના ડાઘો કાઢવા વપરાય છે.

ગાંગડા વળી પસરી જતું અટકાવવા અંદર તળીઆમાં થોડા ચોખા ભેળવાથી તેમ થશે નહિ.

નીમકદાણીમાં વરસાદના દિવસમાં પસરતું અટકાવવા એક ચમટી આરાઈટ ભેળીને રાખવું.

કાણું નીમક સાફ કર્યા વગરતું સફેદ કરતાં વધુ ખાઈ હોય.

કાળાં નીમકમાંથી સોજું સફેદ બનાવવા માટે એક શેર નીમકમાં દોઢ શેર પાણી નાંખી આખી રાત રાખી પીગળી જાય ને ઉપરતું નીતર્યું પાણી કાઢી લેવું, અને પછી તેને લોઢાંનાં વાસણમાં ચુહલા ઉપર ગરમ કર્યાથી પાણી ઉડી જશે અને નીચે તળીઆમાં સફેદ નીમક રહેશે. વૈદકની પરચુરણ બાબતમાં છે.

લાલ નીમક ખડકમાંથી ખોદેલું પણ ઉપયોગી છે.

નીમક બાળવાથી ખરાબ વાસ ગતીચી પણ દુર થાય છે, તેમજ કાલસાનો અંગાર બરોબર બળે નહિ તો થોડું તેપર નાંખવું.

૨૪૯-કાળાં મરી Pepper ની ભુકીમાં ઘણીક ચીજો ભેળેલી હોય છે. રેતી, મટોડી, લાકડાંની ભુકી, અલસીનો કે ચોખાનો આટો અને બીજી વસ્તુઓ શોધી કાઢવા માટે માઇક્રોસ્કોપ Microscope થી જોવું. બનતાં સુધી વાપરવા માટે આખાં મરી લઇ દળાવવા.

સફેદ મરી કાળાં મરીમાંથીજ બને છે. ખખળતાં પાણીમાં કાળાં મરીને થોડો વખત ઓળી રાખીને પછી હાથમાં લઇને ઓળવાથી ઉપરની છાલ નીકળી જઇને સફેદ મરી થશે, જેનો તીખાસ પણ કાળાં મરી કરતાં ઓછો રહેશે.

આમલી, સરકો, રાઇ, નાળીએર.

૨૫૦-આમલી Tamarind ને લાંબો વખત રાખવા માટે ચીચોડા તથા વાખ કાઢી તેમાં નીમક ને હળદર ભેળી તેના ગોળા વાળી બરણીમાં ભરી રાખવી. લાંબો વખત પછી તેનો રંગ કાળો થાય છે તેથી બગડેલી નહિ સમજવી.

સરકો Vinegar શેરડી, તાડી, અને સાઈડર તથા વાઇન દારૂમાંથી પણ બને છે, બીજી રીતે વરસાદનું ગરમ પાણી, ગોળ તથા ખમીર ભેળ્યાથી પણ બનશે. સરકો ઉતરી ગયો હોય તો તેને તડકાંમાં મૂકવાથી તે સુધરશે, એક રકાખીમાં રેડી ભટ્ટી યા ખળખળતાં પાણીના વાસણ પર મુકી ગરમ થતાં તે દારૂઓમાંનો બનેલો હશે તો તેને મળતો વાસ નીકળવા માંડશે, હલકી બનાવટના સરકાનો વાસ બળેલી ખાંડને મળતો આવે છે.

સરકો ગદલો થયેલો દેખાય તો એક ગ્યાલનમાં એક ચમચો મીઠું દુધ ભેળી એક દિવસ રહેવા દીધાથી સરકામાંનો કચરો જળાં વિગેરે નીચે ઠરી જશે, પછી નીતર્યો સરકો હલાવ્યા વગર ગાળી લેવો.

સરકો જલ્લદ બનાવવા ચુલ્લે મુકીને એ ભાગ બળી એક ભાગ રહે ત્યાર પછી તડકે મુકવો. થોડીક ખાંડ નાંખવાથી પણ જલ્લદ થાય છે. એ જલ્લદ સરકાને બીજા સાધારણ સરકામાં થોડો નાંખીએ તો તે પણ જલ્લદ બનશે.

સરકામાં ભેળ પાણી, એસેટીક એસીડ, અથવા ગંધકનો તેજબી કોષ્ટ વખત હોય છે.

સરકો કોષ્ટ જાતનું તેલ ફેરોસીન વિજેરેનો વાસ તથા ડાઘો કાઢવા ઉપયોગી તેમજ નીમક સાથે ભેળીને રાંધવાના વાસણનો કાટ કાઢવા વપરાય છે. સોજા સરકામાંથી ટોષલેટ વીનીગર બને છે.

અચાર ચટણી Pickles લાંબો વખત રાખવાં હોય તો બધે પેટીમાં બરણીઓ મુકવી. બી તને અડકાવીને બરણી મુકવાથી અથવા સરદી કે તાપે લાગવાથી જલદી બગડી જશે. ખપ જોગાં વાપરવા કાઢવાં, અંદર મચ્છર કે મગતરાં પડવાથી ડુગાઇને બગડી જાય છે.

પાણીના અચારમાં ફટકડી નાંખવાથી કંકણ થઇ લાંબો વખત રહેશે.

અચાર, ચટણી કે કોષ્ટ પણ ખટાશવાળી ચીજ કોષ્ટબી જાતની ધાતુના વાસણમાં લાંબો વખત સુધી રાખવાથી કટાણું મારી લીલું થઇ જશે. બનતાં સુધી કાચના કે લાકડાંના ચમચા વાપરવા.

સોસ Sauce ટામોટાં તથા કોષ્ટબી જાતના તૈયાર બનાવેલામાં રંગ આપવા માટે કેટલીક વખત એસીડ સેલીસીલીક ભેળે છે.

૨૫૧-૨૫૪ Mustard આખી છુંદેલી વધુ જલ્લદ હોય, તૈયાર છુંદેલીમાં આટો હળદર વિજેરેના ભેળ હોય છે તેમાં સહેજ એમોનીઆ પાણી સાથે મેળવ્યાથી તેનો રંગ પીળો થશે અને ભેળ વગરનીનો રંગ ઘેરો બુરો જવો દીશે છે. એમાંથી તેલ દવા માટે બને છે.

૨૫૫ ચઢાવવા માટે ગરમ પાણીને ઠંડું પાડીને વાપરવું. સરકામાં ચઢાવી તેમાં સહેજ ખાંડ નાંખવાથી ખાવામાં સારી લાગે છે, અને જલ્લદ પણ રહેશે.

પ્લસ્ટર માટે ૨૫૬ ચઢાવવાની રીત વૈદક નુસખાઓમાં આપેલી છે.

રાઈના સફેદ દાણામાં સાધારણ તીખાસ હોય છે. કાળા વધુ તીખા ને જલ્લદ લાગે છે, તેમજ એનો જલ્લદ વાસ હોવાથી બીજો કોષ્ટબી જાતનો વાસ એ વડે નીકળે છે.

૨૫૭-નાળીએર Coconut ઝાડ ઉપરથી તોડેલાં છાલ સાથે રાખવાથી લાંબો વખત સુધી રહેશે.

નાળીએરને કાછલીમાંથી આખું કાઢવું હોય તો લાંગીને થોડો વખત લકડીમાં સહેજ ગરમ કર્યાથી જલદી નીકળશે. નાળીએરની કાછલીઓ બાળવામાં વપરાશે.

નાળીએર તોડેલું અધું બીજ દિવસ માટે સોજું રાખવા નીમકમાં દાખી રાખવું, પણ સહેજ ખાઈ લાગશે.

ખમણેલું નાળીએર લાંબો વખત રહેતાં સુકું થઈ ગયેલું દુધ થોડું રેડવાથી નરમ ને તાજું જેવું થાય છે.

પ્રકરણ ૨૯.

તરકારી સુકી તથા લીલી વિષે.

૨૫૩-પટેટા Potato પાંચરેલા છુટા રાખવાથી તે લાંબો વખત સારા રહેશે. તેપર કળી ચુનો છાંટવો, રેતી યા મટોડીના પડમાં છુટા છુટા મુકવા. પટેટાને એક ટોપલીમાં અથવા કરંડયામાં ભરી ખળ-ખળતાં પાણીમાં એક બે મિનિટ બોળી રાખી કાઢી લેવા, પછી તેને ખુલ્લી હવામાં છુટા નાંખી સુકાય ત્યાં સુધી રાખવા. એ રીતે પણ લાંબો વખત સુધી રહેશે.

પટેટાને ખાફવા આગમચ છોડવા નહિ. જાલ સાથે ખાફેલા વધારે સ્વાદદાર લાગે છે, જાલની નજદીકના ખાર જળવાઈ રહેવાથી.

પટેટાની ઝીણી સળી કાપવા ગોળ વેફર કાપ્યા પછી થોડાં સરખાં એક એક પર ગોઠવીને પાછી ગભી કાપવી.

ભુંજેલો પટેટા ખાફેલા યા તળેલા કરતાં જરવવામાં વધારે હલકો છે. ભુંજેલામાંથી એક જાતનો ગુંદર બને છે. પટેટાને પકાવતાં અર્ધા કલાક સુમારે થશે, નવો પટેટા ઘણો જલદી નરમ થઈ અટવાઈ જશે. સુકી તથા લીલી તરકારીના તત્વો વિષે આપેલું છે.

કાચો પટેટા કાપીને ઘસવાથી લોખંડનો કાટ નીકળશે.

નવા પટેટાની જાલ પાતળી હોય છે તે છોલવાને બદલે બીનાં જાડાં કપડાએ ઘસવાથી નીકળશે, કપડું ઘડી ઘડી બીંનવવું. પટેટાની જાલનો ભુકો સરકાના ડાઘો સીસીમાંથી કાઢવા વપરાય છે, તેમજ કપડાં ઘેવા માટે પણ તેનો ઉપયોગ થાય છે.

તરકારી રાખવાની જગ્યા થોડે વખતે પાણીમાં ખલીચીંગ પાઉ-ડર નાખી ઘેવાથી સ્વચ્છ થઈ તેમાં કાઈબી જાતનાં જીવ જંતુઓનો તથા ખરાબ હવાનો નાશ થશે.

સુકી તરકારી પકાવતી વખતે હંમેશાં ઢાંકવી, લીલી ખુલ્લી રાખવી.

૨૫૪-કાંદા Onion ખાવા માટે તુરત કાપી મુકવા, આગ-મચથી કાપીને રાખેલા સારા નહિ, કારણકે કાંદો હંમેશાં ખરાબ હવા ચુશી લે છે.

કાંદા કાપવાની રીતો ઇરીની ઉપલી ટોચ પર પટેટો અથવા પાઉનો ટુકડો ખોશવો; મોઢામાં સોયનો કાણાવાલો ભાગ પકડીને; રાખવી, કારણ કે લોઢું કાંદાની તીખી ઝેણુ ખેંચી લેશે; પાણીમાં હાથ કુખાડીને કાપવાથી પણ તેની ઝેણુ લાગશે નહિ. કાપ્યા પછી ઇરીને પણ સોજન પાણીમાં તુરત ઘોળવાથી કાંદાનો વાસ નીકળી જશે.

હાથમાં કાંદાનો વાસ નહિ રહે તે સારૂ કાપતી વખતે દીચકું તથા નીચેનો ભાગ પહેલાં કાપીને વચમાં કાંટો ખોશી રાખવાથી ફરતી છાલ સહેલાઈથી નીકળશે.

રસ નીચવી કાઢવા છુંદીને જડાં કપડાંમાં નાખી દાખવો, અથવા લીંબુનો રસ કાઢવાનો સંચો વાપરવો.

કાંદામાંથી ગુંદર જેવો ચીકણદાર રસ કાગળ વળગાડવા માટે વપરાશે, બાકી કાઢીને દાખવાથી તે રસ નીકળે છે.

લોખડનો કાટ કાઢવા કાંદો કાપીને છાલ સાથે ઘસવો.

કાદો આપો નહિ ખપ હોય તો અર્ધો કાપી છાલ સાથે રાખી બીજી છાલ તેપર ઢાંકી રાખવાથી ખગડતો નથી.

કાંદાનો વાસ તથા તીખાસ કાઢવા પાપડખારનાં પાણીમાં છોલીને આખાજ બીણવી રાખી એ ત્રણ કલાકે વાપરવા.

વાસ હાથમાંથી કાઢવા સેલેરીના પાંદડાં અથવા દાંડી ચોળવી, બીજો કાષ્ટખી જતનો હાથમાંથી વાસ કાઢવા માટે વૈદકમાંથી મળશે, તેમજ મોઢામાં તેના વાસ માટે આપેલું છે.

રપપ-આદુ Ginger ને લાંબો વખત રાખવા સારું લાકડાંના દાખડામાં મટોડી નાખી તેમાં દબાવી રાખવું.

લીલું તથા સુકવેલું આદુ દવાના વપરાસમાં આવે છે; એનો અર્ક પણ નીકળે છે.

ગ્રાશને ચેડવવા સારૂ પણ આદુ ભેળ્યોથી નરમ થશે.

લશણ Garlic ખોરાકી તેમજ દવાના વપરાસમાં આવે છે. હવા ખગડેલી હોય ત્યાં લશણને છોલી તેની કળીઓ દોરામાં પરોવી ટાંગી રાખવાથી ખરાબ હવા ચુશી લેશે.

રપદ-ગાજર Carrot લાંબો વખત રાખવાં હોય તો લાલ મટોડી અથવા રેતી ભરેલા દાખડામાં બંધ કરવાં, છોલવા સારૂ પટેટાની રીત મુજબ બીનાયલાં કપડાંએ ઘસવાં. એ તાકાટ આપનારાં છે.

બીટરૂટ ખાવા માટે બાફવા દોઢથી એ કલાક થશે. ગરમ હોય તેજ વખતે કપડાંમાં પકડીને બીજે હાથે છાલ કાઢવાથી સ્વાદમાં સારા લાગે છે, ઠંડાં પડે ને છોલવાં નહિ.

ભુરાં કેાહળાં જે મુરંબા માટે વપરાય છે તે વજનમાં હલકાં હોય તે પાકટ જાણી લેવાં ને છાલ પણ સફેદ હશે, કુમળાંની છાલ લીલી દીશે છે ને પાણીનો ભાગ હોવાથી વજનમાંથી ભારી રહેશે.

૨૫૭-લીલી તરકારી ઠંડકવાલી જમ્યા અથવા પથરની જમીનપર પાથરી ભીનું કપડું ઢાકી રાખવાથી સોજી રહેશે.

લીલી તરકારી છોલીને પાણીમાં રાખવાથી કાળી પડતી નથી.

કેઠમરી તાજી રાખવા ઝુડો બાંધી ખીલાપર ટાંગવાથી ભીંતની ઠંડક લાગી સુકાશે નહિ, જોઈએ તો પાણીમાં નીચેની ડાળીઓ મુકી તેપર ભીનું કપડું ઢાંકવું.

સલેરીને મુકી રેતીમાં દાટી રાખવાથી તાજી રહેશે.

કેળીને રાખવા માટે બહારનાં પાંદડાં થોડાં કાઢી લઈ દાખડામાં દાંડીવાલો ભાગ ઉપર રાખી ફરતાં પાંદડાં ખોશી ઢાંકણું ઢાંકવું.

દાધી કુમળામાં નખ ભોકાશે, પાકટમાં નખ લાગતું નથી.

લીડા અણી પરથી ભાગે તે કુમળા જાણવા, જડાં ખીવાળા એ રીતે ભાંગશે નહિ.

સલગમ નોલકોલમાં અંદર છરી ભોકાય તે કુમળાં જાણવાં, જમીનમાં દાટી રાખવાથી સોજાં રહે છે.

લીલી તરકારી સુકાયલી તાજી કરવા પાણીમાં લીંબુનો રસ અથવા પાપડખાર ભેળવો એ ચમચીને સુમારે, તે તેમાં એ ત્રણ કલાક રાખવી. સુરજનો લાપ લાગવા આગમચ આડ પરથી ઊતારવી.

લીલી તરકારી કાચી ખાવી હોય, ટાંમોટાં સેવેડ યા ખીજી કાષ્ટ પણ હમેશાં બરોબર ઘોષ સાફ કરવી, તેપરનો કચરો, જ તુઓ વિગેરે કાઢવા તોપલીમાં મુકી પાણીના નળ નીચે ફેરવી ફેરવીને ધોવી, જોઈએ તો સાથે થોડો ટંકણખાર લેવો.

કડવાસ તરકારીમાંથી કાઢવા પહેલાં નીમકનાં પાણીમાં ખાશી તે પાણી કાઢી નાખી ખીજું ગરમ પાણી રેડવું. રાંધવા આગમચ નીમકનાં પાણીમાં બોળવાથી સવાદ સારો થશે.

મરચાં Chilli નો તીખાસ કાઢવા પાપડખારનાં પાણીમાં ભીનવવાં. મરચાં દવાના વપરાશમાં પણ આવે છે.

મરચાંની ભુકીમાં ભેળ હીંગજોક, કાચીનીઅલ, ઇંટની ભુકી; લાલ લાકડાનો વહેર વગેરે કાષ્ટ વખત ભેળેલું હશે તો મેગનીફાઈંગ કાચ વડે તપાસતાં માલમ પડશે.

વટાણા Green Peas લીલા રાખવા જાલ છોલીને નીમક નાખી પાંચ મિનિટ ચુહલાપર ખાશી ચાળણીમાં પાણી ગાળીને સુકાય કે કપડાં વડે તુછી અથવા ભટ્ટીમાં સેહેજ સુકવીને પછી ચપટ ઢાંકણાની સીસી યા દાખડામાં બધ કરવા. પાછા ખાવાની વખતે કકડતાં પાણીનાં વાસણમાં મુકી ચુહલે જોસ પાડીને પછી ઉમેડવો.

ટાંમોટાં કાચાં તોડીને દાખડામાં બધ કીધાથી પાકશે, બહાર ગામ મોકલવા તેમાં ભુસું વહેર અથવા બુચની ભુકી ભરવી. છોલવા ગરમ પાણી તે પર રેડવાથી જાલ છોલાશે.

લીલી તરકારી સુકાયલી નીમકનાં પાણીમાં એ કલાક ભીનવવી.

ભાજીપાલો અથવા કોઇખી જાતની તરકારી સુકવીને દવાના વપરાસમાં લેવાની હોય તેને જુડી બાંધી ઉધી ટાંગી સુકાય ને પછી કાગળની કાથળીઓમાં બાંધ કરી રાખી અપ પડે ત્યારે વાપરવી.

એસ્પેરેગસ Asparagus દરીઆમાં ઉગતો વેલાતી છોડવો દીનના પેક દાખડામાં મળે છે, જે ખોલીને ખાવા આગમ્ય આદ્રસ પર સુકવાથી સારાં લાગશે.

રપટ-તરકારી દીનમાંની પેક કીધેલી બગડેલી પારખવી. વટાણા, એસ્પેરેગસ તથા બીજી તરકારી ઉખેડવા પછી તે બગડેલી હશે તો દબમાં છરી ખોસવાથી લીલી થશે. સોજી હશે તો છરી ખરાબ થતી નથી, તેમજ ખાધામાં પણ ખાટી લાગે તે બગડેલી જાણવી. તરકારી કુટ વિગેરે લાંબો વખત રાખવાની રીતો ઘણીખરી કંડીનાં મુલકોમાં વધુ ઉપયોગી થઇ પડે છે. ગરમીનાં દેશોમાં એ રીતે બરોબર રહેતી નથી.

તરકારી બાફવાની રીતો.

રપટ-બાફતી વખતે વાસ નીકળતો અટકાવવા કોઇખી તરકારીમાં પાણી સાથે એક ગાંમઠી કાલસાનો ટુકડો અથવા તો પાંજિનો ટુકડો કપડાની પોટલીમાં બાંધીને નાખ્યાથી તે વાસ ચુશી લઈ બહાર આવશે નહીં. બાફ્યા પછી ઠંડુ પડે ને પાણી કાઢવું.

કોખી Cabbage અધી^૧ બાફ્યા પછી પાણી કાઢી નાંખી બીજું પાણી નાંખ્યાથી સારી થશે, તેમાનો તેલનો ભાગ પણ નીકળી જશે.

વટાણા તથા ફ્રેન્ચ બીન્સ બાફતી વખતે જોસ પાણી થાય ને તેમાં નાખવા સાથે થોડુંક નીમક ભેળવું. સહેજ ખાંડ નાખવાથી વટાણા વધુ સ્વાદિષ્ટ બનશે.

તરકારી જાડી ઘરડીને નરમ કરવા બાફતી વખતે એક ચમટી સોડા ખાર નાંખવો.

જમીનની અંદર થતી તરકારીને પાણીમાં બાફ્યા પછી નીમક નાંખવું, બહાર ઝાડ પર ઉગતી તરકારી માટે પાણી સાથ પહેલાંથી નીમક ભેળવું, અથવા ખાંડ સહેજ નાંખીને થોડો વખત ભીનવી રાખ્યા પછી બાફ્યાથી તેનો રંગ પણ લીલો રહે છે.

તરકારી બાફેલી છોલવા માટે ઊંડાં પાણીના વાસણમાં તારની જાલી કે ચારણીમાં મુકીને બાફ્યા પછી કાઢી લઈને છોલવાથી હાથ દાઝતા નથી.

કેટલીક જાતની ઍસીડો જેવી કે સાઇત્રાક, ટાટ્‌રીક, ઑકઝેલીક, ઍસેટીક, વિગેરે તરકારી તેમજ ઝાડનાં છોડોમાંથી બને છે.

ફુટ જાતજાતની વિષે.

૨૬૦-ફેરી Mango ને પાકવવા સુકું ધાસ યા પેડો વાપરવો, સરખી ઉભી ઉપર ડીચકાં આવે તેમ મુકવી, એમાં કાદો મુકવાથી જલદી પાકશે, થોડીક એલચી છુટી છુટી તેમાં નાંખવાથી ફેરીની છાલ પીળો રંગ પકડશે, બધ જગ્યામાં રાખવી.

કેળાં Banana પણ ધાસમાં પાકશે. કાચી ઉતારેલી લુભો હોય તો તેના કાતરા છુટા પાડી બંધ વાસણમાં ઢાંકી રાખવા, તે ઉપર કળી ચુનો પાતળો છાંટવો, તેથી છાલ પીળો રંગ પકડીને જલદી પાકશે; જોઈએ તો ચોખામાં મુકવી.

ચીકુ ભાત યા ચોખામાં પાકવવાં.

પપાંઉ પણ ઉપલી કોઈખી ચીજોમાં પાકવવા સારૂ મુકવાં. પપાંઉ કાચું નાંખવાથી ગોશ યા મરઘી પકાવતી વખતે કદાચ હોય તે ચડે છે.

૨૬૧-ફુટના ઠળીઆ કાઢવા ચેરીઝ, આલુ, ખજૂર વિગેરેના સોજો બાલમાં ખોસવાનો સુધઓ Hairpin લઈ તેનો ઉપયોગ ગોળ ભાગ ફુટના ડીચાં આગળ અંદર પહોંચા દાખવો, પછી પેટા હાથ-માના અણીવાળા છેડા દાખ્યાથી આખો સુધઓ અંદર પેવશ થઈ ફુટની ચામડી ચીરાઈને ઠળીઓ પોતીકી મેળે બહાર નીકળી આવશે, નીચલી રીતે પણ નીકળશે.

સુકી દ્રાક્ષના ઠળીઆ કાઢવા અધવચમાંથી ચીરવી અથવા કાપવાથી નીકળે છે, તેમ કરતાં દ્રાક્ષ હાથને વળગ્યા કરે તે સારૂ હાથ કે છરીને સહેજ માખણુ લગાડવું યાતો હાથને પાણીમાં અવાર-નવાર ભીનવ્યાથી સમારતી વખતે વળગશે નહિ. આટામાં ભેળીને પછી હાથમાં લઈ દીંચકાં કાઢવાં સહેલાં પડે છે, દ્રાક્ષને સહેજ ગરમ કીધાથી પણ ઠળીઆ જલદી નીકળશે.

ફુટને લાંબા દિવસ રાખવી તથા સુકવવી.

૨૬૨-ફુટ Preserve કરવા ઝેન્ડી અથવા સોજા સ્પીરીટમાં દુબાડીને ખાટલી ચપટ બંધ રાખવી. આઘસમાં રાખેલી પણ બગડતી નથી.

દ્રાક્ષ, ચેરીઝ Grapes, Cherries વિગેરે ઝેન્ડી કે સ્પીરીટમાં ખાંડ ભેળી ચપટ ઘુચ લગાડી હવા ગિજસ નહિં લાગે તેમ ઠંડકવાલી

જગ્યા અથવા ભોંયરાંમાં મુકવી; જોઈએ તો પહેલાં ફટકડીનાં પાણીમાં ઘોળવાથી કઠણ થાય ને ઉપલી રીતે પ્રીઝર્વ કરવી એક ખાટલી ટ્રેન્ડીમાં ચાર ઐસને સુમારે ખાંડ લેવી. દાખડામાં ચેક કરવા લાકડાંનો વહેર કે ભુચનો ભુકો લેવો.

પીચને Peaches રાખવા નુછી સાફ કરીને વાસણમાં ગોઠવી તે પર થોડી ખાંડ છાંટીને ટ્રેન્ડી કુખે તેટલો રેડી ખાંડ પીગળવા પછી ચુહલા પર ટ્રેન્ડી કુકો થાય ને ઊતારી ઠંડાં પડે ને બરણીમાં ભરવાં.

ગ્લીસરીનમાં કુટ પ્રીઝર્વ કરી શકાય છે, ખાવા આગમચ ઘોવી. ખાંડના શીરામાં પણ રહે છે. ખટાશવાલી કુટ માટે ખાંડ વધુ લેવી. શીરા સાથે ભેળી પહોળા પાણીના વાસણમાં સીસી પર કપકું ઢાંકી જોશ પાડવા ચુહલે દસ મિનિટ રાખવી.

સપરચનને Apple ઝીણા કાગળમાં વીંટાળવાં કે સુકું ઘાસ વાપરવું; લાકડાંના વહેરમાં છુટા પાંથરીને પછી દાખડામાં ચેક કરી કુકવાલી જગ્યામાં મુકવાં. વજનમાં ભારી સારાં કહેવાય.

પાતળી છાલ છોલવા સાફ ખળખળતાં પાણીમાં એક બે મિનિટ તારતી ચારણીમાં મુકી ઘોળી કાઢવા, એ રીતે પીચ, પ્લમ્બની છાલ નીકળશે. છોલેલી કુટ રાખતાં કાળી થશે, પાણીમાં મુકવી.

કેરી કાચીને દીચકાં ઉપર મીણુ દાખીને ગુંદરતું પાતળું પાણી લગાડવાથી બગડતી નથી.

પાકી કેરીને સાકરના શીરામાં અથવા મધમાં પણ દુખાડીને કાષ્ટક રાખે છે, પણ લાંબો વખત રહેશે નહિ.

તડબુચ Water Melon (કલીંગર) લાલ રંગનું સાફ કહેવાય પણ સફેદ રંગનું હોય તો તે પર લીંબુનો રસ નીચવ્યાથી લાલ થશે.

કુટની છાલો સંત્રા, મોસંબી, ઓરંજ વિગેરેની મીઠાઈ, કેક, પુડીંગ, અચાર, ચટણી, મુરંબામાં નાંખવામાં વપરાય છે, તેમજ દારૂમાં નાંખવાથી તેનો કસ ઓગળી સ્વાદ આપશે, સુકી ચાહના દાખડામાં મુકવાથી તેનો સોહોરમ આવશે. જોઈએ તો સાકરના શીરામાં ભેળી સુકવીને પણ રખાશે. કાષ્ટખી જતની કુટ ઠંડીના મુલકામાં લાંબો વખત રહી શકે છે. કેટલીક કુટ છોલી ટુકડા કરીને તે પર ખાંડ છાંટી આઇસમાં ઠંડી કરવાથી સ્વાદીષ્ટ લાગશે. ખાંડના શીરા સાથે ચુહલે ગરમ કરી રદુ Stew ની માફક પણ બનાવે છે.

કુટ પ્રીઝર્વ કીધેલી હવા નહિ જાય તેમ બંધ કરવા સોજાં સફેદ કાગળને સીસી યા બરણીનાં માપથી સહેજ મોટા કાપી તે પર ટ્રેન્ડી અથવા ઇંડાની સફેદી લગાડવી; જોઈએ તો ઝીણું સફેદ કાગળને દુધ કે ગુંદરનાં પાણીમાં ઘોળીને મુકવા પછી ઢાંકણું ચપટ ઢાંકવું.

કુટ પ્રીઝર્વ કરેલીની સીસી ઘોષ્ટને સુકા કરી ભરવા માટે વાપરવી, બીનાશ રહેવાથી બગડી જશે. હવાયલી લાગે તો તેમાં મેચીસ સળગાવીને ધરવાથી ફારડી થશે.

લીંબુ Lime તથા **ઓરંજ** ખાધામાં ગુણુવાલાં છે. ખોરાકી જેવી કે ગોશ, મરઘી, માછલી, તરકારી, વિગેરેમાં નાંખવાથી બગડેલી સુધરે છે તેમજ તેની છાલ પણ ઉપયોગની છે.

લીંબુ અથવા ઓરંજને પેક કરવા ઝીણા કાગળમાં વીંટાળી બાકસમાં ગોઠવી બંધ કરવાં. સુકા રેતીનાં પડમાં મુકવાં.

લાંબા દિવસ રાખવા પાણીમાં દુબાડીને ચપટ બંધ કરી પાણી ઘડી ઘડી બદલવું. ઊંચમાં પણ સોજાં રહે છે. સુકાઈ ગયલાંને ઊંચમાં બોળવાથી તાજાં થશે. ટમ્બલર નીચે ઢાંકી રાખવાં.

કાપેલું લીંબુ સુકાઈ નહિ જાય માટે પાણીમાં સહેજ નીમક ભેળા તેમાં બોળી રાખવાં.

છોલેલી કુટ પાણીમાં રાખતાં કાળા નહિ પડે માટે લીંબુનો રસ થોડો સાથે નાખવો, રૂપાની છરી વડે છોલેલી કાળા પડતી નથી.

લીંબુમાંથી રસ કાઢવો આખાંને ટેબલ ઉપર મુકી હથેલી વડે ભાર મુકી ઘોરવાથી નરમ થાયને એક બાજુ કાણું પાડી દાખીને નીચવવું. કાપવા આગમચ સુહલે પાણી સાથ ગરમ કરી નીચવ્યાથી પણ વધુ રસ તેમાંથી નીકળશે.

રસ કાઢીને કપડાંએ ગાળી ચપટ બુચની સીસીમાં ભરી રાખી ખપ પડે ત્યારે વાપરવો. લીંબુ ખાવાની જેને અગત હોય તે જ્યાં નહિ મળી શકે તે વખતે કામ આવશે.

લીંબુનો રસ પાણી સાથ પીવાથી ફાયદો કરે છે. એમાંથી સાઇ-ત્રીસ એસીડ Citric Acid બનાવે છે.

લીંબુ, દ્રાક્ષ, મોસખીનો રસ કાઢવા કપડાંમાં મુકી દાખીને નીચવવું, તેમજ કાચનું વાસણ Lemon squeezer આવે છે.

લીંબુની છાલ નરમ ને લીલી હોય તો રસ કાઢવા પછી બારીક ટુકડા કરી ખાવાના સાથ લીધાથી સારી લાગશે.

એની છાલના ચીકાશદાર રસમાં પણ સ્વાદ હોય છે. જ્યક્ષ્ણ ખમણીપર અથવા છરી વડે ઓખવી ખોરાકીમાં વાપરવી: મીઠાઇમાં વાપરવા માટે ખડી સાકર અથવા લોફ શુગરના ટુકડા તે છાલ પર ધસવાથી તે પર તેનો રસ ઓગળીને પછી તે સાકરને મીઠાઇમાં નાંખવાથી સારો લીંબુનો સ્વાદ આવશે.

લીંબુ ઘણી જાતનાં આવે છે અને ઓરંજની જાતના લંબાયા ઘાટનામાં બી પણ આવતાં નથી.

કાષ્ઠી જાતની કુટ લાંબો વખત રાખવા માટે એકદમ પાકેલી કે નરમ થઇ સહેલી લેવી નહિ.

૨૬૩-કુટ સુકવવા રાતે રાંધવાની લઠ્ઠીનું કામ ખલાસ થાય ને પછી ભુંજવા સુકવાની જગ્યા પર કુટ પાંથરી ને આખી રાત ઉંઘાડી રહેવા દેવી, બારણું બંધ કરવું નહિ, એ મુજબ એ ત્રણ દિવસ રાતે સુકવી. ઘણી ગરમ ચાલુ સળગેલી લઠ્ઠીમાં સુકવવી નહિ બગડી જશે. સુકાવા આવે ને છરીએ કાપ્યાથી નરમ પાણી જેવી લાગે તો વધુ સુકવવી, નહિ તો લાંબા દિવસ રહેતાં ડુગાઇને બગડી જશે. ઘણી સુકાયેલીને લઠ્ઠીમાં થોડીક મિનિટ વાપરવા આગમચ સુક્યાથી નરમ થશે.

ઝીણી કુટ મોટી કરતાં જલદી સુકાશે. બરણી અથવા દાબડામાં ભરી સુકી જગાપર રાખવી, અવાર નવાર હીલવી તળે ઉપર કરવી.

પીચ ને વિલાયતી પેર સુકવવા ખજખજતાં પાણીમાં આગળ તરકારીમાં આપ્યા મુજબ એક એ મિનિટ સુકીને કાઢી લીધાથી તેની હાલ સહેલાઈથી છોલાશે, પછી તેના ચાર ટુકડા કરી તડકાંમાં અથવા લઠ્ઠીમાં ઉપલી રીતે સુકવવાં.

રાસ્પખેરી, કાળાંખેરી, ચેરીઝ વિગેરે સુકવતી વખતે ભાગેલાં કે છુંદાયલાં લેવાં નહિ. એ કુટ તડકાંમાં વધુ સારી રીતે સુકાશે.

અંજીર Fig પાકાં તોડીને તડકે સુકવવાં, હાથે ખેંચીને લાંબા કીધાથી સારી રીતે સુકાઈ જશે.

સપરચનને ગરમ પાણીમાં બાપી નરમ થાય ને કાઢી લઈ લઠ્ઠીમાં ઉપલી રીતે ભુંજવાં. ભુરો રંગ થયા પછી લઠ્ઠી ડાહી પડે ને કાઢી લઈ એક હાથની હથેલી વચ્ચે દાબી ચપટાં કરવા. એ મુજબ લાંબો વખત રહેશે, સુકવેલાં પાછાં નરમ કરવા થોડા કલાક ગરમ પાણીમાં બોળા રાખવાં.

દ્રાક્ષ ઘણી સુકી હોય તેને ગરમ પાણીમાં ઘોંઘાળે કપડાંપર પાંથરી સુકવ્યાથી નરમ થાય છે.

પ્રકરણ ૩૧.

ખોરાકીની ચાલુ વપરાશની ચીજો, ઇંડાં તાજાં રાખવાં, ખાંડ, કોફી, ચાહ, દુધ, માંખણ, વિગેરે.

૨૬૪-ઇંડાં Eggs પારખવા પાણીનાં ઉંડાં વાસણમાં મુકી જોતાં તાજાં હશે તો તળીઆમાં આડાં પડી રહેશે. થોડા દિવસનાં ઉભાં રહે છે, અને બગડેલા કાઢેલાં ઉભાં થઇને પાણી ઉપર તર્યા કરશે, તેમજ ઉભસ અથવા ખત્તી આગળ ધરીને જોવાથી તાણું ઇંડું નીતયું દેખાય છે, ઘણા દિવસનું વાસી હશે તો ગદલું ને કાટલાંમાં કાળી છાંટા દેખાશે.

ઘંડાને તાજાં રાખવાની રીતો ઠંડકવાળી જગ્યામાં ઘંડાં રાખવાથી જલદી બગડતાં નથી. અણીવાણો ભાગ ઉપર રાખી સરખાં ઉભાં ગોઠવીને મુકવાં, અથવા ખારીક કપડાંની કોઠણીમાં મુકી હવામાં ટાંગી રાખવાં; ભીનાયલી ગુણુપાટ ઢાકવી. સુકાયને પાછું તેપર પાણી છાંટવું, તેની ઠંડકથી ઘંડાં બગડતાં નથી. ગલીસરીન કોટલાં પર લગાડવું.

ગુંદરનું પાતળું પાણી કરી પીછીએ લગાડવું, એલીવ એઈલમાં મીણુ તાવીને લગાડવાથી અંદર હવા જતી નથી, પછી નીમક અથવા કાલસાની રાખ કે થુલાંમાં ઉભાં ગોઠવીને મુકવાં.

ઘંડાંમાં ખોરાકના સઘળા જોઈતા પદાર્થો હોય છે. દાળ કરતાં સફેદી વધુ પુષ્ટીકારક છે.

• ઘંડાં સાધારણ દસનું વજન સુમારે એક રતલ થશે.

કોટલાં ઘંડાંનાં એકઠાં કરી રાખી તેના લુકાથી વાસણો ઊજરાશે. ઘેરા રંગના કોટલાંની દાળનો પણ રંગ ઘેરા હોય છે.

ખાફેલું ઘંડું જોસ પાણીમાં મુકવાથી દસ કે પંદર મીનીટમાં કઠણ થશે. હાફ ખોઈલડ માટે ત્રણ ચાર મિનિટ રાખવું.

ખાફેલાં ઘંડાં પારખવા માટે ટેબલપર ગોળ ફેરવવાથી જલદી ફરશે, તેમ કાચાં ફરી શકતા નથી.

ખોઈલડ ઘંડું ઠંડું થઈ ગયું હોય તો પાછું ગરમ પાણીમાં મુકવું, તેના સ્વાદ પણ જોવાને તેવોજ રહે છે.

ખાફેલું ઘંડું ચુંથાયા વગર કાપવા માટે છરીને ખળખળતાં પાણીમાં ઘોળી નુછીને વાપરવી, તેમજ તેની પાતળી સ્લાઈસ કાપવા માટે તારોની બનેલી ચીજ વાપરવાથી ઘણી સફાઈથી કપાય છે.

ઘંડું ખાફતી વખતે કોટલું ભાંગે નહિ તે સારું પહેલાં ઠંડાં પાણીમાં ઘોળીને ગરમમાં મુકવું.

ઘંડાંમાં ફાટ યા કાણું હોય તો ઝીણાં કાગળમાં વીંટાળીને પછી પાણીમાં બાફવા મુકવું, જોયી તેમાં પાણી ભરાશે નહિ યા સફેદી બહાર નીકળશે નહિ.

ઘંડાંની દાળ છુટી રાખવી હોય તો કોટલાંમાં દાળ રહેવા દઈ સાથે થોડું ઠંડું પાણી રેડી મુકવાથી બગડતી નથી, તેમજ બન્ને ચીજો છુટી પાડવા માટે કાણાં સાથની નાની પ્લેટ આવે છે તેમાં ઘંડું તોડીને નાંખવાથી સફેદી નીચેનાં વાસણમાં પડી દાળ છુટી રહેશે.

દાળ ઘંડાંની સફેદીથી છુટી પાડતી વખતે પુટી જઈ તેમાં થોડીક ભેળાયલી કાઠી લેવા ગરમ પાણીમાં સોણું કપડું ઘોળી નીચ-વીને કપડાનો છેડો લગાડવાથી દાળ તુરત તેને વળગી નીકળી આવશે, પાણીમાં રાખ્યાથી દાળ બગડતી નથી.

ઘંડાંની સફેદીનો કઠણ કફ ચઢાવવો ગોળ તારોના બનાવેલાં ચકરડાંએ સારી ચઢે છે. તેમાં લીંબુનાં ટીપાં કે ચમટી નીમક નાખવું.

સીક માણસને પણ સફેદીને કાચી કાપી છરી વડે તેમાંના ટુકડા છુટા પાડી સફેદ ચઢાવીને પાણી સાથે ભેળીને પીવાથી ટાકાત આપે છે. ઇંડાંમાં થોડુંક પાણી અથવા દૂધ ભેળવાથી પકાવતી વખતે ખીલે છે. ઇંડાંને બદલે સરકો વપરાશે. એક સાધારણ ચમચો ભરીને સરકો હશે તો એ ઇંડાંને બદલે કેક યા પુદીંગમાં નાખવાથી તે ઇંડાંની ગરજ સરશે, તે બનાવેલી ચીજ વધારે ખીલીને હલકી થશે. ગ્લીસરીન પણ એ મુજબ વપરાશે.

આઇસીંગ્લાસ-જીલેટીન.

૨૬૫-આઇસીંગ્લાસ Isinglass માછલીના પુક્કા તેમજ વાછરડાંના પગમાંથી બનાવેલી સફેદ પારદર્શક ચીજ જેની અંદર ઝમી જવાનો ગુણુ છે, એ ખોરાકી તેમજ લાહી, કાંજી વિગેરેના ખપમાં આવે છે.

જીલેટીન Gelatine જનવરનાં હાડકાં અને ખીજાં ધણા પદાર્થો પાણી સાથે જિકાળવાથી બને છે. એમાં પણ ચીકાશને બંધાવવાનો ગુણુ હોય છે. ખોરાકીના વપરાશમાં લેવાય છે. એ બંને ચીજો ખાધામાં ટાકાત આપનારી છે.

ખાંડ.

૨૬૬-ખાંડ Sugar લેગ શોધવું, આટો કે રેતી કંઈ હશે તો એક ગ્લાસમાં ખાંડ સાથે પાણી રેડવાથી તે નીચે ડરી જશે ને ખાંડ પીગળી જાય છે.

ખાંડને ચાહ કે દુધમાં તુરત પીગળાવવી હોય તો ચારણીમાં પહેલાં નાંખી તેની ઊપરથી જેખી પ્યાલામાં રેડવું હોય તે નાંખવા સાથે ચારણીમાંની ખાંડ પીગળતી જશે.

ખાંડનો રંગ બનાવવો, ત્રાંખાની ચમચ યા નાનાં વાસણમાં ખાંડ નાંખી અમઠી ચુહલે ગરમ થતાં બળીને કાળો રંગ થાય કે તેમાં પાણી રેડી હલાવવાથી લાલ થાય છે. વાસણનાં તળીઆમાં બંધાયેલો શીરો નીકળે નહિ તો સફેદ પાણી રેડી ચુહલે મુકવું.

રંગની ખાંડ માટે કારમાઇન Vegetable Carmine નાં થોડા ટીપાં બારીક ખાંડમાં નાંખી હાથે ઘોળીને ભેળ્યા પછી સફેદ કાગળ પર પાંચરી મુકાય ને બરણીમાં ભરી રાખી ખપ પડે ત્યારે વાપરવી.

ખાંડનો શીરો યા ગોળ ઘટ ને પ્યાલાં વડે ભરીને ખીજાં વાસણમાં નાંખવા માટે બળબળતાં પાણીમાં પ્યાલું ઘોળીને તુરત લેવું અથવા તે પ્યાલાંને પાતળું માંખણ લગાડી વાપરવાથી ગોળ યા શીરો તેને વળગશે નહિ. સીસીમાં બંધાઈ ગયેલો કાઢવા સારૂ કાચ અથવા રબરની નળી તેમાં મુકવાથી જલદી નીકળશે.

ખાંડનો શીરો બનાવતી વખતે ચુહલા પર પોતીકા મેળે પીગળવા દેવી. ચાણુ હલાવ્યાથી ખાંડ પીગળવાને બદલે વધુ ઘટ બંધાઈ જશે.

લોફ શુગર Loaf Sugar ખાંડમાંથીજ બને છે, તેના કકડા ચળકટા અને વજનમાં ભારી હોય તે સારા કહેવાય.

મીલ્ક શુગર Milk Sugar દુધની મેળવણીથી બનેલી છે જે દવાવાળાઓને ત્યાંથી મળશે. એ પાણીમાં નાખી નાનાં બચ્ચાંને ખોરાક તરીકે પાય છે.

ગ્લુકોસ Glucose એક જાતની ઘણી મીઠાશવાળી પુષ્ટિકારક ખાંડની મેળવણી છે જે નબળાં શીક માણસને કૌવત આપવા વપરાય છે તેમજ મીઠાઈ બનાવવાના ઊપયોગમાં લે છે.

દ્રાક્ષ તથા ખીજી ફ્રુટમાંથી તેમજ પટેટાનાં રટાયને ગંધકના તેજા સાથે ઊકાળવાથી બને છે.

સેકરીન Saccharine પણ ખાંડની બનાવટ છે, જે કેટલાંક દરદીઓ માટે ખાંડને બદલે વાપરે છે.

ચાહ, કોફી તથા કોકો.

૨૬૭-ચાહ Tea સરદી અથવા ભીનાશવાલી જગ્યામાં મુકવાથી હવાઈ જાય છે. ચાહ એ ત્રણ જાતની બેળાંને વાપરવાથી વધારે તેસ્તવાલી લાગશે, તેમજ ચાહના બાકસોમાં ગુલાબ, ચંપેલી, મોગરાં, તાબાં યા સુકકાં ફુલો નાંખવાં અથવા સંત્રા યા મોસંખીની સુકી છાલો સાથે રાખવાથી સુગંધીદાર બનશે. ચાહ કોફી લોકડાંના દાખડા કરતાં ચપટ બુચની ખરણીઓમાં રાખવાથી તેનો સહોરમ રહે છે. ચાહ બનાવતી વખતે ઊપલી ચીજો લેવી નહિ. ગરમ પાણીએ કીટલી ઘોષને વાપરવી.

ચાહ એક પ્યાલાં માટે એક ચમચી ભરેલી સુમારે લેવી.

સ્ત્રોંગ માટે વધુ લેવી અથવા એક ચમચી ભરીને સાકર નાખવાથી પણ રંગ ઘેરો થાય છે.

ચાહમાં ભેળ સીસાંની લુકી, ગુલી અથવા ચાક પારખવા સાફ ઠડા પાણીમાં થોડી નાંખવાથી પાણીમાં તે ચીજોનો રંગ ઓગળશે, અને સોજા ચાહ હશે તો સહેજ રંગ ઊતરશે.

ચાહને સફેદ કાગળ ઊપર ઘસવાથી સોજાનો રંગ મુદ્દલ લાગતો નથી, બેળવાળી હશે તો કંઈ પણ જાતનો રંગ કાગળ પર દીશે છે, તેમજ બીનાયલાં કપડાં પર ઘસવાથી પણ બેળેલું પારખી શકાય છે.

૨૬૮-કોફી Coffee સોજાના દાણા ઝીણા ને હલકા હોય તે સારી કહેવાય છે.

કોફી ભુંજવા પહેલાં માખણનો સહેજ હાથ આખા દાણાને લગાડીને ચુહલા પર ઠીકકું મુકી તદ્દન લાલ ને બળેલો જેવો રંગ થાય ને કોફી ઉતારી છુંદવી યા સંચામાં દળવી. છુંદીને બારીક કાઢી લીધા પછી વધેલી જાડી કોફી ઘણાક ઊપયોગમાં આવશે માટે ફેંકી દેવી નહિ. એને બાળવાથી વાસે હવા સાફ થશે, તેમજ ગતરની પાછપ,

સીંક વિગેરેમાં નાંખવાથી ખરાબ હવા સુશી લે છે. છરી સાફ કરવામાં પણ વપરાશે.

દળેલી કાશી એક પ્યાલું ભરેલી સાત પ્યાલાં પીવાની કાશી બનાવવા પુરી રહે છે, બનતા સુધી પતરાંનું વાસણ લેવું નહિ.

કાશી બનાવતી વખતે ચમટી નીમક યા ખાંડ નાંખવાથી સ્વાદમાં સારી થાય છે.

કોફીમાં ભેળ ચીકરી અથવા બીજી ચીજ હશે તો ઠંડાં પાણીમાં નાખીને હલાવ્યાથી ભેળવાલી ચીજ નીચે ઠરી જશે ને સોજી કાશી તેમાં ચીકાશ હોવાથી પાણી ઉપર તરશે.

કોફી દળવાનો સંચો વાપરવા આગમચ પહેલાં તેમાં થોડક ચોખા દળવાથી તેમાંનો કચરો વિગેરે નીકળી સાફ થશે, એજ મુજબ બીજા કોષ્ટખી સંચો ખોરાકી દળવાના પહેલાં સાફ કરી વાપરવા; મસાલો પીસવાનાં પત્થરના પાટા ઉપર બદાંમ યા બીજી મીઠાસવાલી ચીજ પીસવા આગમચ, ચોખા પીસ્યાથી તે પર લાગેલો કંઈ પણ મરી મસાલો હશે તે નીકળી જશે.

કોકો એક જાતનાં તાડનાં ઝાડમાં નીકળતા દાણા છે, કેળના અને બીજાં પાંદડાં સાથે પહેલાં મેળવીને પાંચ સાત દિવસ રાખવાથી ખમીર (આથો) Fermentation ચઢે છે, તે બી છુટાં કાઢી લઈ તડકે સુકાયા પછી તેના છલતાં ઝાટકી કાઢવાં, ત્યાર પછી તે દાણાને પાણીમાં ઉકાળવાથી માખણ માફક ચીકાશ તરી આવે તે કાઢી લઈ સુકાઈને ઘટ થાય કે તેની ભુકી કરવી, તેને કોકો કહે છે.

ચોકલેટ પણ કોકો સાથે બીજી મેળવણીથી બને છે. સફેદ અથવા ડુગ આવેલી લાગે તો બગડેલી જાણવી.

૨૬૮-પૌઆ ભાતને (ડાંગરને) એકુ બે દિવસ પાણીમાં ઘોળા રાખીને પછી તેને સગડી ઉપર લોઢીમાં થોડો વખત સેકીને છુંદવાથી તે ચપટા પૌઆ થશે, અને છાલને ઝાટકીને કાઢી નાંખવાં. નવાં ભાતના પૌઆ સારા થાય છે.

એરોરૂટ, કોર્નફ્લૉઅર, સાગુ ચોખા.

૨૭૦-એરોરૂટ Arrowroot એક જાતનાં છોડનાં મુળીમાં જમીનમાં હોય તેમાંથી નીકળે છે.

કોર્નફ્લૉઅર Cornflour એક જાતનો આટો ચોખામાંથી બને છે.

સાગુ ચોખા Sago નામનાં ઝાડમાંથી નીકળતા ઝીણા તેમજ મોટા દાણા છે; એ સર્વે ચીજો ખોરાકીના ઉપયોગની છે, તેમજ કપડાંને હાર આપવાની કાંજી બનાવવા ઉપલી સર્વે ચીજો વપરાય છે, જે માટે વેદકની પરચુરણ બાબતમાંથી મળશે.

પાંઉ વિષે.

૨૭૧-પાંઉ બંધ રાખી તેમાં કાચો પટેટો સાથે મુકવાથી જલદી સુકું થતું નથી. ગર કરતાં કઠિા વધુ પુષ્ટીકારક છે.

સુકું કઠણ પાંઉ નરમ બનાવવા ઠંડાં પાણીમાં કપડું ભીનવી તેમાં વીંટાળી રાખવાથી કઠિા નરમ થાય ને કપડાંમાંથી કઠી ભઠ્ઠી યા ચુહલા ઉપર ગરમ કરવું. જોઈએ તો પાણીને બદલે ઠંડાં દુધમાં એ ત્રણ મીનીટ યોગી રાખી ઉપલી રીતે ગરમ કરવું.

ટાસ્ટનું પાણી બનાવવા કકડી લાલ લુંજેલી કાતરીને જગમાં મુકી દોઢ કપ જેટલું પાણી રેડી એક કલાકે ગાળી પીવા લેવું.

પાંઉમાં ઘણીક જાતની ભેળ કરે છે. પટેટા, થુલું, ચોખાનો આટો, ફટકડી, ચાક, મોરથુથુ વિગેરે. છેલ્લી ચીજો વધુ પ્રમાણમાં હોય તો ખાધાથી નુકશાન થશે.

ફટકડી ભેળેલી શોધવા માટે ખળખળતાં પાણીમાં ચુહલા ઉપર પાંઉને મુકી તેમાં થોડુંક લાઘમ વોટર રેડવાથી પાણી ગદલુ થાય છે, અથવા સુકાં પાંઉમાં ગરમ છરી ખોશવાથી તેને વળગી જશે.

પાંઉના વધેલા ટુકડાઓ સુકવી અથવા લુંજીને એક દાખડા યા કપડાંની ઢેલીમાં ભરી રાખવા, બારીક લુકો કરવા હાથે મસળવું

પાંઉની કાતરીઓ પાતળી ચુંઠાયા વગર કાપવી છરીને અવારનવાર કાપતી વખતે ખળખળતાં પાણીમાં યોગ્યા કરવી.

દુધ પારખવું, તાજું રાખવું, દુધની ભુકી વિગેરે.

૨૭૨-દુધમાં ભેળેલું પારખવું, લોખડનો સોજો સળીઓ ખોળવાથી ચોખું તેને વળગી રહેશે, પાણી ભેળેલું હશે તો સળીઓ સાફ દીસશે, તેમજ અંગુઠાનાં નખ ઉપર ટીપું મુકવાથી ચોખા દુધનો દાણો જોળી ઠરીને રહે છે. ખરાબ પાણી ભેળેલું દુધ બગડે છે તેમજ પીનારને પણ નુકશાન કરશે.

પાણી ભેળેલાં દુધમાં નાઈટ્રીક એસીડના ટીપાં નાંખવાથી એક છુટું પડે છે. દુધ તપાસવાની સીસી Lectometer આવે છે.

ભેળ વગરનું સફેદમાં સહેજ પીળો પત હોય અને પાણી નાંખેલાં દુધનો બ્લુ રંગ દીશે છે. દુધને ઘટ કરવા કોઈ જાતના આટાની પાટલી કાંજ ભેળે છે.

પાણી ભેળેલાં દુધનું વજન ચોખાં દુધ કરતાં ઓછું થાય, બન્ને એકસરખાં વજનનું લખતે તોલવાથી માલમ પડશે.

દુધની સંભાળ વાસી સાથ તાજું ભેળવું નહિ, તેમજ ઉંઘાડું કદી રાખવું નહિ. ગરમીના દિવસોમાં દુધને ઠંડકવાલી જગામાં અથવા પાણીનાં વાસણમાં રાખવું, તે પર ઝીણું કપડું અમથુ કે

પાણીમાં ભીનવીને ઢાંકવું. દુધ હંમેશાં ખરાબ વાસ કે જંતુઓ ખેંચી લે છે, માટે ખરાબ જગામાં દુધનાં વાસણો પણ મુકવાં નહિ, ખાસ કરી નાનાં બચ્ચાં માટે ગરમ કરવા પછી ધાતુનાં વાસણ કરતાં કાંડીના વાસણમાં સોળું રહેશે.

દુધનાં વાસણો હંમેશાં જીદાં રાખવાં.

દુધનો વાસ કાઢવા નીમક નાંખી ઘોવાં, ખતાસવાલી ચીજ અથવા વાસી દુધ વાસણમાં સુકાઈ ગયું હશે તો સોળું દુધ પણ બગડી જઈ કેટલીક વખત ચુલ્લે ગરમ કરતાં ફાટીને દહીં જેવું થઈ જાય છે.

દુધ ગાળવાની ચાળણીમાં બંધાઈ સૂકું થઈ નીકળે નહિ, તે નીમક ધસવું.

ખાટું બગડેલું દુધ સુધારવા સોડા બાઇકાર્બ Soda Bicarb સહેજ નાંખવાથી કાંઈ વખત ખતાસ નીકળે છે.

ગાયનું દુધ ભેંસનાં દુધ કરતાં જલદી હજમ થશે.

ગધેડીનું દુધ કાઢવા પછી તુરત પાવું, રાખી મુક્યાથી બગડશે.

બકરીનું દુધ પીધામાં સહેજ તુરં ને ખારં લાગશે. એમાં પણ ગાયના દુધ જેટલાંજ પુષ્ટીકારક તત્વો બારીક પ્રમાણમાં સમાયલાં હોય છે જે જલદી હજમ થઈ શકે તેવા પ્રકારનાં હોવાથી નાનાં બચ્ચાંને તેમજ મોટાં નાતવાંન માણસને પાવાથી ટાકાત આપે છે.

ઉંટનું દુધ ખારં ને સહેજ તીખું લાગે છે.

ભીનાશવાલી જગ્યામાં દુધ રાખતાં હોય ત્યાં થોડો કાલસો બીજાં ઘોડોળાં વાસણમાં મુક્યાથી ભીનાશ કે વાસ કંઈ પણ હશે તે ખેંચી લે છે.

દુધને લાંબો વખત રાખવું અર્ધા શેર દુધમાં બે ચમચા લાઇમ વોટર ભેળેલું અથવા તો થોડો સોડા સલ્ફસ Soda Sulphus એક ચમચી જેટલું પીગળેલું દુધમાં નાંખવાથી સોજળું રહેશે. ગાજરની બારીક ખમણેલી ભુકી કે સહેજ બોરીક પાઉર નાખવા, ફોર્મેલીન Formaline ની મેળવણી ભેળવાથી પણ સોજળું રહે છે.

દુધને સ્ટેરીલાઇઝ Sterilise કરવું બાટલીઓ ભરી સહેજ અધુરી રાખી ચપટ બુચ મારી ઉડાં વાસણમાં બાટલીનો બુચ ઉપર રહે તેટલું ઠંડું પાણી ભરી ચુલ્લે પા કલાક ઉકાળી બાટલીઓ હલાવી ઠંડી પાડવી, તદ્દન ઠંડી થાય ને આખસ ઉપર મુકવી અથવા અમથી રાખવાથી એ દુધ તાજાંની માફક રહેશે, એમાંના ખરાબ જંતુઓ મરી જવાથી પીતી વખતે ગરમ કરવાની જરૂર રહેતી નથી પણ કરવું હોય તો ખળખળતાં પાણીમાં બાટલીને ચપટ બુચ મારીને મુકવી.

દુધનો કસ દુધને હંમેશાં મલાઈ કાઢ્યા વિના હલાવીનેજ ઠંડું કરવાથી તેનો કસ તેમાં રહેશે, મલાઈ કાઢવાથી કસ ઓછો થશે.

દુધ વરસાદના દિવસમાં ગર્જના તથા વીજળીના સખખથી ઓઝોન Ozone એટલે ઘણા મોટા પ્રમાણમાં હવામાં ઑક્સીજન Oxygen વધવાથી દુધમાં કોઈ વખત ખટાસ થવાનો સંભવ રહે છે.

દુધને બદલે ઇંડાંની સફેદીનો કઠણ કદ ચઢાવી તેમાં સહેજ માંખણ બરોબર મેળવી નાંખ્યા પછી ધીરે ધીરે ચાહ અથવા કોરીમાં મેળવતાં જવાથી દુધને મળતો સ્વાદ લાગશે.

દુધની ભુકી બનાવવા માટે બે પાંચઠ દુધમાં જોઈએ તો એક આંસ પાણી ભેળીને અથવા નરાં દુધને ધીમે અંગારે ફેરવ્યા કરવું. પછી ઘોણો ભાગ જેટલું બળે કે તેમાં એક રતલ ખાંડ આસ્તે આસ્તે નાંખતાં જવું ને ફેરવતાં જવું. ખાંડ પીગળે કે ઉતારી ને પહોલાં વાસણમાં રેડી બઢી ઉપર સુકાવા સુકવું; સુકાઈને કઠણ થાય કે કાઠી તેની બારીક ભુકી કરી ઠંડી પડે ને કાચના બુચની બરણીમાં ભરી રાખી ખપ પડે ત્યારે એક કપ કોરી યા ચાહમાં બે ચમચા સુમારે ભુકી લેવી. જ્યાં તાણું દુધ મલે નહિં ત્યાં ઉપ-યોગી થઈ પડશે.

દુધ દાઝે નહિ તેમ કરવાં ગરમ કરતી વખતે વાસણનાં તળી-આમાં સહેજ પાણી રાખ્યા પછી દુધ રેડવું એથી દાઝી જતું નથી.

ઉલ્કારાઈ જતું અટકાવવા માટે અંદર એક ચમચો અથવા તો સોજાને ગોળ લખોટો નાખવાથી કકડો આવે ત્યારે પોતીકી મેળે મોળ ફર્યા કરશે; એ રીતે દુધ ચુહલા પરથી ઘોલાશે નહિ.

ધુખરાયણું દુધ તેનો સ્વાદ કાઢવા ચુહલા પરથી તુરત ઉતારી પાડી ઠંડાં પાણીમાં સુકવું, એક ચમચી જેટલું નીમક નાંખવું. એ રીતે ધુખરાયણાં તેમજ તળીઆંમાંથી દાઝેલાં દુધનો સ્વાદ સુધરે છે.

દુધ ફાડણું લીંબુનો રસ, સરકો, દહી, શેરી વાઇન, વિગેરે કંઈખી ચુહલે જોસ પાડતી વખતે નાંખવું. વધુ માટે હાથમાં બુવો.

દુધ બચ્ચાંને પાવાની ઘણીક રીતો વૈદક તુસખાઓમાં બચ્ચાંના ખોરાકમાંથી મળશે.

દુધની મીઠાઈ, મલાઈ, ક્રીમ વિગેરે.

૨૭૩-દુધની મીઠાઈમાં આટો ભેળેલો પારખવા પાણી સાથે ગ્લાસમાં થોડી નાંખવાથી દુધ પાણી મળી જઈને આટો સાથે હશે તો તળીઆંમાં ફરી જશે. દુધની મીઠાઈ લાંબા દિવસ સોજી રહેતી નથી, બરફી પેંડા વિગેરે પાછા ચુહલે ગરમ કરી ઘટ બંધાય ને ચાપીને ટુકડા કરી રાખવાથી જલદી બગડશે નહિ.

મલાઈ સહવારનાં ઠંડકને વખતે દોહવેલાં દુધ પરથી વધુ નીકળે છે. બપોરનું કે સાંજનું ગરમીમાં હશે તો તે પરથી થોડી નીકળશે.

મલાઈને ઠંડકમાં ખુલ્લી રાખવાથી જલદી બગડતી નથી. લાંબો વખત રાખવા આઈસ પર મુકવી. મલાઈને ક્રીમ Cream કહે છે,

ને રહેલું દુધ Skimmed milk કહેવાય છે, બંને જુદી જુદી રીતે બને છે. ઉપલી ગરમ દુધ પરથી નીકળે છે, નીચલી ઠંડાં દુધપરની છે.

ક્રીમ બનાવવા સારું ઠંડું દુધ છાલકાં વાસણમાં રેડી રાતે ઠંડકવાલી જગ્યામાં મુકવું, સવારમાં તે પર ઘટ માંખણુ જેવું પડ થાય તે ચમચા વડે કાઢી લેવું, ઠંડીના દિવસમાં વધુ નીકળશે.

ક્રીમ પાતણું હોય તેને ઘટ બનાવવા એક ઉંડાં ગ્લાસમાં નાંખી તેની ઉપર સોજાં સફેદ જડા કાગળને દાખીને એક હાથે પકડી બીજે હાથે ગ્લાસને ખુબ ઉપર ઉઠે હલાવવું.

ક્રીમને મળતું કરવા સફેદી ને કફ ચઢાવી તેમાં ખાંડ ભેળવી અથવા માંખણુ ઘુંટી નરમ કરી તેમાં ખાંડ ખારીક નાંખવાથી ક્રીમને મળતો સ્વાદ લાગે છે, માંખણુમાં જીવો.

ક્રીમ જલદી બગડી ખાટું થાય છે, આઘસપર મુકવાથી સોજું રહેશે.

ખાટું થયેલું ક્રીમ સુધારવા તેમાં થોડીક ખાંડ ને લીંબુના રસનાં ટીપા નાંખી કાંટા વડે ચઢાવ્યાથી સ્વાદમાં સુધરશે.

પનીર તથા માંખણુ વિષે.

૨૭૪-પનીર દુધમાંથી ઘણીક જાતનાં બને છે, જે માટે “વીવીધ વાણી” પકવાન પોથીમાંથી મળશે.

પનીર તાજું રાખવું કોઈથી જાતના પનીરને કેળનાં પાંદડાંમાં અથવા ઝીણું કપડું સરકામાં ઘોળી તેમાં વીંટાળી કાગળમાં બાંધી રાખવું, કેળતું પાંદડું સુકું થાય કે રોજ બદલવું. પનીરની કાપેલી બાજુએ માંખણુ લગાડી તે પર સોજું સફેદ કાગળ ઢાંકવાથી નરમ રહેશે.

ચીઝ Cheese વિલાયતી પનીર તાજું રાખવા કાચનાં વાસણમાં ઢાંકી સાકરના ટુકડા અથવા થોડી ખાંડ ઉપર ભભરાવ્યાથી બીનાશ સુરી લઈ પુગ આવશે નહિ. માંખણુ ફરતું લગાડવાથી સુકું થતું નથી.

ચીઝ સુકું લાગે તો ખળખળતાં પાણીમાં બે ત્રણ મિનિટ ઘોળી રાખ્યાથી તે તાજું ને નરમ થશે, અથવા સરકા ને પાણી ભેળી કપડું તેમાં ઘોળાને થોડો વખત વીંટાળી મુકવું.

વાસી પનીર ફેંકી દેવું નહી, વળગાવવા માટે ઉપયોગતું છે. ચુંદરની બાબતમાંથી મળશે.

૨૭૫-માંખણુ, દુધ તથા દહીમાંથી નીકળે છે. મોટાં વાસણમાં દુધ નાંખી તેમાં રવૈ અથવા તેની સીસીઓ આવે છે તે વડે થોડો વખત ઘેલ્યાથી માંખણુ બધાવા માંડશે. ગાંગડા વળી જાય કે માંખણુને કાઢી લેવું.

પડોલાં મોઢાંની સીસીમાં દુધ ભરી, ચપટ બુચ મારી તે સીસી ગુણુપાટ ઉપર અથવા જડાં કપડાંનેા દુધો જમીન ઉપર મુકી તે ઉપર ઉભી ઠોકવી, પણ ઠોકતાં લાંગે નહિ તેની સંભાળ રાખવી. એમ કરવાથી અર્ધા કલાકમાં તે ઉપર માખણ આવશે.

માખણને લાંબો વખત સોજણું રાખવા માટે પાણીમાં સહેજ નીમક નાંખીને રાખવું. ગરમીના દિવસમાં ખાદું નહિ થાય તે માટે ઉપર ઝીણો બીનવેલો કટકો ઢાંકીને પાણીનાં વાસણમાં માખણનું વાસણ મુકી પેલાં ઝીણાં કપડાંના છેડા બીનાયલા રહે તેમ કરવું, અથવા સફેદ કાગળ Butter paper માં પડીકું બાધીને નીમક પીગળાવેલાં પાણીમાં પડીકું મુકી ઠંડકવાલી જગ્યામાં રાખવું.

માખણનાં વાસણને ફરતી રેતી અથવા કોલસો મુકવો. આઘ-સમાં પણ સોજું ને કઠણ રહેશે.

માખણને દાખડામાં ભરતી વખતે તળીયાંમાં સફેદ સોજું કાગળ મુકી તે પર ભુજેલું નીમક બારીક વાટીને પાંચર્યા પછી માખણ ભરી ઉપરથી નીમક નાંખવું. ખારાસથી માખણ બગડતું નથી. મટોડીનાં વાસણમાં જે ભાગ ખાંડ ને નીમક, સુરોખાર બધું મળીને એક ઐસને સુમારે ભેળી એક રતલ માખણ પર નાંખીને સફેદ કાગળ તે પર ઢાંકી લાકડાંનું ઢાંકણું બંધ કરવું.

બગડેલું માખણ સુધારવા એક શેર દુધમાં માખણ મેળવી કાઢી પાતણું થાય ને પાછું ઘોળીને તેનું માખણ બનાવવું. દુધમાં ઘીઈને પછી ઠંડાં પાણીએ ઘીવાથી પણ સુધરશે.

ચરખીની ભેળ પારખવા સફેદ કાગળ અથવા કપડાંની બીંદરી વાળી તાપ આગળ કે મેચીસ પર ધરવાથી તેનો વીસડો વાસ આવશે. ચમચામાં લઈ ખત્તી પર પકડ્યાથી તવાઈને ચરખી હશે તે અવાજ થઈ જાંટા ઉડશે. કોઈક વખત મકાઈનો આટો પણ ભેળે છે.

સોજાં માખણને તાવતી વખતે સહેજ પરપોટા આવી યેશી જશે, અને વાસ પણ સારો આવે છે. ચરખીવાલું માખણ ગરમ દુધની ખાટલીમાં નાખીને ઠંડું પડવા આવે ને આઈસમાં મુકતાં તેનો એક ગોળો વળી જશે.

ખાદું માખણ ખાઈ નહિ શકાય તો ચુહલે તાવી ધી કરવું. તેમાં પાંચનો દુકડો નાંખ્યાથી ખરાબ વાસ તથા સ્વાદ ચુશી લેશે.

માખણને કીમ જેવું નરમ કરવા એક વાસણને ગરમ પાણીમાં ઘોળીને પાણી કાઢી નાખી તેમાં માખણ નાંખવાથી પોચું પડે ને ખાડ વિગેરે કંઈખી ભેળી કીમને બદલે વાપરવું. ચુહલા પર મુકવું નહિ. તવાઈ જશે.

માખણ ઘણામાંથી થોડું સરખું કાઢી લેવા જાડું સુતર અથવા દોરાનો કટકો પાણીમાં બીનવી જે હાથે પકડી માખણમાં દાખીને જોઈએ તેટલા મોટા નાના જુદા જુદા ઘાટના કટકા કાપી લેવાશે.

દર વખત દોરો ઉંચક્યા પછી પાછો પાણીમાં ઝોળવો. જરીને ગરમ કરી તે વડે કાઢવાથી પણ ચુંઠાતું નથી, લાકડાંની સુંવાળી પટી વાપરવી.

છાશ ચરબી.

૨૭૬-છાશ માખણ બનાવતાં વધેલું પાણી Butter milk કહે છે તે પણ ઘણા ઉપયોગમાં આવે છે.

દુધને ફાડવાથી જે પાણી છુટું પડે તેને પણ એક જાતની છાસ Whey બે કહે છે. અર્ધા શેર દુધને કકડો પાડી તેમાં એક વાઇન ગ્લાસ શેરી વાઈન રેડી પાછો કકડો આવે ને ચુહલા પરથી નીચે ઊતારી મુકવાથી ફાટીને દુધ પાણી છુટું પડે ને ગાળી લઈ નખત્રાને પાવાથી ટાકાત આપશે, ચુસડાતું પાણી પણ દુધ ફાડવું વપરાય છે.

છાશ બનાવવાની રીત. દહીં અર્ધા શેર દુધનું બાંધેલું હોય તેને ચમચા વડે મેળવી નાંખી તેમાં એક પ્યાલું ભરીને ડુંકું પાણી રેડી માખણ બનાવવાનાં વાસણ બટર ચર્ન Butter-churn માં બધું ભેળી ઢાંકણ બંધ કરી તેને ફેરવ્યા કરવું. પા એક કલાકને સુમારે તેની ઉપર માખણ તરી આવે તે ચમચા વડે કાઢી લઈ પાછું ફેરવવું; બાકી રહેલું માખણ ઉપર આવે તે કાઢવા પછી છાશને ઝીણું કપડાં વડે ગાળી પીવામાં લેવી અને તુરત પીવાથી ખાટી લાગતી નથી, લાંબો વખત રહેતાં વધુ ખતાશ પકડશે. સીક માણસોને પીવાથી શક્તિ તેમજ બધી રીતે ફાયદાકારક છે. વૈદકમાં જીવો. રોજ તાજું દહીં બાંધવું, તેની મેળવણી સારૂ ઉપલું માંખણ લેવું.

છાશનો ખાટો વાસ કાઢવો એ બનાવવાની લાકડાંની રવી અથવા કોષખી જાતનાં લાકડાંના ચમચા કાંટા, વેળણ, સોટા વિગેરે-માંથી ચીકણ ને વાસ કાઢવા ચુનાનું અથવા વોશીંગ સોડાનું પાણી બનાવી તેમાં થોડો વખત ઝોળી રાખ્યા પછી ઘોવા. પાણી સાથે બારીક રેતી ભેળી ઘસવાથી પણ સાફ થશે.

૨૭૭-ચરબી ખાવાના તેમજ બીજા ઉપયોગમાં આવે છે. માખણને બદલે કેટલીક ચીજો પકાવવામાં વપરાય છે, જેને માર્ગરીન Margerine કહે છે. અનાજમાંથી પણ ચરબી બને છે.

ચરબી નીત્રી કરવા એક પાંખંટ પાણી સાથે ચુહલે ધીમે અંગાર પર રાખી મેલ કચરો આવે તે કાઢ્યા કરવું. પાણી સુકાય ને ઉતારવી; પાણી વગર પણ અંગાર પર ઘાઇને તાવી શકાશે. સલગી ઉઠે તો તુરત આટો કે નીમક તેપર નાખવું.

કેક બીસકીટ વિગેરે.

૨૭૮-કેક લાંબા દિવસ રાખવું. પતરાંના દાખડામાં અથવા ચપટ ઘુચવાલી બરણીમાં બંધ કરી તેમાં સાથે એક તાજું સપરચન મુકવું. ચીમરાઇને સુકું દીશે તો બીજું બદલવું.

વાસી કેકને તાજુ બનાવવા એક ચપટ ઢાંકણાવાળા દાખડામાં બધ કરી એક પાણીના વાસણમાં મુકી ચુહલા પર દશેક મિનિટ સુધી ઉકળ્યા પછી તે કાઢી લેવું. પાણી દાખડામાં પેવસ નહિ થાય તેની સંભાળ લેવી. સુકા સાદા કેકની કાનરીઓ કાપી સહેજ માખણુ લગાડી ગરમ કરી તે પર જમ લગાડી કસ્ટરડ રેડી પુડીંગ તરીકે વપરાશમાં લેવું.

આખું કેક દાખડામાંથી કાઢવા ભુંજ્યા પછી ગરમ દાખડાને ઠંડાં પાણીમાં ભીનવેલાં કપડાં પર એક બે મિનિટ મુકવાથી તળીઆમાંનું છુટું પડશે, પછી દાખડાને ફરતી અંદર જરી ફેરવ્યાથી કેક અત્રગું થઈ સહેલાઈથી આખું નીકળી આવશે. બરોબર ભુંજાયલું નપાસવા માટે જરી વચમા ભોકવાથી કાચું દશે તેા તેને વળગી જશે તે ભુંજાયલું જરીને વળગશે નહિ. દાખડા સાફ કરવા ચોખ્ખાનો આટો વાપરવો. ઉપરથી બળી જતુ અટકાવવા સોજું સફેદ કાગળ દાખડાને મથાલે અત્રગું મુકવું.

ગરમ કેક કાપવું હોય તેા જરીને ગરમ પાણીમાં બોળાને કાપવાથી ચુ થાશે નહિ તેમજ જરીને પણ વળગતુ નથી.

કેક મીઠાઈ બનાવવા ગરમીના દિવસમાં આટાને વેલણે વણવાને બદલે સોજા બાટલીમાં આપસ અથવા ઠંડુ પાણી ભરી બુચ મારી તે વણવા માટે વાપરવી જેમાની હાડકથી કેક પેચ્છી હલકી તે સારી થશે. મીઠાઈને પાતલી થાપીને ઢુકડા કરવા માટે તે પર પાણીમા બારીક કપડુ બોળી નીચવીને તે પર સરખુ પાથરી બાટલી કે વેળણે દાખવાથી સફાઈદર થશે.

કેકમાં બેકીંગ પાઉડર બધું ઘુંટીને તૈયાર થવા પછી સહેજ દુધમા પીગળાવીને છેલ્લે ભુંજવા આગમય ભેળવો.

કેક તેમજ ખાંડની મીઠાઈ મેરીગસ વિગેરે બનાવતી વખતે બેકીંગ પાઉડર થોડા ભેળવાથી ખીલીને હલકા થાય છે, તેમજ મીઠાઈ કંઠણુ રહી જલદીથી ભાંગી કે વેરાઈ જતી નથી.

કેકને ઘુંટવા માટે લાકડાંના ગોળ માથાવાલા સોટાને બદલે ઇડાંનો કદ ચઢાવ્યા પછી આપસકીમ બનાવવાના સંચામાં નાંખી ધીરે ધીરે ફેરવ્યાથી સારી રીતે ઘુંટાઈને ખીલશે. ઘુંટવાનાં સંચાખી મળે છે.

બીસકીટ વાસીને પાછી ભટ્ટીમાં ગરમ કરવાથી તાજુ થશે. કાષખી કકડી ચીજ બીસકીટ, પટેટાના વેફર, આટાની પુરીઓ વિગેરે કાગળની કાડળીમાં વીંટાળાને રાખેલાં નરમ થતાં નથી, લાંબો વખત કકડાં રહે છે, અથવા ચપટ બુચની બરણીમા રાખવા.

પુડીંગ આખું કાઢવા માટે દીશનાં તળીઆમાં માખણુ લગાડવું અથવા પાતણું ખાંડનું પડ કરવું, પછી તેમાં રેડીને ભુજી ઠંડુ પડે એટલે ચુથાયા વગર આખું નીકળશે.

મેવો તથા જમ, જેલી વિગેરે.

૨૭૬- સુકો મેવો Nuts કાઢી જતનો ખાધા આગમય તે પરનો કચરો કાઢવો અથવા પાણીમાં થોડો વખત ધોળો રાખવાથી સાફ થશે, તેમજ નરમ થઈ તાજાની માફક સ્વાદ લાગે છે. છુંદી અથવા પીસીને ખાધેલો મેવો આખાને ચાવ્યા કરતાં સારી રીતે હજમ થશે.

દ્રાક્ષ સુકીના કળીઆ કાઢવા કુટમા જીવો.

બદામ Almond છોલીને કાપવી, છરીને અવારનવાર પાણીમાં ધોળ્યાથી તેને વળગતી નથી તે સહેજાઈથી કપાશે.

બદામની ખીજમાંથી તેલ કાઢવા પછી વધેલો છુંછો દોરને ખવાડવા માટે સારો છે. પીચના કળીઆમાં પણ બદામ જેવી ખીજ હોય છે.

અખરોટ Walnut ને છોલી કોટલાંમાંથી કાઢીને કડાં પાણીમાં ભીનવ્યાથી છાલ જલદી નીકળશે. એમાંથી પણ તેલ બને છે આખા અખરોટ લાંબો વખત રાખવા નીમકના પાણીમાં ધોળો રાખવી. જીની અખરોટ પણ ખાવા આગમય એ રીતે કીધાથી સ્વાદ સુધરશે.

મેવાનાં કોટલાં બાળવાના ઉપયોગમાં લેવાં.

એલચી, જયફળ, કેસર, કસ્તુરી, અંબર.

એલચી Cardamum સોજી જતની બારીક દાણાવાલી હોય છે. લવંગ સાથે ભેળીને રાખવાથી લાંબો વખત સોજી રહેશે.

કચી અથવા ભુજેલી છાલ સાથની નાની તેમજ મોટી લંબાચી જેને નર એલચી કહે છે તે ઘરઘરતુને દવાના વપરાશમાં આવે છે.

સોજાં જયફળ પારખવાં ટાંચણી ભોકવાથી ચીકાશ નીકળશે. ખરાબ સુકાં જયફળમાંથી ચીકાશ નીકળવા વગર ટાંચણી સુકી રહે છે.

વજનમાં ભારી હોય તો સારાં કેહવાય, તેમજ અંદરથી સફેદ હોવાં જોઈએ. કોટલાં સાથે જયફળ લાંબો વખત વેર સોજાં રહેશે.

જંગલી જયફળનો ઘાટ લંબાચો ને સોજી જતનાં ધણાંખરાં જોળી હોય.

જાવંત્રી કાટલાં સાથનાં જ્યદ્દળને વળગેલી પાતળી છાલને કહે છે, જે ખોરાકીમાં સ્વાદ ને ખુશખો આપવા વપરાય છે. સ્વાદમાં તીખી હોય છે અને દવાના ઉપયોગમાં પણ આવે છે.

કેસર સોજળનો રંગ લાલ પીળો ભેળ દીશે વાસમાં સારી હોય.

ખરી કેસર ગંધકના તેજા Sulphuric acid માં નાખવાથી પહેલાં કાળી થઈ ને પછી લાલ રંગ પકડશે.

ખનાવટી કેસર પહેલાં કાળી થઈ પછી લીલી થઈ જાય છે.

કેસર ખોરાકી, મીઠાઈ ને દવાના તેમજ કપડાં રંગવાના ઉપયોગમાં આવે છે; સ્વાદમાં કડવી છતાં તીખી લાગે છે.

કસ્તુરી હરણની દુટીની બાજુમાંથી નીકળતી ચીજ રાઈ જેવા ઝીણા દાણા કાળા રંગના હોય છે, તે દારૂ અત્તર વિગેરેમાં ખુશખો આપવામાં વપરાય છે. દવામાં ઉપયોગની છે, ઘણાં નળળાં માણસને શરીરમાં ટાકાત ને ગરમી આપવા સારૂ તેના ચાર પાંચ દાણા દારૂ વા દવામાં મેળવીને જરૂરની વખતે આપે છે.

જુની કસ્તુરી સારી કહેવાય, પણ બગડેલી બરોબર પારખવી.

અંબર, વહેલ માછલીમાંથી નીકળતો પદાર્થ દરીઆની સપાટી પરથી તરતો મળે છે, અત્તરોને ખુશખો આપવા માટે તેમજ દવામાં વપરાતી ચીજ, સહેજ પીળા ભુરા રંગની ગાંઠીઆ જેવી હોય છે, એ પણ કસ્તુરી સાથ નળળાં માણસને આપે છે.

મુરંખો, જામ, જેલી વિગેરે.

૨૮૦-મુરંખો કાષ્ઠખી જાતનાં ફળનો ખનાવતી વખતે તેમાંનો ખટાસ કાઢવા ચુનો અથવા સોડા બાઈકાર્બ નાંખવો, સહેજ માખણ નાંખવાથી પણ ખટાસ કમતી થઈ ખાંડ ઓછી અપશે. હંમેશાં ચાશવાલા ઘટ શીરામાં રાખેલો મુરંખો લાંબો વખત રહે છે.

શીરાને ઘટ સાકર માફક બંધાતો અટકાવવા માટે એક ચમચી ગલીસરીન ભેળવું. શીરો દસ મિનિટ સુહલે રાખ્યાથી ઘટ થશે દરીઆની નજદીકની જગ્યામાં વધુ ઘટ થાય ને પહાડની ઉંચાણ વાલી જગ્યામાં તેટલાજ વખતમાં શીરો પાતલો રહે એમ માલમ પડ્યું છે.

શીરાની ખાંડ જે સુહલે થોડાં પાણી સાથ ખાંડને મુકી ઘુંટયા કીધું હોય તો તે પીગળવાને બદલે વધુ ઘટ થઈ સાકર માફક બંધાઈ જાય છે.

જામ જેલીની સીસીઓ કે ટીનમાં કાષ્ઠખી જાતનો ખરાબ વાસ કાઢા તંબાકુ વિગેરેનો કાઢવા માટે ઘાંધને બાગની મટોડી આપો કિવસ તેમાં ભરી રાખી પાંચુ ઘાવાથી ગમે એવો વાસ હશે તે નીકળી જશે.

જાંમ જેલીના સીસી યા દીન ભીનાશવાલી જગ્યા અથવા સરદીવાલી ભીંતને લગાડીને મુકવાથી બગડી જશે. અંધારી બંધ જગ્યામાં રાખવાં.

જાંમનાં દીન અથવા સીસીએ પેક કરવા આગમચ તેપર થોડી ખાંડનું પડ કરવું અથવા ઝીણા કાગળને ટ્રેન્ડી કે ઇંડાંની સફેદી લગાડી ઢાંકવાથી જલદી બગડશે નહિં.

અંદરથી કાળાં કે ખરાબ થયલાં દીનમાંની ચીજ ખાધાથી નુકશાન થશે, કીટાયલાં દીન પણ કેટલીક વખત બગડેલાં હોય છે.

ઢાંકણા અપટાયલાં ખોલવા માટે ધીરેથી ઉપર થોકવું યા બળબળતું પાણી રેડવાથી થોડે વખતે પેચ ફેરવ્યાથી ઊંચડશે. પેચમાં સહેજ માખણ યા ચરબી લગાડવાથી સહેલાઈથી આંટા ઊંધાડ ઢાંક કરતી વખતે ફેરે છે.

જાંમ બગડે નહિ માટે બનાવતી વખતે એક ચમચી ગ્લીસરીન ભેળવું.

જેલી ઘટ બંધાવા માટે લીંબુ, સરકા યા થોડોક ગાજરનો રસ ભેળવાથી કાંઈખી જાતની કુટની જેલી બંધાશે.

જેલી ગાળવાના યોગ તૈયાર આવે છે તેમાં ગાળી શકાય અથવા તો એક ખુરશીને ઊંધી વાળી ટેબલ ઉપર મુકી ચારે પગે ઉપર આવે તેને મથાળે જડાં કપડાંના ચાર છેડા બાંધવા, નીચેની બેઠકવાળી જગાપર વાસણ મુકી જેલીને કપડામાં રેડવી. એ રીતે બીજાં માણસની મદદ વગર જેલી ગાળી શકાય છે. અથવા ઊંડી તપેલીને માપથી સહેજ મોટું જોળ કપડું લઈ તેનો લેફા સીવી દોરી પોઈને મોઢાંપર જોળ ફરતું બાંધી દહ વચમાંથી સહેજ ધીલું રાખી તેમાં કંઈપણ ગાળવાની ચીજ રેડવાથી બીજાને હાથે કપડું પકડવું પડશે નહિં. જેલી યોગ અથવા ગાળવાનાં કપડાં સાબુએ ધોવાથી પાછાં વાપરતી વખતે તેમાં સાબુનો વાસ આવશે, બળબળતાં પાણીએજ ધોવાં.

જેલીની નકશી ચુંથાયા વગર કાઢેલી શોભે છે, મોઢામાં સહેજ પાણી રેડી બધી બાજુ ભીનાયને તે કાઢી નાંખી તેમાં જેલી રેડવાથી વળગી જશે નહિ. કાઢતી વખતે સરખું નીકળી આવશે. પાતલી સફેદી મોઢાને ફરતી લગાડવાથી પણ વળગી જતું નથી. બળબળતાં પાણીમાં એક મિનિટ મોઢા બોળી કાઢવું યા તો ગરમ પાણીમાં કટકા બોળી તે મોઢાને ફરતો વીંટાળવાથી સહેજ તવાઈને બીજાં વાસણમાં ઉધું કરવાથી આખું નીકળે છે.

આષસક્રીમ, પુદીંગ, જલાંમાંશ વિગેરે પણ એ રીતે મોઢામાંથી આખું કાઢી શકાય છે. પાતળું ને ચુંથાયલું લાગે તો નાના ગ્લાસમાં ભરી ખાવાની ટેબલ પર મુકવાથી ખરાબ દિશ્વશે નહિ.

પ્રકરણ ૩૩.

દારૂ, તાડી, ગુલાબ, વેનીલા, મધ તથા
મીઠાઇના રંગો.

૨૮૧-દારૂ લાંબો વખત રાખવા માટે ખાટલીઓ આડી પાડી ને રાખ્યાથી બુચો બીનાયલા રહી તેમાં હવા જશે નહિ. ઉપર સીસું અથવા લાખ દાખવી, બુચ નરમ પડી ગયલો લાગે તો બીજો કંકણ બદલવો. સરદી ને બીણાસવાલી જગ્યામાં તેમજ બીજી સ્ત્રોંગ વાસવાલી ચીજો સાથે મુકવાથી દારૂ ઉતરી જશે. નવી ખાટલી ખોલીને વાપરવા આગમય હલાવવી, કારણકે સ્પીરીટ હમેશાં ઉપર રહે છે.

ધણો જુનો કાઢખી દારૂ ઉંચો કહેવાય ને સ્વાદમાં પણ નરમ થાય છે. કેટલીક વખત સીક ને નખળાં માણસને આપવાથી ટાકાત આપે છે. જુનાં જેવો સ્વાદ આપવા કાઠકમાં કડવાં નારંગી તેમાં કાપીને નાખે છે.

દારૂ ઘણી જાતના દ્રાક્ષમાંથી બને છે, જેવા કે ચમ્પીન, વાઇન મદિરા, હોક, કલેરેટ તથા સોન પ્રેન્ડી વિગેરે.

બહીરકી જવ તેમજ બીજા અણુજમાંથી કાઢેલા કસમાંથી બને છે.

જીન દારૂ ખાલી, મોલ્ટમાંથી કાઢે છે.

રમ જોળ તથા શેરડીમાંથી ખાંડ બનાવતી વખતે જે કાળા રંગનો પ્રવાહી નીકળે તેમાંથી બનાવે છે.

બીર, પોટર્, સ્ટાઉટ વિગેરે હોપ્સ તથા જવમાંથી જુદી જુદી રીતે બનેલો છે. ખાટો લાગે તે બગડેલો કહેવાય સોડા ખાઈ-કાખ, કાળુ માછલીનાં કાટલાંની ખારીક વાટેલી ભુકી અથવા કાલ-સાનો દુકડો નાંખવાથી સુધરે છે. બીરનાં પીપમાં ભુજેલા જવ Malt ખોખરા કરી ટાંગી રાખ્યાથી લાંબો વખત સુધી બગડતો નથી.

આદુ જંજરની ભુકી, દ્રાક્ષ ઉકાળેલું પાણી અથવા સોનજા ચાકનો થોડોક ભુકો કંઈ પણ બેળ્યાથી ખાટો બીર સુધરશે.

લીકર અથવા મીઠો દારૂ જાત જાતનો આવે છે. એ ખોરાક હજમ કરવા ખાધા પછી પીવાય છે. બનાવવા માટે સોનજા પ્રેન્ડીની એક પાંખટમાં થોડી સંત્રા અથવા મોસખીની સુકી છાલ, કીરમજ તથા એલચીના પાંચ સાત દાણા, તજનો નાનો દુકડો, સર્વે બેળી પદર દિવસ રાખ્યા પછી ખુબ હલાવીને ગાળી કાઢી ખાટલીમાં ભરવું. પેપરમીન્ટ બેળેલો લીકર ખાધા પછી લીધેલો ફાયદાકારક છે, કડવી જાતના દારૂ Bitters પણ ભુખ લગાડવા પાય છે.

વાઘન ઘણી જાતના આવે છે. જુનાનો રંગ નવા કરતાં ખુલ્લો હોય છે, લાંબો વખત રાખવા બાટલીઓ ચપટ બંધ કરી સીસુ પોષ બાકસનાં તળીયામાં કાલસાની ભુકી પાંચરી, બાટલીઓ મુકી, બાકસ એક વરસ સુધી બંધ કરી રાખવાથી તેમાં નરમાશ આવી દસ વરસના જુના વાઘન જેવો સ્વાદ થશે.

નરમાસ લાવવા કેટલીક વખત ખોલેલી બાટલીમાં થોડીક ખડી સાકર નાખે છે અથવા તો પીતી વખતે થોડીક ભેળવી. આડો જીલામ વિગેરે બંધ કરવા એ પાવાથી ફાયદો કરે છે તેમજ નખળાંને ટાકાત આપનારો છે.

વાઘનમાં ભેળ શુગર ઓફ લેડ (Sugar of lead) જેવી ચીજ પારખવા હડતાળના અર્કનાં થોડાં ટીપાં નાંખવાથી કાળો રંગ થશે.

રંગ આપવા સારૂ બાળેલી ખાંડ પણ વપરાય છે, તે પારખવા માટે રૂપજને બોળી સોજાં પાણીમાં મુકવાથી તુરત લાલ થશે. રંગ વગરનો હશે તો પાણીનો રંગ જલદી બદલાતો નથી.

બગડતો અટકાવવા પીપમાં કાલસાનો ટુકડો નાંખવાથી ખાટો વાસ પણ આવશે નહીં. બગડેલો વાઘન થોડા દિવસ તડકાંમાં મુકવાથી ખાટો થઇ સરકા તરીકે પણ વપરાશે.

વાઘન ઠંડો કરવા ફ્રિજનલને પાણીમાં ભીનવી બાટલી વિંટાળવી.

વાઘનનું વજન પાણી કરતાં ભારી છે તે જોવા માટે પાણીનાં ઉંડાં વાસણમાં વાઘનની બાટલી મોઢાં સુધી દુબે તેમ મુકવાથી વાઘન બહાર નીકળવા માંડશે તે પાણી બાટલીમાં ભરાશે.

સાઇડર દારૂ સપરચનના રસમાંથી બનેલો છે, તેમાં થોડીક બીસમથ નામની દવાની ભુકી ભેળવાથી બગડતો નથી.

ગ્રેન્ડી સોજાં વાઘનમાંથી ખેંચેલી સ્પીરીટ છે.

હુલકો ગ્રેન્ડી પટેટા, અણુજ, મોલ્ટ વિગેરે વસ્તુમાંથી બને છે.

ગ્રેન્ડીમાં વીલાયતી આળુ Prunes, અથવા કાળી કે લાલ મોટી દ્રાક્ષ સાફ કરીને ભેળી રાખવાથી તેનો કસ ઓગળી સ્વાદ સારો થશે.

ચેરી ગ્રેન્ડી સારૂ એક સરખા વજનની બંને ચીજો ભેળી ત્રણ ચાર દિવસ રાખીને ગાળી લઇ બાટલીમાં ભરવો.

સોજાં ગ્રેન્ડી એક પાંચ'ટમાં ઓરંજ તથા મોસંખીની તાજ તથા મુકી છાલ પા પા રતલ ભેળી રાખી દસ દિવસ વેર સહેજ હલાવ્યા કરીને પછી કપડાંમાં નાંખી ખુબ ઓળી છાલનો કસ નીચવી લઇ તેમાં બે ઓસ સાકર ભેળવી, લીકરને મળતો સ્વાદ લાગશે.

ચંખીન દારૂની બાટલી ઊંધાડવા પછી તુરત બધી વાપરવી નહિ હોય તો તે માટે ક્રાક સાથના જીવ આવે છે તે પોવાથી ખપ પડતો ઉંધાડી તેમાંથી વપરાશે. ગરમીથી તેમજ લાંબો વખત રાખતાં ખાટો થઇ જશે, પાણીનાં વાસણમાં બાટલી રાખવી.

તાડી ખજુરાં કે તાડમાંથી છેનેલી સહવારે ઉતારેલી મીઠી લાગશે, તડકું લાગતાં સાંજ પડવે કડવી ને ચઢાઉ પીવામાં લાગે છે, કેટલીક વખત જલ્લદ કરવા અશીમ, ધતુરો વિગેરે ભેળે છે, નવાં ખજુરાં પરની પહેલીજ ઉતારેલી તાડી પીધાથી કાંઈને આડો પેટ લાવે છે.

મહુડાંનો શરબત સેળેલો દારૂ બનાવવાની રીત.

મહુડાંના દારૂમાં મોસખીની સોજી સુકકી છાલ થોડા દિવસ બીનવી રાખી તેમાં સોજું ગુલાબનું ખડી સાકર સાથે બનાવેલું શરબત ભેળી કપડાએ સર્વે ગાળી બાટલીઓ ભરવી. લાંબો વખત રહેતાં સ્વાદમાં નરમ ને સારો થશે. થોડી કસ્તૂરી જોધએ તો નાખવી.

કાળી દ્રાક્ષના ઠૂળાઆ કાઢીને મહુડાંમાં બીનવી રાખી નરમ થાય ને બાટલી હલાવી ગાળીને વાપરવો.

સ્પીરીટ, દારૂનો અર્ક Alcohol વિગેરે દારૂમાં ગણાય છે.

સોજે દારૂનો અર્ક પાણી સાથે ભેળવાથી તે નીતર્યો રહેશે, હલકો હશે તો પાણી ગદલું થશે.

દારૂ ગાળવા ગળણીમાં કપડું મુકવું અથવા સોજું શ્રીટર પેપર પરાને ઘાટવું ગળણીને માપવું બનાવી તેમાં મુક્યા પછી રેડવું કે કચરો છુટો પડશે. એ માટે કાગળમાં જુવો.

દારૂ કોઈખી જાતનો બાટલીમાંથી ડીકેન્ટરમાં રેડતી વખતે તેમાં જો કચરો માલમ પડે તો બાટલીની નજદીક મીણુબત્તી સળગાવી મુકવાથી તેમાં પડતો દીશે કે તુરત બીજે હાથે નાનું ગ્લાસ બાટલીનાં મોઢાં આગળ પકડી તેમાં કચરાવાલું રેડી લઈ ગાળીને ભરવું.

દારૂ અથવા સ્પીરીટને ગરમ કરવી હોય તો ઘાતુના વાસણમાં રેડી તેની ઉપર મેચીસ લગાડ્યાથી સળગી ઊઠી સહેજ ગરમ થાય કે તુરત બળતું જુજવી નાખવું, નહિ તો બધી બળી જશે. વધુ ગરમ જોધએ તો એક બળખળતાં પાણીના વાસણમાં તે દારૂ-વાલું વાસણ મુક્યાથી પણ ગરમ થશે.

બીર, વાઇન અથવા સરકાવાલાં વાસણો અથવા પીપમાંથી ખટાશ કાઢવા ચુનાના પાણીએ ઘોવું અથવા કળી ચુનો ફરતો છાંટી ને થોડો વખત રાખવાથી ખટાશ ચુશી લે ને સોજા પાણી વડે ઘોઈ નાખવું. કાલસાની ગરમ રાખ નાંખવાથી પણ સાફ થશે.

લેમનેડ પાઉડર એક એક ઔસ સોડા બાઇકાબ્ ને ટાટરીક એસીડ, બે ઔસ ખાંડ, છ ટીપાં લેમનનું એસંસ એક ટંબલર પાણીમાં નાંખવું.

૨૮૨-ગુલાબ દારૂની તેમજ ખતાસવાલી ચીજની પાસે મુકવાથી ઉતરી જાય છે અને સ્વાદ તથા વાસ રહેતો નથી. તડકું મુકવાથી સુધરે છે.

વેનીલાની લાકડીઓ કાળા પાતળી સીંગ આવે છે, જેને ટ્રેન્ડી અથવા સોજા સ્પીરીટમાં બારીક ટુકડા કરી ચીરીને એક મહીનો બીનવી રાખી કસ ઓગળી ઘેરો રંગ દીશે કે ગાળીને સીસીમાં ભરી રાખવો. આખી લાકડીઓ પણ દુધને ઉકાળતી વખતે અંદર નાંખવાથી તેનો ખવાસ આવશે, પાછી કાઢી ઘાંધને રાખી બીજા કેટલીક વખત પણ વાપરી શકાય છે.

ઑરંજનો ફલેવર આપવા એક કપ ટ્રેન્ડીમાં એક ચોટું સોજું લીલું લીંબુ અથવા ઑરંજની પાતલી ચીરો કાપી બધું ટ્રેન્ડીમાં ભેળી ચપત યુચ મારી બે મહીનો રાખી મુક્યા પછી ખુબ હલાવી કપડામાં નીચવી ગાળી કાઢી ને રાખવું; આઇસક્રીમ, પુદીંગ વિગેરેમાં એક બે ચમચી ખપ મુજબ નાખવું.

મધ ચોખ્ખું ને નીતયુ ડોવું જોઇએ. ગદલામાં સાકરની ભેળ હોય છે. નીતયુ મધ પાણીમાં નાંખવાથી નીચે ઠરી જશે. એક બાટલી મધ વજનમાં સુમારે ચાર રતલ થશે.

બનાવટી મધ, ખાંડ, ગ્લુકોઝ ને કાંજ (સ્ટાય) ભેળવાથી બનશે; અથવા ખાંડના શીરામાં ફટકડી ને ક્રીમ ઓફ ટાટર ભેળવાથી થાય છે.

૨૮૩-મીઠાઇના રંગ લાલ માટે બીટરૂટને લુંજ નરમ થાય કે કાતરીઓ કાપી મુકવાથી તેમાંનો લાલ રસ ચોતીકી ભેળે ગળીને એકઠો થાય કે સીસીમાં ભરી રાખવો. બીટ મીઠાં હોવાથી ખાંડની અગત પડશે નહિ.

કીરમજને થોડો વખત ટ્રેન્ડી અથવા સ્પીરીટમાં બીનવી રંગ ઓગળ્યા પછી તેમાં થોડી ખાંડ ભેળવાથી લાલ રંગ બનશે, બીજા રીત માટે “વીવીધ વાણી” નામની પકવાન પોથીમાંથી મળશે.

કીરમજ સોજાનો રંગ જાંબુડા ને કાબરચીત્રો જેવો હોય છે.

લીલો રંગ એક જાતની બાજી સ્પીનેક (Spinach) ને પાણીમાં ચુહલા ઉપર બાંધીને ઘટ લાગે કે કપડાંમાંથી ગાળી કાઢી ડંડાં પાણીનાં વાસણમાં મુકી ઠંડી પડવા પછી તેમાં થોડી ખાંડ ભેળી વાપરવી.

પ્રકરણ ૩૪.

પાણી તથા આઇસ સંબંધી.

૨૮૪-પાણીની સંભાળ હંમેશાં લેવી, પીવા સારૂ પહેલાં ચુહલે -એસ પાડી ઠંડું થાય ને વાપરવું, જેથી તેમાં કોઇ પણ જાતના જંતુઓ હશે તેનો નાશ થશે. કપડાં અથવા રીલ્ટર Filter વડે ગાળવાથી વધુ સ્વચ્છ થાય છે. ખરાબ પાણી પીવાથી માણસને તુકશાન થશે.

જસતનાં વાસણુ યા ખાલદીમાં પીવાનું પાણી રાખેલું સાફ નથી, તે ધાતુનો ફેટલીક વખત તેમાં સવાદ ઓગળે છે. માટી તેમજ કાચ કાઢીના વાસણોમાં હમેશાં રાખવું.

પાણી મેલું પારખવા સાફ તેમાં પરમેંગનેટ ઓફ પોટેશ Permanganate of Potash ખીજ પાણીમાં પીગળાવી પાણીમાં રહેવાથી ભુરો મેલો રંગ પકડે તો ખરાબ જાણવું, પણ જો એક કલાક સુધી નીતર્યા રંગનું રહે તો સોજું કહેવાય. ઉપલું પાણી પીવામાં વાપરવું નહિ. પોણી પાંછટ પાણીમાં એક ચમચી સાકરીઆ ખાંડ નાખી ચપત યુગ્ય મારી બધ જગ્યામાં એ દિવસ રાખવાથી ગદલું કે સફેદ દિશે તો ખરાબ જાણવું, ઓખું હશે તો સાફ દીશશે.

પાણી ગદલું ને કચરા સાથનું સાફ કરવા સહેજ ફટકડી નાંખી એક દિવસ રાખવાથી મેલ નીચે ઠરી જાય કે પછી ગાળીને વાપરવું. એક ગેલનમાં એ ગ્રેન લેવી. નીમક નાખવાથી પણ કચરો નીચે ઠરી જશે.

વરસાદનું ઝીલેલું પાણી હમેશાં હલકું ને ચોકખું હોય છે. જે ડિસ્ટીલ્ડ વોટર Distilled water તરીકે પણ વાપરી શકાશે.

પ્રુદ્ધાં યોગાનમાં એક વાસણુ પર ઝીણુ કપડું ખાંધી તેમાં વરસાદનું પાણી ઝીલવું જોઈ તેમાં કંઈખી કચરો હશે તે ગળાઈને ચોકખું પાણી એકઠું થાય તેને કાચના યુગ્યની ખાટલીઓમાં ભરી રાખવાથી ઘણો લાભો વખત સુધી ખરાબ થતું નથી અને વપરાય તેવું રહે છે. છાપડાં પરનું અથવા નેવમાંથી પડતું વરસાદનું પાણી લેવું નહિ.

નદીનું મેલું પાણી નીતર્યું કરવા માટે એક મોટો ચમચો ભરીને ફટકડી નાંખવાથી મોટા જથામાં પાણી સાફ થશે અને તેમાંના જંતુઓ પણ મરી જાય છે, ઘણુંખરું નદીનું પાણી ચોકખું હોતું નથી.

લોખંડની ટાંકીઓમાંનું પાણી કાલસાનો ટુકડો અથવા ટંકણખાર Borax યા ચાકનો કકડો નાંખ્યાથી સોજું રહેશે અને જંતુઓ તેમાં હશે તે પણ મરી જશે.

પાણી ભારી, હલકાં વિષે, ગાળવાની રીતો.

ભારી પાણી હંગરના ઝરાઓમાંથી આવે છે તે Hard Water કહેવાય છે. જમીનમાં સમાયલું નીમક, લોખંડ યા ખીજ પદાર્થ કંઈ પણ તેમાં બેળાયલું હોવાથી તે પાણી ભારી થાય છે. ટંકણખાર નાંખ્યાથી હલકું થશે, એક મુઠ્ઠીભર દસ ગેલન પાણીમાં સુમારે નાખવું. લીખુનો રસ નીચવ્યાથી હલકું થશે.

હલકાં પાણી જમીનમાં તથા દરીઆના નજદીકના કુવાઓના Soft Water કહેવાય જે પીવામાં પણ હલકાં છે. કોઈ કુવા દરીઆની ઘણા પાસે હોવાથી તેના પાણી ખારાં લાગે છે.

હલકાં પાણી સાથ સાથ મેળવીને સીસીમાં રેડી હલાવ્યાથી તેમાં શીણ આવશે. ભારી પાણીમાં તેમ કરવાથી છુદું પડી દહિ માફક છુંછો દીશે છે.

બેઉ જાતનાં પાણીને પારખવા સારું સોજો સફેદ સાથુ વરસાદનાં પાણીમાં પીગળાવી તે પેલાં તપાસ કરવાવાળાં પાણીમાં રેડવાથી નીતર્યું રહે તે હલકું પાણી અને બહુ ગદબો રંગ પકડે તો ભારી પાણી જાણવું. દારૂનો અર્ક Alcohol માં સાથુ થોડો પીગળાવી બે ચાર ટીપાં પાણીમાં નાંખ્યાથી દુધ જેવું થાય તે ભારી, અને નીતર્યું રહે તે હલકું પાણી કહેવાય.

દરીઆનું પાણી પણ ભારી કહેવાય, એ ધરધતુ ઉપયોગમાં લેવાય, એમાં નાહ્યાથી શરીર હલકું લાગે છે, ચામડી માટે સારું છે.

ભારી પાણીએ સાથુ કે ચીકણ જલદી શીટશે નહિ, એને નરમ કરવા સારું ગરમ કરતી વખતે તેમાં થોડીક રાખ, પુલસ અથર્, થુલું, ઓટમીલ અથવા નાબુનું કંઈખી કાચળીમાં બાંધીને નાંખવું.

અમથું ગરમ કરી ઠંડું પડે ને થોડો સોડાખાર નાંખ્યાથી હલકું થશે. એ પાણી સાથ વાપરવાના સાથુ માટે ટોઇલેટમાં જુવો.

પાણી આતશ ઉપર મુકવા વગર ગરમ કરવું હોય તો એક પતરાંના વાસણમાં ભરીને બીજાં મોટાં વાસણમાં જોડવી બેઉની વચમાંની ખાલી જગ્યામાં ચુનો નાંખી તે ઉપર બીજું થોડું પાણી છાંટવાથી ચુનો ગરમ થઈ તેની ગરમાએ પેલાં પતરાંનાં વાસણમાંનું પાણી પણ કંકડા પડતું ગરમ થશે.

પાણીમાં લાકડાંનો ધુમાડો ધુખર ગરમ કરતી વખતે જતો અટકાવવા મેચીસની સળગાવવાની સળીઓ ઉપરનાં મુડાં તોડી કાઢી નાખી લાકડાંની સળીઓ પાણીમાં નાખવાથી ધુમાડો ધુખર વિગેરે તે બેચી લેશે જથી પાણીમાં વાસ આવશે નહિ.

પાણીમાં લોખંડનો લાગ હોય તો એક જેલન પાણીમાં એક મોટો ચમચો ભરી સોડા ખાર Washing soda નાંખી ચાર પાંચ દિવસે નીચે ઠરેલું રહેવા દઈ નીતર્યું પાણી ગાળી લેવું.

ફીલ્ટર ઘણી જાતના આવે છે તેમાં કાલસો હોય તે થોડે દિવસે બીજાં વાસણોમાં મુકી અંગાર ઉપર શેકવાથી તેમાંનો કચરો નીકળી સોજશે થશે. થોડે વખતે બીજા નવા કાલસા લેવા, તેમજ અંદરથી વાસણો બરોબર ધોવાં.

ફીલ્ટર કરવાના કાગળો Filter Paper આવે છે તેને એક ગળણીમાં ગોળ ઘાટના કાપી તે ઉપર મુકીને પછી ગાળવું.

બ્લોટીંગ પેપર તદ્દન નવાં ને સોજ્યાંથી પણ પાણી ફીલ્ટર થશે.

એક મટાડીનાં મોટાં કુંડાંનાં તળીઆમાં કાણું પાડી તેમાં સ્પજનો દુકડો ખોસી બંધ કરવું પછી તેની ઉપર બારીક કાલસાની ભુકીનું એક ઇંચ જેટલું પડ નાંખી છેલ્લે રેતી અથવા ઝીણા પથરા ઉપર પાંચરીને તેમાં પાણી નાંખી રાખ્યાથી બધાં પડમાંથી ગળાઈને

તદ્દન નીતયુ^૯ પાણી કુંડાનાં તળીઆમાંથી બહાર નીકળશે. ગમે તેવું મેલું ને ગદલું પાણી એ રીતે સાફ થશે.

ફીલ્ટર કરવા શેમોઆ લેધરને સોડા ખારનાં પાણીમાં ઘોળા સોળાં પાણીએ ઘોઈ પાણી નીચવી ને દવા, દારૂ, ઘટ સીરપ વિગેરે તેથી ગળાશે, ન્યારે કામ પડે ત્યારે પહેલાં સાદાં પાણીમાં ઘોળા લેવું, ઘટ પ્રવાહી પણ જલદી ગળાય છે.

નળમાં પાણી ઠંડીથી બંધાઈ ગયલું હોય તો તેને પીગળાવવા પાછપ ઉપર ખળખળતું પાણી કોટલીની ધારે રેડવું, યા તો ગરમ પાણીમાં કપડું ઘોળાને તે ઉપર વીંટાળવું, અથવા તો ન્યુસ-પેપરનું જાડું જાળ બંડલ કરી તેને સળગાવી પાણીની નળીઓ પર ફેરવ્યાથી બંધાયલું પીગળી જશે.

પાણીમાં સમાયલાં તત્ત્વો હાઈડ્રોજન Hydrogen તથા ઓક્સીજન Oxygen નામની જેસો વધતાં ઓછા પ્રમાણમાં હોય છે. એ બંને જાતની જેસનાં તત્ત્વો સાથે બીજી જાતની જેસોની પણ આગલ આપેલી સમજ પરથી માલમ પડશે કે માણસો, પ્રાણીઓ, ખોરાકી, આડપાંન, હવા પાણી અને બીજી બધી જાતના કુદરતી પદાર્થોમાં એ સઘળા જેસો ભેળાયેલી હોવાથી તે સર્વે જીવંત જીવંત પરીણામ ઉત્પન્ન કરે છે.

આઈસ લાંબો વખત રાખવું.

પીગળતું અટકાવવા જમીનમાં દાટવું અથવા વહેર સાથે દાખીને તાપટ બાંધી રાખવું; ઘોષ્ટને જડાં ટરકીશ તુવાલ અથવા ફલેનલમાં દાખીને વીટાળી રાખ્યાથી જલદી પીગળશે નહિ, વાસણમાં ઘોષ્ટને મુક્યા પછી પીછાંનો ટકીઓ ઉપર ઢાંકી રાખવો. મટોડીનાં વાસણ પર ફલેનલનો ટુકડો ઢીલો બાંધી તેમાં આઈસ અંદર અતરંગ રહે તેમ મુકી લાકડાંનું ઢાંકણ ઢાંકવું.

થરમોસ Thermos નામની બનાવટની નાની મોટી બાટલીઓ આવે છે જેમાં આઈસના ટુકડા ઘોષ્ટને ભરી રાખ્યાથી ઘણા કલાકો સુધી પીગળી જતું નથી, ગરમીના દિવસો તેમજ લાંબી મુસાફરી અથવા સીકનેસની વખતે એ બાટલીઓ ઘણી ઉપયોગી થઈ પડે છે. એમાં ઘણી ગરમ પીવા માટેની ચીજો ચાહ, પાણી, દુધ વિગેરે ભરી રાખેલું પણ ઠંડું પડતું નથી.

એ બાટલીમાંથી ઠંડી ચીજ કાઢવા પછી તુરત ઘણું ગરમ રેડવું હોય અથવા ગરમ પછી ઠંડું લયુ^૯ હોય તો તેની અંદરની કાચના જેવી બનાવટ તુરત લાંગીને ચુરો થઈ જશે. કેટલીક વખત હવામાં ઘણી ગરમીના સબબે પણ ઓલતી વખતે અથવા જમીન પર પડ્યાથી થરમોસ લાંગી જાય છે. આઈસે બહારથી ઠંડી કાઢેલી ચીજો ખાધા પીધાથી નુકશાન કરશે નહિ પણ સાથે ભેળેલું આઈસ ઘણું લેવું સારું નથી.

આઇસ જસતની પેટીઓમાં લાંબો વખત રહેશે, તેમાં કાઠખી જતની વાસવાલી ચીજો જેવી કે માછલી, ચીઝ, કાંદો, કેળાં વિગેરે મુકવાથી તેનો વાસ અંદર પેવસ થાય તે મુકવી નહિ. સંજુનાં પાણીએ પણ ઝાઝી ઘેવી નહિ, અમથું પાણી વાપરવું. કુટ પણ તેમાં ઠંડી કરવા મુકાય છે.

આઇસ પર ઠંડું કરવા માટે વાસણની નીચે નાની રબરની રીંગ જાંમના જર પરથી નીકળેલી મુકવાથી વાસણ સરી કે ઉથલાઇ જતું નથી. આઈસમાં નીમક ભેળ્યાથી આઈસ્ક્રીમ વિગેરે વધુ જલદી બંધાશે, બારીક આઇસનો લુકો ત્રણ ભાગ તે નીમક કાળું એક ભાગને સુમારે લેવાથી જલદી પીગળતું નથી.

આઇસની લુકી કરવા ખમણી પર જોરથી ખમણી તુરત વાપરવું.

આઇસની માફક ઠંડક આપવા પાણી સાથ વેલાતી મીઠું સોડા સલ્ફસ Soda Sulphus કે મેગનસ સલ્ફસ Magnus Sulphus પીગળાવ્યાથી ઠંડુ થશે, અથવા એમોનીઆ નાઈટ્રેટ તે સોડા બાઇકાર્બનેટને સરખાં વજનતું પાણીમાં ભેળવું.

આઇસ તુરત નહિ મળે તો ઠંડક આપવા માટે દુધમાં થોડીક મેથીલીટ Methylated spirit ભેળી વાપરવી, થોડો વખતવેર ઠંડુ રહેશે.

આઇસની લાદીનું વજન કાઢવું. લંબાઇને પહોળાઇએ ગુણી પાછું તેની ઉંડાઇએ ગુણ્યા પછી જે રકમ આવે તેને ત્રીસે ભાજવાથી માલમ પડશે.

પ્રકરણ ૩૫.

ખોરાકીમાં સમાયલાં પુન્ટીકારક તત્ત્વો તથા ખોરાકને સંભાળથી રાખવાની રીતો.

૨૮૬-ચોખા, ઘઉં, ઓટ તથા બીજી જાતનો અનાજ, પટેટા, સકરકંદ, પાંઉ, ચેસ્ટનટ, અને બધી જાતનો મેવો, એ સર્વે ચીજો શરીરને ગરમી તે કોવત આપનારી છે, એમાં સ્ટાર્ચ Starch એટલે કાંજનાં જેવો ચીકણદાર પદાર્થ સમાયલો હોવાથી તે ખાધાથી શરીરમાં ચરબી વધે છે. ચોખાના આટામાં નાઈટ્રોજન વધુ પ્રમાણમાં હોય છે. તેમજ કેટલીક જાતના અનાજોમાં થોડું પાણી તેલ, ગુદર તથા ખાંડને રાખના ભાગો હોય છે. ઉપલી ચીજોમાં આલબ્યુમનનો ભાગ

પણ ગોશ તેમજ બીજી ખોરાકી કરતાં લગભગ પોણા સો ટકા જટલો હોવાથી વધુ પુષ્ટીકારક ગણાય છે.

દાળ કઠોળ જાત જાતનીમાં ઓખા ઘઉંના જેવા તત્વો ઉપરાંત ખાર, પોટેશ, ચુનો, રાખ, મેગનીશીઆ, કલોરીન, ફોસ્ફોરીક એસીડ, વિગેરે સમાયલું છે.

બાલી^૧ Barley માં ફોસ્ફેટ વધુ હોય છે તેમજ ખાંડ, આલ્બ્યુમન, ચરબી વિગેરે પોણા સો ટકાના પ્રમાણમાં હોય છે. બાકીનું પાણી છે. એનું ઊકાળેલું પાણી ઘણું પુષ્ટીકારક કહેવાય અને બે કલાકમાં હજમ થશે.

• તરકારી કેટલીક જાતની લોહીનો વધારો કરવા તથા ફરવામાં મદદ કરે છે; જેવી કે કાંદા, ઓલીવ, ભાજી, એસપેરેગસ, વિગેરે. વટાણા ફ્રેન્ચ બીન્સમાં ગંધકનો ભાગ વધુ હોય, ભાજીમાં ઓકઝેલીક એસીડ ને નીમકનો ભાગ વધુ રહે છે.

પટેટામાં ચરબી, આલ્બ્યુમન, પાણી. ખાંડ વિગેરેનાં તત્વો છે. ગોશ, મરઘી, વટાણા, ફ્રેન્ચબીન્સ, હાડકાં તથા માંસને શક્તી આપે છે, એમાં ખાંડ તથા સ્ટાર્ચનો ચીકણદાર પદાર્થ^૧ હોતો નથી. પટેટા છોલી બે ટુકડા કરી એક એક પર જોળ જોળ સહેજ પાણી લઈ ઘસવાથી દુધ જેવો ચીકણ આવે તે સ્ટાર્ચ^૧ છે.

ઇંડાં પણ પુષ્ટીકારક છે તેમાં પાણી તથા આલ્બ્યુમનનો ભાગ સમાયલો છે, દાળ કરતાં સફેદી વધુ ટાકાત આપનારી છે. દાળને છુટી તળીને ખાધેલી સારી રીતે હજમ થશે; કાચી દાળ થોડાં દુધમાં ભેળીને અપાશે. નબળાં તથા સીક માણસને ફક્ત સફેદી આપવા વૈદકમાં છે. તેમજ કાચાં ઇંડાં એક કલાકમાં હજમ થશે, તળેલાંને બે કલાક ને બાફેલું ત્રણથી સાડાત્રણ કલાક લેશે.

દુધનું બંધારણ, એમાં મોટો ભાગ પાણી, નીમક, ચરબી, ખાંડ, કેસીન માવો Casein અને આલ્બ્યુમન હોય છે, જે વધતા ઓછા ખોરાકના પ્રમાણમાં બચ્યાં તેમજ સીક માણસને આપવાથી તેઓને ઘણું પુષ્ટીકારક થાય છે અને હાડકાં તેમજ માંસને શક્તી આપનાર ગણાય છે. માંખણમાં પણ ઉપલી ચીજો સમાયલી છે. આલ્બ્યુમનનો ભાગ એક કપ દુધ તથા છાશમાં એકસો ત્રીસ ગ્રેનને સુમારે હોય છે.

આલ્બ્યુમન બધી જાતના ખોરાકમાં ઘણું બંડેલોય છે, આલ્બ્યુમનને પ્રોટીડ Proteids પણ કહે છે. એમાં હાઇડ્રોજન, ઓક્સીજન, કાર્બન, અને થોડીક ગંધક એ તત્વો વધતા ઓછાં પ્રમાણમાં સમાયલાં છે, જે ખાધાથી લોહી તેમજ શરીરના બાંધાને મજબુતી આપે છે.

માંખણમાં હંસી ટકા જટલી ચરબી. બાકીનું નીમક, કેઝીન તથા પાણી હોય છે.

છાશ એમાંથી નીકળેલું Butter Milk માં પણ પુષ્ટીકારક તત્વો ઘણા રહેલાં હોય છે તેમાંના ખાંડનો ભાગ લેક્ટીક એસીડ

Lactic acid માં ફેરવાઈ જવાથી વધુ સારી રીતે નાતવાન માણસ પણુ એ કલાકના સુમારમાં હજમ કરી શકે છે. બીજી રીતની છાશ Whey દુધને ફાડીને છુટાં પડેલાં પાણીમાં પણુ થોડુંક તત્વ હોવાથી ઘણાં નબલાંને સારી રીતે હજમ થશે.

ખમીર Yeast આથો લાવવા વપરાય છે, સોજું પારખવા પાણીમાં સહેજ નાંખવાથી ઉપર તર્યા કરશે. બગડેલું નીચે એસી જાય છે. એને બનાવવા એક ભાગ ફટકડી બાળેલીની ભુકી, દોઢ ભાગ સોડા બાઇકાર્બને એ ભાગ સ્ટાર્ચનો પાઉડર ભેળી ઠંડકમાં રાખવું, કોઇબી ચીજમાં થોડું ભેળવાથી ખમીર માફક ચઢશે.

એને માઇક્રોસકોપ વડે જોવાથી તેમાં ઝાડ અથવા જંતુઓના જેવા આકારો માલમ પડશે.

માછલીમાં ફોસ્ફેટ નામના પદાર્થ સાથે બીજ તત્વો હોય છે, જે પણુ પુષ્ટિકરક છે. પાણી, તેલ, ચરબી, ખાર વિગેરે માછલીમાં સમાયલું છે. એ જલદી બગડી જવાનો સંભવ હોય છે.

ગોશમાં નાઇટ્રોજન, આલ્યુમીન, જીલેટીન વિગેરે સમાયલું હોવાથી કામકાજ ને મહેનત કરનાર માણસને માટે પુષ્ટીકરક છે. રાંધેલું ચાર કલાકે હજમ થશે.

હાડકાંને ઊકાળવાથી જીલેટીન વધુ પ્રમાણમાં નીકળવાથી તેની ગ્રેવી તથા સુપ બનાવેલો નબળાને શક્તી આપવા માટે પાય છે.

મરઘીમાં પણુ ગોશ મુજબના તત્વો ઘણાં થોડાં પ્રમાણમાં સમાયલાં છે. હજમ કરવા તેનાથી થોડો વખત લેશે.

ચરબી ને તેલમાં પોણો ભાગ પાણી ને બીજી ઘટ ચીજો સમાયલી છે.

સ્ટાર્ચ કાંજ ઠંડાં પાણીમાં મળી જતી નથી. ગરમમાં ટુરત મળશે, જે ખોરાકી તેમજ કપડાં વિગેરેમાં ઊપયોગી છે.

કોફીમાં પાણીનો ભાગ, આલ્યુમીન, ચરબી, તેલ અને ટેનીન Tannin નામનો પદાર્થ હોય છે.

ચાહુને પણુ લાંબો વખત પાણીમાં રાખવાથી ટેનીન જેવો સ્વાદ તેમાં આવશે.

કોકો તથા ચોકલેટ વધુ લીધાથી માંસનો વધારો થઇ શરીર જાડું થાય છે, તેમાં પણુ સ્ટાર્ચનો ભાગ હોય છે.

ખાંડ, સાકર, ગ્લુકોઝ હાડકાંને શક્તિ આપે છે, કારણ તેમાં પણુ સ્ટાર્ચનો ભાગ વધુ હોય છે. છેલ્લી ચીજ ઘણાં નબલાંને વધતાં ઓછાં પ્રમાણમાં આપવાથી ટાકાત આવશે.

સેકરીન પણુ ઊપલી ચીજો માફક ઊપયોગની છે અને તેમાં ખાંડ કરતાં બસોથી ત્રણસો ઘણો મીઠાસ સમાયલો કહેવાય છે.

મોલ્ટ Malt ભુજેલાંમાંથી નીકળતો ભુરા રંગનો સ્ટાચ્ ચીકાશવાલો અને ખાંડ જેવો મીઠાશ તેમાં હોય છે. એમાંથી બનેલું મોલટીન Maltine પણ શક્તી આપવા માટે કેટલાકને પાય છે.

આરેક તાડનાં ઝાડનું ફળ જેમાં અર્ધો ભાગ ઊપર ખાંડ તથા બીજા માંસ વધારનાર પદાર્થ સમાયલા હોય છે.

નાલીએરમાં ચરખી ને નાઇટ્રોજન હોવાથીજ જલદી હજમ થશે, એનું પાણી તથા દુધ ખોરાકમાં ઊપયોગી છે.

કેળાં પાકામાં ખાંડનો ભાગ વધુ હોય છે. સાથે ચરખી, પાણી તથા આલબ્યુમન વિગેરે તેનું બંધારણ છે.

દ્રાક્ષ, સંત્રા, મોસંબી, દાડમ, અનીનાસ, પપૈનાસ વિગેરે રસવાલી ફુટ નાઇટ્રોજન તથા ખતાશનો ભાગ હોવાથી તે લોહી સુધારે છે. નાનાં બચ્ચાં તેમજ સીક માણસને મોસંબી સંત્રાનો રસ પાવાથી ફાયદો થશે. કેટલીક જાતની ફુટ તેમજ તરકારીમાં ખારનો ભાગ હોય છે.

લીંબુની ધણી જાત આવે છે, જેમાં સાઇટ્રીક એસીડ તથા પોટેશ, જુદા જુદાં પ્રમાણમાં હોવાથી ખોરાક, દવાદારૂ વિગેરેના ઘણાક ઊપયોગમાં લેવાય છે તેમજ ગરમીના દિવસોમાં પાણીમાં તેનો રસ ભેળી પાવાથી ઠંડક આપી લોહીનો પણ સુધારો કરે છે.

તરબુચમાં નેવું ટકા પાણી સમાયલું છે.

સપરચન બધી ફુટ કરતાં સૌથી પુષ્ટીકારક ગણાય છે. રાતે સુતી વખતે ખાધેલું ફાયદાકારક છે.

પીચના ઠળીઆના બીજમાંથી કડવી બદામના જેવું તેલ નીકળશે એમાં તથા પેરમાં ખાંડનો ભાગ વધતા ઓછા પ્રમાણમાં હોય છે.

તેલ નીકળે તેવી ચીજો રાષ્ટ્ર, મરી, આદુ, તજ, લવંગ, અળસી.

જેવો દરેક જાતનો પુષ્ટીકારક છે પણ તે વધુ ખાવાથી કોષ્ટને ગરમ પડે છે; ચાવીને બરોબર નહિ ખવાય તો છુંદી કે દળીને ખાધાથી સારી રીતે હજમ થશે. તેમાંથી તેલ જેવો ચીકાશ મળે છે. બદામને પીલીને કાઢેલું તેલ ઘણું ગુણવાળું છે, જે નબલાં માણસનાં શરિર તેમજ માથા પર લગાડવાથી ફાયદો કરે છે. એક રતલ અખરોટ કોટલાંમાંથી કાઢેલીમાં કોષ્ટખી પુષ્ટીકારક ખોરાકનાં બે ત્રીજાં ભાગ જેટલો કસ તેમાં સમાયલો હોય છે. એ ચાર ઑ.સ જેટલી તેટલાજ વજનના જોશ જેટલી પુષ્ટીકારક ગણાય છે. અંજીર તથા ખજૂર ખાધાથી કૌવત આવે છે.

દારૂમાંથી ઑક્સીજન Oxygen અને નાઇટ્રોજન Nitrogen જેસો જુદાં જુદાં પ્રમાણમાં મળશે સરકામાં એસેટીક એસીડ હોય છે. જાત જાતની વનસ્પતીમાં ઑક્સીજન, હાઇડ્રોજન, અને કાર્બન નામની જેસના તત્વો હોય છે. એ પરથી માલમ પડશે કે કુદરતે દરેક જાતના ખોરાક તથા પ્રવાહી ચીજોમાં ઊપર આપ્યા મુજબના અનેક જાતનાં તત્વો બધામાં સમાવેલાં હોવાથી માણસ તેમજ દરેક જાતના પ્રાણીઓને તાકાટ આપવા જુદી જુદી રીતે ઊપયોગી થાય છે.

કેટલીક ચીજોમાં બંધાવાના ગુણો.

ગુંદર, સરસ, ચોખા તથા ધજીનો આટો વિગેરે.

કોર્નફ્લોઅર એક કપ પાણી અથવા દુધમાં જોસ પાડીને એક ચમચો ભેળ્યાથી ઘટ બંધાશે. સાગુ ચોખામાં ચીકણ હોવાથી બંધાશે.

જીલેટીન અથવા આઈસીંગગ્લાસ દોઢથી બે મોટા ચમચા ભરીને બારીક લુકો અર્ધા શેર દુધમાં ઉકાળ્યાથી ઘટ થાય છે તે ખાવામાં પુખ્તીકારક હોય છે. ઈકું એક પાશેર દુધનું કર્સ્ટડ બંધાશે.

૨૮૭-ખોરાક સંભાળથી રાખવો, ખરાબ વાસ અથવા બગડેલી હવામાં મુકવો નહિ, ખાવા પીવાની ચીજો હમેશાં ઢાંકી રાખવી, તેમાં ખાસ કરીને પાણી તથા દુધ જેવી ચીજો પર માંખ, મગત્રાં કે મચ્છર જેસવા પછી તે ખાધા પીધામાં આવે તો નુકશાન કરશે. તારની તેમજ નેટનું કપડું ઢાંકેલી જાલીઓ વાપરવી. કેટલોક ખોરાક કાચો રાખવા માટે આઈસ, સરકો, નીમક, ટકણ ખાર વિગેરે જુદી જુદી રીતે વપરાય છે, તેમજ કેટલીક ચીજો સુકવીને પણ સંભાળી રાખેલી ઉપયોગી છે.

પાણીના ટમ્બલરો ઢાંકવા માટે રકાબીને બદલે બારીક કપડાંના ચોરસ ટુકડાને જાડી લેસ અથવા દાણાની ઝાલર ટાંકવાથી ઢાંકેલા ઉડી જશે નહિ.

કપ્પાટ પીજરા ને ઝોડાંઉન વિગેરેમાં કાલસો અથવા કળી ચુનો દાખડામાં મુક્યાથી ખરાબ હવા ચુશી લેશે, બાંધકામ માટે વપરાતો ચુનો પાણી છાંટી રાખવો, દર મહીને બદલવો; હવા સ્વચ્છ રાખવા માટે પાછલ આપેલું છે. કાગળની સફેદ થેલીઓને ટંકણખારના પાણીમાં ઘોળી સુકાયા પછી ખ ખેરી કાઢી તેમાં મીઠાઈ ટાંકળી વિગેરે રાખવાથી કીડીઓ તે પર આવતી નથી. કીડી નહસાડવા પાછલ જુવો.

માંખને ખોરાક આગલથી નહસાડવા કપુરનો ટુકડો પાસે મુકવો. રાંધેલુ ગરમ રાખવા ચુહલા પર ગરમ પાણી થવું હોય તેપર મુકવું.

પ્રકરણ ૩૬.

ઘરમાં ચાલુ વાપરવાની ચીજો, તેનો ઉપયોગ તથા બનાવવાની રીતો.

૨૮૮-ખાર જાત જાતના આવે છે, જે ઘણાખરા નીમકમાંથી બને છે. પાપડખાર, સોડા બાઈકાર્બ અથવા કાબોનેટ ઓફ સોડા Soda Bicarb બને એકજ જાતનો છે. દવાદાર, ખોરાકી, મીઠાઈમાં વપરાય છે, તેમજ ઘરઘટુ સરસામાંન, કપડાં વિગેરે સાફસુફ કરવાના ઉપયોગનો. નીમકના ઉપયોગ વિષે વૈદકમાં આપેલું છે.

વોશીંગ સોડા Washing Soda હલકી જાતનો ખાર ખોરાકી સીવાય બીજા દરેક રીતે વપરાશે. સુરોખારખી ઉપયોગી છે.

ક્રાઇબી ખાર ખપ પડે ત્યારેજ પાણીમાં મેળવવો, આગમયથી મેળવાથી તેની જેસ નીકળી જાય છે.

ટંકણખાર-બોરેક્સ Borax સર્વે ઉપયોગનો, દવાદારમાં તેમજ ઘરઘનુ ચીજો સાફ કરવા, ડાઘો કાઢવા, કપડાં તથા વાસણો ઘાતી વખતે ચીકણ તથા મેજ કાઢવા, ઘર ને બગીચામાંનાં જીવ જંતુઓ નહસાડવા માટે વપરાય છે. બોરાક પર ટંકણખાર છાંટવાથી બગડતો નથી.

નવસાગર-એમોનીઆ Ammonia ઘરના ચાલુ વપરાશમાં લેવાય છે, એનાથી પણ દરેક જાતની ચીજો કપડાં લુગડાં, ધાતુ, કાચ વિગેરે સાફ થઈ ડાઘો કાઢશે. Scrubb's Ammonia તે માટે જાણીતો છે. દવા માટે વપરાતો એમોનીઆ જુદા જુદા પ્રકારનો ટુકડા તથા પાણી જેવો આવે છે, તેનો વાસ પણ જલ્દત્ત હોવાથી એકદમ સુંઘવો નહિ, આતશ નજદીક હશે તો સળગી ઉઠે છે, એ માટે રખર અથવા કાચનો ખુચ વાપરવો, તેમજ એમોનીઆની સીસી ઉઘાડી રાખવાથી તેની જેસ દમમાં ચાલુ લેવી સારી નથી.

એમોનીઆનું પાણી બનાવવા નવસાગરનાં પાણીમાં સાબુ ને ટંકણખાર મેળવો; સફેદ ને ગદલું Cloudy કરવા મેથીલેતેડ સ્પીરીટનાં થોડાં ડીપાં નાખવાં.

૨૮૮-ટર્પીનટાઇન-Turpentine દેવદાર તથા પાઇનનાં ઝાડમાંથી બનેલું, દવા તથા ઘરઘનુ ઘણાક ઉપયોગમાં લેવાય છે, એના વાસથી જંતુઓ વિગેરે દુર થશે. હવા પણ સ્વચ્છ થાય છે.

૨૮૯-બેકીંગ પાઉડર-Baking powder બનાવવા કાબ્-નેટ ઓફ સોડા આંક આંસ, ટાટરીક એસીડ અથવા પોટેશ બાઈકાબ્ ઇ આંસ, એખાનો આટો અથવા કેનિક્સોઅર દસ આંસ સર્વે ભેળી દાખડા અથવા સીસીમાં ભરી રાખી બીસક્રીટ કેક વિગેરેમાં નાંખવાથી ખીલીને હલકાં થાય છે. સુમારે એક રતનનું બનાવતી વખતે એક ચમચી લેવો. એમાં ફટકડી ભેળેલી હશે તો ઠંડા પાણીમાં મેળવી તે પર ગરમ પાણી રેડી સીસીમાં રાખવાથી સહેજ જલુ રગ થશે.

૨૯૦-ફટકડી Alum જમીનમાંથી નીકળતી સફેદ નીત્રી. ચળકટા રંગની ખારી વસ્તુ દવાદાર તથા ઘરઘનુ ઉપયોગમાં આવે છે.

૨૯૧-પ્યુમીસ્ટોન Pumice Stone એક જાતનો સફેદ પથર, જવાળામુખીમાંથી નીકળતો રસ બંધાઈ જવાથી બને છે, જે ઘરઘનુ વપરાશમાં લે છે બનાવટી પણ તેવા પથરો આવે છે.

૨૯૨-પર્લ એશ Pearl ash એક જાતનો ખાર કાબ્-નેટ ઓફ પોટેશમાંથી બને છે, તેમજ તરકારી બાળાને તેની બનેલી સોજી રાખ પણ ઉપલા ખારને બદલે સસતી તેમજ ઉપયોગની થાય છે. વાસણ ઉજાળવા તેમજ ડાઘો તેપરના તેમજ કપડાં પરના તેનાથી નીકળશે. તરકારી બાળેલીને એશ સોડા પણ કહે છે.

૨૯૩-ગુંદર Gum ઘણી જાતનો આવે છે, જેવો કે શેકતો, બાવળ, સેમફળ, આમલી, પીચ, ચેરીઝ, આલુ વિગેરેના ઝાડોની

ડાળાઓમાંથી નીકળતા રસમાંથી બનેલો છે. અક્ષતીના દાણામાંથી એક જાતનો ગુંદર બનાવી શકાય છે, રાજમ પણ ગુંદરની જાત છે. ધરધતુ ચીજો વળગાડવા માટે તથા દવાદાર અને ઘોરાકીમાં વિગેરે વપરાય છે. વળગાડવાની રીતોમાં ગુંદર વિષે પાછળ મળશે.

દેક્સ્ટ્રીન Dextrine કાંજ **Starch** ને એસીડની મેળવણીથી બનેલો સફેદ ચીકણદાર પદાર્થ વળગાડવાના ઉપયોગમાં આવે છે.

૨૬૫-સુખડ બાળવાથી હવા સ્વચ્છ ને સુગંધી બને છે, તેના ધુમાડથી મચ્છર તથા બીજાં જાતુઓ દૂર થાય છે; સુખડ દવા તરીકે પીવા તથા પાણી અથવા ગોલાખમાં ધસીને ચામડીના ડાઘો પર લગાડે છે. તેલ બનાવવા વૈદકમાં જોવું. અગર એક જાતનાં સુગંધીદાર છોડીમાં આતશપર બાળે છે.

લોખાંન આતશપર નાંખવાથી ખુશબો નીકળે છે. દવાના વપરાશમાં પણ આવે છે. ઇસસ પણ બાળવાથી ખરાબ હવા સ્વચ્છ થશે.

રહેટ પાઉડરો તથા જેવેલ વાટર.

૨૬૬-ચાક સોજજો જે દવા સાફ વપરાય છે તે અર્ધાં રતલ લઈ તેમાં લાલ રંગની ભુકી દાગીના સાફ કરવા ઝવેરીમાં વાપરે છે જેને Jeweller's rouge કહે છે તે ત્રણ ઔસ ભેળીને બાટલીમાં રાખવી. સોજજો ચાક બનાવવા વૈદકની પરચુરણ બાબતમાં છે.

નીમક બારીક વાટેલું ૨૦ ગ્રેનને સુમારે લેવું, સાથે કાડીબાર Nitrate of Silver સરખાં વજનનું સુમારે લઈ તેનાં ઓથા ભાગ જેટલો ક્રીમ ઓફ ટાર્ટરનો ભુકો ભેળીને રાખવો. ૩૫ વિગેરે એનેથી પોલીશ થાય છે.

સોજજ ચાકની બારીક ભુકી રતલ એક, મેગનીશીઆ રતલ અર્ધો, ક્રીમ ઓફ ટાર્ટરની ભુકી રતલ પા ભેળીને પાણી, દારૂનો અર્ક અથવા કાંઈ બીજી જાતની સ્પીરીટમાં મેળવી પાતલુ લગાડી સોજું કપડું, ફેનલ યા શેમોઆ લેધરે તુછી નાખવું.

૨૬૭-જેવેલ વાટર, Javell water રંગ ઓસવવા તથા ડાઘો કાઢવા માટેનું બનાવવું. એક બાટલી જોશ પાણીમાં એક રતલ વોશીંગ સોડા પીગળાવવો અને અર્ધાં રતલ બ્લીચીંગ પાઉડર Bleaching Powder અથવા Chloride of Lime પણ કહે છે જે કપડાં ઓસવવામાં વપરાય છે, તેને બે બાટલી ઠંડાં પાણીમાં મેળવીને પછી ઉપલાં ગરમ પાણી સાથે ભેળી નાંખવું. નીચે ફરી જાય ને નીતયું પાણી ગાળી લઈ, ચપટ ખુચ મારી અંધારી જગામાં રાખવું. ખપ પડે ત્યારે કપડાં ઘોવામાં વાપરવું. એક બાલદી પાણીમાં એક બે પ્યાલાંને સુમારે ભેળવું. એવી ઘણીક જાતની મેળવણીઓ બને છે જે ધરધતુ ઉપયોગમાં આવે છે.

સફેદ કપડાંના ડાઘો ઉપર એ પાણીનાં થોડાં ટીપાં નાંખવાથી નીકળી જશે.

પ્રકરણ ૩૭.

તોલ્યા વગર ખોરાકીનો સુમાર લેવાની સમજણ.

૨૮૮-આટો ૧ ઉપર વેર ભરેલો મોટો ચમચો (ટેબલસ્પુન)= ૧ ઔસ	
આરાઈટ તથા કોનફેક્શન ૧ ઉપરવેર ભરેલો =	”
ઓટમીલ ૧ ૧/૨ સપાટ ચમચો =	”
ઓલીવ ઓઇલ ૨ સપાટ ચમચા =	”
કઠોળ (કાષ્ઠખી જ્વતની દાળ) ૨ ઉપર વેર ભરેલા =	”
કરી પાઉડર ૧ સપાટ ચમચો =	”
કાર્બોનેટ ઓફ સોડા ૧ ઉપર વેર ભરેલો =	”
ક્રીમ ઓફ ટાટર ૧ ઉપર વેર ભરેલો =	”
કોકો ૩ સપાટ ચમચા =	”
કોરી દળેલી ૨ ઉપર વેર ભરેલા =	”
ખાંડ રવાની ૧ ઉપર વેર ભરેલો =	”
ખાંડ મેદાની ૧ સપાટ ચમચો =	”
ખાંડના ટુકડા ૫ થી ૬ લોફ શુગરનાં =	”
ગોળ ૧ સપાટ ચમચો =	”
ચરખી કાપેલી ૧ ઉપર વેર ભરેલો =	”
ચાહ ૨ સપાટ ચમચા =	”
ચોખા ૧ સપાટ ચમચો =	”
દાલ ૧ ઉપર વેર ભરેલો =	”
નાલીએર ખમણેલું ૨ ભરેલા ચમચા =	”
નીમક ૨ સપાટ ચમચા =	”
પનીરનો ભુકો ૧ ઉપર વેર ભરેલો =	”
પાણી અથવા દૂધ ૨ ચમચા =	”
પાઉનો ભુકો ૨ ઉપર વેર ભરેલા =	”
ખદામ ખમણેલી ૧ ઉપર વેર ભરેલો =	”
ખાલીના દાણા ૧ ઉપર વેર ભરેલો =	”
માખણ ૧ સપાટ ચમચો =	”
મારજરીન (ચરખી નાવેલી) ૩/૪ ચમચો =	”
રાઈ ૨ ચમચા સપાટ =	”
વટાણા ૧ સપાટ ચમચો =	”
સાગુ ચોખા ૧ સપાટ ચમચો =	”
સેવનો ભુકો ૧ ઉપર વેર ભરેલો =	”

એ સર્વે ચીજો અળગી ભરેલી અથવા દાખીને ભરવાથી તેમજ કાષ્ઠક ચમચા નાના મોટા હોવાથી ઉપર લખ્યા મુજબના વજણમાં થોડોક ફરક પડશે.

ચમચી ચમચા તથા કપનું માપ.

- ૧ નાનું કપ (પ્યાલું)—કોફી કપ.
 ૧ વચકું „ —ટી કપ— $\frac{3}{4}$ પાંખટ પાણી કે દુધ પ) ઐસ થશે—ખાંડ અથવા ચોખા ભરેલા વજનનું $\frac{1}{2}$ રતલ.
 ૧ મોટું „ —એકફાસ્ટ કપ— $\frac{1}{2}$ પાંખટ પાણી—૮ ઐસ તોલેલી ઉપલી ચીજ એક રતલ, તેમજ દાખીને ભરેલું માખણ પણ તેટલુંજ થવા જશે—આટો કોષખી જાતનો હલકો હોવાથી ૪ ઐસ ને સુમારે થાય છે.
 ૧ નાની નીમકની ચમચી ભરેલી = $\frac{1}{2}$ ટી સ્પુન ચાહેતી (ચમચી) Tea spoon થશે.
 ૨ ટી સ્પુન = ૧ સપાટ વચકો ચમચો=Dessert spoon.
 ૨ વચલા ચમચા = ૧ મોટો ચમચો=Table spoon.
 ૪ મોટા ચમચા ભરેલા = એક નાનું કપ પાણીએ ભરાશે.

પાણી જેવી ચીજોનો સુમાર.

- ૧ ચમચી = ૬૦ ટીપા = ૧ ડ્રામ-Drachm.
 ૮ ડ્રામ = ૧ ઐસ = ૪૫૦ થી ૪૮૦ ટીપાં પાણી જેવી અથવા ઘટ પ્રવાહીનાં સુમારે થશે.
 ૧ વચકો ચમચો = $\frac{1}{4}$ ઐસ.
 ૪ ચમચા = $\frac{3}{4}$ પાંખટ—૧ વાઈન ગ્લાસ—૨ ઐસ.
 ૧૬ ચમચા = $\frac{1}{2}$ પાંખટ— કપ—૧ પાશેર—૦૧૧ રતલ વજન.
 ૧ ટંબ્બલર નાનું = $\frac{1}{2}$ પાંખટ—૬ ઐસ.
 ૧ મોટું ટંબ્બલર = ૧ પાંખટ— $\frac{1}{2}$ ખાટલી—૬ વાઈન ગ્લાસ ૧ રતલ વજન.
 ૨ પાંખટ = ૪ કપ—૧ ખાટલી—૨૪ ઐસ—૧ શેર માપનાં પાશેરાએ ભરેલું.
 ૬ ખાટલી = ૧ ગેલન—૧૦ રતલ વજન.
 ૧૨૬ ખાટલી = ૩૧ $\frac{1}{2}$ ગેલનને સુમારે—૧ પીપમાં સમાય છે. મોટાં પીપમાં વધુ હોય છે.
 દવા વિગેરેના માપનાં કોણ્ટકો આગળ આપ્યાં છે.

ચમચી, ચમચા, કપ, ટંબ્બલર વિગેરે સાધારણ વપરાશનાં બધાં સરખાં હોતાં નથી, કોઈક નાનાં મોટાં હોવાથી માપ તથા વજનમાં થોડો ઘણો ફેર પડશે, ખાટલીઓ પણ નાની મોટી કોઈક હોવાથી માપમાં ફેર પડે છે.

૫૦ શેરથી માણ સુધીના જુદા જુદા ભાવના કોષ.

માણના ભાવ.

ખંબર રેલેટ.	ર. આ. પૈ. ર.	ર. આ. પૈ. ર.	ર. આ. પૈ. ર.	ર. આ. પૈ. ર.	ર. આ. પૈ. ર.	ર. આ. પૈ. ર.	ર. આ. પૈ. ર.	ર. આ. પૈ. ર.	ર. આ. પૈ. ર.	ર. આ. પૈ. ર.	ર. આ. પૈ. ર.	ર. આ. પૈ. ર.	ર. આ. પૈ. ર.
રતલ, ૧ માણ	૨-૮-૦	૩-૧૨-૦	૬-૪-૦	૯-૮-૦	૮-૧૨-૦	૧૦-૦-૦	૧૧-૮-૦	૧૩-૧૨-૦	૧૫-૦-૦	૨૫-૦-૦			
૧ ના.	૦-૧-૦	૦-૧-૦	૧-૦-૨	૦-૩-૦	૦-૩-૦	૦-૪-૦	૦-૫-૦	૦-૫-૬	૦-૬-૦	૦-૧૦-૦			
શેરના.	૦-૦-૩	૦-૦-૪	૦-૦-૪	૦-૦-૬	૦-૦-૧૦	૦-૧-૦	૦-૧-૩	૦-૧-૪	૦-૧-૬	૦-૬-૨			
છેરના.	૦-૦-૬	૦-૦-૬	૦-૦-૬	૦-૧-૬	૦-૧-૬	૦-૨-૦	૦-૨-૬	૦-૨-૬	૦-૩-૦	૦-૫-૦			
૫૦ શેરના.	૦-૦-૬	૦-૧-૧	૦-૧-૧	૦-૨-૩	૦-૨-૩	૦-૨-૬	૦-૩-૬	૦-૪-૧	૦-૪-૬	૦-૧૭-૬			
શેરના.	૦-૫-૦	૦-૫-૦	૦-૫-૨	૦-૫-૫	૦-૫-૫	૦-૫-૬	૦-૬-૬	૦-૬-૬	૦-૬-૬	૦-૨-૦			
શેરના.	૦-૧૦-૦	૦-૧૫-૦	૦-૧૬-૦	૦-૧૪-૦	૦-૧૩-૦	૦-૧૨-૦	૦-૧૨-૦	૦-૧૨-૦	૦-૧૨-૦	૦-૪-૦			
શેરના.	૧-૪-૦	૧-૧૪-૦	૦-૩-૨	૦-૩-૨	૦-૩-૦	૦-૫-૦	૦-૬-૦	૦-૬-૦	૦-૬-૦	૦-૮-૦			
૧૦૦ શેરના	૨-૩-૦	૩-૪-૦	૫-૭-૦	૬-૬-૦	૭-૧૦-૦	૮-૧૨-૦	૧૦-૧૫-૦	૧૨-૦-૬	૧૩-૨-૦	૨૧-૧૪-૦			

પ્રકરણ ૩૯.

વ્યાજ ગણવાની રીતો.

૩૦૦-મહિનાના દિવસ ત્રીસ (૩૦) ગણવા જેટલા રૂપિયા વ્યાજે મુક્યા હોય તેટલી રકમને જેટલા દિવસ તે રહ્યા હોય તે દિવસે ગુણવા. પછી તે ગુણાકારને—

૬૦, વડે ભાગવાથી	૪ ટકાનું વ્યાજ.
૭૨, વડે „	૫ ટકાનું વ્યાજ.
૬૦, — „ —	૬ „
૪૫, — „ —	૮ „
૪૦, — „ —	૯ „
૩૬, — „ —	૧૦ „
૩૦, — „ —	૧૨ „

ભાગાકાર જે આવે તે બધા દોકડા થાય છે, માટે તેને પાછા ૧૦૦ એ ભાંગવા, એટલે તેટલા રૂપિયા જવાબ (વ્યાજ) આવશે. અથવા તો તે ભાગાકારના જવાબના જમણી બાજુના એ આંકડા કાપવાથી જે રકમ આવે તેટલા રૂપિયા વ્યાજ જાણવું. ૧) દાખલો—દર વરસે દર સેંકડે ૬ ટકા પ્રમાણે રૂ. ૨૦૦ નું ૩ મહિનાનું વ્યાજ શું ?

૨૦૦ રૂપિયા વ્યાજે રાખ્યા.
 X ૬૦ દિવસ તે રૂપિયા રહ્યા.

૬૦) ૧૮૦૦૦ સાઠ વડે તે ગુણાકારને ભાગ્યા

૧૦૦) ૩૦૦ = દોકડા વ્યાજ ૬ ટકા લેએ આવ્યું

૩ = રૂપિયા વ્યાજ આવ્યું.

[૨] દર વરસે દર સેંકડે ૬ ટકા પ્રમાણે. ૨૦૦૦ રૂ. નું ૩ મહિના ને ૧૦ દિવસનું વ્યાજ શું ?

૨૦૦૦ રૂપિયા.
 X ૧૦૦ દિવસ રહ્યા.

૪૦) ૨૦૦૦૦૦

૧૦૦) ૫૦૦૦

૫૦ રૂ. વ્યાજ

[૩] દર વરસે દર સેંકડે ૪ ટકા પ્રમાણે રા. ૧૫૦૦૦ નું ૫ મહિના ને ૧૦ દિવસનું વ્યાજ શું?

$$\begin{array}{rcl} ૧૫૦૦૦ & \text{રૂપિયા} & \\ \times ૧૬૦ & \text{દિવસ રહ્યા.} & \\ \hline \end{array}$$

$$૯૦) ૨૪૦૦૦૦૦$$

$$૧૦૦) ૨૬૬૬૬૬૬ (૩)$$

રા. ૨૬૬—૦૦૦૦ વ્યાજ.

[૪] દર વરસે દર સેંકડે ૮ ટકા પ્રમાણે રા. ૩૦૦ નું ૪ મહિનાનું વ્યાજ શું?

$$\begin{array}{rcl} ૩૦૦ & \text{રા.} & \\ \times ૧૨૦ & \text{દિવસ રહ્યા.} & \\ \hline \end{array}$$

$$૪૫) ૩૬૦૦૦ —$$

$$૧૦૦) ૮૦૦ \quad \text{ટોકડા}$$

૮ = રા. વ્યાજ

[૫] દર વરસે સેંકડે ૬ ટકાની તેરીએ રા. ૫૦૦ નું ૫ વરસનું વ્યાજ શું?

$$\begin{array}{rclclcl} \text{રા. ૧૦૦} & : & ૫૦૦ & : & : & ૬ \\ \text{વરસ} & : & \text{વરસ} & & & \\ ૧ & : & ૫ & & & \end{array}$$

$$\frac{૫૦૦ \times ૬ \times ૫}{૧૦૦ \times ૧} = ૧૫૦ \text{ રૂપિયા વ્યાજ થયું.}$$

છેલ્લો દાખલો સાધારણ ત્રીઆસીના હીસાએ ગણી બતાવ્યો છે.

**પગાર અથવા ભાડું મહીનાનું હોય તેના દર રોજના
હિસાબની ગણતરી રૂ. ૧ થી ૧૦,૦૦૦ સુધી.**

૩૦૧-કોડો રૂ. ૧ રૂ. ૧૦,૦૦૦	૨૮ દિવસ પ્રમાણે.	૨૯ દિવસ પ્રમાણે	૩૦ દિવસ પ્રમાણે	૩૧ દિવસ પ્રમાણે
રૂ.	રૂ. આ. પૈ.	રૂ. આ. પૈ.	રૂ. આ. પૈ.	રૂ. આ. પૈ.
૧	૦ ૦ ૭	૦ ૦ ૭	૦ ૦ ૬	૦ ૦ ૬
૨	૦ ૧ ૨	૦ ૧ ૧	૦ ૧ ૧	૦ ૧ ૦
૩	૦ ૧ ૬	૦ ૧ ૮	૦ ૧ ૮	૦ ૧ ૭
૪	૦ ૨ ૩	૦ ૨ ૨	૦ ૨ ૨	૦ ૨ ૧
૫	૦ ૨ ૧૦	૦ ૨ ૯	૦ ૨ ૮	૦ ૨ ૭
૬	૦ ૩ ૫	૦ ૩ ૪	૦ ૩ ૨	૦ ૩ ૧
૭	૦ ૪ ૦	૦ ૩ ૧૦	૦ ૩ ૯	૦ ૩ ૭
૮	૦ ૪ ૭	૦ ૪ ૫	૦ ૪ ૩	૦ ૪ ૨
૯	૦ ૫ ૨	૦ ૫ ૦	૦ ૪ ૧૦	૦ ૪ ૮
૧૦	૦ ૫ ૯	૦ ૫ ૬	૦ ૫ ૪	૦ ૫ ૨
૧૧	૦ ૬ ૩	૦ ૬ ૧	૦ ૫ ૧૦	૦ ૫ ૮
૧૨	૦ ૬ ૧૦	૦ ૬ ૭	૦ ૬ ૫	૦ ૬ ૨
૧૩	૦ ૭ ૫	૦ ૭ ૨	૦ ૬ ૧૧	૦ ૬ ૯
૧૪	૦ ૮ ૦	૦ ૭ ૯	૦ ૭ ૬	૦ ૭ ૩
૧૫	૦ ૮ ૭	૦ ૮ ૩	૦ ૮ ૦	૦ ૭ ૯
૧૬	૦ ૯ ૨	૦ ૮ ૧૦	૦ ૮ ૬	૦ ૮ ૩
૧૭	૦ ૯ ૯	૦ ૯ ૫	૦ ૯ ૧	૦ ૮ ૯
૧૮	૦ ૧૦ ૩	૦ ૯ ૧૧	૦ ૯ ૭	૦ ૯ ૩
૧૯	૦ ૧૦ ૧૦	૦ ૧૦ ૬	૦ ૧૦ ૨	૦ ૯ ૧૦
૨૦	૦ ૧૧ ૫	૦ ૧૧ ૦	૦ ૧૦ ૮	૦ ૧૦ ૪
૨૫	૦ ૧૪ ૩	૦ ૧૩ ૧૦	૦ ૧૩ ૪	૦ ૧૨ ૧૧
૩૦	૧ ૧ ૨	૧ ૦ ૭	૧ ૦ ૦	૦ ૧૫ ૬
૩૫	૧ ૪ ૦	૧ ૩ ૪	૧ ૨ ૮	૧ ૨ ૧
૪૦	૧ ૬ ૧૦	૧ ૬ ૧	૧ ૫ ૪	૧ ૪ ૭
૪૫	૧ ૯ ૯	૧ ૮ ૧૦	૧ ૮ ૦	૧ ૭ ૮
૫૦	૧ ૧૨ ૭	૧ ૧૧ ૭	૧ ૧૦ ૮	૧ ૯ ૧૦
૧૦૦	૩ ૯ ૨	૩ ૭ ૨	૩ ૫ ૪	૩ ૩ ૭
૨૦૦	૭ ૨ ૩	૬ ૧૪ ૪	૬ ૧૦ ૮	૬ ૭ ૩
૫૦૦	૧૭ ૧૩ ૮	૧૭ ૧૩ ૧૦	૧૬ ૧૦ ૮	૧૬ ૨ ૦
૧૦૦૦	૩૫ ૧૧ ૫	૩૪ ૭ ૮	૩૩ ૫ ૪	૩૨ ૪ ૧
૨૦૦૦	૭૧ ૬ ૧૦	૬૮ ૧૫ ૫	૬૬ ૬૦ ૮	૬૪ ૮ ૩
૩૦૦૦	૧૦૭ ૨ ૩	૧૦૩ ૭ ૨	૧૦૦ ૦ ૦	૯૬ ૧૨ ૪
૫૦૦૦	૧૭૮ ૯ ૧	૧૭૨ ૬ ૭	૧૬૬ ૧૦ ૮	૧૬૧ ૪ ૭
૧૦,૦૦૦	૩૫૭ ૨ ૩	૩૪૪ ૧૩ ૩	૩૩૩ ૫ ૪	૩૨૨ ૯ ૩

એકથી વધુ દિવસનો પગાર ગણવો હોય તો જેટલા રૂપિયાનો પગાર

પ્રકરણ ૪૧.

કોષ્ટકો ચાલુ તોલ, માપ તથા દવાનાં તેમજ મોઢેથી
હીશાખ ગણવાની રીતો.

૩૦૨-જટલે રૂપિએ ફરો તેટલે આને એક પાયલી, તેટલે દોઢીએ
એક શેર ભરેલું માપ ગણાય છે.

જટલે રૂપિએ ખાંડી તેટલા આનાનું ૧૫ મણ, ને તેટલા પૈસાનું
૧૨૫ શેર થશે.

જટલે રૂપિએ મણ તેટલે આને અઢીશેર અને જટલે પૈસે શેર
તેથી દસ ગણે આને મણ એમ ગણવું.

જટલે રૂપિએ મણ તેટલા દોકડાનું ૧૬ રૂપિઆ ભાર થાય.

જટલે રૂપિએ દઝન (૧૨ નંગ) તેથી ૧૬ ઘણી પૈએ એક નંગ.

જટલે આને દઝન તેટલી પૈએ એક નંગની કીમત ગણવી.

ભરેલું માપ.

૨ ટીપરી = ૧ શેર.

૪ શેર = ૧ પાયલી.

૧૬ પાયલી = ૧ ફરો.

૮ ફરો = ૧ ખાંડી.

દેશી તોલનું માપ.

૨ નવટાંક = ૧ પાશેર.

૨ પાશેર = ૧ અઘીશેર.

૨ અઘીશેર = ૧ શેર.

૪૦ શેર = ૧ મણ.

૨૦ મણ = ૧ ખાંડી.

ધંત્રેજી તોલનું માપ.

૧ ઔંસ = ૨૫ તોલા એટલે ૨૫ રૂપીઆ ભાર.

૧૬ „ = ૧ રતલ, ૪૦ રૂપીઆ ભાર.

૧૪ રતલ = ૦૫ મણ = ૧ રટોન.

૨૮ „ = ૧ મણ અથવા કવાટર.

૪ મણ = ૧ હંદ્રવેટ.

૨૦ હંદ્રવેટ (૨૨૪૦ રતલ) = ૧ ટંન.

જમીનનું માપ.

- ૧૨ ઇંચ = ૧ ફુટ.
 ૨ ફીટ = ૧ સાધારણ પગલાંની ચાલવાની લંબાઈ.
 ૨૭ ઇંચ = ૧ ગજ (પોણો વાર,
 ૩૬ ઇંચ = ૧ વાર.
 ૫૫ વાર = ૧ પોલ (કાઠી.)
 ૪૦ પોલ = ૧ ફર્લિંગ (૨૨૦ વાર યા ૮ ફર્લિંગ.)
 ૧૭૬૦ વાર = ૧ મૈલ-૫૨૮૦ ફીટ-દરીઆના એક મૈલના (Knot)
 ૬૦૮૦ ફીટ ગણે છે.
 ૨ મૈલ = ૧ કાસ.
 ૩ મૈલ = ૧ લી ગ.

જમીનનું ચોરસ માપ.

- ૧૪૪ ચો. ઇંચ = ૧ ચો. ફુટ.
 ૯ „ ફીટ = ૧ યાર્ડ.
 ૩૦૧ ચો. યાર્ડ = ૧ ચો. પોલ.
 ૪૦ „ પોલ = ૧ રૂડ.
 ૪ રૂડ = ૧ એકર (૪૮૪૦ વાર.)
 ૬૪૦ એકર = ૧ ચો. મૈલ.

સોના રૂપાનું તોલનું વજન.

- ૨૦ ચોખા ભાર = ૧ કેરટ, ૧ રતી એક ચોખા ભાર ઓછું.
 ૧ કેરટ = ૪૦ ગ્રેન.
 ૨૫ ચોખા ભાર = ૧ વાલ, ૧૧ રતી સુમારે થાય.
 ૧ રતી = ૦.૧૧ ચવ ઝા દોકડા.
 ૫ વાલ = એ આની ભાર = ૭૫ રતી = ૨૪ ગ્રેન.
 ૧૦ વાલ = ચાર આની ભાર = ૦૧ તોલો = ૧૫ રતી.
 ૪૦ વાલ = ૧ રૂપીઆ ભાર = ૧ તોલો = ૬૦ રતી = ૧૮૦ ગ્રેન.
 ૧૫ રૂપીઆ = ૧ ગીની.
 ૧ રૂપીઆ = ૧૦૦ દોકડા.
 જટલે રૂપીયે તોલો તેટલે અર્ધે આને વાલ.
 ચોખા તથા વાલ કોઈક નાના મોટા હોવાથી વજનમાં સહેજ ફેર પડશે.

ઘડીઆલની ચાલની ગણતરી.

- ૧ કલાક = ૬૦ મિનિટ-૩૬૦૦ સેકન્ડ.
 ૨૪ કલાક = ૧ દિવસ.
 ૩૬૫ ૧/૪ દિવસ = ૧ વરસ.
 ૧ દિવસ = ૧૪૪૦ મિનિટ ૮૬,૪૦૦ સેકન્ડ.

દવાના માપ તથા તોલ.

ધંત્રેજીમાં દવા માપવા માટે મેઝર ગ્લાસો Measure glass જેમાં ટીપાંઓથી તે ઔસો તથા પૌંડ સુધી માપ થઈ શકે તેવાં નાનાં મોટાં આવે છે અને તેવી જાતનાં બુચની સીસીઓ Drop bottle આવે છે તે વડે ટીપાં નાંખવાનાં સહેલાં પડે છે.

ટીંકચર, ચાહ, ઉકાળો તથા બીજી પાણી જેવી દવાઓ ઊપલા ગ્લાસનાં માપ વડે આપી શકાય છે, તેમજ દરેક જાતની સુકી દવાઓ, ભુકી, છાલ વિગેરે આગલ આપેલાં તોલ મુજબ તોલીને લેવાશે.

તોલનો ડ્રાંમ આવે છે તેમ ભરત અથવા માપનો પણ હોય છે, માટે સુકી દવાઓ તોલીને લેવી તેમજ ઔસ પણ તોલ તથા ભરતનો આવે છે. ગ્રેન સહી નાનો તોલ ગણાય છે જે નહિ હોય તો એક ઘઉંનો દાણો લઈ તોલવાથી તેટલુંજ વજન થશે.

પ્રવાહીનું માપ.

૧ મીનીમ એટલે એક ટીપું. સ્પીરીટ કે દારૂનું ટીપું કોઈબી જાતનું તેલ કે ઘી કરતાં વજનમા ઓછું થશે.

૩૦ ટીપાં = ૦.૧ ડ્રાંમ અથવા અર્ધી ચમચી.

૬૦ „ = ૧ „ ૧ „

૮ ડ્રાંમ = ૧ ઔંસ (૪૮૦ ટીપાં.)

૧૬ ઔંસ = ૧ પૌંડ (૨૮૮) - ૨ પ્યાલાં - ૧૨૮ ચમચી - ૭૬૮૦ ટીપાં આસરે થશે.

૧ ચમચો D. S. પાણી = ૪ ડ્રાંમ અથવા અર્ધી ઔંસ.

૧ „ ઘટ સીરપ = ૨ ડ્રાંમ સુમારે.

૧ „ સ્પીરીટ અથવા ટીંકચર = ૨૩ ડ્રાંમ.

૦.૧૧ ચમચી ૧ અંજોઠી ભરેલું = ૦.૧૧ ડ્રાંમ = ૪૫ ટીપાં.

૧ લીકર ગ્લાસ = ૧ ઔંસ.

૧ વાઇન „ = ૨ ઔંસ.

૧ શેરીનું ગ્લાસ = ૨.૧ ઔંસ.

૧ ક્લેરેટ „ = ૫ „

૧ ચમ્પીન „ = ૬ „

૧૨ વાઈન „ = ૧ બાટલી = ૨૪ ઔંસ.

૬ બાટલી = ૧ ગેલન = ૧૨૮ ઔંસ = ૬૧,૪૪૦ ટીપાં સુમારે થશે.

દવાનું તોલ.

૧ ગ્રેન = ૧ ઘંઊભાર તોલેલું અથવા ૪ ચોખ્ખાભાર.

૨૦ „ = ૧ સ્કુપલ - ૨૦ ટીપાં - ચમચીના ૩ ભાગ.

૬૦ ગ્રેન અથવા ૩ સ્કુપલ = ૧ ડ્રાંમ.

૩ ડ્રાંમ = ૧ તોલો - ૧ રૂપ્યા ભાર.

- ૮ ડ્રામ = ૧ ઔંસ-૨૧૧ તોલા-૪૮૦ ગ્રેન.
 માપેલું ૧ ઔંસ ૪૩૭ $\frac{1}{2}$ ગ્રેન વજનમાં થશે.
 ૫ ગ્રેન = ૧૧ રતી, ૧ પાવલીની ઊપર સમાય તેટલું થશે
 નીમક અથવા કઠીનીન પાછાડર.
 ૨૪ ગ્રેન = ૧ પેનીવેટ-૬ કેરેટ-૨ આનીલાઝ.
 ૨૦ પેનીવેટ = ૧ ઔંસ-૨૧૧ તોલા.
 ૪૮૦ ગ્રેન = ૧ ઔંસ = ૪૮૦ ટીપાં પણ ગણાશે.
 ૧૨ ઔંસ = ૧ પૌંડ-૪૦ તોલા ઘટ પ્રવાહી ચીજો, સીરપ
 ઝલીસીરીન વિગેરે.
 ૫૭૬૦ ગ્રેન = ૧ પૌંડ.

તોલેલું વજનની નીશાની.

- Gr—Grain સુમારે એક ધગી ભાર.
 3—Drachm ડ્રામ એક ચમચી ભરેલી.
 oz—Ounce ઔંસ.
 lb—Pound-૨૧૧-૫૭૬૦ ગ્રેન.

માપેલાં મેઝર ગ્લાસે પાણી જેવી ચીજો અને
 તેની નીશાનો.

- m—Minim-ટીપાં.
 3 fl—Fluid drachm
 z fl— „ Ounce
 ① —Pint

—

વૈદક નુસખાઓ.

“ એક તંદુરસ્તી હઝાર ન્યામત. ”

એક માણસને ખુદા તરફથી શ્રેષ્ઠમાં શ્રેષ્ઠ એટલે જિત્તમમાં જિત્તમ બક્ષીશ સારી તંદુરસ્તી છે, જે હઝારો બીજી બક્ષીશ કરતા સગીથી ચઢીઆતી ગણાય છે.

તનનું સુખ તે મનનું સુખ, અને મનનું સુખ તે આત્માનું સુખ કહેવાય છે.

કુદરતના મુકરર કરેલા નીયમીત કાયદા મુજબ ચાલવાથી આપણું શરિરને કોઈપણ દુખ દરદ કે રોગમાંથી બચાવી શકીએ છીએ. તંદુરસ્તી જાળવવાના સાધણોને નહિ વગગી રહી જિલ્લટા જઈ ધણાક પોતાની તબીએતને નુકશાન કરે છે, એવા સાધારણ નીયમો આરોગ્યતા અને સુખશાંતી, ખોરાકી, ધરખારની સફાઈ સુવડાઈ, શરીરની જતન વિગેરેની સમજણ દરેક નાના તેમજ મોટાને હોવીજ જોઈએ જેને ઇંગ્રેજીમાં “ હાઇજન ” Hygiene કહે છે.

એ “ હાઇજન ” ખોલની જિતપંતી પુરાની કથા (Mythology) માં ઓસેનલાપ્યુસ Ossenlapius નામનો દેવાનો દેવ God of medicine હતો, જેની બેટી ખુબસુરત હાઈજીઆ Hygeia ને તંદુરસ્તીની દેવી તરીકે લોકો પૂજતા ને માન આપતા તે પરથી “ હાઇજન ” ખોલ નીકળેલો ચાલુ વપરાશમાં આવે છે.

સગીથી પહેલુ તડકું ને ખુદલી હવા જિજ્ઞાસ માણસની તંદુરસ્તી માટે અવશ્યનું છે જેના કાયદા ધણાંક અજ્ઞાન લોકો મુદલ સમજતાં નથી, અને તેવા વર્ગનાં લોકો પોતાનાં ઘરોનાં બારી બારણાઓ પર પદડા વિગેરે બાંધી દઈ અંદર ખુદલી હવા તડકું આવતું બંધ કરે છે. ખાસ કરીને ગીચ વસતીવાલા ગરીબ લોકોના રહેઠાણોમાં તેવું વધારે નજરે પડે છે. કચરો, ગલીચી વિગેરે ધરના આંગણમાં નાખી તેમાંથી નીકળતો ખરાબ વાસ તથા ઝેરી હવા પોતાને તેમજ આડોશી પાડોશીઓને કેટલુ નુકશાનકારક છે તેનો તેઓ મુદલથી ખ્યાલ કે સમજ ધરાવતાં નથી. તેમજ કેટલાકો જાણુવા છતાંપણી બારી બારણામાંથી ગમે ત્યાં ફેંકે છે. વળી કોઈ પોતાના તેમજ બચ્ચાંઓનાં શરીરને રોજ ઘોષ સાફ કરી સોજાં કપડાં પણ બદલવા વિષેના કાયદા સમજતાં નથી. મેલે કપડે ને બાળ વિગેરે ઓળવા વગર ધણાંક નાનાં મોટા ઘરમાં તેમજ રસતામાં નજરે પડે છે. એવા અનેક સુખશાંતી અને સફાઈ સુવડાઈ વિગેરેના નીયમોથી જિલ્લટાં જઈ ધણાકો તરેહવારના જતની બીમારીને આધીન થાય છે. વાસણો ખોરાકી તથા બીજાનાં વિગેરેની સફાઈ પર ધ્યાન આપવું. એવા અભણ વર્ગના કુટુંબમાં સાધારણ યા ગંભીર પ્રકારની માંદગી વખતે

બંધ ઓરડામાં ચોખ્ખી હવા આવવા દેવાની તથા ઘટતી માવજત દવાદાઝ વિગેરે આપવા કરવાની તેઓને આવડત હોતી નથી. ઊડતા રોગવાહા દરદીની સાથેજ મોટાં નાનાઓનું આખું કુટુંબ ભેળાય, પાસે સુવે, તેનાંજ વાસણોમાં ખાય પીએ તથા કપડાં અને બીજી ગલીય ચીજો વિગેરેની સંભાળ નહિ રાખવાથી બીજાઓ પણ સપડાઈને કેટલીક વાર મોતને આધીન થાય છે. એવા અનેક દાખલાઓ આપણે નજરે જોયલા તથા સાંભળેલા છે.

એવી વખતે ગરીબ નાના ઘરોમાં બધી રીતની સગવડ ને દરદીની મેનીજની કાટાષ્ટ હોય ત્યારે ઇસપીતાલોનો જો તેઓ લાભ લે તો દરદીનાં તેમજ ઘરનાં બીજાંઓના જીવનની સલામતી કેટલે દરજ્જે સચવાશે તેનો તે લોકે ખ્યાલ રાખવો જોઈએ. એવા દાખલાઓ કંઈ ગરીબ લોકોમાંજ નહિ પણ વચલે વાંગે અથવા પૈસાવાલાં પણ અજ્ઞાન વર્ગોમાં તેવું વારંમવાર બને છે, અને તેઓની અણસમજ ને અભણ રીત ભાત અને રાહ રસમોને લીધે કેટલીક વખત તેવા ખરાબ રોગોનો ફેલાવો થઈ એક ઘરથી બીજે ઘર યા તો એક દેશથી બીજે દેશ દરદીઓને લઈને નાહરી જવાથી થાય છે અને ત્યાં વસતા બીજાં લોકોની તંદુરસ્તીને નુકશાન પહોંચશે તેનો ખ્યાલ પણ તેમને હોતો નથી.

એવી રીતે અજ્ઞાનપણને લીધે કાંઈપી રોગોનો ફેલાવો થવાથી ધંધા રોજગાર અને દેશની આબાદીને ઘોઠો પુગીને ગરીબાઈ તથા હાડમારીના સંકટો કેટલાકને નાહક વેઠવાં પડે છે.

પહેલો ને સહેલો માર્ગ એ છે જે ગરીબ યા તવંગર કુટુંબોમાં જ્યાંબી ઊપલી રીતનું અજ્ઞાનપણ હોય તે દૂર કરવા માટે તેઓની ઊધરતી ઓલાદને તેમાં ખાસ કરીને છોકરીઓ જેઓ ભવિષ્યની માતાઓ થનાર તેઓને પહેલાં લખ્યા મુજબનું હાઇજીન Hygiene એટલે આરોગ્યતા અને સુખશાંતીને લગતું જ્ઞાન આપવુંજ જોઈએ, તેની સાથે સાથે થોડુંક સાધારણ વૈદક અને અકસ્માત વેળા તાત્કાળીક મદદ વિધેનું તથા બચ્ચાં ઊધારવાની રીતોનું જ્ઞાન શાળાઓમાં તથા બીજા વર્ગો ખોલીને આપવાથી કેટલે દરજ્જે ફાયદાકારક થશે. અજ્ઞાનપણને લીધે નાનાં બચ્ચાંઓ જતન વગર કોઈ જતની બીમારી લાગુ પડવાથી મરણનું પ્રમાણ પણ વધવાનો સંભવ રહેશે એવી સંજોઈ અગત્યની બાબતોને લગતી સહેલી ને સમજ પડે એવી જુદી જુદી ભાષાઓમાં ચોપડીઓ છપાવી તેનો ફેલાવો કીધાથી તુરત નહિ પણ લાંબે વખતેથી તેના સારાં ફળ નીપજશે, અને તેવાં દરેક ઘરોની રહેવાની નીતી રીતીમાં ઘણો ફેરફાર થવાથી દરેક કુટુંબ તંદુરસ્તી ભર્યું રહેવા સાથે દેશની પણ સુખશાંતી ને આબાદીનો મોટો આધાર રહેશે.

પ્રકરણ ૪૨.

માણુસનાં શરીરને લગતી સાધારણ જાણવાબેગ બાબતો તથા તેની સમજણ.

૩૦૩-તંદુરસ્ત માણુસની અંગની સાધારણ ગરમી જેને *Temperature* ઈંગ્રેજીમાં કહે છે તે ૯૮ ને ૪ પોઈન્ટ એટલે સાડી અઠાણુ ડીગ્રી Normal, તાપની સીસી થર્મોમીટર મુકવાથી જણાય છે.

મોઢાંમાં જીભની નીચે મુકવાથી બગલ કરતાં અધીં ડીગ્રી વધુ ચઢે છે, સફરામાં મુકેલી તેથી વધુ થશે. હમેશા તુછી અથવા પાણી કે કોલોનવોટર લઈ સાફ કરીને મોઢામાં મુકવી, તેમજ એક માણુસે વાપર્યા પછી તુરત બીજાને પણ મુકતી વખતે તુછવી, ખસુસ કરી કોઈ ઉડતો રોગ હોય ત્યારે જરૂર કરવું. થર્મોમીટર ચઢેલી હળાવ્યાથી ઉતરે નહિ તો ઠંડા પાણીમાં મુકવી.

નબળાં માણુસોના અંગની ગરમી કોઈ વખત સાધારણ કરતા પણ નીચી રહે જે સબનોર્મલ Subnormal કહેવાય. ગરમીના દિવસોમાં અથવા થાકેલા માણુસનું અંગ તપી આવવાથી પણ કેટલીક વખત ગરમ વધુ લાગે છે. ઘણાં નાના બચ્ચાંની શરીરની ગરમી સાડી નવ્વાણું ને એકસો ડીગ્રીની વચ્ચે હોય છે અને મોટું થતાં સાધારણ માણુસના જેટલી ગરમી રહેશે.

દમ લેવાનો Respiration ચાલુ એક મિનિટમાં સુમારે ૧૫ થી ૧૮ વખત એક તંદુરસ્ત માણુસ લેશે, બીમારીમાં ઝડપથી આવે છે. પેટ પર હાથ મુક્યાથી બરોબર ગણાશે. નાનું ધડીઆળ હાથમાં રાખવું. ફેફસાં પણ તંદુરસ્ત હાલતમાં હોય તો દમ લઈને લગભગ અધીં મિનિટ ઉપર રાખી શકે છે, તેમજ બહારની સ્વચ્છ હવા અંદર લેવા સારું ઉંડો દમ લઈ જ્યાં સુધી રહેવાય ત્યાં વેર ઉંચી ડોકી કરી રાખવો ને પાછો કાઢતી વખતે ધીરેથી ડોક નીચે કરવી. એ મુજબ મોટાં તેમજ નાનાં બચ્ચાંઓએ દિવસમાં બે ત્રણ વખત કીધાથી ફેફસાંને ફાયદો કરે છે. નબળાં છાતીવાલાં ઘણું કરીને પાંચથી દસ સેકન્ડ દમ રાખશે. મરદ કરતાં ઓરતનો દમ કેટલીક વખત જલદી આવે છે.

ઘણાં નાનાં બચ્ચાં વધુ જલદી ૨૪ થી ૩૦ વખત એક મિનિટમાં દમ લે છે, ઉંમર વધતાં ઝડપ ઓછી થઈને બારથી પંદર વરસનું થતાં સાધારણ મોટાં માણુસ જેટલો તે દમ લેશે.

લોહીનું પ્રમાણ શરીરનાં વજનના તેરમા ભાગ જેટલું હોય છે. એમાં આલ્બ્યુમિન, પૉર્ટિન, ખાર આપણા નીમકને મળતા તથા બીજા ખોરાકીયાથી ઊત્પન્ન થતા પદાર્થ હોય છે. સાથે ઓક્સીજન, નાઇટ્રોજન ને કાર્બોનીક એસીડ એ ત્રણે જેસ પણ થોડા ધણા પ્રમાણમાં સમાયલી છે.

લોહી શરીરમાંથી નીકળ્યા પછી ઘણું ખર્ચ ખર્ચાઈ જાય છે.

લોહી શરીરમાં દોઢથી બે મિનિટને સુમારે એક ચક્કર ફરી પાછું આવે છે. લોહીને જેસ Blood pressure સાધારણ માણસને સોથી સવાસોનો રહેશે, કેટલાંકને તે ઉપર જવાથી તબીબેતને તેમજ આંખને નુકશાન પોંદ્યે છે, જેની ડાક્ટર યંત્ર વડેજ તપાસ લઇ શકે. તે વખતે કાંઈને જોવા મુકાવે છે જે લોહી સુશી લેવાથી જેસ નરમ પડે છે, કેટલીક વખત ખોરાકમાં નીમક ઓછું ખવાડે છે.

નાડ Pulse ની સાધારણ ઝડપ એક મિનિટમાં ૭૦ થી ૭૫ સુધી ચાલે છે જે ઘડીઆલ આગલ ધરીને ગણવાથી માલમ પડશે. હાથની કાંદીને બહારની બાજુએ હથેલીની નજદીકની નસ પર આગળાં સહેજ દાબીને મુકવાથી નાડ ચાલતી જણાશે. આંખ ને કાનની વચ્ચેની માથાની નસ પરથીબી ગણાશે. ચોરતની નાડ મરદ કરતાં ઝડપથી ચાલે છે. ૯૫ ડીગ્રી વેર ઊતરી જવાથી માણસ જીવી શકતું નથી.

છાતીના ધપકારા પણ સુમારે તેટલાજ ગણાશે, જે છાતી પર હાથ મુકી જોવાથી માલમ પડશે. આખા દિવસમાં સુમારે ૮૨૧૬૦ નાડ તથા છાતીના ધપકારા આસરે ગણાયલા છે.

તબીબેતમાં બીગાડો થવાથી નાડ, ધપકારા, તથા શ્વાસની ઝડપમાં વધઘટ થાય છે, જે નાનું ઘડીઆલ લઇ એક અથવા અધીર મિનિટ વેર પકડી ઊપર લખવા મુજબ ગણી જોવાથી ફેરફાર માલમ પડશે.

તુરતનાં જન્મેલાં બચ્ચાંની નાડ મોટાં માણસ કરતા ઘણી ઝડપથી એક મિનિટની ૧૩૦ થી ૧૪૦ ને સુમારે ચાલે છે, અને ઊંમર વધતાં સાથ ઓછી. પંદર વરસને સુમારે સાધારણ માણસ જેટલી ગણાશે. નાડ મોટી ઊંમરે પચાસ વરસ થવા આવે કે ધીમી પડી ૬૦ થી ૬૫ ને સુમારે ચાલે, પણ દરેક કેસમાં તેમ જનતું નથી. સારી તંદુરસ્તીવાલાના ઘણાક અબ્યવો મોટી ઊંમર સુધી સારા રહે છે.

કલેજું Liver વજનમાં ચાલીસથી સાઠ ઔંસ થશે.

ભેજનું વજન સાધારણ માણસનું ઘોણા ત્રણથી ત્રણ રતલને સુમારે થશે.

વિદ્વાનનું ખીલેલું ભેજું એક રતલને સુમારે સાધારણ કરતાં વધુ હોય છે. લખવા વાંચવાના અભ્યાસ ચાલુ રાખવાથી ભેજું ખીલે છે. જેમ શરીરને કસરત આપીએ છીએ તેજ મુજબ ભેજનું પણ .

એ રીતે આપવાથી ખીલશે. ઇંગ્લેન્ડ કહેવત મુજબ It is the mind that makes a man.

એઅક્લી Idiot માણસનું ભેળું સાધારણથી વજનમાં અધુરું થાય છે.

ત દુરસ્તી જાળવવા ઓક્સીજન હવા Oxygen દિવસે તેમજ રાતે દમમાં લેવી, ઉજાસ, તડકું વિગેરે ઘરમાં આવવા દેવું, થોડીક કસરત કરવી.

ઘોરાક સાદો નીચમીત વખતે લેવો, વખત ફેરફાર કીધાથી ખરોખર હજમ થતો નથી તે તખીએતમા ખગાડો થશે સુમારે ૫૦ થી ૮૦ તોલા જેટલો શરીરને પોષણ કરવા પુરતો ગણાય છે. માંસનો ઘોરાક પુખ્તીકારક છે, તરકારી, કાદો, ભાજી, ફુટ વિગેરે વધુ પ્રમાણમાં લીધાથી હોલીમાં સુધારો વધારો થશે. અનાજ, પટેટા તે તેવી ચીકાશવાલી ચીજો ખાવાથી શરીરમાં ચરબીનો વધારો થાય છે, એવો ઘોરાક જડાં માણસે ઝાઝો ખાવો નહિ.

પાણી પીવું ખાધા આગમચ્ચ યા ખાધા પછી પીવાથી ઘોરાક સારી રીતે હજમ કરશે સુમારે ૪૦ થી ૫૦ ઓસ એટલે સુમારે ત્રણથી ચાર પાઈન્ટ પીવું. થાકીને આવ્યા પછી તપેલાં શરીરે પીધાથી કેટલીક વખત નુકશાન કરે છે સહવારમાં ભુખે પેટે અથવા રાતે સુતી વખતે ઠંડું યા ગરમ પાણી પીવું. સહવારે પીધેલું વધુ ફાયદો કરે છે.

દારૂ વધુ પીધાથી નુકશાન થશે, મોટી ઉંમરે તેમજ નબલોને ટાકાત આપવા થોડોક આપવો ફાયદાકારક છે, તેમજ કેટલીક કેશી ચીજો જેવી કે અશીમ, તપખીર, તંબાકુ, ખીડી વિગેરે લેવાની ટેવ પાડેલી નુકશાનકારક છે.

ઉંઘ સાધારણ રીતે એક માણસને સાતથી આઠ કલાક આવવી જોઈએ જેથી શરીર તેમજ મગજને પુરતી આસાએશ મળશે; મોટી ઉંમરે કાંઈની ઉંઘ વધે છે તે કાંઈની ઘટે છે વખતસર સવું, મોટી રાત સુધી ઉજાગરા કરવાથી ત દુરસ્તીમાં ખીગાડો થશે ઠંડાં પાણીએ નાહવાની ટેવ નાનાં તેમજ મોટાં માણસે પાડેલી સારી છે.

શરીરના ભાગો ખીલવવા (ચંપી) માસાજ.

૩૦૪-શરીરના કેટલાક ભાગો કામકાજમાં ચાલવા હાલવામાં વપરાય છે, અને કેટલાક તો મુઠ્ઠલ વપરાશમાં આવતા નથી, માટે તેપર ધ્યાન આપી અવારનવાર હલાવવાની ટેવ રાખવી, જે વિષે કસરત કરવાની રીતમાં જોવું.

કોઈના શરીરના ભાગો સાધા અડી ગયલા અથવા વાગવાથી નુકશાન પોહોચ્યું હોય તો કેટલીક વખત વીજળી Electricity આપવાથી પણ છુટા પડી ફાયદો થાય છે, તેમજ કાંઈકના નાના

બન્ધ્યાના હાથપગની કુદરતી ખામી અથવા ખીજાં કોઇ કારણથી હાથ-પગને નુકશાન થાય તે પણ ઘણીક વખત મસાજ ને ઇલેક્ટ્રીસીટીથી સાર થાય છે. કોઇક લકવાના દરદર પણ ફાયદો કરે છે.

ઘોઠી ખરોખર કરતું નહિ હોય તો તેને ચ પી જેને માસાજ Massage કહે છે તે કીધાથી ફાયદો થશે. પણ સરખી રીતે સમજથી કરવું જોઇએ.

માસાજ કરવા શરીર યા મોઢાં પર જે ત્રણ આંગળાં મુકી સેડેજ દાખી આસતેથી થોડો વખત મોળ મોળ ફેરવવું, ત્યાર પછી જરા આગળ હાથ લેવો, એ મુજબ ન્યા કરવું હોય ત્યાં સધળી ખાજી પર કર્યા જવું. ચામડીની કરચલી પણ નીકળે છે. કરચળી કાઢવા ચામડીનાં પ્રકરણમાં જોવું.

હાથ પગ દાખીએ છે તે મુજબ ધીરે ધીરે દાખવાથી પણ માસાજ થશે, ઉપલી કોઇખી રીતે કરતી વખતે હાથ પર કોઇખી જતનો પાઉડર છાંટવો અથવા કોઇખી જતનું ક્રીમ, ઇમલશન Savoury and Moor's Emulsion લેવું. બદામનું તેલ કે કઈખી ચીકાશવાલી ચીજ લેવી, જોરથી દાખવું યા મસળવું નહિ. એ સાધારણ રીતે આપણે માસાજ કરીએ છીએ, પણ કેટલાક દુઃખ દરદના અગત્યના કેસોમાં જે ખરોખર જાણનાર હોય તેનીજ પાસ કરાવવું. કઠણ ખીજાના પર સુવાથી પણ શરીર મજબુત થશે.

મોઢું નુછતી વખતે તુવાલ સાથે ઊપર હાથ ધસવો; નીચે ઊતારવો નહિ. હોથના ખુણાઓની ચામડી કરચલી વળી મોટી ઊમરે નીચે ઊતરેલી દીશે છે માટે મોઢું નુછતી વખતે બંને હોથો ખીડીને જમણી ને ડાખી સાઇડે ટાઇટ વાકાં ફેરવીને તે ખાજીના ખુણાઓ પર તુવાલનો હાથ મોળ મોળ ફેરવ્યાથી કરચલી કમતી થતી જશે.

૩૦૫-માણસનાં ખાલી હાડપીંજરનું વજન તથા હાડકાંની ગણતરી શરીર સાધારણ મરદનાં વજનનો આસરે દસમો ભાગ થશે અને ઓરતનું ખારમે ભાગે થવા જાય છે, અને દરેક ભાગના હાડકાનાનાં મોટા બધાં મળીને બસોની ઉપર થાય. માથાં તથા મોઢાંના બાવીસ, હાથની કાંડીનાં આઠ, હથેળીમાં પાંચ, અને આંગળીઓમાં નાનાં ચોવીસ હાડકા હોય છે, જગ અથવા થાપાનું એક સલંગ મોટું હાડકું જેની ઉપર આખું શરીર ટેકવી આધાર રહે છે. પાસળાઓ બધી મળીને ખાર છાતીના હાડકાંથી ખરડાના કાંઠા સાથે જોડાયેલી હોય છે, અને કાંઠાનાં તેત્રીસ હાડકાં છે, જેમાં ખાર અને ચીકાશવાલી ચીજ બંને સરખાં પ્રમાણમાં હોય છે. પુખ્ત ઉમરે ખારનું પ્રમાણ વધી ચીકાશ ઘટે છે, અને બુઢાપામાં સાત ભાગ ખાર ને એક ભાગ ચીકાશ હોવાથી હાડકાં કડક થઈ જલદી ભાંગી જવાનો સંભવ રહે છે. કેટલીક વખત પાછું સંધાતું પણ નથી.

મરદના વજનનો સુમાર તેની ઉંચાઇના પ્રમાણમાં ઉમર વરસ ત્રીસને સુમારે.

૫ ફીટ ઉંચાઇ	૧૨૬	રતલ, એટલે ૪૮ મણ સુમારે
૫૧ ” ”	૧૩૩	” ” ૪૮૮ ” ”
૫૨ ” ”	૧૪૦	” ” ૫ થી ૫૧ ”
૫૩ ” ”	૧૫૦ થી ૧૫૫	” ૫૨
૬ ” ”	૧૭૦ થી ૧૮૦	” ૬ થી ૬૮ ”
૬૧ ” ”	૧૯૦ થી ૨૦૦	” ૭ થી ૭૮ ”

કેટલાક મરદો ઉપલા કોણ કરતાં વજન ઓછું યા વધતું ધરાવે છે અને તંદુરસ્તીના ફેરફાર સાથે પણ વધઘટ થાય છે.

ઓરતનાં વજનનો સુમાર ત્રીસ વરસની ઉમરે.

૪ ફીટ ઉંચાઇ	૧૦૦	રતલ એટલે ૩૮ મણ સુમારે.
૪૧ ” ”	૧૦૫	” ૩૮૮ ”
૪૨ ” ”	૧૧૨	” ૪ ”
૫ ” ”	૧૨૦	” ૪૧ ”
૫૧ ” ”	૧૩૮	” ૪૮ થી ૫ ”
૫૨ ” ”	૧૫૦	” ૫ થી ૫૧ ”
૬ ” ”	૧૬૦	” ૫૨ થી ૬ ”

ઉપલા કોણથી કેટલાંકનું વજન વધતું ઓછું પણ હોય છે.

શરીરના ભાગોનું માપ લેવાની રીત—હાથની કાંઠીના માપના ઘેરાવાથી બમણું ગળું થાય અને ગળાંથી બમણો ઘેરાવો કમરનો ઘણો ખરો ગણાય છે. જો ઇંચ કાંઠી તો ગળું બાર ને કમર ઓવીસ ઇંચ થાય, પણ શરીરે ભરેલાં માણસની કમરનો ઘેરાવો કેટલીક વખતે ઉપલાં પ્રમાણ કરતાં વધુ થશે.

પગનાં તળીયાંની લંબાઇ જાણવી હાથની મુઠ્ઠી વાળી આગળીઓના ઢીયાં ઉપરથી નીચે હથેલીને ફરતું માપ લીધાથી માલમ પડશે. જો ઘેરાવો નવ ઇંચ થાય તો તળીયાંની લંબાઇ પણ ઘણીખરી તેટલી જ હોવી જોઈએ, એ રીતે પગનાં મોજાંનું માપ પણ મળી શકશે.

પ્રકરણ ૪૩

કસરત કરવાની જુદી જુદી રીતો.

૩૦૬-કસરત તંદુરસ્તીને માટે દરેક માણસને ધણી જરૂરની છે. શરીરના કેટલાક સાધાઓ તો વળતા નથી, જ્યારે કેટલાક તો કામકાજ કરવામાં વળે છે. ચાલુ કસરત કરવાથી શરીર હલકું લાગે છે અને આખાં શરીરમાં લોહી ફરે છે, ભૂખ લાગે છે અને ઉંઘ પણ આવે છે, કાંવત વધે છે તેમજ અંગ ખીલે છે. તેમજ ફેફસાંમાં લોહી વધુ જલદી ફરવાના સમ્બંધી બહારની સોજા ઓકસીજન હવા વધુ પ્રમાણુમાં દમમાં પાંખટના ત્રીજા ભાગ જેટલી લેવાય છે, અને તેટલાજ પ્રમાણુની ખરાબ હવા બહાર કાઢીએ છીએ.

કસરત કરતી વખતે ધીમે ધીમે ખરાબર રીતે દમ લેવા ને કાઢવો. દિવસમાં ત્રણ ચાર વખત ઉડા દમ લેવાની ટેવ રાખવી. ચાલવાથી સારી કસરત થશે.

કોઇ માણસને ચાલતાં વાંકુ વળવાની ટેવ હોય તે મટાડવા થોડો વખત પીઠ પાછલ બને હાથો લઇ અદબ વાળીને ચાલવાથી સીધા ચાલવાની આદત પડશે.

દોડવાની કસરત પણ સારી છે, તેમજ દોરડાં પર કુદવાનું સ્કીપીંગની Skipping, કુસ્તી Boxing, વિગેરે સારી કસરતો કહેવાય છે.

કેટલીક જાતની રમત ગમતો, સ્કાઉટીંગ Scouting, ફીલ વિગેરે છોકરાંઓને માટે ફાયદા કારક છે.

તરવાની તેમજ ઘોડેસ્વારીની કસરતો પણ ફાયદો કરશે.

જાડાં માણસે ખાસ કરી ઘોડેસ્વારી કીધાથી પાતલું થાય છે.

કસરત કોઇ પણ રીતની શરૂઆતમાં થોડોજ વખત અને સહેલીજ કરવી. એકદમ ધણું કર્યાથી થાક લાગે છે. શક્તી ઊપરાંત કરવાથી કોઇકનું શરીર તુટી જાય છે. પહેલાં શરૂઆતમાં શરીરના ભાગો કસરત કીધા પછી દુખે છે, પણ ચાલુ કરતાં દુખવાનું જતું રહેશે, કસરત બનતાં સુધી ખુલ્લી હવામાં કરવી. ખાધા પછી તુરત કસરત કીધાથી નુકશાન થશે, એક બે કલાક રહીને કરવી; તેમજ ભુખે પેટે પણ કરવી નહિ. કોઈપણ જાતની કસરત કરવાથી ઘણાખરો તો ફાયદોજ થાય છે, પણ કોઇકને તબીબેતમાં બીગાડો લાગે તો તુરત બંધ કરી દેવી.

જે લોકો રોજ કસરત કરતાં હોય તેમણે બનતાં સુધી ચાલુ રાખવી. નાહવા આગમચ ખુલ્લે શરીરે કસરત સારી રીતે થશે.

હાલમાં કસરતો શિખવવાના ઓરતો, મરદો તેમજ બચ્ચાંઓને માટે ધણાક વર્ગ Physical culture વિગેરેનાં કાઢ્યા છે, જ્યાં

ઘણીક જાતની અંગબળની કસરતો શીખવે છે, જેથી ઘણાકોના શરીરના બાંધા મજબુત અને તંદુરસ્ત બને છે. એ વિષે જાણીતા કસરતબાજો સેન્ડો Sandow, મુલર Muller, મેકફેડન Macfaden વિગેરેને હાથે લખાયેલી ચોપડીઓ મળે છે, તેમાં જોઈને પણ કસરત કરી શકાશે. નાની ઊંચાઈને બોડી શરૂ કીધાથી શરીર ખીલે છે.

મુલરની કસરત મારા જોવા જાણવામાં આવેલી થોડી સહેલી નીચે લખી છે, જે રીતે શરીરના દરેક અંગવે હલાવ્યાથી મજબુત થાય છે. કેટલાકેથી ઉભા રહી તે કસરતો નહિ કરી શકાય તો એમાંની થોડીક પણ ખેસીને કરવી. બીજી પણ ઘણી જાતની કસરતો થાય છે.

૧-પહેલી કસરત સીધા ઉભા રહેવું, બંને પગની એડી પાછળથી એક એક સાથે લગાડી ઘૂંટણ સરખાં રાખવા, છાતી બહાર કાઢી ખભાં પછવાડે નાંખી બંને હાથ કમરે દેવા, ગરદન તથા ડોકી સીધી રાખી સ્હામે જોવું, પછી ઉઠા દમ લઈ થોડો વખત તે અંદર ઘૂંટી રાખવા પછી ધીરજથી બહાર કાઢવો. એ મુજબ બે વખત કરવું.

૨-હાથને મજબુત કરવા બંને હાથોની મુઠ્ઠી વાળી નીચે ખેંચી સીધા શરીરને લગાડવા, પછી ઘૂંટણમાંથી વાળીને મુઠ્ઠી સીધી બહારની બાજુ દેખાય તેમ ઉપર ખભાને દાખીને લગાડવી, તેજ વખતે સાથે ઉઠા દમ લેવો અને પાછો હાથ નીચે ઉતારતી વખતે દમ છોડવો એજ મુજબ બંધ મુઠ્ઠીની અંદરની બાજુ ખભાંને લાગે તેમ હાથને વાળવા ઉતારવા બંને હાથો એ રીતે છુટા છુટા કરવા, એ રીતે હાથની બાજુ ભરાશે અને મોટાં બામશે.

૩-હાથની મુઠ્ઠી વાળી કાડા આગળથી જોળ ડાખી જમણી ફેરવવા, તેમજ આંગળાં પણ દરેક સાંધાઓમાંથી વાળવાં ઉંઘાડવાં. તેમજ મુઠ્ઠી વાળવી ને ખોલવી. એ રીતે કરવાથી હાથ પગનાં આંકડા અને સંધીવાને ફાયદો થાય છે.

૪-હાથ તથા ખભાં મજબુત કરવાં આર્મ સર્કલિંગ Arm Circling જમણો પગ બહાર કાઢી શરીર આગળ ખેંચેલું રાખવું, એઉ હાથ ખભાંની સાઈડે લાંબા કરી હથેળી ઉપર રહે તેમ પાછળથી આગળ ખભાંમાંથી થોડીક વખત જોળ ફેરવવા. એજ રીતે ડાબો પગ બહાર કાઢી હાથની હથેળી નીચે રહે તેમ ખભાંમાંથી આગળથી પાછળ ફેરવતી વખતે દમ લેવો તથા કાઢવો.

૫-કમરની કસરત Body Twisting મુઠ્ઠીઓ વાળી રાખી હાથને ખભાંની લાંબનમાં સીધા તાણીને બહાર કાઢવા, કમરમાંથી ઉપરનું શરીર જમણી ડાખી બાજુ ફેરવવું, તે વખતે ડોકી ફેરવવી નહિ.

કમર વાળવાની રીત હાથ સીધા ઊભા માથાં ઉપર ધરી કમરમાંથી બની શકે તેટલું વાંકું વળવું. પગને ઘૂંટણમાંથી વાળ્યા વગર સીધા રાખવા, પછી સીધું થઈ જઈ હાથ ઉભાજ રાખી બંને તેટલી કમર

પાછળ વાળવી. આડત પડવે આગલથી હાથો લગલગ જમીનને લાગવા જોઈએ. એ વખતે દમ ચાલુ લેવો તથા કાઢવો.

૬-શરીરને ગોળ ફેરવવું Trunk Twisting નીચેનું શરીર હાથે નહિ તેમ પગ ટટાર રાખી કમરમાંથી ઉપલાં શરીરને પહેલાં આગળ અને પાછળ એમ મરડવું અને તે આડત પડે પછી કમરમાંથી જોડણું બહાર ખેંચાય તેટલું ખેંચીને જમણી બાજુથી ડાબી બાજુએ એ ત્રણવાર ગોળ ફેરવવું. તેજ મૂળજ ડાબી બાજુથી જમણી બાજુએ ફેરવતી વખતે બંને હાથો ચાલુ કમરે રાખવા. એમ કરતાં શરીર આખું ગોળ બને બાજુએ ફેરવી શકાય છે. પાછળ જતાં દમ લેવો અને આગળ આવતાં દમ કાઢવો. કમરને ઘણો ફાયદો થાય છે.

૭-ખભાં તથા છાતી ખીસવવા. Shoulder Circling બંને હાથોના ખભાંને ઉપર ચઢાવવાં, નીચે ઉતારવાં, પાછળ લપ્ જવાં, આગળ લાવવાં, એ પ્રમાણે બંને બાજુએ ચાલુ ગોળ ફેરવવા કરવા. જ્યારે ઉપર તથા પાછળ જાય ત્યારે દમ નાક વાટે લેવો અને ખભાં આગળ અને નીચે જાય ત્યારે દમ છોડવો. એ રીતે કસરત કરવાથી છાતીની અડચણવાળાંઓને ફાયદો થશે.

૮-પગનાં ટેટાંને મજબુતી આપવા બંને પગોને એડી આગળથી જોડી કમરે હાથ દબાવી ધીરેથી આગળાં ઉપર અતરંગ ઉભાં રહેવું એ રીતે ઉપર ઉઠે થોડી વખત કરવું તેમજ આગળાં ઉપર ઉભા થઈ ધીરજથી અક્કડ ખેસવું ને ઉઠવું. પહેલાં બંને પગો સુધી કાંઈ પણ ચીજને પકડીને ઉઠ ખેસ કરવી અને આડત પડ્યા પછી કમરે હાથ દબાવે ઉઠ ખેસ થઈ શકશે, એ પગની કસરતથી શરીરમાં લોહી ખરાબર ફરે છે.

૯-પગના થાપા મજબુત કરવા Leg Circling કમરે હાથ રાખી તેજ પગ બહાર કાઢી ઉપરનું શરીર મુફલ હાથે નહિ તેમ તે પગને આગળ પાછળ જોડવો હાથે તેટલો હલાવવો. તે વખતે બીજો પગ ભોંયપર મજબુત મુકવો રાખવો, અને તે સાંપડના હાથે ટેકા લેવો, ટેબલ અથવા ખુરસી પકડવી. એજ રીતે બીજા પગને કરવું.

૧૦-પગની સુધને કસરત કરવી. પગ સીધા રાખી વાળ્યા વગર જમીનથી એક દોઢ ફુટને સુમારે ઉંચો કરી સાંધામાંથી ગોળ ફાંડાનાં માફક જમણીથી ડાબી બાજુએ ફેરવવો. તેજ પ્રમાણે ઉલટી રીતે ફેરવવો. બીજો પગ સરખો બીજાનાં વળગેલો રાખવો. એ પ્રમાણે બીજા પગને પણ કરવું. સુધનેજ એક પગને સરખો ઉપર કરવો. પછી ઘૂંટણમાંથી વાળી પેટ સાથે એક હાથના ટેકાથી ઊભો દબાવવો ને તે વખતે દમ કાઢવો અને ઉપર લેતાં દમ લેવો. એ કસરતથી પેટની કબજીઆત અને બીજી અડચણો નીકળી જશે.

બીજાનાં અથવા જમીન પર ચતાં સુધને ઉપર દમ લઈને પેટને વળગાવી દેવું અને ખભાં ને છાતીવાળો ભાગ જમીનથી અલગ કરવો. પાછું સરખું થતી વખતે દમ છોડવો.

સુતેલાં શરીરે પગને કશામાં બેળવી પગનો ટેકો લઈ ઉપરનું શરીર વળે નહિ તેમ સરખું રાખી ઉઠીને બેસવું. તે વખતે બંને હાથો કમરે રાખવા.

૧૧-માથાં તથા ગરદનની કસરત કરતી વખતે છાતી બહાર કાઢી ઉભાં રહેવું અને માથાંને ધીમે ધીમે ગરદન વાળીને છાતી તરફ નીચે કરવું, પછી પાછળ બરડા તરફ જોડણું જાય તેમ કરવું.

ત્યાર પછી જમણી ને ડાબી બાજુએ જોડણું જાય તેટલું હેવું, પછી થોડીકવાર ગોળ ફેરવવું. પાછળ લેતી વખતે દમ લેવો અને નીચે લાવતી વખતે દમ કાઢવો, એ રીતે ગરદન ભરાઈને માથાંને પણ કમરો કરે છે. ગરદનને માસાજ કરવા રહેજો ડોકી ઉંચી કરી ચારે બાજુનાં એકઠાં કરી ગરદન તેમજ બોચી પર ઉપરથી હેઠે થોડી વખત હાથ ફેરવ્યાથી ગળાંની નસોનું લોહી ફરવું રાખે છે.

૧૨-આંખના ડાળાને નીચે ઉપર ચઢાવવા તેમજ બંને બાજુએ અવારનવાર ફેરવ્યાથી આંખને કસરત મળે છે.

૧૩-પેટ ઉપર માસાજ સુધને હાથ ફેરવવા અથવા સીધાં ઉભાં રહી બંને હાથો પેટ ઉપર ગોળ ફેરવી જાંગ ઉપર ઉતારી પાછા પેટ ઉપર લાવી બીજી જાંગ ઉપર ઉતારવા.

૧૪-આખાં શરીરને માસાજ નાહતી વખતે સાથુ લગાડી શ્રોણો વખત સર્વે ભાગો ચાલુ ધસવાથી લોહી ફરવું થશે, તેમજ પાણીમાં જહું કપડું બીનવી નીચવી કાઢીને ધસવું.

ગાલમાં ખાડા પણ બે ત્રણ વખત દિવસમાં માસાજ કર્યાથી લોહી ફરવું થઈ માસમાં પણ વધારો થશે, જોઈએ તો નીમકનાં પાણીમાં કપડું બોળી વાપરવું.

પ્રકરણ ૪૪.

બચ્ચાંની જતન, ખોરાક, સાધારણ માંદગી, વિગેરે.

૩૦૭-નાનાં બચ્ચાંને બનતાં સુધી પારણામાં કે જમીન પર જોડણું નાખી છુટાં ખુલ્લી હવામાં રાખવાં, પણ માથાં પર તડકું લાગવા દેવું નહિ. બહાર ફરવા સહવાર સાંજ લઈ જવું. હાથ પગ ખુલ્લા રાખવા, આઝા કપડાં પહેરાવવાં નહિ તે પણ બનતાં સુધી ઢીલાં હોવાં જોઈએ. હાથમાં ચા કેડે લઈ આખો વખત ફરવાની ટેવ પાડવી નહિ. મોટું થાયને પણ છુટું બેસાડી રમાડવું.

મોઢાંમાં ચુશવા માટે રખરનાં કડાં ચાલુ આપ્યાથી કાષ્ઠક બચ્ચાંનાં ગળાંના ગાંઠ બેચાઈ આવે છે, તેમજ દાંત પણ બહાર નીકળશે. બચ્ચું

પોતાનું જ આંગળું ચુશે તે સારું, તો પણ તેવી આદત મોટા થવે છોડવવી. સુતી વખતે પારણાં કે ઝોળાંમાં નાંખી હીંચ તાંબુવી નહિ. નાનાં બચ્ચાંને કોઈ રીતની ખીહીક કે ધારતી મનમાં બેસાડવી નહિ.

બચ્ચાંનાં કપડાં પાણી અથવા પીણાબથી બીનાયલાં કે ગલી-ચીથી ખરડાયલાં તુરત બદલવાં. બીનું રહેવાથી સરદી લાગશે તેમજ ગલીચીથી બચ્ચાંની નાભુક ચામડી ખરાબ થશે.

શરીરના ભાગમાં કુદરતી ખામી જણાય કોઈ બચ્ચાંને તો તુરત ડિપાય ડૉક્ટર પાસે કરાવવા અથવા પડી જવાથી માથાંમાં ચા ખીજી ગમ કઢંગી રીતે વાગવાથી બચ્ચાંને તુકસાંન નહિ પડે એ તેની સંભાળ લેવી, કોઈક વખત પડવાથી ખુંધ નીકળે છે જેને કંપખી ડિપાય થતો નથી.

ઘણું નાનું બચ્ચું ફૂવી રીતે વધે છે તેને ચાલુ જોવાથી સમજ પડશે. પહેલાં એકુ બે મહીના કોંઈખી ચળકટી ચીજો ગમ જોયા કરશે, ત્યાર પછી કંપપણુ અવાજ આવે તે બાજુ ડોકી ફેરવી જોવા કે સમજવાની કોશિસ કરે છે; ત્રણથી પાંચ મહીનાનું થશે તે હાથમાં કોંઈખી ચીજ આપે તે મોઢામાં લેવા માંડશે તે સારું રંગ ઓગળે તેવી ચીજો આપવી નહિ, પોતાની માય તથા આયા વિગેરેને ઓળખી શકશે; સાતથી આઠ મહીનાનું થતાં બેશે છે અને ઘણી ખરી સમજશક્તી વધે છે. કોંઈખી ચીજો હાથમાં ને મોઢામાં લઈ બેઝે છે. એ વખતે પહેલાં દાંત ઊપલા પુટશે. નવમે મહીનાને સુમારે ફસર્યા મારશે, અને દસથી બાર મહીનાનું થતાં પકડીને ઉભું રહી કોઈક ચાલવાની કોશિસ કરે છે અને નાના બોલો બોલવા માંડશે.

વરસથી સવા વરસનું બચ્ચું ઘણું ખરું છુટું ચાલી શકે છે, ને દોઢ વરસનું થતાં નાના વાક્યો પણ બોલી શકશે. નખળાં બચ્ચાં વધમાં કોંઈક વખત પછાત રહે છે, તેવાંને મસાજથી ફાયદો થશે.

નખ નાના બચ્ચાંનાં હમેશાં ઘણાં જલદી ઊમે છે, કરડવાની ટેવ પડેલી હોય તો કવીનીન અથવા કાંપ તીખી ચીજ આંગળાંને લગાડવાથી ટેવ છોડશે, અથવા હાથનાં ચુંઠણુ આગલના સાંધા પર કાડ બોડને દુકડો, મુકી પાટો બાંધ્યાથી હાથ વળાંને મોઢામાં આંગળું ચુસવા અથવા નખ કરડવા લેવાશે નહીં.

આંખની પણ ખાસ કરી જતન લેવી, લાલ થઈ ખુણાંઓ-માંથી પર કોંઈકને નીકળે તે સારું ઠંડા પાણીમાં ચમટી જેટલો ખોરીક પાઉડર પીગળાવી નરમ કપડાં વડે ઘડી ઘડી સાફ કરવી. અલણુ વર્ગનાંઓ બચ્ચાંઓને એવી બેદરકારીથી આંખને તુકશાન પહોંચાડે છે. વધુ માટે આંખમાં જીવો.

કાંન સુવાડતી વખતે કોંઈ બચ્ચાંના વળાં જાય તો સીધા કરવા, અને કોઈના કુદરતી વળેલા હોય તો નાની ટોપી કાન સરખા રાખવા માટે પહેરાવ્યાથી કુમલાં હાડકાં સરખાં થશે.

કાનમાં થોડાં ટીપાં સાલીડ તેલ રોજ અથવા બે ત્રણ દિવસે નહવડાવવા આગમ્ય નાખ્યાથી મેલ પોચો પડી નીકળશે, દુખતો હોય તો સહેજ ગરમ કરી નાખવું. માથાં પર અવારનવાર તેલ લગાડવું.

કાનમાં ખાંભી કોઈ બચ્ચાને હોય તે શોધી કાઢવા બંધ ઓરડામાં નાનું ઘડીઆલ લઇને સહેજ કાનથી દુર પકડી ધીરે ધીરે નજદીક લેવું. બીજા કાન પર હાથ ઢાંકી બંધ રાખવો, સમજવાણું બચ્ચું હશે તો સમજાય છે કે નહિં તે કહી શકશે. એ રીતે બંને કાન તપાસવા.

દુધનો તથા બીજાં ઓરાક.

૩૦૮-તુરતનાં જનમેલાં બચ્ચાંને કુમળી ચાહતું પાણી નાની ચમચી વડે થોડાં ટીપાં પાવું, કેટલાંક નરમ કપડાંનો કાકડો બનાવી બચ્ચું ચુશે તેમ મોઢામાં આપે છે, મીલક શુગર Milk sugar નામની તૈયાર લુકી પણ પાણી સાથે કોઇ વખત આપવી. દુધની માફક તે પણ ટાકાત આપનારી છે. કોઇખી ચીજ સુમારે પાંચ છ ચમચી જેટલું એક વખત બે બે કલાક ને અંતરે આપવું, તેમજ ત્રણથી પાંચ મહીનાનું બચ્ચું અઢીથી ત્રણ કલાકે દુધ પાવું. એક વખત ગાય અથવા બેંસનું દુધ એ ટાઇમે ચાલુ કરવાથી તેની માય અથવા આયા (નર્સ) ની માંદગીને વખતે ઝાઝી અડચણ પડશે નહિં. બકરીનાં દુધમાં પણ ગાયના દુધ જેવા પુષ્ટીકારક તત્વો સમાયલા હોવાથી તે પણ પાવણું ટાકાત આપશે. શરૂઆતમાં કોઇખી દુધ એક ભાગ લઈ તેમાં ત્રણ ભાગ ગરમ પાણી ભેળી સુમારે એકથી દોઢ ઔંસ પાવું, અને ઉમર વધવે ત્રણથી પાંચ ઔંસ એ મુજબ વધારતાં જવું અને વરસ એકનું થવા આવે ત્યારે સુમારે આઠ ઔંસ જેટલું પાવું, એટલે આખા દિવસમાં ચાલીસથી પીસતાલીસ ઔંસ થશે. રાતને વખતે બનતાં સુધી દુધ પીવાની ટેવ બચ્ચાંને પાડવી નહિ, તેમજ બચ્ચું મોટું થતું જાય તેમ સીસી વડે પીવાની પણ ટેવ છોડવવી.

ધણાંક બચ્ચાંએને જાત જાતના ઓરાકોના પાઉડર તૈયાર બનેલાની કાંજ પાછને તેપર ઉધારે છે. એલનબરી તથા મેલીન્સપ્રુડ, ગ્લેક્સો વિગેરે. છાશ ને પાણી ત્રણ ચમચી ને મીલક શુગર અધી ચમચી ભેળા કોઇક બચ્ચાંને ટાકાત આપવા માટે પાય છે.

ઉપરનું દુધ હજમ કરી શકતું હોય તો શરૂ કીધેલું પાણીનું પ્રમાણ ઓછું કરી દુધ વધારતાં જવું, દુધ પીધા પછી દહીની માફક પેટમાં બંધાઈ જાય છે, માટે ધીરે ધીરે પાવું.

સાદાં પાણીને બદલે જવનું પાણી બાલી વૉટર Barley water ધરમાં બનાવી દુધ સાથે ભેળાંને આપેલું પુષ્ટીકારક છે, પણ દિવસમાં બે વખત તાજું બનાવી વાપરવું. દુધ જરે નહિં તો થોડો વખત પાણીનો ભાગ વધારી દુધ ઘટાડવું. જોઇએ તો સાથે ખાંડને બદલે મીલક શુગર ભેળવી.

ખાલી વોટર બનાવવા એક પાંછંટ (બે પ્યાલાં) પાણી એક ચમચો પલ્ ખાલી ઘોઘ સાફ કરી ચુહલે ઉકાળવા પછી પા ભાગ જેટલું પાણી બળે ને ઉતારી ગાળીને વાપરવું. સફેદ કાંજના રંગનું થશે. એ નાના તેમજ મોટાં માટે પુષ્ટીકરક ધણું કહેવાય છે.

લાઘમ વોટર Lime Water તૈયાર બનાવેલું આવે છે તે પણ દુધમાં એક બે ચમચીને સુમારે ભેળવાથી દુધ હજમ થશે.

પેટમાં દુખવાનું બચ્ચાને માલમ પડે તો સુવાનું પાણી Dill Water પણ તૈયાર મળે તે દુધમાં અવારનવાર ભેળવું. ઉપરના દુધમાં એ બેમાંની ચીજો અગત પડવે વાપરવી. દુધ ગરમ કરતી વખતે આખું જાયફળ તેમાં નાંખવાથી કસ ઓગળી દુધ હજમ થશે. જાયફળ ઘોઘ પાણી બીજી વખત વાપરવું.

દુધ ઉપરનું માણસના દુધને મળતું બનાવવા અર્ધા શેર દુધને ચુહલે જોસ પાડી તેમાંથી અધું કાઢી લઈ ઠંડું પાડવું ને બાકીના અર્ધા જોસ આવેલામાં ચુસડાનું પાણી જેને Essence of Rennet કહે છે તે એક ચમચી તેમાં નાંખવાથી દુધ ફાટી પાણી Whey છુટું પડી જાય ને કપડાં વડે ગાળી કાઢી તે પાણી ઠંડા દુધમાં ભેળી થોડી ખાંડ અથવા શુગર ઓફ મીલ્ક ભેળી બચ્ચાને પાવું, સાદાં પાણી કરતાં એમાં વધુ ટાકાત હોય છે. ચુસડાનું પાણી તુરત આગલ નહિ હોય તો થોડાં ટીપાં લીંબુનો રસ નીચવ્યાથી પણ દુધ ફાટશે.

દુધ ફાટેલાંનું દહી જેવું રહે તે ફેંકી નહિ દેવું, તેમાં સહેજ નીમક નાંખી પનીર બનાવી મોટાં માણસને ખાવા માટે વાપરવું.

પાતલું દુધ મલાઈ કાઢી લીધા પછીનું જે Skimmed Milk કહેવાય તે પણ જરવામાં હલકું છે.

દુધની સંભાળ લેવી ઉંઘાડું રાખવાથી કચરો અથવા માંખી બેસવાથી દુધ ખરાબ થઈ બચ્ચાને પાવાથી નુકશાન કરશે. ઓખખી ખુલ્લી હવામાં ઉપર સોળું બારીક કપડું ઢાંકીને રાખવાથી લાંબો વખત વેર બગડતું નથી, તે વિષે દુધમાં જીવો. વાસ અથવા ગલીચ જગ્યામાં દુધ રાખવાથી તે વાસ તેમાં પેવસ નહિ થાય તેની સંભાળ લેવી. દુધની નીપલ (ખોટની) વિગેરે સાફ રાખવા માટે ધરધતુ તુસ-ખામાંથી મળશે, ખાલી સીસીમાં પાણી ભરી બીજાં ઉંડાં પાણીનાં વાસણમાં ડુબાડી ચાલુ રાખવાથી તેમાં દુધનો વાસ રહેતો નથી ને ઘેાટી વખતે હમેશાં ઘ્રશ વાપરવો.

દુધનું તેમજ પાણીનું માપ ઔસ પ્રમાણે લેવા સાફ તેવી ઇલાણી સાથના તૈયાર ગ્લાસો વાપરવાનાં સગવડ ભરેલાં છે, તેમજ દુધની સીસીઓ પર ઔસ પાડેલા હોય છે.

દુધ આપતી માતાઓએ સાદો તેમજ પુષ્ટીકરક ખોરાક ખાવો અને બચ્ચાનાં સીકનેસ વખતે પોતાના ખોરાક પર ધ્યાન આપવું,

તેવી ચીજો ખાધા પીધાથી બચ્યાં ઉપર તેની અસર થાય છે. દુધ આપતી વખતે ઉધાવું નહિં તેમજ છાતી ઘોષ સાફ કરીને બચ્યાને દુધ આપવું, ખાસ કરીને દુધવાલી આયાઓને એ વિષે તાકીદ કરવી.

કેટલાંક બચ્યાંને વરસ ઉપરનાં થવા પછી પણ માયનું દુધ ચાલુ રાખે છે, જે ઘણું લુલ્લભર્યું છે, કારણકે બચ્ચું મોટું થતું જાય તેને માટે તે દુધ કોઈ રીતે પુષ્ટીકારક ગણાવું નથી. દુધ એકદમ છોડવું નહિ, વચમાં એક યે વખત બાટલીનું દુધ આપવાની ટેવ પાડવી, પછી ધીરે ધીરે ઉપલું દુધ ઓછું કરતાં જવું. કેટલાક બુદ્ધાંને નાતવાંનિને પણ માણસનું દુધ પાવામાં તાકાટ સમજે છે પણ તેથી કંઈ ખાસ કરીને ફાયદો થતો નથી.

મોટાં બચ્યાંને ખોરાક બચ્ચું મોટું થાય તેમ તેનું દુધ ઓછું કરી સાદું ખાવાનું શરૂ કરવું. આઠ નવ મહીનાનું થવા આવે ને સાદી નરમ બીસકીટ, પાંઉ માંખણ, પાંઉ દુધમાં ઘોળી નરમ કરવું. બપોરે ખવાડવા આવલ નીચે મુજબ બાફવા.

ઓખા એક ચમચી સુમારે બરોબર ઘોષ સોજાં સફેદ જાડા કપડાંમાં ઢીલી પોટલી બાધી ગોશ અથવા મરઘી સાદી રંધાતી હોય તેમાં મુકી દીધાથી તેમાંનો રસ પીને આવલ બફાઈ નરમ થાય ને પછી કાઢી મસળીને બચ્યાંને ખવડાવવા, કંઈ પણ જાતનો મસાલો આવલમાં ભેળાય નહિં તેની સંભાલ રાખવી. હાફઘોષહડ ઇંડાંની ફકટ દાળ ખુબ ઘુંટીને થોડી ખવડાવવી. માંસનો કોઈખી જાતનો કઠણ ખોરાક બચ્યાંને હાત આવ્યા વગર આપવો નહિં.

પાણી તથા કુટનો રસ નારંગી સંતરા વિગેરે છોલી કપડાંમાંથી નીચવીને તે રસ કોઈ પણ ઉમરનાં નાનાં બચ્યાંને થોડો ચાલુ આપવો સારો છે. કેળાં પણ મોટાં બચ્યાંને આપવાં.

એ ત્રણ વરસનું થતું જાય કે માંસનો ખોરાક જેવો કે પીસેલો અથવા બારીક કાપેલો ગોશનો ખીમો આવલ યા પાંઉ સાથ આપવો, પણ બરોબર ચાવીને ખાવાની પહેલાંથી આદત પાડવી. રાતને વખતે કંઈ હલકો જરપત થાય તેવો ખોરાક આપવો. બાફેલી માછલી તેમજ બાફેલી તરકારી, સાદુ કર્સ્ટડ વિગેરે.

પોરીજ Porridge જે ઓટમીલને ચુહલે પકાવવાથી બને છે તે મોટાં બચ્યાંને સહવારનાં નાસતા સાથ આપેલો પુષ્ટિકારક છે, તે પણ સહવાર સાંજ દુધ એક એક ખાલું ચાલુ પાવું.

ખાવાનું ખુદ અથવા બીજી કોઈ ચીજ ગળાંમાં જવાથી ખુદીં એઠેલી મોઢાંમાં બનતાં સુધી આંમળી નાંખી ઉલટી કરાવવી. તેમ કરતાં નહિજ નીકળે તો પગમાંથી ઉધું બચ્યાંને ઉંચકી માથું નીચે રાખી બરડો થોકવાથી ગળાંમાંની ચીજ બાહર નીકળશે, નહિ તો તરત ડોક્ટરને બતાવવું.

બરચાંને નહવડાવવું તથા સુવાડવું.

૩૦૯-નહવાડવા આગમચ નાનાં બચ્ચાંને ઘણાંકે શરીર પર સોજી મોંખણતું બનાવેલું ઘી અથવા સાલીડ તેલ મસળાને લગાડે છે સાથે હાથે પગોને વાળવા તથા ઉપર નીચે કરવાથી કસરત કરાવેલી સારી છે, જોર કરી કઢંગી રીતે વાળાંને બચ્ચાંનાં કુમલાં હાડકાંને તુકશાંન નહિ થાય તેની સંભાળ લેવી. રોજ મોઢું તથા જીભ સાફ કરવા જીણાં કપડાંનો ટુકડો આંગળી પર વિંટાળી સહેજ ઝલીસરીનમાં બોળી મોઢાંની અંદર ફેરવી સાફ કરવું. સાંજે બદલે જોઈએ તો ચણાંનો આટો અંજો ચોપડીને નહવાડવાથી ચામડી નરમ ને સુવાળી થશે.

નહવાડવા પાણી બનતાં સુધી પુકું લેવું. ગરમની આદત પાડવી નહિ, કેટલાકે ઘણાં નાનાં બચ્ચાંને મોટાં માણસના પગપર સુવાડીને નહવડાવે છે, અથવા પાણીના ટબમાં એક માણસ બંને હાથે બચ્ચાંને આડું મજબુત પકડી બીજાંએ સામેથી અંગ સાફ કરી પાણી રેડવું, માથાંપર નાંખતી વખતે મોઢાં કે નાકમાં પાણી જવાથી બચ્ચું ગુગળાય નહિ તે માટે કપાલ ઉપર સરખો હાથ આડો રાખી અટકાવવું.

સ્પંજ અથવા નરમ ટરકીશ તુવાલના ટુકડા કે તેની થેલી હાથમાં ઘાલી અંગ સાફ કરવા લેવી.

મોટાં બચ્ચાંને નહવડાવવા પાણીના ટબમાં પકડીને બેસાડવું. પાણીથી બીહતું હોય તો ટબ પર ચાદર ઢાંકીને હળવેથી તેપર બેસાડી દેવાથી આદત પડશે. ગરમ પાણી પારખવા હાથની ચામડી ચાલુ વપરાતાં જડી થયેલી હોય છે તે બરોબર જણાતું નથી માટે ગુંઠણ બોળી જોવાં; ટબમાંનાં મેલાં પાણીમાંથી કાઢતી વખતે બીજું સોજું પાણી રેડવાથી શરીર સાફ થશે.

નહવાડવા પછી બહાર ખુલ્લી હવામાં ફેરવવું નહિ, દુધ તૈયાર કરી રાખેલું પાછને બે ત્રણ કલાક ઊંઘાવા દેવું.

૩૧૦-ઉઘ. તંદુરસ્ત બચ્ચાં હમેશાં લાંબો વખત સુવે છે, કોઈક નબળાં બચ્ચાંને ઘણી ઊંઘ આવતી નથી, તેમજ સુતી વખતે ઘણી ખરી અધી વીંચેલી આંખે સુવે છે, તંદુરસ્ત બચ્ચાંની આંખ સરખી બંધ રહેશે. આખા દિવસમાં જેમ બને તેમ વધુ વખત સુવાની ટેવ રાખવી. નાહ્યા પછી તેમજ બપોરનાં પણ સુવાડવું. રાતના જલદીથી બીજાનાંમાં સુકવું. છ મહીનાની અંદરનાં બચ્ચાં સુમારે સોલથી વીસ કલાક સુશે, એક વરસનાં પંદર કલાક, બેથી ચાર વરસનાં બાર કલાક ને આસરે ઊંઘાવાં જોઈએ, ચારથી આઠના વરસના આઠ કલાક ને સોલમે વરસે મોટાં માણસ જેટલો વખત સુવે છે.

ઊંઘાવા માટે કેફ તુકશાનકારક અલણ વર્મનાઓ બચ્ચાંને બાળા બોળાઓ અથવા અશીમ ચટાડે છે, એવી કેશી ચીજો કદીખી આપવી નહિ.

કોઈક તબાકુ ખાઈ મોઢામાંથી વરાળ નાના બચ્ચાંના મોઢાં આગળ કાઢવાથી પણ કેફ ચઢે, તેવી રીતો બચ્ચાંને તુકશાન કરે છે.

જમણી કારે નાનાં તેમજ મોટાં ઘણા ખરાં સારી રીતે ઊંઘાશે. કાર વાળીને સુવાડવા તકીઆનો ટેકો નાનાં બચ્ચાંને આપવો, રાતે ઊંઘમાંથી ઊઠે કે પાછું બીજી કારે સુવાડી દેવું, બીજાનામાંથી બહાર કાઢવાથી સમગર થઈ જશે. ચત્તાં સુવાથી કેટલક નબળાં બચ્ચાં ચાંકીને ઊઠે છે, નાનો હલકો ટકીએ પેટ પર મુકવાથી નીરાંતે સુશે.

હવા સરદી સંભાળવી. કેટલીક વખત બચ્ચાંને ઓઢાડેલું શરીર પરથી નીકળી જાય છે માટે પગ આગલથી અને બંને બાજુએ ગોઠડામાં ફરતું ઓઢાડેલું ખેશવાથી બચ્ચું ગમે એટલું લોટશે તો પણ સરીને નીકળતું નથી. કોઈક વખત બચ્ચાં નાના તકીઆ કે ઓઢવાનાની અંદર બંધ થઈ ગુગળાઈ નહિ જાય તેની સંભાળ લેવી.

ઊંઘમાં નાનાં બચ્ચાં ઘોરે અથવા ગુંગળાય તો નાકમાં કાઈબી રીતની અડચણ જાણવી, કાઈકને મસા અંદર હોવાથી દમ લેવાની હરકત થાય છે જે કઢાવ્યાથી ફાયદો થશે, નહિં તો તંદુરસ્તીમાં બગાડો થશે અને મોટી ઉમરે તે પણ મોટા થશે. એને એડીનોઇડસ Adenoids કહે છે. કેટલાંક મોટાં બચ્ચાંને પણ તેવી અડચણ હોય તે નાક વાટે દમ નહિ લઈ શકે ને મોઢું ઘણું ખરું ઉધાડું રાખે છે, જેનો ડૉક્ટર પાસ ઉપાય કરાવવો જોઈએ.

રડતાં બચ્ચાંને કેટલીક વખત બોળા ઉપર ઉધું સુવાડીને ધીરે ધીરે ખરડો થોડી પગ હળાવ્યાથી સુશે પણ તેવી ચાલુ આદત પાડવી નહિ, કાઈકને સહેજ ગરમ પાણી પાવાથી મુંગું રહે છે.

દાંત તથા સાધારણ માંદગીના ઉપાયો.

૩૧૧-દાંત નાનાં બચ્ચાંને પુટતી વખતે કોઈક ઘણાં હેરાન થાય છે, શરૂઆતમાં મોઢાંમાંથી લખ ગળે છે તેમજ પારા સુજી આવે અને હોઠો પીસે છે તે વખતે ચુશવા માટે કપડું કે આંગળીઉં આપવાથી પારા ધસાઈને ચામડી પાતલી થવાથી દાંત જલદી પુટે છે, કોઈકને પારા ચીરાવવા પડે છે. તે વખતે તાવ કોઈને થાય છે, અને ઝાડો (પેટ) પણ લીલા જેવા રંગનાં કેટલાંક બચ્ચાંને દાંત પુટતી વખતે આવે છે, તેમજ કોઈના કાન પાકે છે.

મધ સાદુ અથવા એક ચમટી જેટલો સુરોખાર લેવાને પાગ પર ધસવું. દીકાંમરી ધસવાથી પણ પારા નરમ રહેશે.

ઉપદ્યુ અજણ વર્ગના બચ્ચાઓના દાંતને વખતે ખરોખર સંભાળ નહિ લેવાથી તેઓમાં ઘણું સાધારણ છે, તેની નીશાની બચ્ચું ઊંઘમાંથી ચમકીને ઊઠે, આંખના ડોળા ઉપર ચઢાવી દેશે અને હાથ પગની ખેચતાંણ કરે, ચામડીનો રંગ જલુ જેવો થઈ જાય તેવી વખતે તુરતજ માથાંપર ઠંડક કરવી, કોલિનવોટર પાણી સાથનું બીનવેલું કપડું ખાલી મુકવાને બદલે માથાપર બાંધી દેવાથી બચ્ચું કાઠી નાંખી શકે નહિ. અગત હોય તો બીનવ્યા કરવું.

ઉપલીયાંનું જોર વધુ લાગે તો ગરમ લેપ શકાય તેવાં પાણીનાં ટબમાં બચ્ચાંને બેસાડવું અને માથે ઠંડું પાણી રેડવું, અગત લાગે તો તુરત ડોક્ટરની મદદ લેવી ધણાં નબળાં બચ્ચાંને પણ દાંત પુટે ત્યારે સંભાળવાં. દાંત છઠે મહીને વચ્ચમાંનાં ઉપર તથા હેઠેના પુટે છે, નવથી બાર મહીનામાં આજીબાજીના નીકળશે અને વરસને સુમારે ખીળીયાં (અણીવાલા) દાંતો પુટે તે વખતે પણ કોષ્ટક બચ્ચાં હેરાંન થાય છે, દોઢ અને બે વરસની વચ્ચે દાંતો નીકળવા માંડશે અને પાંચ સાત વરસ સુધી ઉપલા દાંતો બધા મહીને વીસ જેને દુધીઆ દાંત કહે છે તે રહેશે ને ત્યાર પછી આગલા પડવા માંડી નવા કાય-મના દાંત એક એક પછી આવશે, એ મુજબ બાર વરસમાં સધલા ત્રીસ દાંત તથા દાંતો આવી જશે.

સત્તર ને પચીસની વચ્ચે છેક છેલ્લી ડાહાપણની દાંત Wisdom tooth પુટે છે જે વખતે કોષ્ટક હેરાંન થાય ડાચુવીએરે ઉધડી શકતું નથી.

દાંતની જતન વિગેરે આગલ આપ્યું છે.

૩૧૨-બચ્ચાંની માંદગી જે બોલી નહિં શકતાં હોય તેના રડવા પરથી પણ થોડી ધણી સમજ પડે છે. ચીશ પાડી યા કળ ખાઈ કે હાથ પગ હાલવી ને રડે તો પેટમાં દુખતું હોય એમ જણાવું, કારણ ધણીખરી એ માંદગી બચ્ચાંઓમાં સાધારણ હોય છે; કોષ્ટક વખત માણસોની બેદરકારી અને બીજાં નહિ સમજ પડે તેવાં કારણસર રડે કે સીક પડે તે શોધી કાઢી બનતો ઊપાય કરવો.

પેટમાં દુખે તો સાધારણ સેક કરવો અથવા ખાવાના માંડવે-નાં પાંન કે આંકડાનાં ઝાડના પાંદડાં લઈ આંગાર પર ગરમ કરી તે પર સહેજ એરંડીઝિ લગાડી શેકીને પેટે બાંધી રાખવાં જેથી પેટમાંનો પવન છુટો પડી દુખવાનું નરમ પડશે. કોષ્ટક બચ્ચાંને મોટી ઊંમર સુધી પેટે પાટા બાંધી રાખવાની બોલી ટેવ પાડેલી હોય છે તે જ્યારે કાઠી નાંખે ત્યારે પેટને હવા લાગી જવાનો સંભવ રહેશે, માટે છેક નાનું બચ્ચું હોય ને તેનો નાર ખરે ત્યાં સુધીજ પાટા રાખી પછી કાઠી નાંખવો, પણ કોષ્ટક વખત અગતને સર બાંધવો.

દુધ પીતાં બચ્ચાંને રોજ આખા દીવસનાં બેથી ત્રણ ઝાડા (પેટ) થવા જોઈએ ને કબજાઆત લાગે તો સહેજ આંગળી વડે થોડાં ટીપાં એરંડીઝિ સહવારમાં ચટાડવું અથવા તો દર આઠ પંદર દિવસે એરંડીનો જીલાબ અગત મુજબ આપવો. કઠણ ઝાડો (પેટ) કોષ્ટક વખત બચ્ચાંને થતી વખતે તકલીફ પડે છે માટે સામા માણસે પોતાની છેલ્લી નાની આંગળી પર વેસલીન ઝલીસરીન અથવા સાણુ લગાડી સંભાલથી બચ્ચાંના સફરામાં ફેરવ્યાથી નરમ થઈ ઝાડો આવશે, વધુ અગત લાગે તો કાચની પીચકારી વડે ઝલીસરીન થોડું સફરામાં આપવું. મોટી ઊંમરનાં બચ્ચાંને રોજ સહવારમાં એકજ વખતે ઝાડો કરવાની ટેવ પાડવી જોઈએ.

ઝાડો (પેટ) ઘણું આવે તે વખતે કંઈખી દુધનો ધોરાક હળમ નહિ કરી શકે તો એક ઇંડાની સફેદીને પાતલો કદ ચઢાવી એક ચમચી છુંદેલી ખરી સાકરને એક મોટો ચમચો પાણી ભેળી તેમાંથી એક એક ચમચી જેટલું બધે કલાકે પાવાથી ટાકાત રહે છે, અથવા સાદું બાલી વાટર કે મીઠક શુગર ને પાણી આપવું.

સહીએડ (શીતળા) ત્રણથી ચાર મહીનાનું બચ્ચું થાય ને મુકાવવા. નાનું અણુસમજ હોય ને સુતી વખતે પોતીકી મેળે કાર વાળી શકતું નહિ હોય ત્યારે હાથ પર સહીએડ મુકેલાની ઝાઝી ઇજા માલમ પડતી નથી. બંને હાથ પર મુકેલા ઘણાખરા એથે પાંચમે દિવસે કીનારી લાલ થઈ જોર વધી ને દાણા મોટા થઈ પર ભરાય ને નવમે દિવસથી નમવા માંડે છે. કાઠને તેને જોરે તાવ થશે; એક બે દાણા પણ ભરાવા જોઈએ. નાહજ નીકળે તો થોડે વખતે ફરીથી મુકાવવા. નાનપણમાં મુકેલા હશે તો તેવો રોગ નીકળે ત્યારે તેની ઝાઝી અસર કરશે નાહ અને કદાચને સહીએડ આવેખી તો તેનું ઘણું જોર થતું નથી. બચ્ચાંને સહીએડ નહિ મુકાવવા એ ઘણું લુલભયું છે.

મુકેલા સહીએડ લગભગ ત્રણ અઠવાડીએ સુકાવા આવે છે, પહેલા થોડા દિવસ નહવડાવવું નહિ, પછી પણ સુકાયલા નહિ હોય ત્યારે સહીએડ પર પાટો બાંધી બીનાય નહિ તેમ નહવડાવવું.

ઘોરીક પાઉડર ઝાંટવાથી રસી નીકળતી સુકાઈને બીજી ગમ લાગશે નહિ, કેટલીક વખત રસી બીજા શરીરના ભાગ પર લાગવાથી ત્યાં પણ ઝુલ્લા થશે તે માટે સંભાળ રાખવી. વધુ ચામડીમાં જોવું.

સરદી સરકમ પર છાતી ઉપર લગાડવા ટ્રેન્ડી એક ચમચો ત્રાંબાના વાસણમાં નાંખી તેને સળગાવેલી મેચાસ લગાડવાથી બળતું થાય ને ઝુજવી નાંખી તે ગરમ ટ્રેન્ડી લેવો, અથવા અગરનો ટુકડો ને આખું બચ્ચું બંનેને કાળા પથર પર ટ્રેન્ડી સાથે ઘસી ઘટ થાય ને ગરમ કરી છાતી, કપાલ, ખરડાનો કાંઠો તથા કાન પછવાડે આપડવું. જોઈએ તો તેપર રતું પાતલું પડોળીયું મુકવું, વધુ સરદી જેવું લાગે તો સાધારણ ભરવાનું તેલ લગાડવું. ઘણું સ્ત્રોંગ નહિ લેવું જોરથી ઘસવું પણ નહિ. જોઈએ તો થોડો શેક કરવો, અથવા ફેલેનલને ગરમ ઓલીવ ઓઇલમાં બોળાને છાતી પર મુકવાથી ફાયદો થશે.

હાંસો હોય તો સહેજ મધમાં બે ત્રણ ટીપાં બેન્ડી નાંખી ચઢાડવું અથવા ગોળ મધ ને નીમક ભેળી આપવું, તાવ સાધારણ માટે નાનાં બચ્ચાંને ચુકવીનીન એક જાતનું કડવાસ વગરનું આવે છે તે વાપરવું.

તાપ તપાસવા તાપની સીસી થર્મોમીટર નાનાં બચ્ચાંને બગલમાં મુકી નહિ શકાય તો જાંગના કાત્રામાં મુકી પગને પેટ આગલ ઉપર દાખી રાખવો.

૩૧૩-નબળાં બચ્ચાંને રીકેટ્સ Rickets હાડકાં નબળાં ને નરમ થઇ શરીર સર્વે પાતળું ને તવાયલું લાગે છે, કોઈક મોટાં થવે સારી જતન લેવાથી સારાં થશે, નાનપણમાં દુધનો સારો ખોરાક નહિ મળવાથી એમ થાય છે, તેવાં બચ્ચાં જલદી ખેસી કે ચાલી પણ શકતાં નથી. હાથ પગ કમર વિગેરેનાં હાડકાંમાં ટાકાત નહિ હોવાથી, ચંપી Massage, કરવાથી ઘણો ફાયદો થશે. બદામનું તેલ, ઇમલ્શન Emulsion, રાઈનું તેલ, મછીનું તેલ Codliver oil તેવી કંઈ ચીકણવાળી ચીજ ધીરે ધીરે સંભાળથી મસળીને હાડકાં તથા સાંધાઓમાં પચાવ્યાથી શક્તી આવે છે. ચંપી ધરમાં નહિ કરી જાણે તો કોઈ શીખેલા પાસ કરાવવી. કોડ લીવર ઓઈલનાં બે ત્રણ ટીપાં પહેલાં શરૂઆતમાં બચ્ચાંને ચટાડવાં ને હજમ કરી શકે તે વધારવાં સુમારે આંક દસ ટીપાં સુધી એ પાવાથી ઘણી ટાકાત આપશે.

કોઈક બચ્ચાંના મોટી માંદગી પછી પણ હાથ પગ નબળા પડે તેને ઉપલો ઉપાય અજમાવવો. હાથ પગની અથવા બીજી કંઈ શરીરની ખામી લાગે તો તુરત ડૉક્ટરને બતલાવવું. કેટલીક વખત વીજલી આપ્યાથી પણ ફાયદો થાય છે.

મજબુત બચ્ચાંનું માંસ દાખી જોવાથી કઠણ લાગે છે.

૩૧૪-નાનાં બચ્ચાંને દવા પાવાની રીત, મોટું ઉંઘાડી નાની ચમચીમાં દવા લઇ તાળવાને અડકાવીને રેડવાથી અતરસ જશે નહિ, મોઢાંમાં રહેવા દઇ તુરત ગળે નહિં તો સંભાળથી નાક સહેજ દાખવું.

પીતી વખતે હાથ પગ અફાળી તોફાંન કરે તો બચ્ચાંને કપડાંમાં ગળાં સુધી આપું ઢીલું લપેટીને ખોળામાં સુવાડી માથું સહેજ ઉપર રાખી દવા પાવી. એ રીતે પકડેલું આંચકા ન લાગવાથી દવા પાતી વખતે હરકત થતી નથી.

દવાનું પ્રમાણ, નાનાં મોટાં સાથની સરખામણી.

૧ મહીનાનું તેને મોટાંને	૩૦ મો ભાગ આપવું.
૬ " " "	૨૦ " " "
૧ વરસનાં બચ્ચાંને	૧૦ મો ભાગ આપવું
૨ " " "	૮ મો " "
૩ " " "	૬ થો " "
૪ " " "	૪ " " "
૫ થી ૧૦ વરસ સુધી	૩ જો " "
૧૧ થી ૧૫ " "	૦II (અર્ધા) ભાગ મોટાનાં પ્રમાણમાં.
૧૫ થી ૨૦ " "	૦III (પોણા) " "

૨૧ થી ૫૦ વરસની મોટી ઉંમરે મોટાને માપની આખો ભાગ [એટલે ૧] ડ્રામ ૬૦ ગ્રેન, અથવા ૬૦ ટીપાં થાય છે.

૬૦ થી ૭૦ સુધીમાં પ્રમાણ કેટલીક વખત ઓછું કરવું પડે છે. દવાનાં તોલેલાં તથા ભરેલાં માપો માટે કાષ્ટકામાંથી મળશે.

બચ્ચાંનું વજન તથા વધનો સુમાર.

૩૧૫-તુરતનું જન્મેલું વજનમાં ૬ થી ૭ રતલ (૧૬૦) અને લંબાઈ ૧૮ ઇંચ (૧૧ ફુટ) પહેલા મહીનાથી તે બાર મહીના સુધી દર મહીને વજનમાં એકથી સવા રતલ વધશે અને લંબાઈમાં એકથી એ ઇંચને સુમારે વધે છે. કાઈકનું વજન, તથા ઊંચાઈ વધતી ઓછી હોય છે.

૧ હુ વરસ-ઉંચાઈ ૨૧ શીટ-વજન ૧૮ રતલ એટલે જનમતી વખતનું ત્રણ ઘણું વજન જાણવું.

૩ હુ	,,	,,	૩ શીટ-વજન	૩૨ રતલ
૫ મુ	,,	,,	૩૧	,, ૪૦
૭	,,	,,	૪	,, ૫૦
૯	,,	,,	૪૧	,, ૬૦
૧૨	,,	,,	૫	,, ૭૫

થોડે થોડે વખતે વજન તથા ઉંચાઈનું માપ નાનાં બચ્ચાંનું લીધાથી તેઓ વધે છે કે નહિ તે તુરત માત્રમ પડશે. ઉંચાઈ માપવા એક ધરના થાંભલાને અડધાવી ઉઘાડે પગે ઉભા રાખી ત્યાં પેનસીલની નીશાની કરવી. બચ્ચાંનું વજન તથા ઉંચાઈમાં ધણીક વખત ફેરફાર હોય છે. દરેક કંઈ ઉપર લખવા મુજબ વજન તેમજ ઉંચાઈમાં એકસરખાં વધતા નથી.

પ્રકરણ ૪૫.

નર્સીંગ-Nursing—દરદીની માવજત વિષે.

૩૧૬-એક નર્સ સૌથી પહેલી ને અગત્યની બાબત ધ્યાનમાં રાખવી કે દરદી સાથે ધણી ધીરજ ને નરમાશથી વર્તવું. માયાળુ શબ્દો હમેશાં સીક માણસ ઉપર વધારે સારી અસર કરે છે. હસ્તે મોઢે દરદીના ઓરડામાં રહેવું, કાઈપણ રીતની શીકર ચિંતા બતાવવી નહી. લાગણી ઉપર કાણુ રાખવો, ખુદા ન કરે ને તેવો ધારતી ભરેલો કેસ હોય તો પણ ખુદા પર ભરસો રાખી હમેશાં સારું જ થવાની આશા રાખી સેવટ સુધી ઘટતા સવગા ઊપાય ચાલુ રાખવા. એક કાબેલ નર્સ ઘટતી મેનીજ કરતી હોય તેની વચ્ચે દરદીએ તેમજ તેના ધરનાઓએ હરકત કરવી નહિ.

ઔરડાની હવા સાફ રાખવી, બારી બારણા ખુલ્લાં મુકવાં, પણ દરદીને હવા ન લાગે તેની સંભાળ લેવી. અંગ પર ઓઢાડેલુંજ રાખવું. હવા ઓકળી કરવા ઘણીક વીજો તથા દવાઓ લખી છે.

કચરો ધુળ ગિડે તેમ નહિં કઢાવવો, બ્રશ વાપરવો અથવા ભીનું કપડું લેવું.

બેભાંન પડેલા દરદીને હવા કે ખોરાક આપવો મોટું ખોલી ખુચ અથવા રખર મુકવું. આંગળી મુક્યાથી કોઇ વખત દબાઇ જશે.

ડૉક્ટરોના ફરમાવ્યા મુજબની હવા, ખોરાક ને બીજા ઉપાયો વખતસર કરતાં રહેવું, ગંભીર કેસોમાં દરદીને લગતી દરેક નોંધો લઇ ડૉક્ટરને બતાવવા રાખવી; જેવી કે તાપની ચઢ ઊતર, નાડ, ખોરાક, ઊંઘ, દવા, દારૂ, કુદરતી હાજતો તેમજ બીજો કંઈ પણ દરદીમાં ફેરફાર થતો હોય, તે રાત તથા દિવસની વિગત જણાવવાથી તેના ઇલાજ કરવાનું બની આવે. ત્રણથી ચાર કલાકને અંતરે તાપની સીસી મુકી જોવી પાછી ઘોવી અથવા કાલેનવૉટર પાણીમાં મુકી રાખવી.

હકીકત લખવા માટેની તૈયાર ચોપડીઓ આવે છે જે નહિં હોય તો નાની ચોપડી યા ફારા પાનાંઓ પર ગોળી લીટીઓ એકુ એ આંગળને તક્કાવતે દોરીને સાત આંક ખાંચા Column પાડવા, અને દરેક ખાંચાને મથાલે વિગતો માટેનાં નામો પાડી જવાં.

સગીથી પહેલું વખત Time લખવું કે જ્યારેબી કંઈ પણ દવા દારૂ, બીજો તબીએતમાં ફેરફાર થતો હોય તે દર ટાઇમે નોંધાતો જાય. બીજા ખાંચાં મથાલે તાવ કેટલી Temperature તેની ચઢ ઊતર લખાશે. ત્રીજામાં નાડ Pulse, ચોથામાં દમ લેવાનું Respiration એ ત્રણ બાબતોની નોંધ સગીથી અગત્યની છે. પાંચમાં દવા દારૂ વિગેરે, છઠામાં ખોરાક, સાતમાં પેટ, પીશાબ, ગિલટી કંઈપણ આખા દિવસમાં થાય તે લખવું અને છેલ્લો ખાંચો સહેજ મોટો રાખી દરદીને લગતી કંઈ પણ વધુ હકીકત, ઊંઘ કેટલા કલાક આવે છે ને બીજા કોઇ રીતનાં વધતા ઓછા ફેરફારો દિવસે અથવા રાતે બનેલા હોય તેને Remark તરીકે લખવા. ઊપલી કોઇની Column માં કંઈની વીગત લખીએ ત્યારે પહેલી Column માં તેનો વખત હમેશાં નોંધતાંજ જવું કે ક્યારે ને કેટલા વખતનાં અંતરે બધું થાય છે તે માલમ પડી શકે. તાવ લાખા દિવસની હોય તો તેની દર દિવસની ચાલુ ચઢ ઊતર ચોપડીમાં નોંધવા ઊપરાંત એક નકસો તૈયાર પાડેલો મળે છે Temperature Chart તેમા બરોબર ત્રણ ચાર કલાકે તપાસેલી તાવ કેવી રીતે ચઢ ઊતર થાય છે તે નોંધવાથી ડૉક્ટરો વધુ બરોબર જોઈ શકે છે.

કેટલીક જાતની લાંબા દિવસોની તાવ એ, ત્રણ યા ચાર પાંચ અઠવાડીએ કે વધુ વખતે કોઇ કેસોમાં ઊતરે છે તે વખતે એ નકસો ઊપયોગી થઇ પડશે.

ઊપલી રીતે ચોપડીમાં દરેક દરેક નોંધો દરદીની લીધેલી હશે તો ડૉક્ટર તથા નર્સ બધી રીતે કેસ સમજીને ઘટતી દવાદારૂ તથા

ઊપાયો કરવાને સામર્થ્યવાન થાય. કેટલીક ઘણી કાષ્ઠિક નસો તેવો બીકટ કેસોમાં દરદીને ડૉક્ટરનાં ફરમાવ્યા મુજબની દવાઓ પીયકારી વડે Injection પણ કરી શકે છે અને ખોદા ન કરે ને તેવી ખરાબ હાલત થતી જાયતો કઈબી ઊપાયો ડૉક્ટરને આવતા વખત લાગે તે આગમ્ય ઘટતી મદદ તુરત કરે છે.

ઝાઝી ગડબડ તેમજ બહારનાં માણસોને દરદી આગલ લપ જવાં નહિ. ઊંઘાયલા દરદીને દવા કે ખોરાક માટે ઊઠાડવું નહિ, ઊંઘથી વધુ આરામ થાય છે.

અગત્યના કેસોમાં દરેક ચીજો હમેશાં ઘરમાં તૈયાર રાખવી યા પુરી થાય કે તુરત મંગાવી લેવી કે વાપરતી વખતે ખોટી થવું ન પડે. ફાલતુ કપડા, તુવાલો, દવાઓ, પીવા લગાડવાની હમેશા તદ્દન જુદી રાખવી જોઈ તે ભેગાય નહિ, કોઈ વખત ઝેરી દવા બુલમાં પાવાથી જાનને નુકશાન થશે, તેમજ પાતી વખતે સીસી ઉપરનાં નામો વાંચી જોવા વગર રાતના આપવી નહિ.

એન્ડી, કોલોનવોટર, આઈસ, પાણી, થર્મોમિટર, નાનું ઘડીઆલ, તેમજ પાણીમા હાથ ધોવા નાખવા માટે લાઈસોલ કે કાર્બોલીક એસીડ અને હવા સ્વચ્છ કરવા ને છાંંટવા સાર શીનાઇલ વિગેરે.

ફ્રીડીંગ કપ દરદીને ખોરાક આપવા માટેનું વાસણ હમેશાં ઘોઈને નળા સાફ કરી તે ઉંઘાડું રાખવું નહિ. કપડું ઢાકવું; ફ્રીડીંગ કપ તુરત નહિ મળી શકે તો નાની કીટલીની નળા વડે પણ દરદીને ખોરાક પાવો. બેલાંનને કેટલીક વખત નાક વાટે ખોરાક આપે છે.

બેડ પેન ઝાડો કરવા માટેનો સાફ રાખવો. તેમાં શીનાઇલ રેડવું. બેડ પેન દરદી માટે ગોડવતી વખતે ચામડી ઘસાય અથવા હાડકું દુખે તો કીનારીને ફરતુ વેસલીન કે કંઈબી તેલ લગાડવું પછી સાફ કરતી વખતે નુછવું અથવા તો જીતું કપડું ઘડી વાલી બેડ પેન પર મુક્યાથી ચામડી ઘસાતી નથી. ઘસાયલી ચામડી માટે ચામડીના પ્રકરણમાં જોવું.

સેક માટે રબરની કોથલીઓ અથવા કાળી કાચની બાટલી પણ જીવ્ય અપટ પોષ ઉપયોગમાં લેવાય છે. વધુ માટે શેકમાં જોવું.

આઇસ બેગ રબરની તાપની વખત માથાં તેમજ કોઇકને વધ તાપ હોય ત્યારે પેટ પર પણ મુકવા વાપરે છે. જોઇએ તો વહેર સાથે દુકડા ભરવાં થોડુંક નીમક ભેળવાથી જલદી પીગળતુ નથી, ફ્લેનલની થેલા બનાવી તેમાં પણ આઈસ ભરી જોઈએ તો રબરની બેગને બદલે વાપરવી. આઇસ અગત્યની વખતે રાખવાની તથા તોડવાની રીતો સાર પાછલાં ઘરઘતુ તુસખાનાં આઇસનાં પ્રકરણમાંથી મળશે; તેમજ રબરની બાબતમાં આઈસની તથા શેકની કોથલીઓ માટે જોવો.

ખોરાકમાં દુધ કાંજુ વિગેરે આપવું, દુધ અમથું નહિ જરપત થાય તો સોડા કે બાલીવોટર ભેળવું, મોટા માણસને એક વખતમાં સુમારે ચારથી ૭ ઓંસ ત્રણ કલાકને અંતરે પાવું.

નસંએ પોતાની તદ્દુરસ્તી સંભાળવી.

કેટલાક ગિડતા રોગો વખતે તેઓનાં તેમજ ડોક્ટરોનો જાણુ પણ જોખમમાં રહે છે તેમજ તેવા બીકટને ખરાબ દરદોનાં વાઢકાપ કરતી વખતે હાથ પર કાઢખી જતના ચીરા કે ધા હોય તે બંધ રાખવા તેમજ ઘડી ઘડી ઘોવા તથા દીસઘનફેકટ કરવા માટેની કાઠખી દવાના પાંણીમાં જોળવા તેમજ હાથ નુછવા માટે દુવાલ વિગેરે દરદીથી જુદો રાખવો તેમજ સફેદ સોજા કપડા પહેરી દરદી આગળ જવું.

દરદીનું બીછાનું તથા શરીર સાફ કરવું.

બીછાનું સોજુ રાખવું ચાદરની ઉપર ચામડું તથા બીજો ફાલતુ કટકો તે પર પાંચર્યાથી ચાદર બીનાતી અથવા ખરાબ થતી બચે છે, ઉપલુંજ કપડું ફેકટ કાઢી નાખીને પાછું મુકવું સહેલું પડશે. સાધા કે કરચલી લેવી નહિ.

ચાદર પણ થોડે દિવસે બદલવી. લખાઈમાંથી ખોશેલી કાઢી સરખી જોળ વીંટાળી જ્યાં સુધી દરદી મુતેલું હોય ત્યાં વેર રાખી ને પછી ખાલી જોડડાં ઉપર તેની જગ્યાએ બીજી નવી ચાદર સરખી પાંચરી તેજ બાજુથી ખોસી ને તૈયાર કરી એક જુની નવી ચાદર મળે ત્યાંથી દરદીને ધીરજથી તે બાજુ કોર વળાવી સાફ ચાદર ઉપર લઈ લીધા પછી બાકીનો ભાગ પાછો સરખો કરી ખોસી દેવો; એમ કીધાથી દરદીને ઝાઝી થાક લાગશે નહિ.

દરદી મુદલ હાલી નહિ શકે તો ચાદર બદલવા માંથા આગળથી જોળ રોલ કરી જુની ચાદર ખભાવેર લાવવી, નવી તેજ જગ્યા પર મુકી ખોશીને તો બનેનાં રોલ સાથે મેળવી એ જને બીજાનાની બને બાજુ ગિલાં રહી દરદીને એક એક હાથે સંભાળથી ગચકી બીજે હાથે ચાદરનાં બને રોલ સરખાં નીચે ગિતારી જવા.

તકીઆ પણ રોજ બીછાનું બદલતી વખતે દરદીનાં માથાં નીચે હાથ રાખી પહેલાં સહેજ ઉચકીને સેરવી લેવા, ઠોકીને પખોડી પાછા જોડવવાથી દરદીને સગવડ ને કરાર થશે. કોર વાળતી વખતે નખળાં પહેલાં માણસને પછવાડે બરડા આગળ પણ તકીઆ ખોસી ટેકા આપવાથી સારી રીતે સુધ શકશે. બીજા બીછાના પર લેવા માટે એકને પાસે મુકવા પછી ચાદર બદલવાની રીતે એક છેડેથી ગોલ વીંટાળી ને એ માણસો તે ધરીને હળવેથી ચાદર સાથે દરદીને બીજાં પલંગ પર ખેંચી લેવું.

ચાદર તકીઆ પાણી કે હવા ભરેલા ઘણાં કદબુ રાખવાથી દરદીથી ખરોખર સુવાતું નથી જરા નરમ રાખવા તે પર ચાદર પાથરવી પણ ટાંચણીઓ ખોશવી નહિ રખરમાં કાણાં પડી પાણી હવા બહાર નીકળી જશે.

શરીર સાફ સ્પંજ કરવા બે (બેસીન) ગીન્દીઓમાં ઠંડુ ગરમ ખપ મુજબ પાણી લેવું. એકમાંનું પહેલાં સ્પંજ તથા સાબુ લગાડતી વખતે વાપરવું. છેલ્લાં બીજી ગીન્દીમાંથી સોનું પાણીમાં સ્પંજ અથવા તુવાલના કકડાઓ ઘોળી દીલ સાફ કરવું, બીજાનું બીનાય નહિ માટે નીચે બીજા તુવાલ, ચામડાં, ગરમ બ્લેકેટ કંઈપી પાથરવી.

સ્પંજને બદલે બડા પીછાંના ટરફીશ તુવાલો વાપરવા માટે લેવા.

પાણીમાં થોડું કાલોનવૉટર, રમ, પ્રેન્ડી, સોનું ગાંમડી સરકો કે તોઇલેટ વીનીગર કંઈપી એક ગ્લાસ જેટલું નાંખવાથી જરા દીલને ખુશ્યો આપે છે તેમજ સરદી થશે નહિ.

• મોઢું, હાથ, છાતી એ શરીરના ભાગો પહેલાં છુટા છુટા ઘોઈને સાફ કરી તુરતજ નુછીને પછી નીચલો ભાગ લેવો, તેટલો વખત અંગને ઢાંકી રાખવું કે હવા લાગે નહિ.

બધું ખલાસ થાય ને જોઈએ તો પાછું કાલોનવૉટર લગાડી થોડો પાણીર છાંટીને કપડા પહેરાવવાં. બંધ ગળાંવાળું કપડું જેવું કે નાઇટડ્રેસ સુતેલાં માણસને પહેરાવતી વખતે પહેલાં બેઉ હાથો ભેરવી ને પછી આસ્તેથી સંભાળીને માથું ઉંચકી ગળાવાળો ભાગ પહેરાવ્યા પછી શરીરની નીચે આખો ધીરજથી ઉતારવો.

સીક માણસના અંગમાંથી કાઢેલાં કપડાં ઘોવા વગર પાછાં પહેરાવવાં નહિ. ખસુસ કરીને ઊડતા રોગવાલા દરદીની દરેક ચીજો વાપરવાની છુટી રાખવી. કપડાં ઘોતી વખતે પહેલાં થોડુંક લાઇસોલ ભેળવાથી તેમાંની ગલીચી કે વાસ કંઈ હશે તો નીકળશે. એમ સાફ કરવાથી કંઈ પણ ઊડતા રોગનો એપ, જંતુઓ વિગેરેનો નાશ થશે તેમજ થુંકવાના તથા પેટ પીશાબનાં વાસણો પણ કાર્બોલીક એસીડ કે શીનાઈલ નાંખી ઘોવાં. વધુ માટે કપડા ઘોવાની રીતમાં જોવું.

સ્પંજ કીધા પછી ઓરડાના બારી બારણા એકદમ ઉંઘાડવાથી હવા લાગીને તબીયતને તુકશાન થાય છે, માટે તેની સંભાળ લેવી.

પરસેવો પડવાથી કપડાં બીનાય તો બીજા બદલાવવાં, અથવા શરીરને કપડાંની વચ્ચે બીજા કટકા મુકવાથી તે બીનાય કે કાઢી લીધાથી કપડાં ઘડી ઘડી બદલવાં પડશે નહિ.

દરદી ફરી કે હાલી નહિ શકતું હોય તેને કપડા જેવું કે બદીઆનનો પાછલો ભાગ આગલ છાતી પર રાખી બાંહે હાથમાં ભેરવી દીધાથી શરીર ઢંકારો, તેજ મુજબ સ્ત્રીનાં પહેરણ Night dress ને પણ પાછવાડે વચમાંથી ફાડી ને ઊપર વેર છુટો કરી ગળુ જોડેલું રાખી સુતેલાં દરદીને ફટક આગલથી સહેલાઈથી પહેરાવી બધું શરીર બંધ થશે.

માથું ઘોવાનું લાંબા વાળ સાથના દરદી જે ઘણો વખત બેસી નહિ શકે તેને ઘોલીઆ ઉપરજ સાઈડની કિનારી માથું રાખી નીચે બીજાનું બીનાવું અટકાવવા ચામડું કે રબર પાથરવું. ઘોલીઆ

નજીક ખુરસી અથવા સ્ટુલ ઉપર બેસીને માથાના બાળ પડે તેમ ઝોઢવી પાણી રેડી સાબુ લગાડીને ઘોષ નુછી નાંખવું, એ રીતે કીધાથી થાક લાગશે નહિ. બાલ સુકવવા માટે એ બાબતમાં જુવો.

માથું લાંબા દિવસનું મેલું થએલું હોય તો જલદી ચીકાશ કાઢવા પહેલાં એક ચમચા જેટલો બ્રેન્ડી અથવા બે રમ Bay Rum ગ્લાસમાં થોડો લખને તેમાં આંગળી બોળાને માથામાં સધળી બાજુ અવારનવાર ઘસીને બધે લગાડી ને પછી ઘોવાથી મેલ તથા ચીકાશ નરમ થઇ નીકળી જશે. બાલની જતનમાંથી બીજી રીતો મળશે. લાંબા બાલના બે ભાગ કરી બંને બાજુ છુટા ચોટલા ગુંઠવા ગુચવાતા નથી. ગુચવાયલા આંગળી પર વીટાલીને ઓળવાથી ઝાઝા તણાશે નહિ.

કાંઈ બી જતની બીમારીથી અડી અટકી ગયલું માણસ હમેશનું બીજાને હોય તેને નહવડાવવા નેતરની ઘોલકી અથવા ઇઝીઝર પર સુવાડી શરીર પર પાણી રેડી સાફ કરી પાછું બીજાણા પર લેવું.

મોઢું દરદીનું અંદરથી સાફ કરવા સારૂ નરમ બારીક કપડું આંગળી અથવા વહેલ બોનની પટ્ટી પર સામા ધણીએ વીટાળી પાણીમાં બોળાને મોઢાંમાં ફેરવવું, કપડું ખરાબ થાય ને બદલવું, જીલ પણુ ઊપલી રીતે સાફ કીધા પછી બીજાં સોજાં કપડાંને એજ પ્રમાણે ગ્લીસરીન, લીસ્ટરીન અથવા બોરીક પાણીર કાંઈ બી પાણી સાથે ભેળી તે વડે મોઢું સાફ કરવું.

દરદીને એકજ બાજુ સુવા દેવું નહિ, બધી બાજુ ફેરવ્યા કરવું એક બાજુ બીજાનામાં સુધ રહેવાથી ચામડી ઘસાય છે. ચાંદી પડે તો તે પર લગાડવા તથા છાંટવા માટે ચામડીની બાબતમાં આપેલું છે, તેમજ ન્યુમોનીઆ વિગેરે થવાનો સંભવ રહે છે.

માંદગીમાંથી સાફ થયા પછીની સંભાળ.

૩૭૧-દરદી લાંબી માંદગીમાંથી સાફ થયા આવે Convalescent તે વખતે ડૉક્ટરના ફરમાવ્યા મુજબનોજ ખોરાક આપવો. બીજું કાંઈ પણ વધુ ખવડાવવું નહિ જેથી તેનાં આંતરડાં લાંબા વખતનાં સુસ્ત ને નબળાં પડેલા તેવી ચીજો હજમ કરી શકતાં નથી અને તાંબકાંજ જેવી તાવ હશે તો ખવાડવાની ઉતાવલ યા બેદરકારી કીધાથી પાછી આવવાનો સંભવ ઘણો રહે છે, તે વખતે દરદીને સાબુ કરવું મુશકેલ થઈ પડે છે.

દરદીને બીજાનામાંથી ઉઠાડવા માટે તેના બેઉ હાથ સામા ધણીની મરદનથી આસપાસ વીંટાળવા ને દરદીનાં ખભાંની નીચે એક હાથને પગના થાપા નીચે અથવા ઘુંટણ તળે બીજો હાથ સામા ધણીએ મુકી એ મુજબ ટેકા આપી મદદ કરવી. એજ રીતે ઉચકીને પણ લઈ જઈ શકાય છે અને એક માણસથી એકલો વજન ઉચકાય નહિ તો બીજું માણસ પણ સામેથી બરડા નીચે ને પગના ઘુંટણ આગલ હાથ આપી બંને સહેલાઈથી ઉંચકી શકશે.

બીછાંના પર બેસાડવા પછવાડેથી ઢળતા તકીઆ જોઠવવા અથવા બેકરેસ્ટ આવે છે તે મુકવી, નહિતો નાની ખુરસી ઉંધી આડ-કતરી મુકવી જેની પીઠ નીચે ને પાયાનો પાછલો ભાગ ઉપર ઢળતો રહે તેમ બીછાના પર જોઠવી તેની આગળ તકીઓ મુકવાથી અઢેલીને બેસવાનું સગવડ બરેલું થશે. ઘણી ઉઠબેસ કીધાથી થાક લાગે છે.

શક્તિ ખોરાક સુપ, દુધ, કાંજી, છાશ, છાંડાં, પ્રેન્ડી અથવા કોઈબી જાતનું ટાકાત આપનારું શીરપ દવા ડૉક્ટરના ફરમાવ્યા મુજબ પાવું. તેવો સાદો ખોરાક પકાવવા માટે દરેક નર્સને આવડવું જોઈએ.

છાશ તેમજ બાલીવોટર શક્તિ આપે છે. બાલીવોટરમાં ખાંડ અથવા થોડાં લીંબુના રસનાં ટીપાં નાખવાથી સ્વાદ લાગશે.

ઉપર લખેલી દરદીની માવજત સાધારણ રીતે ધરના માણસો કરી શકશે, પણ ગંભીર બીમારીની વખતે સારી કેળવાયેલી કુશળ નર્સ બહુ ઉપયોગી થઈ પડશે, જેથી દરદીની બધી રીતે જતન વર્ધી શકાય છે.

ઓરડામાનો કચરો બ્રશ વડે કઢાવવો અથવા બીણા પાણીના કટકાએ જમીન નુછવાથી ધુળ કચરો ઉડતો નથી.

દરદી ઉડતા રોગવાલુ સાંજુ થવા પછી તેના કપડા બીછાણું વિગેરે બનતાં સુધી કાઢી નાખવા અથવા બાળી નાખ્યાથી બીજાઓને તે રોગ ઉડવાનો સંભવ રહેતો નથી, ઓરડાની જમીન પણ સાંજુના અથવા બીજા દોસધનેફેકટ કરવાના પાણીએ ઘોવારવી, કેટલીક વખત બીંતો પણ ઘોવી કે ચુનો લગાડવો પડે છે.

પ્રકરણ ૪૬.

પોલટીસ, પ્લાસ્ટર, શેક કરવો, ભરવા ચોપડવાની દવાઓ, બ્લીસ્ટર, વિગેરે.

૩૧૮-પોલટીસ કરવા માટે થુલું, અળસી, પાંડિનો ગર વિગેરે વપરાય છે. પટેટાને આખો બાણી છાલ સાથે મસળી કાઢી ગરમ કપડાંમાં મુકી તેની પોલટીસ કરવી, કાંદો પણ એ રીતે વપરાશે.

પોલટીસ કે શેક દરદીને કરવા આગમ્ય સામા ઘણીએ પોતાના હાથપર લગાડી જોવું કદાચ ને ઘણું ગરમ હોવાથી દરદીની આમડી એકદમ મુકવાથી દાગે નહિં. ખાસ કરીને નાના બચ્ચાને કરતી વખતે.

અળસીની પોલટીસ બનાવવા એક પાઈન્ટ પાણી સાથે ચાર મોટા ચમચા દળેલી અલસી મેળવી ચુહલે ઘટ બનાવીને ઉતારવા પછી જડાં કપડાં પર પાંચરીને જોઈએ તો થોડો ઘોરીક પાઉડર ભેળી બધી બાળુથી કપડું બંધ કરવું જેથી અળસી બહાર નીકળશે નહિ, કપડાંની થેલીમાં ગરમ અળસી ભરી મોટું બંધ કરી હાથે અથવા બાટલી વડે દાબીને સરખી પાંચરી દેવી. કપડાંની થેલી તુરત નહિ હોય તો સોજાં સ્ટોફીંગ લેવાં અલસી નાખવા આગમ્ય જોઈએ તો કપડું પણ ગરમ કરવું.

રાષ થોડીક તેમાં સાથે ભેળવાથી પોલટીસ વધુ ગુણુ કરે છે.

પોલટીસ સડેલાં ચાંદાપર અલસી અથવા આટાની કરતી વખતે સાથે તેમાં કોલસાની લુકી મેળવ્યાથી ફાયદો થશે.

ગરમ હોય તેટલો વખત શેક્યા પછી પોલટીસને તે ભાગ ઉપર પાટા વડે બાધી રાખવી, અળસીની ઠંડી પોલટીસ પણ ફાયદાકારક છે. ગરમ કપડાંપર પાંચરવાથી લાંબો વખત ગરમ રહેશે. સરદી, ન્યુમોન્યા વિગેરે કેસોમાં છાતી તેમજ બરડા પર અળસીની પોલટીસ કરવાથી ઘણો ફાયદો કરે છે. તેવા વખતે ઉપલી રીતે મોટી થેલીઓ શરીરને ફરતાં માપની બનાવી છેડા બંને મધ્યે ત્યાં ટેપ તાંકી બાધી દીધાથી પોલટીસ સરખી રહી અંગ ઉપરથી સરી જતી નથી. ફ્લેનલનો પાટો તેપર વીંટાળવાથી લાંબો વખત ગરમ રહેશે. આગળ આપેલું એન્ટી ફ્લોજીસ્ટીક પ્લાસ્ટર તૈયાર પણ ઉપયોગી છે.

પોલટીસ પાછી ગરમ કરવા જોસ પાણી અથવા અંગાર ઉપર કાણાંવાલું ઢાંકણ કે ચાળણી મુકી તેની વરાળથી પાછી ગરમ થશે, જોઈએ તો કપડાંમાંથી અળસી કાઢી લઈ પાછી ચુહલે વાસણમાં નાંખી બે ત્રણ વખત વાપરવા પછી નવી અળસી લેવી.

પોલટીસ થુલાંની તથા પાંઉની અથવા ઘંઉના આટાની પાણીમાં મેળવી ચુહલે ઘટ બનાવીને પુલ્લા પર તેમજ બીજા શેક માટે લેવી. થુલાંની પોલટીસ બનાવતી વખતે જોઈએ તો તેમાં થોડીક રાષ ભેળવી. પાણીને બદલે કોઈક સરકો ભેળી બનાવે છે, જે નજલાથી દુખતા સાંધાઓ તેમજ વાગેલા ભાગ પર સેકવા સારી છે.

ફટકડીની પોલટીસ બનાવવા બે ઇંડાની સફેદીમાં એક ગ્રામ ફટકડીની લુકી ખુબ મેળવી નરમ ઝીણાં કપડાં પર પાંચરીને હાથ પગના ચીરા ઠંડીના દીવસમાં પડે તે પર મુકવાથી નરમ પડશે.

૩૨૯-રાઈનું પ્લાસ્ટર જેણુ લાગે ત્યાં સુધી ઠંડાં કે પુકાં પાણી સાથે રાઈને ઘુંટવાથી તેનું તેલ નીકળે છે, પછી જડાં કાંગળ પર પાંચરી ઉપર કપડું ઢાંકવું ગરમ પાણી લેવું નહિ. કપડાંવાલી બાળુ શરીરને લાગે તેમ મુકવી. કાંગળ ઉપર રાખવું. વાપરેલું પ્લાસ્ટર બીજા ગમ પણ મુકી શકાય છે અથવા તો બે રકાબીની વચ્ચે ઢાંકી રાખી થોડો વખત રહીને પાછું વાપરવાથી તેમાં તેટલોજ ગુણુ રહે છે.

રાધનાં પાંદડાં પાણીમાં લીનવીને મુકેલાં ફાયદો કરશે. પાણીને બદલે રાધને ઇંડાંની સફેદી અથવા વેસલીનમાં ઘુંટવાથી સારી થાય છે. એથી ચામડી પણ લાલ થશે નહિ. ઉતરી ગયલી રાઈ ખાવા માટે ચઢાવતી વખતે ઝેણુ નહિ લાગે તો તેમાં થોડો કાદો કાપીને ઘુંટવી.

રાધમાં કેટલીક વખત આટો હળદર વિગેરે ભેળેલું હોવાથી તેની ઝાઝી આગ બળતી નથી. એ માટે ઘરઘતુ તુસખામાં જુવો.

રાધનું પ્લાસ્ટર પંદરથી વીસ મિનિટ સુમારે રાખવું. પહેલાં સૂર્યાતમાં આગ બળવા માટે કે કાઢી નહિ નાખવું, થોડો વખત રાખવાથી સરદી વિગેરે નરમ પડશે. કોઈને ગળાં પર રાધનું પ્લાસ્ટર માર્યાથી ગળામાં આંકરા આવે છે માટે ત્યાં મુકવું નહિ.

મરચાંની બુકી કોઈ વખત રાધના પ્લાસ્ટરમાં ભેળવાથી વધુ સારી અસર પેન કે સાથેટીકા પર સારી અસર કરે છે.

ચામડી લાલ થયલી હોય તો તે પર કોલનવોટર અથવા બ્રેન્ડી પ્લાસ્ટર કાઢવા પછી લગાડવું અથવા ચાલુ શેક પોલટીસથી લાલ થયલી ચામડી પર કંઈ પણ પાછું મુકતી વખતે વચમાં ફલેન-લનુ કપડાંનું પડ મુકવું અથવા વેસલીન કે ક્રીમ લગાડવું. ચામડીને ઇન્ન થશે નહિ. તેમજ નાનાં બચ્ચાંની નાજુક ચામડી પર લાંબો વખત રાધ રાખવી નહિ.

આખસ ચાલુ મુકવાથી પણ ચામડી ઊપલી રીતે લાલ થાય છે.

શેક જુદી જુદી રીતનો.

૩૨૦—સુકો શેક કરવા માટે ગરમ રાખ, રેતી, નીમક થુલું યા ઇંટ નળીયું કંઈપણ ગરમ કરીને લેવું.

શેકની કોઠલી નહિ હોય તો ફલેનલની સીવીને તેમાં ગરમ રાખ અથવા રેતી ભરી બીજાં કપડાંમાં બિટાળી લેવી કે રાખ કચરો શરીરને લાગે નહીં. પાછી ગરમ કરવા ઊપરનું કપડું કાઢી નાખી ભટ્ટી કે અગાર પર થેલી મુકવી.

ગરમ પાણી કોઠલી કે બાટલીમાં ભરીને વપરાય છે, બુચ બરોબર મારવા બેદરકાર રહેવાથી કોઈ વખત દાઝી જાય છે. ગરમ કપડું વીંટાળીને અથવા કવર સીવીને રાખવાથી જલદી ઠંડી પડશે નહિ. રખરની કોઠલીમાં ધણુંજ બળખળતું પાણી રેડવું નહિ.

પાણીનો શેક કરવા માટે બળખળતાં પાણીમાં ગરમ કપડાંનાં ટુકડા બોળી નીચવી કાઢીને વાપરવાની સાધારણ રીત છે, નીચવતી વખતે હાથ દાઝે નહિ તેમ કરવા બડાં કપડાંના લંબાઓ ટુકડો લઈ છેડા સીવી દબલ કરીને તેમાં ફલેનલનો ટુકડો ગરમ પાણીમાંથી કાઢીને મુકી બને જોડાયલા છેડાની લંબાઈમાં બેગ નાકાઓ પર નાના લાકડીના ટુકડા વચમાં મુકી સામાસામી ઊંઘો ને ચતો વળ દીધાથી પાણી નીચવતું જશે. પાણીમાં બોળવાને બદલે એક કાણું-ચાલું ઢાંકણું યા ચારણીને બળખળતાં પાણી પર ઢાંકી તેમાં કપડું

મુકવાથી વરાળે ગરમ થાય ને વાપરવું. જોઈએ તો ફ્લેનલ પર ટરપી-નટાઈનના થોડા દીપાં છાંટીને શેકવાથી વધુ ગુણુ કરશે. ફ્લેનલ શેકીને બાંધી તે પર ગરમ પાણીની કેથલી મુકવાથી લાંબો વખત ગરમ રહેશે. શેકવું પાણી જોસ કરતી વખતે સાથે ચાર ખસખસનાં પોસ અર્ધાં કલાક ઉકાળવા. એક જાતનું નીમક Acetate of Sodium થોડું લઈ પોણી બાટલી પાણીમાં નાંખી બીજાં પાણીનાં વાસણમાં ચુકલે ગરમ કરતાં નીમક પીગળે ને બાટલી કાઢી નુંછી શેકવી, દસથી બાર કલાક ગરમ રહેશે. સેઢવાય તેવું ગરમ પાણી કીટલીની ધાર રેડવાથી શેક થશે. અંદર એક ચમચી યોરીક પાઉડર Boric powder નાંખવાથી ફાયદો કરશે.

વરાળીઆં લીમડા અથવા બીજી જાતનાં પાંદડાંને ચાર-ણીમાં મુકી ખળખળતાં પાણીની વરાળ લગાડી ગરમ શેકવાં.

શરીર થાકેલું કામકાજ યા બાધસીકલની સવારી કાઢાથી હોય તો ગરમ પાણીમાં થોડું નીમક અથવા સરકો નાંખી એક બાલ-દીમાં એક પ્યાલાંને સુમારે ભેળી તેથી નાહવાથી દીલ શેકાઈને હલકું થાય છે.

પગને ઝારવા સાફ ગરમ લેવાય તેવું પાણી બાલદીમાં નાંખી પગ બોળવા, પછી વધુ ગરમ જોઈએ તો પગ તેમાં એક બાજુએ રહેવા દઈ ધીરેથી બીજું જોસ પાણી બાલદીમાં સંભાળી ને પગ દાઝે નહિં તેમ રેડવું. જોઈએ તો થોડુંક નીમક કે રાઈ છ બાટલી પાણીમાં અર્ધાં ઐંસ લેવું. સરકો થોડો સાથે નાંખવો. પગ પાછા ઘડી ઘડી બહાર કાઢવાથી બરોબર શેક થતો નથી.

લીમડાનો પાળો પાણી ઉકાળતી વખતે તેમાં નાંખી તે ગાળી કાઢીને નાહવા લેવું. સરદીથી દુખતું શરીર તેમજ માથું નરમ પડશે. સૈકતા કડવાનાં પાંદડાં ગરમ રાખ (ભેજતમાં) ગરમ કરી શેકી ને દુખતા ભાગપર બાંધવાથી ફાયદો કરે છે. નજોરના પાલાને નીમક છાંટી પાણી સાથ વરાળીઆં કરી ગરમ શેકાય તેમ બાંધવાથી વાંઝેલો તેમજ દુખતો ભાગ નરમ પડે છે.

ભરવા ચોપડવાની દવાઓ તથા તેલો, સરદી

તેમજ દુખતા ભાગો પર.

૩૨૧-લવંગ અથવા કાળાં મરી બોખરાં કરી પા રતલને સુમારે એક પાંઈટ સ્પીરીટ દારૂનાં અર્ક અથવા ઈન્ડીમાં નાંખી લાંબો વખત રાખ્યાથી તેનો કસ ઓગળે ને ગાળી રાખી દુખતા ભાગ પર થોડો લગાડવો.

તેલ કપુરનું એક ભાગ લઈ ચાર ભાગ ગરમ સાલીડ તેલમાં પીગળાવી વાપરવું.

પેપરમીન્ટનાં ફુલ Menthol crystals ને કાલેનડોટ-રમાં થોડાં પીગળાવી રાખી સરકમ સરદી તથા દુખતા ભાગ પર લગાડવું, એવું તૈયાર બનાવેલું હેડએક કાલેન Headache Cologn પણ મળે છે.

લવંદરનું અથવા જુનીપરનું તેલ પણ લગાડવાથી ફાયદો થશે.

રાઇનું તેલ દુખતા ભાગ તેમજ નબળાં બચ્ચાંનાં હાડકાં પર મસજે છે, ઈમલશન લગાડવાથી નબળાં બચ્ચાંને ફાયદો થશે.

• સુઠ, એળાઓ ને અશીમ સ્પીરીટ કે દારૂમાં પીગળાવી લેવું.

થુફેલીપતસનું તેલ પણ અમથું સરદી તેમજ દુખતા ભાગ પર લગડાય છે, જોઈએ તો તેમાં કપુર કે પેપરમીન્ટના ફુલ પીગળાવીને સરદી તેમજ ધનફલુએનઝામાં છાતી પર લગાડ્યાથી ફાયદો કરે છે, અને આયોડીન પણ સેક પોલટીસ કીધા પછી લગાડે છે.

ટરપીનટાઇનનું તેલ Oil Terebinthin તૈયાર પણ મળે છે, સાદાં ટરપીનટાઇન અર્ધી પાંછંટમાં સરકો એક પાંછંટ ને આખાં ઇડાંને કોટલાં સાથે તોડી મેળવીને લગાડવું.

સાબુનું તેલ એક બાર સોપનો નાનો ટુકડો બારીક કાપી લુકો કરી એક પાંછંટ રમ દારૂમાં પીગળાવી સાથે કપુર તથા અશીમ એક એક તોલો મેળવી અપ પડે ત્યારે બાટલી હલાવી દુખતા ભાગ પર લગાડવું. તૈયાર સાબુનું તેલ Liniment Saponis પણ લગાડવા માટેનું આવે છે.

સંધીવા માટે ગામઠી તેલ બનાવવા રમ અથવા મોવડાંના દારૂ એક બાટલીમાં અશીમ એક તોલો, કપુરનો નાનો ટુકડો તથા ઇસસ, ગરમાળો, અજમો, ગુગળ, આંબા હળદર, રેવનચીનો શીરો, ઘોરાવચ, કાળાંમરી, સુઠ વિગેરેની દરેક ચીજો બધે દોઢીઆંની લઈ છુંદી ને ભેળી પીગળયા પછી વાપરવા લેવું. સંધીવા તથા નેસમાં પેન મારતી હોય તે પર લગાડવા અકશીર છે.

લસણની કળી અર્ધી તોલો એક ખાલાં મીઠાં તેલમાં ચુહલે ઉકાળી ગાળીને રૂમેટીક પેન પર લગાડવું.

સાધારણ ચોપડવાની ચીજો બામ, એમ્પ્રોકેશન, વીનટર-ગ્રીન કીમ, રમ, કાજુનો દારૂ, કેરોસીન, પેત્રોલ વિગેરે કંઈખી લેવું.

હીરાબોલને બારીક વાટી પાણીમાં ગરમ કરી દુખતા ભાગ પર પીછી વડે લગાડવું, પછી શેકવું. પાન સાથે ખાવાનો ચુનો મધ અથવા મીઠાં તેલમાં ભેળીને કોઈક લેપ માફક લગાડે છે.

સરદીથી કમર અડી અટકી જાય તો આંકડાનાં ઝાડનાં પાદડાં આતશપર ધરી ગરમ ગરમ શેકીને બાધી દેવાં, અથવા તો લાંબા દાંડા-વાલાં યુવડના થડમાંથી દુધ કાઢી દુખતા ભાગપર લગાડી તેપર ૩ મુકી પાટો બાંધી દેવો; પવન બાહર ખેંચાઈ આવે છે.

લેપ ભીમનો મારવાથી દુખતી કમરને કેટલીક વખત ફાયદો થશે.

એન્ટીફ્લોજીસ્ટીક Antiphlogistic નામની ઘટ ક્રીમ જેવી મેળવણી આવે છે તે પણ લેપની માફક લગાડી તે પર ૩ ચોંટાડી એક દીવસ રાખવાથી ફાયદો કરે છે, ઘટ થઇ ગયલી હોય તો ગરમ પાણીમાં તેનો ટીન મુકવાથી પાતળી થશે.

નેસ હાથ-પગની વાગવાથી સુજી આવે તો મીઠાં તેલમાં નીમક ને ચમટી હળદર ભેળી ચુહલે ગરમ કરી નેસ પર ગરમ ગરમ મસળવાથી સોજો ઊતરશે, અથવા કાંદો દીચકાં પરથી સેડેજ કાપી છુંદનાં પાડી ઊપલાં ગરમ તેલમાં ઘોળીને પુલેલી નેસ પર આસતેથી થોડો વખત ધસીઆ કરવો, તેલનો ચીકાશ રહે તે ખાલી હાથે ચોલી મુકુ કરી નાંખવું, અગત પડે તો પાછું એ રીતે કરવું.

ઘી તથા મધ એક એક ગલાસ ચુહલે ભેળી કકડાવ્યા પછી તેમાં એક તોલો હળદર ને અર્ધો તોલો ફટકડીની ભુકી ગરમ કરી ઝીલું કપકું તેમાં ઘોળી લેપની માફક મારી પાટો બાંધવાથી ગંઠાયલી નેસ છુટી પડશે.

સાંધા અડી ગયલા છુટા કરવા વાધ અથવા ઊંટની ચરખી મસળવી.

સાયટીકા Sciatica નામની પગના ઠાપામાં ઉપરથી તે તળીઆં સુધી પેન થાય છે તે ઘણીખરી અવધે જાય છે. કેટલીક વખત દવા પીધા યા લગાડવાથી પણ જતી નથી; કેાઈ વખત રાઇનું પ્લાસ્ટર મારવાથી નરમ પડે છે, જોઈએ તો રાઈમાં મરચાંને ભુકી ભેળવી.

છડાંની દાળનું તેલ બનાવવા રપ છડાંની ફકટ દાળને ચુહલે લોઢી પર આખી મુકી તળીને સુકી થાય કે ચમચી વડે ફેરવ્યા કરવી, તેમાંથી તેલ જેવું નીકળવા માંડે કે ધીમે અંગાર રાખી લોઢી સેજ વાંકી કરી રાખવાથી તેલ બધી દાળમાંનું નીકળી એક બાજુ એકકું થઇને છુંછો દાળનો રહે તે કાઢી નાંખવો. તેલ ઠંડું પડે ને સીસીમાં ભરી પેન સાંધામાં થાય તે પર લગાડવું.

જાત જાતનાં એમથ્રોફેશન, સ્પીરીટ ઓફ વાઇન, કપુર ને કાચું અશીમ ત્રણે એક સરખાં વજનનું ભળવું.

ઓલીવ ઓઇલ, ચુકેલીપટસ ઓઇલ, કાળુપત ઓઇલ (કાયા-કાટીનું તેલ) સર્વે સરખાં વજનનું મેળવી વાપરવું.

એક ઇંડુ આખું ફાડી તેમાં એ ઓંસ ટરપીનટાઇન ભેળી ઘટ થાય ને પા ઓંસ એમોનીઆ ને અર્ધી પાંછંટ સોજા સરકો સર્વે સાથે મેળવી ખુબ હલાવી બાટલીમાં ભરી ચપટ ભુચ મારીને રાખવું,

એ જાતનું એમપ્રોકેશન ઘણા લાંબો વખત સુધી બગડતું નથી; દુખતા તેમજ વાગેલા ભાગો પર લગાડવું.

ખીજી જાતનું લીનમેન્ટ બનાવવા સાબુનું લીનમેન્ટ Soap liniment તથા ઔસમાં સ્પીરીટ ક્લોરોફોર્મ અને ગુલ છરીનું તેલ Oil Gaultheriae દરેક અર્ધો ઔસ ભેળી દુખતા ભાગ પર લગાડી ૩ મુકી પાટો બાંધવો.

કપીંગ Capping કરવાની રીત કેટલીક વખત દુખતા ભાગ પર તેમજ ચામડીનો રંગ ઝાંખો પડેલો કે સફેદ ચાંદા ને પાછો અસલ રંગ આપવા માટે પણ કરે છે, તે માટે કપીંગ ગ્લાસ આવે છે અથવા ઘણા જીણાં ગ્લાસની અંદર સ્પીરીટ ઓફ વાઇન 'કે પ્રેન્ડી ફરતો લગાડી ને મેચીસે સળગાવી બળવા માટે ને તુરત ઊંધું કરી ન્યાં અગત હોય ત્યાં મુકવાથી ગ્લાસ વળગી જઈ બળતું બુજ્યા પછી અંદરની ચામડી બાકથી ખેંચાઇને ઉપસી આવશે, એક બાજુથી અળગું કરી ધીરેથી કાઢી લેવું. એને સૂકું કપીંગ Dry Capping કહે છે. સ્પીરીટ કે કોલોનવાટર ગ્લાસમાં રેડવાને બદલે સફેદ કાગળ તેમાં બોળાને જોઇએ તો ગ્લાસમાં મુકી સળગાવવું.

ખીજી રીત હથીઆર વડે ચામડી પર ચપકા મુકીને ઉપલી રીતે ગ્લાસ દારનું ઉપર ઢાંકવું એ Moist Capping છે.

કુતરાનાં કરડેલાં પર તુરત ઉપલી રીતે કપીંગ કાઢવાથી તેનું ઝેર બહાર ખેંચાઇ આવશે.

જળો મુકવી લોહી બગડેલું ચુશી કાઢવા અથવા માથે લોહીનું જોશ હોય તે કમી કરવા કાઢકને મુકે છે. પહેલાં ચામડી નું છી સાફ કરીને જળો હાથે લગાડવી અથવા નાના ગ્લાસમાં મુકી ચામડી પર ઉંધુ મુકવાથી વળગશે, નહિં વળગે તો તે ભાગ પર સહેજ દુધ નહિં તો ખાંડનું પાણી લગાડવું અથવા જરા ટાંચણી ભોંકી લોહી કાઢવું. અર્ધાથી પોણા કલાકમાં ચુશે છે.

લોહી પીને જાડી થઇ કોષ પોતાની મેળે ખરી પડશે. નીકળે નહીં તો ખેંચી કાઢવી નહિ પણ નીમકના પાણીમાં આંગળા બોળાને લગાડવાથી તુરત છુટી પડશે. એકથી દોઢ ચમચીને સુમારે લોહી ચુશે છે. વધુ કાઢવું હોય તો તે જગાને ગરમ પાણીથી શેકવું.

ઘામાંથી લોહી બંધ કરવું. નીકળ્યા કરે તો નીમક અથવા ફટકડીનું પાણી લગાડી પાટો બાંધવો અથવા લીંબડાનો પાલો નીમકના પાણીમાં ગરમ કરી લેવો. જોઇએ તો ઘા પર સાલીડ તેલ અથવા વેસલીન લગાડવું.

બ્લીસ્ટર ઉઠાડવા એમોનીઆનું સ્રોંગ પાણી બનાવી સોજળ ૩ પર થોડાં ટીપાં નાંખી ગ્લાસમાં મુકી કપીંગ કરવાની રીતે પણ સળગાવ્યા વગર ઉંધું ન્યાં બ્લીસ્ટર ઉઠાડવું હોય ત્યાં મુકી અર્ધો મિનિટ દાખી રાખ્યાથી ફાફરો ઉઠે ને કાઢી લઇ તે જાગરા જેવું

ફાડી પાણી કાઢવું. વળગાડવાનાં બ્લીસ્ટર તૈયાર બનાવેલાં પણ આવે છે. ટાંચણી વડે યા કાતરે એક છેડેથી ચપકો મુકવો. ચામડી નરમ રાખવા ઓરીક વેસલીનનો મલમ લીન્ટ પર લગાડવો. મોટાં બ્લીસ્ટર છ થી બાર કલાકે ઊઠશે, નહીં ઊઠે તો શેક કરવો.

પ્રકરણ ૪૭.

ચામડીને લગતી બાબતો તથા દરદો ને તે પર લગાડવાની ચીજો.

૩૨૨-ચામડીની સફાઈ રાખવી. કાષ્ટકને લોહીના બીગાડથી ડાઘો પડે છે, તેમજ ઠંડીનાં દિવસોમાં પણ કેટલાકની ચામડી સુકી થઈ ચીરા વિગેરે પડે તે માટે ઘણીક જાતની ચીકાશવાલી ચીજો લગાડવા સાફ આવે છે. ચાલુ મસાજથી ફાયદો થાય છે.

ચામડીના પડ બે હાય છે ઉપલું કેટલાંકાનું મોટી ઊંચાઈ નળું પડવાથી ધીલું પડી કરચલી વળી જાય છે તેમાંનાં તત્ત્વો Elastic Tissue નળાં પડવાનાં સખએ.

ચામડીના દરદવાલાંએએ ઝાઝું ખાટું, તીખું, તેલ, મરચાં, ઇંડાં, માછલી, દારૂ, વેગણા, કારેલાં વિગેરે આવું નહિ, તડકું તેમજ ચુહલાથી દુર રહેવું, લોહી સુધારવા માટે વધુ પ્રમાણમાં ફુટનો તેમજ તરકારીનો સાદો ઓરાક લેવો. ચેટની કબજાઆત રાખવી નહિ. અવારનવાર જીલાબ લેવો. એ દરદવાલાંએ પોતાના વપરાશની ચીજો સાથે, તુલાલો વિગેરે છુટા રાખવા. બીજાંએ તે વાપરવા નહિ.

અરધ Prickly heat ગરમીમાં ઘણાંને શરીર પર પુટીને અગણુ બળે છે. તે પર નાહતી વખતે થુલું પાણીમાં મેળવી ચોપડવું, અથવા ચોખાનો, ચણાનો, કે જવનો આટો સાથુને બદલે લગાડવાથી ફાયદો કરશે, છાંટવા સાફ કોષખી જાતનો સાધારણ પાઉડર અથવા સ્ટાર્ચ Starch ની ભુકી વાપરવી. છાંટવા માટે પુલ નહિ હાય તો રૂ લેવો.

બીસમથ ને ઝીંક કાર્બોનેટ સરખાં વજનનું ભેળા લેવું.

અગણુ બળે તો ગુલાબ સાથ પાઉડર મેળવી ચોપડવું અથવા સુખડને ગુલાબમાં ઘસવું, જોઈએ તો ફટકડી પણ લેવી. પાણીમાં સોડા બાઇકાર્બોનેટ ભેળાને લગાડવો.

સેવત Urticaria મોટા લાલ દિંબાની માફક શરીર પર ફાઈકને નીકળે છે. જે કોઈખી જાતના ખોરાક ખરોખર હજમ નહી થવાથી અથવા હોજરીમાં તેનું ઝેર થવાના સખખે હોય તે વખતે ઘણી અગણુ બળી અંગ તપી આવે છે. કોઈ વખત તાવ પણ ચઢે છે. કેટલીક વખત ઠંડકના ઉપાયથી નરમ પડશે. કોલોનવોટરને પાણીમાં કપડું બીનવી ચાલુ મુકવું. જોઈએ તો આઈસ ફ્રેઝવું, હેઝલીનનું પાણી Liquid Hazeline અથવા હેઝલીનરનો અથવા કોઈખી ઠંડકવાલી ચીજો લગાડવી. અડીઆંતી રાખ થાપ્યા વગરનાં છાણા સુકવીને બાળવાથી બનશે તે સોનીઓને ત્યાંથી પણ મળે છે, તે કોઈ સાધારણ સેવત પર લગાડ્યાથી નરમ પડશે.

કાઠલીનો સેક કરવો અથવા લેવાય તેવું ગરમ પાણી બેસીનમાં લઈ તેમાં હાથ પગ ઘોળી રાખી ધીરે ધીરે વધુ ગરમ રેડના જવું. ઠંડા કે ગરમ ઉપાયો અગત પડવે દિવસમાં ઘડી ઘડી કરવાથી આરામ થશે. વારંવાર એરંડીયાનો, અથવા કેલોમલનો જીલાબ આપવો.

ઘણા મોટા લાલ જાપ જેવા પડે તેને Giant Urticaria કહે છે, જે લાંબે વખતે સારું થાય છે, કોઈને પાછુ ઊભરી આવે છે.

ખોરાકમાં માછલી તથા ગોશ અને દારૂ જાણે લેવો નહિં. મરઘીનું માસ થોડુંક ખાવું. ભાજી તરકારી વધુ લેવી.

સફેદ ચાઠાં ચામડી પર કોઈકને નાનાં મોટાં પડે છે જેનો સખખ લોહીમાં રતાશ કમતી થવાથી Low blood pressure હોય એને સફેદ કોઠ કોઈ કહે છે, એ કંઈ ઉડતું દરદ નથી. શરૂઆતમાં તુરત તેનો ઉપાય કીધાથી ચામડી પાછી કોઈકની રતાશ પકડી સરખી થઈ જશે. પેટની કબજાઆત હોય તો અવારનવાર જીલાબ લેવો, તડકાં તાપમાં જવું નહિં તેમજ સાદો ખોરાક લેવો. ખાદું, તીખું, માછલી વિગેરે ઝાઝી ખાવી નહિં. કુટ વધુ પ્રમાણમાં ખાવી, પાણી સાથે લીંબુનો રસ ચાલુ પીવો. રાખનું નાનું પ્લાસ્ટર કરી સફેદ ચાઠાં પર દસ પંદર મિનિટ રોજ મુકવાથી તે ચામડી લાલ ખલીસ્ટર થઈ નીકળશે. કાથો અથવા કારેલાંનાં પાંદડાં વાટીને પાણીમાં મેળવી મલમ જેવું બનાવી રોજ લગાડવાથી કોઈકની ચામડી પાછી લાલ થાય છે. બાવચી નામના બીજની ભુકી કરી પાણી સાથે ધીરે ધીરે ઘસીને લગાડવાથી ચામડી પર ફેફાઈઆ ઉઠી આવે તે પર ગંધકની ભુકી છાંટવી, આંખને હાથ નહિં લાગે તેની સંભાળ લેવી. જોઈએ તો આયોડીન લગાડવું. ખાવાનાં માંડવેનાં કાળાં પાંન વાટીને તેનો રસ લગાડવો અથવા લાલ ચનોટી વાલને મળતી આવે છે તે લીંબુમાં ઘસી ઘટ ચીકણું થાય ને લગાડવું. કેટલીક વખત સફેદ કાથો પોતીકી મેળે ચામડીને મળતા રંગના થઈ જાય છે. પાછળ આપેલાં ડ્રાઈ કપીંગથી પણ ચામડીનો રંગ બદલાય છે. એમાંનાં કોઈખી ઉપાયો અજમાવી જોવા.

ચામડી સુવાળી રાખવી, ચીરા, ચાંદી, કરચલી, તડકાંથી કાળી થયલી વિષે.

૩૨૩—સુવાળી રાખવા ઘણીક જાતની ક્રીમ લગાડવામાં આવે છે; તેમજ નીચલી કાઠખી રીતે ચામડી સાફ રહેશે. વરસાદનું પાણી ધુકું કરી વાપરવું. ઘોરીક પાઉડર થોડાં ઠંડાં પાણીમાં પીગળાવી થોડી છાશ ને લીંબુનો રસ નાખી લેવું. ટાંમોટાંનો રસ લગાડવો; દારૂનો અર્ક ગ્લીસરીન બેનઝોઈન ટીંકચર એક એક ચમચી, ગુલાબ ચાર ચમચી, ટંકણુખાર પાંચ ચમચી સર્વે ભેળી આઠ દિવસ રાખી મળી જાયને બે ચમચા બીજો ગુલાબ ભેળી ખુબ હલાવી સીસીમ્બ ભરીને મોઢું ઘોવાનાં પાણીમાં રોજ એક ચમચી નાંખવું. ગ્લીસરીન સાથેનો સાબુ જોષએ તો વાપરવો. ખરભયડી ચામડી પર એ સાબુ લગાડ્યા પછી ચોખાનો આટો છાંટીને ઘસવાથી ચામડી સફાઈની થશે.

જીરું, તલ, સરસી, સંખજીરું સરખા વજનનું દુધમાં વાટીને લગાડવું, કાકડીનો રસ અમથો લગાડવો અથવા સાથે મધને ગ્લીસ-લેવું. ગ્લીસરીન, વેસલીન, કોલ્ડ ક્રીમ, બદામનું તેલ, હેઝલીન તથા વીનોલીઆ ક્રીમ, માખણ, કોકમનું ઘી, કેમફર બોલ વિગેરે એવી અનેક જાતની ચીજો ચામડી નરમ રાખવા વપરાય છે.

હાથ સુવાલા રાખવા પાણીમાં ઘોતી વખતે એમોનીઆ અથવા ટંકણુખાર ભેળવો, મધ ને ઓલીવ ઓઇલ ભેળી લગાડવાથી ખરભયડી ચામડી સોજી થશે, બદામનું તેલ ને લીંબુનો રસ ભેળી લેવું.

એક ચમચી ખાંડને તેટલાજ ગુલાબમાં ચુહલે પીગળાવી બે ચમચી ઓલીવ ઓઇલ થોડી સોજી ચરખી મેળવી ઠંડું પડે ને લેવું.

કોલ્ડ ક્રીમ બનાવવું સોજું સફેદ મીણ એક આંસ દુકાનેથી મળે છે તેમાં તેટલોજ ગુલાબ તથા બદામનું તેલ ચાર આંસ ભેળી ચુહલે મટોડી યા કોડીના વાસણમાં ધીમે ધીમે બળતે પીગળાવ્યા પછી ગુલાબના અત્તરનાં થોડાં ટીપા નાખી પહોળાં મોઢાંની સીસીમાં ભરી બંધાયને વાપરવું. બીજી જાતના માટે ટોઈલેટમાં જુવો.

ઓલીવ ઓઇલ બે ટ્રાંમ, સોજી ચરખી Spermaceti અઢાર ગ્રેન, સફેદ મીણ ચાર ટ્રાંમ સર્વે મેળવી હાથ પગના ચીરા પર લગાડવું. ઓલીવ ઓઇલને બદલે જોષએ તો બદામનું તેલ લેવું.

બચુટી ક્રીમ Beauty cream ફટકડી દસ ગ્રેન, ઘોરીક એસીડ ત્રણ ગ્રેન, બે ઇંડાની સફેદી ઓલીવ ઓઇલ અથવા ગ્લીસ-રીન ચોણી ચમચી ટીંકચર બેનઝોઈન પાંચ ટીપાં સોજું ગુદરનું પાણી; ઇંડાની સફેદીમાં ફટકડી ધીમે અગારે ફેરવ્યા કરી પાણી બાળી ઘટ કરવું સફેદી બધાઈને કઠણ થવા દેવી નહિં. ઠંડું પડે ને ખળમાં નાખી ઉપલી સર્વે ચીજો ભેળી ઘુંટયા પછી ક્રીમ જેવું થાય ને થોડો ચોખાનો આટો ને કાઠખી જોતના અત્તરનાં ટીપાં ભેળવાં.

ચીરાઓ માટે કાષ્ઠખી ચીજો વાપરવી, કોલ્ડ ક્રીમમાં ઝીંક ઓક્સાઇડ Zinc Oxide ની લુપ્ત ભેળવી અથવા ટંકણખારને ગ્લીસરીન એક એક ઐંસ ભેળવું, જોઈએ તો તેમાં ગુલાબ ભેળવો.

ગમ કે મફર Gum Camphor ને ગોશની ચરખી સાથે તાવીને ચોપડવું, એળીઓ તાવીને લગાડ્યાથી પણ ચીરા નરમ પડશે.

ગ્લીસરીન ને મીઠું તેલ ભેળા લેવું. કોપરેલનો દીવો સળગાવી આખી રાત બળ્યા પછીનું વધેલું કોપરેલ સીસીમાં ભરી રાખી ચીરા પર લગાડવું. સાદાં કોપરેલમાં થોડો નવસાગર ભેળવાથી બંધાશે નહિ. કોલ ટાર Coal tar માંથી બનેલો મલમ પણ અકશીર છે.

કોકમનું ઘી સફેદ મીણને મળવું ચીકાશવાળું આવે છે તેને જેવીસ સળગાવી યા બત્તી પર થોડું તાવીને ચીરા ઉપર રાતે ઘસવું, આખો દુકડો તાવવો નહિ, એનું તેલ Oil Theobroma પણ ચામડીની સફાઈ માટે વપરાય છે.

પગનાં આંગળાંઓ વચ્ચે ચીરા, કેટલીક વખત પાણીનો બીનાસ રહ્યાથી કે પરસેવો પડે હંમેશાં સુકા પગમાં સ્ટોકીંગ પહેરવા આગમ્ય સાધારણ કાષ્ઠખી પાઉડર અથવા ખોરીક પાઉડરની લુપ્તને તેમાં ઝીંક અને ટાલ્કની લુપ્ત ભેળા છાટવી, જોઈએ તો સ્ટાર્ચ અથવા ફટકડીની લુપ્ત અમથી વીસ ભાગમાં એક ભાગ મકાઈનો આટો ભેળા વાપરવાથી પરસેવાનો વાસ આવશે નહિ.

કાથો ચીનાઈ કાળા મટોડીના જેવા દુકડા આવે છે તે પાણીમાં ઘસી ચોપડવો. સફેદ કુંજની મટોડી પણ પાણી સાથે ઘસી લગાડ્યાથી ચીરા સાફ થશે, અથવા ઉપલું કાષ્ઠખી જાતનું ક્રીમ લગાડવું. આરા પાણીએ ચાલુ ઘોવાથી પરસેવો બંધ થશે.

પગનાં તળીયાંની ચામડી નરમ રાખવા છુટ પહેરવા આગમ્ય જોઈએ તો સાણનું ઘટ પાણી બનાવી લગાડી સુકાયા પછી પહેરવાં. એ રીતે ઘણું ચાલતા કે ઉંચું રહેતાં ચામડી સુકી થઈ ચીરા પડતા નથી; પછી રાતે પગ ઘોઈ નાંખવા.

થાકેલા પગ ઘણું ચાલ્યાથી દુખે તો નીમકનું કે દરીયાનું અથવા આઈસનાં પાણીમાં ઘોળવા, તોફાનમાં જઈ આવ્યા પછી પગનાં તળીયાંને કાષ્ઠખી જાતનો સ્પીરીટ લગાડી બાથ આપવો. કસ-રતબાજો, નાચનારાઓ વિગેરે એ રીતે કરીને પગની થાક ઉતારે છે.

ઢાઢી ઘોડવા સહવારમાં ચામડી હમેશા નરમ હોય છે. પહેલા કાષ્ઠ પણ જાતના ક્રીમ કે હેઝલીન રનો લગાડ્યાથી નરમ થઈ સહેલાઈથી ઘોડાશે, અને ઘોડવા પછી જોઈએ તો પાઉડર છાંટવો અસ-તરનો ધા કે ચીરા પડે તો કાષ્ઠખી જાતનું ક્રીમ લગાડવું અથવા લીસ્ટરીન કે ખોરીકલોશન વડે ચામડી ઘોવી.

કાળો ડાઘ વાગવાથી કે પડી જવાથી પડે તે પર આરા-ટ અથવા સ્ટાર્ચનો લુકો પાણીમાં પીગળાવી લગાડવો; ગોટાનાં પુલનો રસ ઢાઢી થોડાં પાણીમાં ભેળા લીન્ટનું કપડું ઘોળા મુકવું.

માથાંપર દીંબુ યદ્ય સુજી આવે તો પાણીમાં કપડું બેળા દાખી રાખવું અથવા આઇસ ફેરવવું, ઘણું મોટું હોય તો ત્રણ ચમચા પાણીમાં ટીંકચર આરનીકા Tincture Arnica નામની દવા એક ચમચી બેળા તેમાં કપડું ભીનવીને ચાલુ મુકવાથી દીંબુ નરમ પડી કાળો ડાગ પણ નીકળી જશે.

ચમટી આવી દબાઇને ચામડી પર લોહી બાઝી આવી કાળો ડાગ તે ચામડી હાથે મસળવું અથવા ગરમ પાણીમાં બેળવું.

ખરબચડી જડી ચામડી પુકાં પાણીમાં હાથ પાંચ મિનિટ બેળા રાખ્યા પછી સાબુએ ધોવાથી નરમ થશે.

કરચલી ચામડી પરની કાઢવી પાણીમાં લાંબો વખત ભીનાવાથી ચીમરાયલી ચામડી પર લીંબુનો રસ અથવા સરકો લગાડવો.

ટંકણખાર ને ખાંડ એક એક ચમચી લીંબુનો રસ એક ઔંસમાં પીગળાવી થોડા દિવસ રાખીને વાપરવું, જોઇએ તો ખારને બદલે તેટલું નીમક લેવું. કોઇખી જાતના કીમ લઇને રોજ મસાજ કીધાથી પણ મોઢાંની ચામડીની કરચલી નીકળશે. જે માટે આગળ જુવો.

ચાંદી ચામડી ઘસાવાથી પડે Bed Sores જે લાંબી માંદગીથી સુઈ રહેતાં કેટલીક વખત ચામડી લાલ થઇ ઘસાઇ કોઇકને લોહી પણ નીકળે છે, તે સારૂ બનતાં સુધી એકજ જગ્યા પર કે ચત્તું દરદીને સુવાડવું નહિ, ઘડી ઘડી ફેરવ્યા કરવું. ઘસાયલાં પર ક્રીમીનૉટર કે બ્લિસ્કી લગાડીને સુકું કરી તે પર કોઇખી જાતનો સાધારણ પાઉડર ચાલુ છાંટવો. કંમરની નીચે તેમજ હાથની કાનીવાલો ભાગ બીજાનાથી અતરંગ રાખવા માટે નરમ રૂની ગાદી ગોળ વચમાં ખાંચા સાથની અથવા રબરની હવા ભરેલી રીંગ આવે છે તે મુકવાથી ચામડી ઘસાતી બચશે ને દરદીને પણ કરાર લાગે છે. કોઇક મસા તેમજ પુલ્લા વિજેરેની અડચણવાલાએ પણ બેસવા માટે એવી રબરની રીંગ વાપરવી અથવા મોટરની ચાકમાં મુકવાની ગોળ રબરની ત્યુબ પણ હવા ભરેલી બેસવા માટે તુરત જોઇએ તો લેવી.

બીજાના પર મુકવાની રબરની ચાદર Air Bed કહે છે તેમાં જોઇએ તો હવા અથવા ઠંડું પાણી ભરીને કેટલાંક દરદીઓ માટે વપરાય છે, પાણી ગરમ થાય તો બદલવું.

ઘસાયલી ચામડીને લગાડવા બાલસમ પીર Balsam Peru અને ટીંકચર બેનઝોઈન Tincture Benzoin ને દવાઓ એક એક ચમચી બેળાને ઘસાયલા ભાગે પર લગાડી રતું પહોળાઉં મુકવું. બેનઝોઈનમાં જોઇએ તો એરડીજી બેળવું. ફટકડીનાં પાણી એ પણ રૂઝાશે.

હાથનાં ધુંટણ કોઇકના ટેબલ પર ચાલુ ઉભાં મુકવાથી ઘસાયા કરે તો કોલ્ડ ક્રીમમાં થોડુંક સાલીડ તેલ અથવા લીંબુનો રસ બેળવો.

નવા રંગેલાં કપડાંને ખરાબ રંગ ઓગળી ચામડીને લાગવાથી કાષ્ટ વખત ખરાબ કરે છે.

તડકું લાગવાથી કાળી પડેલી ચામડી અથવા ડાઘો પડે જોને Sun burnt કહે છે તે પર તાજાં દુધમાં ઓટ મીલ, ગંધકની ભુકી અથવા ગ્લીસરીન નાખવું, અથવા ગ્લીસરીનમાં લીંબુનો રસ સરખાં વજનનું જોષએ તો લવાંદર ભેળી લગાડીને પછી ગરમ પાણી એ ઘોવાથી કાળા હાથ સફેદ થશે. ગાજરની ખમણેલી ભુકી અથવા શેર ગરમ દુધમાં પીગળાવી હાથો તેમજ મોઢાં પર લગાડવું. કાકમને કાપી કપડાંમાં પોટલી બાંધી ઉકળતાં દુધમાં નાખી ઉતારી ટૂંકું પડે ને કાકમની પોટલી તેમાં નીચોવી છુંછો કાઢી નાખી તે દુધ લગાડવાથી ચામડી સાફ થશે. કંઘળી અજમાવવું.

બોચી કાળી ગળાંની પછવાડેથી કોલર આગલની ચામડી કાષ્ટકની કાળા પડે છે તે પર લીંબુનો રસ ઘસવો.

દારૂનો અર્ક એક ઔંસ ગુલાબ એક પાંઈટમાં લીંબુનો રસ એ ઔંસ ને ગ્લીસરીન એક ઔંસ, ગુલાબનાં અત્તરનાં ત્રણ ચાર ટીપાં સર્વે મેળવી દિવસમાં એ ત્રણ વખત લગાડીને થોડો વખત રાખી નરમ કપડાંએ તુંછવાથી ચામડીની કરચલી નીકળી સુંવાળી બનશે.

લાલ ચામડી હાથની પર મધને મીઠું તેલ એક એક ઔંસમાં એક ઈંડાની દાળ દિવસે યા રાતે સુતી વખતે લગાડી રાખી થોડે વખતે ઘોવા.

છડાની સફેદીને કફ ચઢાવી તેમાં એક ચમચો ટંકણખાર ને લીંબુના રસનાં થોડા ટીપાં નાખી એક ટંબલર પાણીમાં ભેળી ઘોવું.

ખુજલી, ફીડ, ખીલ, ફુલ્લા ને તેના મલમ તથા ઉપાયો.

૩૨૪-કરોળીઆ નામનું ચામડીનું દરદ કાળા ને ભુરા રંગના ડાઘો જે શરીરમાં ચીકાશ કમતી હોવાને સબબે પડે છે, જેથી મલાઈ માખણ તેમજ બીજો ચીકાશવાલો ખોરાક વધુ આપવો.

બદામ આખીને કોટલા તેમજ બીજ સાથે પથર પર ગુલાબમાં ઘસીને લગાડવી તેનો ચીકાશ પચવાથી સાફ થશે; બદામનું તેલ જોષએ તો લગાડવું. ગ્લીસરીન સાથેનો સાબુ વાપરવો.

ચાઠાં સફેદ અથવા લાલ રંગનાં પડે તે પર કેટલીક વખત આગલ આપેલી દેશી દવાઓ ફાયદાકારક છે તે કાષ્ટખી ચીજ ઘસવા પાણી અથવા ગુલાબને બદલે ગાયનું મુતર (તરો) તદ્દન તાજો લઈ તેમાં ઘસવાથી વધુ ફાયદો કરશે. એ એન્ટીસેપ્ટીક Antiseptic કહેવાય છે, એમાં સાફ કરવાના ગુણ સમાયલા છે.

ગરમીનાં ચાઠાંપર ગુલાબમાં કપુર ને સુખડ ઘસીને ચોપડવું. દહીમાં આંબાહળદ ઘસીને લગાડવાથી પણ સાફ થશે.

ચામડીની જી (મુન જી) ધણીજ ખારીક ખેમાલમ કાષ્ટકને ચામડીનાં છીદ્ર તેમજ ભવનિ આંખનાં પાંપણમાં પડી આવે છે જે કાઢવી પણ કેટલીક વખત મુશ્કેલ પડે છે. ખારીક ચીમટાની અણી વડે પકડવાથી નીકળે છે. માણસનું લોહી લાખો વખત રહેવાથી ચુશી લે માટે તુરતજ કાઢી નાંખવી. અરીઠાનું શીણ તથા કાર્બોલીક સોપ વાપરવો. બીજાને ઉંડે નહિ તે સારું સંભાળ લેવી.

સ્પીરીટ ઓફ વાઇન અથવા સોજો સરકા લગાડી થોડો વખત રાખીને ઘોષ નાખવાથી પણ કાષ્ટક વખત જી નીકળશે.

ખુજલી કીડ થયલી હોય તે વખતે દરીઆનાં પાણીએ નાહવું તથા કાર્બોલીક અથવા કોલટાર સોપ Coal tar Soap સાથુ વાપરવો. સાધારણ ખાર સોપને ખારીક કાપી તેમાં લીંબુનો રસ થોડાં ટીપાં ગુલાબ તથા સુખડનું તેલ થોડું ભેળી પાછા ગોળા વાલી ઉપયોગમાં લેવા. ગ્લીસરીન બે ચમચી, ગુલાબ ચાર ચમચી ને કાર્બોલીક એસીડ અર્ધી ચમચી ભેળી કીડપર ચોપડવું. કપુર તોલો અર્ધો, કલાઇ સફેદો તોલો અર્ધો ને સીપીચન બે આના ભાર લેવો, કપુરને કાલેનવોટરનાં ટીપા નાખી ખળમાં વાટવો અથવા છરી વડે ઓખવી ખારીક ભુકી કરી તેમાં સીપીચનને કલાઇ સફેદો ભેળી કાચના બુચની સીસીમાં રાખી અમત પડવે પાણી કે ગુલાબ અથવા ચીકાશ જોઈએ તો સહેજ માખણ સાથે લઇ ખુજલી પર લગાડવું. ગંધકની ભુકી એક ઔસ મીઠાં તેલ, ઘી અથવા એરંડી ચાર ઔસમાં ભેળવી અથવા એરંડીયાં સાથ કળી ચુનો લેવો. ગંધકની કીડ જલદી મટે છે.

કપુરના બોલ અથવા કેમફર આઇસ બનાવવા સોજ ચરખી Spermoceti તથા સફેદ મીણ બબે બબે ઔસ લઈ ચુહલા પર અથવા ખળખળતાં પાણીનાં વાસણમાં તાવીને તેમાં કપુરની ભુકી બે ઔસ ભેળી ઉતારવા પછી ટુંકું પડવા આવે ને ગોળ દડા જેવા બનાવી રાખી કાષ્ટખી જતની ચામડીના ખગાડા ઉપર લગાડવાથી ફાયદો થશે; જોઈએ તો તેમાં બે ઔસ જેટલું બદામનું તેલ અને પેરેશીન ભેળીને થોડાં ટીપાં કાષ્ટખી જતના એસંસનાં ભેળી પહોળાં મોઢાંની સીસીમાં ભરી વાપરવું. કોલ્ડ ક્રીમ જેવું કરવા થોડાં ગુલાબમાં એક ચમચી ટંકણખારની ભુકી ઉપલી મેળવણીમાં ભેળવી.

સુખડનાં તેલમાં લીંબુનો રસ ને કપુરની ભુકી મેળવીને મલમ જેવું બનાવવું. ઉપલી કાષ્ટખી ચીજો લગાડવાથી ખુજલી, કીડ, ચીરા વિગેરે જશે. સોજાં ગુદરના પાણીએ ચામડી નરમ રહે છે.

મલમ ઠંડીથી ચીરા પડેલી ચામડી Chilblains માટે એક ચમચી ગ્લીસરીનમાં તેટલીજ માયફળની ભુકી ભેળી ઘટ પેસ્ટ બનાવી લગાડવો. ક્રીઓસોટ બે ટીપાં દારૂના અક્રમાં મેળવી લેવું, દુધને ગ્લીસરીન એક ભાગ ને ચાક બે ભાગ ભેળવો.

બરફ પડવાથી હાથની ચામડી સુન મારી જાય Frost bite લેનોલીન ત્રણ લાગ એક એક લાગ ગ્લીસરીન ને ઝીંક એક-સામ્રડ ભેળી ચોપડવું. એ વિષે અકસ્માતમાં આગલ જુવો.

ચામડીના રંગ કાળો સીઢી જેવો કરવા ગ્લીસરીનમાં મેસ Lamp black ભેળવી ઘટ લાગે તો સહેજ પાણી રેડી સ્પંજ લગાડવું.

ચામડી સફેદ બનાવવાનું વરસાદનું પાણી છ ઐસ બીસ-મથ સબકાર્બોનેટ Bismuth subcarbonate નામની દવાની ભુકી અઘો ઐસ ખુબ હલાવીને લગાડવું, એ ભુકી હંમેશાં નીચે ફરી જાય છે. છાંટવાના પાણીડરમાં બદામનું તેલ અથવા સહેજ ઓલીવ ઓઇ ભેળી પાતળું લગાડવું.

ખીલ મોઢાં પર થાય તેને લગાડવા ગુલાબનું પાણી ને સાધારણ પાણીડર છાંટવાનો, નવસાગર કે એમોનીઆ ભેળી લગાડવું. થોડું ગ્લીસરીન લઈ તેમાં ગંધકની ભુકી જેને Sublimed Sulphur કહે છે તે સહેજ નાંખી લગાડવી. ખાવાનું જીરું પાટાપર પીસી અથવા છુદીને પાણી ભેળી માવા જેવું કરી ચોપડવું. કાળી જીરીને નાલીએરના દુધમાં વાટીને લેવું અથવા પાણીમાં સુખડ ઘસી લગાડવું. નવસાગર અથવા ટંકજીખાર પીગળાવી લગાડવો. દુધ એક પ્યાલામાં સોળું ખમીર Yeast એક ચમચી સહવારે અને રાતે પીવાથી લોહી સુધરીને ખીલ કેટલીક વખત સાફ થાય છે.

ખાલીનો આટો અને કડવી બદામ પીસેલી દર એક એક ઐસને સોળું એક ઐસ મધમાં ભેળવી લગાડવાથી ખીલ નીકળી જશે.

કાળી જીણી ગાંઠો મોઢાં પર તથા દાઢી તેમજ નાકની ખાજુ પર હોય જે દાખવાથી તેમાંથી સફેદ બીઓ નીકળે છે ગરમ પાણીમાં ટરકીશ તુવાલ ઓળી નીચવીને થોડો વખત મોઢાં પર મુક્યા પછી ઘસડીને નુછવાથી નરમ થઈ તેમાંના બીઆં દાખવાથી જલદી નીકળી જશે. કાલોનવોટર એક ઐસ, સફેદ ટ્રેન્ડી ચાર ઐસ, લાઇકર પોતાશા Liquor Potassa એક ઐસ ભેળી લગાડવું.

કુદલા, ગુમડાં ગરમીનાં દીવસોમાં તેમજ લોહીના બગાડથી થાય તેની શરૂઆતમાજ નરમ ટીંકચર આયોડીન Tincture Iodine પીછી વડે રોજ લગાડવાથી વધરાઈ જઈ પાકતા નથી.

પોલટીસ કરવા માટે પાણી સાથે પાંડિ અથવા થુલું લેવું, ગરમ પાણીમાં ફેલેનેલ ઓળી શેક કરવો, અથવા ઘઉંના આટાની પોલટીસમાં લીમડાનાં પાંદડાં નાંખી તે વાપરવી. સીતાફલ (અંદુસ) ના ઝાડનાં પાંદડાં વાટી તેમાં સહેજ નીમક ભેળી તેની પોલટીસ બાંધવાથી કુદલા પાકે છે. આંમલીના ચીચોડા પાણીમાં ઘસીને અથવા કાળી જીરી ઘસીને લગાડવાથી કુટશે. સડેલા ચાંડાં માટે પોલટીસમાં પાછળ આપ્યું છે. કોઈક વખત મોટા કુદલા પાકવા પછી પણ કુટતા નથી ને ડોક્ટર પાસ નસતર વડે ચીરાવવા પડે છે એને ઊંધાં ઘડ કહે છે. કુદલા ફેડવા માટે સોય, ટાંચણી વાપરવા આગમચ આગળ આપેલી

રીતે પહેલાં સાફ કરવી. કાળા મલમની આગરી મારવી. બાર સોપ ને ગાંમઠી ફાલસો બંને પથર પર ઘસી ઘટ મલમ જેવું બનાવી લગાડવું અથવા છાંડાની ફક્ત દાળ મેળવી નાની જાડાં કપડાંની આગરી બનાવી પુદલાં પર મારવી. વેસલીનમાં થોડીક બેનઝોઇક એસીડ Benzoic acid ને ઘોરીક પાઉડર ભેળા તેના મલમ બનાવી લીન્ટનાં કપડાં પર આગરી કરી વાપરવી.

બગલમાં ફુદલા (કાખ ખીલાડી) કહે છે તે પર કાકડળ એક જાતનું આવે છે તે ઘસીને લગાડવું અથવા સાધારણ પુદલાનાં ઉપાય કરવા.

કાળો મલમ બનાવવા ઓલીવ ઓઇલ એક પાઉંટમાં સોજી મીણુ, રાજ તથા ટાર દરેક અગીઆર ઐસ ભેળેને ચુહલા પર તાવી ને કપડામાંથી ગાળાને પહેળાં મોઢાંની સીસી યા પાટમાં નાંખી બંધાય ત્યાં સુધી હલાવ્યા કરવો. ગુમડાં પુદલા પર તેની કપડાં પર આગરી કરી મારવાથી પાકીને ટુટી જઈ જલદી રૂઝાશે. ટાર Tar અર્ધી પાઉંટમાં પીણું મીણુ ચાર ઐસ ભેળવવું. કીડ તેમજ ચાઠાં નહિ રૂઝાય તેવાં પર લગાડવા માટે એ કાઠખી મલમ અકશીર છે. હીંગ-જોક, રાજ દરેક તોલો પા અને હીરાદખણુ તોલો અર્ધી સર્વે બારીક વાટી કપડાંમાં ચાળી કાઢી થોડું કાપરેલ અથવા ગાયનાં ઘીમાં ચુહલે મેળવી ઘટ થાય ને ઉતારી ભરી રાખવો, એ મલમ પાકવશે તેમજ રૂઝવશે. ગુંગળ બે ટાંકભર વાટીને એક દિવસ પાણીમાં બીંનવીને કળા ચુનો એક ટાંકભર ભેળા મલમ જેવું ઘટ થાય ને ગુમડાં પર લગાડવું.

માથામાંની ખુજલી પર લગાડવાનો મલમ: ઓલીવ ઓઇલ બે ભાગ ને સોજી સફેદ મીણુ એક ભાગ ચુહલે તાવીને સાત ડ્રાંમને સુમારે બનાવી તેમાં એક ડ્રાંમ જેટલી માયફળની ઘણી બારીક લુકી કપડાં વડે ચાલીને તેમાં ભેળા ધુંટીને મેળવ્યા પછી વાપરવો, અથવા કાચા ચનાને બાળી તેની રાખ ઐરંડીઆનાં તેલમાં ભેળાને લગાડવી.

નીમકને લીણુનાં રસમાં પીગળાવી લગાડવાથી આગ બળી જડ મુળથી કીડ ખુજલી નીકળી જશે.

સહીએડ પર લગાડવા એક ઐસ સોજી સફેદ મીણુને ત્રણ ઐસ ઓલીવ ઓઇલમાં ચુહલે પીગળાવી સેહેજ ગરમ હોય ત્યારે પીછી વડે લગાડવાથી સહીએડ સુકાય તે વખતે ચામડીમાં ખાડા કે ચાઠાં પડશે નહિ માખણમાં દળેલી હળદર મેળવી લગાડવી. ગુલાબમાં થોડી ઝીંક એકસાઇડની લુકી ભેળવી ચામડી પરથી તેના ડાઘો મીઠું તેલ પીછી વડે લગાડવાથી નીકળી જશે.

મસા, છાગરા, આંટણુ.

૩૨૫-મસા Wart ચામડી પર થયલા હોય તો ઘોડાનો બાલ તે પર ટાપટ બાંધવાથી નરમ હશે તો ખરી જશે અથવા આંટણુની રીતે પણ કાઢી શકાય છે. ચોખા કળીચુનો ને સાજી ખાર દરેક ટાંક એક ભાર લઈ પાણીમાં ઘસી લગાડવું. કાઠક વખત આયોડીન લગાડવાથી

પણ નીકળે છે. લીંબુની છાલને સરકામાં પંદર દિવસ બીનવી રાખી નાનો ટુકડો લઈ મસાપર રાતે બાંધવો.

છાગરા ચામડી ધસાવાથી અથવા દાઝવાથી પણ જોડે છે, જેમાં પાણી ભરાઈ ફેફડાઓ ઉઠે તેને ફેડવા માટે સોજા સોયની અણી વાપરવી, પછી પાંચડર ઝાંટવાથી ચામડી નરમ રહેશે.

છાગરા નરમ રાખવા માટે હાથ પર મીણુબત્તી સળગાવી તેનાં થોડાં ટીપાં નાંખી તેપર થોડીક સ્પીરીટ રેડી બેઉ હાથે મસળી કાઢવા પછી જ્યાં છાગરા હોય ત્યાં તે હાથ પરનું મીણુ ચોળવાથી નરમ રહેશે અથવા તે કાળીનાં પાંદડાંને પાણીમાં બાંસી તેની પોલટીસ કરવી.

આંટણુ Corn ચામડી દબાવાથી કે ધસાઈને થાય છે. કેટલાંક નરમ હોય તેને કાતર વડે કાપી કાઢવાથી થીકળી જશે. કાતરનું લોખંડ ખરાબ નહિ હોય તે સંભાળ રાખવી. પાંઉનો ગર લીંબુના રસમાં બોળી દિવસમાં બે વખત બાંધવું. નરમ કરવા માટે લીંબુ એરંડીઉં પેપર-મીન્ટનું તેલ કે સરકો ચાલુ લગાડવો; મીઠું તેલ બાળીને લગાડવાથી પણ નરમ થઈ નીકળશે. આથોડી ને ગ્લીસરીન સરખું ભેળી લગાડવું.

કળાયુનો ને ટંકણુ ખાર ભેળીને તેની ભુકી બે ત્રણ દિવસ તે પર ધસવી. વોશીંગ સોડા પણ ધસવાથી નીકળશે. ટરપીનટાઇન અથવા સેલીસીલીક એસીડ લગાડવાથી નીકળે છે, તેમજ તૈયાર દવાઓ જે Corn and wart destroyer નામની આવે છે તે વાપરવી.

આંટણુ પગ પર હોય તે ખુટ પહેરતી વખતે દબાઈને દુખે નહિ તે સારું તૈયાર ગોળ વીંટી જેવી નરમ કપડાંની આવે છે કેન¹ પ્લાસ્ટર Corn plaster તેપર ચીટકાવવાં, તેનો ચળકટો ભાગ ચામડી સાથે વળગાવી દેવો જેથી વચમાંનાં ગોળ ખાલી ખાંચામાં આંટણુ રહેવાથી દબાતું કે દુખતું નથી. રાઈનાં ગરમ પાણીમાં બોળ્યાથી નરમ થશે, પાંઉની પોલટીસ બનાવતી વખતે પાણીને બદલે સરકો રેડી તે પોલટીસ કલાક બાંધી રાખ્યાથી આંટણુ દુખતા નરમ પડશે.

દરાજ તથા ખરપસું.

દરાજ અથવા દાડ Ringworm ચામડી પર લાલ ગોળ આઠાં પડે છે, શરૂઆતમાં જિંદગી અથવા મહુડાના દારૂમાં કપડું બોળી ને રોજ ઘસીને લગાડવું ચામડી લાલ થાય ત્યાં સુધી ફેફ વખત એથી નીકળી જશે, કાર્બોલીક એસીડ પાણીમાં ભેળીને લગાડવું. તૈયાર દરાજની ગોળાઓ આવે છે તે પાણીમાં ઘસીને લગાડવાથી નીકળી જશે. ગજકરણુનો પાલો દાંખલી કાઢી નાંખી સાથે રહેજ નીમક ભેળી દરાજ પર ઘસીને એક કલાક બાંધી રાખવી લીમડાના પાણીએ ઘોવું.

દરાજની ભુકી બનાવવી કીડીઓ કપુર ને તેલીઓ ખાર દરેક બંને તોલા ગંધક ને લોખાનનાં પુલ એક એક તોલો સર્વે બારીક છુંદી કાચના બુચની સીસીમાં રાખી ખપ પડે ત્યારે લીંબુના રસમાં રહેજ ભુકી લઈ લગાડવી.

આયોડીન જોઈએ તો લગાડવું. દીવસમાં એક વખત લીંબુના રસમાં કાથો, ગંધક, ફટકડી, ને કપુર સર્વે સરખાં વજનનું મેળવી ઘટ બનાવી લગાડવાથી દરાજ સારી થશે. ચોખાને ઘણા ગરમ તાટેલાં વાસણ પર નાંખી તે પર ઠંડી અસ્ત્રીનું તળીઉં દાખ્યાથી બળેલા ચોખાનું તેલ નીકળે તે અસ્ત્રીનાં તળીયાં પરથી લઈ દરાજ પર ઘસવું.

ફણુસ ફાફરો બારીક છુંદીને લીંબુના રસ સાથે લગાડવો, ગંધકની ભુકી પણ એ રસમાં ભેળી લગાડવાથી દરાજ નીકળી જાય છે.

સાધારણ શાહી લગાડવાથી તેના જંતુઓ મરી જશે, સાથે તંબાકુની ભુકી ભેળવાથી વધુ સારી રીતે અસર કરે છે.

કીડ એક જાતની દરાજ ને મળતી ઘોબીનાં ઘોયલા કપડાં પહેર્યાથી કાઈક વખત થાય જેને Dhobi's Itch કહે છે તે પર એક જાતનો જોઆ પાઉડર Goa powder નામની ભુકી લીંબુ કે સરકામાં ભેળી વસીને લગાડવાથી દરાજવાલી ચામડી સફેદ દીશે છે અને તેની આબુબાબુની સોજ ચામડી લાલ થાય છે થોડા દિવસ લગાડવાથી નરમ પડી જાને ચામડીનો રંગ સરખો થશે. કાલટારનો મલમ પણ ફાયદો કરશે છાંટવા માટે એક ભાગ પેપરમીન્ટના ફુલની ભુકી, બે ભાગ બીસમથ ને પાંચ ભાગ સોજો ફ્રેન્ચ ચાક ભેળી વાપરવું. રાખને પાણીમાં ઘટ મેળવી આંગળી વડે દરાજ પર વચમાંથી સર કરી જોળ કરતું આબુબાબુ ઘસવાથી કેટલાંકને સારી થાય છે. એક ચમચી વેસલીનમાં ચમટી બોરીક પાઉડર અને ચમટી જેટલી ઝીંક ઓકસાઈડની ભુકી મેળવી રાતે સુતી વખતે દરાજ પર ઘસીને લગાડી સહવારમાં ઘોષ નાંખવું. ગ્લીસરીન ને ટંકણુખાર દરેક ત્રણ ચમચી અને સાથે પાણી એક ચમચી ભેળી સોજું કપડું તેમાં ભીનવી દરાજ પર ચાલુ મુક્યા કરવું.

દરાજ માથાના તાલક પર બાલમાં થાય તો એક ભાગ મેનથોલની ભુકી ચાર ભાગ ક્લોરોફોર્મ ને બાર ભાગ ઓલીવ ઓઇલ મેળવીને લગાડવાથી જલદી મટી જશે.

ખરપસું Eczema સાધારણ જાતનું લીંબુના રસમાં પાપડખારની ભુકી ભેળીને ચોળવાથી નરમ પડે છે. ઘણું જોરથી ઘસવું નહિ; પછી તેના ડાઘ ચામડી પરથી કાઢવા સાફ મીઠું તેલ લગાડવું કુમારને ચીરીને બાંધ્યાથી પણ ઝરીને સાફ થશે. કવીનીનનો પાઉડર ખરપસાં અથવા દરાજ પર લગાડવાથી કાંઈને ફાયદો કરે છે. ખરાબ જાતનું લાંબા વખતનું સાફ કરવા તેમાંથી નીકળતી રશી ડોક્ટર કાઢી લઈ તેમાંથી બીજી રશી બનાવી શરીરમાં પાછી મુકવાથી કેટલાક કેસો સારા થાય છે. કાંઈના કુટુંબમાં એ દરદ ઓઘે ઉતરે છે.

જાડી ચામડી નરમ કરવા કોકમનું અથવા આમલાનું ઘી ચોપડવું. કીડ લાગે તો લીસ્ટરીનમાં પાણી ભેળી લગાડવું અથવા ટંકણુખારને લીસ્ટરીનનો મલમ બનાવી ચોપડવાથી ફાયદો થશે.

પરસેવો તથા હાથ પગની સંરક્ષા.

૩૨૬—પરસેવામાં પાણી ખાર તથા ચીકણનો ભાગ હોય છે, જેથી ચીકણ લાગે છે અને કાઢકનો વાસ પણ ખાટો આવે છે. આખા દિવસમાં એકથી દોઢ પાઉટને સુમારે પડે છે.

હાથ પગપર ફેટલાકને ચાલુ પરસેવો પડે છે, કાઢકને ઠંડીના દિવસમાં પણ હાથો પસર્યા કરે છે માટે સાધારણ પાઉડર, થુલું, મેગનીશીઆ કે ખોરીક પાઉડર છાંટવો. કોલોનવોટર ચાલુ વગાડવું.

ખીસમથ નામની દવા જોઈએ તો છાંટવી. દમણો, વારો, ખાંવચી, કપુર કાચલી, આમરા એ દરેક વસાણા બધે દોઢીઆંના લઈ ધૂણીજ ખોરીક ભુકી કરી રાખી બપ પડે ત્યારે વાપરવું.

ચાલુ પરસેવો કાઢકને પડતો હોય તે બધે થવાથી તબીબેતમાં બગાડો થશે.

પાણીમાં કતોલ અથવા વેગણાની છાલ ભીનવી તેમાં વારે ઘડીએ હાથ ઝોળવા. હાથ પગ ઘોતી વખતે ફટકડી અથવા ટાંકણુ-ખાર કે કોનડીસ ફ્લુઇડ Condys Fluid નામની દવા થોડી ભેળવી.

પરસેવો ઉંઘમાં કાઢકને પડે છે માટે રાતે સુતી વખતે ગરમ દુધ પીવું. કપડાં ભીનાતાં અટકાવવા નીમકના પાણીમાં ઝોળી સુકવી ને પહેરવાથી તે પરસેવો ચુશી લઈ ખીજાંનું ભીનાતું નથી.

કામ કે લાંબી મુસાફરી વખતે ચીકણું મોઢું ઘોવા પાણી કે સાબુને બદલે કાબનેટ ઓફ મેગનીશીઆની ભુકી નરમ કપડાંપર લઈ ધસીને તુંછવાથી બધો ચીકણ ચુશી લઈ હાથ મોઢું સુકું થાય ને પાછી છાટવાથી ઘોયલાં માફક સોજી થશે. હાથ મોઢું પરસેવાથી ઘડી ઘડી ચીકણું થયા કરે તો ઘોઈને નરમ તુવાલે તુંછ્યા પછી શેમોઆ લેધરે તુંછવું.

નાક ચીકણું કાઢકનું રહે છે માટે પાણીમાં દારૂનો અર્ક ભેળી ઘોવું અથવા ખોરીક લોશન ને ગુલાબ સરખા વજનનું ભેળી ઘડી ઘડી ઘોવાથી ચીકણ નીકળશે.

બગલમાં પરસેવો ધણો પડે તો બળબળતાં પાણીમાં થોડો સરકો નાખી તેમાં જડો તુવાલ ઝોળી નીચવીને થોડી મિનિટ ત્યાં મુકી રાખીને તુંછી નાખવું. જોઈએ તો કાઢખી જતનો પાઉડર અથવા કોલોનવોટર લગાડવું. ટાલક Talc ની ભુકીને સેલીસીલીક એસીડ ભેળી છાટવાથી પરસેવાનો વાસ આવશે નહિ.

પરસેવો પાડવા માટે ગરમ પાણીનો બાફ અંગપર લેવા જેને Vapour Bath કહે છે જેથી પરસેવો છુટી તાવ યા સરદી અંગ-માંની નીકળી જશે. ગરમ પાણીનાં વાસણનું ઢાંકણ ઉઘાડી નેતરની ખુરશીની નીચે મુકી કપડાં કાઢીને તે પર બેસાડી ફરતું કંઈ ઓઢાડી દેવું, દાઝે નહિ તેની સંભાળ રાખવી; જોઈએ તો કીટલીમાં ગરમ પાણી કરી દુરથી મુકી તેની નળીમાં રબરની બીજી લાંબી નળી

ઘોઈને તેનો છેડો ખુરશીની નીચે લીધાથી પણ તેમાંની વરાળ બહાર નીકળી અંગને ગરમી આપશે. તુરત પરસેવો નુછીને કપડાં પહેરી બંધ ઓરડામાં થોડો વખત રહેવું, ખુલ્લી હવામાં નીકળવું નહિ.

સીક માણસને ઝરાં ઘણાં પડવાથી કેટલીક વખત નખળાઈ થાય છે, અંગ ઠંડું પડેલું લાગે તો તુરત શેક કરવો, પગનાં તળીઆં તથા હાથપર સુંઠ ધસીને લગાડવાથી અંગમાં ગરમી આવશે.

હાથ મેલા થયલા પેત્રોલીઅમ જેલી થોડીક લખને ધસવી. ગરમ પાણીમાં થોડો ટંકણુખાર નાંખી ઘોવાથી સોજા ને સુંવાળા થશે.

ગરમ પાણીએ ઘોઈને વેસલીન લગાડી નરમ બ્રશ ધસવો, જોઈએ તો નીમક ભેળવું એક વખતમાં સાફ નહિ થાય તો પાછું ઘોઈને કરવું. સોડા અથવા પોટેશ ગરમ પાણીમાં પીગળાવી વાપરવો.

હાથ મેલા થતા અટકાવવા ચરખી પાતલી કરી લગાડવી, અથવા સાબુએ હાથ ઘોઈએ તેમ ઘટ શીણુ લગાડી નુછવા વખર કાલસા કે ભઠ્ઠી વિગેરેનું કામ કરવું, એ રીતે હાથ પર ડાઘો પડી ચામડી ખરાબ થતી નથી. ચરખી લગાડેલી કામ ખલાસ થઈ કાગળ થા કપડાં વડે નુછીને પછી હાથ ઘોવાથી સાફ રહે છે. રખરનાં ગ્લૅન્સ જોઈએ તો પહેરવાં, સરકો લગાડી કામ કીધા પછી ગ્લીસરીન ચોપડી ઘોઈ નાખવું.

હાથમાંથી વાસ કાઢવો રાઈને પાણીમાં ભેળાને ઘોવા, દારૂ, કાલોનવોટર કે સ્પીરીટ, લીંબુની છાલ કે રસ, લગાડવાથી કાંઈખી જાતનો વાસ તથા ચીકાસ નીકળશે.

કેરોસીન તેલનો વાસ ખાવાનાં પાન હાથ યોળવાથી જશે.

હાથ સફેદ કરવા બદામનું તેલ ખે ઑસ યુકલીપ્તોલ Eucalyptol ખેઑસ, ટંકણુખાર ને ગ્લીસરીન દસ દસ ઑસ મેળવી રાતે સુતી વખતે હાથને લગાડી ગ્લૅન્સ પહેરી સુવું.

કુટના ડાઘ ધણી રત્રોંગ યાહનાં પાણીએ ઘોઈને નરમ બ્રશ ધસવો. લીંબુનો રસ અમથો અથવા નીમક ભેળી લગાડવું; પાકાં ટાંમોટાંનો રસ યોળવાથી સાફ થશે; હાથ ઘોઈને સહેજ નુછી થોડાક ભીના રહે ને દીવાસલી અથવા મેચીસ સળગાવી તેપર દુધ ધરવાથી ડાઘો નીકળી જશે.

તરકારીના ડાઘ પર કાચો પટેટો કાપીને ધસવો.

પ્લાસ્ટર ઓફ પેરીસ વળગેલું કાઢવા સાકરીઆ ખાંડ પાણી સાથે લખ યોળવી વેસલીન લગાડી કામ કરવાથી પ્લાસ્ટર વળગતું નથી.

શાહીના ડાઘ ઉપલી કાંઈખી રીતે કાઢવા, અથવા મેચીસને સળગાવાની ખાજી પરથી પાણીમાં ભીનવીને તેપર ધસવાથી નીકળ્યા પછી ઘોવા. લીંબુ કે સરકો અથવા મંધક લગાડવી.

દવા તથા એસીડના ડાઘ કાઢવા એમોનીઆ વાપરવો.

લાઇસોલ કે કાર્બોલીક એસીડમાં લાંબો વખત બીનાયલાને ઘોવા પછી તુરત ગ્લીસરીન લગાડવાથી ચામડી ખરાબ થતી નથી.

આયોડીનનાં ડાઘ ચામડી પરથી કોલોનવોટર, દારૂ કે સ્પીરીટ અથવા લાઇસોલ Lysol નામની દવા લગાડવાથી નીકળશે.

નાઇટ્રીક એસીડના ડાઘો પોટેશ પરમેંગનેટ લગાડવાથી જશે.

સીલ્વર નાઇટ્રેટના ડાઘ પર આયોડીન લગાડવાથી સફેદ થશે જે ચામડી લાલ લાગે તો એમોનીઆ લગાડવાથી સરખી થશે.

દારૂગોળાના ડાઘપર એમોનીઅમ ક્લોરાઇડ Ammonium Chloride પાણીમાં થોડું પીગળાવી દિવસમાં બે વખત લગાડવું.

લીલામાંના ડાઘ પર કોડીનાં પાંદડાંનો રસ કાઢી ચોળવો. કાળાં છાપો પાડેલા Tatoo mark કાઢવા ક્લોરોફોર્મમાં ૩ બોળા તેપર મુકી પાટો બાંધી રાખવો.

દારૂ, તેલ, રંગના ડાઘ નરમ સાબુ સાથે બારીક સફેદ રેતી Silver Sand બેળાને લગાડવી, બીજા કોઇથી જાતના ડાઘો એ રીતે જશે અને ખરભચડી ચામડી પણ સુવાળી થાય છે.

માંખણ અથવા ચીકાશવાલી ચીજ લગાડવાથી ઉપલા ડાઘો નરમ થાય ને પછી કાગળ કે કપડાં વડે તુછી નાખી સાબુએ ઘોષ નાખવા. સ્પીરીટ ફેરોસીન કે કોલોનવોટર લગાડવાથી રંગ દામર તથા વારની-સના ડાઘો નીકળશે.

પાકાં ટામોટાનો રસ લગાડવો અથવા સત્રાની છાલનો બહારનો ભાગ ધસવો. બાફેલો પટેલો છોલીને ધસવાથી ચીકાશ નીકળે છે.

કપડાં રંગતી વખતે રંગના ડાઘો હાથપર પડેલા દારૂનો અર્ક અથવા બ્લીચીંગ પાઉડર લગાડવાથી નીકળશે.

આંગળીમાં ખુટેલી વીંટી કાઢવી સાબુ લગાડવાથી સરી આવશે અથવા સોનાં પર પારો ધસવાથી સોનું કડક થઈ ભાગી જશે. બીજી રીત જાડો દારૂ યા પાતલી સુતલી ને વીટીને આંગળાંની વચ્ચે પસાર કરી નીચલો છેડો ટાઇટ પકડી રાખી લાંબો છેડો સરખો આખી આંગળી પર જોળ વિટાળી ઉપર વેર લઈ જઈ ને પછી નીચલો પાછો ઉખેરતાં જવાથી તેની સાથેજ ધીરે ધીરે વીટી આંગળાં પરથી સરીને નીકળશે. દારૂનો અર્ક વીંટીને લગાડી પારાના પાણીમાં બોળ્યાથી સોનાના ટુકડા થશે. ત્રાંબાની વીંટીપર સ્રોંગ સરકો લગાડી ઉપલા પાણીમાં બોળવાથી ટુકડા થશે. ટાઇટ બાંગડી સાબુનું પાણી લગાડવાથી અથવા સુકો પાઉડર છાંટવાથી સહેલાઈથી પહેરી કાઢી શકાશે.

ચામડીમાં પેવશ થયેલી ચીજ કાઢવાની રીત.

૩૨૭—સરાક લોકાયલી કાઢવા માટે સોય યા ટાંચણી આગળ આપેલી રીત મુજબ સોજ કરી વાપરવી, અથવા મીલુખત્તી સળગાવી

તેનાં ગરમ ટીપાં સરાક ભોકાયલો ભાગ પર પડવા દેવાં, તે બંધાઇ જવા પછી કોઇ વખત ચામડીમાથી તે મીણુની સાથે નીકળશે.

સરાક કે કાંટો ભોકાયલો શોધી કાઢવા જાડા કાગળ થા કાડ' ઘોડ'માં મોટી સોય વડે કાંણુ' પાડી ઉજ્જશમાં પેલુ કાણુ' આંખ આગળ ધરી તેની સાંમે સરાક ભોકાયલો ભાગ ધરવાથી દીસે પછી કાઢવી. ચામડીમાં સરાક રેહવાથી પાકી આવે છે. ચીમતાએ કાઢવી.

સીસીમાં ખળખળતું પાણી ભરીને ભોકાયલો ભાગ તેનાં મોઢાંને લગાડી ઉપર દાખીને ધરી રાખવાથી પાણીની ગરમ વરાળે સરાક ધોતીકી મેળે બાહર ખેંચાઈ આવશે.

ખીલો ભોકાય તો તુરત ધાને પાણીએ ઘોષ નુછીને ઓલીવ ઓઇલમાં કપડું બીનવી બાંધવું, આયોડીન લગાડવું.

શરીરમાં પેવસ કરવાની ચીજો સોય, ટાંચણી હથીઆરો કાચની પીચકારી, રબર તથા લાકડાંની નળીઓ વિગેરે વાપરવા આગમય ઠંડાં પાણીનાં વાસણમાં કુકી ચુહલે દસ મીનીટ જોસ પાડી તે ઠંડું પડે તે કાઢી લઈ વાપરવાથી તેપરનો કચરો, ગલીચી વીગેરે સાફ થવા પછી દરદીના ઉપયોગમાં લેવું. એ રીતને સ્ટેરીલાઇઝ Sterilise કરવું કહે છે, એ ચીજો હાથને બદલે ચીમતાએ ઊંચકવી.

સોય, ટાંચણી કુદલા ફોડવા માટે વાપરવા આગમય ઘોવી અથવા કાલેનવોટર, સ્પીરીટ કે દારૂમાં ઘોળીને લેવી. મેચીસ સળગાવીને ગરમ કીધાથી સોજી થશે. છરીની ધાર લાંબો વખત ગરમ કીધાથી છુટી થશે.

કાચની પીચકારી ઇનજેક્શન Injection આપવાનીમાં ચીકાશવાલી દવા બંધાઇ જઇ પીચકારી ચાલે નહિ' તો આઇસમાં મુકવાથી છુટી પડે છે, તેમજ પાછી સ્ટેરીલાઇસ કરીને પછી નુછી નાખવી.

એક ચમચી સ્પીરીટ અથવા દારૂનો અક' એ ત્રણ ટીપાં લાઈ-સોલ બેળી પીચકારીમાં ભરીને પાછો બહાર કાઢી નાખવાથી પણ સાફ થાય છે. જોઇએતો કલોરોફોર્મ સાથે બેળવું.

સોય સાફ કરવા સ્પીરીટનો ચુહલો નહિ હોય તો રૂને કાલેન-વોટરમાં ઘોળી સળગાવી તેપર ધરવી તેમજ ચમચામાં પાણી પણ તેપર ગરમ થશે, સોયમાં કુક મારી પાણી કાઢી તાર ધોઇ રાખવો.

પ્રકરણ ૪૮.

જખમ, દાઝેલી ચામડી, તથા જાનવર જંતુઓના દંખ વિષે.

લોહી જતું અટકાવવું તથા ઘા રૂઝાવવો.

૩૨૮-ઘામાથી લોહી નીકળતું હોય ત્યાંની નસો દાખવી યા ટાઇટ પાટો બાંધવો. કાન કે ગળાંની નજદીક હોય તો કાનને હેઠેની ને

ખભાંની અધવચની જે નસોનો જથો છે તે પર સંભાળથી અંગુઠો દાખવો પણ ગળાંની નળી દખાય નહિં તેની સંભાળ લેવી.

હાથ યા પગમાંનું લોહી ત્યાંની ઘેરી નસો દાખવાથી બંધ થશે. સ્પંજ અથવા કપડાંનો દુચો દાખી ધરવો. નાકમાંથી લોહી જાય તો આવનાં હોઠએ તેમ દાચુ હલાવવું, બોચીપર ઠંડુ પાણી રેડવું અથવા આઇસ ફ્રેઝવું. નહિજ બંધ થાય તો કોષ્ટ રૂ ખોશે છે કપાલ, હોઠ, ટાળકી, ગાલ, એવા કોષ્ટ પણ ઠેકાણેથી લોહી જતું બંધ કરવા અંગુઠો દાખી રાખીને પછી ઝીણા કપડાંની ગાદી જેવું મુકી પાટો બાંધવો, વધુ હોય તો ડૉક્ટરની મદદ લેવી.

જખમ પહેલાં સાફ કરવો નાના બચ્ચાં યા મોટાને પડી જવાથી કે કોષ્ટખી રીતે જખમ પડે તો ઠંડાં કે ગરમ પાણીએ ઘોઈ તેમાંનો કચરો કાઢી નાખવો, જોઈએ તો સાથે બોરીક પાઉડર પીગળાવવો અથવા કાર્બોલીક એસીડનાં થોડાં ટીપાં નાખવાં, કોલોનવૉટર પણ લગડાય છે. કચરો કાઢ્યા વગર મલમ પટો કરવાથી તે પાકી આવે છે ને કોષ્ટકને તેમાંથી ધનુરવા પણ થઈ આવવાનો સંભવ રહેશે. નીમક કે કોષ્ટખી ખારવાલી ચીજ લગાડ્યાથી લોહી બંધ થશે.

ગાળી બંદુકનીનો જખમ પણ એજ રીતે સાફ કરી મલમ પટો કરવો.

તીર લાગવાથી ઝેર ચઢતું અટકાવવા જખમની સહેજ ઉપર ટાઇટ પાટો બાંધી દષ્ટ કોષ્ટ સાંમો ઘણી મોઢાં વડે ચુશીને ચુકી નાખવું. મોઢા કે હોઠમાં ચીરા નહિ હોય તેની સંભાળ લેવી. પાણી કે લીસ્ટરીનના કોગરા કરી મોઢુ સાફ કરીને પછી જખમનો ઉપાય કરવો. બીજાં ઝેરી જાણુવરના જખમનું પણ ઝેર ચુશી કાઢવું.

ધા રૂઝવવા તે પર આયોડીન, કાર્બોલીક એસીડ, નીમકનું પાણી, વિહરકી, ઐન્ડી, કોલોનવૉટર, ટરપીનટાઈન, હાઇડ્રોજન પર ઓક્સાઈડ, કેરોસીન, કે મીઠુ તેલ, આયોડોફોર્મ, મોટાનાં ડુલ પાંદડાંનો રસ, ટીંકચર આગ્નીકાં, ટીંકચર બેનઝોઈન, સાધારણ પૉલીશ અથવા વારનીશ એક લાગ કાર્બોલીક ને વીસ લાગ લીનસીડ અથવા ઓલીવ ઓઇલ ભેળી લેવું, તેમજ ઝલીસરીનમાં લીન્ટ ધાતું કપડું બોળી મુકવું. ઊપલાંમાંની કોષ્ટ પણ ચીજ લગાડી અથવા લીન્ટ અથવા બીજું જાડું કપડું તેમાં બોળી મુકી પાટો બાંધ્યાથી ધા રૂઝાશે. વેસલીન ધાનાં કપડાં પર લગાડીને ઉપર બોરીક પાઉડર છાંટી ધા પર બાંધી દીધાથી પણ સુકો થઈ તણાશે નહિં. કોલોડીઅન નામની દવા લગાડવાથી તે તુરત બંધાઈ જઈ ધા પણ બંધ રહેશે. કંઈખી અજમાવવું.

ઘસાયલી ચામડી પર ઝલીસરીન ને કાર્બોલીક એસીડ ભેળીને લગાડ્યાથી કોષ્ટખી જાતનાં ખરાબ જર્મ્સ નુકશાન કરતાં નથી, નજીવા ચીરા કે ઘસાડાથી કોઈકને તેવાં દરદ લાગુ પડે માટે કોષ્ટખી ધાને પડી બાંધી સંભાળ લેવી. ફટકડીની ભુકી કે નીમકને પાણીમાં પીગળાવીને ઘસાયલી ચામડી પર જોઈએ તો લગાડવું.

કોપરેલને રૂમાં યોળાને ધા ઉપર મુકવાથી ધા રૂઝાય છે. પણ સુકાય ને પાછું મુકવું. સ્ટાયને પાણીમાં મેળવી લગડવાથી ધા જલદી રૂઝાશે. બાળેલી કોરીની ભુકી, તપકીર, સોણું સફેદ કરોળીઆનું જળું અથવા પાઉડર છાંટવાના પુલની નરમ રૂવાંટી, બાળેલું કપડું અથવા રૂ કાંપ પણ ધા ઉપર દાખવું. પેપરમીન્ટનું તેલ ચોપડવું. દારૂનો અક, ક્રીઓસોટ, ટેનીક એસીડ, ફટકડી વિગેરે લગડવાથી ધામાંનું લોહી નીકળતું બંધ થઇ જલદી રૂઝાશે. કવીનીનનાં પાંદડાં પણ છુંદીને ધા ઉપર બાંધવાથી જખમ રૂઝાશે.

ચોખાને આટો કે લાકડાંની રાખ નાંખવાથી ધાનું લોહી બંધ થશે. તેમજ ધા પુરો નામનો છોડ પણ વપરાય છે. આઢ કાળી બારીક ભુકી કરી ધા સાફ કરી તે ઉપર બાંધવી અથવા ચોખા આટો અથવા નીમકની ભુકી છાટવી.

ધા ધણો ઉડો હોય તો ડૉક્ટર પાસે લઇ જઇ તે ઉપર ટાંકા મરાવવા. કોઇ પણ ધા ખુલ્લો રાખવો નહિ.

વીચહેઝલ નામની દવા પાણી જેવી આવે છે Witch Hazel તે અથવા તેમાંથી બનેલાં હેઝેલીન સ્નો, ક્રીમ વિગેરે ધા ઉપર લગડવાથી પણ ફાયદો થાય છે.

ધા રૂઝાવવાનો સાધારણ મલમ બનાવવા આગલ આપેલું છે તે રૂઝાયા પછી ડાઘ કાઢવા બદામનું તેલ અથવા કોલ્ડ ક્રીમ લગડવું; નાહતી વખતે ચનાનો અથવા અદડનો આટો વાપરવો.

કપાયલી ચામડી જોડવા માટે સ્ટીકીંગ પ્લાસ્ટર વપરાય છે, અથવા તો કોલોડીઅન Collodion નામની દવા પીછી વડે પાતલી લગડવી, તુરત બંધાઇ જશે. જોરથી પાણી રેડીને પછી તેપર દાખીને આંગળા થોડો વખત રાખવાથી લોહી તુરત બંધ થઇ જખમ રૂઝાઇ જશે.

સાંધા પરનો જખમ જે લાગ હાડકાંનો વળતો હોય ત્યાંથી તે વળે નહિ માટે લાકડાંની ચીપો મુકી પાટો બાંધવો. ઘડી ઘડી વળ્યાથી ચામડી ચીરાઇ ધા જલદી રૂઝાશે નહિ.

દાઝેલાંનો ઉપાય.

ઝરદ-દાઝેલી ચામડી પર ચીકાશવાળી ચીજ કોઇથી લગડવાથી ઠંડક પડશે, પીછી કે નરમ કપડાંએ હળવેથી લગડવું. ધસવું હિં, ધણો દાઝેલો લાગ ખુલ્લો રાખી હવા લાગવા દેવી નહિં.

સેલેડ ઓઇલ, વેસલીન, મીઠું તેલ, ફેરન ઓઇલ, કોલ્ડ ક્રીમ જોઇએ તો સાલીડ તેલમાં ચુનાનું પાણી ભેળવું અથવા મીઠાં તેલમાં પાન સાથે ખાવાનો ચુનો પીગળાવી પાંચ મિનિટ રાખી ગાળાને લેવું. એમાની કોઇથી ચીજ લગાડી પાટો બાંધવો.

પાટા માટે બનતાં સુધી લાંન્ટની કે કોઇથી કપડાંની સાંકડી ચીપો ઉપલાં તેલમાં યોળાને જોઈએ તો બાંધવી, પહોળા લીધાથી

કાઈક વખત વળગી જઈ સહેલાઈથી નીકળતી નથી; પાટા પર થોડોક ખોરીક પાઉડર છાંટવો. ટ્રેન્ડી અથવા સ્પીરીટ જોઈએ તો લગાડવો.

પાટો ઘા પર વળગેલો કાઢવા ગરમ પાણી અથવા ગરમ ઓલીવ ઓઇલ લગાડી નરમ થવાથી સહેલાઈથી નીકળશે જોર કરી એથી કાઢવાથી ઘાની નવી ચામડીમાંથી કેટલીક વખત પાછું ઘોહી નીકળે છે.

પાણી સાથે વોશીંગ સોડા, એપસમ સોલ્ટ, ફટકડી, એમો-નીયા. સોડા બાઈકાબ્ કંઈ પણ થોડું પીગળાવી દાઝેલા ભાગ પર રેડવાથી આરામ થશે, લાઇમ વોટર ને પરમંગેનેટ ઓફ પોટેશ ભેળી લેવું. સરકો લગાડવાથી ફેફસાં ઉઠશે નહિં, શાહી પણ લગાડે છે.

• ચાહનો ભીનો છુંછો કાઢી લઈ પુકડો થાયને પોલટીસ માફક બાંધવો. આમલીને સહેજ પાણીમાં ભીનવી ઘટ માવા જેવી કરી દાઝેલી ચામડી પર લેપની કાંતી મુકવું. સુકાયને તે પરજ બીજું પાણી છાંટવા કરવું. ઇંડાની અમથી સફેદી લગાડવી અથવા કંઈ ચઢાવી એરંડીઉં નાખી ઘટ મલમ જેવું થાય ને લગાડવાથી ઇંડક લાગશે. કાચો પટેટો કાપી મસળીને લગાડવો. કુમારનાં ઝાડનો ટુકડો કાપી ચીરીને બાંધવાથી આરામ થાય છે. સુકાં કોપરને વાટીને આતસ પર બાળી તેની રાખ ચાળીને કોપરેલ સાથે મલમ જેવું કરી લગાડવું. ઇંડાં પાણીમાં કારો ચોખાનો આટો, સોડા બાઈકાબ્, કે કોલસાની બુકી ભેળી જીંડું પડ કરવું. સુકાયને પાછું પાણી તે પર છાંટવા કરવું. કોલસાનો ટુકડો મુક્ય થી અગણ નરમ પડશે.

ઉપલા કોઇખી ઉપાયો અજમાવવા. ઘણા દાઝી ગયેલાં માટે અકસ્માતમાં છે, માણસ રડે તો શરીરનાં અંદરના ભાગો પણ દાઝેલાં જાણવા.

કેરન ઓઇલ Carron Oil દાઝેલા પર લગાડવા માટેનું બનાવવા ખેલ તેલ ને લાઈમ વોટર સરખાં વજનતું ભેળવું, જોઈએ તો તેમાં સહેજ ટરપીનટાઈન નાંખવાથી બગડતું નથી.

મલમ બનાવવા યુકેલીપતસનું તેલ અધીં ચમચી ને વેસલીન એક ઓંસ ભેળવું.

જાનવર તથા જંતુઓ દાંખે કે કરડે તેના ઉપાયો.

૩૩૦-જાનવર યા જંતુના કરડેલા ભાગની થોડે ઉપરથી પહેલાં ટાઇટ પાટો બાંધી લીધાથી તેનું જોર ઉપર ચઢતું અટકે છે.

કોઇખી જખમને પાછળ લખવા મુજબ પહેલાં સાફ કરીને ઉપાય કરવો, તુરત સ્ત્રોંગ કાર્બોલીક એસીડ લગાડવી. કેટલીક વખત ગરમ લોખંડનો દાહમ પણ દે છે.

ઉંદર કરડીને સોજો આવે તો અજમો ને કુકડવેલના પુલ સરખા વજનના લઈ ગાયના મુતર (તરા) માં પીસીને લગાડવું; અથવા એરંડીઉં ચોપડવાથી પણ સાફ થશે.

બીલાડીનાં કરડેલા ઉપર વીચહેઝલ Witch Hazel નામની દવા લગાડવી, જખમ મોટા હોય તો તેમાં કપડું બોળી તેપર મુકી પાટો બાંધવો; કેટલીક વખત બીલાડી તેમજ કોહલાં, વર, શીયાલ કરડેલાંનું પણ કુતરાં માફક હડખું લાગે છે.

કુતરું કરડે તો તુરત ઉપાય કરવો કારણ કેટલીક વખત કુતરું ઘેલું હડખું હોવાથી તે માણસનાં જનને પણ નુકસાન પોંદ્યે. તેની અસર થોડે દિવસે માલમ પડશે, કરડેલા ભાગમાં દુખારો થવા માટે, ઉંઘ બરોબર નહિ આવે, દંભ બરોબર લેવાય નહિ, કંઠબી ખોરાક લેતી કે પાણી પીતી વખતે ગળાંમાં આંકડાં આવશે, એ દરદ ને હાઇડ્રોફોબીઆ Hydrophobia કહે છે, સગથી ખરાબ જનતનું છે. એમાં માણસની છેલ્લી ઘડી સુધી સમજ શકતી ને હાશીઆરી રહે છે. તેવું ખરાબ કુતરું સરઆતમાં ખાતું પીતું નથી અને લાકડું કપડું જેખી મળે તેને કરડવા માટે છે, પાણીથી દુર રહેશે તેની તુરત તપાસ કરવાથી ખરાબ હશે તો માલમ પડવે દર-દીની ખી સારવાર કરવા માટેનાં મઠકો Pasture Institute ના ઘોરણ પર કાઢેલાં છે ત્યાં લઘ જઘ હડખાં કુતરાના કરડેલાં માટે બનાવેલી રસી મુકાવ્યાથી સારું થાય છે. હડખાં માટે કેટલાક દેશો ઉપાય પણ ફતેહમંદ નીવડેલા કહેવાય છે. ધતુરાનું દીંડવું, ને મોટાં લીંબુ (માલુંગા) નો પાલો બારીક વાટી બાંધીને ભેળી લેપની માફક કેટલાંક કુતરાના કરડેલાં પર લગાડે છે. કરડેલા ભાગને તુરત કાચી કાર્બોલીક એસીડ અથવા સીલ્વર નાઇટ્રેટ લગાડવું. ખુલ્લી ચામડી પર કરડેલું જખમ બરેલું છે કપડાં સાથે બાંધકું બરેલું હોય તો કપડાં વડે તેની થુક નુછાઇ જવાથી તે દાંત લાગેલાની ધાસતી ધણી નથી.

ઘોડો કરડે તે પર અશીમ, રસમતી, ગુંમળ સરખા વજનનું લઘ બારીક વાટી પાણીમાં ભેળીને લગાડવું, પાકેલું પણ રૂઝાશે.

વાઘના પંજ લાગવાથી પાકેલા ભાગ ઉપર કરેલાંના પાંદડાં વાટી તેનો રસ કાઢી ફરી તેને છુંદીએ, તે રસ તથા કોપરેલ સરખાં વજનનું લઘ ચુહલે ઉકાળી જખમ ઉપર ચોપડી પેલાં છુંદેલાં પાંદડાં તે પર મુકી પાટો બાંધવો.

સાંપના કરડેલા ભાગની થોડીક ઉપર તુરત ટાઈટ પાટો યા દોરી બાંધવી અથવા બીજાએ મોઢાએ ઝેર ચુશી લઘ થુકી નાખવું નીમકનું પાણી, ટરપીનટાઇન, પરમેંગનેટ, ઓફ પોટેશ કાર્બોલીક, એસીડ, નાઇટ્રીક એસીડ ક્રાસ્ટીક પોટેશ Caustic Potash, મેં નથોલ Menthol પેપરમીન્ટનાં ડુલ કંઠબી પાણીમાં પીગળાવી સ્ત્રોંગ બનાવી વાપરવાથી ઝેરનું જોર કમી થશે. પરમેંગનેટ ઓફ પોટેશનું પાણી પીચકારી વડે શરીરમાં આપવાથી અથવા લુકી ધસવાથી કેટલાંક સાંપના કરડેલાં સારાં થાય છે.

લાલ કાંદો કેટલીક વખત છુંદીને બાંધે છે તે ઝેર ચુશીને લીલો રંગ પકડે ને કાઢી નાખી બીજા બાંધવો; કેળનાં પાંદડાંને ગરમ

કરી દંખ ઉપર પોલ્ટીસની માફક બાંધવાથી પણ ફાયદો થાય છે, એ રીતની પોલ્ટીસ જેરી જંતુઓના દંખ ઉપર પણ અજમાવવી. ઇંડાંની દાળ સાથે નીમક ઘુટી ઘટ પ્લાસ્ટર જેવું કરી બાંધવું, તંબાકુ પાણીમાં ભીંનવીને સાથ નીમક ભેળી પોલ્ટીસ માફક બાંધવું. કોષ્ટકને સ્ટ્રોંગ રાષ્ટ્ર મારવાથી ફાયદો થાય. અને માટે પણ રસી બનાવેલી મુકાબ્યાથી સારૂ થશે. સાંપ કરડેલાને મરી ખવાડવાથી તીખા નહિ લાગે તો જેર પેવસ થયલું જાણવું, તેમજ તે માણસને નીમક ખવડાવવાથી ખાઈ લાગતું નથી, જેર ઉતરવા પછી નીમક ખાઈ લાગે છે, ઍન્ડી જોઈએ તો પાવો.

જેરી જંતુઓ જેવાં કે વીંછુ, મધમાંખ, ભમરો, કાન-કંચુરા, જેલી ફીશ, કરોલીઆ, મચ્છર વિગેરેના દંખેલા ભાગ-માથી બને તો દાખીને જેરી લોહી કાઢવું; અથવા પાણીથી ઘોવું. ત્યાર પછી નીચલી કોષ્ટખી ચીજ મળી શકે તે લગાડવી. હાઇડ્રોજન પર ઓક્સાઇડ, કાલેનવૉટર, ઍન્ડી, એમોનીઆ, ફટકડી કે નીમકનું પાણી, સરકો, લીંબુનો રસ, સાબુનું પાણી, કાચો કાપેલો કાંદો, ખેડી ગ પાઉડર અથવા કાબ્નેટ ઓફ સોડા પાણીમાં મેળવેલો, એરંડીઉ, ઓલીવ ઓઇલ, માખણ, ફટકડીનું પાણી, રાખ લાકડાંની, આટો, મધ, કાળી મટોડી પાણીમાં ભીનવેલી વિગેરે. કલોરોફોર્મ લગાડવાથી અગણુ નરમ પડી સોજો ઉતરે છે. બીડીમાંની રાખ પાણી અથવા ખીચર કે વાઇન દારૂમાં ભેળી ધસવી.

દંખ પર લગાડવાની તૈયાર દવા આયોડીન અર્ધી ચમચી કાર્બોલીક એસીડ પંદર ગ્રેન, પોટેશ આયોડાઇડ Potash Iodide એક ચમચી સાથે એક વાઇન ગ્લાસ વરસાદનું અથવા ચુહલે ઉકાળી ગાળેલું પાણી લઈ ભેળી કાચના બુચની સીસીમાં ભરી રાખી કોષ્ટ પણ જનવરના દંખ ઉપર લગાડવા માટે વાપરવું. દારૂના અર્કમાં મેનથોલ પીગળાવી જોઈએ તો લગાડવું. ગ્લીસરીન ને મધ એક એક ચમચી વાસણમાં ભેળી બીજાં ગરમ પાણીનાં વાસણમાં તેને મુકી પીગળે પછી એક ચમચી ઘોરીક પાઉડર ભેળી દંખ પર લગાડવી. ગ્લીસરીન એક ચમચી ગુલાબ જે ચમચા ને કાર્બોલીક એસીડ છ ગ્રેન ભેળી સીસીમાં ભરી રાખી ખપ પડે ત્યારે દંખ પર લગાડવું. જેર ઉતારવા માટે કેટલીક વખત ખાવાનાં પાન સાથે પા અથવા અર્ધી અરીઠો ખવાડે છે.

કાનકચુરો કાનમાં ગયલો. માલમ પડે તો તુરત નીમકનું પાણી કરી રેડવાથી તે બહાર નીકળી આવશે, અથવા પીચકારી મારવી, વધુ માટે કાનની બાબતમાં જુવો.

દંખ કે કાંટો કાઢવો. કોષ્ટખી જનવરનો ચામડીમાંથી પેવસ થયેલો જે આગળી વડે દાખવું કે ચીમટાએ ખેંચી કાઢવો, અથવા લોખંડની ચાવીનો પોકળ જોળ લાગને જ્યાં કાંટો દિશે ત્યાં બરોબર ઉભી દાબ્યાથી તે તુરત બહાર નીકળે છે.

વીચ્છુના દંખની આગ નરમ પાડવા નીચલી કાષ્ઠખી ચીજ લગાડવી; ક્લોરોફોર્મ Chloroform, કાલોનવોટર, રમ દારૂ, કાર્બોલીક એસીડ, ફટકડી, એમોનીઆ, તંબાકુનો રસ, સરકામાં પીગળાવેલું નીમક, મીઠાં તેલમાં રમદારૂ ભેળી લગાડવો, આંકડાના પાંદડાનો રસ, કાચો કાંદો કાપેલો, મુળા અથવા લસણનો રસ વગેરે કંઈખી લગાડવા પછી એમોનીઆને કાલોનવોટર ભેળી લીન્ટનુ કપકું તેમાં ઘોળી દંખપર મુકી પાટો બાંધવો.

કાંનકચુરા માટે પણ વીચ્છુનાં દંખનો કાષ્ઠખી ઉપાય કરવો, દીવાસલીનો ફ્રાસફરસવાલો છેડો પાણીમાં ભીનવી દંખ પર ઘસવો. બત્તીની ઉપર સંભાળથી દંખેલો લાગ ધરવાથી તેનું ઝેર ઉપર ચઢતું અટકે છે.

મધમાખી કરડે તે પર પાછું મધ તુરત લગાડવું અથવા ચેપરમીન્ટનું તેલ ચોપડવું, તંબાકુ અથવા તપખીર, કાચો કાપેલો કાંદો અથવા લસણનો રસ તે પર ઘસવો.

વોશીંગ સોડા અથવા કાબ્નેટ ઓફ સોડાનું પાણી બનાવવું કળી ચુનો એક ચમચી લઈ પાણીમાં પીગળાવી લગાડવાથી અગન નરમ પડશે. એરંડીઉને મધ લગાડવાથી પણ ફાયદો થાય છે. કેટલાંક ગોખર (છાંણ) પણ લગાડે છે, કાંઈખી ચીજ અજમાવવી.

ભમરાના દંખેલા લાગને ગરમ પાણીથી ઘોષ ગરમ દામ દીધાથી તેનું ઝહેર ચઢશે નહિં, તપખીર કે તંબાકુની લુકી દંખ ઉપર દાખવી ઘસવી અથવા કપુર કે વોશીંગ સોડા એમોનીઆ લગાડવો. કળી ચુનો થોડો પાણીમાં પીગળાવી તેનું નીતચું પાણી લગાડવાથી ચટકો નરમ પડશે. દારૂના અર્કમાં ચેપરમીન્ટના પુલ પીગળાવી લેવું. લીંબુનો રસ કે સરકો તે પાણી સરખાં વજનનું ભેળી તેમાં કપકું ઘોળી મુકવાથી કાષ્ઠખી દંખની અગણુ નરમ પડશે. ગ્લીસરીન, તેલ કે સાબુ લગાડવો.

કરોળીઆ મોટા દંખે તેપર સોણું બારીક નીમક Table salt ને એકી ગ પાઉડર ભેળી વાપરવું, કાષ્ઠક વખત એનાં દંખથી પણ ઝેર ચઢે છે માટે તુરત પાણી સાથે સરકો યા નીમક ભેળી ચોપડવું.

માકડ ચાંચડનાં દંખ પર એમોનીઆ અથવા સાબુ લગાડવો.

મચ્છર કરડેલાં પર કાલોનવોટર સાદુ અથવા ચેપરમીન્ટ સાથનું લગાડવું, કરડતાં અટકાવવા હાથ પગ ઉપર ચેપરમીન્ટનું તેલ ચોપડવું, મરીની લુકી મોંઝ પહેરેલા ઉપર છાંટવાથી પણ તે પર મચ્છર એસી દંખતાં નથી. ટરપીનટાર્ઝીન હાથ પગ પર લગાડવું. ફટકડીનું પાણી અમથું જોઈએ તો સરકો અથવા ગ્લીસરીન લેવું ગુલાબ જે ઔસમાં એક ચમચી ગ્લીસરીન ને સાત ગ્રેન કાર્બોલીક એસીડ ભેળી રાખી દંખ પર ચોપડવું, એલડર ફ્લોવર વોટર પણ લગાડે છે.

કુવચનાં ઝાડની અગણુ ચામડી પર લાગે તો કુદનાના અથવા
પેપરમીન્ટના ઝાડનાં પાંદડાંને ચોળી ઘસવાથી નરમ પડશે. ગાયનું
છાંણ કેટલાક તુરત લગાડે છે.

પ્રકરણ ૪૯.

**સંધીવા, હાથ પગના સોજા, રક્ત, આંકડાં પગમાં
વાળો તથા ધનુરવા વિગેરે.**

૩૧૨-સંધીવા Rheumatism હાથ પગના સાંધાઓ તથા
હાડકાં દુખે અથવા કોષકના તદન અકડી જાય છે, તેમજ સાંધાઓ
સુજા આવી મુદત ચાલી કે હાલી પણ કોષ શકતું નથી. ભરવા
ચોપડવા તથા શેક કીધાથી કેટલાંકને ફાયદો થાય છે.

સાએટીકા નસોમાં થતી પેન ધણીખરી પગના થાપામાં
એવી રીતે કાચ ખુરશીની કીનારી પર લાંબો વખત બેસી રહ્યાથી
નસ પર દવાણુ આવ્યાથી થાય છે, ચાલ્યા કીધાથી ઝાઝું દુખ થતું
નથી, બેસવા ઉઠવાની અડચણ પડે છે, એ પેન ધણીખરી પોતીકી
મેલે જતી રહેશે. અગત પડવે શેક અથવા નીચે આપેલી કોષખી
ચીજ લગાડી એવી શેકવા લોખંડનો સપાટ ટુકડો અથવા અસ્ત્રીનું
તળાઉ ગરમ કરી ફેલેનલનો ટુકડો સરકામા બોળી તે પર વિટાળાને
દુખતા ભાગ પર દિવસમાં એક બે વખત સેક્યાથી નરમ પડશે.
રાંધનું પ્લાસ્ટર મારવું જોઈએ તો લાલ મરચાંની ભુકી ભેળવી.

સેલોલ Salol નામની દવાની ભુકી સુમારે પાંચથી સાત ગ્રેન
અર્ધા ગ્લાસ પાણીમાં પાવાથી કોષકને ફાયદો કરે છે.

તડકું લગાડવાથી પણ કેટલી વખત દુખતો ભાગ નરમ પડે છે.

સંધીવાથી અડી ગયલી બોચી પર રાંધ મારવી; એમ-
પ્રોકેશન સહેજ ગરમ કરી લગાડી ફેલેનલનો પાટો બાંધવો; નીમકનું
યા દરીઆનું પાણી ગરમ કરી તે વડે શેકવું. ન્યુરેલજીક પેન પણ
ઉપલો કોષખી ઊપાય કીધાથી નરમ પડશે. ન્યુરેલજીયા માટે માથું
દુખે તેમાં વધુ આપેલું છે.

દુખતા ભાગ પર ટરપીનટાઈન, કાજુનો દારૂ, પેત્રોલ,
પેપરમીન્ટનું તેલ, કાયાકોટી કે કપુરનું અથવા ચુકલીપતસનું તેલ,
કેરોસીન તેલને ટરપીનટાઈન ભેળી લેવું, એમાંનું કંઈ પણ લગાડવું,
કોષકને તે પર સેક કીધાથી ફાયદો થાય છે, તેમજ આયોડીન પણ
સાંધાઓ પર લગાડે છે. ઇડાંની દાળનું તેલ પાછલ આપેલું છે તે
જોઈએ તો અજમાવવું. પેત્રોલ કે કેરોસીન લગાડી આતશ નજદીક
નહિ જવું.

પીળું મીણુ એક ઔંસમાં છ ઔંસ રાજ ચુદ્ધે પીગળાવી ઠંડુ પડવા આગમ્ય તેમાં પેપરમીન્ટનાં પુલ અથવા તેલ દોઢ ઔંસ ભેળી બંધાયને પહોળાં મોઢાંની સીસીમાં ભરી સંધીવા અથવા ન્યુરેલજીક પેન પર મસળીને લગાડવું. ઓલીવ ઓઇલ ને વીન્ટરગ્રીનનું તેલ ભેળી મસળવું. અરીમ ને કેસર દરેક તેલો પા ગરમ પાણી એક ઔંસમાં પીગળાવી સુજેલા સાંધાઓ પર લગાડવું, ઉપલી ચીજોમાં સાદાં પાણીને બદલે સાલીડનાં પાંદડાંનો રસ ભેળવાથી વધુ ગુણુ કરે છે.

સાણુનું લીનમેન્ટ Linement saponis ત્રણ ઔંસમાં સ્પીરીટ ક્લોરોફોર્મ ને ગુલછરીનું તેલ Oil Gaultheria દરેક અર્ધી ચમચી ભેળી દુખતા ભાગપર લગાડી ૩ મુકી પાટો બાંધવો.

પીવા માટે તુમાનો પાલો જેના સખખનાં પાંદડાંને મળતાં પણ ચાર ધારી આવે છે તે પાંચ સાત લઘ સહવારમાં બકરીનાં અથવા ભેંસનાં દુધમાં બીનવી ચોળી પાંદડાં કાઢી નાખી પાવું. જોઈએ તો સહેજ ખાંડ નાખવી. એ પાલો મોટા જથામાં મંગાવી તેનો અર્ક કોઈ દવાવાલા Chemist ને ત્યાંથી કઢાવી મંગાવી કાચના બુચની સીસીમાં ભરી રાખી એક ચમચી જેટલો દુધમાં ભેળી અગત પડવે વાપરવો. રહેલીક પેન એ પીવાથી કેટલાકની નરમ પડે છે.

ગાંઠાયલી નસો છુટી પાડવા વાઘ અથવા ગિંટની ચરખી મસજો છે. અડી ગયલા સાંધાઓની છુટા પડશે, સાધારણ રીતે જોઈએ તો મસાજ કરાવવું ધણુ જોરમાં કીધાથી વધુ દુખશે. જોઈએ તો નીમકનાં ગરમ પાણીમાં હાથ પગ ઘોળી સેકવા. ન્યુરેલજીક પેન-વાલાં દિવસમાં એ ત્રણ વખત ઓળ્યાથી ફાયદો થશે.

લગાડવા માટેની બીજી દવાઓ સારૂ પોલટીસ તથા ભરવા ચોપડવાની દવાના પ્રકરણમાં છે.

નજલો Gout સંધીવાને મળતું સાંધાઓનું દરદ છે, શરૂઆતમાં ઘણો ખરો પગનો અંગુઠો દુખશે, કોઈકના ગુઠણ તથા સાંધાઓ પણ સુજીને સખત પેન થાય છે, જે લાંબે વખતે નરમ પડશે. એ કુદુંબમાં પણ કોષ્ટકને ઓધે ઉતરે છે. ગોશ મીઠાઇ દારૂ વિગેરે સ્વાદીષ્ટ ખોરાક ખાનારને એ દરદ થાય છે, સાદો ખોરાક ખાનારા માણસોને એ દરદ ઝાઝું થતું નથી. થુલાંને સરકામાં ગરમ કરી પોલટીસ માફક શેકીને બાંધવું.

ઝરાનાં પાંણી સંધીવા તથા ગાગિટવાલાંને તેમાં નાહવાથી તેમાં ગંધક તથા બીજી રસાયની પદાર્થો ભેળાયલી હોવાથી ફાયદો કરે છે. કોઈક જડાં માણસને પાતલુ થવા પણ તેવાં પાણીમાં Spring Bath લેવાની ભલામણ ડૉક્ટરો કરે છે કેટલીક વખત ખુબલી કીડ માટે પણ સારું છે.

૩૩૨-પગપર સોજા આવે તો ઠંડા પાણીની ધાર રેડવી અથવા આપસ ફેરવવું, કેટલાંકને નીમકનું પાણી પણ ફાયદો કરે છે. પગ બનતાં સુધી લાંબો રાખવો. જમીનપર ઝુલતો રાખી બેસવું નહિ. તેમજ લાંબો વખત ચાલીયા કે ઉભું રહેવાથી રસનું જોર વધે છે. રતન બાવલી નામનું છોડું આવે તેને અમથું પાણી અથવા ચોખા બાફીને કાઢી લીધેલાં પાણી (પેજ) માં ધસીને પાતળું લગાડવાથી સોજો ઉતરે છે. સાધારણ અથવા રસનો સોજો પણ એ રીતે નરમ પડે છે. રસનું લોશન હીરાકસી પાણીમાં પીગળાવાથી બને છે તેમજ તૈયાર લેડ લોશન પણ મળે છે જેમાં કપડું ભીનવી રસ-વાલા પગપર મુકવાથી સોજો ઉતરી જશે. અમર કાંદો પણ રસના સોજા પર ધસીને લગાડવો. તે કાંદો તલાવમાં ઊંજે છે. મુંબાઈ નામનો પથર પાણીમાં ધસીને ભરવાથી કાંઈને ફાયદો કરશે, વાગે-લાપર પણ લગાડે છે. ઓરતોને ધરભવતી હાલતમાં પગે સોજા આવે તે વખતે તેની પીશાબ તપાસાવી ઘટના ઉપાય કરવા.

જેઠીમધના જાડા ગાંઠ અથવા તેનાં મુગીઆં પાણીમાં ધસી ઘટ મલમ જેવું કરીને રસ થયલા ભાગ ઉપર ઘટ લેપની માફક લગાડવું. દિવસમાં બે ત્રણ વખત સુકાઈને પોતીકી મેળે પોપડા નીકળી જશે અને રસનું જોર કમી થઈ જશે હાથે પગે રસનું જોર થાય તે વખતે હાલ થયલા ભાગ પર થોડું ક્રીઓસોટર ચોપડીને વિલાયતી વડ Evergreen નામનાં ઝાડનાં સફેદ પાંદડાં બાંધી તેપર પાટો બાંધી રાખવો. દિવસમાં બે ત્રણ વખત નવાં પાંદડાં બદલવાં. ખસખસના પોસનાં પાણીમાં ફલેનલ બોળાને પુકી પુકી બાંધી રાખ્યાથી પણ ફાયદો થશે. ક્રીઓસોટર ને પાણી પણ લગાડવું, લીમડાનાં પાંદડાંના વરાળીયાં કરીને પગે બાંધવા; ભાદરવેનું સુકું મુળિયું પાણીમાં ધસીને લગાડવાથી શરઆતનું રસનું જોર નરમ પડશે. કાચાકોટીનું તેલ ભર્યાથી પણ ફાયદો થશે. અથવા સુખડનાં ગાંઠને મોવડાંના દારૂમાં ધસીને લગાડવું.

હાડકું સુજી આવે આગળનાં સાંધા, હથેલી કે ઘુંટીનું તેપર આયોડીન લગાડવું. થોડા દિવસ, અથવા હાથીદાંત કે સાબર સીંગડું સહેજ પાણીમાં ધસીને ચોપડવાથી નાની હાડકીઓ નીકળી આવેલી હથેલીમાની બેસી જાય છે.

આંકડાં હાથ પગ તથા છાતીમાં આવે તેનો ઇલાજ.

૩૩૩-હાથ, પગમાં આંકડાં Cramps આવે તો તુરત લાંબો કરી જોરથી દાબવું અથવા તો ટાઈટ પાટો બાંધવો.

ગરમ પાણીમાં જાડો તુવાલ બોળી નીચવી કાઢીને દુખતા ભાગ પર જોરમાં ધસવાથી આંકડું નરમ પડશે.

પગનાં ટેટાંમાં આંકડું આવે ત્યારે પગને લાંબો કરી આંગળાં-વાળો ભાગ ઉપર વાળી એડી બહાર ખેંચી રાખવી, અથવા જાડી લાંબી

દોરી એ ત્રણ આંટા તે જગ્યા પર વિટાળાને બંને છેડા લાંબા રાખેલા હોય તે સામાં સામી ખેંચ્યાથી કાષ્ટક વખત આંકડું દબાયાથી નરમ પડશે.

આંકડું હાથમાં લખતી વખતે Writer's Cramp આવવાની કાષ્ટને ટેવ હોય છે, માટે બનતાં સુધી લાંબી પેનસીલ વડે લખવું, જેથી આંગળાં ઢીલાં રહેશે. નાની ટુંકી પેનસીલ પકડવા માટે આંગળાંમાં દાખીને ધરવી પડે તો આંકડું આવી જશે. આંગળાંના સાંધાઓ પર ગ્લીસરીન ગરમ કરીને મસળવું. થોડો વખત ચાલુ, તેમજ અવારનવાર મસાજ કીધાથી પણ આંકડા આવતાં કાઈનાં નરમ પડશે. અરીમનું તેલ અથવા રાઈનું તેલ ને કાલેનવૉટર બંને સરખાં વજનનું ભેળીને દરેક સાંધાઓ પર મસળવું. બકરીનાં દુધનું માખણ અથવા ઘી બનાવીને પચાવવું. લવંગનું તેલ, કપુર અને જીનાં આદુનો રસ ત્રણે સરખાં વજનનું ભેળીને લગાડવું.

છાતીમાં આંકડાં આવતાં હોય તો શેક કરવો, કાલેનવૉટર લગાડવું; ઈન્ડી પાણી પાવો. આંકડાં આવવાની ટેવ હોય તેણે બારે વજન ઉંચકવા નહિ તેમજ ઘડી ઘડી દાદર ચઢ ઉતર કરવો નહિ. શેક કરવા માટે એક ઈંડામાં થોડું બદામનું તેલ ભેળી ચુલે ઘટ થાયને રૂનું પોહળાઉં તેમાં મુકી ચુશી લીધા પછી તે ગરમ રૂ છાતી પર શેકવો, એજ રૂ ઠંડો પડેલો પાછો ગરમ કરી વાપરવો. સુધવા માટે Amyl Nitrite નામની નાની કેપસ્યુલમા દવા આવે છે તે દાખીને લાગવાથી તેને વીટાળેલો રૂ ચુશી લે તેજ રૂ સુંધાડવાથી નરમ પડશે. એ વિષે ડૉક્ટરે ફરમાવ્યા મુજબ કરવું. છાતીના પ્રપકારા જોરમાં ચાલે Palpitation તો બંને હાથ ઝુલતા નાખી ખેશી જમ્મ વાકું વળી માથું પગને લાગે તેમ કરવાથી હાટ્ પાછું સાધારણ રીતે ચાલશે.

બીડી ઘણી પીધાથી તંબાકુના નીકોટીનનાં ઝેરની ખરાબ અસર હાટ્ પર થશે.

વાળો થાય તેનો ઉપાય તથા ધનુરવા.

૩૩૪-વાળો અથવા નારૂ Guinea worm ખરાબ કુવાના પાણી પીધાથી શરીર પર થાય છે. તેમાંથી લાંબો કરમ દોરા જેવો આપો નીકળી જાય તો જલદી સાણુ થશે પણ તુટીને રહી ગયો તો તે પાછો થશે, કાષ્ટકને પગનાં તળીઆમાં પણ થાય છે.

પૌઆ ડુંડા પાણીમાં ભીંનવી ને પોલટીસ માફક બાંધવાથી વાળો આપો નીકળશે અથવા સોજો નવસાગર Ammonium Chloride ની ભુકી ચમટીમાં લઈને વાળાનાં મોઢાં પર રોજ મુકવાથી આપો બાહર નીકળી આવે છે.

વાળો સુકવી નાંખવા કવચનાં પાંદડાં ખારાં પાણીમાં વાટીને બાંધવાથી જલદી સુકઈને નીકળી જશે, જોઈએ તો ખાલી પાંદડાંને છુંડીને તેનો લેપ મારવાથી વાળો બળી જશે.

પીવા માટે દાડમનાં ઝાડના મુળીઆની છાલ કાઢી એ ઔસ લઈ એક પાઈટ જેટલાં પાણીમાં ઉકાળી અધુરું પાણી બળે ને ગાળી લઈ અધુરું ગ્લાસ દિવસમાં ત્રણ ચાર વખત પાવાથી વાળો નીકળી આવે છે.

૩૩૫-ધનુરવા Tetanus નું કારણ હાથ પગમાં કંઈ પણ ભોકાવાથી જેવી કે છરી કાતરનું લોખંડ, ખીલો, લાકડાંની સરાક પેવસ થવાથી તેમજ પડી જવાથી રસતામાંનો કચરો મટોડીમાંના જંતુઓ વામાં પેવસ થાય તે બરોબર ઘોયલું નહિ હોય તો એ દરદ થાય છે, માટે હમેશાં તુરત ઘોષ સાફ કરી કોલોનવોટર અથવા આયોડીન લગાડી દેવું. શરૂઆતમાં મોટું ને ચાવણીઆં ખીડાઈને હાથ પગ તથા શરીરની નસો અકડીને કઠણ થઈ જાય છે, ઘોરાક તેમજ દવા પાતી વખતે દરદીનાં ગળામાં આંકડાં આવવાથી ગુંગળાઈ નહિ જાય તેની સાંભાળ લેવી. કેટલીક વખત એ દરદનું જોર નરમ પડવા વગર કંઈખી ઘોરાક આપી શકાતો નથી. એને માટે તૈયાર બનાવેલી રસી આવે છે તે ડોક્ટર પાસ પીચકારી વડે મુકાવવાથી સાર થાય છે.

પ્રકરણ ૫૦.

માથું દુખે તેનો ઇલાજ, સરકમ, તાવ, ઝોવડું, કમળો તથા નબળાઈના ઉપાયો.

૩૩૬-માથું દુખે કાંઈ વખત શરદી, ગરમી, પીતના જોર, નબળાઈ એવાં અનેક કારણથી, આંખના ખીગાડાને લીધે પણ માથું દુખી વાંચવા લખવામાં હરકત કરે છે.

કપડાનો ટાઇટ પાટો કપાળ ઉપર બાંધી રાખવાથી કાંઈક વખત માથું નરમ પડે છે, જોઈએ તો ઠંડા પાણી અથવા કોલોનવોટરમાં બીનવીને બાંધવો. કેટલીક વખત ઘોચીપર શેક ફીધાથી નરમ પડશે.

પીતના જોરે માથું દુખે તો ઠંડું પાણી એક વાઇન ગ્લાસ જેટલામાં એક ચમચી સોડા બાઇકાર્બ નાંખીને પાવું. થોડો લીંબુનો રસ ભેળવો કાંઈને ઊલટી થાય છે, એસપરીન Aspirin ની ગોળી કે પાઉડર લીધાથી માથું નરમ પડશે ઘણું નહીં લેવું. ગરમ ગરમ ચાહ પીવાથી માથું ઉતરે છે, અથવા રાતે સુતી વખતે ગરમ પાણીમાં પગ ઝારવા. અગત લાગે તો જીલાબ કેલોમલનો લીધાથી પીત નીકળી જશે.

શરદીથી દુખતું માથું ઘોચી ઊપર રાઇ મારવી અથવા સુંક પ્રેન્ડીમાં ધસીને કપાલ ઉપર ભરવી. પગને શેક ફીધાથી પણ કાયદો થાય છે. તેમજ ગરમ પાણીમાં સાકર સાથે પ્રેન્ડી અથવા

નિદ્રા સુષુપ્તિ પાવો, ગમે તો તેમાં સહેજ મોસંખીની સુષુપ્તિ હાલ નાખવી. સાધારણ માથું દુખે તો સવારમાં લુખે પેટે સોજી તાજી જલેખી થોડાં દિવસ ખવાડવી. ગુલાબનાં અથવા ઓવલાનાં પુલોનાં તકીઆ ઉપર માથું મુકવાથી દુખતું માથું નરમ પડે એમ કહે છે. માથું તથા ચાવણીઆં વિગેરે સરદીથી દુખે તો થોડો પ્રેન્ડી ત્રાંખાનાં વાસણમાં રેડી તેમાં મેચીસ સળગાવીને લગાડી બળતું થાય ને અધીરું મિનિટમાં છુજવી નાંખી તે ગરમ પ્રેન્ડી રાતે સુતી વખતે લગાડવાથી દુખતું નરમ પડી જાય છે. સરદીમાં જમ આવી પછી ગરમ પાણીમાં લીંબુનો રસ ને ખાંડ નાંખી પીધાથી સરદી થતી અટકશે. ઠંડી વાગતી હોય તો કાને પાટો બાંધવો યા કાનમાં રૂ ઘોસવો, પગનાં તળીઆં શેકવાં.

લગાડવા માટે પેપરમીન્ટનાં પુલતું કોલોનવાટર નાક, કપાળ, ચાવણીયાં પર લગાડવું તથા ગળાંમાં તેનો બાફ લીધાથી ઘણો ફાયદો થશે, થોડો વખત તેનો ગરમ ઝલુઝણાટ લાગવા પછી નરમ પડશે. ઓપડવાની બીજી દવાઓ અજમાવવી, બાંમ તેલ વિગેરે.

કસરતમાં આપ્યા મુજબ ગોળ કુંડળાંની માફક માથું થોડો વખત ફેરવ્યાથી પણ લોહીનો જોસ કમી થવાથી માથું નરમ પડે છે,

ગરમીથી માથું દુખે તો તાલક ઉપર ઠંડું પાણી રેડવું અથવા તો આછસ ફેરવવું. ગુલાબ કે ઠંડા પાણીમાં સુખડ ધમ્મનિ ઓપડવાથી પણ માથાંને આરામ થશે.

તકકાંમાં લુ લાગે તો માથાં ઉપર ઠંડું પાણી રેડવું અથવા કપડું બીનવીને ચાલુ મુકવું આછસ વધુ ફાયદો કરશે, ફેટલીક વખત ઘોચી પર રાષ્ટ્રનું પ્લાસ્ટર મારવાથી ફાયદો થશે.

માથાંની ન્યુરેલજીક પેન Neuralgic pain નસમાં થાય છે, જેના સખખથી માથું આખું યા અધુરું દુખે છે તે એસ્પરીન ગોળાઓ લીધાથી નરમ પડશે. કોષના ખરાબ દાંતને સખખે પણ ન્યુરેલજીક પેન મોઢાંના કોષથી લાગપર થાય તો દાંતના ડોક્ટરને ખતાવવા, લગાડવા માટે ઓલીવ ઓઇલ અથવા મીઠું તેલ બે ઓંસમાં કપુર અર્ધો ઓંસ પીગળાવી વાપરવું, જોષએ તો તેટલું કલોરોફોર્મ મેળવું. કેવડાનાં મુળીઆં પાણીમાં ધસીને કોષ લગાડે છે.

જમણી બાજુનું માથું દુખે તો ડાબો હાથ ઘણા ગરમ પાણીમાં ઘોળી રાખવો અને ડાબું હોય તો જમણો ઘોળવાથી કોષને નરમ પડે છે.

જે બાજુનાં માથામાં પેન થતી હોય તે બાજુના નાકમાં બારીક વાટેલું નીમક ચમટીમાં લઈને સુંઘવાથી ફાયદો થશે. સરકામાં કપડું ઘોળીને ગરમ અચ્છી અથવા તાટેલી ઇંટ ઉપર મુકવાથી તે ગરમ થઈને વરાળ નીકળે તે કપડું શેક કરવા લેવું.

વેસલીન પાંચ ટ્રાંમ પેપરમીન્ટના પુલ ચાલીસ ગ્રેન, કોકેન પંદર ગ્રેન, કલોરલ દસ ગ્રેન સર્વે મેળવીને લગાડવું. સુંઘે છુંદી

ભુકી કરવી અથવા ટ્રેન્ડી સાથ સુંઠનો ગાંઠીઓ પત્થર પર ઘસી ઘટ થાય તે સહેજ ગરમ કરી માથે લગાડવી. જોષએ તો સાથે મરીને પીપર પણ ઘસવા સાફ લેવાં જોખાનો આટો, મરીની ભુકી, છુ દેલુ લોખાન ત્રણે સરખા વજનનું ભેળી ગરમ કરી કપાળ પર લગાડવાથી માથું નરમ પડે છે.

માથું યા મગજને શક્તિ આપવા નખજાઇના ઉપાયમાં લખેલી રાખડી પાવી અથવા બદામનું તેલ રોજ લગાડવું, અથવા કોપરેલ સોજામાં અગર ઘસીને ચોપડવું.

૩૩૭-સરકમ સરદી કેટલીક વખત હવાના ફેરફારથી, પરસેવા પર પવન લાગવાથી થાય છે ટીંકયર કેમફર કે Tincture Camphor Co નામની દવાનાં પંદરથી વીસ ટીપાં થોડાં પાણીમાં નાખી પાવાં, વધુ લીધાથી તેની કેફ લાગે છે. નાનાં બચ્ચાંને પાંચ ટીપાંને સુમરે આપવાં. એસપરીન પીધાથી પણ નરમ પડશે. સરદી લાગી શરીર દુખે તો શેક કરવો અથવા રાતે સુતી વખતે ગરમ પાણીમાં રાઇ નાખી પગ ઝારવાથી ફાયદો થશે. શેક કરવાની રીતમાં આપેલું છે.

કોલોનવોટર, અમથુ અથવા કપુરના ટુકડા પર છાંટી સુંઘવું તપખીર સુધવાથી છીંક આવી કેટલીક વખત સરકમ નરમ પડશે. આયોડીન, પેપરમીન્ટનું તેલ, યુકેલીપ્તસનું તેલ, કંઈ પણ સુંઘવું ગાયના દુધમાં અશ્રીમ ઘસીને ચોપડવું, અથવા રાઇનું પ્લાસ્ટર મારવું.

કાહવો પીવાનો બનાવવા સુંઠનો નાનો ટુકડો, પીપરીમુળનાં ગાંઠ આઠ કટકા, ઉજરાં મરી આઠ સર્વેને સહેજ જોખર કરી એક પ્યાલુ ભરી પાણી સાથ ચુહલે ઉકાળી જોસ આવ્યા પછી ખરી સાકરના પાંચ નાના ટુકડા નાખી પીગળી જાયને ચારણી વડે ગાળી અર્ધા પ્યાલા જેટલું ગરમ ગરમ પાવાથી સરદી જશે, તેમજ વાઇનું જોર હોય તે પણ નરમ પડશે અને છાતી તથા પેટમાંનો પવનખી છુટો પડી જશે. એમાંનો બાકી રહેલો અર્ધો ભાગ પાછો ગરમ કરી દિવસમાં બીજી વખત પાવો અગત પડે ત્યારે, જોષએતો અંદર દુધ નાંખવું. મરીની ચાહ પણ સરદી તોડે છે. તજનાં ગરમ પાણી સાથ ટ્રેન્ડી અથવા વ્હીસ્કી પવાથી પણ સરદી નરમ પડશે; દવા પીવાની આગલ આપી છે. લેમનેડ ગરમ કરી પાવો, અથવા ગાયનાં દુધમાં થોડાં કાળાં મરી ને ખડી સાકર નાખી ગરમ ગરમ સરકમ હોય ત્યારે પાવું.

ચના ખવડાવવા અથવા ખારીક છુ દીને સહેજ નીમક ભેળી રાતે સુતી વખતે ખાધાથી સરકમ પાકીને નરમ પડે છે.

ક્વીનીન Quinine ની ગોળીઓ અથવા ભુકી સહવારમાં તેમજ અગત પડે તો સાંજે બે ચાર ટ્રેન આપવી; Amoniated Quinine વધુ અસરકારક છે; અધીર અમચી અર્ધા ગ્લાસ પાણીમાં આપવું, જલદી સરકમ નરમ પડશે, એ ઝાઝું કલવું પણ લાગવું નથી.

તાવ તથા તેપર પીવાનો કાવો.

૩૩૮-તાવમાં શરીર તથા કંમર દુખે તે માટે ઝાઝું દાખવું નહિ તેમજ પાણીની તરસ લાગી જીભ સુકાય છે. કોષખી સોકનેસ વખતે બનતાં સુધી પહેલો જીલાબ આપેલો સારો છે તેમજ ટાઇફોઇડ જેવી તાવમાં કોષક વખત ચાલુ એરંડીઆનો જીલાબ અથવા ઈનીમા આપવી પડે છે.

મેલેરીઆ તાવ Malaria મચ્છરનાં દંખથી કેટલીક વખત આવે છે. એ તાવ ચઢવા આગમ્ય ઠંડી વાગે છે, એવી બીનાશવાલી જગ્યામાં મચ્છર હોય ત્યાં બનતા સુધી કુરતીનમાં સુવું. કોષકને આંતરે પણ આવે છે. કવીનીન ચાલુ સહવારખપોર રાત મળી આંધથી દસ ત્રેન મોટાંએ લીધાથી એ તાવ જશે, કેટલીક વખતે પીચકારી વડે કવીનીન (Inject) શરીરમાં દાખલ કરવાથી વધુ સારી અસર કરે છે; આયોડીન Iodine નામની દવાનાં ચાર પાંચ ટીપાં એક ગ્લાસ પાણીમાં કેટલાંકને પીધાથી ફાયદો કરે છે. કેનબેરીઝ Cranberries નામનાં ખાટાં ફળની જામ જેલી પણ કોષકને મેલેરીઆ પર ખાધાથી ફાયદો થશે. આખાં લીંબુની ખારીક સ્લાઇસ જાલ સાથે કાપી ત્રણ પાંધંટ પાણી સાથે મટોડીના વાસણમાં ચુહલે ઉકાળી એક પાંધંટ જેટલું રહેને ગાળી નીચવી લઇને તેમાંથી સહવારે લુખે પેટે એક વાઇન ગ્લાસ જેટલું રોજ પાવું. જોષએ તો ગરમમાં ખાંડ ભેળવી.

કરીઆતું એ ત્રણ આંગળા જેટલી ડાંખલીઓને તોડી નાના ટુકડા કરી એક ગ્લાસ ઠંડાં અથવા ગરમ પાણીમાં ભીનકાને પાવું, સહવારમાં લુખે પેટે લીધેલું ફાયદાકારક છે. ઠંડાં પાણીમાં લેવું હોય તો રાતથી ભીનવી રાખવું. બનાવવાની રીતો આગળ પરચુરણમાં આપેલી છે. નીમકને બઢીની બાજુમાં મુકી લાલ કોરી જેવા રંગનું લુંબય ને એક ચમચી ભરીને ઠંડાં પાણી સાથે પીગળાવી રોજ પાવાથી કેટલીક વખત મેલેરીઆ તાવ જાય છે.

તાવનું જોર વધુ કોષખી જાતનું હોય તો માથાં ઉપર કાલેન-વૉટર પાણીમાં કપડું ભીંનવીને ચાલુ મુકવું; પેચના બુચની સીસીમાં બનાવી રાખેલું છાંટવા સારૂ સવલ પડે છે. આઇસ ફ્રેવવું અથવા કાથલીમાં ભરીને મુકવાથી માથે ઠંડક રહેશે. ટ્રેન્ડી કે રમમાં કપડું ભીંનવી ને પેટ ઉપર મુકવું અથવા સ્પંજ ઠંડા પાણીમાં ઘોળીને આખાં શરીર પર ફેરવી તુરત બીજાં સુકાં કપડાંએ નુછી નાખવાની પણ તાવ ઉતારવાની રીત છે. આખા પગ ઉપર ડુકાં અથવા ઠંડાં પાણીમાં કપડું ઘોળી નીચવી કાઢીને વીંટાળી રાખવાથી તાવ ઉતરશે, તે વખતે પગનાં તળીઆં ઠંડાં લાગે તો સેકની કાઠલીઓ ત્યાં મુકવી. ઘણી ગરમીના દિવસ હોય એરડામાંની ગરમ હવા ઠંડી રાખવા ખારી ખારણા પર પાણીમાં ભીનવેલી ચાદરો ખાંધવાથી બહારનો ગરમ પવન પણ અંદર આવતાં ઠંડો લાગશે.

ધનકુલુએનઝા તાવમાં પણ શરીરનાં સાંધા દુખે છે કવીનીન તથા સાધારણ તાવનાં ઈલાજો કરવા એ પણ ઊડતું છે ધરમાં એકથી બીજા ને આવવાનો સંભવ રહે છે. દુધ ગરમને ઠંડુ પાડી એક કપમાં એ ચમચા પ્રેન્ડી કે વહિરકી ભેળી પાવાથી ફાયદો થશે.

તાવ ઉતરી જઈ પરસેવાથી કપડાં બીનાયલાં હોય તો બદલાવવા, અથવા શરીરને કપડાં વધે બીજો રૂમાલ કંઈપણ મુકવો જે બીનાયાથી કાઢી બીજો લેવો, કપડાં ઘડી ઘડી બદલાવવાં પડશે નહિં.

ભાતની તાવ Hay fever જંગલોમાં સખત તાપ પડવાથી તેમજ ભાતની કાપણી વખતે હવા બગડવાથી આવે છે તે વખતે માથાં પર આંધસનાં અથવા અમથાં પાણીમાં કપડું બોળી બાંધવું ને સુકાય કે પાછું બીનવવું. કવીનીન પીવાથી એ તાવ જશે.

સુંઘવા માટે ઓલીવ ઓઈલ એક ચમચામાં નાનો કપુરનો ટુકડો અંગાર પર પીગળાવી તેમાં અગિળી બોળી નાકના નીચેના ભાગમાં સડેજ ચોપડવાથી દંમમાં જઈ ફાયદો થશે.

તાવ ઉંટીઉંટુંતીઉં Dengue fever શરીરના ધણાક સાંધાઓ અકડી જઈ દુખે છે અને ઉઠવા બેસવાની મુશ્કેલી નડે છે અને કાંઈકને ધણો લાંબો વખત વેર તેની અસર રહેશે. કેટલીક વખત ઠંડાં પાણીમાં કપડું બોળી દુખતા ભાગો પર વિટાળવાથી ફાયદો થાય છે અને કાંઈકને ગરમ સેકથી આરામ લાગશે. લીમડાનો પાલો પાણીમાં ઉકાળી તેણે નાહવું.

તેલ લગાડવા એક ઔંસ ઓલીવ ઓઈલ અર્ધો ઔંસ અખરતું તેલ ભેળી ખરડાના કાંઠા પર ચોળવું, જોઈએ તો સાથે લવંગનું તેલ લેવું.

ટાઇફોઇડ Typhoid તાવનું ધણુંખડું કારણ ખરાબ પાણી, દુધ, અથવા કુટ કે બગડેલી તરકારી વિગેરે કંઈ પણ તેવી ચીજ જેની અંદર તેનાં જંતુઓ ખાધામાં આવીને આંતરડાંને તુકશાન કરે છે. એ કેસોની શરૂઆતથીજ પેટ ચઢેલું રહે છે અને જખાં સુકી ભુરા રંગની ને તેપર ઠરો માલમ પડે છે, એથી ત્રણ અડવાડીઆં અથવા વધુ લાંબે વખતે ચઢ ઉતર થઇને કેટલીક ગંભીર બીમારીમાંથી દરદીને પસાર થવું પડે છે. એના જર્મસ લોહી ડૉક્ટર પાસ તપાસાવ્યાથી મળશે.

તાવનાં જોર સાથ નાડ વધુ ઝડપે ચાલે છે. કેટલીક વખત ૧૨૦ થી ૧૫૦ ને સુમારે મિનિટની ગણાશે ને તેનાં પ્રમાણમાં દમખી વધુ જોરમાં લેછે. કાંઈને તે વખતે ઝાડો થાય વળી કાંઈને નહિ થાય તો રોજ એનીમાં કે થોડું એરંડીંબી ડૉક્ટરનાં ફરમાવ્યાથી આપવું પડે છે, બેભાનીમાં શરીર પરનાં કપડાં બેંચે છે, તેમજ નાક, હોઠ વિગેરે ટુપે છે, તે સાથે બોલવાનું ધીમું સમજ નહીં પડે તેવું થાય છે. જે તાપ નરમ પડવે પાછી સર્વે હોશીઆરી આવે છે; કેટલાંકોને બોલવા ચાલવાની શક્તી પણ લાંબે વખતે આવે છે, એ તાવ મુદતેજ જશે.

દવા દારૂ તથા સારી માવજતથી (નર્સીંગ) થી તેવા કેસો સારા થવાની આશા રહેશે.

ખોરાકી વિગેરેની સંભાળ લેવી, એ તાવ ઉતર્યા પછી પણ થોડે દિવસે કાઢકને પાછી આવે છે જેને રીલેપ્સ Relapse કહે છે જે વખતે દરદી નખળું પડેલું હોવાથી સંભાળ લેવાની વધુ મુશ્કેલી પડશે. તાવ ઉતારવા માટે ચાલુ માથા પર કાલેનવૉટર પાણી અથવા આઇસની કાઠલીઓ માથાં તેમજ પેટ પર કાઢકને રાખવી પડે છે, ઠંડાં પાણીએ સ્પર્શ કીધાથી પણ તાવ ઉતરે છે. એ માટે નસ'ઇંગમાં આપેલું છે.

થોડા વખત વેર નખલાઇને લીધે સાધારણ નોરમલ સાડી અઠાણું કરતાં હેઠે તાવ ઉતરેલી (સખનોરમલ) રહે ત્યાર પછી પાછી ચઢતી નથી; ટાઇફોઇડ જેવી આંતરડાંની તાવ ગયા પછી દરદીને લુખ વધુ લાગે છે, તે વખતે ખાસ કરીને કઠણ અને જરે નહિં તેવા ખોરાક મુદલ આપવો નહિ ગમે એટલું માંજે તે છતાં કારણ ધણાંક અભણ હોકા તેવી રીતે ઉતાવલે ખવડાવવાથી આંતરડાંને તુકશાન પહોંચાડી તાવ પાછી આવવાથી તે કેસો બગડી જાય છે તેમજ જલદી ઊઠાડવું ચલાવવું નહિં. એ તાવની અટકાવ માટેની રસી Preventive serum પણ કેટલાંક સાંજાંઓ શરીરમાં મુકાવે છે જ્યારે ગામમાં કે ઘરમાં તેવા કેસો વધુ બનેલા હોય છે ત્યારે બચાવ માટે.

સાધારણ તાવનો કાલો તાવ ચાલુ સહેજ આવ્યા કરે તો ગરમાળો ત્રણ પૈસાનો ને કાળી દ્રાક્ષ ત્રણ પૈસાની લેવી. ગરમાળાને ભાંજી વચમાનો ગર કાઢી લેવો અને દ્રાક્ષ એકિને ભેળી તેના ચાર ભાગ કરવા; એક ભાગને એક ગ્લાસ ઠંડા પાણીમાં રાતના બીંનવવું સવારે તે ગરને બરાબર ચોળી તેનો કેસ પાણીમાં ઓગળે ને ઝીણા કપડાંએ ગાળી સહેજ સાકર ભેળી તે પાણી પી જવું. એ પ્રમાણે ચાર દિવસ સુધી એક એક ભાગ પીવાથી પેટની ગરમાં હેઠે પડી પેટના ખુલાસાથી ભુખાર આવતી અટકશે.

કરીઆતું ૧ આનાનું, સાપસન, ઉબળાં મરી, પીપરીમુળના ગાંઠ, સુંઠ, ધાણા, વરીઆળી, એવરદસ, ઉનાક, કાળી દ્રાક્ષ એ દરેક ચીજ એક એક આનાની લેવી. સર્વેને બારીક છુંદી ચાર ભાગ કરવા. એક ભાગને દોઢ શેર પાણી નાંખી મટોડીના વાસણમાં ચુહલે ઉકાળી એક ગ્લાસ જેટલું પાણી રહે ને ઉતારી ઠંડું પડે ને પાવું ને એજ છુંછો એ થી ત્રણ વખત ઉકાળવામાં વાપરવો. કારણ કે તેનો ગુણ વધારે છે, તેથી વધારે વખત નાહ વાપરવો. પછી જોઈતું હોય તો બીજો ભાગ ઉકાળવો. એ પ્રમાણે દહાડામાં એ ત્રણ વખત એક એક ગ્લાસ પીવાથી ફાયદો થશે.

ઝેરી તાવ કાઢકને ૧૦૭ થી ૧૦ દિવસી વેર પણ ચઢે છે તેમાંથી તેવા કેસો સારા થવાની આશા રહેતી નથી.

ગોવડું, સહીએડ, કમળો, નખલાઇનાં ઊપાય.

૩૩૬-ગોવડું આવવાની નીશાણી પેટ તથા મોઢું અને હાથ પગ પર લાલ અરાઇ જેવી છાંટ દેખાય છે. પહેલા દિવસ પછી તેનું

જોર સાત દિવસ સુધી વધતું જાય છે અને આખું અંગ ભરાઈ ને પછી આસ્તે આસ્તે ત્રણ ચાર દિવસે પોતીકી મેળે જોર નરમ પડી ને નવમે દિવસે શરીર સાફ થાય છે. પહેલી નીશાણી દેખાય તે કોષક દુધમા ગોળ ભેળીને પાય છે જેથી જોવરું બહાર નીકળશે. જે માફક અંગની બહાર ધુટી નીકળે તેજ માફક અંદર પેટમાં ગળાંમાં અને તાળવામાં દરેક ભાગમાં પણ કોષકને થાય છે. દવા એ ઉપર આઝી આપતા નથી, એ નીકળે તે વખતે તાવતું જોર પણ વધે. કોષકને ઉલટી પણ ઘણી થાય. એતું જોર નરમ પડતાં તાવ પણ દવા વગર પોતીકી મેળેજ ઉતરશે. તેટલા દિવસ નહવાડવું નહિ. બરાબર ઉડી જાય ત્યાર પછી નહવાડવું. જ્યાં જોવરું દેખાવ દે ત્યાંથી નાનાં બચ્ચાંને દુર રાખવા, કારણ એ ઉડવાનો સભવ રહે છે, ઘણું કરી જ્યારે તે સુકાઈ ચામડી ઉપરથી છોટલા નીકળવા માંડે ત્યારે. જોવરાંની ગરમીથી કોષ વખત પછી મરડે પણ થઈ આવે છે. માટે ડંડક સાફ દુધ તથા સાગુ ચોખ્ખાની કાજી ઇસખગોળનાં બીઆ પાણીમાં ભીંનવી પાયાથી પણ પેટમા ઠંડક વળે છે.

ચીકન પોક્સ Chickenpox હાગરા જેવા ઝીણા છુટા દાણા (અછખર) તે પીઠ તેમજ પેટ પર નીકળી ચાર પાંચ દિવસમાં સુકાઈ જાય છે.

સહીએડ Smallpox મોટા દાણા ભરાયલા આવે છે. ઘણા જોરમાં હોય ત્યારે તાવ પણ સાથે ઘણી થાય છે અને કોષક ને સહીએડ આંખમાં પણ આવ્યાથી આંખનેથી નુકશાન થઈ અપંગ થાય છે. ગાયને પણ સહીએડ Cowpox એને મળતાજ આવે છે માટે તેના સહીએડમાંની રસી કાઢી ને માણસને મુકે છે. સીસીમાં ભરી રાખેલી કરતાં વાછરડાંમાંથી તાજી કઢાવી મુકાવવી. સહીએડની રૂતુ હોય ત્યારે પાંચ સાત વરસે નાના દે મોટાંએ બચાવ માટે મુકાવવા.

કમળાવાળાં માણસનું અંગ પીગું થઈ જાય, આંખ પીળી દેખાય અને કોષકને પરસેવો પડે તે પણ તેવાજ રંગનો હોવાથી કપડાં પણ પીળા હળદરના રંગના થઈ જાય છે.

કમળો થાય તો કેરખાના દાણાની હારડી ગળાંમા યા હાથમાં પહેરાવવી, અથવા બીજાનામાં પાસે મુકવી. કેરખો ગરમ કહેવાય છે. એ કમળાવાળાં માણસને પહેરાવ્યા પછી ઘોઈ નાખવી.

દુધ ને સોડા ભેળી એ ગ્લાસ લઈ તેમાં એકમાંથી બીજામાં એ ચાર વખત રેડી શીણુ ચઢે ને તે પાવાથી ગરમી ઓછી થશે, તેમજ પહેલા શરૂઆતમા જીલાખ આપવો. લીંબુનો રસ પાવાથી ફાયદો થશે.

સેકટાની શીંગને છોલી પાણી નાખી બાશીને તે બાફેલું પાણી તેમાં સહેજ નીમક તથા એ ટીપા લીંબુ નીચવી તે પીવાથી કમળો જલદીથી નરમ પડશે, મીઠી તાડી પાવાથી કમળાનો ગરમી ઘોવાઈ જશે.

શેરડીને આખી ચુલામાં ભુંજીને પછી રાતે ઠારમાં મુકી કમળાના દરદીને ખવાડવી. કાળા ગરમાળાનો ગર પાણીમાં ભીંનવી

ચોળાને સહેજ સાકર નાંખી ગાળાને પાવું; તેનાથી પેટ આવે છે. હરદે ને કાળી દ્રાક્ષ સરખાં વજનની બધે દોઢયાંની લઈ પાણીમાં ભીંનવી ચોલીને તે પાણી રોજ તાજું બનાવી પાવું અથવા ઝોળીઓ કરીને પાણી સાથે ગળાવવી.

૩૪૦-નખળાં માણસને શક્તિનો ખોરાક દુધ, ઇંડાં, સુપ, કૉડલી-વર ઓઇલ (મચ્છીનું તેલ), પોર્ટ વાઈન, સાકર પણ પુરતા જથ્થામાં ખવડાવવાથી હાડકાંને તેમજ શરીરમાં શક્તિ આવે છે. મોટી ઉંમરે થોડો દારૂ પીધાથી પણ શરીરમાં ટાકાત રહે છે. કેટલીક જાતની દવાઓ તથા સીરપો મૉલટીન, ઈમલશન, વિગેરે શક્તિ માટે મળે છે.

કૉડલીવર ઓઇલ પીવા હજમ નહિ થાય તો અર્ધી ચમચીથી શરૂ કરી વધારવું, મસાજ કરતી વખતે શરીર પર એ લગાડવાથી પચી નખલાને તાકાત આપશે.

રાખડી પીવાની બદામ, પરતાં, ચાર જાતનાં મગજ, દરેક પાશેર લઈ ઘીમાં તળી ઘી કાઢી નાખી બારીક છુંદી સીસીમાં ભરી રાખી એક એક ચમચો ભરીને પાશેર દુધમાં ઉકાળી સવારના પાવું. એક ચમટી સુંઠની ભુકી તથા એલચી જાયફલની ભુકી તેમાં નાંખવાથી તે હજમ થશે.

ભુખ લગાડવા માટે કેટલીક જાતના કડવા વાદન, ઓરંજનો અર્ક તથા જેનશીયન નામની દવા કેંઈ પણ પાવાથી ફાયદો થશે.

મકરણ ૫૧.

પેટમાં દુખે તેનો ઇલાજ તથા જીલાખ, મરડો, રેતી.

૩૪૧-બહુજમી અથવા ખાધેલું નહિ જરવાથી પેટમાં દુખે તો ઘ્રેન્ડી અથવા આદુનો રસ, જીંજર વાદન ગરમ કે ઠંડું પાણી નાખી પાવો. મરીની ચાહ આપવી. જીંજર એલ પણ પાવાથી નરમ પડશે.

આદુ ને નીમક લેળીને ખવડાવવું, અને અગત પડે તો તુરત જીલાખ આપવો. સહવારમાં ભુખે પેટે લીંબુનો રસને ગ્લીસરીન એક એક ચમચો અર્ધા ટંબલર પાણી સાથે પીવાથી હોબરી બરોબર કામ કરશે.

ચુકો Colic થઈને પેટમાં ઘણું દુખે તો ઘણો જીનો શેરડી અથવા દ્રાક્ષનો સરકો અર્ધું ગ્લાસ પાવો, અથવા ચણાના ઝાડ પર રાતથી કેપડું ઢાંકી રાખી દવાથી ભીનાય ને સહવારમાં ઉંચકી લઈ તે પાણી નીચવી સીસીમાં ભરી રાખી એક ચમચી કાષ્ઠક પાય છે. ગરમ ફલેનલના શેકે પણ ફાયદો થશે.

સરદીનું પેટમાં દુખે તો કાષ્ઠખી જાતનો શેક કરવો અથવા તો તુવાલ કે ક્લેનલનું કપડું ગરમ પાણીમાં ઝોળી તે પર થોડાં ટરપીનટાઇનનાં ટીપા રેડીને પેટ પર મુકવું.

રાઇનું પ્લાસ્ટર પીપરીપર મારવું. ટ્રેન્ડી કે કાલોનવૉટર પેપર-મીન્ટનું તેલ કંઈ પણ લગાડવાથી સરદીનું દુખતું નરમ પડશે.

ઝાડો પેટ નાનાં બચ્ચાંને દુધ બજમ નહિ થવાથી આવે અધીં ચમચી લેક્ટીક એસીડ, ચાર ચમચી પાણી તે પાંચ ચમચી સાકર સીસીમાં ભેળી રાખી દુધ પછી થોડે વખતે એક એક ચમચી પાવું. મોટાં માણસને પણ લેક્ટીક એસીડ પાણીમાં પીધાથી ફાયદો થશે.

સાકરનો દુકડો અથવા ખતાસા કે ખાંડ એક ચમચી ઉપર પેપર-મીન્ટનાં અર્કનાં ત્રણ ચાર ટીપાં નાંખી ખવડાવવું, મોઢું બંધ કરી રાખવું, સરદી, પવન અથવા બદહજમીનું દુખતાં પર અજમાવવું. તજ, લવંગ, એલચી, જાયફલ દરેક પા તોલો લઈ ઝોખરું કરી એ કપ પાણીમાં અર્ધા કલાક ઉકાળી ગાળી કાઢી દિવસમાં એ ત્રણ વખત પાવું. જોઈએ તો મીઠાસ થોડો નાખવો.

પવન પેટમાં ગળડ્યા કરે તો હીંગ ઘસીને પેટ પર લગાડવી, અથવા કુંટીમાં તપખીર દાખવી. પેપસીન Pepsin નામની દવા અથવા ઝોળીએ ખાવા આગલ યા પાછલ લીધાથી ખાધેલું જરવે છે. ગરમ પાણી એક પ્યાલામાં સોડા બાઇકાર્બ એક ચમચી જેટલો નાખી સહવારે ભુખે પેટે તેમજ રાતે સુતી વખતે પાવું. મેદા સુઠના દુકડા આખા ઘીમાં તળી કાઢી એ દીવસ સુધી તડકામાં સૂકવીને બારીક છુંદી ચાળી તેના વજનની ખરી સાકરની છુદેલી ભુકી ભેળી સીસીમાં ભરી રાખી ખાધા પછી દિવસમાં ત્રણ વખત એક અથવા અધીં ચમચી અગત મુજબ ફાકવી. કાષ્ઠખી રીતનું પેટમાં દુખતું હોય તો એનાથી ફાયદો થાય છે. સીતાબનાં સુકાં પાંદડાં કાષ્ઠક બદહજમીનાં પેટ આવતા પર ખવાડે છે.

૩૪૨-સાધારણ પેટ બંધ કરવાં કુમલી ચાહ દુધ વગરનીમાં ખડી સાકર એકું એ ચમચા નાખી ઘણી મીઠી બનાવીને પાવી. ખીસમથ Bismuth નામની દવાની સફેદ ભુકી પણ સાધારણ પેટ બંધ કરવા નાના માટે એથી પાંચ ગ્રેન તે મોટાને તેથી વધુ આપવું અગત પડે તો શેક કરવો. પોર્ટવાઇન અધું ગ્લાસમાં ખડી સાકર છુદેલી અધીં ચમચી પીગળાવી પાવાથી સાધારણ પેટ અવતાં બંધ થશે. જોઈએ તો થોડો વખત ચાલુ રાખવાથી તાકાત પણ આપે છે.

બદહજમી કે બાદીનાં પેટ આવે તે તુરત બંધ કીધાથી નુકશાંન થશે, પેટમાનો કચરો નીકળી ગયા પછી બંધ કરવાં. ત્યાર પછી અગત લાગે તો જીલાબ આપવો. થોડા દિવસ પાણી સાથે ગ્લાઇકોથાઇમોલીન Glyothymoline અથવા લીસ્ટરીન Listerine નામની દવા અધીં ચમચી જેટલી પાવાથી બદહજમી પર ફાયદો કરે છે.

એલચીને આખી છાલ સાથે કાચી અથવા ભુંજીને ખારીક છુંદી સાકર સાથે ભેળીને ખવડાવવી, તે બદ્દજમી પર ફાયદો કરશે, અથવા જવંત્રી વરીઆળી ને અજમો સરખા ભાગે લઈ ખારીક વાટીને બે આંની ભાર આપવું.

ગરમીનાં પેટ આવે તે પર કુમળાં નાલીએરના કાકરાનું પાણી ને ખજુરીનો મીઠો નીરો એક એક વાર્ધન ગલાસ ભેળી સહવારમાં પાવું.

દાડમની બંધ કુમળી કળી ખીટ્યા વગરની લેવી, થોડા ધાણા, ખસખસ, વરીઆળી ને ખડી સાકર સર્વે સાથે ખલમાં છુંદવું અથવા પાટા પર પીસીને પાણીમાં મેળવી કપડાં વડે ગાળી તે પાણી પાવાથી પેટ બંધ થાય છે. ખાટાં મીઠાં એક આખાં દાડમનો રસ કાઢી તેના ઠળીઆને પણ છુંદી તેનોખી રસ દાખીને નીચવી બધેને ભેળી થોડો થોડો પાવાથી બદ્દજમીનાં અથવા કોષખી જાતનાં પેટ આવતાં પર ફાયદો કરશે, ક્યોરોડાઇનનાં દસ ખાર ટીપાં પાણી સાથે પાવું.

અતેસાર ચાલુ પેટ કોઈને આવતાં હોય જોને સ્પ્રુ Sprue કહે છે તેપર કાચાં એલ કુટ તોડી તેમાંનો ગર પાણીમાં બીનવી ગાળીને સાકર નાખી સહવારમાં ભુખે પેટ પાવાથી ધણાકને ફાયદો થાય છે. પાકાં પણ અપાશે, એનો પાક પણ ખાય છે. એવાં દરદીનું મોઢું અંદરથી કેટલીક વખત લાલ રહે છે.

ફાકી પેટ બંધ કરવાની એલચી, સુંઠ-ધાણા, જાયફલ, ને દાડમની છાલ દરેક તેલો પા, વરીઆળી ને ખસખસ દરેક નવટાંક સર્વેને છુંદું છુંદું લોઢી પર ભુંજીને ખારીક છુંદી ચાળીને ભુકી સીસીમાં ભરી રાખી અમત પડે ત્યારે એક ચમચી લઈને અધીં ચમચી સાકરની ભુકી ભેળી આપવી.

કોલેરાનાં પેટ નીતર્યાં કાંજ જોવાં આવે છે તે દરદીને પાણીની ધણી તરસ લાગે છે પણ પાવું નહિ, આખસ થોડું ચુશવા આપવું પગમાં આંકડા આવે છે. વાસી દુધની મીઠાઇ, સડેલી માછલી, ટીનમાં પેક કાઢેલી માછલી કે તરકારી બીગડેલી અથવા કલાર્થ વગરના વાસણમાં પકાવેલું ખાધાથી પણ કેટલીક વખત નુકસાન કરે છે. ચોખા બાણીને કાઢી લીધેલું પાણી પાવાથી કોઈને ફાયદો થાય છે.

૩૪૩-જુલાબ સાધારણ એરંડીઉ સઉથી સારું છે, તેમજ સુનાંમખી પણ વપરાય છે, વીલાયતી મીઠાં મેગનસ સલ્ફર સ Magnus Sulphur ને સોડા સલ્ફર સ Soda Sulphur પડેલું બે ચમચી ને બીજું એક ચમચી ભેળી ઠંડાં થોડાં પાણીમાં બીનવીને રાતથી રહેવા દઈ સહવારમાં ગાળીને પાવું, એટલું અસર નહિ કરે તો થોડું વધુ આપવું; ધણાખરા જુલાબો ભુખે પેટ લેવા જુલાબ લેવા સારું તેમજ ધણીક જાતનાં વીલાયતી મીઠાં Salts જુલાબો માટે આવે છે. લીકરીસ પાઉડર પણ વપરાય છે.

એરંડીઉં પીવા ગરમ ચાહ, ઠાશી અથવા દુધ કે ઇંડાની સફેદીમાં ભેળી લેછે. ગલાસના તળીયામાં ગરમ ચાહ દુધ વગરની એક ચમચો રેડી ગ્લાસ આખુ ભીનવી તેપર એરંડીઉં એકુ બે ચમચા નાખી ઉપર થોડાંક ટીપા લીખુનો કે આદુનો રસ, પેપરમીન્ટ, ટ્રેન્ડી, વિહસ્કી, જાંજરવાદન, કંઈપણ છેલ્લા નાખવાથી એરંડીઆનો વાસ કે સ્વાદ ઝાઝો મોઢાંમાં રેહશે નહિ. ગલાસ પહેલાં પાણીએ ભીનવીને વાપરવાથી એરંડીઉં તેને વળગતુ નથી.

લેમોનેડ અથવા લીંબુ કે કુટના રસ સાથે ભેળીને તુરતજ પીધાથી મુદલ ખરાબ સ્વાદ લાગશે નહિ. એરંડીઉ પીને ઉપરથી ગરમ ગરમ ચાહે કે ઠાશી થોડીક પાવી. પીધાથી છાતી પરથી ઉતરી જલદી અસર કરશે. મોઢું બધ રાખી થોડો વખત દમ નહિ લેવાથી પણ તેનો વાસ કે સ્વાદ નીકળી જશે. દવા પીવાની રીતમાં આગલ જુવો.

કેલોમલ Calomel નામની દવાની ભુકી અથવા ગોળીએ જીલાબ માટે સારી છે, તેનાથી પેટમાંનો કચરો, પીત વિગેરે નીકળી જાય છે. કેટલાંકને તે લીધાથી ઉલટી થતી હોય તો નાના ભાગે કરી પા પા કલાકને અંતરે આપવું.

ગોળીએ જીલાબની રાતે સુતી વખતે લેવી તેની અસર ઘણી ખરી લાંબે વખતે સહવારમાં થાય છે.

સુનાંમખીનાં ગામડી સુકાં ઝીણા પાંદડાં આવે છે તે વીસથી ત્રાસ લઈ એક ગ્લાસ ઠંડા અથવા ગરમ પાણીમાં એક કલાક ભીનવી ચોળી કાઢી ચાહનાં રગતું પાણી નીકળે તે ગોળીને પાવું, જોઈએ તો ગરમ પાણીમાં નાખતી વખતે એક ચમટી જેટલી સુકી ચાહ ને સુંકનો નાનો ટુકડો નાંખી ચાહે બનાવવાની રીતે લેવું. વધુ માટે આગલ જોવું.

સુનામખીની સીંગ વીલાયતી જેને સેના પોડસ Senna Pods કહે છે જે ઘેરા લાલ રંગની આવે છે, તેમાંની ચાર સીંગ રાતથી એક ગ્લાસ ઠંડાં પાણીમાં ભીનવી તે સહવારે પાણી ગોળીને વાપરવું. એનાંથી પણ જીલાબ થાય છે.

સુનામખીની ફાકી બનાવવા ગોલાબના ફુલ, સુનામખી, એરાંની જાલ, સુકા આમળા, ધાણા, હીમજી હરદે, દરેક નવટાક જેટલું લેવું. હીમજી હરદેને થોડાં માખણમાં તળીને બારીક છુંદી બીજી બધી ચીજોની પણ બારીક ભુકી બનાવી ચાળીને સર્વે ભેળી નાંખી સીસીમાં ભરીને રાતે સુતી વખતે તેમાંની અંધી ચમચીમાં બારીક છુંદેલી સાકર એક ચમચી ભેળી પાણી સાથે ફાકવાથી ચાલુ પેટની કબજ-આતવાલાંને ફાયદો કરે છે.

એનીમા Enema પેટ (ઝાડા) ને રસતે રખરની નળી વડે આપે છે જેને સારૂ એનીમાંના વાસણમાં ટૂંકું પાણી એકુ બે પાઈટ તેમાં સાધારણ બાર સોપ થોડો પીગળાવી વાપરવો, સાબુને બદલે

ગલીસરીન અથવા સાલીડ તેલ એકુ બે ચમચા, ને પાણીમાં ભેળવું. કેટલીક વખત નીમક પણ નાખે છે. દાખી બાણુ કાર વાળાને મોઢું ઉંઘાડી દમ લેતા જવું. પેટમાં બીગાડો અથવા વાસ ધણો હોય તો થોડાંક ટીપાં હીંગના અર્કનાં તેમાં જોષએ તો રેડવાં. એનીમાની અસર પેટમાં પાણી થોડો વખત સમાવી રાખવા પછી કાઢવાથી સારી થાય છે. વાસણુ નહિ હોય તો રખરની લાંબી નળાને ઊપલે છેડે કાચની ગળણી પોષ જગકે બાટલીમાં બનાવેલું ઊપલી રીતનું પાણી ભરી ગરણીમાં રેડવાથી નળામાંથી થઇ પેટમાં લાકડાંની નળા વાટે જશે.

નાનાં બચ્ચાંને પેટની કબજીઆત વખતે નાની ચા મોટી પીચકારી વડે પેટને રસતે ગલીસરીન અથવા ઓલીવ ઓઇલ એકુ ઔસને સુમારે આપવું. અગત પડે મોટાનેખી આપવી.

પાવા માટે ઓલીવ ઓઇલ પેરેરીન, પેરાલીન, ફીસમોલ, વિગેરે તૈયાર આવે છે તે એકથી વધતી ઓછી ચમચી બચ્ચાની ઊમરના પ્રમાણમાં રાતે સુતી વખતે પાવું. મોટાને પણ આપે છે.

વીલાયતી આલુ Prunes ખાય છે, કાળી દ્રાક્ષ ખવડાવવી અથવા તેનું શરબત બનાવીને પાવાથી પેટની કબજીઆત ઓછી થશે, દ્રાક્ષને સમારીને સોજા પાટા પર પીસીને થોડાક કલાક ગુલાબમાં દુબતી કેડીનાં વાસણમાં બીનવી રાખ્યા પછી સુહલે ઉકાળી અર્ધા ગુલાબ બળી બચ ને બધું ઓળાને કપડાંએ ગાળી કાઢીને પાછું સુહલા પર ઘટ સીરપ જેવું બનાવી ઉતારવું. અગત પડે ત્યારે એક ચમચી પાવું.

અજીર તેમજ બીજી કેટલીક કુટ ખાધાથી પેટનો ખુલાસો રહે છે, અજીરનું તૈયાર બનાવેલું શરબત Syrup of Figs આવે છે તે જોષએ તો રાતે સુતી વખતે મોટાંને એક બે ચમચી પાવું, તે બનાવવા માટે એક ઔસ સુકાં અજીર બારીક કાપીને એક પાઇન્ટ પાણીમાં સુહલે ઉકાળી કપડાંએ ગાળી વાપરવું. હરડે પણ પાણીમાં ધસીને નાનાં બચ્ચાંને પાય છે.

પાણી ઠંડું કે ગરમ પીવું એક કપ ભરી સહવારના ભુખે પેટે નાના કે મોટાને ધણો ફાયદો થશે, જોષએ તો રાતે સુતી વખત પીવું. બદલજી કબજીઆત વિગેરે દુર થશે.

મરડાનો ઉપાય, તથા કરમ વિષે.

૩૪૪-મરડાની Dysentery શરૂઆતમાં તુરત એરંડીયાનો જુલાબ આપવો, દુધ, કાજી, ઝાશ, દંડકવાલો ખોરાક આપવો, લોહી સીમત પડતું હોય તે બંધ થવા વગર ખાવાનો ખોરાક આપવો નહિં.

પેટમાં દુખતું હોય તો શેક કરવો. નરમ નહિ પડે તો અલસીની પોલટીશ અવારનવાર ત્રણ ચાર વખત દિવસમાં કરવી. નીમક ગરમ કરી કપડાંની પોટલી બાંધીને નીચે સફરા આગલ શેક કરવાથી પણ દુખારો નરમ પડે છે. સુકા આખાં દાડમને છોલી, દાણાં કાઢી નાખી,

છાલને બહારની બાજુથી પોટી વાઢનમાં ઘસવી, અંદરનો થોડોક ગર આવે ત્યાં સુધી; એક વાઢન ગ્લાસ પાણીમાં એક ચમચી ઉપલું ઘસેલું નાખી પાવું, એ મુજબ દીવસમાં ત્રણ વખત ઘસીને પાવાથી ફાયદો થાય છે. એ ઉપરાંત એક ચમચી હસબગોળનાં બી જરા લોઢી પર શેકી તેમાં એક ચમચી ખાંડ અથવા ખરી સાકરની ભુકી સાથે ખવડાવવું. ત્રણ વખત દાડમની ઘસેલી છાલ ને ત્રણ વખત હસબગોળ અવારનવાર બંધે આપવાથી ગમે તેવો મરડો નરમ પડી જશે.

ધાણાંને પાણીમાં થોડો વખત બીનવી ગાળીને મરડા પર આપવું. દાડમની છાલને થોડાં પાણીમાં ઉકાળતી વખતે એકુ બે લવંગ નાખી ગાળીને પાવું. બે મોટા ચમચા સોજો સરકો, એક મોટો ચમચો સોજું નીમક ટેબલ સોલ્ટને ગરમ પાણી એક પાઈટમાં મેળવી ઠંડું પડેને એક વાઢન ગ્લાસ ભરીને બધે કલાકને અંતરે પાવાથી કેટલાકને ફાયદો કરે છે. નાનાં બચ્ચાંને એનો એથો લાગ આપવું. મધમાં મેથીનાં પાંદડાંના રસનાં થોડાં ટીપાં ભેળી પાવો. માંગુસતાનની છાલ પાણીમાં ઘસી છુદેલી ખરી સાકર ભેળી પાવું.

બેલ ફુટનું સીરપ Syrup Bael તૈયાર મળે છે, તે એક ચમચો ઠંડાં પાણીમાં ભેળી દિવસમાં બે ત્રણ વખત પાવું, તેમજ બેલ ફુટનો મુરખો પાક વિગેરે બને છે તે પણ મરડા ઉપર ખવાડવાથી ફાયદો થશે કાચાં કે પાકાં બેલ ફુટને તોડી પાણીમાં બીનવી કસ કાઢીને પાવું.

વરીઆળીને ભુંજ બારીક છુંદી એક ચમચી ભુકી ને એક ચમચી ખડી સાકરની ભુકી સાથે ફાકવી. સંગજીર ને મલાછ આપવી.

દાડમની છાલ ને માયફળની ભુકી સરખાં વજનની ભેળી દિવસમાં બે ત્રણ વખત આપવી. ઇંદ્રજવને શેકી બારીક છુંદી કપડાં વડે ચાળીને તે ભુકી અધી ચમચી જેટલી અમથી અથવા ખડી સાકર સાથે ભેળી ખવડાવવી.

ફાકી બનાવવા માટે ઇંદ્રજવ ના તોણો અધકચરા ભુંજવા પછી છુંદવા, બાયફળનો ટુકડો ભુંજ્યા વગર છુંદવો. બારીક ખડી સાકર છુદેલી બે ચમચી એ સર્વે સાથે ભેળી નાખી અઘી ગ્લાસ પાણીમાં ઉપલી મેળવણીમાંથી રાતે એક ચમચી બીનવી રાખીને સવારમાં ભુખે પેટે પાવું. જરૂર જણાય તો સાંજે પણ આપવું. જો પીવા ન મમે તો સાકર સાથે તેની ગોળી વાળીને આપવી.

કાચાં ઇંડાની સફેદીને કદ ચઢાવી તેમાં છુદેલી ખરી સાકર થોડી ભેળી બનતાં સુધી એકુ બે ગોટમાં ગળાવી દેવી. હસબગોળનાં બી ચુંદી કાંકરા કાઢી એક ચમચી ત્રણ ચાર ગ્લાસ પાણીમાં બીનવી ત્રણ ચાર વખત એક એક ગ્લાસ પાવું. જેમ બીઆં પુલીને મોટા થશે અને ઘણા કલાક રહ્યાથી પાણી ચીકણું થશે તેમ તે વધારે ફાયદો કરશે. જોઈએ તો પીતી વખતે તેમાં થોડી સાકર કે ગુલાબ નાખવું. ઉંટીઉ જીરું પાણીમાં સાકર સાથે રાતે બીનવી સહવારમાં ઘટ બંધાયને સહવાર સાંજ એક એક ચમચો ખવડાવવું.

૫૨૭ દરડેને ઘી કે એરંડીઆનો હાથ લગાડી ઠીકરાં ઉપર ભુંજ છુંદીને એક એક ચમચી સાકર અથવા તેના શીરા સાથે દિવસમાં બે ત્રણ વખત આપવી. જયફળ ૧, એલચી ૧૦, સુંઠ, ખસખસ દરેક નવટાંક એલચી સાથે ઠીકરાં ઉપર શેકીને ખારીક ભુકો કરવો. જયફળને ખમણીને ભુકો કરવો. પછી છુંદેલી સાકર પાશેર સહેજ માખણુ લઈ સર્વેને ચુહલા ઉપરા જરા શેકીને એક એક ચમચો વાપરવું.

અશીમ અર્ધો વાલ જેટલુ, ગોખર, તોલો એક, ખુરાશાંની મીરચી તોલો પા જયફળ તોલો એક, એ સર્વેને છુંદીને ગોળ સાથ ગોળી ખનાવીને આપવી. ખસખસ, ખડી સાકર તથા આખી એલચી સરખાં વજનનું ત્રણે લઈ છુંદીને ભેળી નાંખવું. એલચીને પહેલાં છાલ સાથ ચુહલા પર શેકીને પછી છુંદવી. ખીલમરી બેને છુંદીને એક ખાટલી પાણી, સુંઠના એક ટુકડા સાથે નાખી ચુહલે ઉકાળી અધુરું પાણી, બળેને ગાળી કાઢી દિવસમાં ત્રણ વખત એ થી ત્રણ ચમચા આપવું.

મરડા પર વીલાયતી કરતાં ઉપલામાંના કોષ્ઠખી દેશી ઉપાયો વધુ ગુણુ કરે છે, ઉપલામાંથી કોષ્ઠખી ઉપાય કરવા.

૩૪૫-કરમ નાનાં બચ્ચાંને Roundworm તેની નીશાણી તેઓ નાક ઘણું ચોળ્યા કરે તે ઉપરથી જણાય માટે તે વખતે ગળાંમાં સીતાખના પાદડાં સુતરે બાંધીને પહેરાવવાં તેના વાસથી કરમનું જોર ઓછું થશે.

કરમનું જોર લાગે તો તુરત એરંડીઆનો જીલાખ આપવાથી પડી જશે, કોષ્ઠકને મોઢા કે નાકને રસ્તે પડે છે, કોષ્ઠ વખતે માંથે ચઢી જઈ નુકશાન કરે માંથા પર ચરીઠાનું શીણ ચોપડે છે.

સીતાખનાં પાદડાંના ચાર પાંચ ટીપાં ચોળીને નીચોવીને એક મુઠી ભર ધાણાને ઓખરા કરી રાતથી અર્ધા શેર પાણીમાં ભીનવી તેનું પાણી સવારે ગાળી કાઢી એક ચમચો લઈ પેલાં સીતાખનાં ટીપાં ભેળીને પાવું. ધાણાનું પાણી કાઢી નહીં નાંખવું, સીસીમાં ભરી રાખવું. દાડમની છાલ ઉકાળેલું પાણી પાવાથી પણ ફાયદો થશે.

કપુરનો વટાણાથી બી નાનો ટુકડો લઈ ખારીક છુંદી ગોળનું પાણી કરી તેમાં ભેળીને પાવું. હીંગ એક ચણા જેટલી લઈ આતશ પર પુલવીને મધ અથવા ગોળમાં તેની ગોળી વાળીને ગળાવવી. અખરોટ સાથ કાકડીનાં બી ખવાડવાં.

કાચકો કરમાણી, ધાણા, ઇંદ્રજવ, એક પૈસાનું લઈ ખારીક છુંદી થોડુંક પાણી નાખી ચુહલે ઉકાળી ઠંડુ પડે ને તે પાણી ગાળીને પાવું, એથી કરમ પડવાના હશે તો પડશે, નહિ તો જોર કમતી થશે.

કવોશીઆ Quassia નામની દવાને પાણીમાં નાખી ગાળીને પાય છે. સેનતોનીન નામની સહેજ પીળી ચળકટી દવાની ભુકી કરમ માટે આપે છે. નાનાં બચ્ચાંને પાથી અર્ધા ઁનને સુમારે અને મોટાંને પાંચ ઁન પાણી સાથ અથવા એરંડીઆમાં ભેળીને આપે છે.

મોટા કરમ Tape worm ચપતા ને કેટલીક શીટ લાંબાં કાપને થાય જેનો સખખ ખરાબ જોશ ખાધામાં આવ્યાથી થાય છે.

૩૪૬-પીશાબ ગરમીમાં ઓછી ને સરદીનાં દિવસોમાં કેટલીક વખત ઘણી થાય છે, તેમજ કેટલાક ને નખળાઇને લીધે થાય છે. આખા દિવસમાં ચાલીસથી પચાસ ઓસ સુમારે થવી જોઈએ, એમાં પાણી ખાર, ચુનો, મેગનીશીઆ વિગેરે હોય છે.

ઘણી થતી બંધ કરવા માટે તલ ને સાકર ભેળીને ખવડાવવી, અથવા ખસખસના પોસના નવાં તાજાં ફુલને પાણીમાં ઉકાળી તેને શેક કરવો, ગરમ પાણીની બેગ પેડુ પર મુકવી.

પીશાબ બંધ થયેલી છુટવા બ્લોટીંગ પેપર સોળું લઈ પાણીમાં ભીનવી પેટ પર મુકવું; અથવા હજરતે હાઉ નામનો સફેદ રંગના ઠળીઆ જેવું આવે છે તે પાણીમાં ધસીને પેડુ પર કાપક લગાડે છે. કેસરીના ફુલનાં વરાળીઆં કરી પેટે બાંધવાં અથવા તે પાણી ઉકાળતી વખતે તેમાં થોડો સુરોખાર નાંખી સેહવાય તેવું પાણી કીટલીની ધાર વડે પેડુ પર રેડવું. યા તેમાં કપડું બોળીને મુકવાથી પણ બંધ થયેલી પીશાબ છુટશે. બાલી વોટર પુરતું પાવું.

પીશાબનો રંગ તાવમાં લાલ તથા ઘેરો થાય છે ગદલી અથવા બીજો કંઈ ફેરફાર લાગે તો ડૉક્ટર પાસ તપાસાવવી.

ચુરીક એસીડ Uric Acid પીશાબમાં જતી ડૉક્ટર પાસ તપાસવાથી માલમ પડે તો માંસનો ખોરાક ઝાઝો લેવો નહિ, બાજી તરકારી મુળા વિગેરે વધુ ખાવું; કેટલી વખત વધુ એસીડ જવાથી હાથ પગના સાંધાઓ સુજી આવીને દુખે છે. ચુરદાતું દરદ કાઈ ને પીશાબ તપાસ્યાથી માલમ પડશે.

મીઠી પીશાબ Diabetes જે પીશાબને તપાસવાથી માલમ પડે છે તેવા માણસે મીઠાસવાળા બીજો મુદલ ખાવી નહિ, સાકર કે ખાંડને બદલે કેટલાંક ગ્લીસરીન કે સેકરીન વાપરે છે.

કુમલાં નાલીએરનું પાણી, છાશ, બાલી વોટર વિગેરે પીધાથી ફાયદો થશે અને પીશાબમાં આગ બળતી પણ નરમ પડે છે.

પાંઉને બદલે બાજરીના આટાની અથવા ઘઉંનાં ઘુલાંની રોટલી ખાવી. ખોરાકમાં બાજી, મુળા, દોધી, કેળી, છંડાં, દુધ, કથોળ, કુટ લેવું માંસનો ખોરાક ઝાઝો આપવો નહીં. કાળાં જાંબુના ઠળીઆને સુકવી તેની બારીક ભુકી કરી ચાળીને અગત પડે ત્યારે દિવસમાં એકુ બે વખત અધી અધી ચમચી ઠંડાં પાણી સાથે ફાકવી. જાંબુની બનાવેલી વિલાયવી દવા પણ આવે છે.

એ દરદવાલાને શરીર પર ચુમડાં, પાથાં પણ નીકળે છે. રૂઝાવા માટે ટેનીન નામની દવાની ભુકી છાંટીને પાણી વડે ઘોવું; પાકવીને ફાડવા માટે પાછલ આપેલો ફુલ્લાનો મલમ અજમાવવો અથવા પાકાં

અંજીરને ઘોષ છોલીને ગરમ કરી કપડાંમાં મુકી તેની પોલટીસ કીધાથી જલદી કુટે છે, કોષ વેગનાની પોલટીસ પણ કરે છે. નસતર વડે ચીરવા કરતાં પોતીકી મેળે કુટે તો સાફ.

રેતી તથા પથરી વિષે.

૩૪૭-રેતી પર કારાકુરા નામની એક જાતના ઝાડની છાલ આવે છે તેને છુંદીને ઝોણાં કપડાંમાં ચાલી રાખવી, કેસુરીનાં નવાં સુકાં ત્રણ કુલને એક પ્યાલા ઠંડા પાણીમાં રાતથી ભીંનવી રાખી સહવારમા ઘણું સકારેથી તે કુલને ખુબ ચોલીને પાણી ગાળી કાઢી છુંછો ફેંકી દેવો. ઉપલી ભુકી એક ઉપર વેર ચમચી ભરીને તે પાણીમાં ખરોખર મેળવીને ભુખે ચેટે પાવું; રેતીનો ઘણો દુખારો હોય તો સાંજે પાછું એજ મુજબ આપવું. રેતી હશે તે બધી એ દવાથી પડી જાય છે અને પથરી પણ બંધાયલી કેટલીક વખત નીકળે છે; પથરી બંધાયલી કાઢકને ઓપરેશન કરી કાઢવી પડે છે, એ કારાકુરાની છાલ સાધારણ લોકડાંને રોખતાં જ છોડાં નીકળે છે તેવાં નાનાં ગોળ ચકરડાં જેવી એ ઇંચને સુમારે પડોળા હોય છે, ગાંધીઓની દુકાને મળશે, અમઠી કુરા નામની છાલ પણ આવે છે તે નહિં લેવી. રેતીની લાંબા વખતની અડચણ એ ચીજ ચાલુ એ ત્રણ માસ વેર પીધાથી નીકળી જાય છે, જો કે પીધામાં ઘણું કડવું લાગે છે. કુમલાં નાલીએરનાં કાકરાનું પાણી ચાલુ પીવું અથવા રાતે સુધી વખતે કોષકને ચોલીવ ઓઈલ પીધાથી ફાયદો થાય છે.

જવખારનો એક ઘણું જટિલો દુકડો પાન સાથે ખવાડ્યાથી રેતી પડી જઈ દુખારો નરમ પડે છે.

ગોલની અથવા ખાપરી ભાજી કંઈખી ખાધાથી કાઈની રેતી પડી જાય છે. સેક કીધાથી પણ દુખારો નરમ પડશે.

૩૪૮-હુરસના મસા Piles ઘણું ખરું પેટની કબજાઆતને લીધે કોષકને મસા થાય તે સાફ અવાર નવાર જીલાબ લેવો. કેટલાંકને એનીમાથી ફાયદો થાય છે. સરદી ભીનાશવાલી તેમજ કઠણ જગ્યા પર બેસવું નહિ. લગાડવા માટે સરમાઉ ઝાડનાં પાંદડાં આખાં વચમાંની દાંડી સાથે લઈ છુંદીને લેપની માફક બનાવી બાંધવાથી ફાયદો કરશે. લોહી બંધ કરવા આઇસ નાના દુકડા સફરામાં મુકવા, ફટકડીનું પાણી વાપરવું અથવા હેઝલીન ને લેનોલીને સરખું મેળી લગાડવાથી લોહી બંધ થશે. માંચફળ એક ઔસમાં અશીમની ભુકી આડ ગ્રેન મેળી લગાડવું.

ઓપરેશન કરાવીને મસા કેટલાંકને કઢાવી નાખવાથી સારાં થાય છે.

ભગનદર Figsના નામનું દરદ સફરામાં થાય છે, જેની પર અલશીની પોલટીસની પોટલી કરી બાંધી રાખવી. કિવસમાં ચાર પાંચ વખત કરવાથી કુટી જઈ લોહી પણ નીકળી જવા પછી એક જાતનું

મુખ્ય વાષેરી લાતે નામનું આવે છે તેને પાણીમાં ઘસી સફરાની બહાર તેમજ આળુબાળુ લગાડવાથી એ દરદવાળાને ઘણો ફાયદો થાય છે, તેમજ કોષકને છેક ઉંડુ અદર વેર ગયલું એ દરદ ઘણું ઊરાંન કરે છે તે એસી ઉઠી પણ શકાતું નથી તેને પણ કેટલીક વખત ઓપરેશન કીધાથી સારું થશે.

પેટમાંના દરદો જેવાં કે કેનસર, વસુરી વિગેરે જે બહારથી પારખી નહિ શકાતા હોય તેને એકસ રે X ray વડે સખી લીધાથી તેમાંથી સમજી શકાય છે.

પ્રકરણ ૫૨.

ઊલટી, અડગરી, ફેર, બંધ વિગેરે.

૩૪૯-ઊલટી કેટલીક વખત બદલજમી અથવા પીતનાં જોરે પણ થાય છે.

ઊલટી લાવવા એક ટંમ્બલર પાણીમાં એક ચમચી નીમક કે રાષ્ટ્ર નાખી પીવું, ગરમ પાણી અથવા ઘણો સરખો સોડા પીધાથી પણ ઊલટી થશે, જોષએ તો ગળાંમાં પીછ ફેરવવું. કેટલીક ઝેરી વસ્તુ કે દવા પીવામાં આવે તો તેને ઊલટી કરીને કાઢવા ગરમ ચાહ કે નીમકનું કે રાષ્ટ્રનું પાણી ઘણું સરખું પાવું, એસીડ કંઈ પણ જાતની પીધામાં આવે તો ખનતાં સુધી ઊલટી કરાવવી નહિ, પણ દુધ પુરતા જથામાં પાવું, ડૉક્ટરની મદદ તુરત લેવી. વધુ અકસ્માતમાં જીવો.

ઊલટી બંધ કરવા ઠંડો લેમનેડ, લીંબુ પાણી સાથ પાવું. આઇસ ચુશવા આપવું, લવંગ મોઢાંમાં રાખ્યાથી પણ ઊલટી અટકે છે.

પીતના જોરની ઊલટી થયા કરે તો દાડમનું શરખત પાવું, ખીસમથ નામની દવા સહેજ લઈ પાણીમાં પાવાથી નરમ પડશે.

ઊલટી કોષકને ઓપરેશન માટે કલોરોફોર્મ સુંઘાડવા પછી પણ ચાલુ ઘણી થાય છે તે વખતે કંઈખા ખોરાક ઘણો પાવો નહિ. ચમચી વડે અથવા શીદીગ કપે એકુ બે ચમચાને સુમારે ઠંડુ પાણી, ચમચીન કે ગરમ લેમનેડ પાવો અથવા આઇસની નાની ટુકડી ચુશવા આપવી કોષ્ટ ચીજ ખાધેલી પીધેલી કે દવાની ઊલટી થયા કરે તો આઇસમાં ઠંડું કરી પાવું અથવા ખવડાવવું. સફેદીનું પાણી આલજીમન વોટર પણ આપવાથી તાકાટ આપી ખીજ ખોરાકની ગરજ સારે છે. જ્યાં સુકાયા કરે તો પાણી અથવા કુમળી ચાહના કાગરા કરાવવા.

બોચી પર ને પાંસળીઓની વચ્ચે પીપળી ઊપર રાખવું પ્લેસ્ટર મારવું, અથવા પાંચને પોર્ટલાઇનમાં ભીનવી પીપળી કે છાતી પર અવારનવાર મુક્યાથી કોષ્ટકની ઊલટી બંધ થશે.

દરીઓ લાગવાથી ઊલટી ધણી થાય તો ઊપલા કોષ્ટકની ઊપાય અજમાવવા, કલોરોફોર્મનાં દસ બાર ટીપાં પાણીમાં રેડી પાવા, વુરસ્ટર સોસ Worcester sauce એક ચમચી ત્રણ ત્રણ કલાકે કોષ્ટક પીએ છે. મોઢાંમાં ચાલુ લવંગ રાખવું. દમ ઊપર રાખી પેટ અંદર દબાવી ને થોડો વખત રાખવાથી પણ ઊલટી અટકે છે.

કોષ્ટક સ્ત્રીને મહીના સાથે ઊલટી ધણી થાય છે તે વખતે થોડું થોડું ખાવું પીવું. ધણું લીધાથી પાછું નીકળી જશે. આઇસ જોઇએ તો મોઢાંમાં ચુશવું અથવા ઠંડો કીચેલો ખોરાક લેવો. થોડાં લવંગને પાણીમાં ઉકાળી ગાળી તે પાણી થોડુંક પાવું.

ક્યુમીસ Koumiss એક બતની દુધની મેળવણીથી બનાવેલું દવાવાલા Chemist ની દુકાનેથી મળે છે તે તાજું બનાવેલું પાવાથી ટાકાત રહેશે. બીજા દિવસ વેર રાખવું નહિ જાણ તથા બીજી મેળવણીથી અને ગાયનાં કે ઘેડીનાં દુધમાંથી પણ એ બને છે, સાધારણ રીતે એ બનાવવા માટે છેલ્લે પરચુરણમાં જીવો. ફાડેલા દુધનું પાણી જોઈએ તો પાવું.

ઉપ-અડગરી (અટકડી) ચાલુ આવતી હોય તો થોડો વખત દમ લીધા વગર એક બે ત્રણથી જ્યાં સુધી ગણી શકાય ત્યાં સુધી મનમાં ગણવા અથવા પાણીનાં સાત કે નવ ગોટ ગણીને પીવા. પાણીનાં ગ્લાસ પર કપડું ઢાંકી તેમાંથી પાણી પીવાની તજવીજ કરવી. ઘણો દારૂ પીનારને પણ ચાલુ અડગરી થાય છે.

જમણા હાથનો અંગુઠો ડાબા હાથની હથેલીમાં દાબી રાખવો અથવા તો નાક મસળવું. નેસનો ધપકારો Pulse ને થોડો વખત દાબી રાખવી. તપખીર સુંઘવી. આઇસ અથવા સાકર અમથું ચુશવું અથવા તે પર કલોરોફોર્મનાં બે ત્રણ ટીપાં નાખવાં. સોજો સરકો ચુશીને પીધાથી અડગરી બંધ થશે, જોઈએ તો ખડી સાકર તેમાં બોળીને ચુશવી, ઊપલામાંથી કંઈપણ કરવું.

કોષ્ટક વખત માણસને એકદમ ચમકાવ્યાથી પણ બંધ થઈ જશે, પણ નબલી છાતીવાલાને તેમ કરવું નહીં. કાંનનાં આપકા પર કોષ્ટક થુક અથવા પાણી લગાડે છે. પેટ પર જિંદુ સુવાથી પણ અડગરી બંધ થશે. ગરમ પાણીમાં સોડા બાઈકાર્બ, સુંઠના અર્કનાં થોડાં ટીપાં એમાંની કંઈપણ ખીજ નાખીને પીવું. પીપરી પર રાઈ મારવાથી બંધ થાય છે.

અડગરી ચાલુ રહે વડનાં પાકાં પાન તવા ઉપર પહેલે બાળીને પછી બારીક રાખ બનાવી ગોળ સાથે બંધે ભેળી સરખું એક ટાંક ભારને સુમારે આપવાથી કંતાલાભરેલી અડગરી નરમ પડે છે.

૩૫૨-અટકાર (ઓડકાર) ચાલુ આવતા હોય તો ખીજોરાંને રસ અધુરું ગ્લાસ ને એક ચમચો મધ ભેળી ત્રણ ભાગ કરી દિવસમાં ત્રણ વખત પીવું; બદલજમીના સખખે અથવા છાતીપર પવનનું જોર હોવાથી પણ અટકાર કાઢતે આવે છે. તે સારૂ બદલજમી માટેના આપેલા ઉપાય કરવા.

છાતીપર દાહો બળે તો એક વાંછન ગ્લાસ કુંડાં પાણીમાં ખારીક વાટેલું નીમક અથવા સોડા બાઇકાબ્ અધીરું ચમચી પીગળાવીને પાવું. સોડા મીન્ટ Soda Mint ની ટાંકલીઓ પણ તૈયાર આવે છે જે ખાધા પછી પાણીમાં ગળાવવી. લીંબુનો રસ નીચવીને પાણીમાં ચાલુ પીધાથી ફાયદો થશે, લોહીનો સુધારો થાય છે. ખાસ કરી ગરમીના દિવસમાં પીધેલું સારું છે.

૩૫૨-ફેર (ચક્ર) કેટલીક વખત સરદીના તેમજ નખલાઇથી પણ આવે છે તે વખતે તુરત ખેસી જવું. કેટલીક વખત લોહી ધણું જવાની અથવા હાટની નખલાઇના સખખે પણ ફેર આવે ત્યારે બનતાં સુધી સુષ રહેવું. ખીજાનાં પરથી ચતુ ગિઠવું નહિ, કારવાલી ને ગિઠવું.

સરદીના ફેર આવે તો ખોચી પર રાષ્ટ મારવી, સુંઠ મરીનો સરદીમાં લખેલો કવો પાવો આખે પાટો બાંધવાથી ફેર નરમ પડશે દરીઆમાં ખોટમાં ખેઠેલાંને ફેર આવે તો દુર સામે જોવું નજદીક પાણીમાં જોવાથી વધુ આવશે.

ખેશુદ્ધ થયેલાં માણસને હુશીઆરીમાં લાવવા માટે મોઢાં પર પાણી છાંટવું Smelling Salt નામની દવા સુંઘાડવી શરીરમાં ટાઇટ કપડા પેહરેલાં હોય તો તુરત ધીલાં કરવાં. ઉંચકવું પડે તો આડું સુતેલું રાખી ઉંચકવું, ઉભું કરવું નહિ. હુશીઆરીમાં લાવ્યા વગર પાણી કે દવા દારૂ પાવો નહિ.

પાવા માટે સ્પીરીટ એમોનીઆ એરોમેટીક Spirit ammonia aromatic અધીરું ચમચી વાંછન ગ્લાસ પાણીમાં નાંખી આપવું.

ખેશુદ્ધિ પારખવા માટે આંખનાં ટોપચાંને જરા હાથ લગાડવાથી તદ્દન ખેશુદ્ધ માણસ હશે તો ટોપચાં મુદ્દલ હાલતાં નથી પણ થોડીક શુદ્ધિમાં હશે તો તુરત આંખ બંધ કરશે.

હીસટીરીઆ કેટલાંકને મગજની કાષ્ટ કારણની ઉશકેરણીથી થાય છે. ખેશુદ્ધ માણસને હુશીઆર કરવાની રીત અજમાવવી અથવા મોઢાંપર પાણી છાંટવાથી પણ હુશીઆર થશે, જોષએ તો કાંદો સુંઘાડવો. ઢોંગ કરી પડી રહેલું માણસ કેટલીક વખત ગીલી ઘાલવાથી ચમકીને પોતીકા મેળે ઉઠે છે.

ફીફર થાય ત્યારે કાષ્ટકને મોઢાં પર શીણુ આવે છે. હોશીઆરીમાં લાવવા મગનાં ટેટાં પર રાષ્ટનું પ્લાસ્ટર પાએક કલાક સુધી મુકી રાખવું. જોર થાય ત્યારે પડે નહિ તેની સંભાળ રાખવી જીભ બહાર

નીકળી આવેલી કરડાઈ જાય માટે મોઢાંમાં દાંતની વચ્ચે મોટો ભુચ અથવા રખરનો ટુકડો મુકવાથી જીભનો ખચાવ થશે.

સુંક, ને પીપળ સરખાં વજનનું લઈ ખારીક ભુકી બેળાને તેની જાળી અથવા ફાકી પાણીમાં આપવાથી કોઈને ફાયદો થાય છે. ઉંઘા-યલાને ઉઠાડવું નહિ.

ઉંઘ વિષે.

૩૫૩-ઉંઘતી વખતે કોઈની જાતના વીચારોથી મન મોકલું રાખવાથી ઉંઘ જલદી આવે છે, ઘણી ખરી જમણી બાબતોએ કારવાલીને સુવાથી ઉંઘ આવશે. કેટલાંકો કેશી દવાઓ લે છે જે ટેવ પાડવાથી નુકશાન થશે, અગત્યની વખતે ડોક્ટર ફરમાવે તોજ પાવો.

સુવા આગમચ તાલક તથા બાલ પર બ્રશ મારવો, તેમ કરતાંબી જો ઉંઘ નાહ આવે તો આંખ ઉપર પાણીમાં ભીનવેલો પાટો બાંધીને સુવાથી ઉંઘ કોઈને આવશે; નાહવાથી કે પગને ગરમ પાણીમાં શેકવા પછી ઉંઘ લાવે છે. સખજનો પાલો કે ફુલ બીજાનામાં રાખવાથી ઉંઘ લાવશે.

સુવાની પાંચ મિનિટ આગમચ ગરમ દુધ પીવું, અથવા જાયફળની ભુકી થોડીક પાણીમાં નાખીને પીવાથી ઉંઘ આવશે, માથું વધુ ઉચ્ચ રાખવું.

ઉંઘગરો રાતના કરવાનો હોય તો ફાશી પીધાથી ઉંઘ નહિ આવશે, તેમજ મોઢાંપર પાણી છાંટ્યા કરવું.

પ્રકરણ ૫૩.

મોઢાંની સફાઈ, જીભ તથા દાંતની સંભાલ.

૩૫૪-મોઢાંનો વાસ કોઈ વખત બદલજમી અથવા ખરાબ દાંતને સખજે આવે છે, દર વખત ખાધા પછી હમેશાં કોગરા કરવાથી મોઢું સાફ રહે છે. તેમાં રાતે સુતી વખતે ખાસ કરવા.

કોગરા કરવા નીચલી કોઈની ચીજો લેવી, પાણીમાં થોડાં કાલોનવોટરનાં ટીપાં નાંખવાં, ટંકણખાર, નીમક, ગ્લાઈકોથાઈમોલીન કે લીસ્ટરીન નામની દવા એક ટંબલર પાણીમાં અધી ચમચીનાં સુમારે કંઈબી ભેળવું. ખોરીક પાણીડર એક ચમચી જટલો તે નીમક ગરમ પાણીમાં નાંખી કોગરા કરવા. બાવળની છાલ પાણીમાં ઊકાળવી, જોઈએ તો થોડીક ફટકડી ભેળવી. માયફળને પાણી સાથે ઊકાળી કોગરા માટે વાપરવું.

દુધમાં આધસ ને થોડો ગુલાબ ભેળી કોગરા કરવા, ધમાસો અથવા ચોથી પણ પાણી સાથ ભેળી કોગરા માટે છે છે.

ટંકણુખાર અર્ધો ઐસ એક પાઈટ ગરમ પાણીમાં પીગળાવી ઝુકું થાય ને તેમાં કપુરનો અર્ધ અર્ધી ચમચી, ટીંકચર મીર અર્ધી ચમચી, ભેળીને બાટલીમાં ભરી રાખી કોગરા કરવા સાડ એક વાઇન ગ્લાસ જેટલુ તેમાંથી એક ખાલા ઝુકા પાણીમાં નાખી લેવું.

એક લીંબુના રસમાં બે ચમચી ખાંડ થોડાં ટીપાં બદામનું તેલ તથા ગુલાબ એક ચમચી ભેળી વાઇન ગ્લાસમાં અર્ધી ચમચીને સુમારે ભેળી કોગરા કરવા.

તંબાકુનો વાસ કાઢવા ઉપલી મેળવણી કોઇખી વાપરવી અથવા દસ ચમચા વરસાદનાં પાણીમાં અર્ધો ચમચો કલોરીનેતેડ સોડા ને ચોરંજનાં એસંસનાં થોડાં ટીપાં ભેળી લેવું, અથવા પાણીમાં થોડું લીસ્ટરીન ભેળી કોગરા કરવા.

કાંદાનો વાસ સરકામાં પારસ્લીનાં પાંદડાં નાખીને ખાવાથી જશે, લવંગ મોઢામાં રાખ્યાથી પણ કોઇખી જાતનો વાસ જાય છે. બદામનાં કોટલાંની ભુકી કરી દાંત પર ધસ્યાથી કોઇખી વાસ નીકળે છે, મોઢાંમા શીક આવે અથવા રાતે થુંક ગળ્યા કરે તો લવંગ દ્રવ્યે ચુશવું. લવગ ત્રણ ચમચી ખોખરાં કરી એક પાઈટ ગરમ પાણીમા એકે કલાક ઢાંકી રાખી ગાળી લઈ કોગરા માટે વાપરવું અથવા સુથ કે અક્કલગરો મોઢામાં રાખવો.

મોઢાંમાં છાગરા પડે તો ગ્લીસરીનમાં સહેજ ઓરીક પાઉડર ભેળી નરમ કપડાંએ અચારનવાર લગાડવું. ફટકડી ને ટંકણુખારની ભુકી એક એક ચમચી જેટલી એક ઐસ મધમાં પીગળાવી દિવસમાં બે વખત મોઢામાંના છાગરા પર લગાડવું. ચીનાઈ કાઠાની ભુકી પણ છાગરા પર દાખવાથી તે સુકાઈ જશે.

મોઢાં પર સોજો નબલાઈથી કોઇ વખત આવે તો ચાહના પાણી અથવા કોલોનવોટર પાણી ભેળી બે ત્રણ વખત ઘોવું. હળદર ને સુંઠ પાણીમાં ઘસીને ચોપડવી. પીશાબ તપાસવી.

૩૫૫-જીભ અને ટાળવાથી આપણને ખોરાકનો સ્વાદ માલમ પડે છે જીભના આગળા તથા સાઇડના ભાગ પર મીઠી ચીજોના સ્વાદ માલમ પડે છે અને પાછલા ભાગ પર કડવી ચીજોનો સ્વાદ લાગશે એટલી નાજુકને તીક્ષણ શક્તી જીભમા હોય છે કે એક ટીપું ગંધકના તેજબનું એક હઝાર પાણીના ટીપાં સાથ ભેળેલું મોઢાંમા મુકવાથી તુરત પારખી શકાશે.

સફેદ જેવો થર જીભપર થાય તો તાવની તેમજ પેટના ખીગાડની નીશાની જાણવી. થરો કાઢવા પાણી કે ગ્લીસરીન બે ઐસમાં સોડા બાઇકાબ્ ખોરીક પાઉડર પા ઐસ કંઈખી પીગળાવી કપડું આંગળી પર વીંટાળી તેમાં બોળીને જીભ ઉપર ઘસવું. વહેલ બોન Whale Bone ની પટ્ટી વડે પણ જીભ સાફ થાય છે.

તાઈફાઈડ તાવવાલા દરદીની જીભ ભુરા જેવા રંગની થરાવાળી હોય. લકવાવાલા માણસની જીભ એક બાજુથી બહાર નીકળેલી હોય છે અને બોલતી વખતે લકડે છે જેથી ખરોખર સમજ પડતું નથી.

ભમરો જીભ પર ઢંખે તો એકદમ સુજીને મોટી થઇ મોઢું તથા ગળું બંધ થઇ માણસ ગુંગળાઇ જશે માટે તુરત ઉપાય કરવો.

જીભ કરડાઇ જાય તો તે ઉપર પ્રેન્ડીનું પોહોળાઉં મુકવાથી ઘોહી બંધ થશે, અથવા આઇસનો ટુકડો મોઢામાં મુકવો.

જીભ દાઝી જાય તો તે ઉપર ઠંડક માટે આઇસનો ટુકડો અથવા કોગરાની કાંઠળી દવા વાપરવી.

બોખડું બોલવાની ટેવ સુધારવા હમેશાં પહેલાં ઘણા ધીરે સાદે દરેક બોલ છુટા સરખા બોલવા, પછી આસ્તે આસ્તે સાદ તેમજ બોલવાની ઝડપ વધારવાથી એ ટેવ મટે છે. દાંત બીડીને બોલ્યાથી પણ કોઈક સુધરે છે.

જીભ દાંત સાથે ઘસાયા કરી લાલ ને જાડી થાય તે સારી નહિ, દાંતની અણી જેખી લાગતી હોય તે ઘસાવી નાખવી, તેમજ ઘડી ઘડી કરડાવી નહિ જોઇએ, જીભને તુકશાન પહોંચી કાંઠળી ખરાબ દરદ થાય.

ઉપદ્-દાંતને સાફ રાખવા ખાધા પછી તેમજ રાતે સુતી વખતે કોગરા કીધાથી ખાધાની ચીજ ભરાયલી નીકળી જઇ દાંત સાફ રહેશે, વાસ આવતો હોય તો મોઢાની સફાઇમા આપેલા કોગરા કરવા.

સહેલો દાંત સાફ કરાવી ખાડો પડ્યો હોય તો ડૉક્ટર પાસે પુરાવી દેવો, જેથી બીજા વધારે સડતા અટકશે. દાંત કાતરવા નહિ, ટાંચણી યા કવીલ વડે કાતરી અદર ભરાયલી ચીજ કાઢવાથી ઉડો ખાડો થશે, ને ખાવાનું ચાલુ અંદર ભરાશે માટે કોગરા કરવા, અથવા વડે સાફ કીધાથી નીકળશે અથવા બારીક દોરો દાંતની ફાટોમાં ઘસ્યાથી ભરાયલું નીકળે છે. સખત ચીજો મેવાનાં કાટલાં, નખ વિગેરે કરડવાથી તુકશાન થશે, તેમજ ઘણું ગરમ ખાધા પછી તુરત તે પર ઠંડુ પીવાથી ઠંડી ગરમીની ખરાબ અસર દાંતના ઈનેમલ પર થશે.

સરદીથી દાઢ અથવા દાંત દુખે તો લવંગ મોઢામાં રાખી સુશવું અથવા લવંગનું તેલ રૂમાં બોળીને મુકવું. સરકો ગરમ કરી ફેનલમાં બોળી તે પર જરા ઘસ્યાથી પણ નરમ પડશે. દાંત દુખતા હોય ત્યાં પ્રેન્ડીમાં નીમક પીગળાવીને અથવા ગરમ ઘીનું રતું પહોળાઉ મુકવું. લગાડવાનો પેસ્ટ ગુદર અકલગરાનાં મુળીઆંને કપુરની ભુકી સર્વે સરખા વજન કલોરોફોર્મમા મેગવી સીસીમાં ભરી ઠંડકવાળી જગ્યામાં રાખી ખપ પડે ત્યારે વાપરવું.

દાંત કળતા સાફ નીમકને ઠીકરાં પર ચુહલે ભુંજીને પુટવા માંડે કે ઉતારી બારીક છુંદીને તેમાંથી એક ચમચી લઈ અર્ધા પ્યાલાં ગરમ પાણીમાં પીગળાવી કોગરા કરવા અથવા છુદેલું નીમક

ચમટીમાં લઈ કળતા દાંતમાં મુકવાથી પાણી ઝરીને નરમ પડશે. આયોડીનને ગ્લસરીન સરખું ભેળી લગાડવું.

દાઢ સુજીને પારો ચઢી આવે તો તે સુજેલા પારો ઉપર નીમક અથવા પર લઈ ધસ્યાથી તેમાંનું લોહી નીકળી સારું થશે અથવા તો આયોડીન લગાડવાથી સુજેલો પારો નરમ પડે છે, ૩ કે પીછી વાપરવી.

બહારથી ગાલ ઉપર આંખા હળદર ને રેવંચી ખતઈ પાણીમાં ઘસી લગાડવાથી પણ અંદરનો પાકેલો પારો પુટી જઈ નરમ પડશે. ઈંડાની દાળમાં નીમક ભેળી ઘટ પ્લાસ્ટર કપડાં પર કરી જોઈએ તો મારવું. પાંઉની પોલટીશ અથવા સુકાં અંજીરની પાતળી ચીપ કાપી દુધમાં ઉકાળી કાઢી લઈને સુજેલા પારો ઉપર મુકવી.

દાંત પાડ્યા પછી લોહી ઘણું જતું હોય તો ટ્રેન્ડી પાણીના કોગરા અથવા પાણીમાં નીમક કે ફટકડી નાંખી તેના કોગરા કીધાથી લોહી બંધ થશે અથવા તે પાણી થોડો વખત મોઢામાં રહેવા દેવું. સહેજ ટરપીનટાર્ઝનમાં કે ફટકડી પાણીમાં પીગળાવી તેમાં ૩ ઓળીને મુકવો. બહારથી સુજી આવે તો શેકવું.

દાંત ઉપર ફુટ, દવા જેઠીમધ અથવા કોઈ ચીજથી કાળા ડાઘ પડે તો તે પર નીમક ઘસીને પછી ગરમ પાણીના કોગરા કીધાથી ડાઘા મીકળી જશે; દાંત પરના બીડી કે તખાકુના ડાઘો એજ રીતે સાફ થાય છે. પ્યુમીસ્ટોનની ભુકી ઘસી તુરત કોગરા કીધાથી પણ ડાઘા નીકળશે.

દાંત પીળાને સફેદ કરવા હાઇડ્રોજન પર ઓક્સાઇડ નામની દવા સહેજ આંગળી પર લઈને કોઈ વખત ઘસવી અથવા કપુર સાથના ચાકમાં થોડાં ટીપાં એ દવામાં નાખી તે વડે દાંતણુ કરવું. ચાલુ એ દવા વાપરવી નહિ.

લાલ દાંત ઘણી પાન સોપારી ખાધાથી થાય છે.

દાંત કાળા આખાને કીનારી સફેદ દિશે તે ઘણું કાકેન ખાનારનાં હોય, કોઈક વખત ચાલુ તેવી દવા પીધાથી પણ થાય છે.

દાંત પર કાળી પોપડી Tartar બાજે છે તે કાઢવા મેગનીશીઆની ભુકી કે લીંબુનો રસ ઘસવો, અથવા સાષ્ટ્રીક એસીડ Citric Acid માં સોડા બાઇકાર્બોનેટ ભેળીને લગાડવાથી પણ નીકળશે. તે કાઢવા જોઈએ તો પ્યુમીસ્ટોનની ભુકી ઘસવી.

દાંતના પારામાં પરં Puss થવાથી કોઈની તબીબેતને તુકશાન થાય છે, ખોરાક સારી રીતે હજમ થતો નથી, માટે દાંતના ડૉક્ટર પાસ તપાસાવી સાફ કરાવવું, અથવા અગત પડે દાંત પણ કાઢના કાઢી નાંખવા પડે છે.

બનાવટી દાંત રાતે સુતી વખતે ઘ્રાષ કાચનાં વાણુસમાં પાણીમાં દુબાડવા સહવારે મેઢું સાફ કરી પાછા ઘ્રાષને પહેરવા પાણીમાં સહેજ ખોરીક પાગીડર નાખવાથી વાસ આવશે નહિ.

મંજન દાંત ઉપર કોલસો અથવા તેની રાખ ધસ્યાથી પણ સાફ થશે. ગમે તો અમદું અથવા તો રાખ સાથે નીમક ભેળી વાપરવું.

દાંત પર બેકીંગ સોડા Baking Soda ની ભુકી ચોળ્યાથી મજબુતી આવશે અને પારા પણ ગુલાબી થશે.

પેસ્ટ બનાવવા ગલસરીનમાં આરાટની તથા મીરહની ભુકી ચાર ઔંસ, તજની ભુકી એક ઔંસ ને ચાક આંક ઔંસ ભેળી લેવું. તજની ભુકી ઓરીસ રટને મીરહ એક એક ઔંસમાં ટંકણુખાર ૫ ઔંસ ને સોજો ચાક ૬૬ ઔંસ ભેળી પેપરમીન્ટના ઔંસનાં ટીપાં નાખી થોડું મધ ભેળી ઘટ કરવું.

ભુકી ચાલુ વાપરવાની સોપારી બે પૈસાની, માયફલ બે પૈસાના, કપુર બે આનાનો, ફટકડી એક પૈસાની, તથા સોજો ચાક બે આનાનો લેવો. સોપારીને સ્વેજ ગરમ કરીને પછી ઘણીજ ખારીક છુંદવી, પછી તેમાં ચાક, માયા તથા ફટકડી એક એક પછી નાંખી ઘણી ખારીક થાય ને કપુર ભેળી સામદું છુંદવું. જોઇએ તો કપુરની ભુકી છરી વડે ઓખવીને નાખવી. છેલ્લે ખારીક ચાળણીએ ચાળીને જે જાડો ભાગ વધે તેને પાછું છુંદી લઇ ચાળવું. ચપટ ભુચની ખાટલીમાં ભરી રાખી વાપરવું. એથી દાંત સફાઈદાર ને મજબુત રહેશે. દાંત દુખતો હોય તો પણ તે ભુકી થોડો વખત દાંતમાં ભુકી રાખી ને પછી દાંતણુ કીધાથી નરમ પડશે. કેમકરેતેડ ચાક માટે એક આસ કપુર ને પંદર ઔંસ ચાકમાં ભેળવો.

સીકાનાની ભુકી ૫૦ ઔંસ ને કોલસાની ભુકી એક ઔંસ ભેળીને લગાડવાથી દાંત સોજ રહે છે. કોલસાની ભુકીમાં થોડી ખાંડ ને લવંગનાં તેલનાં થોડાં ટીપાં ભેળી લેવું.

કાઠો તથા હીરાબોલની ભુકી ભેળીને દાંત સાફ કરવા.

બદામનાં કાટલાંને છુંદી ખારીક ભુકી કરી ઘસવાથી દાંત સાફ થઇ જોડાંને કાઢખી જતનો વાસ નીકળશે. જોઇએ તો નીમક ભેળવું.

દાંતનાં તૈયાર મંજન ઘણી જાતનાં પેસ્ટ વિગેરે મેનથોલ તથા બીજી દવાઓની મેળવણી સાથનાં આવે છે.

પ્રકરણ ૫૪.

ગળું, થાંસો, હાંફણુ વિગેરે.

૩૫૭-ગળું લાલ સરદીથી તેમજ કાઢકને પેટની ગરમીથી પણ થાય છે. ગળું દુખે તે પર રાઇ માર્યાથી ફાયદો થશે પણ કાઢકને આંકડાં આવવાની ટેવ હોઇ તેને મારવી નહિ. કાલોનવોટરમાં કપડું

ભીનવીને મુકવું અથવા પ્રેન્ડી કે બ્લિસ્કી દારૂમાં નરમ ફલેનલ ઓળી ગળાંપર થોડો વખત ધસવા પછી બીજી સુકી ફલેનલનો પાટો બાંધવો. અલસીની ચોલડીસ શેકીને બાંધવી.

કોગરા માટે પોટવાઈન ને પાણી ભેળી અથવા કલેરેટ દારૂ ગરમ કરી છેક અંદર વેર ગળાંમાં લઇને કરવા પછી પાણી થુકી નાખવું, નીમકનાં પાણીએ પણ ગળું સાફ થશે દિવસમાં બે ત્રણ વખત કરવા. પાછળ આપેલી કોગરા કરવાની કોષખી ચીજ લેવી. કપુરના અર્કનાં વીસ ટીપાં એક પ્યાલાં ખળખળતાં પાણીમાં નાખી બાફ લીધાથી લાલ થયલું ગળું નરમ પડશે.

- ગળાંમાં લગાડવા ટેનીક એસીડ ગ્લીસરીનમાં પીગળાવેલી તૈયાર દવા Glycerine Tannic આવે છે તે પીંછી અથવા સળી પર ૩ વિટાલીને ગળાંની અંદર ફેરવવી અગત મુજબ દિવસમાં એક બે વખત, મોઢાંમાં આવે તે ગળી જવી જે અંદર નળીમાં ગયાથી ફાયદો કરશે સીલ્વર નાઈટ્રેટ નામની દવા જે લગાડવી હોય તો ઘણી સંભાળ લેવી, વધુ પ્રમાણમાં લાગી જવાથી કે ગળાંની અંદરની ખારીને લાગ્યાથી આકડાં આવી ગુગળાઈ જવાનો સંભવ રહે છે.

ગળું સુવાળું કરવા લીજુને ભટ્ટીમાં ભુંજીને તેનો ઘટ રસ નીકળે તેના થોડાંક ટીપાં સાકરના ટુકડાપર નાંખી ચુસવું, અથવા અધીં ચમચી ખાંડમાં ભેળીને ખાવાથી ફાયદો થાય છે. કેટલાક જાણીતાં ગીત ગાનારાં લોકોએ અવાજ સુધારવા માટે એ ઇલાજ અજમાવેલો છે.

ઈંડાંની સફેદીને કફ ચઢાવી તેમાં થોડાં લીજુના રસનાં ટીપા તથા થોડીક ખાંડ પીગળાવી તેમાંથી એક એક ચમચી થોડે થોડે વખતે લેવાથી પણ ગળું સાફ રહેશે, અથવા બાફેલાં ઇંડાંની દાળ રાતે સુતી વખતે ખાવી. લીજુનો રસ ને ગ્લીસરીન, મધ ને સરકો ભેળીને લેવું. જેથી મધ કે જીર ને સાકર ચુસવાથી પણ ફાયદો થશે, લીસ્ટરીન અધીં ચમચી થોડા પાણી સાથે કોગરા માટે લેવું.

ગળાંમાં ખખરાટ થયા કરે તો પાટો બાંધવો નહિ, તેથી ગરમી. લાગ્યાથી વધુ થાય છે. કેટલીક વખત અંદરની ખારી આગળની નાની જીભ Uvula માટે થવાથી ગળામાં ચાલુ ખખરાટ ને થાંસો થયા કરે છે કોષકની ડૉક્ટર પાસે એ કપાવી કાઢવાથી નરમ પડે છે.

અવાજ બેસી ગયલો હોય તો એક પ્યાલા પાણીમાં પાંચ લસણની કળી નાખી ચુલ્લે ઉકાળી અધુ પાણી બળી જાય ને તે ગાળી કાઢી તેમાં તેટલુંજ મધ ઠંડુ પાડવા પછી ભેલીને એક એક ચમચી દિવસમાં બે ત્રણ વખત પાવાથી સાદ ખુલશે.

ચાવણીમાં અથવા કાન આગલનાં હાડકાં સરદીથી દુખે ને જીંઘાડતી વખતે અડચણ પડે તો બદામનું તેલ, કોલ્ડ ક્રીમ કે બીજી કંઈ ચીકણવાલી ચીજ મસળવાથી સાંધા છુટા થઈ નરમ પડશે.

ગળાંમાં બાફ લેવાની રીત જોસ પાણી ઊંડા જગમાં કે કીટ-લીની નળી આગલ ધુવ યા કપડું બહારથી ખોસી બધ કરીને ધાંકણું ઊંધાડી જડું કાગળ અથવા કપડાને ઝોળ ચીમની માફક બનાવી તેપર સરખું પકડીને તેમાંથી ગરમ વરાળ નીકળે તે ગળાંમાં લીધાથી શેક થશે. પડાને ઘાટનું બનાવેલું પણ બાફ લેવા માટે પડોળો ભાગ કીટલી પર મુકી અણી મોઢામાં લેવી.

બાફની દવા યુકેલીપતસ ઓઇલ અધી^૧ ચમચી, રેકટીફાઇડ સ્પીરીટ અથવા દારૂનો અર્ક^૨ એ ચમચી અને પેપરમીન્ટનાં ફુલ Menthol crystals પાંચ ગ્રેન સાથે પીગળાવી કાચના ધુવની સીસીમાં ભરી રાખી અગત પડે ત્યારે ઉપલી રીતે બાફ લેતી વખતે ઘણું ગરમ પાણીમાં પાંચ ટીપાને સુમારે નાખી તે દમમાં લીધાથી સરકમ, સરદી ઠાંસો, ગળુ વિગેરે નરમ પડશે. જોજ્યે તો અમઘાં યુકેલીપતસ ઓઇલનાં થોડાં ટીપા ફકટ નાખવાં, સરકો ગરમ કરી તેનો બાફ લીધાથી પણ કેટલીક વખત ફાયદો થાય છે. ખળખળતા પાણીમાં કપુરનો નાનો ટુકડો નાખી પીગળે ને તેનો બાફ લેવો. ફ્રાયસ^૩ બાલસમ Friars Balsam નામની દવા ગરમ પાણીમાં થોડી બાફ લેવા માટે લેવી.

ગળાં ને સરદી વિગેરે સાફ મોઢાં તથા નાક વાટે દમમાં લેવાની પીચકારી જેવી આવે છે જેને સ્પ્રે Spray કહે છે તે વડે ગ્લીસરીન મેનથોલ સાથની દવા લીધાથી વધુ જલદી ફાયદો થાય છે.

ત્રિનકાઇટીસ ગળાં તથા છાતીને વધુ સરદી લાગવાથી થાય છે જેના સખખે જોરમાં ઠાંસો હોય તે વખતે પાછળ આપેલા ઉપાયો કરવા. યુકેલીપતસમાં મેનથોલ પીગળાવી તેમાં સ્ટીલ્ટર પેપરનો ટુકડો બોળીને છાતીપર મુક્યાથી તેનો વાસ દમમાં જવાથી ફાયદો કરશે.

કેળાંનું સીરપ ત્રિનકાઇટીસ પર પાવું, કેળાંની કાતરીઓ કાપી કાડીનાં વાસણમાં મુકી તે પર પુરતી ખાંડ નાખી એક બીજાં ઠંડાં પાણીનાં વાસણમાં ઝોડવી ચુહલે થોડો વખત ઉકાળ્યાથી કેળાંનો કસ ઓગળે ને બારીક કપડા વડે ગાળી ઠંડો પડેને સીસીમાં ભરી રાખી ખપ પડે ત્યારે એ કલાકને અંતરે એક ચમચી જેટલું પાવું.

ન્યુમોનીઆની સંભાળ લેવી, ચાલુ અલસીની પોલટીસ છાતી તેમજ બરડા પર મુકવી અથવા રાઇનાં મોટાં પ્લાસ્ટર પણ કાઢકને મારે છે. આયોડીન વિગેરે લગાડવું, વધુ જોર હશે તો માણુસને દમ લેવાની મુશકેલી લાગે છે. કેટલીક વખત ઑક્સીજન જેસ આપવાથી ઘણો ફાયદો થાય છે. છેલ્લે ઑક્સીજનમાં જોવું.

ખુટલી ચીજ ગળાંમાંથી નીકળે નહિ તો અંદર આંગળું ધાલવું, જેથી નીચે ઉતરજે, અથવા ઉલટી થાય તો તેના જોરે બહાર નીકળી પડે, જો પેટમાં તેવી તુકશાનકાર ચીજ ગઇ તો તુરત ઉપરથી એરંડીઆનો જીલાખ આપવો કે પેટને રસ્તે બહાર નીકળે. ઉલટી કરાવવા માટે રાઈ કે નીમકનું પાણી પાવું.

કાંટો ખુટે તો પાંઉનો ગર અથવા બાફેલો પટેલો કે કાચું ધંડું કંઈ પણ ગળાંમાં જોરથી ઉતારવું તેથી કાંટો સાથે અંદર જશે. લીંબુનો રસ પાવાથી કાંટો નરમ થઈ પોતીકી મેળે ગળામાં ઉતરી જાય છે. અમથી સફેદી પાવાથી કાંઈખી ખુટેલી ચીજ ગળામાંથી નીચે ઉતરશે સોડા બાઈકાર્બોનેટ રોગ પાણી કરી પાવું.

ગળાંનાં ગાંઠ Tonsils તણાઈ આવે તો ટેનીક ગ્લીસરીન દવા લગાડવી અથવા લીસ્ટરીનને પાણી ભેલી કોગરા કરવાથી પણ નરમ પડે છે સાધારણ શેક કીધાથી ગાંઠને ફાયદો થશે, જોઈએ તો પાણીમાં થુળું અથવા ખસખસના પોસ નાખવા.

ગળાંના ગાંઠ પર લગાડવા થોડી હળદર દળેલી અને ચમટી મીઠું ભેળા લીંબેલી ભોંયપર મસળીને લેપ જેવું કરીને ગાંઠ પર લગાડીને ૩ વળગાવી દેવો એ પ્રમાણે ત્રણ દિવસ કરવાથી નરમ પડી જશે, દેશી તુસળો છે.

એક ચમચી આઈસીંગ્લાસને પાશર દુધમાં ઉકાળી થોડી છુદેલી બદામને ખાંડ ભેળા થોડા દિવસ પીવું ગાંઠનું જોર નરમ પડશે.

ગળાંને ફાંસો આવી ગયો હોય ને દંમ ગુંગળાય તો તુરત તે દોરી અથવા કપડું કાપી કાઢવું ને પછી હાથ ઉપર નીચે હલાવી આરટીશીશલ રેસપીરેશનથી દમ ચાલુ કરવો, અકસ્માતમાં જીવો.

ગળાંની નળી દાઝી જાય ગરમ વસ્તુ પીવાથી તો તુરત ફ્રેનલનો ગરમ શેક ગળાંની બહાર તથા છાતીપર કરવો ને મોઢાંમાં આઈસ ચુશવા આપવું, અને અંદરથી સખ્ત દાઝવું હોય તો અવાર નવાર મોટો ચમચો ભરીને ઓલીવ ઓઇલ પીધાથી અંદરની આગ નરમ પડશે. પાછું ઉપર કાંઈ ગરમ યા કકડું કે કઠણુ ખાવું નહિ, જેથી અંદર ઘસાઈને દુખશે. બનતાં સુધી ઠંડો ને પીવાનો ખોરાકજ લેવો.

દીપથીરીઆ, ગળામાં ઝેરી હવા અથવા તે દરદના જંતુઓ જવાથી સુજી આવે છે, એ ઉડતું દરદ છે ને વધુ સુજવાથી માથુસ ગુંગળાઈ જાય છે. ગરમ પાણીના વાસણમાં થોડીક કાર્બોલીક એસીડ, ટરપીનટાઇન અથવા યુકેલીપ્તસ નાખવાથી તેની વરાળ ઓરડામાં જવાથી હવા સ્વચ્છ થશે. કપુર અથવા ગંધક બાળવાથી હવા સુધરશે; કેરોસીન તેલ ઓરડામાં છાટવું ખોરાક સાદો દુધ ઇડાં આપવો. કઠણુ કે કડક ખાવાનું આપવું નહીં. એ દરદ સાજું કરવાની પણ રશી Serum શરીરમાં મુકે છે. કેરોસીન તેલ કપડાંપર છાંટીને સુધાડ્યાથી પણ એનાં જંતુઓ મરી જાય છે, એ દરદીની થુક નાંકમાં નીટ વિગેરેમાં એના જર્મ્સ હોય માટે સંભાળ લેવી તથા તે દરદીના મોઢાંમાંની વરાળ બીજાએ પોતાનાં દમમાં લીધાથી પણ ઉડવાનો સંભવ રહે છે.

કુપ નામનું દરદ નાનાં બચ્ચાંની ગળાની નળીમાં થાય છે દીપથીરીઆને મળતું. એથી ગુંગળાઈ જાય માટે સંભાળ રાખવી,

ગળાં પર ગરમ પાણીમાં કપડું ખોળી સેકવું તથા સરદી પર લગાડવાનું કાષ્ઠળી તેલ થોડું છાતી તેમજ બરડાપર ચોપડવું. એરંડીઆનો જીલાબ તુરત આપવો, વાઘન ઇપીકેક પાણીમાં થોડાં ટીપાં નાખી પાવાથી ઉલટી થઇ ફાયદો કરશે.

મંખપસ Mumps ગળાંની ઉપર ને કાનના ચાબકાની ઉઠે તણાઇ ને એક યા બંને બાજુ સુજી આવી દુખે છે. ખોરાક ખાતી વખતે ઢરકત થશે માટે પીવાનુજ આપવું. બાહર હવા સરદીમાં નીકળવું નહિ, બીજાંને પણ કાષ્ઠ વખત ઉડ છે. બચ્ચાંઓને તેમાંથી દુર રાખવાં. તેપર આઇસની કાથલી મુકવી અથવા કાષ્ઠને સેક કીધાથી ફાયદો થાય છે, ત્રણ ચાર દીવસ વેર તેનું જોર રહેશે. ફલેનલનો સેક કરતી વખતે તે પર કલોરોફોર્મનાં થોડા ટીપાં નાખવાં.

કંથમાલાની Scroffula ગાંઠ કાનની નીચે ગળાંપર ને કાષ્ઠને પગનાં કાત્રામાં જાંગની ઉપર નીકળે છે. ગળા પરનાં કેટલીક વખત પાકી આવે છે નાના હોય તેજ વખત કેટલાંકને ઓપરેશન કરાવી કઢાવી નાખે છે રેડીઅમનાં ઊપાયથી કાષ્ઠને સાફ થશે. દેશી ઇલાજ સાધારણ સાબુ નવટાંક જેટલો બારીક કાપી પીકું તેલ પાસેર ગરમ કરી તેમા પીગળાવ્યા પછી નીમક, મરી ને સી દુર દરેક નવટાંક જેટલું લઇ સર્વેને બારીક વાટી સાબુ સાથના તેલમાં ભેળી ચુંદરે ઊકાળવું, ઠંડુ થાય ને લગાડવું. રેડીઅમ ગાંઠપર મુક્યાથી પણ કાષ્ઠકને શરૂઆતની કંથમાલા સારી થાય છે.

ઠાંસો સાધારણ તથા ગુંચનો.

૩૫૮-ઠાંસો સાધારણ ગળાના ખખરાતનો હોય તો જીરું ને સાકરની ગાંડી અવાર નવાર ચુસ્યાથી નરમ પડશે, જેઠીમઘ Liquorice નો દુકડો અથવા જીજ્જ કે વળીઆરીની તૈયાર ટાંકલીઓ મળે છે તે ચુસવાથી પણ ઠાંસો નરમ પડે છે. મોવડાંનો સોજો દારૂ એક ચમચો એક ચમચી મધ ભેળી રાતે સુતી વખતે પાવું.

બ્લીસીરીન, લીંબુનો રસને ઘિરફી દારૂ એક એક ચમચો ભેળી રાખી અર્ધા ટંબલર પાણી સાથ તેમાંની એક ચમચી ભેળીને પાવું.

એક ચમચી મધ ને અર્ધી ચમચી ટ્રેન્ડી એક ગ્લાસ પાણીમાં ભેળવીને પીવું, એથી પણ કફ છુટો પડશે. એક ચમચી હળદર અર્ધા કપ દુધમાં ભેળી પીધાથી કફ નીકળી જશે. હમેશાં ખખારી કફ થુંકી નાંખવો જેથી ઠાંસો જલદી સારો થાય છે. સોજો ટ્રેન્ડી અર્ધા ઓસ સીરપ તોલુ Syrup Tolu નામની ઠાંસાની દવા અર્ધા ઓસ ને ખડી સાકર પા રતલ જે બાટલી પાણીમાં પીગળાવી સર્વે ભેળી ગાળીને રાખવું. અગત પડે ત્યારે એક ચમચો લઇ ઠંડાં પાણીમાં નાંખી સાધારણ ઠાંસા પર પાવાથી ફાયદો કરશે. અથવા જે ચમચા પાણીમાં અર્ધી ચમચી સીરપ તોલુ અમલું દિવસમાં જે ત્રણ વખત પાવું, નાના બચ્ચાંને તેનાં પ્રમાણમાં થોડું સીરપ લેવું.

આગળ હાફલુમાં આપેલું યુવગ્નાં ફળનું સીરપ પણ ઠાંસા પર પાવાથી ફાયદો કરે છે. અથવા તે ફળને અંગાર પર ભુંજીને કપડામાં નાખી દાખીને તેનો રસ કાઢીને પીવાથી ઠાંસો નરમ પડશે, જોઈએ તો થોડીક ખાંડ કે સાકર ભેળવી, એ પણ દેશી ઇલાજ છે.

સાધારણ ઠાંસાથી ફાડી આદુ મેંદા નવટાંક તથા સોજી ચીનાઈ સાકર તેટલાજ વજનની લઈ ખંનેને જુદું છુંદી ખારીક કરી ભેળીને ચુહા મુઝી ઘટ થાયને ઉતારી ઠંડું પડે ને સીસીમા ભરી રાખી રોજ સવારે ચમચી અથવા અધી ચમચી જરૂર પ્રમાણે લેવું. છાતી ઉપર રાઈ માર્યાથી પણ ઠાંસો નરમ પડશે, અથવા ટરપીન-ટાઇન પીછી વડે લગાડી ફલેનલને ગરમ પાણીમાં ઘોળી શેક કરવો. ગરમ પાણી યા દુધનો બાફ લીધાથી સરદી નીકળી જશે. અથવા ગળામાં બાફ લેવાની કાઈ રીત કરવી, અગત પડે તો પાછળ આપેલા કાગરા કરવા. દુધમાં થોડાં ઉજળાં મરીની પોટલી બાંધી ઉકાળી તે પોટલી કઢી નાંખી દુધ રાતે સુતી વખતે પીવું.

સરદીના ઠાંસા પર અઈઆ પાનનાં ઝાડનાં પાંદડાં નંગ વીસ ઘોઈને ખલમાં છુંદી એ ગ્લાસ પાણીમાં ઘોળીને ગાળી કાઢી એમાંથી ત્રણ ભાગ કરી આખા દિવસમાં પીવું પીતી વખતે એક ચમચી ખાંડ અથવા સાકર નાંખવી. જો ઠંડું પડે તો દરેક ભાગમાં પીતી વખતે સહેજ ઓંડી રેડવો. અદુસાના પાંદડાં ચાર પાંચ લઈ ખલમાં છુંદી એક ચમચી જેટલો રસ સાકર સાથે ભેળીને પાવાથી નરમ પડશે.

સોજું દોધીનું તેલ એક ચમચી અને મધ એક ચમચી ભેળીને સવારના પહોરમાં અને રાતે સુતી વખતે પાવું.

કાંદો બાફેલો યા વધારેલો ઠાંસાપર પાવાથી ફાયદો કરશે, જંગલી કાંદાનું સીરપ Syrup of Squill ઠાંસા માટે વપરાય છે.

જોરમાં ચાલુ ઠાંસો અટકાવવા માટે એક ચમચો ગ્લીસીરીન એક ગ્લાસ દુધમાં રેડીને આપવું.

ગુંચનો ઠાંસો નાના બચ્ચાંને તેમજ કેટલીક વખત મોટાંને પણ થાય જે બહુજ કટાલા ભરેલો હોય છે. શરૂઆતમાં સાધારણ ઠાંસા પરથી તેનું જોર વધીને ગુંચ આવવા માંડે જેથી ગળામાં આંકડાં આવીને માણસ કેટલીક વખત ગુંગળાય છે. કોઈકને ઠાંસાની ગુંચ સાથે ઉલટી પણ થાય. એને હુપીંગ કૉફ Whooping Cough કહે છે. કેટલાંકને લાંબી મુદત જેવી કે ત્રણ ચાર મહીને કે છ મહીને નરમ પડે છે, પણ જગ્યા ફેરબદલી ને દરીઆની ખારી હવાથી જલદી ફાયદો કરશે. ઠાંસો ઊડતો હોવાથી નાનાં બચ્ચાંને દુર રાખવાં.

લગાડવા છાતી અને ખરડાના કાંઠા ઉપર ચરખી ત્રણ ભાગ ને લીલાં લસણની કળીઓ છુંદેલી એ ભાગ ભેળી ધીમે બળતે કકડાવ્યા પછી દાખીને તેનો રસ નીચવી લઈને મસળવું. છુંછો કાઢી નાખવો. લવંગનું તેલ ને ઓછલ ઓફ એબર એક એક ઓંસ ને ઓલીવ ઓઇલ એ ઓંસ ભેળી છાતી તેમજ ખરડાનાં કાંઠા પર રાતે સુતી.

વખતે લગાડવું. લસણુને છુંદીને તેનો રસ કાઢીને પગનાં તળીયાં પર લગાડવાથી પણ ફાયદો થશે.

ખાત્રા નામની વસ્તુ તે ફટકડીના જેવી પણ નાના ચળકટા દુકડાની આવે છે તેને ઠીકરાંની ઉપર ઝુલવીને રસ નીકળતો બધ થાય ત્યારે તે કકડાને કાઢી લઈ તેને બારીક વાટી મલમલનાં કપડાથી ચાળી કાચની બાટલીમાં ભરી જરૂર પડે ત્યારે એક ચમટી જેટલી લઈ મધમાં મેળવી નાનાં બચ્ચાંને ચટાડવી મોટાં માણસ માટે સહેજ વધારે લેવી. અજમના પાંદડાનો રસને મધ ભેળી પાવું.

ગુચના ઠાંસાની રસી Syrum શરીરમાં પીચકારી વડે શરૂઆતમાં મુકાવવાથી જોર કમી થઈને જલદી નરમ પડે છે.

બાકુ ગરમ પાણીમાં લીસ્ટરીન કે ટરપીનટાઇન અથવા કાર્બોલીક એસીડનાં થોડાં ટીપાં નાખીને લેવાથી ફાયદો થશે. અથવા એમોનીઆ બાળવાથી તેનો ધુમાડો દમમાં જવાથી ગુચનો ઠાંસો નરમ રહે છે.

ગધેડીનું દુધ સહવારમાં ભુખે પેટે પાવાથી ગુચના ઠાંસા પર ગુણકારક છે એ દુધ દોહવીને તુરત પાવું, લાંબો વખત રાખવાથી બગડી જાય છે. કેટલાં ખહીવાળાને પણ એ દુધ કોઈ વખત ફાયદો કરે છે કારણકે ગધેડીને કદી પણ ખહી થતો નથી એમ કહે છે.

ઠાંસાની ગુચ આવે ત્યારે સીધું ઉભું રહેવાને બદલે સહેજ વાંકું વળ્યાથી ગુચનું જોર નરમ રહેશે, આવી ગયા પછી પાણીમાં લીંબુનો થોડો રસ નાખી પાવાથી ગળું સુવાળું થઈ જશે, ઘણી જોરમાં ગુચ આવતી હોય તો ઈથર Ether નામની દવાનાં થોડાં ટીપાં કપડાં પર નાખી સહેજ દુરથી સુધાડવાથી જોર નરમ પડશે. એકદમ નજીક લઈ સુધાડવું નહિ, બેહોસ થઈ જશે.

જોઈએતો પ્લાસ્ટર રાખનું કોઈ વખત છાતી પર મારવું અથવા બરગંડી પીચ Burgundy Pitch નામની દવા ગરમ કરી કપડાં પર લગાડીને છાતી પર તેનું પ્લાસ્ટર મારવાથી ગુચનું જોર નરમ રહેશે.

હાંફણનો ઇલાજ.

૩૫૬-હાંફણનું જોર થાય તે વખતે બીજાં સામાં માણસે એક હાથ દરદીની છાતી પર ને બીજો હાથ બરડા પર થોડો વાર સહેજ દાબીને રાખવાથી કેટલીક વખત નરમ પડે છે, કોઈક વખત છાતી તેમજ પીપરીપર રાઈ મારવાથી ફાયદો થાય છે.

સ્ત્રોંગ કોશી ગરમ ગરમ સહવારમાં ભુખે પેટે દુધ યા સાકર વગર પાવી, અથવા મધ એક ચમચી ને એરંડીનું તેલ એક ચમચી ભેળી સહવારમાં અને રાતે સુતી વખતે થોડા દીવસ આપવું.

ગોળ અધી ચમચી રાઈનું તેલ પાંચ ટીપાં ભેળીને આપવું. ઘણા જુનો મોવડાનો દારૂ ને સહેજ મધ ભેળી પાવું.

સુંઠ, બદામ, સાકર ને જેઠીમધની લાકડી સર્વે એક સરખાં વજનનું લઈ ઠંડાં પાણી સાથે સોજા પથર પર ઘસીને ગાળી કાઢી અર્ધા ગ્લાસને સુમારે પાવું; તેમજ ચોલાઈની ભાજી વધુ ખવડાવવી.

મધ એક ચમચી સોજું, કાળું જાડું નીમકનાં ત્રણ ચાર ટુકડા, ઠંડું પાણી એક વાર્ધન ગ્લાસમાં પીગળાવી ગાળી મધ સાથે ભેળીને પંદર દીવસ સુધી એક એક દીવસનો ગાળો નાખી પાવું.

છડું તદ્દન તાજું ઘોષ સાફ કરી એક વાઈન ગ્લાસમાં કોટલા સાથે મુકી તે દુબે તેટલો તેમાં લીંબુનો રસ નાખી એક દિવસ રાખવાથી કોટલું નરમ ને પોચું પડે કે કોટલાંનીજ સાથે ભયરી લીંબુના રસમાં ઘુટી નાખવું; તેટલાંજ વજનનું મધ લઈ ચુહલે ગરમ થવા આવે કે લીંબુના રસ સાથનું ઈંડું તેમાં રેડી ઘટ જામ જેવું થાય ને ઉતારી ઠંડું પડે ને ભરી રાખી એક એક ચમચી તેમાંથી સહવાર સાંજ આંક દીવસ ખવડાવવું વચમાં પંદર દીવસનો ગાળો નાખી પાછું આપવું, એ મુજબ કીધાથી હાંફણ ઠાસો નરમ પડશે.

સુંઠ, મરી પીપળ, જીરું, હરદે, સચલ, સીંધવ ને જવખાર સર્વે એક સરખા વજનનું લઈ ખારીક વાટી અર્ધી ચમચી જેટલું લઈ ઠંડાં પાણીમાં ભેળી પાવું અથવા ફાકીને ઉપર પાણી પીવું ચાલુ ત્રણ દિવસ આપવા ફાયદો થાય છે.

હાંફણની ફાકી, કાએફલની છાલ, ભારગી, પોકળ મુળ, કાંકરાસીંગ દરેક તેલો એક લેવું, અને લેંડી પીપર એક પૈસાની, સર્વે ગાંધીને ત્યાંથી મંગાવી ખારીક છુંદીને ચાલવી; જે ચીજ અમઠી નહિ છુંદાય તેને ઠીકરા પર સેકીને છુંદવી, એ બધું ભેળેલી ભુકી વજનમાં અર્ધો તેલો લઈ તેના ખાર ભાગ કરી દરરોજ સહવારમાં એક ભાગ થોડાં મધ સાથે ભુખે પેટે ખવડાવવી. એવા દેશી ઇલાજોથી પણ ફાયદો થશે.

યુવર હાંફણ તથા ઠંસા પર પહોળા હાથ જેવાં પાંદડાની જાતની યુવર ઉપર જે લાલ, ગુલાબી રંગનાં કાંટાવાલાં જોળ ફળ થાય છે તેને અગાર ઉપર ચીપીઆ વડે પકડીને કાંટા બળી જાય તે તેનું સીરપ પાણીને સાકર સાથે બનાવી કેટલાકને પાવાથી ફાયદો થાય છે, કોઈક તે ફળ અમઠાં પણ ખાય છે.

હાંફણનું જોર હોય ત્યારે દાદર ચઢ ઉતર કરવા નહિ તેમજ ઓરાક સાદો લેવો ને રાતે સુવાની બે ત્રણ કલાક આગલ આવું.

છાતી પર લગાડવા હાંફણ પર અશીણ, સાણ, કપુરનો અક ને બેલેડોના નામની દવા સરખાં વજનનું ભેળીને વાપરવું.

આફ લેવાનો, સુરોખારને Saltpetre પાણીમાં મેળવી સોગ બનાવી તેમાં નવું સોજું બ્લોટીંગ પેપર બોળી સુકવી નાંખવું, અગત પડે ત્યારે તેમાંનો એક વેહતને સુમારે કકડો કાપી લઈ સોજી રકાખીમાં મુકીને મેચીસ વડે સળગાવી દરદીના બીજાનાંની નજદીકમાં મુકવું, તેનો ધુમાડો નીકળી દમમાં જવાથી હાંફણવાલાને કરાર લાગે છે.

કલોરોફોર્મ થોડાં ડીપાં રમાલ પર નાંખી સુધાડવાથી હાંફણું જોર નરમ પડશે, ઘણું સુધાડવાથી માણસ એસુવ થશે તે સંભાળ લેવી. ઓલીવ ઓઇલમાં મેનથોલ પીગળાવી દમમાં લેવું.

ખીડી પીવા ધતુરાનાં પાંદડાંને તંબાકુની ભુકી ભેળી લેવી તેની નેયાર બનાવેલી ભુકી પણ દમમાં લેવા માટે આવે છે.

ખહીના દરદીઓને ચોકખી હવા ચાલુ દમમાં જાય તેમ આખો વખત બારી બારણા ખુલ્લાં રાખવાં, અને બનતાં સુધી દિવસે બહાર બગીચામાં તડકું ઘણું નહિ લાગે તેમ રહેવું. ખોરાકમાં દુધ, માખણ, મલાઇ, કાચાં એસનો રસ, કાચાં ઈડાં તેમજ ખીજી હજમ થાય તેવી પુષ્ટીકારક ચીજો ખવડાવવી. કાડલીવર ઓઇલ પણ પાયે છે.

ખહીનો જીનો દેશી ઇલાજ મધ, છુદેલાં લશણનો રસ, અલસીનું તેલ ને જીરા ખાંડ દરેક ચચાર ઔસ. તેમાં પાંચ ઇડાંની દાળ તથા સોજો રમ અધી પાછંટ સર્વે ભેળી તેમાંની એક એક ચમચી સહવારે ને રાતે સુતી વખત પાવાથી કાઢકને ફાયદો થાય છે. લોહી જાતી પરથી પડતું હોય તો એક ગ્લાસ ઠંડાં પાણીમાં એક ચમચી નીમક પીગળાવી દિવસમાં એ વખત પાવું, દારૂ બનતાં સુધી પાવો નહિ.

એ દરદીને પણ કંઠમાળા થાય છે તે માટે પાછલ આપેલા ઉપાય કરવા.

ખહીવાલાં દરદીએ જ્યાં ગમે ત્યાં થુકવું નહિ કારણકે તે થુક સુકાઇ જમને તેમાંનાં જંતુઓ ધુળની સાથે ભેળાઇને ઊંડી ખીજાં સાગ્ગના દમમાં જવાથી તે રોગ થયાનો સંભવ રહે છે, માટે કંઠખી વાસણમાં થુકી ઘડી ઘડી ઘોવારવું તેમાં એક જતનો ચુનો કલોરીને ટેડ લાઇમ Chlorinated lime નાંખવાથી તે જંતુઓ તુરત મરી જશે, એના જમસ લાંબો વખત વેર જીવતાં રહે છે.

પ્રકરણ ૫૫

આંખની જતન, નાક, કાન વિષે.

૩૬૦-આંખ દુખતી હોય તો થોડો વખત બંધ કરીને સુઇ રહેવું. વાચતી તેમજ સીવતી ભરતી વખતે આંખ ઉપર ઉગ્ગશ આવે તેમ ખેસવું નહિ, પાછળથી અજવાળું આવે તેમ કરવું થાંકેલી આંખને પાંચ દસ મિનિટ બંધ કરી રાખવાથી આસાએસ મળશે. મોઢુ ઘોઇને તુરત ઊઘાડવાથી તેમાં પાણી જઈ આંખ સાફ થશે.

ઘણા નાના બચ્ચાંની આંખપર ઘણો ડિઝસ અથવા તડકું પડવા દેવું નહિ. મોટાં બચ્ચાં વાંચતી લખતી વખતે આંખની નજદીક ઘણું લેતે. આંખમાં ખાંખી જાણી તપાસી ચશ્માંની અગત પડે તો અપાવવો.

આંખમાં આગ બળતી હોય તો લઈ શકાય તેવાં ગરમ પાણીના ફટકા મારવા. દુધને પાણીએ ઘોલી અથવા આઈસ લગાડવું.

ગરમીથી આંખ લાલ થાય તો રાતે સુતી વખતે ખાલી ઇંડાંની સફેદી અથવા તો તેમાં થોડાં ગુલાબનાં ટીપાં નાખી જીલ્લું કપડું ઘોળી તે આંખ ઉપર મુકવું, એથી આંખની ગરમી ચુશી લેશે. આઈસ ફેરવ્યાથી પણ ફાયદો થાય છે. મધ આંખમાં આંજવું, કાળી મટોડી ભીંનવીને કપડાંની અંદર બાંધીને આંખ ઉપર મુકવી. કાગદી લીંબુ પાકેલું આંખનાં ઘોપચાં ઉપર અવારનવાર ફેરવ્યાથી ગરમી નીકળી જશે. ચીનાઈ સાકર ને ઇમજી હરડે મધમાં ઘસીને આંખમાં આંજવાથી ગરમી ચુશી લેશે. એરંડીનાં ઝાડના અથવા કેળના ગાલનાં પુટેલાં પાદડાં માથાં ઉપર મુક્યાથી પણ આંખને ઠંડક વળશે.

આંખ આવે ને લાલ થયલી, કાંઈ વખત ધુળ કચરો અથવા મગતર જાય નાના કે મોટાને ત્યારે ખોરીક પાઉડર પુકા પાણીમાં નાખીને ખોરીક કપડું ઘોળી ઘડી ઘડી નુછવી તેમજ આંખમાં બે ચાર ટીપા નાખવાં બીજાઓને એ ઉડે નહિ તેની સંભાળ રાખવી, તેનાથી રતાસ પણ નીકળી જશે. થોડીક ફટકડી અથવા નીમકને પુકાં પાણીમાં પીગળાવી ઘોલી. આંખ પર લાગવાથી પાણી ગળે તો પણ ઉપલી રીતે ઘોલી.

સરદીથી આંખ લાલ ચાહનાં પાણીએ ઘોલી, એમાંનું ટેનીન ફાયદો કરશે.

આંખમાં ટીપાં મુકવા કાચની નળી રબરની નીપલ સાથની આવે છે તે નહિ હોય તો ક્વીલ પેન સોજી દવામાં ઘોળી તે વડે મુકાગે. આંખને આખી બિલાડીને નાખ્યાથી દવા બધે ફરી વળશે. ઘણા નાના બચ્ચાને આંખમાં રૂને દવામાં ઘોળી આંખના ખુણામાં નાકની બાજુ આગલ એક બે ટીપા નીચવ્યાથી બચ્ચુ આંખ બિલાડ દાકે કરતા અંદર જશે.

આંજણી પર ખમી શકાય તેવું ગરમ પાણી લઈ તેમાં થોડો ખોરીક પાઉડર નાંખી રૂ કે કપડું લઈ તે વડે શેક કરવો અથવા તો ચાહનો પાલો ગરમ ગરમ લઈને સેકવાથી આંજણી નરમ પડશે.

આંજણી પાકવવા માટે સહેજ સી દુર લગાડવો અથવા તો કાળી દ્રાક્ષનો ઠળીએ કાઢી નાખી ગરવાળો લાગ આંજણી ઉપર મુકે છે.

આંખમાં ખીલ કાંઈકને હોવાથી આગ બળીને લાલ થાય છે, ડોક્ટર પાસ કઢાવવાથી ફાયદો થશે. તેપર ઠંડક આપવા આઈસ ફેરવવું, લાંબો વખત બતી આગલ વાંચવું નહિ. તેમજ ધુળ તડકું ને પવનથી આંખને બચાવવા બહાર જતી વખતે કાળો ચશ્મો પહેરવો.

બારો દોલો નાના બચ્ચાને લાગે તો કેટલીક વખત ડોક્ટરે ચશ્મા પહેરાવ્યાથી સરખો થાય તે ચશ્મા કાઢી નાખે છે.

આંખમાંથી કાંકરો અથવા કચરો કાઢવાની રીત કપડાં ને પાણીમાં ભીનવીને તુછવી, ઠંડા પાણીના ફટકા આંખ ઉઘાડીને મારવાથી પણ નીકળશે. ઉપલું પોપસું ઉંચું કરી આંગળી વડે ઉથ લાવી કપડાંની અથવા રૂની ખારીક અણી કરી તે આંખમાં ફેરવવી, અથવા તો ડોકું ઊંચું કરીને ઉપલું પોપસું ઉંચું કરવાથી નીચેની પાંપણો અંદર ફેરવ્યાથી કચરો નીકળી જશે. ખીડીનો ધુમાડો આંખ આગળ કરવાથી કાંકરો પોતીકા મેળે ખુણામાં નીચે ઉતરી આવ્યાથી સહેલાઈથી નીકળશે, બીજી આંખને ઓળવાથી કાંઈ વખત નીકળે છે.

નાક સાફ કરીએ તેવી રીતે એ આંગળાંની વચ્ચે નાકને પકડી ધુંકતી વખતે આંખો ખુલ્લી રાખવાથી કેટલીક વખત તેમાંનો કચરો નીકળે છે; બ્લોટીંગ પેપરની બીંદરી વાલી અણીવાલો ભાગ પાણીમાં ભીનવી નરમ થાય તે તે આંખમાં ફેરવવું.

ચુનો આંખમાં જાય તો ઓલીવ ઓઇલનાં થોડાં ટીપાં રેડવાં, પાણી નાખવાથી ચુનો પીગળીને આંખમાં બધે ફરી વળે છે માટે તે નાખવું નહિ, તે નીકળ્યા પછી સહેજ સરકાને પાણી ભેળી ધાવી.

આંખની કીકીમાં લોખંડની કાંઈ રજકણ લાગી હોય તો તુરત તે ઉપર એરંડીઆનાં અથવા સાલીડ તેલનાં થોડાં ટાપા નાંખી આંખ બંધ કરી તે ઉપર રૂના પોડોળાઆં દાખીને કીકી હાલે નહિ તેમ રાખી તુરત ડોક્ટર પાસે જવું; કોઈક વખત લોહચુંબકને નજીક ધરવાથી તેના ઉપર તે લોખંડની રજકણ એઆઇ બહાર નીકળી આવે છે.

પટેટાને કાચો ખમણી ગરમ પાણીમાં પોલ્ટીસ બનાવી શેકવાથી કરાર લાગશે, તેનાથી કાંઈ વખત અંદર ગયલી ચીજ બહાર આવશે.

પાંપણ ઉપર પોપડા બંધાય તો એક પાંખટ ગરમ પાણીમાં એક ચમચી બેકીંગ પાઉડર પીગળાવી ઝીણું કપડાંએ અવારનવાર ઘોચા કરવું. ઘોતી વખતે આંખ બંધ રાખવી. પોપડા નરમ થાય તે તેને ઝીણું કપડાં વડે કાઢવાથી બાલ તૂટી જશે નહિ.

પાંપણ ખરી ગયલાં પાછાં ઉગાડવા માટે લીંબુના રસમાં નરમણીનો દાંણો નાંખી તે વગાડવું. લવાં ખરે તો બાલમાં જીવો.

પાંપણનાં બાલ લાંબા ઉગાડવા નાની પીછી વડે એરંડીઊ કે પાતળું વેસ્ટીન મુળમાં લમાડવું આંખમાં નહિ જાય તેની સંભાળ રાખવી.

રડતાં આંખ લાલ થઇ આવે તો ગુલાબમાં કપડું ભીનવી તેથી આંખ ધોવી તે પછી તેમાંજ ઓળીને પોડોળાઆં મુકવાં. આંખમાંનાં આંસુ પણ સહેજ ખારા હોય છે.

ગ્લોકોમા Glaucoma નામનું દરદ આંખ ને ભેળું સાથ જોડાયેલી મોટી નસો નબ્બલી પડી લોહી વગર સુકી થઇ જવાથી થાય. આંખે આંખ લાગી કોઇક તદ્દન અપંગ થઇ જાય છે તેનો તુરત ડૉક્ટર પાસ ઉપાય કરાવ્યાથી આંખ કોઇની બચે છે.

આંખને આંખ ઘણી બીડી પીધાથી કે તંબાકુ ઘણો ખાધાથી કોઇને થશે તેમજ ગુરદાનાં દરદવાલાને તેમ થાય.

નાક વિષે.

૩૬૧-નાક ઠંડીના દિવસમાં સુકાઇને તતડે તો માખણ અથવા ઘી ચુહલે કકડાવી, રહેજ કેસર નાંખી ઠંડું થવા આવે ને નાકમાં થોડાં ટીપાં નાંખવાં અથવા તોલ્ડક્રીમ, કે વેસેલીન, ઓલીવ ઓઈલ હેઝલીન ક્રીમ, કંઈખી આંગળી કે રૂના કાકડાં વડે અંદર ચોપડવું. ગરમીથી અથવા તડકે ફર્યાથી નાક લાલ થાય છે, ઘણો દારૂ પીનારનું પણ નાક લાલ દીશે છે.

નાક લાલ કોઇનું દીશે તો સોજા ગુલાબ ત્રણ ઔસમા ટીંક-ચર બેનઝોઇન અધીં ચમચી ભેળી ૩ અથવા સ્પંજ વડે દિવસમાં બે વખત લગાડવું.

લોહી નાકમાંથી નીકળે તો તુરત બેસી જઇને માથું પછવાડે ઉથલાવી રાખી બેઉ હાથ ઊંચા કરી રાખવા, તેમ કીધાથી બંધ નહિ થાય તો તાલક, કપાળ ને નાક તથા બોચી ઉપર આઇસ ફેરવવું, અથવા ઠંડાં પાણીમાં કપડું બોળી મુકવું. ચાવતાં હોઇએ તે મુજબ દારૂ હલાવ્યાથી કોઇ વખત લોહી બંધ થશે. કાળી મટોડી ભીંનવીને તે સુંઘાવ્યાથી પણ ફાયદો થાય છે. લોહી નીકળતું હોય ત્યારે વાંકું વળવું નહિ.

નાનાં બચ્ચાંએ નાકમાં કાંઈ ચીજ બોસી દીધી હોય તો મોઢું ઉઘડાવી સામા ઘણીએ જોરથી મોઢાંમાં ટુક માર્યાથી તે ચીજ કોઇ વખત નીકળી આવે છે. તપખીર અથવા મરીની ભુકી સુંઘાડવાથી છીંક આવવાથી પણ નાકમાં રહેલી ચીજ બહાર આવશે, નહિ નીકળે તો તુરત ડૉક્ટર પાસે જવું.

નાકનું હાડકું ફુલવાથી કોઇને ચાલુ છીંક સરકમ રહે છે તેમજ દમ લેવાની અડચન લાગે તો ડૉક્ટરને બતાવવું.

બચ્ચાંને નાકમાં મસા એડીનોઇડસ Adenoids થવાથી પણ હેરાન થાય છે જે કઢાવવાથી દમ પણ સહેલાઈથી લઇ શકશે.

નાકમાં દવાનું લોશન લેવા બોલલીમાં રેડી નાકની નબ-દીક લઇ દમ ઉપર લેવાથી અંદર જશે.

કાન દુખે તેનો ઉપાય.

૩૬૨-કાનમાંથી મેલ Wax કાઢવો. ઓલીવ ઓઇલનાં અંદર થોડાં ટીપાં રેડી નરમ થાય અને પછી ડ્રુકાં પાણીની પીચકારી મારવાથી નીકળી આવશે અથવા સલી ઉપર ૩ વીંટાળી પાણીમાં બીનવી ને સાફ કરવા લેવો. કાગળની બીંદરી કરી કાઢવો. કેટલાંકે અણીવાળા હથિયારે ભળતાંઓ પાસ કાંન કોતરાવીને તુકશાન કરે છે. ને તે ભોઝાઈ પદ્ધતિ ફાટી જઈ બહાર પાણુ કેટલીક વખત થઈ જાય છે.

હાઇડ્રોજન પેરૉક્સાઇડ Hydrogen peroxide નામની દવા બચ્ચાં માટે પાણી સાથે ભેળીને રેડવાથી મેલ પોતીકી મેળે શીન થઈને ઉપર તરી આવે ને કાન ઉઘો કરી સાફ કરવો, મોટાં માટે પાણી ભેળવું નહિ.

શરદીથી દુખતા કાનમાં ઓલીવ ઓઇલ સ્કેબ ડ્રુકું કરી થોડાં ટીપાં નાંખી તેમાં રૂને બદલે લશણની કળી કાનમાં ખોસવી તે પવન ખેંચી લેશે. ચમચીને જોસ પાણીમાં ડુબાડી તુરત કાઢી તેમાં તેલનાં ટીપાં નાખવાથી ગરમ થાય કે કાનમાં રેડવું, જોઈએ તો અશ્રીમતા અકાંનાં ખે ત્રણ ટીપાં સાથે ભેળવાથી કાનના ચસકા નરમ પડશે. ઓલીવ ઓઇલ એક ઓંસમાં એક ચમચી કલોફોરોફોર્મ ભેળી મેળવી નાંખી તેમાંથી દસ ટીપાં કાનમાં રેડી ૩ ખોશવો.

કાન કેટલીક વખત ન્યુરેલજીક પેન અથવા દાંતના સખખે પણ દુખે છે, તે પર સરદીમાં લખેલા ઉપાય કરવા અથવા કંઈપણ લગાડવું.

શેક કરવા માટે સાધારણ અથવા કાળું જાડું નીમક ગરમ કરી કપડાંમાં બાંધીને વાપરવું અથવા તો કાદા કે પટેટાને બાશી ગરમ ગરમ છોલી ફ્રેનલની કાથળીમાં નાંખી અંદર મસળીને તે વડે શેક કરવો. લીમડાનાં પાંદડાંને ચાળણીમાં નાંખી તે ઉપર ખળખળતું પાણી રેડી બાશીને તે પાંદડા કાઢી લઈ કપડાંમાં મુકી કાનની આબુખાબુ શેક કરવો એ પ્રમાણે ખસખસના પોસે પણ શેકાશે. આંકડાનાં પાકેલાં પાંતને ઘી લગાડી આતશપર ગરમ કરી લેવાં. ગરમ તેલમાં ૩ ઘોળી શેકવો. એમાંની કાઠખી ચીજ શેક માટે લેવી.

કપુરતું તેલ પણ બહારથી લગાડવાથી ફાયદો થશે અથવા કાનની પછવાડે અલસીની પોલટીસ કે રાઇના નાના પેકાસ્ટર કરીને મારવાથી કાઠખી રીતે કાન દુખતો નરમ પડે છે.

કાનને બાફ આપવા માટે ઈંટ, નળાઉં અથવા લોખંડનો કકડો ઘણો ગરમ કરી જડાં કપડામાં વીંટાળી તે ઉપર પાંછું ખળખળતું પાણી રેડી વાંકા વળી તેમાંથી વરાળ નીકળે તે કાનમાં લેવાથી દુખતો કાન નરમ પડશે.

કાનમાં ચસકા મારે તો ગરમ પાણી રેડી કાર વાળી સુષ્કને તે તુરત કાઢી નાંખી ગ્લીસરીન ગરમ કરી ૩માં ઘોળીને ખોસવું.

મીઠું તેલ એક ચમચો લશણની કળી તથા થોડાં સીતાબનાં પાંદડાં ભેળી ચુલ્લે કકડાવીને ઠંડું પડે ને કાનમાં થોડું રેડી ૩ ખોસી રાખવો.

કાન હવા સરદી લાગવાથી કેટલીક વખત અંદર સોજો આવે કે પર નીકળી ધણું ઊંડાંન કરે છે. શેકવાથી નરમ પડશે.

કાન પાકીને રસી નીકળતી હોય તો તુલસીના ઝાડના પાલાને ખૂબ પીસીને તેનાં બે ચાર ટીપાં થોડા દિવસ નાંખવાં, અથવા તો ગલગોટાના ઝાડના પાંદડાંનો રસ પણ એ રીતે વાપરી શકાશે.

સખજીરું બારીક વાટીને ભુકી નાખવાથી પણ પર નીકળતું બંધ થશે. લાલ ચુલાખનાં ફુલને પાણી સાથે ચુહલે ઉકાળી ગાળી કાઢી ઠંડું પડે ને પીચકારી કાનમાં મારવી. જોઈએ તો ફટકડીનું નરમ પાણી પીચકારીમાં વાપરવું. અબ્જો અર્ધો તોલો, લસણની કળી બે, ને ધુપેલ તેલ (ધુપર) બે તોલા, ઉપલી વસ્તુને બાળી, છુંદી તેને ધુપેલ સાથે ચુહલે કકડાવી ગાળીને રસ કાઢી મુકી સીસીમાં ભરી રાખી ખપ પડે ત્યારે કાનમાં બે ત્રણ ટીપાં નાંખવાં. ફલેનલનો શેક કરવાથી પણ ફાયદો થશે અથવા લીમડાનાં પાંદડાનાં વરાળાયાં કરી શેકીને દિવસમાં બે ત્રણ વખત બાંધી રાખવાં.

કાન બહારો સરદીથી કે ઘણું કવીનીન પીધાથી કે જોરમાં ફટકો લાગવાથી થાય છે. મોરનો સુકો પગ લઘ તેલમાં નાંખી કકડાવી કાઢી લઘ તે તેલ ઠંડું પડે ને થોડાં ટીપાં રેડવાં એ દેશી ઇલાજ કોઈનો બહારો કાન સુધરે છે.

બીડી પીતું હોય તેણે ધુમાડો મોઢાંને વાટે નહિ કાઢવો પણ નાકને વાટે કાઢી કાન તથા મોઢું બંધ રાખવાથી થોડો સાધારણ બહારો થયલો કાન સુધરશે.

બહારો માણસ સાથે હંમેશાં ધીરે સાદે વાત કીધાથી વધારે સારી રીતે સમજી શકે છે. બહારોને સાંભળવા માટે વિનાયતી ભુંગ-લીઓ આવે છે, કોઈક જનમથી બહારો હોય છે, તેમજ કોઈને મોટી હિમરે કાનમાં અવાજો ચાલુ આવ્યાથી બહાર થાય છે.

કાનમાં ગયલી ચીજ કાઢવાની રીત મીણુખતી સળગાવી સંભાળી દુરથી પકડી તેના ઉજ્જશ વડે કાંઈ જીવજંતુ કે ચીજ હોય તે નીકળી આવે અથવા આપણાથી તે જોઈ શકાશે. મોઢું જોવાની આરસી તડકામાં ધરી તે પર સુરજનો ઓળો પડે તેનો ઉજ્જસ સામાં માણસના કાન પર પડે તેમ ધરવાથી પણ કાનની છેક અંદર વેરતું દીશે છે. ગરમ પાણી સેકવાય તેટલું અથવા સાલીડ તેલ કે એરંડીઉં સહેજ ગરમ કરીને કાનમાં રેડવાથી પણ તેમાં ગયલી કંઈપણ ચીજ ઉપર તરી આવી નીકળશે.

ભુકી દવાની નાખવા માટે કાચની પોકળ નલી, કવીજ અથવા કાગળની પહોળી બીંદરી વાલી તેને એક છેડે ભુકી મુકી બીજે છેડે પુક મારવાથી કાનની અંદર બરોબર જશે.

નાનાં બચ્ચાંના કાન વીંધાવવા નાનપણમાં વીંધાવ્યાથી તેને વધારે ધ્રજ થતી નથી કરણ તેની આમડી કુમળી હોય છે,

વીધવા પછી તેના ઉપર કોલોનવોટર અથવા ટ્રેન્ડી ૩ વડે લગાડવાથી તે સુકાઈને જલદી રૂઝાઈ જશે; ચીકાશ લગાડવાથી કોઈ વખત પાકે છે, પેહરાવેલી કડી અવારનવાર ફેરવ્યા કરવી.

મકરણ પદ.

નખ તથા બાલની જતન.

૩૬૩-નખ સફેદ કરવા રાતે સુતી વખતે લીંબુનો રસ લગાડી સવારે ઘોંઘ નાખવાં. નખ હંમેશાં સાફ રાખવાથી હાથ શોભે છે. નખ મેલાં થતાં અટકાવવા ચામડીની બાબતમાં હાથ સાફ રાખવામાંથી મળશે. સાબુના પાણીને નખના બરે ઘસવાથી અંદરનો કચરો સાફ થાય છે. કેટલીક સાફ કરવાની તેમજ નખને પોલીશ કરવાનું પણ આવે છે જેને Manicuring કહે છે. નાની કાનસ વડે નખની કીનારી ઘસવાથી સરખી થાય છે.

નચ્છર Whitlow આંગળું નખની બાજુમાંથી પાકે તેમ લાગે તો ૩ ને પાણીમાં બીંનવી તે ઉપર અવારનવાર બાંધી રાખવું તેથી બેશી જશે. પણ જો પાકું હોય તો દાખીને અંદરથી પડું કાઢીને સાફ કરી રૂઝાય ત્યાં સુધી વીંટાળી રાખવું. ગરમ પાણીમાં અવારનવાર બોળીને શેક કરીને પાંઉની પોલ્ટીશ કરવાથી નચ્છર પાકીને ફુટવા પછી બેરીક લોશનમાં પટી બીંનવી બાંધવી.

નખ કડક પર ઓલીવ ઓઇલ, વેસલીન કે બદામનું તેલ લગાડવું. રાતે સુતી વખતે ફટકડીનાં પાણીમાં થોડી મિનિટ બોળી રાખવું, સાબુનાં પાણીમાં લીંબુ નીચવી તેમાં હાથ ધોવા, પગના કડક નખ નાહવા પછી સહેલાઈથી કપાશે.

બચ્ચાંને નખ ફરડવાની ટેવ હોય તો કવીનીન અથવા મરી, આંગળાંને લગાડવાથી મોઢામા લેતાં કડવું ચા તીખું લાગવાથી આદત છોડશે વધુ બચ્ચાંની જતનમાં જીવો.

પગના અંગુઠાનું નખ કોઈને અંદર માંસમાં ઉંકું ઉતરીને અડચણ કરે છે માટે સંભાળીને ચાલતી કાતર ચા છરી વડે અંદર ગયેલી અણી ઉંચકીને ઘડી ઘડી કાપ્યા કરવી. ચરખી તાવીને થોડા ફિવસ લગાડવાથી પણ કોઈની કડક નખ નરમ થઈ આંગળાનાં ખુણામાં બેઠાનું નથી ફટકડીની બારીક ભુકી નાંખીને પટી વીંટાળી રાખવાથી નખ અંદર જશે નહિ. પાણી ત્રણ ચમચામાં એક ઓંસ ટેનીક એસીડની ભુકી ભેળી ચુલ્લે ગરમ કરી ઠંડું પડે તે અંગુઠાનાં નખ ઉપર ફિવસમાં બે વખત લગાડવાથી નરમ રહેશે.

નખ કચડાઇ કે દબાઇને કાળું થાય કે નીકળી જાય તો તુરત ટ્રેન્ડીનાં પાણીમાં આંગળાં ઘોળી દીધાથી લોહી નીકળતું અટકશે, ને પછી રૂને ટ્રેન્ડીમાં બીંનવી તે ઉપર સુકી પાટો બાંધી દેવો. નખ નીકળી જવા જેવું હોય તો હાથે ખેચી નહિ કાઢવું, જેમ નવું ઉગતું જશે તેમ પેલું બહાર આવી પોતીકી મેળે નીકળી જશે.

નવું નખ નીકળતું હોય ત્યારે પણ આંગળાંને માપની જડાં કપડાં યા ચામડાંની કાથળી કરી પોષ્ટ રાખ્યાથી નવું નખ ચીમરાયા વગર સોજું સરખું ઉગશે, ઉંઘાડું રાખ્યાથી કશામાં ભેરવાયા કરી આંગળું દુખ્યા કરશે, અથવા જુના ગ્લૅસની આંગળી કાપીને પહેરવી.

મેલાં નખ સાફ કરવાં એક પ્યાલું પાણી તેમાં એક ચમચી ટ્રાંક્યર ઓફ મીરહ Tincture of Myrrh ને થોડાં ટીપાં પાણી સાથે નરમ કીધેલો ગંધકનો તેજળ Sulphuric acid ભેળીને હાથ ધોવા પછી ઉપલી મેળવણીમાં ઘોળવા, ગંધકના તેજળને બદલે જોષએ તો ટાર્ટરીક એસીડ Tartaric acid એક ચમચી લેવી.

ડાઘ કાઢવા હાઇડ્રોજન પરઓક્સાઈડમાં સળી પર ૩ વિંટાળી ઘોળીને ધસવું.

બાલ.

૩૬૪-બાલને થોડે થોડે દિવસે ઘોવાથી તેમજ રોજ તડકા લગાડવાથી ફાયદો થાય છે. બનતાં સુધી જડા નીખીઆએ ઘોળવાથી તુટશે નહિ. લાખા બાલ નીચેથી ચીરાયલા દેખાય તો છેડા ઉપરથી કોઈ વખત રહેજ કાપ્યાથી પાછા ફાટયા વગર લંબાઇમાં વધે છે.

બાલ ઉપર સુરજનાં કીરણો પડવાથી તેમાં વરસાદની કમાનમાં દીશે તેવા લાલ, લીલા, પીળા, જલુ વિગેરે રંગો દીશે છે.

બાલ ઘોવા માટે નીચલી કેટલીક ચીજો વપરાય છે. સાબુનું પાણી, ટંકણુખાર, સોડા ખાર, કાળી મટોડી, એમોનીઆ, શીકાકષ તેમજ કેટલીક જાતના તૈયાર પાઉડર Hair wash હેર વૉશ પણ આવે છે. સાધારણ ખાર સોપે સારા ઘોવાશે, એમોનીઆ એક ચમચીને સુમારે એક બાટલી ગરમ પાણીમાં ભેળવો, સાબુનો જોળો બાલપર ધસવાને બદલે પાણીમાં પીગળાવી અથવા સોપ જેલી વાપરવી.

દારૂનો અર્ક ચાર ઑંસ, કાબ્નેટ આફ પોટાશ એક ઑંસ ને એમોનીઆનું પાણી અર્ધો ઑંસ સાથે ટંકું કે પુકું પાણી ચાર ઑંસ ને સુમારે ભેળીને બાલ ઘોવા વાપરવું, માથે ઘોળતાં શીણુ થાયને પછી પુકાં પાણીએ ઘોષ નાખવાથી માથુ સોજું થશે. વરસાદનાં પાણીએ પણ સાફ ઘોવાય છે.

બાલ સુકવવા તડકામાં થોડો વખત ઉભું રહેવું, તુરતજ સુકા કરી નાખવા બીજાણમાં સુષ બાલને ઝુલતા નાખી દુરથી આતશ ઉપર લોખાંન બાળવું જેનો ધુમાડો બાલનો બીનાશ ચુશી લેશે.

માથામાંથી ઘોળો તથા ચીકાશ કાઢવા ઘોવા આગમચ રહેજ ટ્રેન્ડી લગાડવો, અથવા એક ઇંકું ને ખાંડ ભેળી વાપરવું.

થોડે વખતે માથું ઘોઘ નાંખવું; એ ઇંડાંની દળમાં સોડા બાઇકાર્બોનેટ એક ચમચી અને પાણી આંક ઔસ ભેળી લેવું. એક ઇંડાંની સફેદીને કદ ચઢાવી તેમાં એક ચમચી સોજ સ્પીરીટ ભેળીને લગાડવાથી બોજો સાફ થશે એમોનીઆ, એ રમ Bay Rum કે ટંકણુખારનું પાણી ઘોવા આગમચ લગાડવું. જોઇએ તો તે બંને ભેળવું.

એ રમ ત્રણ ઔસ, પેપરમીન્ટના ફુલ Menthol crystals પા ઔસ, લાવોના-દી-કોપોસ Lavona-de-Composee એક ઔસ સર્વે ભેળી પીગળાવીને લગાડવાથી બોજો નીકળશે તેમજ બાલ પણ વધશે. ચાહેનું પાણી જોઇએ તો લગાડવું. એક ઔસ પાણીમાં અર્ધો ઔસ લીસ્ટરીન ભેળીને લગાડવાથી બોજો નીકળી જશે.

બચ્ચાંનાં માથાંમાનો બોજો વેસલીન રાતે સુતી વખતે અથવા સહવારમાં લગાડવાથી સહવારમાં નાહતી વખતે યોગ્ય પડી નીકળે છે.

લવાંના બાલ ઊગાડવા માટે ક્વીનીન પા ઔસને એક ઔસ દારૂનાં અર્કમાં પીગળાવી વાપરવાથી ખરેલા પાછા ઊગશે. વેસલીન અથવા એરંડીઉ દિવસમાં એ ત્રણ વખત લગાડવું.

પાંપણમાં બોરો કાઢવા વેસલીન અથવા ગ્લીસરીનમાં પાણી ભેળી રાતે સુતી વખતે લગાડી સહવારે નાના બ્રશ વડે ઘસીને ઘોવું.

બાલ ખરી જતા અટકાવવા માટે સાલીડ તેલ, ધુપેલ, કોપરેલ, આમરાંનું તેલ બીજાં ઘણી જાતનાં તેલો આવે છે તે વાપરવા, અથવા ગામડી જવને પાણીમાં ઘસીને ભરવાથી નવા બાલ ઊગશે; બોલાબ એક પ્યાલુ તેમાં એક ટ્રાંમ સોડા બાઇકાર્બોનેટ અર્ધો ઔસ ટી કચર આંક ક્વીનીન ભેળી વાપરવું.

મગજની મહેનતને લીધે બાલ ખરે તો બદામનું તેલ અથવા એરંડીઉને એ રમ સરખા વજનનું ભેળી તાલક પર લગાડવું. એરંડીઆનો વાસ આવે તો કોઇખી જાતનાં અત્તરનાં થોડાં ટીપાં ભેળવાં.

બાલ પાતળા નાની છોકરીના કાપીને ટુકડા એ ત્રણ વખત કરવાથી જાડ થશે, બોલીવ બોઈલ ત્રણ ઔસ અને લવંડરનું તેલ એક ટ્રાંમ ભેળીને વાપરવાથી જાડ થાય છે.

પેટ્રોલીયમ ચોપડવાથી અથવા હુક્કરની ચરખી લગાડવાથી પણ બાલ ઉમે છે. બીજાં તેલ માટે પાછલના ટોષલેટવાલાં પ્રકરણમાં છે.

બાલ ઊગાડવા બોડકાં માથાંપર ફલેનલનો ટુકડો લઈ દિવસમાં ત્રણ ચાર વખત ઘસવો લાલ ચામડી થાય ત્યાં સુધી, સહવારમાં ઇંડાં પાણીએ માથું ઘોષને નીચલી મેળવણી એક ચમચા જેટલી રકાખીમાં કાઠી કઠણ બ્રશ વડે માથાંપર ઘસીને લગાડવાથી બાલ ઊગવા માંડશે; અર્ધો ઔસ જાવંત્રીનું તેલ ને પા ઔસ સોજો દારૂનો અર્ક ભેળી વાપરવો. અથવા બોલીવ બોઈલ ને સ્પીરીટ આંક રોઝમેરી સરખા વજનનું ભેળી લેવું. પાણી એક પાઈન્ટમાં કાંદાનો રસ પા પાઈન્ટ ને પર્લેશ (ઘરઘતું તુસખામાં આપેલી છે તે) અર્ધો ઔસ મેળવીને લગાડવાથી કાંઈકના બાલ પાછા ઉમે છે.

બાલ કાઢવા કાઢકને દાઢી પર છુટા ભીંગી નીકળે છે તે પર હાથરોજન પર ઓઢસાપડને પાણીમાં ભેળી બેળી ત્યાંદિવસમાં બે વખત લગાડવાથી બાલનો રંગ ખુલ્લો થઈ જાડા માલમ પડશે નહિ, એમાં સહેજ એમોનીઆ ભેળવાથી બાલ નખલા પડી કેટલીક વખત ખરી જાય છે.

બાલમાં કીડ થાય અને ઉંદરી પડે તો સોજી સુખડ પાણી અથવા ગુલાબમાં ઘસીને માથામાં લગાડવું એથી બધી ગરમી ચુશી હશે અથવા ફટકડી, પાપડખાર, શાજીખાર, એખા, સરખા વજનનું લઈ વાટીને લીંબુના રસમાં ભેળી લગાડવાથી નીકળી જશે.

કાચા ચણાને બાળી તેની ઝીણી રાખ એરંડીઆમાં ભેળીને ચોપડવાથી પણ સાફ થશે. વધુ માટે ચામડીનાં પ્રકરણમાંથી મળશે.

• માથામાં જી પડે તો રોજ ઝીણા દાંતાના નીખીઆ વડે તેમાં જીજી કપડું પરોવી દહાડમાં બે વખત ઢોળીને જી નીખીઆમાં આવે તેને મારી નાંખવી. માથામાંથી પણ જોઈને કાઢી નાંખવી. બીજા કાઢકને ઉડે નહિ તેની સંભાળ રાખવી. સીપીચનનો મલમ લગાડવાથી જી નીકળી જાય છે. લીંબુનાં રસમાં સફેદ ખાંડ ભેળીને લગાડવી. કેરો-સીન તેલ થોડું લગાડવાથી નીકળી જશે. કાલેનવૉટર ને ઓલીવ ઓઈલ બંને એક એક ચમચી ભેળીને રાતે સુતી વખતે માથામાં લગાડી સફેદ કપડું માથાંબાનાં માફક આગળ વેરથી બાંધવું, સહવા-રમાં બધી જી તેની ઉપર એકઠી થઈ બહાર આવે તે મારી નાંખી બીજે દિવસે નવું કપડું બાંધવું.

બાલને કરચલી આપવી Curl કરતી વખતે જરા સાબુનું પાણી લગાડીને પછી કરચલી કરવાની પીન પોવાથી સારા થશે, અથવા પાતણું ચુંદરનું પાણી લગાડવું, જોઈએ તો થોડી ખાંડ ભેળવી.

એક બાટલી ખજખજતાં પાણીમાં બે ઔંસ ટંકણખાર, એક ટ્રાંમ ચુંદર, Gum arabic માં કપુરના અર્કનાં થોડાં ટીપાં નાંખી બાલને સહેજ ભીનવી કરચલી વાળવી. સ્પીરીટ ઓફ વાઇન ત્રણ ઔંસ, ટીંકચર બેનજોઇન ત્રણ ચમચી, ટંકણખાર દોઢ ચમચી પાણી છ ઔંસ ભેળી લગાડી બાલની કરચલી વાળવા અર્ધી કલાક પીન પોષ્ટને કાઢવી, લાંબો વખત કરચલી રહેશે. દસ ઔંસ પાણી ચાર ઔંસ રેક્ટીફાઈડ સ્પીરીટ બે ઔંસ કાલેનવૉટર એક ઔંસ સોડા બાઇકાર્બોનેટ સર્વે ભેળવી બાલના મુળમાં અઠવાડીઆમાં બે વખત લગાડવાથી બાલ કરચલીના થશે.

બાલ લાંબા સીકનેસ પછી ગુચવાઈ ગયલા છુટા પાડવા સારૂ ઓલીવ ઓઈલ ને કાલેનવૉટર ભેળી બાલ પર લગાડવાથી નરમ થઈ સહેલાઈથી છુટા થશે, તથા નહિ માટે આંગળીપર વીટાળી ઓળવા ધોવા માટે નસીંઈગનાં પ્રકરણમાં છે.

બાલ જલદી સફેદ થતા અટકાયવા સારૂ રટ્ટોંગ ચાકનું પાણી એક ખાલું, ને એક વચ્છો ચમચો નીમક તેમાં પીગળાવીને જોઈએ તો થોડો દારૂનો અર્ક ભેળી બાલનાં મુળમાં ચાલુ લગાડવું.

સફેદ બાલ કાળા કરવા માટે ગંધકની મેળવણી સાથનાં તેલો તૈયાર મળે છે. એક નાનો ચમચો એમોનીઆનું પાણી, ૧૫ ડ્રેન સીલ્વર નાઇટ્રેટ Silver Nitrate અને એક ચમચી ગરમ પાણી ઠંડું પાડીને સર્વે ભેળા વાપરવું, અથવા દીસ્ટીલ્ડ વૉટર ત્રણ ઔસમા સીલ્વર નાઇટ્રેટ અર્ધો ઔસ ભેળા લેવું.

માંચફળને છુંદી થોડાં પાણી સાથ ચુહલે ઉકાળી ઠંડું પડે ને કપડાંએ ગાળી કાઢી તેમાં થોડું સીલ્વર નાઇટ્રેટ ભેળી લગાડવાથી બાલ કાળા થાય છે. કોઇખી દવા કે મેળવણી લગાડતી વખતે ચામડીને લાગવાથી કાળી થશે માટે સભાળથી નાનો ઘ્રશ પીછી યા સલી પર ૩ વીટાળીને બાલપરજ લગાડવું. કપડાં પરખી કાળા ડાઘ પડશે.

ઘોટા બાલની દાઢી મુછ વળગાડવા સોજા દારૂના અર્કમાં સોજો ગુદર અથવા લાખ પીગળાવી લેવી, પાછું કાઢી નાખી દારૂના અર્ક વડે ચામડી સાફ કરવી.

મકરણ પાઠ.

અકસ્માત વેળાની સાવચેતી, તત્કાલીન મદદ અને તે બનતા અટકાવવાની રીતો તથા ઝેરી દવાઓના ઉપાયો.

૩૬૫-અકસ્માત કોઇખી જાતનો બને તે વખતે હમેશાં સમય-સુચકતા Presence of mind વાપરવી.

આગથી ઘરમાંની ચીજો બીજાના પદડા વીગેરે સળગી જઈ તો તુરત બીજાં જાડા કપડાં અથવા ગરમ ધાબળી કંઈખી લઈ તેપર જોરથી ઝાટક મારવાથી ખુઝાશે.

શરીરમાંનું કપડું સળગેલું હોય તો તુરતજ જમીનપર સુઈને જોળ જોળ લોટવું બીનેલી ચાદર કે ગરમ બ્લેનકેટ ફરતી ગળાં આગલથી નીચે સુધી વિટાડવાથી બળતું ખુઝાઈ જશે, પણ સળગેલાં કપડાં સાથ જીભ રહેવાથી બળતું ઉપર ચઢશે તેમજ બહાર ખુલ્લી હવામાં નીકળવાથી પણ જલદી બળવા માડે છે.

આગમાંથી ચાલી જવું પડે તો શરીર ઉપર ગરમ બ્લેનકેટ સુકો અથવા પાણીથી ભીનવેલો વીટાળવો, જીભ ચાલવાને બદલે જમીન ઉપર વાંકું વળીને અથવા ફસરીઆં મારીને જવું. મોઢું બંધ રાખવું અથવા પાણીથી ભીનવેલાં સાદાં કે રેશમી કપડાંનો પાટો બાંધવો જેથી ગરમ બાફ મળાંમાં જશે નહિં. માથાં ઉપર પાણીથી

ભીંનાયલું દીલનુછણું વીટાળવાથી ખાસ સળગવાની ધારતી રહેશે નહિં. આઉન પેપરમાં વીંટાળેલી ચીજ પણ જલદી સાદા કાગળ માફક બળતી નથી, તેમજ એસએસતોસ પણ આગમાં બળશે નહિં.

પેત્રોલ કે બેનઝાઇન અથવા કેરોસીન તેલ સળગી ઉઠે તો પાણી નહિં રેડવું, નીચલી જેખી ચીજ મળી જાય તે ઉપર નાખી દેવી, રાખ, ચોખ્ખાનો આટો મટોડી, કાદવનું પાણી, ફટકડી કે નીમકના પાણીમાં પલ્કાએની ભુકી ભેળીને છાંટવાથી જલદી બુઝાય છે. જોઈએ તો દુધ રેડવું. નાનું ફાંણસ સળગેલું બુજવવા ભીનું જાડું કપડું મોઢું નાનું જેખી મળે તે ધાંકી દેવું.

ઉપલાં તેલો સીવાય બીજી કાંઈ રીતે સળગેલું હોય તેપર પાપડ-ખાર Soda Bicarh અથવા પોટેશ બાઇકાર્બ પાણીમાં પીગળાવી નાખવું. તેમજ બાલદીઓ ભરી જોરમાં અમથું પાણી રેડવું.

આગ બુજવવાની મેળવણી પાણી ચાર બાટલીમાં નીમક ત્રણ રતલ તે નવસાગર Ammonia દોઢ રતલ ભેળી બાટલીઓ ભરીને નજદીક સગવડભરેલી જગાપર મુકવી કે અગત પડવે તુરત કામ લાગે. છાટવા માટેની ભુકી નીમક તે એમેનીઅમ કલોરાઇડ ત્રણ ભાગ તે સોડા બાઇકાર્બ એક ભાગ ભેળવું.

સોડા વોટરની ચાપની Syphon સીસી ભરેલી હોય તેને વાંકી કરી દાખવાથી સોડા તેમાંની જેસ સાથે ઉપર ઝેડીને આગ બુજવશે.

ભઠ્ઠીની ચીમણીમાં આગ કોઈક વખત સળગી ઉઠે તો ભઠ્ઠીના બારણાં તુરત બંધ કરી દઇ અગારપર નીમક અથવા ગંધક નાખવાથી બુઝાશે અને ઓરડામાં ફેલાતી અટકશે.

જેસ અથવા ઝેરી હવા દમમાં જવાથી માણસ ગુંગળાઇ જાય છે, કેટલાકે ભુલથી કોલસાની સળગેલી સગડીઓ બંધ ઓરડામાં રાખી રાતે કે દીવસે સુવે અથવા નાનીઓમાં સળગેલી સમાવત રાખી બંધ કરી નાહવા એસવાથી અકસ્માતો બને છે કારણ કોલસા-માથી નીકળતી જેસ દમમાં જવાથી નુકશાન થશે માટે તેમ કદી કરવું નહિ. જેસની પાછપમાથી નીકળતી જેસ પણ દમમાં જવાથી માણસ ગુંગળાય છે. ચાવીઓ બંધ રાખવી.

ઝેરી હવા પારખવી કાંઈખી બંધ જગ્યા પરની વરસાદના પાણીમાં સીસું Acetate of lead પીગળાવી તેમાં બ્લોગ્રીંગ પેપર બોળી અધું સુકાય તે ત્યાં મુકવાથી કાળું થાય તો ઘણી ખરાબ બનણવી. હવા ચોખી કરવા ધરધતું બાખતમા છે.

ગુંગળાઇ બેસુધ થયલાંને ખુલ્લી હવામાં બહાર સુવાડી કમરને પેટ ઉપર સાદા કે આઇસના પાણીમાં ભીનવેલું કપડું મુકવું હુશી-આર થાય તે આઇસના નાના ટુકડા ખવડાવવા.

ગાડી ઘોડાના અકસ્માત વેળા દોડતી ગાડીએ બનતાં સુધી કુદી પડવું નહિ. ખેતી રહેવાથી ઝાઝું નુકશાન થતું નથી, પણ જો ધારતી ભરેલું લાગે તો સમયસુચકતા વાપરી ઊતરી પડવું.

બરફ સખત પડવાથી ઇજા Frost bite હાથ પગને થઇ હોય તો ચામડીનો રંગ સફેદ થઇ જશે લોહી નહિ ફરવાથી, પાછું તેપર બરફજ લગાડવું, પછી ફ્લેનલનાં કપડાંએ તુછવું, અથવા ફટકડીનાં પાણીમાં દસેક મિનિટ ઓળી રાખવા, ચાર બાટલી પાણીમાં પા રતલ ફટકડી લેવી આતશ અથવા ગરમ ચીજ શેકવાથી વધારે નુકશાન થશે.

સાધારણ મસાજ કીધાથી બરફે સુન મારી ગયલી ચામડી નરમ થઇ લોહી ફરતું થાય છે. સખત ઇજા થવાથી કોઈકનાં આગળાં પણ ખરી જાય છે. એ વિષે પાછલ ચામડીનાં પ્રકરણમાં જુવો.

કુવા કે દરીઆમાં તરવા યા નાહવા આગમચ સંભાળ લેવી, અંજળ્યા કુવા અથવા તળાવોમાં કેટલીક વખત ઉંડી ખાઈ કે ઝાડના ડાળાં અથવા પથરા પણ હોય તે માલમ પડતા નથી તેમ જ હેરી હવા પણ હોય તે દંમમાં જવાથી માનસ ગુંગળાઈ જાય છે. તેમજ કોઇક દરીઆ ખાડા ખખેચ્યા કીનારાની પોચી રેતી પગે અંદર ચાલી જાય તેવી જેને Quick sand કહે છે અથવા તો કહે દરીઆનાં પાણીઓનાં જતા આવતા રોહ Whirlpool જેવામાં તરતી વખતે કોઇ સપડાય ને ઘસડાઇ જાય છે તેવી જગ્યાઓમાં જાણી જોઈને જવું પણ નહિ. પાણી ને કાદવ કીચલવાલી ઘૂણી નરમ જગ્યા Bog માં અંજળુપણે જવાથી આખું શરીર અંદર ચાલી જવાનો સંભવ રહે છે અને તેમાંથી પાછું નીકળવું પણ મુશ્કેલ પડે છે.

દુખી ગયલાં માણસને તુરત બહાર કાઢવા પછી બીનાં કપડા કાઢી નાખી અંગ સુકુ કરી હાથ પગ શરીર મસળીને ગરમી આપવી. ગરમ મોજાં અથવા ફ્લેનલનાં કપડાં વડે સારી રીતે મસળવાનું બનશે. ગરમ પાણીની બાટલી કે ગરમ રેતીનો શેક કરવો.

મોઢાં પરનું શીણ તથા પાણી તુંછી નાંખવું. બેસુધ થયલું હોય તો નીચલી વીજલીનાં ઝટકાની રીતમાં આખા મુજબ જીભ બહાર ખેંચી કપડાંએ પકડવી કે સરી નહિ જાય સાથે હાથે હલાવવાનું આરટીશીશલ રેસ્પીરેશન Artificial respiration ચાલુ કીધાથી શ્વાસ બંધ થયલો ચાલશે, તુરત નહિ થાય તો પણ એ રીતે થોડો વખત ધીરે ધીરે ચાલુ કર્યાજ કરવું અને હાથ પગ ઠંડા ઝાગે તો મસળવાથી લોહી ફરતું થઈ શરીરમાં ગરમી આવશે. હોશી-આરીમાં આવે તે ગરમ પાણી સાથે ટ્રેન્ડી પાવો.

દુખી ગયલાં માણસને શોધવા એક આખું પાંઉ લઇ તેમાં કાંચું પાડી થોડો પારો Quicksilver ભરીને પછી પાણીની સપાટી પર નાંખી દેવું, જ્યાં દુખેલું માણસ હશે ત્યાં પોતીકી મેળે પાંઉ ઘસડાઇ જશે, કોઇખી રીતે ત્યાંથી ખસાડયું હોય તોપણ પાછું ત્યાં જાય છે. (ફ્રેમેલી ડેરહડ ૧૮૭૧ માંથી લીધેલું.)

વીજળીનાં તોફાન વખતે મોટાં ઝાડ, કે લોખંડના ફરવાળા આગળ બનતાં સુધી ઉંલુ રહેવું નહિ, વીજળી તે ચીજો પર ખેંચાવાનો સંભવ રહે છે.

વીજળીનો ઝટકો લાગવાથી ખેસુધ થયલા માણસને નીચે આપેલી રીત મુજબ શ્વાસ ચાલુ કરવો. સામાં માણસે વીજળી લાગેલા માણસને હાથ લગાડવાથી તેનાં શરીરમાં પણ વીજળી પેવશ થાય છે. લાકડું, કપડું, ઘાસ, ન્યુસપેપર, છત્રી, ઇડીઆ રબર વિગેરે કંઈપી હાથમાં પકડી ઉપલાં માણસનાં શરીરને અડકવું કારણકે એ ચીજો વીજળી ખેંચતી નથી, લોખંડ મુદ્દલ લેવું નહી. વીજળીના તાર સાથે અડેલા માણસને છુટું પાડવા લાંબું કપડું કે દોરડું તેના શરીરને ફરતું નાખી સંભાળથી ખેંચવું. સુદ્ધિમાં લાવવા ચટું સુવાડી જીભ બહાર ખેંચીને કપડાં વડે પકડી રાખવી થોડો વખત, ત્યાર પછી બંને હાથો ઉચકી ધીરે ધીરે માથાંની પછવાડે સુધી સીધા લઇ જવા, પછી પાછા નીચે ઉતારવા છાતી પર લેવા એમ થોડો કે ઘણો વખત ક્રીધાથી બંધ પડેલો શ્વાસ પણ ચાલુ થાય છે, એ રીતને આરતીશીશલ રેસ્પારેશન કહે છે. કોઈક કેસો તદ્દન ખલાસ થયલા દિગે તો પણ એ રીતે કલાક વેર ક્રીધાથી પાછા હોશીઆરીમાં આવે છે.

પડી જઇ માથાંમાં વાગવાથી પણ કોઈ વખત માણસ ખેડોસ થઇ જાય છે, હાથો ઉચકી બગલમાં સામા ધણીએ મસળવું. મોઢાં પર પાણી છાંટવું અથવા હોશીઆરીમાં લાવવા સ્મેલી ગ સોલ્ટ ધીરેથી સુંઘાડવું, પવન નાખવો. હોશીઆર થવા વગર કંઈપણ પાવું નહિં.

ઇજા પામેલાંને ઉંચકવાની ને પાટા બાંધવાની રીતો.

૩૬૬-પડી જવાથી હાડકાંને ગંભીર ઇજા થવાથી ચાલી હાળી નહિ શકે તો ઘણી સંભાળથી ઉચકી બીજાના પર સુવાડવું. ઘરથી લાંબે છેટે અકસ્માત બન્યો હોય તો ડાલી (સ્કેયર) મંગાવી તેમાં સુવાડી ઘર લઈ જવું અથવા તો મોટા બડા મરદના ડગલા (કોટ) ની બંધે બાંહે ખભાં આગળના ગાળામાંથી અંદર ઉંધી ઉતારી દેવી ને પછી કોટના સર્વે બટનો પોષ દેવાં. એ જાડી લાંબી લાકડીઓ માણસનું વજન ખમી શકે તેવી લઇ કોટની અંદરથી બાંહેમા છુટી છુટી ઘાલી ઉપલા ખભાં નીચેના ગાળામાંથી બાહર કાઢી લાકડીના ચારે છેડા બીજા ચાર માણસો ઉંચકી શકે તેમ રાખવા. એ રીતે ઇજા પામેલાને તેમાં ખેસાડી અથવા સુવાડીને લઇ જવાનું સહેલું પડશે. તેવી બીજી મદદ માટેની અનેક રીતો ઘણીક શાળામાં છોકરાંઓને શીખવવામાં આવે છે. તેમજ તેને લગતી ચોપડીઓમાંથી મળશે.

નાનાં બચ્ચાંને ઇજા થયલી હોય તો હાથમાં યા કેડે ઉંચકી જવું અથવા બીજી સાધારણ રીત એ છે કે એ માણસ સામા સામી,

ઉભા રહી એક હાથ લાંબો ગાંધી બીજો હાથ વાળીને પેલા લાંબા હાથના ગુડ્ડા નીચેથી ટાઇટ પકડવો એજ મુજબ બીજાં માણસે પણ કરી બધેના લાંબા કાંધેના હથો વાળેલા હાથની ઉપર સામ સામી મુકવાથી એક બેઠક બેસુ થશે જેને “હાલખરી પાલખરી” કહે છે. એ રીતે બનાવીઆ પછી બચ્ચાનો એકેકો પગ બધે માણસના વાળેલા હાથવાલા ખાયામાં મુકી બેસાડવું અને બચ્ચાના એકએકા હાથ વડે સામા ઉંચકનારનાં ખભાંઓ પકડાવવા.

૩૬૭-પડી જવાથી યા બીજા અકરમાતથી હાથ કે પગનો વાગેલો ભાગ સુજી આવે તો તે પર તુરત ટાઇટ પાટો અથવા કંઈ પણ કપડું વીટાળી દેવું, પગમાંનાં બુત સ્ટૉકીંગ વિગેરે સુજેલા પગ પરથી કાઢતી વખતે જોર કરવું નહિ, સલાજથી નહિજ નીકળી શકે તો કાપી કાઢવાં. વાગેલાના બટતા ઉપાય કરવા.

હાડકું ભાંગ્યું હોય તો તુરત ડૉક્ટરની મદદ લેવી. ઇબ્બ પામેલા હાથને બનતા સુધી કમાલ યા કપડાંની ઝોલ્લી બાધી તેમાં મુકી રાખવો, નીચે લટકતો રાખવો નહિ. ભાગેલું હાડકું હોય તો તુરત તેની નીચે ટેકા આપવા માટે લાકડી, છત્રી જાડું ન્યુસપેપરનું તેવું કંઈખી મુકીને પછી પાટો બાધી દેવો, ડૉક્ટર આવવા આગમ્ય.

ભાગેલાં હાડકાં સંધાવાને લાગતો વખત,—પાંસળી ૩ થી ૫ અઠવાડીઆ, બોચીનું હાડકું ૪ અઠવાડીઆ, હાથની નીચેનો ભાગ ૫ અઠવાડીયાં ખભાંને ૬ અઠવાડીઆં, પગનાં હાડકાંને ૭ અઠવાડીઆં અને જાંઘ અથવા થાપાને ૧૦ થી ૧૨ અઠવાડીઆ સુમારે લાય છે. બરડાનાં કાકાંનું હાડકું Spinal cord ત્રણથી ચાર મહીને સંધાશે, કોઇનું બણી ખરાબ રીતે ભાંગી ગયલું સંધાતું નથી ને બીજાંનાં પરચા બિઠી ફરી શકતું પણ નથી હાડકાં કોઇખી ભાગીને ચુરો થઇ ગયલા પાછા કદીખી સંધાતાં નથી. બુઢા માણસના હાડકામાં ચીકાશનું પ્રમાણ ઓછું થઇ ખાર વધુ હોવાથી કડક થઇ જલદી ભાગી જવાનો સંભવ રહે છે.

વાગેલા ભાગ ઉપ- તુરત ઠંડું પાણી રેડવું અથવા આઇસ મળી શકે તો તે ફેરવ્યાથી સોજો નેમજ અકસાત નરમ પડશે. ઠંડા ઉપાય વધુ સારા છે. સખત તડકું વાગેલા ભાગને લગાડવું. નહિ તો ગરમ પાણીમાં બોળી ગાંધી બીજું વધારે ગરમ ખમાય તેટલું રેડી શેક્યા પછી ટાઇટ પાટો બાંધી દેવો. અગત પડે તો પાછું શેકવું. જોઇએ તો નીમક ભેળવું.

સુજેલા તથા વાગેલા ભાગ પર લગાડવા ઇડાની સફેદીમાં નાનો ફટકડીનો ટુકડો નાખી ચુહલે ગરમ કરી ફેરવ્યા કરવું. બટ થાય ને કપડાં પર લમાડી તે પર મુકી પાટો બાંધી દેવો; નાળીએરને ખમણી ગરમ કરી તેનો પણ શેક કરે છે. આયોડીન, ટરપીનટાઇન, અશીમ,

એલેડાના એ દવા માટેલી કંઈ પણ એક ચીજ લગાડવાથી વાગેલું નરમ પડશે. સાધારણ ભીમનો લેપ મારી પાટો બાંધવાથી ફાયદો થશે. તુરત ત્રાણ મટોડી પાણીમાં ભીંનવી લેપની માફક લગાડવી. આબા-હળદ, રેવનચીનો સીરો ને ફટકડી સર્વેને પાણી અથવા ટ્રેન્ડી કે રમ દારૂમાં ઘસી ઘટ કરી સુજેલા ભાગપર ચોપડીને ઉપર ૩ મુકી પાટો બાંધવો, જોઈએ તો દારૂને બદલે ઈડાંની સફેદીમાં ઉપલી ચીજો ઘસવી અગત હોય તો ફરીથી પણ લગાડવું. ૩ ચામડી સાથ વળગી ગયલો કાંઈખી લેપ પરનો નીકળે નહિ તો થોડો વખત પાણીમાં ભીંનવ્યાથી સેહલાઈથી નીકળશે.

વાગેલા ભાગ પર મીઠું તેલ તુરત લગાડવાથી ચામડી પર કાળો ડાઘ પડતો નથી, અથવા કાચુ ગોસ તેપર મુકી રાખવાથી વાગેલાનો ઝાઝો અકસાત લાગશે નહિ ને કાળો ડાઘ પણ પડતો નથી. કાળા કે બ્લુ ડાઘ કાઢવા માખણ ચોપડવું અથવા તો જીન દારૂમાં પાણી ભેળી લગાડવું એ વિષે વધુ ચામડીનાં પ્રકરણમાં વાગેલાનાં જખમ રૂઝાવાની રીતોમા પાછલ આપેલું છે.

આંગળાં દબાઈ અથવા કચરાઈ ગયાં હોય તો તુરત ટ્રેન્ડી અથવા અમઘાં ખળખળતાં પાણીમા ઘોળી રાખવા.

૩૬૮-પાટા બાંધવા સદલી એ આગળથી ચાર આંગળ સુધીની પટોળી તેમજ સાંકડી જડાં કપડાંની લાંબી પાચ સાત વાર પટીઓ ધરમ વપરાશ માટે રાખવી, ત્રણ ખુણાના ત્રીકોણ ઘાટનાં જડાં કપડાંના ટુકડા પણ પાટા બાંધવા માટે વપરાય છે. પટીઓ જે ગોળ બદલ માફક વિટાળેલી હશે તો પાટા બાંધતી વખતે સહેલ પડશે, સર્વે ચીજો કામની વખતે તૈયાર રાખવી.

હાથને ઝોળીમાં મુકી રાખવા સારૂ પણ માટે ચોરસ રમાલ કે કટકો લઈ આડકત્રા વાળી ત્રીકોણ કરી ઉપલા અણીવાલા છેડા ગળાંની આસપાસ લઈ ગાંઠ વાલી નીચલા ભાગમા હાથ મુકવો. કાંઈખી પાટો બાંધવા પછી છેડેથી સીવવું, કાંઈક સેફ્ટી પીન ખોસે છે અથવા તે પાટાને અધવચમા છેડા પરથી એક વેહેત જેટલું ચીરીને એક ગાંઠ વાળ્યા પછી બંને છેડા છુટા પડેલાને વીટ જોલા ભાગપર ગાંઠા વાળા દેવા. પાટાઓ બાંધવાની રીતો ચોપડીઓમાં પીચકર સાથે આપેલું જોવાથી વધુ જલદી સમજ પડશે.

હાડકું હાથની કોણી આગલથી ભાગેલું હોય તો એ લાખી લાકડાંની પટીઓ ઉપર હેઠે આંગળાંની લખાઈ સુધીની મુકી સરખો ટાછટ પાટો બાંધી દેવા પછી હાથને ઝોલીમા મુકવો લાકડાંની પટીઓને બદલે જહુ કાડું ખોડુંનું કાગળ પણ વાપરી શકશે. જોઈએ તો પટી પર રતું પડ મુકવાથી હાથ સાથ ધસાતું નથી.

ધોહચી આગલતું હાડકું પણ ઉપલું રીતેજ પાટો બાંધી ઝોલીમાં રાખવાથી ભાગેલું સરખું રહે છે.

કાણીથી પોંદ્યીની અધવચનું હાડકું ભાગેલાં માટે Splint લાકડાની પહોળી પટીઓ લઉં તે પર સરખો ૩ મુકી હાથની હેઠે ઉપર જોડવી ત્રીકાણુ ઘાટના પટીઓ લઇ તે પર સરખા ટાઈટ વીટાળી ગાંઠ મારી દેવા, હાથને ઝુલતો રાખવો નહી. તેમજ ખભાની નીચેથી કાણીની અધવચમાં ભાંગેલાં હાડકાં ને પણ ઉપલીજ રીતે પટીઓ બેને બદલે ત્રણ લેવી, ખભાંથી કાણી સુધીની એક લાંબી અને બે નાની વાપરવી. બીજાં માણસ પાસ સરખી પકડીને જોડવ્યા પછી પાટો બાંધીને જોલીમાં હાથ રાખવો.

આંગળી જોખમાયલી ને પાટો પોણી ઇંચ જેટલો પહોળો લઇ પહેલે હાથની કાંદી પર બે ત્રણ આટા વિટાળવા પછી આગળના ખાચામાં આટો છેક છેક છેડે પટી લઇ જઇ ત્યાંથી વિટાળતુ નીચે ઊતરવું આખી આંગળી અંધાય ને પાછો તે છેડો આગળના પહેલા ખાંચાની સામેની બાજુથી લઇ કાંદી પર બે ત્રણ આટા મારી ગાંઠ વાળવા, પગની આંગળીનું બી એજ મુજબ કાંદી ને બદલે નળા આગલથી વીટાળી ને કરવું.

પગનાં ભાંગેલાં હાડકાંને હાથમાં આપેલી રીતે બાંધવાં.

આંગળાં અથવા નીચલા ભાગમાં ઇજા થયલી હોય તો પગનાં તળીઆમાં જાડી પટી મુકીને પાટો જોળ કરતો ટાઈટ થોડા આંટા બાંધીપાતલીપર ને ઘુટી આગલ છેડો પાટાનો લઇ પગના નળાને ફરતો વિંટાળી ત્યાં ગાંઠ મારવાથી છુટશે નહિ પગના પાટા બાંધતી વખતે સામી ખુરસી અથવા બાકસ પર ટેકવીને સરખો લાખો રાખવો.

ઘુંટણ આગલ વાગેલા માટે પણ ઉપલી રીતે પાટા બાંધવા.

થાપામાંથી હાડકું ભાંગેલું પાટો બાંધવા આગમચ ઘણી લાંબી પહોળી પટી Splint બગલથી તે ઘુટણ અથવા આખા પગ સુધી પહોંચે તેટલી મુકવી, કાંઈખી ભાગ પર લાકડાંની પટીઓ મુકવાને સમજ એ છે જે ભાંગેલું હાડકું હાલ્યા વગર સરખું રહે તો જલદી સંધાશે, વધુ ઇજા પામેલા કાંઈખી ભાગને કેટલીક વખત પ્લાસ્ટર ઓફ પેરીસ લગાડીને પણ ડૉક્ટર પાટા બાંધે છે જ્યાં મુદત નહિ હાલ્યાથી જલદી સંધાય મોટી ઊંમરનાં માટે એવી રીતે સંધાવા લાંબો વખત રાખવું પડે છે. પગને માટે આંઠ વારને સુમારે લાખો પાટો જોઈએ છે.

જઠમાં ભાંગેલા હાડકાં ને પાટો બાંધેલો હોય તો જાણુ હલાવવું નહિ ખોરાક પણ શીડીંગ કપ કે રખરની નળી વડે દાતના ખાચામાંથી પાવો.

ખભામાંથી ભાંગેલું હાડકું બાંધવા ત્રણ ખુણાને મોટો પાટો લઇ તેને દબલ કરી ફરી એક વાર દબલ કરવા પછી તેની વચલી પોઈન્ટ જે ખભાને ઇજા થઇ હોય તેની બહારની બાજુએ મુકીને આજુ બાજુ બંને છેડાઓને એક આગલથી અને એક પાછલથી બીજી સામી બગલમાં લઇ જઇ પાછા ઉપર તેજ ખભાં પર જોડે ઇજા નહિ થયલી હોય ત્યાં ગાંઠ વાલી દેવા, હાથને જોલીમાં મુકવો.

પાંસળીઓ Ribs ભાંગેલી માટે પાટો જ ઇંચ પહોળો ને દસથી બાર વાર લાંબો બાંધવા લેવો, બીજી વળગી રહે તેવી મેળવણી રબરની પહોળી પટીઓ તૈયાર આવે છે તે ટાઈટ ફરતા વિટાળવાથી પાંસળાને વધુ સારો ટેકો મળી જલદી સધાઈ જાય છે. પાંસળાઓ બધી મળી ૨૪ હોય છે. મલમ પટો અકસ્માત વખતે કરવા માટે જખમ વિગેરેના પ્રકરણમાંથી મળશે.

ભાંગેલાં હાડકાં બહારથી દીશે નહિ તો શોધી કાઢવા Xray વડે સખી પાડવાથી તુરત દીશશે.

લીન્ટનું કપડું તુરત નહિ મળે તો જાડાં કપડાંની એક બાજુ ઝરીની ધાર વડે જરા ઓખરા ખરબચડી થઈ રવાટી નીકળે તે બાજુ મલમ લગાડવો, લીન્ટની સાદી બાજુ પર મલમ લગાડી રવાટી ઉપર લેવી.

અકસ્માતથી લોહી ઘણું નીકળતું અટકાવવા સોજું જાડું કપડું ધા પર દાખી રાખવું.

અકસ્માત થતા અટકાવવા.

૩૬૬-નાનાં બચ્ચાંની ધરમા વસ્તી હોય ત્યાં કેટલીક જોખમ ભરેલી ચીજો તેઓના હાથમા જવાથી કોઈક વખત નુકશાન થાય છે, માટે તેવી ચીજો તેઓના તેની નજદીક જાય અથવા લઈ શકે તેમ રાખવી નહિ, ઝેરી દવાઓ, મેચીસ, ચુલ્લો, ઉંઘાડી ખત્તી, કથીઆરો, અસ્તરો, ઇરી, સુડી, ભરેલી બ દુક કે ખુલ્લી તરવાર વિગેરે.

બચ્ચાંના હાથમાંથી જોખમ ભરેલી ચીજ છોડવવી કંઈ ખી તેવી ચીજ તેના હાથમાંથી જોર કરી પાછી લેવી નહિં પણ બચ્ચાનો બીજો હાથ સામા ઘણીએ પકડી રાખીને રમકડાં અથવા મીઠાઈ જેવી ચીજો બતાવવાથી તે લેવા માટે તુરત પેલા હાથમાની પકડેલી ચીજ કુદરતી રીતેજ નાખી દેશે.

રસ્તા ઉપર કોઈને નુકશાન થાય તેવી ચીજો નાખવી નહિં, ખીલા, ટાયણી ભાગલી સાય, કાચના દુકડા જે કોઈના ખુલ્લા પગલાં કે ગાડી મોટરનાં રબરમા ભોજાવાયા નુકશાન થશે, તેમજ કુટ કે તરકારીની છાલો જેની પરથી પગ સરી જઈને માણસ પડી જશે. રસ્તામાં ચાલતી વખતે તેવું કાંઈ પણ નજરે પડે તો થોકડ મારી બાજુ કરવાથી કોઈનેખી ઇજા થતી બચશે.

સીક માણસના ઓરડામાં જતી વખતે સંભાળ લેવી, ચાકથી પરસેવો પડેલો હોય અથવા ભુખે પેટે તેવા ઉડતા રોગવાલા દરદી પાસે એકદમ જવું નહિં, તેમજ ઇનફ્લુએન્ઝા, ખહી તથા ખીજાં કોઈખી ઊડતા દરદવાલાનાં મોઢાં નજદીક સાગ્ગાં માણસે મોઢું રાખવાથી તે સામાને કોઈ વખત ઉડવાનો સંભવ રહેશે. બનતાં સુધી ખુલ્લી બારીએથી હવા સોજી આવે ત્યાં ઊભું રહેવું.

જેસની બત્તીની પાછપની ચાવીઓ ખુલ્લી બુલમાં રાખ્યાથી બધી જેસ નીકળીને બંધ ઓરડામાં એકઠી થશે, અંદર એકદમ જવાથી માણસના દમમાં જઈ નુકસાન કરશે અથવા તો બુલમાં બત્તી સળગાવવા મેચીસ સળગાવી હશે તો પેલી ઘેરાયલી જેસ પણ સાથે ભડકું લઈ ઉડશે માટે સંભાળ રાખવી.

દવાઓની બુલ કેટલીક વખત લગાડવા તથા પીવાની દવા સાથે મુકવાથી ભેળાઈ જઈ કોઈ વખત ઝેરી લગાડવાની દવા પીવાઈ જાય છે, માટે હંમેશાં બંને જુદી રાખવી તેમજ સીસી પરનાં નામો વિગેરે ઉજરડાં કે બત્તીમાં જોઈને આધ્યાથી તેવા નુકસાનકારક અકસ્માત થતા બચે છે. દવાવાલાને ત્યાંથી આવે તે વખતે પણ દરદીનાં નામ નાંખર સાથ મેળવી ને જોયા વગર આપવું નહિ.

૩૭૦-ઝેરી દવા અથવા વસ્તુ ખાંધા પીવામાં આવેલીના ઊપાયો, બુલમાં કોઈએ તેવી ચીજ પીધી હોય તો તુરતજ કોઈકને જિલ્લી કરાવ્યાથી બધું પાછું બહાર નીકળે છે; તે સારું ગરમ અથવા ડાંડાં એક ટંમજીર પાણીમાં એક ચમચો નીમક કે રાઈ ભેળીને પાવું. બગડેલી તરકારી અથવા સડેલી માછલી ખાધાથી પણ ઝેર ચઢે છે જેને ટોમેન પોયઝન Ptomaine poison કહે છે. ત્રાખા કે બીજી ધાતુના કાટ પેટમાં ગયાથી ઝેર લાગશે, મોઢાંમાં ખાટો કસબાયલો સ્વાદ લાગી થુક આવ્યા કરે છે, જખાં સુકી થઈ જઈ પાણીની તરસ લાગે છે, ઇંડાંની સફેદી થોડી વાંછન ગ્લાસ પાણી સાથે આપવી, દુધ પાણી ભેળીને પાવાથી જિલ્લી થશે. કોઈ વખતે તેનું વધુ ઝેર ચઢવાથી હાથ પગમાં આંકડાં આવી ઊપધ્યાની કાની થાય, તુરત ડૉક્ટરની મદદ લેવી કોઈ કેસોમાં જીલાબ પણ આપવો પડે છે. સોમલ, હડતાલ વિગેરે ચીજોની પણ ઉપલી અસર થાય છે ને ડોલ્ટી લાલ, લીલા, પીળા રંગની થશે. ઉપલાજ ઊપાય તુરત અજમાવવા. કોઈની રંગની જિલ્લી કોઈની માણસ કરે ને શકમંદ લાગે તો તુરત ડૉક્ટરને બતાવવી અથવા વાસણમાં ઝેરી દવાઓનો વાસ આવે તે શોધી કાઢવાથી ઉપાય થઈ શકે છે.

આયોડીન બુલમાં પીવાઈ ગયું હોય તો તુરત આરાઈટ, આટો, સ્ટાચ' કંઈની પાણીમાં ભેળીને પાવું અથવા ઇંડાંની સફેદી પાણીમાં નાખી આપવી, નહિ તો દુધ પાવું.

એમેનીઆ માટે સોડા લીંબુ સરકો કે સંતરાનો રસ પાવા પછી ઊપલી કંઈની ચીજ આપવી અથવા સ્ત્રોંગ ચાહે કે કોશી પાવી.

અફીમ કે કપુર ખાધેલો હોય તે માણસને તેની કેફ ચઢી ઊંધાવા માટે છે, તેમ થવા દેવું નહિ; બનતાં સુધી જગાડીને ચલાવ્યા કરવું, મોઢાં પર પાણીના ફટકા મારવા, અથવા સુઘાડવાની દવા સ્મેલીંગ સોલ્ટ ધીમેથી સુંઘાડી હોશીઆરીમાં લાવવું જોઈએ તો રાઈનું પાણી પાઈ જિલ્લી કરાવવી. વધુ અમત લાગે તો આરતીશીશલ રેસપીરેશન આપવું, છાતીપર રાઈ મારવી. સ્ત્રોંગ કોશી બનાવીને

પાવી એ રીતે ડૉક્ટર આવે ત્યાં સુધી સંભાળવું. ધતુરો કે મોર-
શીઆનાં જેર માટે પણ એજ ઊંપાય અજમાવવા.

એસીડ કે ઝેરી દવાઓ પીધેલા કેસોમાં ઊલટી નહિ કરાવવી
પણ મેગનીશીઆ, ચાક અથવા સાબુ કાઢખી પાણીમાં પીગળાવી
પાવાથી એસીડનું જેર નરમ થશે ફોસ્ફરસના જેર માટે પણ ઉપલીજ
કાઢખી ચીજ પાવી, પણ કાઢખી જતનું તેલ નહિ પાવું.

ચુના માટે સરકો કે લીંબુનો રસ અથવા કાંજી સ્ટાર્ચ પાણી
સાથ મેળવી પાતલી કરી અવારનવાર પાવી સોમલ કે મોરથુથુ માટે
તુરત ઊલટી કરાવ્યાથી જેર પચતું અટકશે, જીલાબ કે કાઢખી જતનું
તેલ નહિ પાવું.

એ ઉપલા ઉપાયો ડૉક્ટરના ઓલાવવા આગમ્ય અજમાવવા
પણ તેની મદદ તો કાઢખી કેસોમાં તુરતજ લેવાથી જન બચે છે.

ફેરોસીન તેલ જીલમાં પીધું હોય તો તુરતજ બાવલના ગુદરનું
પાણી પાવું પછી દુધ ગરમ કરી ઠંડું પાડીને આપવું, ગુદર નહિ
હોય તો મીઠું તેલ પાવું અને તેના કાગરા કરાવ્યાથી મોઢાંમાં ચાંદી
પડતી નથી. બીજે દિવસે મીઠાંનો જીલાબ આપવો.

ઓકસેલીક એસીડ પર ચાકનું પાણી પાવું.

તંબાકુની કેફી અસર બીડી પીને તે દમમાં લીધાથી ખાવા
બરોબર થશે.

પ્રકરણ ૫૮.

દવાદાઝની પરચુરણ બાબતો ને તેની સમજણ. હવા
પાણી તથા બધી વનસ્પતીમાં સમાયલા તત્ત્વો વિષે.

૩૭૨-દવા તથા ગોળીઓ ગળવા ને પીવાની રીતો, કડવી
દવા પીવા આગમ્ય મોઢાંમાં થેડું આઘસનું ઠંડું પાણી લખતે સાથે
પી જવો, ગરમ લેમનેડ એક ગોટ પીધા પછી કાઢખી જતની દવાનો
ખરાબ સ્વાદ ઝાઝો માલમ પડતો નથી, અથવા લવંગનાં તેલનાં
એક બે ટીપાં મોઢાંમાં નાખ્યા પછી દવા પીવી

એરડીઆનો સ્વાદ બીઅર દારૂ રેડતાં શીણુ આવે તે અથવા
લેમનેડ પર નાખીને પીવાથી મુદત્ત લાગતો નથી, તેમજ પીધા
આગમ્ય સ્ટ્રોંગ ઇન્ડી પાણીના કાગરા કરવા પછી તુરત પી જવું.

કવીનીત સ્ટ્રોંગ કાફી ઠંડી કે ગરમમાં પીવું કડવું ઓછું લાગશે.

નાનાં બચ્ચાંને કડવી દવા પાતી વખતે મધ કે સાકરનો
શીરો ભેળવો, તેમજ કાઢખી જતનો દવાનો પાણીડર મોઢાંમાં છુટો.

મુકવાથી અતરસ જઈ ઠાંસો આવશે માટે ઉપલી રીતે મીઠાશ્વવાલી ચીજ અથવા અમઠાં પાણીમાં મેળવીને બચ્ચાંને પાવું અથવા ચટાડવું.

કાડલીવર ઓછલનો સ્વાદ મોઢાંમાં લાગે નહિં તેમ કરવા મધમાં સહેજ સરકો ભેળી જરા પીને તેપર કાડલીવર ઓછલ પી જવું.

દવાનો વખત યાદ રાખવા માટે નાનો જોળ કાડો ઘોડોનો ટુકડો લઈને તેપર ઘડીઆલનાં કલાક પાડી જઈ અધવચમાં કાણું પાડી તેમાં લાંબી દોરી પોષ છેડે ગાંઠ વાલવો અંદરથી નીકળે નહિં તેમ, બીજ દોરીના છેડા સાથ એક બટન લટકવું બાધી છેદલી દવા આખ્યા પછી બીજનો વખત થાય તેપર દોરી જોડવી મુકવી એ મુજબ આગલ કરતાં જવું ટંખલર ઉપર એ જોળ ઘડીઆલ મુકવાથી જોવા તથા જોડવવાનું સહેલું પડે છે.

૩૭૨-કવીનીનની ગોળી બનાવવી સોજ સુવાલા પત્થર અથવા હાથની હથેલીમાં પાઉડર લઈ થોડાં ટીપાં પાણી નાખી છગી Spatula વડે કઠણ ગોળી વાલી તેપર થોડોક કેનફોલોઅઝ અથવા કાષ્ઠી આટો સહેજ છાંટીને સુકી કરી તુરત લેવી, લાંબો વખત રાખતા છુટી જશે પાણીને બદલે સહેજ ગ્લીસરીન અથવા મધ ભેળીને ગોળી કઠણ વાળી મેગનસ કાપ્પેનસ નામનો પાઉડર છાંટવાથી સુકી થઈ લાંબો વખત રહે છે, દાખડીમાંથી એજ પાઉડર સાથ ભેળીને રાખવી. બીજ ચીજોની ગોળીઓ એ રીતે બનશે. રૂપાની પાવલી પર મુકેલો ઢગલો કવીનીનનો પાઉડર સુમારે પાંચ ગ્રેન થશે.

કેપ્સ્યુલ Capsule જીલેટીનના બનાવેલાં દવાના પાઉડરો ભરવા માટે આવે છે તે ત્રણ ભરવા હોય તો દવાનો પાઉડરનો ઢગલો મુકી કેપ્સ્યુલ ખોલીને તેમાં દાખવાથી સહેલાઈથી ભરાય છે. બીની હવા કે પાણી લાગવાથી નરમ પડી વળગી જાય તો સહેજ તાપ અથવા તડકુ લગાડવું. ઘણા કડક લાગે તો દાખડામાં ભરી બીના કેપડાંમાં પીટાળવાથી નરમ થશે.

જોળ વેફર જેવા સફેદ કેશોમાં ભરેલી દવા ગળતી વખતે પાણીનાં ગ્લાસમાં નાખી સહેજ નરમ પડે ને તુરત ગળવું, નહિં તો પીગળી જશે તેમજ એ રીતે બીનબ્યા વગર કઠણ ગળવાથી ગળાંમાં ખુટે છે.

ગોળી કે કંઈથી ગળવાની રીત ડોકી ઉપર કરવાને બદલે ખાનાની ટેબલ પર ખેસીને જમતાં હોઈએ તેમ સહેજ વાંકું વળીને ગોળી મુકી થુક સાથ અમથી અથવા પાણી લઈ ગળવાથી ખુટયા વગર સહેલાઈથી ગળાંમાં ઉતરે છે.

૩૭૩-કાવો સુનામખી, કરીઆતું કવોશીઆ વિગેરેનો બનાવવા એક પાઈન્ટ ઠંડાં પાણીમાં એક ઔસને સુમારે અર્ધા કલાક યા વધુ બીનવી રાખવું એને ઇનફ્યુશન Infusion કહે છે.

ઉપલી ચીજો એટલાંજ ગરમ પાણીમાં અર્ધા ઔસને સુમારે ભેળવી, જે ડીકોક્શન Decoction કહેવાય છે. સુનામખી જીલાખ આપવા માટે; કરીઆતું, કવોશીઆ તાવ સારૂ વપરાય છે.

ઘણીક જાતની દવાઓ છાલાપાલાને ઝાડપાંનમાંથી બને છે.

પેપરમીન્ટનો કાવો અર્ધા પાઈટ ખળખળતાં પાણીમાં ત્રણ ફાંમને સુમારે પા કલાક ઘોળી રાખી ગાળી લઈ પેટમાં દુધે ત્યારે વાપરવું.

સારસાપેરીલાનાં મુળીઆં પણ ઉપલાંજ પ્રમાણમાં લઈ તેનું ઇનફ્યુશન અથવા ડીકોકશન બનાવી ગાળી એક એક ચમચો દિવસમાં ત્રણ વખત એક ગ્લાસ પાણી સાથે પાવાથી લોહી સુધરે છે.

૩૭૪-અર્ક Tincture ઘણી ખરી દવાઓના તૈયાર બનાવેલા હોય છે. સાધારણ ચીજોનાં ઘરમાં પણ બનાવી શકાય છે, સોજા સ્પીરીટમાં નાખવાથી તેનો કસ તેમાં ઓગળે છે.

સુંથનો અર્ક છુદેલી જાડી સુથ પાંચ ઓસને સ્પીરીટ ઓફ વાઇન અથવા દારૂનો અર્ક એક પાઈટમાં ભેળી આઠ દિવસ પછી ગાળીને લેવી, પેટમાં દુધે તે વખતે થોડો આપવો.

જાયફળને ખમણીને તેમજ એલચીને છુદીને ઉપલાંજ પ્રમાણમાં અર્ક બનાવવા લેવી.

તજ કે લવંગ ખોખરાં કરી એ ઓંચ લઈ તેટલીજ સ્પીરીટમાં ભેથી ત્રણ અઠવાડીઆં રાખવાથી કસ ઓગળે.

કસ્તૂરી, અંબર અને બીજી કેટલીક પીવાની તથા લગાડવાની ઉપયોગી ચીજોનો પણ એજ રીતે ઘરમાં અર્ક કાઢી શકાય છે.

ટીક્યર લેમન લીંબુમાંથી બને છે.

ટીક્યર આયરન કે સ્ટીલ લોઢાંનો અર્ક લોહી સુધારવા ને વધારવા માટે પાય છે. કોઈમી દવાના ટીપા ગાંસીમાંથી રેડવા માટે કીનારી પાળીએ ભીનવ્યાથી સરખા ટીપા પડશે.

૩૭૫-કલોરોફોર્મની બનાવત પાણી સાથે દારૂનો અર્કનો કલોરાઇડ ઓફ લાઇમ સર્વે ભેળી દીસ્ટીલ કીધાથી નીકળતી પાણી જેવી દવા, જે દવાવાલાઓ બનાવી શકે છે પાવામાં તથા સુત્રાડવા ઘણી ઉપયોગી છે.

દવા વિષે. દીસ્ટીલ કીધેલું અથવા ગરમ પાણીને ઠંડું પાડી ગાળીને ભેળવાથી જલદી બીગડતી નથી, તેમજ કાચના બુચની સીસીમાં પણ લાંબો વખત રહેશે, કોઈમી દવામાં થરો કે જલ્લા જેવું ગદલું દીશે તો બીગડેલી જાણવી. ઘણી ગરમી, તડકું અથવા ભીનાશવાળી જગામાં દવાઓ રાખવાથી બગડશે. કાચ કોડી કે રૂપાના ગ્લાસ કે ચમચી વાપરવા બીજી ધાતુ લેવી નહિ. કેટલીક દવાઓમાં કોઈ જાતના પાઉરો ભેજેલા હોવાથી નીચે ઠૂરા બેશે છે માટે હમેશા પીતી વખતે સીસી હલાવીને પીવી. દવાની ભૂલો માટે અકસમાતમાં જોવું.

૩૭૬-કાંજી કાઠની જાતના આટાની પાણીમાં બનાવ્યા પછીજ દુધ જોઈએ તો ભેળવું પહેલાં સાથેજ નાખવાથી ખરોખર થતી નથી, ગમે એટલી ખાડ ભેળવી. નરો દુધમાંજ કરવી હોય તો પહેલાં બે.

ત્રણ ચમચા ઠંડાં દુધ કે પાણીમાં કાજીનો આટો કેનફીલાવર, આરા-
રૂટ વિગેરે પીગળાવ્યા પછી ચુલ્લા પરનાં ગરમ દુધમાં નાખી એક
ઘે જોસ પાડ્યાથી આટો ચરીને કાજી બરોબર થશે. સાગુ ચોખ્ખાને
પાણીમાં થોડો વખત બીનવી રાખવા પછી કાજી બનાવવી.

કયુમીસ, એક ભાગ છાશ તેમાં તાજું દુધ યે ભાગ ભેળી ત્રણ
દિવસ રાખ્યાથી તેમાં ખમીર ચઢે ને તે લેવું. બીજી ઘણી રીતે બને છે.

છાશ બનાવવાની રીતો વિષે ખોરાકી દુધના પ્રકરણમાં આપેલું
છે ને તેના ગુણ તથા તત્વો માટે ૩૫ માં પ્રકરણમાં વાંચવું.

૩૭૭-આલુખુમન વૉટર મફેદીતું પાણી ખોરાક તરીકે આપવા
એક ઇંડાની સફેદીને છરીએ કાપી ઘટ હોય તે છુટી પાડવી અથવા
તેને ખુબ ઘુટવી, એક ગ્લાસ ઠંડું કે ટુકું પાણી સાથે થોડાં ટીપાં
બ્રેન્ડી ભેળી સહેજ ખાંડ નાખી પાવી. કાઢને ઉલટી થઈ ખોરાક
નીકળી જતો હોય તો એ પાવાથી ટાકાત રહેશે નાના બચ્ચાંને તેના
પ્રમાણમાં થોડી આપવી.

૩૭૮-વેસલીન Vaseline પીળું તેમજ સફેદ, પેત્રોલીઅ-
મમાંથી બને છે. ઘરગતું તેમજ દવાના ઉપયોગનું.

મલમ સાધારણ બનાવવા એક ચમચી વેસલીન પીળું લઈ
તેમાં પા ચમચી ખોરીક પાઉડર બરોબર મેળવવો. સાધારણ વધા
રૂઝવવા વપગય છે, જોઈએતો તેમાં થોડીક જસતની મેળાણીની ભુકી
Zino Oxide નામની આવે છે તે ભેળી સીસીમાં રાખવું.

૩૭૯-ખોરીક લોશન એક પાંછટ ઠંડા કે ટુકા પાણીમાં પા
ઔસ જેટલો ખોરીક પાઉડર પીગળાવી બાટલીમાં ભરી ખપ પડે
ત્યારે કાગરા કરવા. ધા વાગેલો થોવા. આંખ વિગેરે સાફ કરવા લેવા
માટે થોડું બીજું પાણી ભેળી નરમ કરવું.

૩૮૦-સાબુનું તેલ સોપ લીનમેન્ટ દારૂના અર્કમાં સાબુને
કપુર પીગળાવ્યાથી બનશે.

૩૮૧-ગ્લીસરીનમાં ખાંડ ભેળેલી હશે તો તેમાં થોડો કલોરો-
ફોર્મ ભેળી હળાવ્યાથી નીચે થરી જશે. બીજી ચીજો ભેળાયલી હશે
તો તેમાં દિસ્લીલ પાણી નાખી હળાવ્યાથી રીણુને પરખોટા લાખો
વખત રહેશે, ચોખ્ખામાં તેમ થતું નથી.

૩૮૨-આયોડીન બનાવવા એક પાંછટ સોજ સ્પીરીટ Recti-
fied Spirit માં એક ઔસને સુમારે આયોડીનની ઘેરા રગની ભુકી
આવે છે તે પીગળાવવી, જે વાગેલા દુખતા તથા રૂઝવવાના ભાગોપર
લગાય છે, એ સાધારણ Tincture Iodine, વધુ જલ્લદ લીન-
મેન્ટ પણ આવે છે.

૩૮૩-લીસ્ટરીનની બનાવટ યુકેલીપ્તસનું તેલ, મેનથોલ,
થાઇમોલ Thymol ને વીનટરગ્રાનનું તેલ દરેક દસ ગ્રેન લેવું.

બોરીક એસીડ અર્થે ઝાંસ ને દાડનો અર્ક ચાર ઝાસમાં પીગળાવી ઉપલી ચીજો ભેળા બાકીનું સોજુ ગાળેલું પાણી નાખી બધું મળીને સોલ ઝાંસ બનાવવું, લીસ્ટરીન બીજા પાણી સાથે થોડું ભેળાને લેવું ફાગરા કરવા કે ચામડી પર લગાડવા માટે પેટના બીગાડ પર પાય છે.

૩૮૪-ગલીચી તથા વાસ દુર કરે તેવી ચીજો જોને Disinfect કરવું કહે છે રીનાઇઝ એક ચમચો ભરેલું એક બાટલી પાણીમાં ભેળવું, કોનડીસ ફ્લુઈડ નામની દવા, ફોર્મેલીન, પોટાશ પરમેંગેનેટ, લાઇસોલ, કાર્બોલીક એસીડ, સેનીટાસ વિગેરે ઉપલાંજ પ્રમાણમાં ભેળી વાપરવું. સાબુનાં પાણીએ પણ ઘોવાથી સાબુમાંનો ખાર કેટલાંક જર્મસને મારે છે. કાર્બોલીક પાઉડર ગુલાબી રંગનો તેમજ ગલીચીંગ પાઉડર કોઈમી અર્ધા રતલને સુમારે એક એલન પાણી સાથે ભેળી ગલીચી વિગેરે દુર કરવા લેવું, જાણવર જંતુઓ વિગેરે નહસાડવા એમાંની કેટલીક ચીજો નાખે છે. કાર્બોલીક છાંટેલો વાસ નહિં ગમે તો તે કપુર લવગ અથવા પેપરમીન્ટના તેલના થોડા ટીપાં ભેળવાં. સખત તડકું ને પવનથી પણ કંઈખી સ્વચ્છ થશે.

લીસ્ટરીન પણ દરદીના બીજાનાં પર થોડા ટીપા નાખવાથી ફિસર્થનફેક્ટ થશે, ટકણખાર પાણીમાં પીગળાવી મુકવાથી ખરાબ દૂધ તથા વાસ ચુશી લે. Thymol ની બુકી પાણીમાં નાખી લેવી.

૩૮૫-ચાક જમીનમાંથી મળે છે તેને સોજો બનાવવા એક રતલ સાધારણ ચાકનો બુકો પાણી સાથે ઘટ મેળવી સોજાં કોડીના વાસણમાં મુકી તેપર બીજું પાણી રેડી બધો સાથે ભેળી થોડો વખત રાખતા પાછો ચાક નીચે ઠરી જાય ને ઉપલું નીતયું પાણી કાઢી નાખી ચાકને બીજાં જાલકાં વાસણમાં પાથરી સુકાયા પછી પાછી બોરીક બુકી કરવી, એ ચાક સોજો દવાના તેમજ દાંત વિગેરે સાફ કરવા ને દાઝેલા ભાગપર છાટવા ઉપયોગી છે.

૩૮૬-નીમક અને તેના ઘણાક ઉપયોગો. દરીઆના ખારાં પાણીથી કાળું જાડું તથા બોરીક સફેદ નીમક બને છે તેમજ જમીન અને પાહડમાંથી નીમક નીકળે છે જેને રોક સોલ્ટ Rock Salt કહે છે. દરીઆનું પાણી સુમારે ૧૦૦૦ રતલ જેટલું વજનમાં થાય તેમાં ૩૫ રતલ ને સુમારે નીમક હોય છે.

બોરાકીમાં નીમક સહિથી ઘણું અવશ્યનું છે જેના વગર મુદલ ચાલતું નથી; વધતા પ્રમાણમાં ખાવાથી લોહી પણ સુધરે છે, તેમજ બીજા ધરગતુ ઉપયોગમાં વાસણો સાફ કરવા, ડાઘો ઘણાક જાતના કાઢવા પણ ચાલુ લેવાય છે. એમાંથી ઘણીક જાતના જુલાબ આપવા માટેની દવાઓ Salts, અને જાત જાતના ખારો જેવાકે ચોરીંગ સોડા, સોડા માઇકાબ, બેકીંગ પાઉડર, ટેબલ સોલ્ટ વિગેરે જુદી જુદી નીમકની મેળવણીઓથી બનેલા સર્વે રીતે ઉપયોગી છે ચુલ્લામાંના અંગાર સળગી ઉઠીને બળતું થયલું બુજવવું હોય તો

નીમક છાટવું. સાદડી ને બીજા સામણને ઘોવા સાડ વપરાય છે. શેક કરવા ગરમ પાણીમાં નીમકને પીગળાવી લે છે, તેમજ આખું નીમક ગરમ કરી થેલી અથવા કપડાંમાં બાંધી વાપરી શકાશે, કેગરા કરવા અથવા ગળું સાફ કરવા ઠંડાં અથવા ગરમ પાણીમાં નીમક ભેળી વાપરવું. તેમજ તે પાવાથી પણ ખાંધેલું હજમ થઈ ફાયદો કરે છે ને છાતીપર દાહો બળતી નરમ પડશે. ઉલટી લાવવા માટે પાણી સાથે વધુ પ્રમાણમાં નીમક પીગળાવીને પાવું અડગરી બંધ કરવા બેક્ટેરિયા સોડા અથવા ચમચી થોડા પાણીમાં પાવું. બાલને પણ ખાંડ કે દરીઆનું પાણી લગાડવાથી શકતી આવે છે.

આખા લાલ થયેલી નીમકનાં પાણાએ ઘોવાથી ફાયદો થશે.

નાકમાંથી લોહી જતું હોય તો નીમકનાં પાણીમાં કપડું બોળી નાકમાં ખોસવાથી કેટલીક વખત બંધ થાય છે તેમજ સરદીપર નીમક ચમચીમાં લઈ સુધવું. દાંતપર પણ નીમક ઘસે છે. ચામડીના દરદ માટે તેમજ વાગેલા લાગપર લા રૂઝાવા અથવા લોહી જતું બંધ કરવા નીમકનું કે દરીઆનું પાણી ઉપયોગી છે.

દંખ કેાખી જતુંએ મારેલાપર નીમકનું પાણી લગાડવું દરેક રીતનો નીમકનો ઉપયોગ પાછળ જુદી જુદી ધરધતુ તથા વૈદક બાબતોમાં વધુ મળશે.

૩૮૭-ઘણો દારૂ પીપાની ટેવ છોડવા પોટવાઈનમાં પાંઉ ભીનવીને કોઈક ખવાડે છે. જીવતો લેવટો દારૂની બાટલીમાં મુકી તે પાવાથી સુંગ લાગવે કોઈક પીવાનું છોડી દેછે. દારૂ માથે ચઢી જાય તો મોઢાં પર પાણીના ફટકા મારવા અથવા માથાં પર ડંકુ પાણી રેડવાથી દારૂ ઉતરશે. કેટલીક વખત ઉલટી ધણી કરે છે.

૩૮૮-માણસનાં હાત વિષે તથા મુવેલું માણસ પારખવું કેાખ ખરાબ કેસોમાં હાત નખલું પડેલું ટેકવી રાખવા માટે દવાના ઈનજેક્શનથી સારો સુધારો થાય છે મરદના હાતનું વજન દસથી બાર ઔંસ ને ઓરતનું સુમારે બે ઔંસ ઓછું થશે, તેમજ સાધારણ માપમાં પાંચ ઇંચ લાંબુ, સાડાત્રણ ઇંચ પહોળું ને બે ઇંચ સુમારે ઉંડુ હોય છે. એ બંધ થઈ જવાથી માણસનું મરણ નીપજે છે મુવેલું પારખવા તેનાં નાક હેથળ મોઢું જોવાની આરસી પકડવી, દમ સેહેજ પણ ચાલતો હશે તો તેનો બીનાસ પરસેવા માફક આરસી પર પડશે; અથવા તો ઝીણું કાગળ નાક આગળ ધરવાથી સ્વાસ ચાલુ હશે તો તે કાગળ ઉડશે, મોટી બત્તી સાંમે આગળા ધરવાથી જીવતાં માણસનાં લાલ દિશશે, મરી ગયેલાંનાં કાળાં દિશે છે.

૩૮૯-હિડતા રોગો વિષે સહીએદ, ગોવર, મમ્પસ, ઈનફ્લુએન્ઝા, ટાઈફાઇડ તાવ, કેલેરા, દીપથીરીઆ, ગુંચનો ઠાંસો, રગતપીત, ખહી, પ્લેગ વિગેરે એમાંના કેટલાક રોગનાં જંતુઓ જેને ઇંગ્લિશ Gerns, Bacelli, Microbes, Bactria એવા નામોથી ઓળખે છે અને તે

એટલાં તો જલદી એકમાર્થી હાથે ને લાખો પેદા થાય છે જેનો જલદી નાશ થતો નથી, એના તરેહવાર વાગે Microscope સુક્ષ્મદ્રશક યંત્ર વડે જોવાથી દીશે છે. એવા ઘણાંક રોગો તેમજ દરદો માટેની દવાની રસી શોધી કાઢેલી હોવાથી ઘણીક વખત તે દરદો પર ઉપયોગમાં લે છે. એમાનાં કેટલાંક દરદો ટાઇફોઇડ, ક્રાઇન મરડો તેવી ખોરાકી યા ખરાબ પાણી પીધાથી થાય છે અને ખીજ રોગોની રસી લાગવાથી કે તેના જર્મ્સ સામાને ઊડવાથી થવાનો સંભવ રહે છે, માટે તેવા દરદીઓથી હમેશા સંભાળ લેવી.

૩૮૦-દમમાં વાસ જતો અટકાવવા રંગ અથવા વારનીશનું કામ ધરમાં ચાલતું હોય તે વખતે પાણીથી ભીનાયલું કપડું નાક તથા મોઢું ઢંકાય તેમ તેનો અલગો પાંટા બાધી રાખવો.

૩૮૧-ચાર મુખ્ય તત્વો અને તે વિષેની થોડીક મમજણ આપણી દુન્યાની તમામ પેદાયશો, હવા પાણી, આડપાન, પ્રાણીઓ, તથા ખોરાકીની યીજો, તેમજ જમીનમાંથી નીકળતા પદાર્થોમાં નીચ ૫ ચાર મુખ્ય તત્વો સમાવલા રસાયણ શાસ્ત્રિઓએ શોધી કાઢ્યા છે, જે કે તે તત્વો આપણે નજરે દેખી શકતા નથી:-

ઑક્સીજન Oxygen નામની ગેસ હવામાં પાંચમો ભાગ ને પાણીમાં નવમાર્થી આઠ ભાગ જેટલી તેમજ ખીજ પદાર્થોમાં ઘણા પ્રમાણમાં સમાવલી હોય છે, જે સર્વે માણસો પ્રાણીઓ આડપાન વિગેરેના દમમાં ચાલુ આવજાવ થવાથી તેઓ જીવે છે. દમમાં જવાથી લોહી સાફ કરે છે, એને પ્રાણવાયુ કહે છે જમીનથી વધુ ઉંચાઈએ આકાશ તન્હ ચઢતું જતાં હવામાં ઑક્સીજનનું પ્રમાણ ઓછું હોવાથી માણસને દમ લેવાની મુશ્કેલી પડે છે. બલુનમાં ઉંચે ઉડતાં સાથે ઑક્સીજન હવા ભરી લઈ જવી પડે છે તેજ મુજબ ન્યુમેનીઆ જેવી ફેફસાંની માંદગીમાં ઑક્સીજન ગેસ આપવાથી દરદીને દમ લેવાની મુશ્કેલી પડતી નથી અને ફાયરો થાય છે. એ ગેસ લોખંડના મોટા બાટલામાં ભરેલી આવે છે, જે સંભાળીને મુકવી, અફલાય નહિ તેમજ ખોલતી વખતે ફાઈનાં મોઢાં સામે રાખવી નહિ, બત્તી કે સળગેલી મેચીસ નજીક ધરવાથી તે સળગી ઉઠવાનો જોખમ રહે છે. ગેસ ઝરમાં ભરેલી અથવા ખાલી થયલી જાણવા માટે તેનાં મોઢામાં ઘોંચલી રબરની નલીનો ખીજો છેડો પાણીનાં વાસણમાં ધરવાથી તેમાં પરપોટા ઉઠે તો ભરેલી જાણવી, ખાલી હશે તો પાણીમાં પરપોટા ઉઠશે નહિ.

૩૮૨-હાઇડ્રોજન Hydrogen ગેસ હવા કરતાં ઘણી હલકી અને આકાશ પર જલદી ચઢી જાય તેવી છે. કાલઓ, તેલ, ચરબી, ખાડ વિગેરે આકાશદાર પદાર્થોમાં જુદા જુદાં પ્રમાણમાં સમાવલી છે, જે ગરમી આપવામાં તેમજ રોશણી વિગેરેના ઉપયોગની કહેવાય છે.

ખીજ ખોરાકીની જીણસોમાં થોડાં ઘણાં પ્રમાણમાં હોવાથી માણસના શરારને તે બાધાથી ગરમી મળે છે.

૩૮૩-નાઇટ્રોજન Nitrogen પણ હવામાં ઑક્સીજન સાથે થોડા પ્રમાણમાં ભેળાયેલી હોય છે, એ જલદી સળગી ઉઠતી નથી. કેટલીક ખોરાકોની ચીજો, દરેક જાતનો જાનવરનાં માંસનો ખોરાક, પક્ષીઓ, માંછલી, બધી જાતના કઠોળમાં નાઇટ્રોજન સમાયેલી હોવાથી એ ખાધાથી માણસના શરીરને ગરમી આપી માંસનો વધારો કરશે.

૩૮૪-કાર્બન Carbon કેટલાક નક્કર પદાર્થો જેવા કે કાલ્સો, લાકડાં, હીના વિગેરેમાંથી મળે છે; તેમજ ઝાડ પાંત, તરકારી, ખાંડ તથા બીજા ચીકાશદાર પદાર્થોમાં વધતાં ઓછાં પ્રમાણમાં એ સમાયેલી હોવાથી તે ખાધાથી પણ શરીરને ગરમી આપે છે. ઘણીક ચીકાશવાળી ચીજોમાં કાર્બન હોવાને લીધે તેના તેલો બનાવી રોશની તેમજ બાળવાના અને બીજા ધરધતુ ઉપયોગમાં લેવાય છે એમાંથી બનેલી જેસ જલદી સળગી ઉઠે તેવી છે આ ઉપરાંત જણાવ કે ઉપલી ચાર જાતનાં મુખ્ય તત્વો દરેક જાતની ખોરાકો તેમજ બીજા ઘણીક માણસ તે ઉપયોગની ચીજોમાં વધતાં ઓછાં પ્રમાણમાં છે.

એ ઉપરાંત બીજાં પણ કેટલીક જાતનાં તત્વો બીજા બીજા પદાર્થોમાં સમાયેલા શોધી કાઢેલાં છે, અને તેમાંથી રસાયણ શાસ્ત્રની મદદથી જાતજાતની જેસો, એસીડો, દવા તથા સર્વે ઉપયોગની ચીજો બનાવે છે, જે છેલ્લા પ્રકરણમાં જોવાથી ધણું જાણવાનું મળશે.

૩૮૫-સુરજની રોશની તડકું તથા તેની ચાલની ગણતરી વિષે સુરજની રોશની તે તડકું પણ માણસો, જાણુવરો પ્રાણીઓ ઝાડપાંત તથા બીજા દરેક ખુદરતની પેદાયશો માટે ધણું અવશ્યનું છે. સુરજની ચાલ તથા ઊંચવા અથમવાના વખતનો ફેરફાર દુન્યા જોળ હોવાને સમજે ઘણાંક દેશોમાં થાય છે. એ વખતની ગણતરી ઇંગ્લેન્ડની મોટી વેધ શાળા Observatory ગ્રીનીચ Greenwich શહેરમાં છે ત્યાં સુરજની ચાલનો વખત ચોકસ મનાય છે. ત્યાં મધ્ય બપોરે બાર વાગેલા હોય ત્યારે બીજા દેશોમાંના આગળ પાછલનો વખત નાચે જોવાથી માલમ પડશે. કોઈબી અગ્રેજમાં વખત એકલાની સાથે a m અક્ષરો હોય તો સદવાર સમજવું. એટલે રાતે બાર વાગ્યાં તે બપોરે બાર વાગા સુધીમાં. ત્યાર પછીનો વખત રાતે મધરાત સુધી માટે p. m. લખાય છે.

ગ્રીનીચ—૧૨ વાગા બપોર p. m.

બરલીન—૧૨-૫૪ મિનિટ

ચેરીસ— ૧૨-૯ મિનિટ—બપોર

કેપટાઈન— ૧-૧૨ ” ”

કોનસ્ટેન્ટીનોપલ—૧-૫૬ ” ”

પેત્રોઝાડ— ૨-૧૪ ” ”

જેરુસલમ— ૨-૩૫ ” ”

મુબઈ— ૪-૫૨ ” સાંજ

કલકત્તા— ૫-૫૪ ” ”

ચેકીન—	૭-૪૬ મિનિટ-સાંજ
ન્યુથોરક—	૭-૧૪ „ સહવાર a. m.
એદીનબરો—	૧૧-૪૭ „ „ „
લીસબન—	૧૧-૨૩ „ „ „
દબલીન—	૧૧-૩૫ „ „ „
એડીવેડ—	૯-૧૫ „ રાત

પ્રકરણ પ૯.

દવા દારૂ, તેજબો અને બીજી ઘણીક વપરાશની
ચીજોનાં ઇંગ્રેજી તથા ગુજરાતી નામો અને
તેની સમજણ.

૩૮૬-Acids—જાત જાતના તેજબો.

- Acid Acetic-અસીડ અસ્ટિક-સરકામાથી બને છે દવા તથા
ઘરઘતુ ઉપયોગ
- „ Arsenic-આર્સેનીક-સોમલ, એક જાતનું ઝેર દવામાં વપ
રાય છે, વધતા પ્રમાણમાં લીધાથી નુકશાન થશે.
- „ Benzoic-અસીડ બેનઝોઇક-લોખાનના ફુલ એના રસમાંથી
બનેલી દવા તથા ડાઘો કાઢવાના ઉપયોગમાં આવે છે.
- „ Boracic-બોરેસીક અથવા બોરીક અસીડ-ખડીયોખાર દવા
તેમજ ઘરઘતુ ઉપયોગનું, વધુ વૈદકમાંથી મળશે.
- Camphoric-કેમફરીક અસીડ-કપુરમાંથી બનેલી.
- „ Carbolie or phenol-કાર્બોલીક-કોલટારમાંથી બનેલી,
દવા સ્વચ્છ કરવા ને દવામાં ઉપયોગી, એમાં કાર્બન ડાઈઑક્સિ-
જન ને ઑક્સીજન વધતા ઓછા પ્રમાણમાં સમાયલી છે.
- „ Citric-સાઇટ્રીક-લી જુના રસમાંથી બનેલી દવા સારૂ વપરાય
છે, એમાં જોસ તથા શીણ આવે છે.
- „ Hydrochloric or muriatic-હાઈડ્રોકલોરીક અથવા
હ્યુરેટ્રીક-મીઠાના તેજબમાંથી બને છે દવા તેમજ ઘરઘતુ
ઉપયોગની, હાઇડ્રોજન ને કલોરીન એસો તેમાં સમાયલી છે.
- „ Lactic-અસીડ લેક્ટીક-દુધ અથવા જાશમાંથી બનેલી દવા
સારૂ વપરાય છે, કેટલાંક ઝાડપાનમાંથી બને છે.

Acid Malic-મેલીક-સફરચંદ, રૂબાબું તેમજ જગલી કાચાં ખેરી-
ઝમાંથી બનેલી દવાના ઉપયોગમાં આવે છે.

„ **Nitric or Aquafortis**-નાઇટ્રીક અથવા ઍકવાફોર્ટીસ
સુરાખારનો તેજબ દવા તથા ધરધતુ ઉપયોગની ભુરા રંગની,
હાથને લાગ્યાથી હાથ પણ પીળા થશે, ઘણી જલ્દ હોવાથી
કાષ્ઠી ધાતુ તેમાં પીગળશે.

„ **Oxalic**-ઑકઝેલીક-રૂબાબું તથા બીજાં ઝાડમાંથી બનતી
ઝેરી દવા ઝાઘો વિગેરે કાઢવામાં વપરાય છે.

„ **Phosphoric**-ફોસ્ફરીક-ફોસ્ફોસ નામના પદાર્થમાંથી
બને છે જે સળગી ઉઠે તેવી છે.

„ **Prussic or Hydrocyanic**-પ્રુસીક-બંને એકજ છે,
હાઇડ્રોજન, કાર્બન અને નાઇટ્રોજન ત્રણે હવા સાથે મળ્યાથી
બને છે એ સૌથી ઝેરી છે, વાસ કડવી બદામની બીજને
મલતો હોય છે, અને કડવી બદામમાં પણ એ હોય છે.

„ **Sulphuric**-સલ્ફ્યુરીક-ગંધકનો તેજબ દવાદાર તથા
ધરના ઉપયોગનો છે ઘટ તેલના રંગનો આવે છે તેની ઘણી
ગરમીના સબબથી હાથને લાગવાથી દાઝે છે તેમજ કંઈબી
ચીજને બાળી નાખે છે.

„ **Tartaric**-ટાર્ટરીક ઍસીડ-વાઇન દારમાં બાઝેલા ખાદા
પોપડા વિગેરેમાંથી બનેલી, દવાને ધરધતુ ઉપ-
યોગની એ પોપડાને કીમ ઑક ટાર્ટર કહે છે.

„ **Tannic**-ટેનીક ઍસીડ-માંચફળ તેમજ બીજાં ઝાડમાંથી
બનેલી ધરધતુ ઉપયોગની તથા ગ્લીસરીનમાં પીગળાવી
ગળામાં લાલ થયલું હોય તે વખતે લગાડવા વાપરે છે.

Aconite-ઍકોનાઈટ-વચ્છનાગ, એક જાતની ઝહેરી વનસ્પતી દવામાં
વપરાય છે, એનાં મુળીયાં ગાજરને મળતાં આવે છે.

Acorrus-ઍકોરસ-ધોરાવચ, દવાના ઉપયોગની

Acorn-એકોર્ન-ઑક ઝાડનું ફળ, ઑકનું લાકડું સોળું હોય.

Agate-ઍગેટ-ઝોમેદ અથવા અકીકનો પથર તરેહવાર રંગના નદી
તેમજ દરીઆના કીનારા પરથી મળે છે જેના દાગીના બને છે.

Ajvanseed-અજવંસીડ-અજમો, ખોરાકી તેમજ શેકવા લે છે.

Albumen-આલ્બ્યુમન-એક જાતનો ચીકાશદાર પદાર્થ તરકારી તથા
જનવરોમાં થોડો ઘણો સમાયલો છે. ઇડાંની સફેદીને
પણ આલ્બ્યુમન કહે છે.

Alcohol-ઍલકોહોલ-દારનો અક અથવા વધારે પ્રુફની સ્પીરીટ,
દવા દાર તથા ધરધતુ ઉપયોગની છે.

Ale-એલ-એક જાતનો દાર ભુજેલા જવમાંથી કાઢેલો.

Aloe-એલો-કુંવારનું ઝાડ, એળાયો દવામાં વાપરે છે.

Aloes-wood-ઍલોસવુડ-અગર, ઝાડનાં રસમાંથી બનેલું સુગંધ-
વાલું આતશ પર બાળવાથી ખુશબો નીકળશે.

Amber-એમ્બર-કેરબો અથવા તુલુમણી એક જાતના ખાડનાં રસ-
માથી બનેલા શોભાના દાગા.

Ambergris-એમ્બર્ગ્રીસ-ખુશબોદર પદાર્થ વહેલ નામની માછલી-
માથી નીકળેલો દવામાં વપરાય છે.

Ammonia or Salammoniac-અમોનીયા-નવસાગર, દવાદાર
તથા ઘરઘટુ ઉપયોગનો છે.

Anise-એનીસ-અનીસું, સુવાનો છોડ. એનાં બીમાથી વરીઆળી
નીકળે છે. એ વસાંછુ દવા તેમજ ચોરાકીમ વપરાય છે.

Antimony-અંટીમની-સુરમાની ધાતુ દવા વિગેરેમાં લેવાય છે.

Aquareaia-એકવારીઆ-હાઇડ્રાક્યોરીક ને નાઇટ્રીક ઍસીડ
સરખાં પ્રમાણમાં ભેળેલી હોય સોનું તથા પ્લેટીનમ
તેમાં નાખવાથી પીગળશે પણ એમાંની એક ઍસીડ
છુટી લેવાથી તેમાં પીગળતું નથી.

Arnica-આરનીકા-તંબાકુના પુત્રમાંથી કાઢેલો અર્ક શરીરપર વાગેલું
હોય ત્યાં ચોપડવા વપરાય છે.

Asafoetida-અસાફોટીડા-હીંગ યોગક્રીમા કાઢક લે છે તેમજ એનો
અર્ક દવા માટે બને છે.

Asbestos-અસબેસ્ટોસ-એક જાતની ખણીજ વસ્તુ સખ્ખનાં જેવી,
જેના શાખામાથી કાગળના જેવી સખ્ખત મેળવણી બને
છે એ ચીજ આગમાં પણ બળતી નથી.

Aspen-અસ્પન-એક જાતનું ઝાડ જેના પાદડા હમેશા હાલે ને ધુજે છે.

Asperin-એસ્પરીન-એક જાતની દવા જેની બુકી અથવા ગાળીઓ
સરદી તેમજ શરીરના દુખતા ભાગ માટે દવા તરીકે
પાવાથી નરમ પડે છે.

Bael-બેલ-બીલ્લાં અથવા બેલ કૂટ નામના ફળ દવા તરીકે મરડાપર
કાચાં તેમજ તેનું સીરપ, સુરબો, પાક વિગેરે બનાવવાને ખવાડે છે.

Barilla-બેરીલા-એક જાતનું ઝાડ જેમાંથી સાજી આગ બને છે.

Baryum-બેરીઅમ-બેરાઇટ નામના ખારમાંથી બનેલા ધાતુ.

Balsam-બાલસમ-એક જાતનો સુંગધીદાર રસ ઝાડમાંથી નીકળે
છે જે લગાડવાની દવા તરીકે વપરાય છે.

Barley-બારલી-જવ, એમાંથી મોલ્ટ, મોલ્ટીન વિગેરે બને છે.

Basil-બેઝીલ-તુલશીનું ઝાડ.

Bedelium-બેદેલીઅમ-ગુગળ ગુદર જેવો પદાર્થ દવામાં વપરાય છે.

Belladonna-બેલેડોના-એક જાતનાં ઝાડના પાદડામાંથી બનતી ઝેરી
દવા શરીરના દુખતા ભાગ તથા ગાંઠ પર લગાડવાથી
પીગળે છે. એમાંથી ઍત્રોપીન નામની દવા બને છે.

Bell metal-બેલ મેટલ-ઘટ બનાવવાની મેળવણી કાસ, ત્રણ, ને
પત્રું ભેળવાથી બને છે.

Benzine-બેનઝીન-કાલટારમાંથી બનેલી કપડાંના ડાઘો કાઢવા
તથા ઘરઘટુ તેમજ દવાના ઉપયોગમાં આવે છે.

- Benzoin**-બેનઝોઇન-બોખાન, ઝાડમાંથી નીકળતો ખુશબોદાર રસ.
- Bergamot**-બરગેમોટ-એક જાતનાં ખાટાં નારંગીની છાલમાંથી બનતું ખુશબોદાર તેલ.
- Bismuth**-બીસમથ-એક જાતની ધાતુમાંથી બનતી દવાની ભુકી જીલાબ બંધ કરવા વપરાય છે.
- Blite**-બ્લાઇટ-ચોળાઈની ભાજી.
- Blood stone**-બ્લડ સ્ટોન-રાજા વખતે સોનેરી તથા કાળા રંગના મેળવાણો હોય છે.
- Borax**-બોરેક્સ-ટંકણુ-ખડીઓ ખાર, દવાને ધરધતુ ઉપયોગનો ખોરાકની ચીજ પર નાખવાથી જલદી બગડતી નથી.
- Brimston or Sulphur**-બ્રીમસ્ટોન અથવા સલ્ફર-ગંધક ધરધતુ તેમજ દવા માટે વપરાશમાં લેવાય છે.
- Burgundy-pitch**-બરગંડી પીત્ત-ટરપીનટાઇનમાંથી બનેલી દવા.
- Butter-milk or whey**-બટર મીલ્ક અથવા વહે.-ઘાસ, તાક, માખણ કાઢવા પછી રહેલું દુધ જેવું પાણી, દુધને ફાડવાથી પણ ઘાસ બને છે.
- Cactus**-કેક્ટસ-યુવર પહોળા હાથ જેવાની ઉપરનાં લાલ દીડવાં દવામાં વપરાય છે. ખીજ લાંબી દાંડીને પ્રીકલી પેર કહે છે.
- Caffeine**-કેફીન-કોકોમાંથી બનતો અર્ક દવાનાં ઉપયોગનો ટાકાત આપવા વાપરે છે.
- Cajeput oil**-કાજેપુટ ઓઇલ-કાયાકોટીનું તેલ સરદી ને દુખતા ભાગ પર લગાડવાનું.
- Calomel**-કેલોમેલ-પારાની મેળવણીથી બનેલી દવા જીલાબ માટે
- Camphor**-કેમ્ફર-કપુર એક જાતનાં ઝાડમાંથી નીકળે છે, ધરધતુ ઉપયોગનો તથા તેનો અર્ક દવા તરીકે વપરાય છે.
- Calumba**-કેલંબા-એક જાતના છોડમાંથી નીકળતી કડવી દવા.
- Carat**-કેરેટ-ઝવેરાતનું વીલાયતી તોલ ગામઠી રતીનાં તોલ કરતાં એક આના ભાર વજનમાં વધુ હોય છે.
- Carbonate of ammonia or Sal volatile**-કાર્બોનેટ ઓફ એમોનીઆ જે સુંધાડવા તથા દવા માટે નવસાગર ને સ્પીરીટ ઓફ વાઇન મેળવ્યાથી બને છે.
- Carbonate of Soda or Soda Bicarb**-સોડા બાઇકાર્બ અથવા કાર્બોનેટ ઓફ સોડા-બને એકજ જાતનું છે, પાપડખાર ધરધતુ તેમજ દવાના ઉપયોગનો.
- Carbuncle**-કારબંકલ-પાડું શરીર પર નીકળતું પુલ્લા જેવું દરદ.
- Carmine**-કારમાઇન-કીરમજનો ભુકો રંગમાં વપરાય છે.
- Carron oil**-કેર્રન ઓઇલ-એક જાતનું તેલ લાઇમ્સ્ટોન ને લીનસીડ ઓઇલ મેળેલું દાઝેલા પર લગાડવા અકશીર છે.

Cascara-કાસકારા-અમેરીકામાં ઉગતા એક જાતનાં ઝાડની છાલ-માંથી રસ કાઢી દવા જીલાબ આપવા માટે બને છે.

Caseine-કેસીન-દુધનો બનેલો માવો.

Cashew-કેશ્યુ-કાજુનું ઝાડ એનાં ફળમાંથી દારૂ બને છે.

Cassia-fistula-કૅશ્યા શીસતુલા-ગરમારો, એક જાતનું વસાનું.

Catechu-કેટીકુ-કાથો દવા તથા ખોરાકમાં વપરાય છે.

Cat's eye-કેટસ આઇ-લસણીઓ, એક જાતનો કીમતી પથ્થરો.

Caynepeper-કેનપેપર-મરી, અમથુ પેપર પણ કહે છે.

Cedar-સીડર-દેવદારનું ઝાડ, લાકડું સફેદ રંગનું હોય છે.

Chicory-ચીકરી-કાશીને મળતું કાંઈ વખત કાશી સાથે ભેળે છે.

Chilli or Capsicum-ચીલી અથવા કેપ્સીકમ-મરચાં તરકારી તેમજ દવાના કામમાં લેવાય છે.

Chireta-ચીરેતા-કરીઆતુ, પાતલી ઝાડની ડાળીઓ દવામાં ઉપયોગી.

Chloride of Lime or Bleaching powder-ક્લોરાઇડ ઓફ લાઇમ અથવા બ્લીચીંગ પાઉડર કપડાં ઓસવવા તથા હવા સાફ કરવા વપરાય છે.

Chocolate-ચોકોલેટ-મીઠાસવાલી પદાર્થ કાકો ઝાડનાં ફળમાંથી નીકળે છે. બીજી મેળવણી સાથે ભેળી ચોકોલેટ બને છે.

Chloroform-ક્લોરોફોર્મ-ક્લોરાઇડ ઓફ લાઇમ ને દારૂનો અર્ક ભેળીને દીસ્ટીલ્ડ કરવાથી બને છે.

Cinnamon-સીનમન-તજ, દાલચીની, ઘરઘતુને દવાના ઉપયોગની.

Cider-સાઇડર-સપરચનમાંથી બનેલો દારૂ.

Cinnabar-સીનેબાર-હીંગળોક-લાલ રંગની ભુકી.

Cinchona-સીનકોના-કવીનીન બને છે તે ઝાડની છાલ દવામાં લે છે. એને પીરવીઅન બાક પણ કહે છે.

Citron-સીટ્રન-માલુગાં અથવા બીજેરાં નામના ફળ લી જુની એક જાત કહેવાય છે, ખોરાકી તેમજ દવા સારૂ ઉપયોગનાં.

Cocaine-કોકેન-કોકોના ઝાડ પાંદડામાંથી બનતી કેરી વસ્તુ.

Cochineal-કોચીનીઅલ કીરમજ-કાબરચીત્રો દાણા જેવી વસ્તુ એક જાતનાં જંતુઓ મરી જઈને તેના સુકવેલા દાણા. સુમારે ૭૦,૦૦૦ હશે તે એક રતલ થશે. કપડાં રંગવાનાં તથા દવાનાં ઉપયોગમાં આવે છે.

Colza oil-કોલઝા ઓઇલ-કોબી (કેબેજ) તરકારીમાંથી બનતું તેલ.

Copperas-કોપરાસ-હીરાકસી.

Copal-કોપાલ-ચંદુસ-એક જાતનો સરસ રાજમને મળતો વારનીશ બનાવવામાં વપરાય છે જે પાણીમાં પીગળતો નથી.

Coral-કોરલ-પરવાળું, દરીઆમાં ઉગતા છોડમાંથી બનેલાં લાલ, ગુલાબી તથા સફેદ રંગના હોય છે.

Coriander seed-કોરીએનડર-ધાણા, એ રોપવાથી કાથમીર ઉગે છે.

Carrosive sublimate-કારોસીવ સબલીમેટ-રસકપુર રસાયણી
ઝેરી ચીજ, સાફ કરવા વપરાય છે.

Creosote-ક્રીઓસોટ-ખીચ તથા પાઇનનાં ઝાડમાંથી બનાવેલું તેલ
દવામાં વપરાય છે.

Croton oil-ક્રોટન ઓઇલ-જમાલમેટાનું તેલ દવામાં ઉપયોગી.

Cubeb-ક્યુબેબ-ચીનીકખાલા, એક જાતનું કરીઆનું.

Cucumber-ક્યુકમ્બર-કાકડી, ખાવામાં ને દવામાં વપરાતી તરકારી.

Date-ડેટ-ખજૂર, કાચાં ખજૂર, સુકવેલાંને ખારક કહે છે.

Dill-દીલ-સુવા, એક જાતનું વસાણુ એનું પાણી બનાવી નાનાં
બચ્ચાંને દુધ હજમ કરવા માટે સાથે ભેળે છે.

Dough-ડો-મસજેલો આટો, એનો ઝાળો વાળીને કપડાં યા કાગળ
પર ધસવાથી મેલ તેપરનો નીકળી સાફ થાય છે.

Dragon's-blood-ડ્રેગનસ બ્લડ-હીરાદખન.

Digitalis-ડીજીટેલીસ-Fox glove નામનાં છોડમાંથી બનતી દવા
હાત વિઝેરેને ટાકાત આપવા વપરાય છે.

Emery powder-એમરી પાઉડર-કુરંજ પથ્થરમાંની ભુકી વાસણો,
ઝવેરાત સાફ ચળકટાં કરવા વપરાય છે.

Ergot-અરગટ-એક જાતની દવા જે Rye રાઇ નામનાં જવને મળતાં
અનાજમાંથી બને છે.

Ether-ઇથર-એક પાતલી ચીજ હવા અને આકાશની વચ્ચેની જગ્યામાં
પસરેલી ધારવામાં આવે છે, કેટલીક એસીડોની મેળવણી કરી
રસાયણ શાસ્ત્રથી ઈથરની દવા બનાવી ઉપયોગમાં લે છે.

Evergreen tree-એવર-ગ્રીન ત્રી-સફેદ પાંદડાંનું ઝાડ જેને વીલા-
યતી વડ કહે છે. એનાં પાંદડાં રસનું જોર હોય
ત્યારે હાથ પગ પર બાંધે છે.

Facet-ફેસેટ-હીરાને કાપીને તેપર પાડેલા પહેલ અથવા પાસા.

Flea-bane-ફલી બેન-કાળી જીરી દવાના ઉપયોગની.

Flint-ફ્લિન્ટ-ચક્રમકનો પથ્થર એક એક સાથે ધસવાથી અંગાર પડે છે.

Fuller's-earth-ફુલઅર્થ અર્થ-એક જાતની સફેદ ભુકી જુદી
જુદી વનસ્પતી ભેળીને બનાવેલી વાસણો સાફ
કરવાનાં ધરધતુ ઉપયોગની તથા શરીર પર છાંટે છે.

Flowers of sulphur-ફ્લોવર્સ ઓફ સલ્ફર-ગંધકનાં ફુલ દવાના.

Gallnut-ગૉલનટ-મૈયિક્ષ હવા તેમજ ધરધતુ તથા કાળો રંજ
કરવા વપરાય છે.

Gamboge-ગેમબોજ-રેવનચીનો શીરો, એક જાતનાં ઝાડનો કઠણ
થયેલો રસ. વાગેલા ભાગપર પાણી સાથે ધસીને લગા-
ડવા ઉપયોગનું.

Garlic-ગાર્લીક-લસણ દવાદાર તેમજ ખોરાકમાં તેમજ હવા સાફ
કરવા વપરાય છે.

German silver-જરમન સીલ્વર-ત્રાણુ, જસત ને નીકળતી ભેળ.

Ginger-જિનજર-આદુ, દવા તથા ખોરાકમાં લેવાય છે એને સુક-
વ્યાથી સુંથ અને છે.

Glair-ગ્લેર-ઈંડાંની સફેદી, એને આલ્બ્યુમન પણ કહે છે.

Glow-worm-ગ્લોવર્મ-આગીઆ કીડા તેનાં શરીરના નીચલા
ભાગમાં ફોસફરસનો ભાગ થોડો હોવાથી તે ઉડે
ત્યારે ચમકાટ આપે છે, એને ફાયરફ્લાઇ પણ કહે છે.

Glue-ગ્લુ-સરસ, એ બનાવવા માટે જનવરોનાં ચામડાં તથા ખડી
વિગેરે ઉકાળે છે.

Glucose-ગ્લુકોસ-દ્રાક્ષ તથા બીજી વનસ્પતીમાંથી બનતી મીઠાસ-
વાલી ચીજ નબલાંને ટાકાત આપવા ખવડાવે છે, સફેદ
બુટ્ટી તેમજ સીરપ પણ આવે છે.

Glycerine-ગ્લીસરીન-ચરબી ને તેલમાંથી બનતી મીઠી વાસ વગરની
પ્રવાહી, દવા તથા ઘરઘતુ વપરાશમાં લેવાય છે, જેઠી
મધમાંથી પણ બને છે.

Gokru-ગોકરુ-એક જાતનું વસાણું દવામાં તથા ખાવામાં વપરાય છે.

Gum acacia-ગમ એકેશીઆ-	} બાવળનો ગુંદર. કેટલીક જાતના આડની દાળીઓમાંથી નીકળતો રસ બંધાઈને સુકો થાય જે ગુંદર તરીકે ઘરઘતુ તથા દવા માટેનો રેવનચીનો શીરો, ગુંગળ, એળીઓ વિગેરે આડોમાંથી બને છે.
Gum Arabic-,, એરેબીક	
Gum Benzoic-,, બેનેઝોઇક	
Gum Mastic-,, મેસ્ટીક	
Gum Resin-,, રેઝીન	
Gum Sandrach-,, સેનડ્રેક	

Gum Lac-,, લેક-એક જાતના કીડામાંથી નીકળતો પદાર્થ
સુકો યા બીજી મેળવણી સાથે તેની લાખ બનાવે છે.

Gutta-percha-ગુટાપર્ચા-એક જાતનાં આડમાંથી ચીકણો પદાર્થ
નીકળે છે જે રબર વિગેરે વળગાડવા વપરાય છે.

Gypsum-જીપ્સમ-એક જાતનો પદાર્થ યુતો ને ગંધક મેળવ્યાથી
બનેલો, એમાંથીજ પ્લાસ્ટર ઓફ પેરીસ નામની ભુટ્ટી
બનાવવા ઘરઘતુ બાબતોમાંથી મળશે.

Hazelnut-હેઝલ નટ-હેઝલીન દવા બને છે જે ઘા રૂઆવા વપરાય છે.

Hemp-હેમ્પ-સણ, દોરડાં તેમજ કાપડ વણવામાં લે છે, એ છોડ
કવચને મળતા છે એનાં બી પક્ષીને ખવાડે છે.

Henbane-હેનબેન-ગાંજો સણનાં પુલમાંથી બને છે.

Hogplum-હોગપ્લમ-આમલા.

Hops-હોપ્સ-બીઅર દારૂ બનાવતી વખતે કડવાસ આપવા માટે લે છે.

Hyocymus-હાયોસાયમસ-હેનબેન નામના ગાંજાની એક જાત,
દવામાં ઉપયોગી એને ખુરાસાની અજમા કહે છે.

Iodine-આયોડીન-દરીઆમાં ઉગતાં આડોમાંથી તેમજ સુરાખારમાંથી
બનતી દવા.

Idoform-આયોડોફોર્મ-આયોડીન સાથે બેળવાથી દવા બનેલી છે.

Indigo-ઇન્ડીગો-ગુલી, એક જાતનાં આડમાંથી નીકળતો ઘેરો ખુ
રંગ કપડા ઘોતી ને રંગતી વખતે વપરાય છે.

Ipecac-ઇપીકેક-એક જાતની દવા ઠાંસા માટેની.

Iridium-ઇરીડીઅમ-પ્લેટીનમને મળતી ચળકટી ધાતુ સર્વે ધાતુઓ
કરતાં વજનમાં ઘણી ભારી હોય છે.

Jack tree-જેકટ્રી-ફળસનું આડ, જેકફુટ-ચાંપાનું ફળ, એના ડળીઆ
પણ ખાશી તથા ભુંજીને ખવાય છે.

Jasmine-જેસમીન-ચંબેલી, એરેબીઅન જેસમીન-મોઘરાનાં ફુલ.

Japan wood-જેપાન વુડ-પતંગનું લાકડું.

Juniper berries-જુનીપર બેરીઝ-જીન દારૂ બનાવવા વપરાતાં
ફળ એમાંથી તેલ જોવા અર્ક નીકળે છે તેમજ
ડળીમાંથી ગુંદર નીકળે.

Koumiss-કયુમીસ-દુધ, જાશ વિગેરેની મેળવણીથી બનેલું.

Lard-લાર્ડ-દુક્કરની ચરબી.

Laudanum-લોડેનમ-અશીમ દવાના ઉપયોગનું.

Lead-લેડ-સીસું, દવા તથા ધરધતું વપરાશમાં આવે છે.

Lead Black-લેડ બ્લેક-લેડ-કાળી સીસાની ભુકી.

Lead Red-લેડ રેડ-સીંદુર, રંગવા માટે વાપરે છે.

Lead White-લેડ વાહીત-સફેદો, સફેદ રંગમાં લે છે.

Leech-લીચ-જળો માણસનું લોહી સુશવા માટે વાપરે છે.

Leek-લીક-લીલો કાંદો.

Lentil-લેનટીન-મસુરની દાળ.

Lemon grass-લેમન ગ્રાસ-લીલી ચાહે.

Lettuce-લેટ્યુસ-સાલીડનાં પાંદડાં.

Liquorice-લીકરીસ-જેઠીમધ વસાણુ દવા માટે વાપરે છે.

Linseed-લીનસીડ-અલમીનાં દાણા, સણુનાં છોડવામાંથી નીકળે છે,
અને તેલ બનેલું દવાના તથા ધરધતુ ઉપયોગનું છે.

Litharge-લીથાર્જ-સુદાર સીંગ, વળગાડવામાં ઉપયોગની છે.

Lupulin-લ્યુપ્યુલીન-હોપ્સમાંથી બનેલો આટો.

Mace-મેસ-મવંત્રી, જાયફળને વળગેલી પાતલી જાલ.

Madder-મેડર-મજીઠ, એક જાતનો છોડ રંગવાના ઉપયોગનો.

Magnesia-મેગનીશીઆ-મેગનીશીઅમ ધાતુની ભુકી.

Maize-મેઝ-મકાઈ, એક જાતનો અનાજ.

Malt-મેલ્ટ-બીનવેલા જવ, ખોરાકીમાં, તથા બીઅર, પોટર વિગેરે
દારૂમાં વપરાય છે.

Marigold-મેરી ગોલ્ડ-ગોટાનું ફુલ અને Calandula-કેલેન્ડુલા
પણ કહે છે, તેનો રસ લગાડવાની દવા તરીકે વપરાય છે.

Marking nut-મારકીંગ નટ-બીલામું.

Marl-માર્લ-એક જાતની ચીકણી મટોડીમાંથી કાઢીનાં વાસણું બને છે.

Mandrake-મેન્ડ્રેક-લખમણી નામનું સપરચનને મળતું ફળ, જેમાં ફેરી ગુણ હોય છે. ખ્રીસ્તી ધરમ મુજબ ઍદમ અને ઇવ ને એ ફળ ખાવાની ખુદાએ મનાઈ કરી હતી.

Manna-માના-એક જાતનો રસ એશ તથા લાચી નામનાં ઝાડમાંથી નીકળે છે જે જીલાબની દવા તરીકે વપરાય છે.

Menthol-મેનથોલ-પેપરમીન્ટનાં પુલ સફેદ અણીવાલા નાના ચળકતા ટુકડા ચીન, જાપાનથી આવે છે, દવા દારૂમાં ઉપયોગી.

Mercury or Quicksilver-મરક્યુરી-પારો, ધાતુ તથા હીંગળામાંથી બને છે.

Metre-મીતર-કપડાંની લંબાઈ માપવાનું ફ્રેંચ માપ.

Mica-માઇકા-અબરક, કાળી, સફેદ, તથા લીલા રંગની કાચ જેવી એક અણીજ વસ્તુ, ઘણી ગરમી ખમી શકે છે.

Mildew-મીલ્ડયુ-પુગ, વરસાદના દિવસમાં કપડાં તેમજ સામાન પર પડતા સફેદ ઝાંઘા.

Millet-મીલેટ-ખાજરી, એક જાતનો અનાજ.

Mimosa-મીમોસા-સરમાઉ ઝાડ, એક જાતનો છોડ હાથ લગાડવાથી તેનાં પાંદડાં ચીમરાઈને બંધ થઈ થોડે વખતે પોતીકી મેળે ઉઘડીને પાછાં સરખાં થઈ જાય છે.

Mint-મીન્ટ-પુદોનો.

Mint tree-મીન્ટ ત્રી-લીમડાનું ઝાડ, જ્યાં તે હોય ત્યાંની ખરાબ દવા સ્વચ્છ કરે.

Moringa-મોરીંગા-શેકતાનું ઝાડ.

Morphia-મોર્ફીઆ-અરીમમાંથી બનેલી ફેરી દવા.

Mowrah-berries-મોવરા બેરીઝ-મોવડાંનાં પુલ એમાંથી દારૂ બને છે.

Mulberry-મલ્બેરી-શેતુરનું ફળ, એની પર થતા કીડા રેશમ કાઢે છે.

Musk-મસ્ક-કસ્તુરી, હરણની કુટી આગળથી નીકળતા ઝીણા દાંના, ખોરાકી તેમજ દવાદારૂમાં તેનો અર્ક ટાકાત આપવા વપરાય છે. એ જાતનાં હરણને સીંગડાં હોતાં નથી.

Myrobolan-માઇરોબોલન-હરડાં બેડાં અથવા આંબલા.

Myrrh-મીરહ-હીરાબોલ, દવાનાં ઉપયોગનાં.

Myrtle-મર્ટલ-મેંદીનો છોડ, લાલ રંગ માટે વપરાય છે. પાંદડાંમાં સારી ખુશબો હોય છે.

Naptha-નેફ્થા-નખતેલ ધરધતુ ઉપયોગમાં લેવાય છે.

Naphthalene-નેફ્થલીન-કાલટારમાંથી બનાવેલી સફેદ વસ્તુ હવા સ્વચ્છ કરવા તેમજ જંતુઓ નહસાડવા વપરાય છે. એ પાણીમાં પીગળતી નથી.

Neroli oil-નીરોલી ઓઇલ-ઓરંજનાં પુલમાંથી બનતું તેલ.

Nettle-નેટલ-કૌવચનું ઝાડ જેને હાથ લાગવાથી આગ બળે છે.

Nicotine-નીકોટીન-તંબાકુમાંથી બનતી જેરી કેરી પદાર્થ કુતરાને ફકટ એક ટીપું આપવાથી તેનું જેર ચઢી મરી જશે.

Nitrate of Silver-નાઇટ્રેટ ઓફ સીલ્વર-કાડીખાર, રૂપાને સુરખ ખારના તેજા સાથ મેળવ્યાથી બને છે, ઘરઘતુ તથા દવાના ઉપયોગનો.

Nitre of Saltpetre-નાઇટ્રેટ અથવા સોલ્ટ પીટર-સુરખખાર.

Nitrogen-નાઇટ્રોજન હવ' વાયુ, એ વિષે પાછલાં પ્રકરણમાં જુવો.

Nutmeg-નટમેગ-જાયફળ

Nux vomica-નક્સ વોમિકા-જેરી ક્યુરો દવામાં ઉપયોગી છે એનાં ફળમાંથી સ્ત્રીકનીઆ નામની કેરી દવા બને છે.

Ochre-ઓકર-જેડ, લાલ તથા પીળા ભુકી રંગમાં વપરાય છે.

Oil-ricini-ઓઇલરીસીની-એરંડીઆનાં તેલનું બીજું નામ.

Olibanum-ઓલીબેન'મ-ઇસસ, એક જાતનાં રસમાંથી બનેલી ચીજ, બાળવાથી હવા સ્વચ્છ થાય છે.

Olive oil-ઓલીવ ઓઇલ-સુકવેલા ઓલીવ અથવા જીત ફળમાંથી બને છે, સાલીડ તેલ, લુકા ઓઇલ, ઝમ્પતુંનનું તેલ સર્વ એકજ. બધાં તેલોમાં વજનમાં સહિથી હલકું છે.

Orpiment-ઓરપીમેન્ટ-હડતાલ, લાલ તથા પીળા રંગની.

Orrisroot-ઓરીસ રૂટ-કેવડાનાં ઝાડનાં સુગંધીદાર મુળાં પાણીર તથા દવા વિગેરે બનાવવામાં વપરાય છે.

Oxide of zinc-ઓક્સાઇડ ઓફ ઝીંક-જસતમાંથી બનાવેલી ભુકી દવા તથા ઘરઘતુ ઉપયોગમાં આવે છે.

Oxygen-ઓક્સીજન-પ્રાણુવાયુ' દંમમાં લઇએ છીએ તે હવા, જેના વગર માણસ જીવી શકતું નથી, પાછલા પ્રકરણમાં છે.

Ozone-ઓઝોન-ઓક્સીજનમાંથી બનેલી એખી હવા જે દરીઆ કીનારા પર વધુ પ્રમાણમાં હોય છે.

Paraffin-પેરેફીન-ટારમાંથી કાઢેલી પારદર્શક ચીકાશવાલી વસ્તુ તેલનાં જેવી, ઘરઘતુ તથા દવાનાં વપરાસમાં આવે છે.

Pearlash-પર્લ'એશ-રાખ, તરકારી હાલ વિગેરે બાળાને બનેલી છે, એને એશ સોડા પણ કહે છે.

Pepsin-પેપસીન-દુધ્ધર, તથા વાછરડાંની હોજરીમાંથી નીકળતો પદાર્થ દવા તરીકે ખાધેલું જરવવા વપરાય છે.

Perfuming-match-પરફ્યુમીંગ મેચ-અગરબત્તી, જેને એળમા-વ્યાથી ખુશબો નીકળી ખરાબ વાસ દુર કરે છે.

Pellitory-પેલીટરી-અકલગરો દવાના ઉપયોગનું.

Pewter-પ્યુતર-કઠીર એક જાતની ધાતુ.

Phosphorus-ફોસ્ફરસ-એક જાતનો જેરી પદાર્થ પીળા રંગનો ચળકટો પ્રાણીઓનાં હાડકામાં હોય છે. દવા તરીકે પણ વપરાય છે.

Pimento-પીમેન્ટો-ચીનીકબાલા એમાંથી તેલ પણ બને છે.

Pinchback-પીન્ચ બેક-એક જાતની સોનાને મળતી હલકી ધાતુ, ત્રાંશુ ને જસત મેળવ્યાથી બને છે.

Platinum-પ્લેટીનમ-એક જાતની કીમતી ધાતુ રૂપાને મળતી પણ કીમતમાં સોના કરતાં પણ મોઘી ગણાય છે.

Popyseed-પોપીસીડ-ખસખસ એ આડનાં દીડવામાંથી અશીમ બને છે તેમજ તેનું તેલ ધોરાકીમાં વપરાય છે.

Pulse-પલ્સ-તુવરની દાળ. માણસની નાડને પણ પલ્સ કહે છે.

Pumicestone-પ્યુમીસ્ટોન-જવાલા મુખીમાંથી નીકળતો રસ બાંધાઈ જવાથી બનેલો એક જાતનો પથ્થર.

Patty-પતી-લાંબી જે કાચ વળગાડવામાં વાપરે છે.

Quassia-કવાશીઆ-એક જાતનાં આડની કડવી છાલ દવામાં વાપરે છે. યોગની.

Quicklime-ક્વીક લાઇમ-કળી ચુનો.

Quinine-ક્વીનીન-સીંકેના આડની છાલમાંથી નીકળતી કડવી દવા.

Raddish-રેડીશ-મુળા, સુફેદ તથા લાલ રંગના થાય છે.

Raggy-રેગી-નાંગલી એક જાતનું અનાજ.

Radium-રેડીયમ-એક જાતની ખુલ્લા પીળા રંગની ઘણી કીમતી ધાતુ, લગાડ્યાથી કેટલીક દરદની ગાંઠો પીગળી જાય છે.

Rectified spirit or Spirit of wine-રેક્ટીફાઇડ સ્પીરીટ અને અને સ્પીરીટ ઓફ વાઈન, એકબી સ્પીરીટ.

Rhubarb-ર્યુબાર્બ-રેવંનચી અથવા રોષબાગ, દવામાં વપરાય છે.

Rosin or Resin-રોઝીન-રાજમ ધરધતુ ઉપયોગની, પીળો તથા લાલરંગ.

Rotten stone-રોટન સ્ટોન-પૌલીશ કરવા માટે ચરકપર ઘસવા વપરાતો નરમ પથ્થર, એની ભુકી ધરધતુ વપરાશમાં.

Saccharine-સેકરીન-સાકર કરતાં પણ ઘણો મીઠાસ ધરાવતી મેળવણી.

Saffron or Crocus-સેફરન અથવા ક્રોકસ-કેસર. ખાવાનાં તેમજ કપડાં રંગવામાં વપરાય છે.

Sage-સેજ-પેપરમીન્ટની જાતનું આડ.

Salep-સાલેપ-સાલમ મીશ્રી, વસાણું બનાવવા વપરાય છે.

Salsoda-સેલસોડા-સાજીખાર, ધરધતુ ઉપયોગનો.

Salt or Sodium Chloride-સોલ્ટ અથવા સોડીઅમ ક્લોરાઇડ, નીમક જે દરેક રીતે સર્વેને ઉપયોગમાં હમેશાં લેવાય છે. અને એમાં ઘણીક જાતની મેળવણીથી જુદા જુદા ખારો બને છે; વધુ માટે વૈદક પરચુરણમાં જુવો.

Salt alkaline-સોલ્ટ એલકલાઇન-જવખાર, હળદર સાથે મેળવાથી એ ખાર લાલ કંકુના જેવા રંગનો થાય છે, ઘણી જાતના દવાના વપરાશ માટે આવે છે.

Salt Rochal-સોલ્ટ રોકલ-સંચળખાર, વસાણામાં વપરાતો.

- Salts of lemon-સોલ્ટસ ઓફ લેમન-સાઇત્રીક એસીડ ને ક્રીમ ઓફ ટાટર સરખા વજનની ભેળવાથી બનેલું.
- Sandal wood-સેન્ડલવુડ-સુખડ, ચંદન, આતશ્વર બાળવાથી સુગંધ નીકળે છે. એમાંથી દવા માટે તેલ બને છે.
- Sanitas-સેનીટાસ-ટરપીનટાઇનને ઘણું ગરમ કર્યાથી તેમાંની નીકળેલી સ્તીમમાંથી બનેલું ડાઘો કાઢવા તથા હવા ચોખી કરવા વપરાય છે.
- Santonin-સેન્ટોનીન-સફેદ ચળકટી દવાની ભુકી, દમનાનાં ઝાડમાંથી બનાવેલી, કરમ પર આપે છે.
- Sarsaparilla-સારસાપેરીલા-એક જાતનો છોડ અમેરીકામાં ઉગે છે જેની છાલ ઉકાળીને સારસાપેરીલા બને છે, એ લોહી સુધારવા માટે પાય છે, એનાં મુળ ઘણાં લાંબાં કવીલને ઘાટનાં હોય છે.
- Seed pearl-સીડ પર્લ-ઘણું ઝીણું મોતીનો દાણો ખાખો.
- Senna-સેના-સુનામખી, એક જાતનાં પાદડાં તથા તેની સીંગને સેના પોડસ કહે છે, જે જીલાબ આપવા વાપરે છે.
- Sesame-સેસમી-તલ, ખોરાકીમા વપરાય છે તેમજ એમાંથી મીઠું તેલ પણ બને છે.
- Soapnuts-સોપનટ્સ-અરીયા કપડાં ધોવા માટે વપરાય છે.
- Sparrows tongue-સ્પેરોસટગ-ઈંદ્રજવ, એક જાતનું વસાણું મરડા વિગેરે પર આપે છે.
- Spermaceti-સ્પરમેસીટી-મગરમછની ચરખી.
- Sponge seed-સ્પોંગલ સીડ-ઇસબજોળનાં ખી દવા તરીકે મરડા પર તેનું પાણી ઠંડક માટે પાયે છે.
- Squill-સ્ક્વીલ-દરીઆમાં ઉગતો જંગલી કાંદો, દવામાં ઉપયોગી.
- Stramonium-સ્ટ્રેમોનીઅમ-ધતુરાનો છોડ, હાંફણુ વિગેરેમાં દવા તરીકે વપરાય છે.
- Sublimed Sulphur-સબલાઇમડ સલફર-ગંધકનાં ડુલ.
- Sugar of milk-શુગર ઓફ મીલ્ક દુધમાંથી બનાવેલી ભુકી નાનાં બચ્ચાને ટાકાત આપવા પાયે છે.
- Sulphate of Iron-સલફેટ ઓફ આયરન-હીરાકસી દવા તથા ધરધતુ ઉપયોગની.
- Sulphate of magnesia-Magnus Sulphus,-Epsom salt સલફેટ ઓફ મેગનીશીઆ-બધાં એકજ જાતના જીલાબનાં મીઠાં, એ ધરધતુ ઉપયોગમાં પણ લે છે.
- Sweet flag-સ્વીટ ફ્લેગ-ઘોડાવચ દવામાં વપરાતી જીણસ.
- Sweet root-સ્વીટ રૂટ-જેથીમધનું મુળાયું દવાના ઉપયોગનું.
- Talo-ટાલક-અબરક; એક જાતનો ખણીજ પદાર્થ એનો ભુકો ધરધતુ તેમજ દવામાં પાઉડર તરીકે છાંટવા વાપરે છે.
- Tannin-ટેનીન-એક જાતની માયફળ તથા ઓકના ઝાડમાંથી બનેલી દવા, કાગરા તથા ગળામાં લગાડે છે.

- Tantalum**-ટેનટેલમ-એક જાતની ધાતુ.
- Terebenthin**-ટેરીબીનથીન-ટરપીનટાઈનમાંથી બનેલી દવા ચોપડવા માટેની.
- Theobrome**-થીઓબ્રોમ-કોકમ, એક જાતનો સફેદ ચીકણો પદાર્થ તાડનાં ઝાડનાં બીમાંથી નીકળે છે. એનું ઘી તથા તેલ ચામડી નરમ કરવા વપરાય છે.
- Tinfoil**-ટીનફોઇલ-કલાઈનો વખ.
- Treacle or molasses**-ટ્રીકલ-ગોળ.
- Turmeric**-ટરમેરીક-હળદર એક જાતના કરકયુમાં નામનાં ઝાડનાં મુળામાંથી બનેલી, ખોરાકી તથા રંગવાના ઉપયોગની.
- Upas**-યુપાસ-એક જાતનાં ઝાડમાંથી નીકળતો ઝેરી રસ, જે તીરની અણીઓ પર લગાડવા તે દેશના રહેવાશીઓ વાપરે છે.
- Verdigris**-વર્ડીગ્રીસ-જંગાલ, ત્રાણ ને સરકાની મેળવણીથી બને છે.
- Vermilion**-વરમીલીઅન-હીંગળોક, પારો ને ગંધક મેળવ્યાથી બનેલી લાલ ભુકી રંગ માટે વપરાય છે.
- Vitriol**-વીટ્રીઓલ,-મોરચુચુ એને સલ્ફેટ ઓફ કોપર પણ કહે છે. ત્રાખા ને ગંધકની મેળવણીથી બનેલો ઝેરી પદાર્થ લીલા, જલુ, તથા સફેદ રંગનો, દવા તથા ધરધતુ ઉપયોગનો.
- Vulcanite**-વલકનાઈટ-ઈંડીઆ રબરને ગંધકની મેળવણી-કાળા લાકડાને મળતી ચીજ પીચકારી, એનીમામાં વપરાય છે.
- Witch hazel**-વીચ હેઝલ-હેઝલ નામના ઝાડમાંથી બનતી દવા ધા રૂઝાવા તથા ચામડી માટે વપરાય છે.
- White ant**-વાહીટ એન્ટ-ઉધઈ
- Worm wood**-વર્મવુડ-દમનો એક જાતનો છોડ.
- X Rays**-એક્સ રેઝ-એ નવી શોધની રીતે માણસનાં શરીરના બીતરના ભાગોમાં થતાં દુખ દરદો સારા થાય છે તેમજ તેની સખીઓ પણ પાડી લીધાથી કાઢખી દરદ કંઈ જગ્યામાં થયલું તે માલમ પડે છે.

